ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

Қазақ халқының ұлы перзенті
Абай Құнанбаевтың туғанына 175 жыл толуына арналған
«Индустрия 4.0: ұрпақтар сұхбаты және жас ғалымдарға жаңа бағыт-бағдар» атты
Жас ғалымдар мен мамандардың VII Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы
6 ақпан 2020 жыл

Сборник материалов
VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов **«Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых», приуроченной к 175-летию со дня рождения великого сына казахского народа Абая Кунанбайулы**
6 февраля 2020 года

Proceeding of VII Republican scientific and
practical conference for young scientists and specialists
“Industry 4.0: Dialogue of Generations and New Guidelines for Young Scientists”
dedicated to the 175th birthday the great son of the Kazakh people Abay Kunanbayuly
February 6, 2020

Алматы, 2020

УДК 001 (063)
ББК 72
И 60

Рекомендовано к изданию решением Ученого Совета
КазУМОиМЯ имени Абылай хана (протокол № 7 от 14 января 2020 г.)

Ответственные редакторы:
Успанова М.У., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Амангожаева Е.Б., м.ю.н., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

И 60 Материалы VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов **«Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых»**, посвященной «Году молодежи». –Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2020. - 358 с.

ISBN 978-601-270-437-2

Материалы VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов «Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых» отражают актуальные проблемы инновационно-информационного пространства иноязычного образования, современные вопросы филолого-лингвистических исследований, перевода и межкультурной коммуникации, геополитические процессы нынешнего мира, лингистические и общественнно политические проблемы стран Востока, теоретико-прикладные аспекты и новые тренды экономики, международного и национального права, менеджмента, медиа и журналистики, векторы развития туризма в эпоху информационных тенологии через призму индустрии 4.0. А также, представлены научные исследования молодых ученых о значимости науки в инновационно-цифровом развитии Казахстана, роли Великой степи в глобальной истории, формирование гражданских ценностей.

Издание предназначено для широкого круга читателей, интересующихся проблемами модернизации общественного сознания, преподавания иностранных языков, филологической наукой, вопросами национальной безопасности, обеспечения экономического роста страны.

ISBN 978-601-270-437-2

УДК 001 (063)
ББК 72

© КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2020

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің ректоры, ҚР ҰҒА академигі **С.С. Құнанбаеваның** алғы сөзі

Приветственное слово **Кунанбаевой С.С.**, ректора КазУМОиМЯ им. Абылай хана, академика НАН РК к участникам VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС
ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ
PLENARY SESSION

Akimbek D. Reform of security council of united nations 8
Iskakova G.N. English medium instruction in the kazakhstani hei 11
Хайржанова А.Х. Чтение художественной литературы в формировании литературо-веческой компетенции 16
Калыбек А. The fight against terrorism: operation “Zhusan” 20

СЕКЦИЯ 1.
ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ МЕН ЛИНГВОДИДАКТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СЕКЦИЯ 1.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЛИНГВОДИДАКТИКИ
SECTION 1.
CURRENT PROBLEMS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND LINGUODIDACTICS

Бахыт А. Түрік мақал-мәтелдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері 26
Бисариева С.Ш. Конструктивтік амал негізінде шет тілін оқыту тәжірибесінің тиімділігі....30
Жолдасбай Д.Е. Использование цифровых игровых технологий в иноязычном образовании (на примере английского языка) 34
Ivanchenko Y.V., Muzaparova D.Sh. Actual problems of foreign language education and linguodidactics 38
Seri Lazzat., Iskakova Zhanar. Problems of developing and rendering terminological combinations on macroeconomics and their use in the process of distance learning 41
Капанова С. Квест технологияның негізгі мектеп оқушыларының шеттілдік коммуникативтік біліктілігін қалыптастырудағы мүмкіндіктері 47
Martyn V. The problem of translating humor in the series “Sherlock” 50
Медведева С.М., **Медведева О.М**. Формирование дискурсивной компетенции студентов в ходе обсуждения концепции публичной сферы юргена хабермаса. дидактизация занятия....54
Mirzashukirova S.P. Problem- based teaching in the process of developing of subjectivity of students 59
Golovchun A.A., Moldubayeva D. Application of case-study technology in foreign language professionally-oriented education 63
Nasridenova A. Implementation of frame approach on english lessons as a method for intensification the learning process 67
Нұрмышева Ш.А., Лобанова А.О. Аударманың мәдениетаралық коммуникативтілігі....70
Нысамбаева Г. Актуальные вопросы инновационно-информационного пространства иноязычного образования 72
Күндәулет Г.Н. О. Уайльдтың «Дориан грейдің портреті» романындағы интертекстуалды мотивтер 75
Диденко О.А. Adequacy in translation of legal documents in the anticorruption field 78
Омирбек А., Сарқанбаева Г.Қ. Үлгерімі нашар оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қалыптастыру 85
Онгарова Г. Герои в контексте добра и зла 88
Sagidullina A. The problem of translation representativeness and the translatological classification of texts 91
Серi Л.Т., Бердібек С. К проблеме анализа и перевода it-терминов для использования в дистанционном обучении 95
Токан М.Қ. Актуальные проблемы иноязычного образования и лингводидактики 101

Уалиев Е. Проблемы перевода шуток в фильме «Тупой и ещё тупее» 105
Usserbayeva M.M. Project ideas for teaching fl to pr and journalism students 107
Sherkuat A., Theoretical basis of research of "Evolution of translation business" 111

СЕКЦИЯ 2.
ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ ГЕОСАЯСИ ЖӘНЕ ГЕОЭКОНОМИКАЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР
СЕКЦИЯ 2.
ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ И ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА
SECTION 2.
GEOPOLITICAL AND GEO-ECONOMIC PROCESSES OF THE MODERN WORLD

Abdizhappar A.A. The representation of the concept "home/fatherland" (based on kazakh and english proverbs) 118
Abdrazakova L. Contemporary geopolitics of turkey: «Zero problems with neighbors» 122
Әбдуали А.А. Қазақстан-Қытай байланыстарының шарттық-құқықтық негізінің қалануы мен дамуы 127
Аманжолқызы А. «Қазақстан Республикасымен Қытай Халық Республикасының урбанизация үрдісі. Салыстырмалық талдау» 132
Бахыт А. Түрік мақал-мәтелдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері 137
Сағындық Г.Д., Тоқмұрзаева А.Ж. Саяси қақтығыс мәселесі 141
Самархан А. Инклюзивті білім беру мәні және оны жүзеге асыру принциптері 143
Советбек Д. Интерактивті технологиялардың бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытудағы мүмкіндіктері 147
Sagynay D. Public diplomacy of kazakhstan as the tool of geopolitical process: promoting positive image of the country 150
Кубашев А. Методологические основы исследования курдского вопроса 154

СЕКЦИЯ 3.
ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР САЛАСЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ МАМАНДАРДЫ ШЕТТІЛІНДЕ ДАЯРЛАУДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ
СЕКЦИЯ 3.
ВОЗМОЖНОСТИ ЦИФРОВИЗАЦИИ В ИНОЯЗЫЧНОЙ ПОДГОТОВКЕ СОВРЕМЕННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК
SECTION 3.
OPPORTUNITIES OF DIGITALIZATION IN THE FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF MODERN SPECIALISTS IN THE FIELD OF THE HUMANITIES

Алимова Р.Т., Мекерова Е.Р. Молодёжный сленг как языковое явление 159
Амангожаева Е.Б., Аманғожаева А.Б. Қазақстан Республикасында ғылыми-педагогикалық кадрларды дайындау мәселелері 162
Makhambetova A. N., Beisembayeva A. A. Use of active teaching methods at various stages of the educational process of the university 165
Жақсылық Қ.Е. Жасөспірімдердің мәдениетаралық құндылық бағдарларын сыныптан тыс іс-әрекетте қалыптастыру мәселесі 171
Zhubanova Sh. Yuksel Goktas. 21st century competences in digital foreign language education 176
Кабылбекова А.С., Карпенко Т.Е. Особенности машинного перевода герундия и герундиальных конструкций с английского языка на русский 180
Трофимова А.В. Из опыта создания банка тестовых заданий на портале moodle по переводческим дисциплинам для дистанционного обучения 185

СЕКЦИЯ 4.
ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ КЕҢІСТІГІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СЕКЦИЯ 4.
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
SECTION 4.
CURRENT ISSUES OF THE INNOVATION AND INFORMATION SPACE OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Бакенова М. Ағылшын тілі сабағында цифрлық сауаттылықты дамыту мәселелері.....189
Gadeeva A., Tatarchuk X.S. To the question of intercultural communicative competence formation in basic school 193
Doktyrkhan D. Principles and problems of intercultural and communicative competence development 197
Erkimbaeva Dana. The oretical basis of research of «cooperative learning» 201
Zhussupbekov A.A., Kakharmanova N. The role of web-quest technology in the formation of intercultural communicative competence 204
Golovchun A.A., Koval P.V. Teaching reading to primary school students (grades 1-4) in foreign language lessons using english folk tales.” 209
Zhumabekova G.B., Ligay A. Professional-oriented communication by means of heuristic technologies in senior stage of secondary school 214
Орынхан Ж. Ақпараттық технологиялардың жоғары сынып оқушыларының білім нәтижелерін бақылауды жүзеге асырудағы мүмкіндіктері 218
Мубашева К.Б. ҚХР-ғы цифрлі дипломатия және ақпараттық қауіпсіздігі 221
Zhumabekova G.B., Otebayeva N. Innovative pedagogical technologies as a mean of mastering fl communication at the classes of fl in elementary school 224
Ramazanova K. The influence of the modern grading system on the educational activities of students in a senior stage in secondary school 229
Fatizova A.R. Innovative methods of formative assessment in primary school 233
Tazhibayeva A. The development of socio-cultural competence in basic school learners using authentic audio and video materials 238
Turgumbayeva D. Theoretical basis of authentic video content for developing sociocultural competence of students in the foreign language lessons 240

СЕКЦИЯ 5.
ФИЛОЛОГИЯ-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР, АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ
СЕКЦИЯ 5.
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ, ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ
SECTION 5.
CONTEMPORARY PROBLEMS OF PHILOLOGICAL AND LINGUISTIC RESEARCH, TRANSLATION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

Абитова Ж. Қазақ тілі сөзжасамын лингвокогнитивтік негізде оқытудың философиялық-логикалық аспектісі 245
Azerbaeva A.M. Typology of children’s images in the works of stephen king 249
Булекбаева Л. Гастрономиялық дискурсты зерттеудің аспектілері 252
Даденов Т.М. Некоторые ошибки переводчиков при передаче национального колорита в художественной литературе 256
Елубаева А.А. Қазақ тіліндегі бала құқықтарын қорғау бойынша терминдер мәселесі 261
Орынбаева Д. Этномәдени норма және символ 263
Рысмагамбетова С.Б. Иностранный язык как инструмент познания иноязычной культуры и как средство развития межкультурной компетенции 268
Sapargaliyeva Kh.A. The use of metaphor in the speeches of political leaders (based on the speeches of n.nazarbayev, v.putin, d.trump) 272

Розиева Д.С., Серғалиева А. І.Жансүгіровтың балаларға арналған шығармаларындағы ұлттық құндылықтар 275
Пармеш Р.Е. Мәдениетаралық қарым- қатынас процесіндегі әдеби еңбектердің ролі 279

СЕКЦИЯ 6. МЕДИА ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯ ЗЕРТТЕУЛЕРІ: ТЕОРИЯСЫ, ТӘЖІРИБЕЛЕРІ, ЗЕРТТЕУ БОЛАШАҒЫ»
СЕКЦИЯ 6. ИССЛЕДОВАНИЯ МЕДИА И КОММУНИКАЦИЙ: ТЕОРИИ, ПРАКТИКИ, ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ
SECTION 6. MEDIA AND COMMUNICATION RESEARCH: THEORIES, PRACTICES, RESEARCH PERSPECTIVE

Аверина М. Проблемы свободы журналистской деятельности в современном мире 283
Атаханова А. Жобалық технологияны мәдениаралық комммуникативті біліктілікті қалыптастыруда пайдалану 287
Балпанов Н.М. Мәдениетаралық коммуникациядағы толеранттылық принципі 291
Ғалиева Ә. Влияние казахстанского кинематографа как средства массовой коммуникации на общественное сознание 294
Гриненко Л. Интернет – журналистика и новые медиа Казахстана 297
Fedorova M. A. Language features of modern mass - media in the postmodernism 301
Ибрагимова С. Шоктейнмент как актуальный прием современной журналистики 304
Мадиева Б. Мұсылман отбасында бала тәрбиелеу ерекшеліктері 309
Тогайбаев Б. Язык вражды в казахстанских социальных сетях 312
Telmanova S. Rhetorical strategies in the medial space and discourse 316

СЕКЦИЯ 7. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН ТУРИЗМІ МЕН ҚОНАҚЖАЙЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫН МОДЕРНИЗАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ
СЕКЦИЯ 7. МОДЕРНИЗАЦИЯ И ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА И ТУРИЗМА КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
SECTION 7. MODERNIZATION AND TRANSFORMATION OF THE HOSPITALITY AND TOURISM INDUSTRY IN KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Абдигалиева Б.К., Ибадуллаева Ж.С. Түркістан киелі туризмнің ордасына айналуда 319
Undibayeva M.K. Debates as a modern method of teaching english to students in the speciality “tourism” 322

СЕКЦИЯ 8. ШЫҒЫС ТАРИХЫН, ФИЛОСОФИЯСЫН, САЯСАТЫН, ЭКОНОМИКАСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН ЗЕРТТЕУДІҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ
СЕКЦИЯ 8. СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИИ ИСТОРИИ, ФИЛОСОФИИ, ПОЛИТИКИ, ЭКОНОМИКИ И КУЛЬТУРЫ ВОСТОКА
SECTION 8. MODERN TRENDS IN THE STUDY OF HISTORY, PHILOSOPHY, POLITICS, ECONOMICS AND CULTURE OF THE EAST

Bychkova A. Theoretical foundations of intercultural communicative dystopia 327
Искаков Е. Араб елдерімен жасалған дипломатиялық қатынастардың қазақстандық діни ахуалға ықпалы 330
Yao Qiongyao. A study of Kazakhstan’s identity 334

СЕКЦИЯ 9. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯЛАУ
СЕКЦИЯ 9. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
SECTION 9. INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

Жақсыбай Ж., Әбілова З.Т. Қазіргі таңдағы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі 338
Kurban G., Alimkhan M. Internationalization of higher education 344
Спатайқызы К. Білім беру ұйымдары жағдайында оқушы тұлғасын өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктері 348
Tatyyeva Zh. Higher educational organizations identity: comparative case study of international and kazakhstani universities 352

Приветственное слово Кунанбаевой С.С.,
Ректора КазУМОиМЯ имени Абылай хана, академика НАН РК к участникам
VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов
«Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых»,

Сейчас настало время, когда прогрессивно-форсированное и конкурентно-прорывное развитие мирового сообщества все более усложняет требования к модели образования третьего тысячелетия, которое не приемлет инертное и традиционно-цикличное развитие. Новое время требует прорывных и адекватных требованиям времени и конкурентной модели миропорядка, оперативных решений, которые, соответственно усложняют задачи, стоящие для реализации на ближайшую перспективу развития Казахстана.

Как вклад развития страны, КазУМОИМЯ имени Абылай хана активно участвует в международной интеграционной деятельности в сфере образования и науки. Заключено свыше 200 договоров о сотрудничестве с университетами США, Германии, Турции, Франции, Италии, Республика Кореи, Японии и Китая, а также со многими посольствами других стран. Благодаря этим договорам из года в год растет число студентов, магистрантов, докторантов, обучающихся в зарубежных вузах по программам академической мобильности, и число иностранных студентов, обучающихся в нашем вузе.

Переориентация науки на потребности экономики и научно-технического прорыва, создание фундаментального базиса для казахстанской наукоемкой продукции и её признания на мировом рынке диктует переход университета на целевую подготовку научных кадров по приоритетным научным направлениям, обеспечивая их взаимодействия с реальными секторами экономики и производства.

Функционируя в веке искусственного интеллекта и интернета вещей, перед нами еще стоит много задач, таких как открытие новых базовых кафедр, центров кооперации совместно с крупными компаниями, введение системы согласования образовательных программ с заказчиками и работодателями. Нельзя не сказать и об обеспечении профильно-программной специализации поливариативного характера по горизонтальной модульно-компетентностной траектории и оценки ее продуктивности.

Сегодня мы собрались в этом зале с целю обсудить актуальные темы в формировании универсальных кадров для рынка труда. И тематика конференции **«Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых»,** обусловлена научно-техническим прогрессом во всех сферах жизни с которыми мы сталкиваемся. Искусственный интеллект, робототехника, смарт технологии завоёвывают всё новые сферы. Это развитие настолько стремительно, что порой многие знания устаревают ещё до окончания вуза. Поэтому, наши студенты должны не только усваивать образовательную программу обучения, но и должны развивать творческие способности и учится тому, чтобы постоянно учиться, и развить soft skills.

Уважаемые гости и участники конференции! Желаю успешной и продуктивной работы, творческого обмена научными идеями и научного вдохновения!

УДК 960

Akimbek D., Bachelor student
«5B020200 – International Relations»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ak1mmbek@gmail.com

REFORM OF SECURITY COUNCIL OF UNITED NATIONS

Abstract: The article is concerned with the contemporary problems of reforming of Security Council of United Nations and Security Council itself. The examples of problems, estimations, analyses are provided in this article.

Keywords: United Nations, Security Council of United Nations, permanent members, world order.

Акимбек Д., Студент бакалавриата
«5B020200 - Международные отношения»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, электронная почта: ak1mmbek@gmail.com

РЕФОРМА СОВЕТА БЕЗОПАСНОСТИ ООН

Аннотация: Статья посвящена современным проблемам реформирования Совета Безопасности ООН и самого Совета Безопасности. Примеры задач, оценок, анализов приведены в этой статье.

Ключевые слова: ООН, Совет Безопасности ООН, постоянные члены, мировой порядок.

The end of World War II was the main source for defining a New World Order and the creation of the United Nations. A lot of time has passed, and it still remains with the main mission - to preserve and protect the world peace, and prevent all kinds of bloodshed. However, the geopolitics of the world has changed a lot during this time and requires changes in the current World Order, in order to achieve justice and effectiveness in achieving the main goals. Recent circumstances hinder the effectiveness of the UN, namely the UN Security Council, which is the most important UN institution, which leads to many criticisms and tensions among UNSC. Eventually the conception of reforming of Security Council took its place.

It is obvious that nowadays UN is more about competition of national interests than achieving a common goal. The stuck case of Syrian civil war is a bright example how UN stays inactive. Russia keeps using its right to Veto and prevents this problem from being solved. One more bright example was Myanmar case. Thousands of people were prosecuted and killed only because of their religion was Islam. Any resolution was expected to be vetoed, because Myanmar has good trade relations with one of permanent members of UNSC. China is criticized for rehabilitation camps where again muslims are being tortured, but nobody takes any measures to stop it. The reason is it is not interesting for any country. Nobody really cares about human rights, benefit is more important here. That is why world needs big changes, and it should begin from reforming of Security Council of United Nations.

The UN Security Council has an important mission of protecting peace and security throughout the world. For many years, the Security Council has been relentless in its efforts to achieve this mission. It cannot be denied that there is still a gap between the expectations of governments and peoples and the many manifestations of the UN Security Council. Member states, having transferred trust and responsibility to the Security Council, also hope that through reform, the Security Council will become more representative, increase the level of democratic decision-making, transparency, become more effective, more authoritative.

At present, the structure of the Security Council does not reflect political realities, namely, the absolute majority in the UN are developing countries, whose issue of representation in the UN Security

Council should be settled. After the reform of the Security Council, it should reflect the unbridled tendency of democratization of international relations and the rule of law. The reform should guarantee all countries more chances, more active participation in decision-making by the Security Council, should give small and medium-sized states a real feel that the UN Security Council is the structure that is ready to help solve the problem.

Yes, international law (and the UN Security Council is its most important institution) is effective to the extent that it reflects the existing balance of power. The UN Security Council reflects the situation that existed 70 years ago, when the Soviet Union and the United States equally claimed world hegemony.

Since then, the number of UN member countries has grown to 193, formally they are all equal, each has one vote - but only within the framework of the UN General Assembly, which is an advisory body, and whose resolutions are advisory in nature.

However, in the Security Council, the resolutions of which can legitimize both economic sanctions and armed intervention, there was no equality either. Five states (USA, Russia, China, France and Great Britain) are permanent members of the Security Council and have the right of veto. The remaining ten members of the Security Council are elected for a two-year term and have no veto.

Therefore, the most radical step towards equality would be the transfer of Security Council rights to the General Assembly.

Why is this not happening and is unlikely to happen?

Because the majority of votes in this case will come from countries that contribute very little to the organization's budget, but regularly receive international assistance.

This approach can be called simply equalization. There is just the opposite approach, which is supported, in particular, by Donald Trump. It can be called meritocratic, it is also often described by a formula from the joke - «whoever dines for a girl dances her.»

Its essence is that those countries that finance the work of the UN should get seats in the main organ of the organization.

The permanent composition of the Security Council includes the United States, which bear the main burden of expenses (22% of the organization's budget), China (7.9%, third place), France (4.8%, fifth place), Great Britain (4.5%, sixth place) and Russia (3%, ninth place).

But at the same time, it does not include Japan (9.7%, second place), and Germany (6.4%, fourth place), Brazil (3.8%, seventh place) and Italy (3.7%, eighth place) Nor are the Scandinavian countries that are the main donors of all UN humanitarian programs.

In 2005, two options for reforming the Security Council were proposed by Kofi Annan (the 7th Secretary-General of the United Nations from January 1997 to December 2006):

• "Plan A" implied an increase in the number of participants to 24 due to six new permanent members, plus three new non-permanent members.

• "Plan B" was to create eight new seats that would be re-elected every four years, plus one non-permanent seat, also with a total of 24.

Today, all UN members agree on the need to reform the Security Council in order to make its work more effective, but so far there is no option that would suit the vast majority of member states. So, the "group of four", consisting of Germany, Japan, India and Brazil, submitted a draft Security Council reform in 2005, according to which the number of its permanent members should increase by six, and non-permanent members by four. At the same time, they intend to raise the veto right only 15 years after the expansion of the Security Council.

Another group is Unity for Concord. It includes Italy, Algeria, Mexico, Canada, Pakistan, South Korea, Argentina, Colombia, Costa Rica, Kenya, Spain, Turkey, Indonesia and some other developing countries. They propose expanding the composition of the Council by another 10 non-permanent members and limiting the veto power of permanent members.

The African Union introduced its version of Council reform. It provides for an increase in Security Council members to 26 by creating 11 additional seats, six of which are permanent, with African countries claiming two such seats. The key point of this project is to grant veto rights to new permanent members.

There is no unity among the permanent members of the Security Council. So France and the United Kingdom have already refused to use the veto right in cases where the resolution being discussed by the UN Security Council addresses particularly serious cases, such as mass crimes, and call for others to do so.

In addition to expanding the size of the Security Council and veto, the issue of revitalizing

the activities of the Military Staff Committee (within the Security Council) and the creation of the UN armed forces is widely discussed, and the possibility of introducing measures to guarantee a democratic decision-making process, such as inviting conflicting parties to participate in meetings, is being considered before the adoption of crucial resolutions.

There is another approach - regional representation. Its essence is that each region, well, at least the continent should be represented in the Security Council on an ongoing basis.

Africa is not represented there. But it accounts for 30% of the UN seats and 60% of the problems that are being discussed in the Security Council. South America, however, is also not represented. Like Oceania, which includes large Australia and dozens of small island states.

The regional approach has no discriminatory connotation and today is already used in the formation of an unstable part of the Security Council. Therefore, he has the greatest chance of success. But only theoretically.

In practice, finding consensus on who should represent Africa or South America is virtually impossible today.

The model proposed at the current session of the General Assembly by Italy seems to be the most realistic. It involves representatives of regional groups creating a new category of non-permanent members, elected not for two but for four years, moreover, with the right of subsequent re-election. But this far from radical proposal has not yet found sufficient support.

What to do with veto power? Most countries that do not have this right support its abolition. As it was mentioned before, UK and France are ready to refuse it voluntarily and in recent years have actually ceased to use it.

But for the three great powers (USA, Russia and China), the veto is an indispensable element of the international security system. Without it, neither the Security Council nor the UN make sense.

So the tensions among Security Council prevents its effectiveness, and global problems requires a solution, and needs another body to act. However, an analogue of the UN Security Council resolution does not exist. There is simply a mechanism for transferring to the General Assembly the issue that was blocked in the Security Council.

And this mechanism has been used repeatedly - after the introduction of Soviet troops into Hungary in 1956 and into Afghanistan in 1980, but most often - in connection with the situation in the Middle East. The last time an emergency special session of the General Assembly was convened recently, in December 2017. It was again dedicated to the Middle East problem. More precisely, one of the Middle East problems is the status of Jerusalem and the US attempts to change this status, recognizing the city as the capital of Israel and moving its embassy there.

But the resolution adopted by the General Assembly on this issue, in legal terms, is not identical to the resolution of the Security Council.

In general, it is no coincidence that neither the UN reform program proposed by Secretary General Guterres nor the Trump-initiated declaration in support of such a reform says anything about Security Council reform.

In general, the policy of the current Secretary General is aimed at reducing the scale of the UN activities around the world ("the UN cannot do everything and everywhere"), as well as strengthening its control over the work of UN structural units.

We can say that he wants to carry out decentralization, placing responsibility for peace and security on regional structures.

This approach coincides with the interests of Kazakhstan, which has long been promoting the project of creating a regional UN hub in Almaty, as well as a Center for Multilateral Cooperation for the countries of Central Asia and Afghanistan.

This, of course, is a completely different story, not directly related to Security Council reform. However, having strengthened its position as a regional partner of the UN, Kazakhstan will also receive the right to represent the Security Council in this region.

All in all the reforming of UNSC is very complicated goal to achieve due to above mentioned factors. Nothing should be easy when it comes to politics. Everything must be measured and analyzed dozen times, otherwise the decisions that are made for good cause may lead to even worse consequences. Many people criticize the right of Veto. Some people believe there is no need of Security Council for 21st century, since UNSC is becoming more and more inefficient. However, they can not predict the afterwards of World without Veto or World without Security Council. It cannot be denied that UNSC is a force that keeps a balance in the world and prevents it from turning to a chaos. Moreover, to keep UN as a powerful organization it should include powerful countries, and powerful countries should

have some sort of privilege to stay in the organization, like Veto. History showed how ineffective was League of Nations which was supposed to be an analogy of UN, but it collapsed because of lack of powerful countries. UN can not make the same mistake and keep the status of influential organization. Therefor every decision should be estimated carefully, and considering all the facts that are mentioned. All of these factors makes UNSC reforming very discussable case and very far from achieving. It can be debated for years, but for now it is obviously not to be achieved. However, the demand of this problem to be solved increases day to day, and if not in this, then in next decades the right decision will be made and UNSC will be reformed in a just way.

REFERENCE

1 Stewart M. Patrick: Why Is No One Talking About UNSC Reform Anymore?. – www.worldpoliticsreview.com - Monday, June 3, 2019. (дата обращения: 13.01.2020).

2 Peter Nadin: Vision 2020: A Discussion of UN Security Council Reform - https://ourworld.unu.edu (дата обращения: 15.01.2020).

3 Ville Lättilä: A New Proposal For UN Security Council Reform – www.oxfordresearchgroup.org.uk- (дата обращения: 17.01.2020).

УДК 960

Iskakova G.N. senior teacher, PhD student
«7D021000 – Foreign Philology»
al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulnaz_iskakova@mail.ru

ENGLISH MEDIUM INSTRUCTION IN THE KAZAKHSTANI HEI

Abstract. The increase of the numbers of the studies devoted to the restructure of higher educational institution, especially the use of English medium instruction in practice in most countries and the issues of discourse of lecture in English is becoming more and more relevant in recent years. This can be a bright example of internalization of higher education in Kazakhstan as in most countries of the world. The challenge in Kazakhstan results in a rapid rise in lectures delivered in English as an instruction medium. The central question is to what extent these lecturers make use of English for teaching within EMI and what features of spoken discourse they refer to. The study aims at addressing this issue from the perspective of the lecture as a genre of spoken discourse and its peculiar features. A mini corpus of MOOC lectures served as the main material for this research.

Keywords: EMI, lecture, academic discourse, interaction types.

Искакова Г.Н. Аға оқытушы, докторант
«7D021000 – Шетел филологиясы»
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: gulnaz_iskakova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОҚАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА АҒЫЛШЫН ОҚЫТУ ТІЛІ РЕТІНДЕ

Түйін: Соңғы жылдары жоғары оқу орнын қайта құрылымдауға, әсіресе көптеген елдерде ағылшын тілін оқыту тілі ретінде пайдалану және ағылшын тілінде дәріс дискурсы мәселелеріне арналған зерттеулер санының артуы үлкен өзектілікке ие болып отыр. Бұл Қазақстандағы, әлемнің көптеген елдеріндегі сияқты жоғары білім беруді интернационалаудың жарқын мысалы болуы мүмкін. Қазақстандағы бұл мәселе ағылшын тілінде оқылатын дәрістер санының жылдам өсуіне алып келеді. Бұл оқытушылардың АОТ (EMI) аясында оқыту үшін ағылшын тілін қандай деңгейде қолданатыны және олар ауызша дискурстың қандай ерекшеліктеріне назар аударатындығын қарастыру зерттеудің басты сұрағы болып отыр. Зерттеу ауызша дискурстың

жанры ретінде дәріс және оның ерекшеліктері тұрғысынан осы мәселені қарастыруға бағытталған. ЖАОК дәрістерінің шағын корпусы аталмыш зерттеудің негізгі материалы болды.

Тірек сөздер: АОТ, дәріс, академиялық дискурс, интеракция түрлері.

Across Kazakhstan trilingual education programs enact activities such as policies, curriculum, and teaching strategies aimed at developing the prospective teachers' ability to deliver instruction in the English language, which is considered as the third language in the country. All educational institutions especially higher educational institutions require the teachers who demonstrate proficiency in the English language as an instruction language. The dominance of English especially in English-medium instruction (EMI) programmes in HEI was brought by the globalization process. For the purpose of realization of this programme successfully a huge amount of research has been conducted to better understand what such activities constitute. This is a precarious language situation, since language is at the very heart of the teaching and learning enterprise and doubly so in trilingual education settings. With the increasing numbers of the universities that apply English as medium instruction in Kazakhstan there appeared the need of well-prepared trilingual education teachers, the significance of this kind of research is only magnified.

However, some discrepancies between the government's goals regarding the implementation of English as an instruction medium and their actual realization in practice cannot be ignored. We identify three main challenges in realization of the educational reforms, particularly trilingual education. First of all, the adoption of new system reflects the changes in the content of the textbooks and materials as well as the methods and approaches of teaching applied by teachers at the lessons are revised and updated, this in its turn can lead to some problems in the comprehension of the delivered material. The study of Suleimenova et.al reviews this issue on the sample of the Russian language as a non-native language taught at schools on the basis of the trilingual system of education [1]. The achievement of the goals set related to the change of the curriculum and the content of the textbooks can be realized by retraining the teaching staff. This can be temporal solution of the problem as the specialists teaching the subjects in English at educational institutions cannot demonstrate the high level of results. The preparation of the future teachers mastering professional English, especially of the natural sciences and mathematics for secondary schools are the obligation of the higher educational institutions. Zhilbayev et. al [2] also of the viewpoint that teaching of natural-mathematical cycle subjects in English is the most complex issue in promotion of trilingual education in Kazakhstan. They justified their opinion presenting the data of the online monitoring on the qualitative teaching staff carried out by them indicating the average qualification level of biology, physics and chemistry. Tazhigulova et.al [3] having considered the issue of English language competence related to biology teachers highlights the significance of organizational and pedagogical conditions for language training of future biology teachers in the context of the updated content of school education. As we see the enumerated challenges could find their solutions in the content and effectiveness of the knowledge and training at universities and this can direct to the next issue of the reform implementation.

We should admit the fact that there are more chances to complete exchange programmes for students in comparison to the schoolchildren of the compulsory schools. The possibilities offered by the government are international scholarship programmes as Bolashak, academic mobility, internships etc. The amount of such possibilities will be increasing year by year according to the State programme on education development in 2011-2020 (Figure 1) [4].

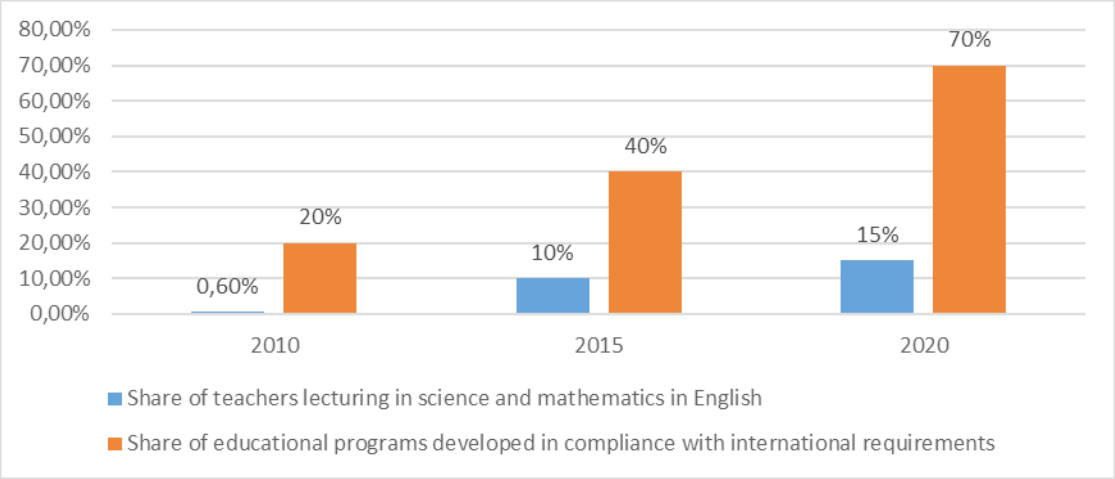

Figure 1. Target indicators of the State programme on education development in 2011-2020

Now the period of the Education Development Programme is coming to its end and the achievements of the state should comply with the planned objectives. Oralova came to conclusion that "even there is agreement about the necessity of English language by students and faculty, the current situation shows that there is lack of readiness and motivation to learn English and use it in professional purposes" [5, 132]. We should admit impossibility of the state to offer all students chances of academic mobility programmes in foreign countries and attract the foreign professors all time.

So there is a tendency of opening English groups at HEIs. All disciplines are instructed in English. This rapid increase of EMI is particularly visible in Kazakhstani higher education. English is nowadays used as an instruction language at al-Farabi KazNU.

These changes have been accompanied by the issues to be solved concerning some critical opinions on the implementation of internationalization in HE in Kazakhstan, there is a problem of an inappropriate level of the English language of students as receptors of knowledge. Next to this issue the quality of the material delivered to students in HE can be a challenge as this can be connected with the less amount of teachers that master academic English to deliver knowledge.

These changes have been accompanied by heated discussions on the role of English and Kazakh or Russian in HE. There must be a debate at the departments of the Kazakh language and literature or the Russian language and literature where the application of the native language of students (Kazakh or Russian) would be preferable in HE. Delivering lectures in English was a great challenge for most professors and teachers who are of middle age. But nevertheless the number of academic staff who improve the level of their English to use it as an instruction medium at the lectures is increasing. It is evident that even having mastered the vocabulary and grammar of a new foreign language there is always a barrier while applying it in practice. This can result in that lecturers often feel that they lack English proficiency while teaching in EMI.

For this purpose it would be more accessible to deliver the lectures in English to not only one group of students in traditional classroom but comprise more wider audiences with the help of mass open online courses. The main feature of the online delivery formats of lectures in MOOCs also provide the students with freedom and autonomy, as it can make possible to listen to lectures according to their own schedules and select among the resources the most suitable for them, according to their own needs and preferred learning styles and field. "In this way, thanks to technology, the traditional instructor-centred lecture seems to be taking on more learner-centred features, as students make choices about how to interact with the various digital materials made available to them on OCW and MOOC platforms" [6, 6]. The video recording of such lectures can be different from the traditional classroom lectures where there may be a focus on the question-answer sections during the lecture delivery. It may lead to a conclusion that such lectures cannot have discursive features but the way the lectures are delivered is directed to virtual learners because there is not an intended audience that it is addressed to while being recorded.

In the groups of students whose native language is not English teachers are the main identity who is the source of English speech. But it doesn't mean that the lecturer's language competence has a decisive impact on the results of students concerning the content of the lectures. There are the cases where the learning process shows higher results when the lecturer's English isn't so high as it is expected than the results acquired at the lectures delivered by with high level of English lecturer. It means that a good method of teaching plays influential role here. According to Penson [7], when lecturers collect information from various sources and then present it to students in a more facilitated way, this can serve as a model for them to deal with the information they independently study.

According to the opinion of Gomez and Fortuno "lectures as literate and strictly planned speech events, are thought to share many of the features of written texts, although this is not always so" [8, p. 164]. We admit the fact that there are specific mechanisms in spoken academic discourse that facilitate learners', in our case students' comprehension and distinguish spoken academic speech from the written texts.

According to the observation realized in the process of research, lecturers' main concerns were related to pronunciation than to vocabulary or structure of the sentences used in their speech. It would be correct to consider that the proper use of intonation of the English language can make a great influence on the comprehension of the content of the lectures delivered.

For the purpose of the research of the use of the features of academic discourse mentioned in the paper, the materials adopted are 6 lectures covering different genres, which are selected from MOOC of al-Farabi KazNU. The lectures are on different disciplines. According to the information in Table 1. it is obvious the age of the lecturers is between 30-40, which can indicate that the part of lecturers that mostly deliver lectures in English.

#	Lectures	Filed of science	Subject	Duration	Word number	Gender of lecturer	Age of lecturer	Recording device
1	L1	Marketing	What is marketing?	12,38	1462	female	30-40	MOOC
2	L2	Management	Financial management in corporations	14,19	1558	female	30-40	MOOC
3	L3	Management	Managers and managing	10,07	1023	female	30-40	MOOC
4	L4	Innovation technologies	Green Technology	8,03	1026	male	30-40	MOOC
5	L5	Marketing	The essence of marketing	16,40	1850	male	30-40	MOOC
6	L6	Bioengineering	Tissue engineering	41,38	3805	female	30-40	Voice tracer, Philips, DVT1150

Table 1. Data on the lecturers delivered in English

The peculiarities as correction, paraphrasing, repetition, parenthetical insertions and questions are peculiar to the academic genre of lecture. Among these phenomena, correction, self-correction is an only one that is widely traced in oral spontaneous speech, which indicates the signal how speakers adjust, correct, qualify or elaborate what they have or are going to say. This phenomenon can be reflected in the prosodic aspects of the speech signal including sudden stops, pauses, sound stretches, or even obvious changes in the speaking rate.

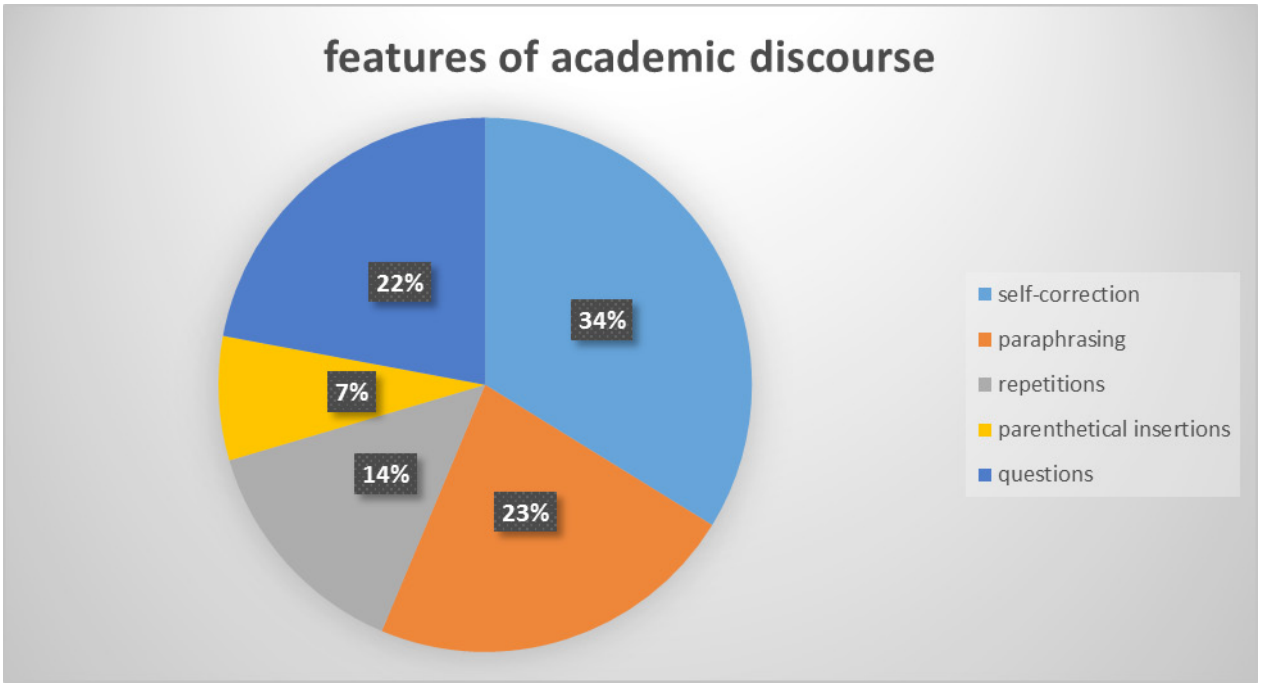

Figure 2. The data on the features of the English lectures in Kazakhstani HEI

Even in the Figure 2. we can see that self-correction is the feature that is addressed more often by the lecturers in their lectures in the English language which is followed by paraphrasing. As for repetition, which serves to facilitate the comprehension of the lecture, two types can be distinguished: lexical and syntactic repetition. In both cases we observed that the pitch of voice is higher in pronouncing the item that is repeated compared to the following ones. Parenthetical insertions, which serve to clarify some parts of academic discourse are marked by a pause, by interjections or conjunctions in the middle of the flow of information, but the pitch of voice is of the same level as that of the expression in which the parenthetical remark is inserted. The use of questions by the lecturers attracted the focus. Three types of questions were distinguished Wh-, Yes/No and tag questions. Questions are used to check the comprehension of students and draw their attention on the topic discussed. These can be either rhetorical or non-rhetorical. The lecturers in the corpus usually prefer to use question words at the end of a Wh-question, by which they highlight the part the students should memorize, acquire or even clarify. But in the Kazakhstani English lectures the lecturers prefers to use the wh-questions as a means of attracting the student's attention and applies the falling pitch of voice as it should be done in standard English wh-questions but rising tone. Sometimes lecturers may keep the pitch level even at the final part, in which case it is a sign to the students that the lecturer wants to continue speaking. This may be explained with the interference phenomenon of the native language of the lecturer delivering the lecture. The majority of Wh-questions are rhetorical, in the sense that the lecturer doesn't expect an answer but gives it himself. The Yes/No questions are characterized by rising pitch. The largest number of Yes/No questions belongs to the questions such as 'Did you understand?' or 'Is it clear?' but in KEL the frequent use of the question 'Yes?' is observed.

It is also worth noting that, the present results can be a good reason for carrying more detailed researches on each feature of the academic discourse in the form of lectures. We should admit that not most researchers can find bravery to come to the study of phonetic and phonological aspects of discourse. The absence of the corpora of Spoken Kazakh academic discourse as well as Kazakhstani English spoken academic discourse can be a proof of these words.

REFERENCE

1. Suleimenova E.D., Kozhamkulova G.E. and Urazaeva K.B. School Textbooks with Updated Content in Kazakhstan in the Aspect of Education Reform. Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences V. 6 – 2018. – P. 987-1001.

2. Zhilbayev Zh. O., Syrymbetova L. S., Mukasheva M. Y., Zhetpisbayeva B. A. and Smagulova G. T. Promotion of Trilingual Education in Kazakhstan Schools: Online Monitoring Results. Journal

of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences V. 2 – 2019. – P. 285-301.

3. Tazhigulova G.O., Assanova D.N., Uteubayeva E.A., Mekezhanova A.B., Tleuzhanova G.K. Conditions of English language teaching to prospective biology teachers in Kazakhstan. Bulletin of Novosibirsk state pedagogical university, V. 8 (6). – Novosibirsk, 2018. – P. 23-40

4. The State Program of Education Development of the Republic of Kazakhstan for 2010-2020. http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118

5. Oralova G. Internationalization of higher education in Kazakhstan: issues of instruction in foreign Languages. Journal of Teaching and Education V. 1(2). – 2012. – P. 127–133

6. Querol-Julián M., Crawford Camiciottoli B., ESP today Vol. 7(1). – 2019. P. 2-23

7. Penson P. E. Lecturing: A lost art. Currents in Pharmacy Teaching and Learning, 4(1). – 2012. – P. 72-76.

8. Gomez, I. F., Fortuno B.B. Spoken academic discourse: an approach to research on lectures. Volumen Monografico. – 2005. –P. 161-178.

УДК 82.091

Хайржанова А.Х. Кафедра Переводческого дела и иностранных языков, к.ф.н., старший преподаватель, Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова, akmaral_63@mail.ru
Мустагалиева Г.С. Кафедра Переводческого дела и иностранных языков, старший преподаватель, Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова, ms_gulnara@mail.ru

ЧТЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИТЕРАТУРАВЕЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: В этой статье рассматривается обоснование применения художественных литературных текстов на уроке английского языка и расскажем о том, как объединить письменные работы с чтением, используя дневник чтения (также известный как журнал чтения или регистр чтения).

Ключевые слова: персонаж, сюжет, художественная литература, литература.

Чтение художественной литературы – это отличный способ для достижения прогресса в изучении английского языка; он дает возможность студентам отрыть новый мир с захватывающих сюжетов, интересных персонажей и настоящих диалоги, во время изучения языка. Чтение также может быть удобным для закрепления и других навыков, например: в не больших группах студенты высказываются и слушаю друг друга, обсуждают текст, и делают записи, когда они выполняют упражнения, во время и после чтения. Несмотря на эти преимущества, неправильный подход к чтению литературы может сделать его скучным и неприятным. Если тексты будут слишком сложными, и студенты не будут знать цели урока, а преподаватели будут не иметь учебно-методических рекомендаций для урока с чтением, то чтение будет тяжелой работой для студентов и учителей.

Чтение художественных литератур мотивирует учащихся читать большое количество текстов с большим выбором разных тем, потому что сами студенты выбирают материал для чтения, исходя из собственных интересов, знаний и опыта. Студенты выбирают тексты, соответствующие их уровню языка, а также они свободны выбирать время и место для чтения. Чтение «обычно связано с чтением больших объемов с целью получения общего понимания материала» (Bamford and Day 1997). Другими словами, цель состоит в том, чтобы получить

основную идею текста, а не полное, подробное понимание каждого грамматического, тематического и дискурсивного элементов, как это было бы сделано с упражнениями интенсивного чтения. Чтение художественных литератур позволяет получить больше удовольствия от чтения, поскольку они получают общее представление о литературных идеях, изучают техники и стратегии чтения, овладевают новым лексиконом и повышают уровень владения английским языком. Так как студенты читают большое количество материала, то преподавателям важно поставить ясные цели и надлежащим образом проследить за прогрессом своих студентов. Это включает в себя знание того, как сделать чтение интересным для студентов, а также то, что задания и процедуры оценки способствуют успешному чтению.

Преимущества чтения художественных литератур

Результативные навыки чтения особенно важны в методике преподавания иностранного языка, знание только разговорного иностранного языка недостаточно и поэтому чтение является единственным источником понятного и содержательного лингвистического вклада, который помогает на бессознательном уровне изучению языка (Крашен 1981). А также расшифровка звуков, слов и предложений при чтении требует навыки продвинутого мышления и социальной осведомленности (Burns 2003). По мере того, как они сталкиваются с новыми идеями, читатели используют свои знания и опыт для построения смысла и формирования мнений о проблемах, вытекающих из текста. Для тех, кто хочет быть творцами и независимыми мыслителями, грамотность выходит за рамки простого знания, как читать и писать. Как на родном, так и на иностранном языке критическая грамотность требует более чем пассивного поглощения того, что находится на печатной странице; «Это требует глубокого понимания прочитанного, запоминания важной и новой информации, и связать ее с существующее схемой, зная, когда и где использовать эту информацию, использовать ее надлежащим образом в различных контекстах в школе и вне, эффективно взаимодействовать с другими »(Graves, Juel и Graves 2000, 24).

На протяжении многих лет в многочисленных исследованиях сообщалось, что чтение литеатур дает возможность изучать язык различными способами, в том числе в области критической грамотности. В этих исследованиях утверждается, что читатели заметно улучшают грамотность, навыки, беглостью чтения и запоминанию слов, а также орфографию и письмо (Nation 1997). А также приобретению различных языковых навыков, студенты получают как удовольствие от изучения языка, так и позитивные эмоции от чтения литератур, так как это мотивирует их на дальнейшее обучение и чтения. Джи (Gee, 1999) утверждает, что чем больше мы читаем, тем более компетентными мы становимся в изучении языка, и тем больше нам нравится читать; чем больше нам это нравится, тем больше мы читаем, и становимся еще более компетентными в изучении языка. Этот замкнутый круг также объединяет разные способы изучения языка: мы получаем больше знаний о культуре изучаемого языка и приобретаем более обширные базовые знания для более сложного чтения.

Когда студенты читают текст на иностранном языке, большинство из них сосредотачивают свое внимание на новых словах или структурах, чем на содержании или мнениях (Freebody and Luke 1990). Это происходит не потому, что читатели не могут читать содержание из-за ограниченного знания изучаемого языка, а потому, что они очень часто не знают, как сделать чтение более полезным. Например, изучающие языки должны знать, что существую многочисленные стратегии для получения информации из текста, а также для получения эстетического наслаждения от чтения.

Применение дневника чтения.

Так же дневник используется, для того чтобы вести письменный отчет о своей личной реакции на текст в различной степени. Дневник — это прежде всего возможность для студентов выразить свое отношение к тексту, задуматься о своих открытиях и установить связь между тем, что они знают, и тем, что они изучают, к тому же, это место, где можно рисковать, спекулировать, задавать вопросы, высказывать мнения и наращивать знания, предоставляя студентам возможность расти как стратегическим читателем, так и самоучками (самостоятельными студентами). Письмо помогает учащимся объединять различные источники информации и привести свои мысли в порядок; и как результат, их мышление станет более гипотетическим,

легко приспосабливающим и ясным, «тем самым способствуя сознательному осознанию и более глубокому пониманию» (Dorn and Soffos, 2005, 47).

Техники понимания прочитанного текста и пополнения словарного запаса

Знание техник чтения, которые помогают студентам понять материал, необходим для успешного результата чтения; согласно Фаррис, Фухлер, и Волтеру (2004), техника чтения делятся на две основные категории:

1. Техники понимания помогают студентам лучше оценить текст. Некоторые из этих стратегий техник включают в себя анализирование, краткое описание общего смысла, выделение особых деталей, взаимопомощи, завершение подведения итогов, заметок, создание набросков и самоанализу, и самооценке. Данные техники понимания дают возможность читателям воспользоваться базовыми знаниями, прогнозировать предстоящие события, визуализировать сцены, обобщать рассказ, сравнивать и сопоставлять идеи, следить за пониманием, анализировать и синтезировать информацию, а также выражать обоснованные мнения.

2. Техники пополнения словарного запаса помогают учащимся общаться с неизвестными словами. Студенты, практикующие чтение художественных литератур, учатся пропускать неизвестные слова и продолжать читать; однако иногда полезно, чтобы ученики попытались угадать слово, прочитав содержание.

Учащиеся становятся глубоко вовлечены в чтение, меняя свой образ мышления и изучения, когда они успешно применяют эти и другие стратегии техники. Учителя могут использовать данные техники для разработки компонентов дневника, в которые будут записаны этапы программы предварительного, вовремя или после чтения литератур.

Компоненты дневника чтения

Элементы понимания, прочитанного в дневнике чтения

Ниже приведены несколько рекомендаций данных элементов понимания прочитанного, которые необходимо включить в дневник. Данные компоненты имеют целый ряд сложностей, так как некоторые из них требуют поиск информации в тексте, в то время как другие требуют анализировать или обобщать информацию, чтобы иметь и отстоять свое мнение. Преподаватель может предложить более простые элементы учащимся, которые только начинают проект/программу, например, с простого описания персонажей или более сложные элементы для более продвинутых студентов, например, составление краткого изложения.

• *Догадайтесь, о чем может быть книга.* Предсказание — это обычная методика предварительного чтения для практики базовых знаний, сосредоточения внимания читателя, для создания настроения сюжета и установления цели для чтения. Читатели часто могут предсказать содержание рассказа, с помощью заголовков материала и его частей, просматривая оглавление и картинки, таблицы, цифры или графики. Другие способы предсказания контента включают чтение кратких рецензии на обложке, вводные параграфы или другие короткие отрывки из текста. Информация, полученная в результате этих мероприятий, может многое рассказать о содержании и облегчить чтение, и доступность, особенно если информация пробуждает собственные знания или опыт учащегося в этом вопросе. Даже если прогнозы и предсказания были ошибочны, читателю будет любопытно, и интересно продолжать чтение что бы проверить свои домыслы.

• *Прокомментируйте отрывок или предложение из текста.* Во время чтения, ученик записывает часть текста, содержащую интригующую идею или загадочную ситуацию, будь это предложение или более длинный отрывок, а затем интерпретирует идею или ситуацию, сделав подробное примечание.

• *Сделайте плакат с участием одного из персонажей рассказа*. Читатель должен создать плакат, содержащий изображение (вычерченное или вырезанное из журнала) персонажа истории, в котором проявляется определенная физическая или индивидуальная черта. Эти черты помечены, а цитата из текста поддерживает описания.

• *Запишите вопросы и ответы.* Когда у читателей имеются вопросы в рассказе, они также делают записи с возможным ответом или решением; позже они могут увидеть, дает ли автор тот же ответ или решение что и они. Читатели учатся задавать разнообразные вопросы, в том числе

(1) вопросы на логику, которые влекут за собой анализ фактов и чтение между строк, чтобы сделать логические предположения относительно тонкого смысла или истинной точки зрения персонажа, и (2) насущные вопросы, которые являются оценочным рассуждением читателей на основе их ценностей и опыта. Насущные вопросы касаются того, были ли включены определенные темы, являются ли аргументы, которые делает автор весомыми, независимо от того, является ли манера письма предвзятой или объективной» (McKenna and Stahl 2003, 168).

• *Заполните информационные пробелы.* Если в рассказе не говорится, где и когда происходили события, читатель может сделать предположение, например, об одежде, которую могут носить персонажи, пище, которую они могут едят, или домов, где они могут проживать.

• *Прочитайте отзывы.* Прочитав отзыв об рассказе, студент записывает причины, по которым он или она соглашается, или нет с рецензентом.

• *Написать письмо.* Студент, действуя от имени персонажа рассказа, пишет письмо редактору газеты или автору колонки советов вроде «Дорогой Эбби» по вопросу, имеющему отношение к рассказу. Если другой студент читает один и тот же рассказ, он или она могут написать ответ.

• *Представьте, что снимаете фильм об этом рассказе.* Студенты размышляют о том, какие сцены из рассказа они будут включать в фильм, если они были бы режиссерами. Они записывают, как они сняли бы специальные сцены и объясняют, почему они выбрали бы определенных актеров для фильма.

• *Придумайте свой собственный финал.* Студенты дают альтернативный конец рассказа.

• *Выскажите свое мнение об этой истории.* Студенты пишут комментарии в двух столбцах с надписью «Что мне не понравилось в этом рассказе» и «Что мне понравилось в этом рассказе».

• *Запишите аспекты культуры, отраженные в истории*. Читатели сравнивают и сопоставляют культурные аспекты рассказа со своим собственным обществом, после чего читатели могут предположить потенциальные недоразумения, которые могут возникнуть между членами обеих культур.

В дополнение к списку, который предлагает преподаватель, студенты могут разработать свои собственные элементы в соответствии с их потребностями и интересами и выразить другие чувства, вызванные историей. Например, если ученики начали читать книгу, а на полпути они понимают, что они больше не находят ее захватывающей, они могут ее отложить и начать читать другую. Затем они могут составить запись, которая объясняет, что помешало им закончить читать рассказ и почему он был им не интересен.

Заключение

Хотя это не всегда так, чтение может быть и любимым занятием на курсах иностранного языка. Секрет в том, что нужно следовать принципам художественного чтения: студенты сами выбирают книги, которые их интересуют, они читают книги на своего уровня и темпа, и они не дают не понятной лексике или выражениям срывать удовольствие от чтения. Дополнительное чтение литературы — это плодотворный способ изучения английского языка, и когда он сочетается с написанием заданий в форме дневников чтения, студенты достигают более глубокого понимания техник/ стратегий чтения, литературных элементов и английского языка. Успех, который они испытывают при чтении художественных литератур, будет показан в их дневниках чтения путем понимания мотивов персонажей, описания разворачивающегося сюжета и размышлений о том, как история связана с их собственным опытом. Благодаря чтению литературы, студенты с вдохновением предлагают свои взгляды и рассказывают свои истории; в результате они получают уверенность как читателей, писателей, так и самостоятельными. С четкими рекомендациями и целями чтение художественных литератур дает учащимся возможность не только распознавать, как они учатся, но и активно участвовать в этом обучении.

ЛИТЕРАТУРА

1.Burns, A. 2003. Reading practices: From outside to inside the classroom. TESOL Journal 12 (3), 18–23.

2.Dorn, L. J., and C. Soffos. 2005. Teaching for deep comprehension: A reading workshop approach. Portland, ME: Stenhouse.

3.Farris, P. J., C. J. Fuhler, and M. P. Walther. 2004. Teaching reading. A balanced approach for today's classrooms. New York: McGraw-Hill.

4.Freebody, P., and A. Luke. 1990. Literacies programs: Debates and demands in cultural context. Prospect: Australian Journal of TESOL 5 (3), 7–16.

5.Graves, M. F., C. Juel, and B. B. Graves. 2000. Teaching reading in the 21st century. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon.

6.Gee, R. W. 1999. Encouraging ESL Students to Read. TESOL Journal 8 (1), 3–7.

7.Krashen, S. D. 1981. Second language acquisition and second language learning. Oxford: Pergamon.

8.Larimer, R. E., and L. Schleicher, eds. 1999. New ways in using authentic materials in the classroom. Alexandria, VA: TESOL.

9.McKenna, M. C., and S. A. Stahl. 2003. Assessment for reading instruction. New York: Guilford Press.

10.Nation, P. 1997. The language learning benefits of extensive reading. The Language Teacher Online 21 (5).

11.Waring, R., and T. Cramer. 2007. How does extensive reading help EFL learners? Paper presented at the 41st Annual TESOL convention, Seattle, WA.

UDC 327

Kalybek A. 3rd year student, BA "5B050500-Regional studies" Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan
E-mail: aruka.kalybek@gmail.com
Issaliyeva A. Deputy Dean of IR Faculty Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: isalieva.a@ablaikhan.kz

THE FIGHT AGAINST TERRORISM: OPERATION "ZHUSAN"

Abstract: In this article author used the methods of qualitative and quantitative analysis. It contains statistics from various official sources regarding people who become members of a terrorist group, in addition there are the results of a survey conducted during the writing of this article. The article also contains news from various news portals and counts of the National Security Committee. The main aim of the article is to give information about humanitarian operations "Zhusan".

Key words: security, ISIS, "Zhusan".

Introduction.

Terrorism has become one of the biggest problems these days. There are several terrorist organizations, one of which is ISIS. Citizens of more than 100 countries go there in search of better life, and countries are trying to return their inhabitants. The main reason for this is the lack of awareness of citizens about the war in the Middle East. To understand whether this is true, the author conducted a survey. 674 people participated in this survey. The results of the survey proved the correctness of this opinion.

In this article, the author provides information on the ISIS terrorist organization. The article has the latest statistics that show the number of people who became ISIS members from different regions of the world. Particular attention is paid to the country in the Central Asian region- Kazakhstan.

In the past 7 years, 800 Kazakhstanis left their homeland and went to the Middle East. There, the Kazakhs became ISIS members and created their own jihad. Some of them participated in terrorist attacks. Most of these people are children.

In 2018, Kazakhstan allocated $1 billion against the fight against terrorism. In 2019, three special operations were codenamed “Zhusan”. 524 Kazakhstani citizens, including 30 men, 137 women, 357 children, 27 of them are orphans, returned to their homeland as the result of these operations.

Main part

I. What is ISIS and its aims

The army of Islamists from the organization of the Islamic State, known by theabbreviation ISIS (Islamic State of Iraq and the Levant), in a short time took control of some regions of the Middle East, as well as part of North Africa.

They say that for them there are no authorities other than Allah. They say that they strictly observe the Qur’an and the laws of Sharia. They say they intend to unite all the Muslims of the world, but the first they kill are the Muslims.

Supporters of the Islamic state, according to intelligence agencies, exist in many countries of the world. But the main areas of influence of the Islamic State remain Iraq, Syria, Libya, Egypt and Nigeria.

In Libya, the IG controls the cities of Derna, Nofalia, Sirte, the al-Mabruk oil field. In the civil war in Libya between moderate Islamists and the secular government controlling the eastern region of the country, the Islamic State takes part as a third party.

In Egypt, local jihadists subordinate to IS control some parts of the Sinai Peninsula. Also, since March 2015, the Boko Haram group, which controls the northeast of Nigeria and attacks in Chad, Cameroon, and Niger, has become subordinate to the IS [1].

Initially, the goal of the Islamic State was to create a theocratic Sunni Islamic state within the borders of Syria, Lebanon, Israel, Palestine, Jordan, Turkey, Cyprus and Egypt.

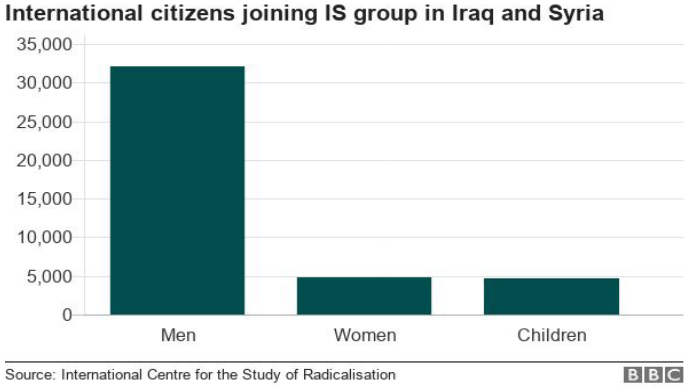
II.Number of ISIS members

The number of militants of the Islamic state ranges from 40 to 150 thousand people. Among them, there are a lot of personnel of the Iraqi army of the time of Saddam Hussein who lost after the fall of his work regime and income. US intelligence agencies note that every month about 1 thousand volunteers replenish the ranks of the IS, not counting the locals of Iraq and Syria mobilized into the ranks of the organization.Volunteers arrive from around the world.

According toThe United Nations more than 40,000 foreign fighters from 110 countries may have travelled to Syria and Iraq in order to join terrorist groups.

A July 2018 study by the International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR) at King’s College London based on official, academic and other data concluded that 41,490 people - 32,809 men, 4,761 women, and 4,640 children - from 80 countries were affiliated with IS specifically [2].

Picture 1. International citizens joining ISIS group in Iraq and Syria

Researchers found 18,852 came from the Middle East and North Africa, 7,252 from Eastern Europe, 5,965 from Central Asia, 5,904 from Western Europe, 1,010 from Eastern Asia, 1,063 from South-East Asia, 753 from the Americas, Australia, New Zealand, 447 from Southern Asia, and 244 from Sub-Saharan Africa.

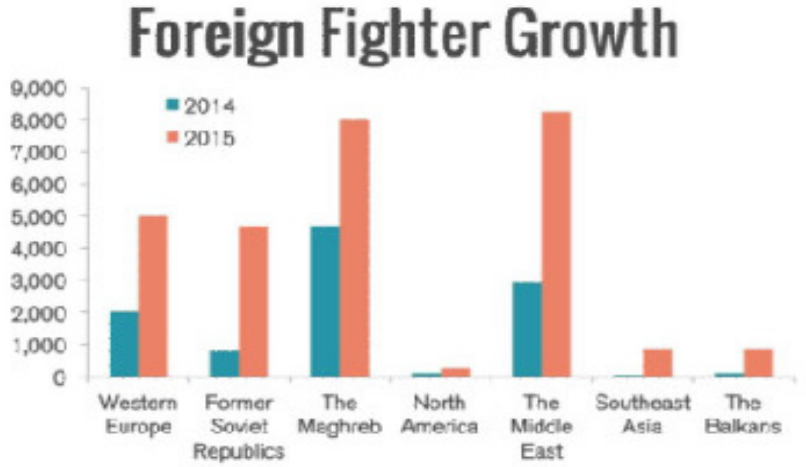
The number of arrivals from other countries is growing every year. The statistics of 2014 and 2015 can serve as evidence of this.

The Soufan Group (SG), an analytical company, published a report in 2015 on foreign fighters fighting in the ranks of ISIS. Note that SG provides services to governments and international

organizations in providing strategic analytical intelligence on security issues. It is engaged in the study of some of the most complex international problems and has many years of experience, training and advice on security issues.

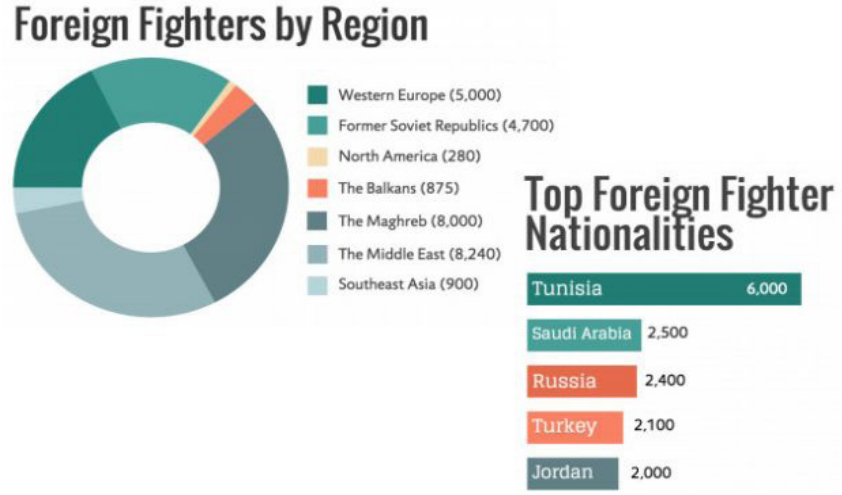
In June 2014, the Soufan Group presented its first report on ISIS foreign fighters in Syria. SG experts were able to identify 12 thousand foreign ISIS fighters from 81 countries in Syria alone.In September 2015, the number of foreign fighters in Syria exceeded 30 thousand people from more than 100 countries of the world.

Picture 2. Foreign Fighter Growth

The following graph shows the number of ISIS members who arrived from around the world.

Picture 3. Foreign Fighters by Region

The countries of Central Asia also showed a significant increase in the number of their citizens who became ISIS foreign fighters. SG determined that more than 2,000 militants from Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan are participating in ISIS.

III. How many Kazakhs preferred war to peace

In 2012-2015, recruited Kazakhstanis most often left for Afghanistan, Iraq and Syria. It is impossible to calculate the exact number of those who left: people, often without documents, left the country and traveled to extremists across three or four borders [3].

The chairman of the National Security Committee of Kazakhstan, NurtayAbykayev, in November 2014 stated that more than 300 militants from Kazakhstan created the "Kazakh Zhamagat" combat unit in the IS, including 150 women.

According to official data provided to "Azattyk" by the National Security Committee (NSK) of Kazakhstan in 2018, since the start of the war in the Middle East, about 800 citizens of Kazakhstan have left for Syria and Iraq. Most of them are children.

"According to data from July 2018, about 120 Kazakhstani men, more than 250 women and 500 minor children are in international terrorist organizations in Syria and Iraq," the head of the NSK said in a reply.

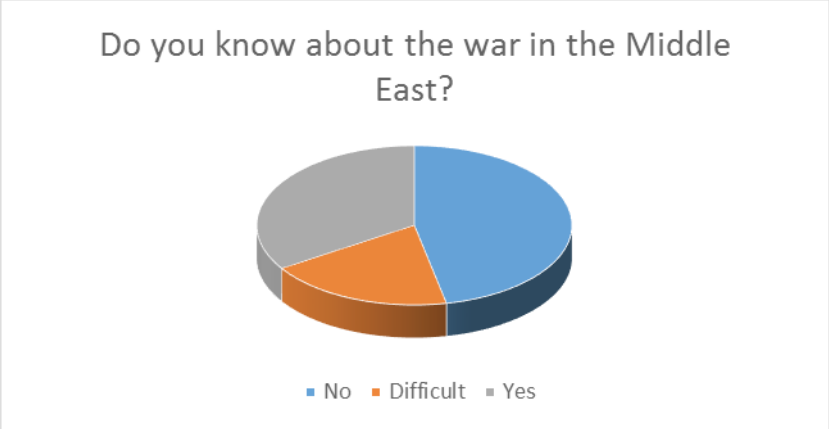
IV. Reasons for kazakhs went to Syria

What so once attracted civilians to Syria and other war zones? According to the head of the Department of the National Security Committee, Bakhytbek Rakhymberdiev, they were promised life according to" true Muslim rules".

Increasingly, Kazakhstanis are recruited through social networks. The easiest way to extremists and their tales of a beautiful life in a "truly Muslim state" comes across young people who have just come to Islam. It was the young Kazakhstanis who, against the will of their parents or without their knowledge, went to hot spots, not even knowing that they would face war, killings and destruction. "They signed a beautiful life that supposedly exists there. They said that life was fair there, all religious canons were respected. They went there and were convinced that in reality the situation was not at all that there was no justice there. Muslims they're fighting with Muslims. But it's already impossible to get out of there. They'll punish him up to the death penalty, "B. Rakhymberdiev said.

Many outgoing citizens do not know that a war is going on in the Middle East. They go there in search of a better life. to find out whether this is true, a survey was conducted on the topic "Do residents know that the war is going on in the countries of the Middle East?" 674 people took part in it. 46.7% of respondents said no, that's 315 people. 34.2% of respondents said yes, this is 230 people. 19.1% of the respondents were at a loss to answer, this is 129 people. This survey shows that people are not well informed and therefore they are not protected from the influence of radicals.

Picture 4. Survey results

V. "Zhusan" operations

Countering terrorism is one of the priority areas in ensuring the national security of the country**.** Kazakhstan is one of the countries that is actively fighting against terrorism. On July 13, 1999 was adopted the Law of the Republic of Kazakhstan on Countering Terrorism, which consists of 8 chapters and 24 articles [4].

Kazakhstan strongly condemns terrorism in all its forms and manifestations and advocates the adoption of the collective efforts of the world community to combat this phenomenon. Kazakhstan signed 13 international conventions against terrorism [5].

In September 2015, the General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development that includes 17 Sustainable Development Goals (SDGs) [6]. Building on the principle of "leaving no one behind", the new Agenda emphasizes a holistic approach to achieving sustainable development for all. The 16th goal of SDG of the UN isabout to promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels [7]. The 11th point of the 16th goal is about strengthen relevant national institutions, including through international cooperation, for building capacity at all levels, in particular in developing countries, to prevent violence and combat terrorism and crime [8].

In 2019, Kazakhstan made a great contribution to the development of the 16th goal by organizing the operations "Zhusan", which attracted the attention of many states and the UN.

"Zhusan" operations consist of three operations. The **first** operation was performed in January 2019. Preparation for the operation lasted several months. In Syria, a secret safe zone was defined, where, secretly, so that terrorists would not know about it, they gathered all Kazakhstanis. On the

appointed day, rescuers flew after them. The operation was called “Zhusan”, which is translated from the Kazakh language means “bitter wormwood”.

By joint forces of the Kazakhstani special services with the support of international peacekeeping organizations, on January 5-6, 47 citizens of the country were returned to Kazakhstan. Adults - residents of Astana and Almaty, Almaty¸ Atyrau, West Kazakhstan, Karaganda and Mangystau regions.

Many of the 30 children aged 1-5years were brought to Kazakhstan saw their homeland for the first time - over the years of their life in Syria, Kazakhstanis created families there and gave birth to children. Almost all the fathers of these children have already died.All our citizens came home voluntarily [9].

Second humanitarian operation “Zhusan-2” was carried out by the Kazakh authorities with the support of the United States of America. An important role in the project to return to the homeland of our compatriots was played by the Syrian democratic forces. From May 7 to 9, 16 men, 59 women, and 156 children returned from the war zones in Syria. 18 of the returning children lost their parents in Syria. They died or went missing. Many of them are natives of the capital, Almaty, western and southern regions of the country [10].

Third operation “Zhusan- 3” as Erlan Karin told in Telegram, on May 28-31, Kazakhstan’s intelligence agencies, with the participation of other government departments and in collaboration with foreign partners, carried out the third phase of the humanitarian operation Zhusan, during which 67 women and 171 children were evacuated from Syria including nine orphans.

“Zhusan-3 was the final phase of a comprehensive humanitarian operation to evacuate Kazakh citizens from Syria. The development of the operation began last summer, and the implementation began in September 2018, ”wroteErlan Karin.

Following the results of all stages of this special operation, Zhusan-1 (January 6, 2019), Zhusan-2 (May 7-9, 2019), Zhusan-3 (May 28-31, 2019) were taken to their homeland 524 Kazakhstani citizens, including 30 men, 137 women, 357 children, including 27 orphans.

“It was the evacuation of children that became the main task of the operation. In addition to Kazakhstan, various countries in Europe, the CIS and the Middle East are taking measures to return their citizens. However, so far only Kazakhstan is the only country that has provided organized export of its own citizens on such a scale and directly from Syria, ”Karin emphasized [11].

For 2018-2022, Kazakhstan allocated $ 1 billion to combat religious extremism. Operations called “Zhusan” became a large-scale part of the implementation of this program.With this money, special centers called “chance” were built. Some women got a chance to work, and the children went to kindergarten. Some of them who were accused of involvement in terrorist acts were convicted under the law of the Republic of Kazakhstan.

VI. International Response to Operation “Zhusan”

One of the first positive feedback on the evacuation of citizens from Syrian-Iraqi territory came from the UN. Thus, the UN Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism of the Fionnual, Ni Aolein, cited Kazakhstan as an example to other countries, Kazakhstan’s initiative to return its citizens from Syria to their homeland. In the future, a high assessment of the activities of Kazakhstan was voiced by the United States. At a meeting of the heads of the foreign affairs agencies of the United States and Kazakhstan in Washington, the US Secretary of State Mike Pompeo asked the Foreign Minister of Kazakhstan to share with other countries the experience of the repatriation and subsequent integration of citizens who had been in Syria. A similar review was given by the representative of the UN Secretary General for Central Asia-Head of the UN Regional Center for Preventive Diplomacy for Central Asia Natalia German [12].

On 31 July there were published the ninth report of the Secretary-General on the threat posed by ISIL (Da’esh) to international peace and security and the range of United Nations efforts in support of Member States in countering the threat. There were written “Kazakhstan was among the first States to undertake a large-scale operation to repatriate its nationals (mainly women and children) from the Syrian Arab Republic. In May 2019, the United Nations Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism concluded a visit to Kazakhstan, in which she noted the country’s pivotal role in efforts to repatriate its citizens who had

travelled to ISIL-held territories to join the group" [13].

The event drew keen attention among diplomatic missions and international organizations. Particularly representatives of such countries as Russia, Iran, Turkey, Syria, US, UK, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, a number of OIC and EU members, Latin American states and international structures – ICRC, UN human rights bodies, UNICEF, WHO, ILO – were present. The Permanent Mission of Russia was a co-sponsor of the side-event [14].

Representatives of Russia, Belarus, UNICEF and ILO in their remarks from the floor underscored the special importance of the work done by Kazakhstan and expressed readiness for cooperation and experience-sharing in the area of reintegration and adaptation of women and children returned from conflicts zones.

Zhanar Aitzhanova concluded the discussion by mentioning that Kazakhstan intended to host a similar event on national experiences in reintegration of returnees in cooperation with Fionuala Ni Aolain, the UN Special Rapporteur on protecting human rights while countering terrorism, on the sidelines of the next session of the UN Human Rights Council [15].

Conclusion

Measures to return their citizens from Syria and Iraq are being undertaken by many states. At the moment, Kazakhstan is the only country that has ensured the export of its own citizens on such a scale.This experience of Kazakhstan interested others are diligent. Such a great success of Kazakhstan provided him with international recognition.

In June 2019, at a visiting meeting of UN member states, which was attended by representatives of 50 states and international organizations at the UN to discuss coordination mechanisms for joint efforts to effectively combat terrorism at the national, regional and global levels, the head of the UN Office on Counter-Terrorism Vladimir Voronkov [16] in his speech expressed gratitude to Kazakhstan for its continued leadership and high commitment to the fight against terrorism.

REFERENCE

1. Islamic state [Internet resource] / Login mode: https://project.liga.net/projects/igil/
2. How many IS foreign fighters are left in Iraq and Syria? [Internet resource] / Login mode: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-47286935
3. Operation Zhusan. Why do Kazakhstanis leave for Syria and how do they return home. [Internet resource] / Login mode: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/operatsiya-jusan-pochemu-kazahstantsyi-uezjayut-siriyu-kak-361135/
4. News on the topic "Zhusan". [Internet resource] / Login mode: https://ru.sputniknews.kz/tags/keyword_ZHusan/
5. The Ministry of Foreign Affairs talked about the results of the operation "Zhusan-2"[Internet resource] / Login mode: http://mfa.gov.kz/ru/madrid/content-view/gdfgdf
6. ZHUSAN: Overview and outcome of the humanitarian operation[Internet resource] / Login mode: https://kazislam.kz
7. Operation "Zhusan – 2" [Internet resource] / Login mode: https://24.kz/ru/news/policy/item/314702-v-stolitse-ozvuchili-predvaritelnye-itogi-gumanitarnoj-operatsii-zhusan-2

УДК 811.512.1’362

Бахыт А. Қайнар академиясы «5В011900 Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының 3-курс студенті, bahytakmarzan@gmail.com
Ғылыми жетекшісі: Ph.D., проф. **Құрманәлі А.А.**

ТҮРІК МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРІНІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Қай тіл болмасын дүние жүзіндегі халықтардан рухани қазына алмасу арқылы байып отырады, әрі тілдің ұлттық қасиеті, өзіндік ерекшеліктері мақал-мәтелдерден анық көрінеді. Осыған орай, мақалада түбі бір түрік халқының мақал-мәтелдерінің құрылымдық және мағыналық ерекшеліктері қарастырылып, олардың қазақ тіліне аударылу жолдары көрсетіледі.

Тірек сөздер: аударма, түрік мақал-мәтелдері, құрылымдық және мағыналық ерекшеліктер, аударма тәсілдері

Bahyt A. Academy Kainar, 3rd year student of the specialty ‘’5B011900 Foreign language: two foreign languages”
bahytakmarzan@gmail.com
Supervisor: Ph.D., проф. **Құрманәлі А.А.**

TRANSLATION PECULARITIES OF TURKSIH PROVERBS INTO THE KAZAKH LANGUAGE

Abstract: Any language is enriched by spiritual exchange from the nations of the world, and the national identity and its distinctive features are evident in proverbs and sayings. In this regard, the article deals with the structural and semantic features of the Turkish proverbs and sayings and shows how they should be translated into the Kazakh language.

Keywords: translation, Turkish proverbs, structural and semantic features, translation techniques.

Әлемдік экономикадағы өзгерістер мен бетбұрыстар «түркі дүниесі» «түркі әлемі» және «түркі мәдениеті» деген ұғымдарды жаңғыртып, ортақ құндылықтарды егжей-тегжей танып білуге жол ашты. Ғасырға жуық уақыт бір-бірінен жырақ қалып, жат бола бастаған түбі бір түркі халықтары арасындағы ортақ құндылықтарды қайта жаңғыртып, саяси және мәдени байланыстарды нығайту үшін де бірінші кезекте бір-бірінің тілін үйренуге, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға деген қажеттілік туындап отыр.

Бір халықтың екінші бір халықпен қарым-қатынас жасауы, өзге халықтың мәдениеті, тұрмыс-тіршілігімен танысудың басты құралы аударма екені баршамызға белгілі. Осы орайда, түбі бір түрік тілінен қазақ тіліне аударылып жүрген көркем аудармада өз кезегін күтіп тұрған мәселелердің бірі мақал-мәтелдерді аудару мәселесі болып табылады.

Аударма – тілдік және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы. Аударма-халықтың рухани қызметінің, мәдени өмірінің бір саласы, халықтардың арасында үзілмейтін үрдістердің

бірі. Оның тұтастай алғанда әлем әдебиетіндегі, жекелеген халықтардың мәдениетіндегі рөлі айрықша маңызды. Аударма, бір тілде сөзбен айтылған немесе жазумен жазылған мәтінді тыңдаушыға немесе оқып отырған кісіге екінші бір тілде түсінікті түрде жеткізу [1].

Аударма, бір тілден екінші бір тілге, бір мәдениеттен басқа бір мәдениетке жол ашатын тілдер арасындағы сапар, басқа сөзбен айтқанда бір ұлттың рухын бейнелейтін тілдер арасындағы сапар [2, 188].

Мақал-мәтелдерде халықтардың дүниетанымы, ұлттық ерекше ойлау жүйесі аңғарылады. Мақал-мәтелдер – өмірдің өзі сияқты өте күрделі құбылыс, сондықтан мақал-мәтелдерден қоғамдық өмірдегі түрлі оқиғаларды, бір халықтың бүкіл тұрмыс-тіршілігін, салт-санасын, тіпті тарихын, сан ғасырлық тәжірибесін көруге болады.

Академик Әбдуәлі Қайдаров мақал-мәтелдер жайында туралы «Көркем сөз тәсілдерінің ішіндегі қуаттысы мен құнарлысы болып саналатын мақал-мәтелдер – тіл атаулының баршасына тән, өзіндік ерекшелігімен көзге түсетін универсальдық құбылыс» -деп тұжырым жасайды [3, 1].

Профессор Өмер Асым Аксой мақал-мәтелдерге төмендегідей сипаттама береді: «Мақал-мәтелдер аталарымыздың тәжірибелерінен, тағылымынан туындаған ой-түйіндері мен даналық ой-пікірлері, қысқа да нұсқа ой үзіктері. Мақал-мәтелдер аз сөзбен көп нәрсе жеткізетіндігімен ерекшеленіп, мазмұн-мағынасымен де, тақырыптарымен де бізді баурап алып кететін айрықша қасиетке ие» [4, 36].

Аудармада, ойдың, сөйлемнің тұжырымдамасы, мағынасы және мақсаты сияқты барлық ерекшеліктерінің мүмкіндігінше ұқсас түрде екінші бір тілге аударылуы ескеріледі. Бұл ерекшеліктердің аудару барысында дәлме-дәл болуы мүмкін емес. Себебі, әр түрлі халықтар, әр түрлі мәдениет ерекшеліктеріне және дүниетанымға ие. Бұл өзгешеліктер адамдардың айналасындағы заттарға және жағдайларға әр түрлі қабылдауына байланысты.

Мақал-мәтелдерді аудару барысында көптеген қиындықтар туындайды, сондықтан мақал-мәтелдерді аудару барысында төменде тәсілдерді ұсынамыз:

Бірінші тәсіл. Өзге тілдегі мақал мен мәтелдің образды астарын жоғалтпай, лексикалық құрамын, стильдік өңін, құрылымын сақтап аудару, яғни калька жолымен жаңа мақал-мәтел жасау. Мұндайда мақал-мәтелдердегі ұлттық, тарихи фактілер, географиялық атауларды сақтау кездеседі. Түрік тіліндегі кейбір мақал-мәтелдердің ана тілімізде дәлме-дәл, сөзбе-сөз баламасы бар екенін көруге болады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Akıl yaşta değil, baştadır. *Ақыл жаста емес, баста.*	Ақыл жаста емес, баста.
Ne ekersen onu biçersin. *Не ексең, соны орасың.*	Не ексең, оны орасың.
Dil kılıçtan keskindir. *Тіл қылыштан өткір.*	Тіл қылыштан өткір.
Demir tavında dövülür. *Темір қызған кезде соғылады.*	Темірді қызған кезде соқ.
Çıkmadık canda umut kesilmez. *Шықпаған жаннан үміт кесілмейді.*	Шықпаған жанда үміт бар.
Havlayan köpek ısırmaz. *Үрген ит қаппайды.*	Көп үрген ит қаппайды.
Bugünün işini yarına bırakma. *Бүгінніңісін ертеңге қалдырма.*	Бүгінгі істі ертеңге қалдырма.
İt ürer, kervan yürür. *Ит үреді, керуен жүреді.*	Ит үреді, керуен көшеді.
Ne ekersen onu biçersin. *Не ексең, соны орасың.*	Не ексең, оны орасың.
Dil kılıçtan keskindir. *Тіл қылыштан өткір.*	Тіл қылыштан өткір.
Anasına bak kızını al. *Анасына қарап, қызын ал.*	Анасын көріп, қызын ал.
Balık baştan kokar. *Балық басынан бастап исі шығады.*	Балық басынан шіриді.

Ayağını yorganına göre uzat. *Аяғыңды көрпеңе қарай соз.*	Көрпеңе қарай көсіл.
Gözden ırak, gönülden de ırak. *Көзден алыс болған, көңілден де алыс болады.*	Көзден кеткен, көңілден де кетеді.
Atılan ok geri dönmez. *Атылған оқ кері қайтпайды.*	Атылған оқ кері қайтпас.
İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında. *Адамның аласы ішінде, малдың аласы сыртында.*	Адам аласы ішінде, мал аласы сыртында.
Beş parmak aynı değildir. *Бес саусақ бірдей емес.*	Бес саусақ бірдей емес.
Birlik olmayınca, dirlik olmaz. *Бірлік болмай, тірлік болмас.*	Бірлік болмай, тірлік болмайды.
Serçeden korkan darı ekmez. *Торғайдан қорыққан тары екпейді.*	Торғайдан қорыққан тары екпейді.
Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Жыламаған балаға емшек бермейді.	Жыламаған балаға емшек бермейді.

Екінші тәсіл бойынша аударуда мазмұн, қорытыны түйін сәйкес келгенмен, компоненттердің лексикалық мағынасына өзгерістер енгізіледі, бейнелеу тәсілі басқаша болады, әрине, формалық өзгерістердің болуы әбден мүмкін. Мұндай мақалдардың жаттығы көзге көрініп тұрады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Rüzgar esmeyince yaprak oynamaz. *Жел тұрмаса, жапырақ қимылдамайды.*	Жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайды.
Karga yavrusuna bakmış, ‘benim ak pak evladım demiş’. *Қарға баласына қарап: «Менің аппақ балапаным» депті.*	Қарға баласын аппағым дейді, кірпі баласын жұмсағым дейді.
Çok yaşayan bilmez, çok *gezen* bilir. *Көп жасаған білмейді, көп қыдырған біледі.*	Көп жасаған білмейді, көп көрген біледі.
Dokuz ölç, bir biç. *Тоғыз рет өлшеп бір рет кес.*	Жеті рет өлшеп, бір рет кес.
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. *Тура айтқанды тоғыз ауылдан қуады.*	Тура айтқан туғанға жақпайды.
Söz gümüş ise, sükût altındır. *Сөз күміс болса, үнсіздік –алтын.*	Сабырдың түбі – сары алтын.
Sakınan göze çöp batar. *Аянған көзге қоқыс түседі.*	Сақтанғанның көзіне шөгір түседі.
İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir. *Тәуір болатын ауруға дәрігер өзі келеді.*	Жолы болар жігіттің жеңгесі шығар алдынан.
Aşkın gözü kördür. *Махаббаттың көзі соқыр.*	Махаббат кемістік көрмейді.
Yerin kulağı var. *Жердің де құлағы бар.*	Жер екеш жердің де құлағы бар.
Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. *Өрт болмаған жерден түтін шықпайды.*	Жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайды.
Bir elin nesi var, iki elin sesi var. *Бір қолдың несі бар, екі қолдың дыбысы бар.*	Жұмыла көтерген жүк жеңіл.

Үшінші тәсіл. Бір халықтың тілінде келесі бір халықтың тіліндегі мақал-мәтелдерге образдылығы, мән-мазмұны, салт-сананы бейнелеуі жағынан ұқсас, балама болып келетін жарыспалы түрде екі тілде қолданылып жүрген мақал-мәтелдер де болады. Әрине, бұл типтік, қайталанып отыратын тұрақты құбылыс емес. Екі халықтың мақалдарында өзгеше бояу бейнелеу тәсілі болуы – заңды нәрсе. Мұндайда мақал-мәтелдердің стильдік реңін контекстегі рөлін есепке алып, өзге тілдегі дайын мақал-мәтелдермен алмастыруға болады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Horozu çok olan köyün sabahı geç olur. *Қоразы көп ауылдың таңы кеш атады.*	Қойшы көп болса, қой арам өледі.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. *Сүттен аузы күйген бала айранды үрлеп ішеді.*	Аузы күйген үрлеп ішеді.

Armut dibine düşer. *Алмұрт, түбіне түседі.*	Алма ағашынан алыс түспейді.
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. *Бүгінгі тауық ертеңгі қаздан жақсы.*	Аспандағы сұңқардан қолдағы тұрымтай артық.
Dost kara günde belli olur. *Шын дос қара күнде белгілі болады.*	Дос қиыншылықта сыналады.
Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş. *Кастрюль дөңгеленіп, қақпағын тауыпты.*	Апама жездем сай.
Yarım elma, gönül alma. *Жарты алма- көңіл табу.*	Орамал тон болмайды, жол болады
Damlaya damlaya göl olur. *Тама-тама көл болар.*	Көп түкірсе, көл болар.
Büyük lokma ye ama, büyük söz konuşma. *Үлкен тілім жесең де, үлкен сөз сөйлеме.*	Ат баспаймын деген жерін үш басады.
Kızını dövmeyen dizini döver. *Қызын ұрмаған тізесін ұрады.*	Қызға қырық үйден тыйым.

Төртінші тәсіл. Аударма тілде түпнұсқа тілдегі мақал-мәтелдердің тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, паремиологиялық емес тіл құралдарымен беру. Бұл тұста бір басын ашып кететін мәселе, ұлттық реңктегі мақал-мәтелдерді тек образдық негізінің айырмашылығына ғана қатысты түсінбейміз. Образдық негіз шындығында да танымның ұлттық ерекшелігімен сипатталатын жағдайда ғана оны ұлттық реңктегі тілдік белгі ретінде анықтаймыз. Ішкі форманы дәлме-дәл беріп, оны мейлінше сақтайтын жалғыз ғана аударма тәсілі – калькілеу , яғни сөзбе -сөз аудару тәсілі болып табылады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.	Бір шыны кофенің қырық жылдық құрметі бар.
Aşure yemeye giden, kaşığını yanında taşır.	Ашуре жеуге барған кісі қасығын жанында тасиды. *Ашуре – түріктердің тәтті тағамы.*
Kar yılı kar yılı.	Қар жылы – береке жылы. Түркияда, әсіресе Анталья, Алания т.б. қалаларда қар сирек жауады.
Ucuz etin yahnisi olmaz.	Арзан еттің яхниси болмайды. Яхни – көкөністер мен жіліктен бұқтырылып жасалатын түрік тағамы. Арзанның сорпасы татымас.
Bulunmaz Bursa kumaşı mı?	Табылмайтын Бурса матасы ма? Бурса –Түркияның ірі қалаларының бірі, текстиль орталығы.

Сөзімізді түйіндейтін болсақ, түрік және қазақ мақал-мәтелдерінен олардың қолдану аясының кеңдігі айқын көрініс тапқан, олардың тақырыптары мен мазмұндарының ортақтығымен қатар, ерекшеліктері де байқалады. Аталған тілдегі мақал-мәтелдердің кейбіреулерінің дәл баламаларының болуымен қатар, кейбір мақал-мәтелдердің құрамындағы сөздердің ауысып келетіндігін де байқауға болады. Фонетикалық ерекшеліктерін ескермегенде, түрік және қазақ тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мағына-мәні бойынша ұқсас болуы және толық немесе жартылай сәйкес келуі туыстас екі халықтың тығыз рухани және мәдени қарым-қатынасын көрсетеді. Мұнымен қатар, төртінші топта қарастырылған кейбір айырмашылықтар туыстас қазақ және түрік халықтарының ғасырлар бойы бір-бірінен жырақта болуымен қатар, этностардың дүниетанымы мен тілдік санасының ғаламның тілдік бейнесіне сәйкес қалыптасатындығын айқындайды. Мұндай мақал-мәтелдердің ішкі формасын, образдық негізін, ұлттық нақышын сақтауда сөзбе-сөз аудару тәсілі ең бір өнімді тәсіл болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1 https://malimetter.kz/audarma-tildik-zhane-madenietaralyk-karym-katynas-kuraly/

2 Kurmanali A.A. Türk ve Kazak Atasözlerinin Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar// Абай Қазақ Ұлттық пед.университетінің Хабаршы ғылыми журналы. № 4 (50) 2014. 188-193 бб.

3 Қайдаров Ә., Тұрабаева Ғ. Қазақ мақал-мәтелдері мен авторлық-стильдік инварианттары жайында // ҒА Хабарлары. Тіл сериясы, №3. –Алматы, 1982.

4 Aksoy Ö. A. Atasözleri ve deyimler sözlüğü. – Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1981.
5 Par A.H. Açıklamalı atasözleri. – İstanbul: Serhat, 1991.
6 Yazgan M. Türk atasözleri, deyimleri ve bilmeceleri. – Almatı, 2008.
7 Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: Арыс, 2007.
8 Қайдаров Ә. Халық даналығы. – Алматы: Толағай, 2004.
9 Тұрманжанов Ө. Қазақтың мақал-мәтелдері. –Алматы, 2004.

УДК 960

Бисариева С.Ш. Магистрант, «6М011900 - Шетел тілі: екі шетел тілі», Абылай хан ат. ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: bisarieva1995@mail.ru

КОНСТРУКТИВТІК АМАЛ НЕГІЗІНДЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Түйін: Мақалада конструктивтік амал негізінде шет тілін оқытуды ұйымдастыру туралы айтылады. Конструктивтік амал негізінде оқыту әдістерінің принциптері мен тиімділігі көрсетілді және ашылды. Конструктивизм негізінде ұйымдастырылған оқу процесінің тиімділігі нақтыланды.

Тірек сөздер: конструктивизм, конструктивтік амал, принцип, оқыту әдістемесі.

Bissariyeva S.Sh. Master student, “6M011900 - Foreign language: two foreign languages” Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bisarieva1995@mail.ru

FROM THE PRACTICE OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE ON THE BASIS OF A CONSTRUCTIVE APPROACH

Abstract: The article reveals the organization of teaching a foreign language on the basis of the constructive approach. The principles and effectiveness of teaching methods based on them are shown and disclosed. The effectiveness of the learning process organized on constructivism has been clarified.

Keywords: constructivism, constructive approach, principle, teaching methodology.

Қазіргі таңда шетел тілін меңгеру бүгінгі күннің негізгі талаптарының бірі. Қазақстанның білім беру жүйесінде шетел тілін оқытудағы басты мәселелер – бүкіләлемдік білім беру кеңістігіне сай бейімделіп білім алуға, кәсіби білім деңгейін жоғарылатуға және сапалық біліммен қамтамасыз етудің ғылыми әдістемелік жүйесін жаңарту болып отыр [1]. Тіл үйрету саласындағы ғалымдардың [2,3] айтуы бойынша қазіргі таңдағы Қазақстанда шетел тілін инновациялық оқытудың негізгі міндеті – тілді шынайы және толыққанды қарым – қатынас ретінде үйрену. Әрбір шетел тілінің сабағы мәдениеттер тоғысуы, мәдениетаралық қарым – қатынас тәжірибесі, себебі әрбір шетел сөзі шетел өмірін және мәдениетін көрсетеді, әрбір сөз ол ұлттың өмірі жөніндегі түсінігін білдіреді. Сондықтанда, білім берудің әдістемесін жаңарту - маңызды мәселеге айналады, өйткені білім алушылар бүкіләлемдік кеңістігіне сай бейімделіп, кәсіби деңгейі жоғары, құзіреттілігі дамыған мамандар болуына қажетті шарттар жасалуына жағдай туғызады. Қазіргі отандық және шетелдік ғылымда оқытуға конструктивистік көзқарасқа негізделген оқытудың әдістері мен тәсілдері белсенді дамуда [4].

Конструктивизм - бұл педагогикалық философияның бағыты, оның негізгі идеясы білім алушыларға дайын білімді беруге болмайтындығы туралы ұғымға негізделген, оған тек әлемнің өзіндік суретін өз бетінше құрастыру үшін педагогикалық жағдай жасауға болады. Конструктивизм теориясына сәйкес әрқайсымыз әлем туралы өзіндік түсінік қалыптастырамыз. Біздің әрқайсымыздың әлемге деген көзқарасымыз, сеніміміз, дүниетанымымыз ерекше. Оқу

процесі туралы конструктивистік көзқарастар Дж.Дьюи [5] Л.Выготский [6] және Ж.Пиаженің [7] еңбектерінде көрініс тапқан, олардың тұжырымдауы бойынша адамдар өздері құрастырған нәрселерді ғана нақты түсінеді, олар: өздерінің білімі, дағдылары мен қабілеттері. Оқытудың конструктивистік үлгілері Л. С. Выготский [6], Ж. Пиаже [7], Н. Шаталова [8], Жайтапова А.А. [9], Ф. Бунятова [10] т.б. сияқты теоретиктердің зерттеулері негізінде дүниеге келді. Педагогикада конструктивизм Жан Пиаженің арқасында пайда болды. Ол: «Білім берілмейді, ол жасалады», - деді. Пиажеден кейін конструктивизммен жұмыс істеген Меррилл, содан кейін Уилсон, Теслоу және Осман-Жошу болды.

Соңғы 30 жыл ішінде конструктивизм бірегей оқыту тұжырымдамасына айналды, оның басты бағыты оқушының шығармашылық компонентін жан-жақты дамыту болып табылады [11]. Заманауи білім беру жүйесінде оқытушылар студенттерге білім беріп қана қоймай, студенттер өздері өз санасында ақпаратты тауып, қайта өзгертіп, ескі ережелерді қазіргімен салыстырып, енді қолданылмайтын ережелерді қайта қарап, тексереді.

М. Дрисколл [12], Д. Йонассен [13], Э. Фон Глазерсфельд [14], О. Тарнапольский [15,16] шет тілін оқытуда конструктивизмді пайдалануға арналған жұмыстарды талдау бізге шет тілдерін оқытуға конструктивистік көзқарас екенін анықтауға, оқытудың негізгі сипаттамаларын белгілеуге және конструктивистік оқу ортасын жобалау моделін қарастыруға мүмкіндік берді. Конструктивтік тәсіл студенттерге кәсіби қызметті модельдейтін оқу іс-әрекетінің түрлері арқылы шет тілді кәсіби қарым-қатынас дағдылары мен іскерліктерін еркін меңгеруге мүмкіндік беретін кәсіби-бағытталған шет тілі курсын арнайы құру ретінде түсіндіріледі. Ғалымдардың айтуы бойынша қазіргі кездегі конструктивистік тәсіл бірнеше себептерге байланысты шет тілін кәсіби мақсатта оқытудың ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады:

- студенттер симуляциялық кәсіби жағдайларда қарым-қатынас процесінде тілді саналы түрде меңгереді;

- мұндай қарым-қатынас студенттерге тек кәсіби мақсаттар үшін ағылшын тілін білуге ғана емес, сонымен қатар осындай қарым-қатынас процесінде кәсіби білім мен дағдыларды игеруге мүмкіндік береді [17];

- ол кәсіби мақсаттар үшін ағылшын тілін оқытуды басқа университеттік кәсіби бағыттағы курстарға біріктіруге жағдай жасайды;

- мұндай интеграция студенттердің кәсіби мақсатта шет тілін үйренуге деген ынтасын арттырады, өйткені олар кәсіби білім мен болашақ мансап үшін тілдік білімнің пайдалылығын түсінеді және бағалайды [18];

- оқыту мен оқудың конструктивистік моделі білім беру автономиясы [19], принципіне негізделген, ол кәсіби қарым-қатынас кезінде, тіпті модельденген жағдайларда да шығармашылық процеске айналады, өйткені кәсіби өзара іс-қимыл әрдайым мәселелерді шешумен байланысты;

- проблемалық оқыту және білім беру дербестігі қағидалары студенттерді кәсіби шығармашылық білім беру тапсырмаларын орындау үшін қажетті кәсіби маңызды ақпаратты іздестіруге мәжбүр етеді. Мұндай іздеу ағылшын тіліндегі кәсіби дереккөздердің көмегімен жүзеге асырылатындықтан, бұл кәсіби қарым-қатынас тілін игеруде өте маңызды болады. Белсенді танымдық іс-әрекет арқылы оқу процесінде студенттер жаңа ақпаратты көрсету үшін үнемі өздерінің модельдерін жаңартып отырады, осыған байланысты шындыққа өзіндік түсінік қалыптастырады. Бұл тек жеке қабілеттерін көрсетіп қана қоймай, сонымен бірге өзіндік білім траекториясын дамытуға мүмкіндік береді.

ЖОО-да кәсіби мақсаттар үшін шет тілін оқыту алдыңғы білім беру сатысында қол жеткізілген шет тілді коммуникативтік құзыреттіліктің даму деңгейін есепке ала отырып құрылады. Тілдік құзіреттілікті қалыптастыру нәтижелері бойынша студенттер оқу топтарына бөлініп, әр түрлі деңгейдегі түпнұсқалық материалдарды ұсынады. Осылайша, конструктивистік көзқарас шеңберіндегі білім мазмұны студенттер үшін тақырыптық маңызды және кәсіби бағдарланған жағдайда қолдануға болатын шынайы материалға негізделген. Мұндай мазмұнмен жұмыс істеу оны пайдаланудың әртүрлі форматтарын, атап айтқанда жаңа дербес білімді құрастыруға ықпал ететін топтық және жеке қызмет түрлерін қарастырады.

Кәсіби-бағытталған ағылшын тілін оқытудың конструктивистік әдістемесі оқу процесінде

осы әдістемені іске асыру кезінде ескерілуі қажет бірқатар принциптерге негізделеді, өйткені олар оқытудың жоғары тиімді нәтижелерін қамтамасыз етеді. Оларға мыналар жатады:

- арнайы мақсаттағы ағылшын тілі курсы аясында кәсіби маңызды ақпаратты жүйелеу принципі (мысалы, экономистер, қаржыгерлер, HR мамандары үшін);

- оқу іс-әрекеті мен оқу коммуникациясының нысандары мен түрлерінің тең түпнұсқалық принципі;

- оқу материалдарының дәлме-дәлдігі (аутентикалық) принципі;

- оқу үрдісіне сөйлеу қызметінің барлық түрлерін біріктіру принципі;

- студенттердің ақпараттық құзыреттілігін шет тілінде дамыту принципі.

Мұғалімнің іс-әрекетіндегі ерекше маңыздылығы – оның білімгерлердің проблемалық-бағдарлық, оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыра және үйлестіре білу, қарама-қарсы көзқарастардың қақтығысы, пікірталас барысында қарама-қайшылықтарды ашу арқылы білімгерлердің сыни ойлауын дамытуға жағдай жасау болып табылады.

Заманауи оқыту үрдісінде, пәндік оқытуда мамандар алдында туындаған мәселелерді түрлі тәсілдер арқылы шеше біледі. Соның ішінде шетел тілін оқытуда, мысалы, “фишбоун” деп аталады.

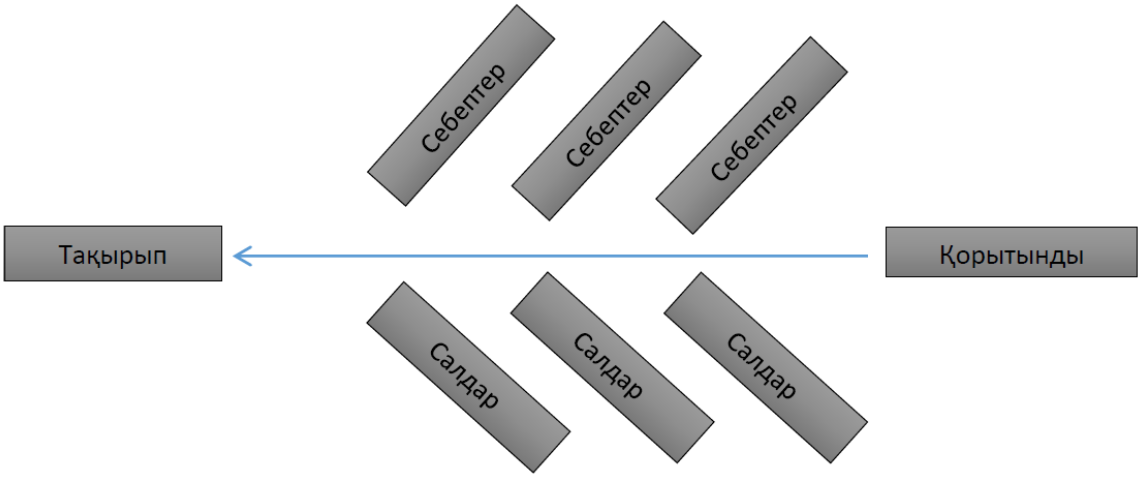
“Фишбоун”әдісі ағылшын тілінен “балық сүйегі” немесе “балық қаңқасы” деп аударылады. Бұл әдіс білімгерлердің сыни ойлауын көрнекі-мазмұнды түрде дамытуға бағытталған. Әлемде бұл диаграмма себеп — салдарлық байланыстарды құрылымдық талдау әдісін ойлап тапқан Жапон профессоры Ишикаваның (Исикаваның) атымен кеңінен танымал. Жалпы бұл схема бас, жоғарғы, төменгі және соңғы құйрық сүйектері түрінде ұсынылған негізгі төрт блоктан тұрады. Негізгі сүйек немесе балықтың жотасы байланыстырушы буын болып табылады. Сондағы:

Бас-талдауға жататын мәселе, сұрақ немесе тақырып.

Жоғарғы сүйектер (схеманың тік түрінде оң жақта немесе көлденең жағдайда жоғарыдан 45 градус бұрышта орналасқан) — оларда мәселеге әкелген тақырыптың негізгі ұғымдары, себептері белгіленеді.

Төменгі сүйектер (қарама-қарсы бейнеленеді) - тұжырымдалған себептердің болуын растайтын фактілер (салдар) белгіленеді.

Соңында - қойылған сұраққа, мәселені шешетін жауап.

Сурет 1 Фишбоун (себеп-салдар) диаграммасы

Мысалы, өз тәжірибемізде фишбоун диаграммасын келесі мәселені шешуде қолдандық.

Тақырып: Мамандардың (студенттердің) шет тілінде еркін сөйлей алмауы.

Себептер:

1 Білімгерлердің тілге деген ынта-жігері дамымаған.

2 Оқу барысында тәжірибелік түрде қарым-қатынасқа түсуі жеткілікті емес.

3 Білім үрдісі коммуникативтік құзіреттілігін толыққанды дамытпайды.

Салдар:

1 Білім алушының пәнге деген қызығушылығын арттыру керек.

2 Оқу барысында интербелсенді әдістерді пайдалану.

3 Білім мазмұнын жаңартып, инновациялық амалдарды кеңінен қолдану.

Қорытынды: Болашақ мамандарға шетел тілін оқытуды конструктивтік, дамытушылық амал негіздерінде ұйымдастыру.

Тәжірибемізде "Фишбоун" әдісін қолдану арқылы, оның тиімділігіне көз жеткіздік. Осы әдісті қолдану барысында білімгерлердің тапсырмаға деген қызығушылығы артып, проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көп септігін тигізді.

Сонымен қатар, жоғары оқу орнында шет тілін оқыту кезінде әртүрлі жобалар, "кейс-стади" негізіндегі жағдайларды талқылау, проблемалық сипаттағы кәсіби бағытталған міндеттерді шешу, коммуникативтік тренинг тапсырмаларын орындау білімгерлердің сыни тұрғыдан ойлауын арттырып, мәселелерді жылдам, әрі оңай шешу мақсатымен қолданылады. Білімгерлердің оқуға деген мотивациясы тұлғааралық, әлеуметтік-мәдени және кәсіптік өзара әрекеттесу жағдайларына байланысты маңызды проблемаларды зерттеуге және шешуге бағытталған оқыту үрдісі ұйымдастырылады. Мұндай сабақтар білім алушылардың бойында қажетті қасиеттерді, құзіреттерді дамытады, өйткені бұл сабақтарда өзіндік бейнені қалыптастыру, адамдармен, мәдениетпен, өркениетпен диалогтық әрекеттесу үшін қажет өзін-өзі тану мен өзін-өзі дамытудың механизмдері орнатылған.

Шет тілдерін оқыту практикасында тиімділікке пәнаралық интеграция арқылы қол жеткізіледі. Студенттер кәсіби-бағытталған конкурстарға, олимпиадаларға және шетел тілдеріндегі конференцияларға қатысады, сонымен қатар оқытылатын тіл кәсіби қарым-қатынас тіліне айналады.

Конструктивтік амал негізінде ұйымдастырылған оқыту ортасын: проблемалар негізінде ситуациялық, бірнеше контексте оқыту, әр түрлі көзқарастардан және әлеуметтік контексте оқыту негізінде құруға мүмкіндік береді. Конструктивтік амал негізіндегі сабақ барыстары өзара бір-бірімен тығыз байланысты. Төменде көрсетілгендей, олар: жеке, әлеуметтік және контекстуалдық бағытта тең жүргізіледі.

Жеке конструктивизм:

- білім тәжірибеден қалыптасады;
- оқыту нәтижелері білімді жеке түсінуге байланысты;
- оқыту-бұл тәжірибе арқылы қалыптасатын белсенді процесс.

Әлеуметтік конструктивизм:

- жаттығулар бірлесіп жүзеге асырылады және оның мәні әртүрлі көзқарастардан қалыптасады.

Контекстуалдық конструктивизм:

- жаттығулар нақты жағдайда өтуі керек;
- тестілеу оқшауланбауы, және біріктірілген оқу тапсырмасы болуы керек.

Осылайша, конструктивизм теориясының қағидалары мен ережелері кәсіби мақсаттар үшін шетел тілін оқытудың қазіргі заманғы әдістемесі үшін өзекті болып табылады, өйткені тілді оқыту мамандықтарды оқыту үдерісіне біріктірілген. Шетел тілін меңгере отырып, студенттер кәсіби-бағдарлы мазмұнның тәжірибелік оқу іс-әрекеті арқылы болашақ мамандықты қатар меңгереді. Студенттердің өзіндік және белсенді ұстанымдары арқылы кәсіби өмірде өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру әлеуеті қамтамасыз етіледі. Студенттің жеке қажеттіліктеріне сәйкес білім алу және құру нақты белсенді өзіндік қызметі конструктивизм қағидаларына сәйкес оқыту негізін құрайды. Жалпы айтқанда бүкіл әлемде де, біздің елімізде де конструктивті амал негізінде оқыту әдістемесі қарқынды даму үстінде. Сондықтан жаһанданған әлемде оның кәсіби және әлеуметтік-мәдени қабілеттерін дамыту үшін жинақталған тәжірибені пайдалану қажеттілігі туындап отыр.

ӘДЕБИЕТ

1 Құнанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. Алматы, 2005.- 264с.

2 Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғарғы оқу орындарында қолдану. Алматы, 2013 327-б.

3 Әбдіғали С.Ә. Әдістеменің кейбір өзекті мәселелері. Әдістеме. – Алматы: Абылай хан атындағы ҚХҚ және ӘТУ, 2005.

4 Fosnot, C. (1996). Constructivism: A Psychological theory of learning // C. Fosnot (Ed.) Constructivism: Theory, perspectives, and practice. New York: Teachers College Press, p. 8–33.

5 Дьюи Дж. Школы будущего / Дж. Дьюи, Э. Дьюи // Берлин: Гос. Изд. РСФСР, 1922. С.94

6 Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. –М.:Педагогика, 1991 - 480с.

7 Пиаже Ж. Генетический аспект языка и мышления // Психолингвистика. - М., 1984. - С. 334 - 335.

8 Шаталова Н.П. Конструктивный подход в педагогике как ведущий принцип науки // Педагогический журнал. – 2016. -№1. – С. 62-70.

9 Жайтапова А.А. Методологический аспект модернизации образования в Республике Казахстан // Информационно-методический журнал «Открытая школа» № 10 (171) декабрь 2017, 9-12 стр.

10 Бунятова Ф. Конструктивное обучение: сущность, принцип, цели и образцы уроков. – Баку, 2008. – 218с.

11 Wang, Z. (2014). Effective teaching in college English classroom under construction theory vision. Foreign Language World, 4.

12 Driscoll, M. P. (2000). Psychology of learning for instruction. 2nd ed. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

13 Jonassen, D.H. (1994). Toward a Constructivist Design Model. Educational Technology, April, p. 34–37.

14 Von Glasersfeld, E. (1995). A constructivist approach to teaching. In L. P. Steffe & J. Gale (Eds.), Constructivism in education (3–15). Hillsdale. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

15 Tarnopolsky, O. (2012). Constructivist blended learning approach to teaching English for Specific Purposes. London, Versita, 254 p.

16 Тарнопольский О.Б. (2016). Диверсификация конструктивистского подхода в преподавании английского языка для профессиональных целей в неязыковом вузе // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія, № 2, с. 312–319.

17 Поленова А.Ю. и Постукян М.М. (2014). К проблеме раннейязыковой профессионализации бакалавров в сфере экономики // Journal of Economic Regulation, Т. 5, № 1, с. 128–133.

18 Поленова А.Ю. и Пшегусова Г.С. (2015). Иностранный язык как инструмент формирования профессиональной мобильности будущего экономиста // Journal of Economic Regulation, Т. 6, № 1, с. 129–136.

19 Holec, H. (1981). Autonomy and Foreign Language Learning.Oxford: Pergamon.

УДК 37.062.3

Жолдасбай Д.Е., Студентка «5В011900 - Иностранный язык: два иностранных языка» КазУМОиМЯ имени Абылай хана Алматы, Казахстан, e-mail: ms.dampo@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ
(на примере английского языка)

Аннотация: Не секрет, что почти 90% наших современных детей уже с дошкольного возраста имеют и могут успешно использовать такие гаджеты как смартфоны, планшеты и т. д. В связи с этим в статье рассматривается возможность использования современных цифровых игровых технологий в иноязычном образовании. Что позволит быстро и качественно, а именно в доступной форме, готовить будущих специалистов нашей страны.

Ключевые слова: дошкольный возраст, цифровые игровые технологии, викторины, изучение английского языка.

Zholdasbay D.E. student, «5B011900-Foreign language: two foreign languages» Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ms.dampo@mail.ru

USING DIGITAL GAME TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION (using English language as an example)

Abstract: It is no secret that almost 90% of our modern children since preschool age have and can successfully use gadgets such as smartphones, tablets, etc. In this regard, the article discusses the possibility of using modern digital gaming technology in foreign language education. That will allow quickly and efficiently, namely in an accessible form, to prepare future specialists of our country.

Keywords: preschool age, digital gaming technologies, quiz, English language learning.

Мир невозможно представить без цифровых технологий. Каждый из нас привык пользоваться гаджетами, которые намного облегчают повседневную жизнь. Уже полным ходом идет программа по цифровизации, которая должна охватить все возможные сферы жизни. Государственная программа «Цифровой Казахстан» – это важная комплексная программа, которая нацелена на повышение уровня жизни каждого жителя страны за счет использования цифровых технологий. Основными целями Программы стали ускорение темпов развития экономики Республики Казахстан и улучшение качества жизни населения, а также создание условий для перехода экономики на принципиально новую траекторию – цифровую экономику будущего. В рамках данной программы уделяется внимание и обновлению отечественной системы образования [1].

Со времен древней истории мы знаем, что люди активно изучали языки различных наций и народностей для своего дальнейшего мирного сосуществования, что включало в себя осуществление торговли, добычу ресурсов, договоренности о взаимной защите и ненападении. Именно эти факторы давали возможность малым народам и большим цивилизациям развивать свою экономику и социальную структуру. Но это давалось с очень большой кровью. Для изучения языка, быта, социального уклада людям приходилось жертвовать годами своей жизни, живя среди представителей другой расы. Вспомним Марко Поло, Кортеса, Пржевальского, Миклухо – Маклая.

Как говорил Д.Б. Эльконин «человеческая игра – это такая деятельность, в которой воссоздаются социальные отношения между людьми вне условий непосредственно утилитарной деятельности» [2].

В настоящее время, в эпоху развитых технологий, каждый гражданин нашей страны должен (а может быть и обязан) в совершенстве владеть языком мирового общения. Каковым и является в данное время английский язык. Язык завоевателей и колонизаторов, первооткрывателей и изобретателей. Сегодня это язык торговых, экономических, политических связей. Язык межгосударственного общения. Язык современных технических, цифровых и информационных нано технологий. А так как мы стремимся в 30 самых развитых стран мира, нам необходимо наше будущее поколение обучить и подготовить так, чтобы они смогли на должном уровне вести международные политические и торговые переговоры, изучать на языке оригинала и внедрять на своем производстве современные мировые технологии и новшества для дальнейшего успешного развития нашего общества и государства в целом.

Уже не секрет, что наше подрастающее поколение, порою не зная алфавита и цифр, довольно успешно используют современные устройства и гаджеты для удовлетворения своих игровых потребностей, не говоря уже о школьниках и студентах. Разум ребенка интенсивно развивается и как губка впитывает всю информацию, порой и негативную, активно предоставляемую различными интернет – ресурсами. Находясь в кругу своих родственников, я часто наблюдала, как в процессе игры на смартфоне мои племянники – дошкольники успешно используют слова и выражения на английском языке, хотя их этому никто специально не обучал. Это нам говорит о том, что есть возможность, посредством игровых приложении на гаджетах успешно и интересно

проводить процесс обучения детей английскому языку.

Суть предложения заключается в следующем. Так как наше государство приняло программу Цифровизации, т. е. перехода системы образования на использование цифровых систем. В настоящее время, все мы свидетели того, что каждый класс технический оборудован интерактивной доской или проекторной системой, подключенный в компьютер, а тот в свою очередь к интернету. И все мы в курсе, что современных детей «из-под палки» учить очень сложно. Сейчас, их надо чем-то удивить или заинтересовать какими-нибудь новшествами, с чем успешно справляется всем нам известный “интернет”, предоставляя различную информацию. Мы в свою очередь используем данное заинтересованность детей в нашем обучающем процессе. Идея очень проста, и ею успешно пользуются во многих зарубежных образовательных учреждениях. Есть только одно обязательное условие, наличие смартфонов у обучающихся и наличие компьютера или ноутбука у преподавателя с доступом во «всемирную сеть».

Существует сайты где можно создавать цифровые игры. Например есть такие сайты как: KAHOOT.com, LearningApps.org и другие.

KAHOOT.com – это аналогичный сайт для создания игр. Таких игр как: викторины, тестов и опросов, задач и т.д. Также есть похожий сайт наподобие этого – LearningApps.org.

LearningApps.org – это сайт (приложение) с развлекательными и познавательными викторинами, тестами и т.д. На этом сайте также как и KAHOOT.com можно создавать различные интересные игры для детей. К примеру есть такие виды цифровых игр которые могут развлекать и заинтересовать детей во время урока. Это такие игры как: Taboo game, Pairing game, Dobble game, Mix of English Tenses, Memory Games и другие.

К примеру в Taboo game играют очень просто и легко. Суть игры заключается в том что, каждый игрок своей команды должен первым достичь финиша, объяснив своей команде значения слов, фраз и определений. Это игру можно создавать на вышеперечисленных сайтах [4].

Целью использования цифровых игр являются:

- Повышение мотивации изучения английскому языку детей
- Развитие мышления и саморазвитие учеников
- Способствование умению пользоваться цифровыми технологиями.

Есть учебные игры которые помогут ученикам изучить аглийский язык при использовании игровых технологий: (языковые и речевые игры).

К языковым играм относятся фонетика, лексика, грамматика. Языковые игры помогают ученикам хорошо усвоить речевые инициативы.

Речевые игры формирует определенные речевые деятельности учеников. И к каждой речевой деятельности свойственны определенные навыки, такие как аудирование, чтение и письмо.

Все эти навыки важны для того чтобы дети умели хорошо в будущем использовать в своей практике обладанием английским языком.

Как я отметила ранее, что с помощью использования цифровых игровых приложений, есть возможность того, что будет интересно использовать данный процесс ученикам [3].

Алгоритм самого процесса обучения учеников с помощью игровых технологий во время урока заключается в следующем:

1. Преподаватель в начале урока рассказывает ту тему которое будет более интересным для детей чтобы играть в цифровые игры.
2. Далее, чтобы субъекты обучения смогли успешно закрепить всю необходимую информацию в голове, преподаватель предлагает достать смартфоны и подключиться к интернету, через WiFi или мобильную связь.
3. После, преподаватель уже будучи подключенным, к аналогичному сайту как KAHOOT.com, просит обучающихся пройти по предложенной им ссылке.
4. Обучающиеся, пройдя по ссылке сразу попадают в окно выбора НИКнейма. (в этом окне ученики вводят своё ФИО).
5. Как только все подключатся, можно начинать игру-викторину.

Суть викторины такова, на доске по очереди появляются вопросы с несколькими вариантами

ответов касающихся, к примеру, темы *изучения английского языка*. В свою очередь, ученики должны верно ответить на все вопросы за определённый отрезок времени. *Игра, так скажем, с «нотками» здоровой конкуренции*. За каждый верный ответ, ученику начисляются баллы. И в конце каждого вопроса, появляется список со всеми участниками. Также какое суммарное количество баллов они заработали на данный момент. Более того, в данной игре важна скорость и ловкость. Т.е. кто быстрее всех и правильно ответил, тому начисляется больше всего баллов.

По завершению викторины, на экране можно увидеть итог со всеми участниками и их набранными баллами. И соответственно, одерживает победу тот, кто набрал наибольшее количество очков [5].

Есть большая вероятность, что при таком методе обучения примут активное участие абсолютно все участники обучения. На следующее занятие школьники будут стремиться принять активное участие в следующих подобных играх. Хотя, это игра ни к чему не обязывает ученика, не выставляет оценки, однако вся полученная во время онлайн-викторины информация на подсознательном уровне закрепится у каждого обучающегося.

В подтверждении моих слов, благодаря университету КазУМОиМЯ (где я сейчас обучаюсь), которая даёт возможность попрактиковаться в реальных условиях преподавательской деятельности уже с первого курса обучения, мне посчастливилось обучать школьников и школьниц младших классов, а именно 4 класса.

За время своей практики я выявила, что:

- у 26 из 26 (100%) обучающихся были смартфоны с доступом в интернет;
- 20 из 26 (76%) обучающихся отвлекались на свои гаджеты;

Исходя из вышеперечисленных данных можно сделать вывод, что идея с викториной даст мотивацию обучающимся внимательнее слушать лекции преподавателя перед викториной.

То, что мы не могли донести до обучающегося методом зубрежки и запоминания должно само собой остаться в памяти каждого обучающегося. Для этого необходимо изучить опыт зарубежных обучающих систем и разработать нашу информационную программу тестовых онлайн игр, применительно нашего менталитета и социального уклада общества. Следуя этому методу обучения мы сможем выполнить две задачи: первое – это непосредственное обучение языку; второе – использование свободного времени и личных гаджетов обучаемого в полезных для него целях, тем самым сокращая время просматривания различного бесполезного контента.

Суть следующего предложения заключается в «домашнем задании для обучающегося». Как вы знаете, согласно бывшей методики обучения английскому языку, после занятии преподаватель даёт обучающимся задание на дом по запоминанию некоторой части слов. Но, обучающийся не может каждый день носить с собой словарь и постоянно заглядывать в него. В итоге, запоминание слов сводится к банальной автоматической зубрёжке, что не позволяет обучающимся естественным образом пополнять словарный запас. Выходом в этой ситуации является наличие у обучающегося смартфон, с которым некоторые не расстаются даже ночью. Честно говоря, в последнее время смартфон стал нашей неотъемлемой атрибутикой в повседневной жизни. Большая часть молодежи уже не представляет своё существование без этого гаджета. Поэтому, используем данное положение дел в свою пользу, и в пользу обучающегося.

В заключении хотела бы отметить, что общество постоянно прогрессирует и не стоит на одном месте. Мир интенсивно развивается. Вместе с миром развиваемся и Мы. И, для изучения и внедрения новых современных технологии и систем нужны обширные знания в различных областях. Фундаментом этих знании является качественная подготовка подрастающего поколения. Наша страна является молодым, но вместе с тем стабильно и интенсивно развивающимся государством. Уже сегодня, мы имеем определённый вес в геополитической структуре мира. Но, для достижения определённых высот в экономике, культуре и в социальной структуре, государству нужны высококвалифицированные, подготовленные, эрудированные и энергичные люди. А это поколение мы можем создать только благодаря современной, высокотехнологичной системе образования, тесно связанной с различными сферами нашей жизнедеятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан». https://digitalkz.kz/o-programme/
2. Валентина Белкина. Психология раннего и дошкольного детства 2-е изд. Учебное пособие для академического бакалавриата. с-72.
3. https://moluch.ru/conf/ped/archive/22/2161/
4. LearningApps.org
5. KAHOOT.

УДК 372.881.111.1

Ivanchenko Y.V. MPh, senior teacher Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Julia.Ivanchenko2013@mail.ru
Muzaparova D.Sh. 3rd course student, «05011900-Foreign language: two foreign languages» KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dileka.kwon@mail.ru

ACTUAL PROBLEMS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND LINGUODIDACTICS

Abstract: The article discusses the problems connected with learning English as a foreign language, the importance of defining goals and objectives of foreign language teaching. The author tries to highlight key points by classifying difficulties in learning and suggests several ways of solving them.

Keywords: English, method, problems, goal.

Иванченко Ю.В. фғм., аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ Алматы, Қазақстан
e-mail: Julia.Ivanchenko2013@mail.ru
Музапарова Д.Ш. 3 курс студентті «05011900- Шет тілі-екі шет тілі», Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: dileka.kwon@mail.ru

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ МЕН ЛИНГВОДИДАКТИКАНЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме: Мақалада ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытумен байланысты мәселелер, шет тілін оқытудың мақсаттары мен міндеттерін анықтаудың маңыздылығы туралы айтылады. Автор оқу қиындықтарын жіктеп, негізгі ойларды бөліп көрсетуге тырысады және бірнеше шешімдерді ұсынады.

Тірек сөздер: Ағылшын тілі, әдісі, мәселелері, мақсаты.

English proficiency is the key to the successful implementation of modern man in almost any field of activity. We can confidently assert that studying and mastering of any foreign language will give positive results if it is connected with that business in which the person is carried away. It happens so that it is the person who clearly understands for what purposes he needs a foreign language, will easily overcome difficulties in learning it.

Setting goals is an important component in the learning process because goals define the content, methods and means of learning. A goal is defined as a need that is satisfied by an activity, as the subject to which the activity is directed as a direct result [1].

A practical goal is the leading one in foreign language learning. G.V.Rogova interprets it as the result of solving a large, large-scale task, which is to lead a student from a lack of knowledge of a

foreign language to certain knowledge of it [2]. But mastering a foreign language also influences the student's worldview, enriching him with new information about the language and the world around him. Therefore, in addition to the practical purpose, in teaching a foreign language it is planned to achieve educational, general educational and developmental goals (A.L.Berdichevsky, G.V.Rogova, etc.). The learning objectives are a multilevel system, which consists of the final objectives by type of speech activity or competence. The goal is achieved by solving multiple tasks. If the goal defines a learning plan, then the tasks are its tactics. Each task is set taking into account the achievement of a common set goal and is a stage on the way to achieving a common learning goal (G.V.Rogova, A.L.Berdichevsky, I.L.Bim, R.P.Milrud, etc.).

The practical purpose of teaching a foreign language can be formulated in different terms. Previously, the practical goal was the formation of students' ability to use a foreign language in different types of speech activities within the requirements of the program on the stages of training (G.V.Rogova, A.A.Leontiev, M.A.Davydova, etc.). As A.A.Leontiev emphasizes, any training is a training of this or that activity. The main task of training here is to build the necessary speech operations and "add" from them the necessary speech actions. The practical purpose of training, thus, is to form in students communicative-speech skills and the underlying skills in all types of speech activities that would ensure the satisfaction of their communicative needs [3].

At present, the practical purpose of foreign language learning is formulated in terms of competence: linguistic, linguistic and country studies, communicative and others (A.L.Berdichevsky, N.D.Galskova, I.L.Bim, J.L.Vitlin, etc.). The communicative competence is considered as a general concept integrating a number of private competences and implies the subject's ability "to intercultural interaction and to use the language under study as an instrument of this interaction" [3, p. 6]. There are several interpretations of the concepts of "communicative competence" and "intercultural communication" in the domestic method. S.E. Tsvetkova writes that "domestic research on the problem of intercultural competence defines the latter as the ability of members of a certain cultural community to achieve understanding in the process of interaction with representatives of another culture using compensatory strategies to prevent conflicts between "their own" and "others'" and to create a new intercultural communicative community in the course of interaction". [4, 38] S.S. Kunanbayeva emphasizes in her work that "It is necessary to note the multivariance of a single term "intercultural competence", which in the meaning of intercultural - communicative competence is understood as an object of formation in the field of foreign language teaching. But the same term (MC) is used in a broader sense - as the ability to manage intercultural communication in the field of cultural studies or intercultural communication, which is understood as communication between representatives of different cultures". [5].

Ideally, communicative competence provides for the appropriation of a foreign language to the extent that it is perceived by the subject as "my skill". However, this ideal goal is difficult to achieve, so more often a specific goal of learning is put forward - learning to communicate in certain situations on the topics provided for and not provided for by foreign language means (I.L.Bim, N.D.Galskova, I.A.Zimnaya, R.P.Milrud, J.L.Vitlin, etc.).

The objectives of this article do not include the analysis of all points of view on the problem of determining the goals of foreign language teaching. The above opinions show that language teaching is as obligatory as teaching other subjects. However, when studying other subjects, a learner comprehends and accepts them much easier than a foreign language, as he does not need to form notions that are absent in his native culture. A foreign language has a fundamental difference: in order to assimilate it, a subject must go beyond his or her own perception and assimilate a whole range of new and previously unheard concepts.

In linguodidactics, the goals and objectives of foreign language teaching are usually considered to form bilingualism. The exceptions are: the study of the theory of linguistic consciousness (P.Y.Galperin, O.Y.Kabanova, T.A.Abramkina, E.V.Maruga, etc.) and the secondary linguistic personality (I.I.Khaleeva, K.N.Khitrik, L.M.Orbodoyeva, V.P.Fedorova, etc.). It is possible to define differently the purposes of studying a foreign language depending on what is put in the corner. From the point of view of the subject studying the language, the ultimate goal is to be able to say, write, understand and translate what is needed. The learner should be able to express his or her thoughts in a foreign language

by constructing foreign language statements based on his or her criteria of correctness. In addition, the learner should be able to correctly understand foreign language expressions, notice the differences between foreign language expressions and those accepted in the native language, and be aware of his misunderstanding. In the latter case, there is always the temptation to reflect on a foreign language expression in the context of the mother tongue culture.

It should be noted that setting goals and objectives is an important action in the study of a foreign language. Their absence may lead to reluctance to continue learning the language. In this regard, there are a number of problems that hinder the successful learning of foreign languages faced by teachers and students. It is worth paying attention to them and finding possible solutions. Of the many problems in learning a foreign language at school, we would like to highlight three main ones: psychological, methodological and technical.

Psychological problems - are the problems of psychological unpreparedness of a student to learn foreign languages. Let us consider some examples. Lack of confidence in one's own abilities. Many pupils say that they do not have the ability to learn languages, but this is an obvious misconception, as these people have already mastered one of the languages – their native language, Russian for example. Perhaps the psychological problems are related to the strict requirements of the teacher in language learning: perfect knowledge of grammar, which is also violated by native speakers themselves, speech without an accent. Thus, students' interest in the language is reduced to a minimum, they feel their uncertainty and inability to learn languages.

Language barrier. Many students are afraid to say something wrong, to make a mistake, or to be misunderstood at all. The main thing is to overcome your uncertainty, and it takes more practice to do so. There is no shame in people making mistakes in a language that is not their mother tongue.

Methodological problems - are the different level of language training of students. People with different level of foreign language knowledge come to educational institutions. The teacher has a program to follow, but this becomes difficult when students do not have basic knowledge. A student has to take extra classes to get to the required level, but students often lose interest in the subject and willingness to learn. Students' lack of consciousness in learning different types of speech activities is another methodological difficulty. Learning to communicate involves conscious mastery of not only grammatical constructions, but also vocabulary, as full communication is impossible in the absence of one of the foundations. It is not enough to learn words and grammatical rules, it is also worth knowing how to use them. Stable word combinations need to be memorized as a whole, not in separate words, because the constructions of the native language may not coincide with foreign ones. These and much more should be explained to the student.

The inability to think in a language is just as important. To convey their message, students begin to translate sentences like their native language, forgetting the grammar of the foreign language and the word usage. This process is too long and usually involves many lexical, grammatical and stylistic errors. It is therefore necessary to learn to think and speak English at once. This is how children learn to speak their native language, they literally absorb the language.

The next group of problems - technical. They can include an insufficient number of hours to learn the language. At 2-3 hours per week it is impossible to fully learn a new foreign language, not to mention the communicative part, which is impossible without a good base with knowledge of grammar and a rich lexical stock. Teachers do not have enough time for a more detailed approach to the material, individual work with students.

It is also worth noting the lack of technical equipment. Not every foreign language room is fully equipped technically. The lack of a computer, speakers, interactive whiteboard, etc., reduces the efficiency of classes. Technique helps in visibility and real examples. For example, the use of video material immerses the student in the environment of native speakers; motivates the student who can watch and understand the film.

In addition to these problems, there are many others, and schemes are needed to make students think, looking for answers to complex life issues with the teacher. The professional and business competence of the teacher, in addition to motivating students, plays a major role in this. As a rule, students' interest at the initial stage is very high, and the teacher faces the task of maintaining it through

the wide use of the latest teaching aids, interactive tasks and relevant additional materials, as well as the use of modern methods that stimulate interaction between participants of the learning process.

REFERENCE

1. Berdichevskii A.L. Optimizatsiia sistemy obucheniia inostrannomu iazyku [Optimisation of the system of foreign language teaching]. Moscow, Vysshaia shkola Publ., 1989. 104 p.

2. Rogova G.V. Goals and objectives of foreign language teaching. Obshchaia metodika obucheniia inostrannym iazykam [General methodology of foreign language teaching]. Moscow, Russkii iazyk Publ., 1991, pp. 75-82.

3. Gal'skova N.D. Sovremennaia metodika obucheniia inostrannym iazykam. [Contemporary methodology of foreign language teaching]. Moscow, Arkti Publ., 2004. 192 p.

4. Tsvetkova, T.K. Bilingualism and intercultural communication (in Russian) // Modern communicativistics. - – 2013. - – № 1. - – С. 34-38.

5. Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education // Almaty, 2010-344c.

УДК 81`25

Seri Lazzat[1], PhD student, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, «8D017- Training of teachers in languages and literature» «D019- Training of teachers of a foreign language», Almaty, Kazakhstan,
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

Iskakova Zhanar[2], 3-year student, Faculty of Continuing Education, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, «5B020700-Translation studies», Almaty, Kazakhstan,
e-mail: izhanara@mail.ru

PROBLEMS OF DEVELOPING AND RENDERING TERMINOLOGICAL COMBINATIONS ON MACROECONOMICS AND THEIR USE IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING

Abstract: This article focuses on the issues and methods of professional translation of scientific and technical terms in macroeconomic texts. Improving translation quality of scientific and technical texts on macroeconomics is achieved through learning and deep understanding of the work content, knowledge of specialized economic terms, using of suitable translation methods.

The practical significance of the article is to underline the main rules of translation compound terms and term combinations for people who engage in the translation activity of finance and economics. It also can be interesting for people studying problems of functional usage and drawing up the official documents of economic subjects in English. Specialists who are involved in translating and interpreting economics can take the results of this research into consideration.

Keywords: term, terminological combination, translation of terms on macroeconomics, translation of financial and economic texts, translation of economic terms, distance learning, translation studies.

Серi Л.Т.[1], докторант КазУМОиМЯ им.Абылай хана, «8D017-Подготовка педагогов по языкам и литературе» «D019-Подготовка педагогов иностранного языка», Алматы, Казахстан,
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru
Искакова Ж.[2], студентка 3 курса ФНВО, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, «5В020700 - Переводческое дело», Алматы, Казахстан,
e-mail: izhanara@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ РАЗРАБОТКИ И ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОСОЧЕТАНИЙ ПО МАКРОЭКОНОМИКЕ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ПРОЦЕССЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы и методы профессионального перевода научно-технических терминов в макроэкономических текстах. Повышение качества перевода научно-технических текстов по макроэкономике достигается за счет изучения и глубокого понимания содержания работы, знания специализированных экономических терминов, использования подходящих методов перевода.

Практическая значимость статьи состоит в том, чтобы подчеркнуть основные правила перевода составных терминов и терминосочетаний для людей, которые занимаются переводческой деятельностью в финансово-экономической сфере. Это также может быть интересно и для людей, изучающих проблемы функционального использования и разрабатывающих официальные документы экономических дисциплин на английском языке. Специалисты, которые занимаются переводом и интерпретацией экономических вопросов, могут принять во внимание результаты данного исследования.

Ключевые слова: термин, терминосочетание, перевод терминов по макроэкономике, перевод финансово-экономических текстов, перевод экономических терминов, дистанционное обучение, переводоведение.

Scientific and technical texts intend to educate the reader in a particular subject or skill through in-depth study and practice.

Every area of translation presents its own difficulties and the scientific-technical translation field is no exception. Scientific and technical texts are great importance both to their content and form. Over four million articles are published every year. As English became the universal language in the 21st century, most scientific research is now written in English all over the world.

Nowadays, the world is facing globalization in the increasing demand for communicating scientific technical knowledge to the public in the form of different media. Perhaps there is also a growing need for translation of these vital types of knowledge into language for the readers. Therefore, it is essential for translators and interpreters to be aware of the translation problems that may affect the quality of translations. Translation of technical and scientific materials involves a whole range of difficulties because every language is different from variances in syntax, grammar rules, and grammatical structure. Therefore, the translation process is a very challenging activity.

The basis of scientific and technical translation is formal and logical style, which is characterized by accuracy, impartiality and impersonality of information convey. When translating scientific and technical texts, it should always maintain the style of the original document. Usually all documents and texts of the scientific and technical nature have the main features.

Lexical and grammatical (morphological and syntactical) peculiarities of scientific and technical translation of texts are:

- an excessive amount of specialized terms;
- service and introductory words;
- frequent use of abbreviations, lexical neologisms, and realias;

- prepositions and complex conjunctions that create logical connections between the separate elements of sentences;
- frequent use adverbs, which are integral parts of the development of logical thinking.

The realias of scientific and technical texts are the titles, the brands of equipment and materials. Mostly the realiasare not translated but transliterated or given in the text in their original writing. Specialized terms are to be translated using special dictionaries and glossaries.

Stylistic peculiarities of the translation of scientific and technical papers comprise: language clarity, lack of expressive, emotional and imaginative patterns [Matukihn, Kachalov; p.3].

In addition, one of the peculiarities of scientific and technical texts is use of the passive voice in English because it is connected with existence of two opportunities of passive transformation due to the lack of case change of a noun in English. Scientific and technical texts are characterized also with prevalence of impersonal sentences.

Translation of scientific and technical texts is a sphereof translation activity, where the professional performance of the work can be done only by highly trainedtechnicians, people who have good knowledge of the subject area and its specific terminology, who speak a foreignlanguage perfectly well, and,most importantly, who know howto express duly their thoughts in the target language.

Therefore, translatorsin science and technologies should specialize in a foreign language and a particular subject area. In fact,there are two types of translators: linguist translators and engineering or researching translators. The first ones are usually needed the penetration into the subject matter, the latter need good language skills.

Translation of scientific and technical materials plays a most important role in the world of the developed technical progress. There is hardly a translator or an interpreter today who has not to deal with technical matters. An in-depth theoretical study of the specific features of scientific and technical translation is an urgent task of translation linguistics because in scientific and technical translation, the main goal is to identify the situation described in the original.

I.V.Arnold notes that every science generates its own terminology in accordance with the subject and methods of its work. Different fields the culture, economics, physical sciences and others also have own specific terminology. Lack of any immediate contact or limited interaction with the recipients (reports, lectures) requires greater completeness. The syntactic structure shall be harmonious, fully-featured and as stereotyped as possible [Arnold; p.277].

The problem of transferring the original content by means of another terminology system is the most complicated problem in translating scientific and technical texts. It is assumed that the terminology system of the translation language is fundamentally unique, as is the lexical system as a whole. Thisis due to following reasons:

- ✓ terminology system is a part of the lexical system of the national language. Therefore, it reflects in one way or another its national-cultural specificity;
- ✓ terminology system reflects the subject and conceptual field of knowledge in a specific disciplinary area that can also differ in different cultures;
- ✓ terminology system is always dynamic, it is constantly changing both in the system relations between units and in relation to the content plan of a particular terminological unit.

According to S.V.Grinev, terminology system is an "ordered set of terms with fixed relations between them reflecting the relationship between the things called by these terms[Grinev; p.15].

The terms are units of linguistic and professional knowledge that ensure effectiveness of intercultural communication. On this account, the equivalent translation of terminology has the greatest practical significance in translation of scientific and technical texts.

Specific requirements for the scientific and technical translation are the ability to suggest accurate terminology equivalents, which is a necessity for adequate translation. Rather serious issue in the translation of scientific and technical texts is the problem of non-equivalent terms. The origin of non-equivalent vocabulary is differences in the realias of scientific environment. In this case, most of the non-equivalent terms can be translated by calquing, using the lexical and grammatical transformations. Another translation issue is when one English term corresponds to several terms of the Russian language. In this case,the translator requires not only a high enough level of native language and

standard of speech but also deep knowledge in the field the document to be translated refers to.

Compound terms and terminological combinations. Terminology is an extensive class of specific vocabulary with a large content of international words. Most terms are borrowed from one language to language or through another and the majority of them are of Greek and Latin origin [Sapogova; p.51].

Term is a word (or word collocation), meaning the concept of a special field of knowledge or activity [Barkhudarov; p.6].

Terminology is the most significant feature of the scientific language. Each term is scientifically constructed with definition. M. M. Glushko says that «a term is a word or phrase for the expression of concepts and designation of objects, which, due to its strict and precise definition, has clear semantic boundaries and is therefore monosemantic within the appropriate classification system» [Glushko; p.4].

The terms are characterised by such distinguishing features as accuracy, unambiguity, systemacity, objectivity and motivation.

The problem of the classification of theterms is especially important in solving the difficulties of the translation activity. More well-known reasons for the classification of the terms are: source of origin of the terms, scope of use of the terms, structure of theterms.

In relation with morphology, terms are divided into groups:

- simple terms (e.g. inflation, tax, income);
- derived terms (e.g. personal → personally)
- compound terms (e.g. policymakers, creditworthiness),some terms are first coined, they are shown in some dictionaries with a hyphen (e.g. resource-based);
- terms-phrases (e.g. exchange rate, human capital);
- terms-abbreviations (GDP – gross domestic product).

A compound term is formed when two words are combined to make a new word. It is one of the ways in which the English language is flexible and always changing, as compound terms allow creating new words as the need arises.

There are three types of compound terms: closed form, open form, and hyphenated.

Closed compound terms are formed when two fully independent, unique words are combined to create a new word. These are the most common types of compound word.

Open compound words are formed when two words remain separate on the page but are used together to create a new idea with a specific meaning.

Hyphenated compound words are formed with two separate words are joined together by a hyphen.

Note that hyphenated compound words are most commonly used when the words being joined together are combined to form an adjective before a noun.

However, these hyphenated compound words become open compounds when they are placed after the word they describe.

Depending on the number of their components, terms-phrases can be two-term, three-termed and multi-termed.

English terminology of the scientific and technical texts has a huge number of the terms that consist of certain number of elements (e.g. capital-intensive products).

These multi-termed phrases refer to two types:

- indivisible terms-phrases;
- dissoluble terms-phrases.

The components in indivisible terms-phrases are terms and words that are not separate terms. These include:

- terms-phrases, one of the constituent parts of which is a term and the other is ordinary word that does not have terminological meaning but is used in a figurative meaning;
- terms-phrases, both parts of which are the terms.

Indivisible terms-phrases include numerous terminological structures characterized by formal dissolubility of components.

The terms formed by the word combination express common entire concepts with different

degree of the semantic dissolubility, and in general, they are most stable in comparison with free word combinations of a literary language according to their own lexical and semantic structure.

Stable word combinations are much easier to translate than compound word-terms because they always contain components that are grammatically expressed and it simplifies the identification of semantic connections among them.

Grammatical expression in certain word combinations is capable to emerge by suffixes (productivity growth), prepositions (allocation of capital), and endings (subsidized loans). For this reason, as a rule the connotational essence of terminological combinations do not allow almost any inaccuracy in terms interpretation.

Word combinations are formed by adding to the term that denotes a generic concept, clarifying qualities, in order to create specific concept that directly related to the initial ones. In fact, these terms are concise definitions, which bring this concept to the most common concept and at the same time indicates its specific feature. In this way, the specific terminological groups arise that include multiple types of a designated phenomenon.

In modern English the type 'noun+noun' is a most usual type of the word combination. The type 'noun in the common case+noun' may be used to denote one idea as modified by another, in the widest sense. The type 'noun in the genitive case+noun' has a more restricted meaning and use. The type 'adj+noun' is used to express all possible kinds of things with their properties. The type 'verb+noun' may correspond to two different types of relation between an action and a thing. There are also types, such as 'verb+adv', 'adv+adj', 'adv+adv', 'noun+prep_noun', 'adj+prep+noun', verb+prep+noun. Word combination consisting of two components that may be enlarged by addition of a third component, and so forth: adj+noun (domestic product) may be enlarged by the addition of the adj in front – adj+adj+noun (gross domestic product). The limit of the possible growth of a word combination is hard to define.

In this article, the terms are analysed as the names of indicators, elements of a system of macroeconomic phenomena, which organize the transfer of information of a special text. This makes it possible to determine accurately the values of the language units that are actualized precisely within the framework of this system, that is, the values really connected by the system relationship. The identification of the meanings of this terminological unit in the system of the special text allows us to consider the terms as developing and freely functioning in the language units.

The terminological system allows formulating more accurately the content of this subject and ensures a correct understanding of the original material.

Translation methods of economic terms. When translating texts of economic subjects, it is important to take into account their lexical and grammatical features. The relevance of this topic is conditioned by the increasing need for the study of terminology and methods of its translation in the texts of economic subjects, since the economy has firmly entered practically into all spheres of activity. These terms are the basis of a special translation and represent the greatest difficulty for the translator. In speaking of the equivalence of terms, it should be noted that due to typological differences between Russian and English languages, certain semantic discrepancies are observed when translating the terms.

For the translation of terms-phrases (attributive phrases), the following methods are used: Literal translation (calquing), transcription and transliteration, semantic equivalent or functional analogue, explication, a combination of several translation techniques, full copying of the English-language phrase. It is possible to combine several methods of translation at the same time: use calquing and transliteration or transcription; transcription and descriptive translation; transcription, calquing and functional analogue; calquing, transcription and descriptive translation.

The translation of compound terminology group is a series of logically related operations, performed in the following sequence:

1. Identification of the terminological group, which consists in identifying the keyword and determining the boundaries on the left and right, i.e. extreme left (last clarifying) definition and extreme right definition;

2. Translation of the keyword as a primary meaningful element of the group. When translating, the keyword changes from the English-specific extreme right position to the left or extreme left

position, characteristic of the structure of Russian terminology group;

3. Translation of the keyword together with the first clarifying word, i.e. left determination that closest to the basic word. For example, if the basic word of the group is broad term 'market' then to be translated together the question 'What market?' will be answered by 'Housing market'.

4. Translation of clarified meaning of the keyword together with the second left clarifying definition. For this, 'What type of housing market?' is questioned. The answer is 'Secondary housing market';

5. Translation of the double-clarified value of the keyword together with third clarifying definition, etc.

Thus, the English terminology group is translated in the order of its construction, i.e. from right to left. The translation of the simple terms in the group should be adequate and consistent with industry-accepted values.

REFERENCE

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. М.: Международные отношения, 2008. – 240 с.

2. Петрова О.В. Введение в теорию и практику перевода (на материале английского языка): Учебное пособие - Н. Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2002. – 84 с.

3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.

4. D.L.Matukihn, N.A.Kachalov, R.M.Fedorenko. Peculiarities of teaching translation of scientific and technical papers to engineering students. National Research Tomsk Polytechnic University, 2016.

5. Глушко М.М. Функциональный стиль общественного языка и методы его исследования — М.:Наука, 1974. — 215 с. Glushko M. M. (1994).

6. Гринев С.В.Введение в терминоведение – М:Московский лицей, 1993. - 309

7. Исаева Е.В., Рудикова Ю.Ю. Нарушения коммуникативной ясности в русскоязычных переводах (на материале текстов технической и экономической тематик) // Молодой ученый. — 2015. — №11. — С. 1607-1609.

8. Кручинина К.А. Особенности перевода терминов в текстах экономической тематики. БГУ

9. Сапогова Л.И. Переводческое преобразование текста. Уч.пособие. 3-е изд.-М: ФЛИНТА, 2013. - 319 с.

10. Ивукина Е.С. Особенности перевода экономических текстов. Сборник: Иностранные языки и литература в международном образовательном пространстве. Материалы пятой международной научно-практической конференции. Уральский федеральный университет им. первого Президента России Б. Н. Ельцина, Институт фундаментального образования, Кафедра иностранных языков и перевода. 2015. С. 219-223.

11. Давыдкина Н.А., Хмелева А.С. Особенности перевода экономических терминов с английского языка на русский // В сборнике «Актуальные проблемы науки, экономики и образования XXI века». — 2012 — с. 357-362

12.Худинша В.А. Словообразование в английской экономической терминологии// Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика». 2010. № 4 С. 79-82.

13. Яхина Р.Р. Функционально-семантическое усвоение терминов английского происхождения: процесс деэтимологизации// Вестник ОГУ. 2017. №3 С.49-53.

Электронные ресурсы

14. http://journal.mrsu.ru/wp-content/uploads/2013/10/Statya-Hulyukina1.pdf

15. https://opentextbc.ca/principlesofeconomics/chapter/1-2-microeconomics-and-macroeconomics/

16. http://www.diclib.com

17. http://www.textologia.ru/slovari/lingvisticheskie-terminy/termin

18. http://www.rusnauka.com/pdf/247085.pdf

19. https://examples.yourdictionary.com/examples-of-compounds.html

20.https://economuch.com/terminologiya-finansovaya/angliyskaya-finansovaya-terminologiya.html

21. https://scienceforum.ru/2018/article/2018001209

УДК 960

Капанова С., Студент, 4 курс, «5В011900-Шетел тілі: екі шетел тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: saltanat.kapanova98@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Ұзақбаева С.А.,** п.ғ.д e-mail: shaipzhamal.a@mail.ru

КВЕСТ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ НЕГІЗГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК БІЛІКТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа: Мақалада квест технологияның негізгі мектеп оқушыларының шеттілдік коммуникативтік біліктілігін қалыптастырудағы мәні, мазмұны және мүмкіндіктері қарастырылады.

Тікер сөздер: квест технология, педагогикалық технология, біліктілік, шеттілдік коммуникативтік біліктілік.

Kapanova S., Bachelor student «5B011900 - Foreing language: two foreign languages» Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,Kazakhstan, e-mail: saltanat.kapanova98@mail.ru
Scientific supervisor: **Uzakbatva S.A.,** doctor of Pedagogy, e-mail: shaipzhamal.a@mail.ru

OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN PRIMARY SHOOL THROUGH QUEST TECHNOLOGY

Abstract: The article discusses the essence, content of the quest technology potential in the formation of foreign language communicative competence of primary school students.

Keywords: technology, quest technology, pedagogical technology, competence, foreign language communicative competence.

«Квест» сөзі ағылшын тілінен аударғанда «іздеу» деген мағынаны білдіреді. Бүгінгі өндемеде бұл ұғымдар бойынша бірқатар көзқарастар қалыптасқан.

Біріншіден, квест дегеніміз арнайы компьютерлік ойын. 70-ші жылдары бағдарламашы Уильям Кроутер PDP-10 маркалы ЭЕМ үшін мәтіндік интерфейсі бар «Colossal Cave Adventure» бағдарламасын әзірледі. Сюжетке сәйкес басты кейіпкер Colossal Cave үңгірінде қозғала отырып, тапсырмаларды орындауы керек. Дәл осы бағдарлама квестердің алғашқы «тегі» болып саналады. 1980 жылы компьютерлік ойындар саласында басты кейіпкер әр түрлі тапсырмаларды орындап, түрлі заттарды және басқаларды іздестіріп, соңына дейін жетуі тиіс квест-ойындар пайда болды. 90-шы жылдары бұл ойындар, атап айтқанда Ресейде өте танымал болды, оларға «квест» термині бекітіліп, жалпы атауға айналды.

Компьютерлік ойындар дәуірінің пайда болуымен қызықты оқиғалы ойындар квест деп аталды, сондықтан «квест» сөзінің синонимдері «ойын» және «тапсырма» сөздерінен тұрады.

Екіншіден, квест дегеніміз әдеби шығарманың сюжеті, онда басты кейіпкер түрлі тапсырмаларды орындай отырып немесе түрлі кедергілерді еңсере отырып, мақсатқа жетуі керек. Бұл сюжетті ежелгі мифологиядан қазіргі шығармаларға дейін байқауға болады.

Үшіншіден, квест қандай да бір оқу тапсырмасын орындай отырып, оқушылар жұмыс істейтін Интернеттегі сайт ретінде анықталады (И. Новик, А. Федоров және т.б). Айта кету керек, білім беруді ақпараттандыру аппаратының терминдерінің түсіндірме сөздігіне сәйкес сайт дегеніміз біртұтас ақпаратты құрайтын веб-беттер жиынтығы (қандай да бір тақырыпқа арналған немесе бір авторға тиесілі), әдетте бір серверде орналасқан және бір домен аты бар және бір-бірімен тоғыспалы сілтемелермен байланысты.

Төртіншіден, квест рөлдік ойын элементтері бар проблемалық (немесе жобалық) міндет деп түсініледі, оны орындау үшін Интернеттің ақпараттық ресурстары пайдаланылады (Э. Азимов, Я. Дьячкова, және т.б).

Бесіншіден, кейбір ғалымдар (Н. Гончарова, Л. Павлова және т.б) квестті мәселені шешуге бағытталған қызмет ретінде анықтайды. Жалпы қабылданған түсінікке сәйкес, қызмет – адамның белсенділігі, жұмысы, қандай да бір саладағы жұмыс істеуі.

Алтыншыдан, ішкі квест (веб-квест) арнайы жаңа білім беру технологиясын түсінеді (А. Волкова, М. А. Толмачева және т.б).

Технология дегеніміз педагогикалық мақсаттарға кепілді жетуге әкелетін іс-әрекеттердің реттелген жүйесі. Технология педагогикалық қызметтің жүйелілігін, оның логикасын көрсетеді, сондықтан әрқашанда өз мақсаты бар қызмет кезеңдерімен ұсынылған.

Квест педагогикалық технология ретінде - бұл нақты белгіленген мақсаттармен, ағымдағы және соңғы нәтижелердің диагностикасымен оқу процесін жобалау, ұйымдастыру және өткізу бойынша бірлескен педагогикалық іс-әрекеттің барлық бөлшектерінде ойластырылған моделі, оның белгіленген рәсімдік сипаттамалары бар белгілі бір кезеңдері бар.

Квестті шетелдік және отандық мұғалімдер мұндай қызметті «квест» деп атамай-ақ, бірнеше уақыттан бері пайдаланып келеді. Мысалы, Е. С. Полат «Білім беру жүйесіндегі жаңа педагогикалық және ақпараттық технологиялар» оқу құралында Е. Роджерстің «The moon observation project» телекоммуникациялық жобасының мысалын келтіреді [1]. Жоба кейбір математикалық дағдылары бар 8-9 сынып оқушыларына арналған. Бұл жоба квесттің негізгі элементтерін қамтиды: сюжет, проблемалық тапсырма, іздеу қызметі, жарыстар және т. б. Е. С. Полаттың өзі компьютерлік телекоммуникация негізінде ұйымдастырылған оқушылардың қызметі (оқу, танымдық, зерттеу, шығармашылық, ойын) сияқты жобаны анықтайды. Мұндай жобаларда барлық оқушылар үшін ортақ мәселе болуы тиіс, оны шешу нәтижеге қол жеткізуге бағытталған [1].

«Квест» термині пайда болған сәттен бастап ол ойынмен байланысты, сонымен қатар квест мәнін талдау негізінде квест дегеніміз – бұл ең алдымен педагогикалық ойын технологиясы деп санаймыз, бірқатар авторлардың (В. Кукушин, Г. Селевко және т.б.) пікірлері бойынша оқытудың нақты қойылған мақсаты бар және негіздеуге болатын тиісті педагогикалық нәтиже оқу-танымдық бағыттылығын айқын түрде белгілейді және сипаттайды.

Басқа педагогикалық технологиялардан айырмашылығы, оқытудың ойын технологиялары ойын кез келген жастағы адам үшін қызметтің әдеттегі нысаны болып табылады; ол танымдық, психикалық қызметті белсендірудің тиімді тәсілі болып табылады; қажетті, пәнүсті білімді, іскерлікті қалыптастыруды қамтамасыз етеді; көпфункционалды болып табылады, оның оқушыға әсерін бір аспектімен шектеу мүмкін емес; жеке және топтық жұмыс түрінде іске асырылады; тиісті педагогикалық нәтижесі бар.

Квест ойын технологиясы ретінде ойын қызметінің құрылымы бойынша жүзеге асырылады және келесі компоненттерден тұрады: ынталандыру (қатысуға итермелейтін қажеттіліктер, мотивтер, мүдделер), болжамды (ойын әрекетінің құралдары мен тәсілдерін таңдау), атқарушы (ойын мақсатын іске асыруға мүмкіндік беретін әрекеттер, операциялар) және бақылау-бағалау (ойын қызметіндегі белсенділікті түзету және ынталандыру).

Ұсынылған талдау негізінде квест дегеніміз ойын жоспарына сәйкес оқушылардың оқу, іздеу-танымдық проблемалық міндеттерді орындауын көздейтін инновациялық педагогикалық ойын технологиясы, оның барысында олар ақпаратты іріктейді және реттейді, дербес, зерттеу жұмыстарын орындайды, зерделенген материалды жүйелендіруге және қорытуға, оны байытуға және тұтас жүйе түрінде ұсынуға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда шетелдік және отандық педагогтар көптеген білім беру мәселелерін шешу үшін квест-технологияны белсенді пайдаланады: оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру, оқуға уәждемені арттыру, ойлау дағдыларын дамыту және т.б.

Квест мәні оның қатысушылары (студенттер, оқушылар) бір мәнді шешімі жоқ мәселені шешу керек, ал ұсынылған ақпарат көздері проблема әртүрлі деңгейде қарастырылатындай етіп іріктеледі, бұл ретте ұсынылған дереккөздердегі ақпарат қойылған сұраққа нақты жауап бермейді.

Оқу үдерісіндегі квестердің негізгі функциялары мыналар болып табылады: жалпы мотивациялық - шығармашылық еркіндігінің арқасында ұжымдық еңбек шегінде оларға

қарапайым және ашық (түсінікті) бағалау критерийлерімен қатысушылардың оқу және танымдық іс-әрекеттерін мотивациялауды қамтамасыз етеді; оқу - жетекші дидактикалық ұстанымдарға сәйкес интернет-ресурстарды қолдану арқасында оқу пәнінің мазмұнын әртүрлі материалмен қанықтырады (көрнекілік, қол жетімділік, мәдени сәйкестік, ғылымилық, қатысушылардың жас, жеке ерекшеліктерін есепке алу, өзектілік және ақпарат жаңалықтары); дамытушы - топта жұмыс істеу, өзін-өзі таныстыру, жалпы рефлексия және т. б. арқасында қатысушылардың танымдық, ойлау қызметін, субъектілік ұстанымын, олардың коммуникативтік және ақпараттық құзыреттілігін дамытуды қамтамасыз етеді.

Шетелдік зерттеушілер (J. Abbit, C. Maddux, N. Hockly, R. Zheng және т.б.) квесттер оқушылардың, студенттердің, сондай-ақ квестке қатысуға жеке жұмыс түрлерін таңдаған, топтық квесттерге қуана қатысып, бірлескен жұмыстан оң әсер алған оқушылардың коммуникативтік қасиеттерін дамытудың тиімді құралы болып табылады деп санайды.

Ғылыми-педагогикалық әдебиетте квестердің әртүрлі жіктемелері бар.

А. Шульгина жоба типологиясы мен квестерді талдау негізінде салыстырмалы типология кестесін ұсынады [2]. Бұл жіктеме бойынша квесттер мынадай түрлерге ие:

- басым әдіс: ғылыми зерттеу (оның мақсаты орындалу алдында қалыптасады, нақты құрылымы бар, «түпнұсқалық тапсырма» (Т. Марч бойынша), нәтижелерді міндетті талдауды болжайды); шығармашылық тапсырма (құрылымды оқушылар өздері таңдайды, шығармашылық тапсырманы жүзеге асыруды көздейді - бейнеролик, өлеңдер, әндер және т. б. жасау) компиляция (міндетті сценарий бар, оның мақсаты оқушылардың қызығушылығы болып табылады, ол нәтижелерді талқылауды, өнімді таныстыруды көздейді);
- пәндік-мазмұнды: пәндік (жалғыз мәселеге арналған, бір салада білім мен шеберлікті алуға бағытталған нақты құрылымы бар; пәнаралық (түрлі салалардағы білімді біріктіреді)
- үйлестіру сипаты: ашық (оқытушы тең құқылы қатысушы болып табылады: имөз рөлі бар, оқушылардың қызметін ұйымдастырады және үйлестіреді), жасырын (оқытушы процесті қашықтықтан басқарады, кеңесші болуы мүмкін)
- байланыстар сипаты: топтық (бір топ, ұжым аясында өткізіледі), халықаралық (мультитоптық квест)
- ұзақтығы: ұзақ емес (1-2 сабаққа есептелген) және ұзақ квесттер (орындау мерзімі - ай және одан көп).

К. Чистякованың пікірінше, квест типологиясы келесі критерийлер бойынша жүзеге асырылуы тиіс [3]:

- нақтылық дәрежесі бойынша: нақты және виртуалды;
- өткізу уақыты бойынша: күндізгі және түнгі квест;
- ұзақтығы бойынша: қысқа, ұзақ емес және ұзақ квесттер;
- күрделілік деңгейі бойынша: қарапайым (жаңадан келгендер үшін), озық, гиперкүрделі;
- қозғалыс құралы бойынша: жаяу жүргіншілер, автомобиль:
- қатысушылардың жасы бойынша: жасөспірімдер, жастар, әмбебап.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге шолу квест құрылымы адам қызметінің жалпы кезеңдеріне сәйкес келеді, түрлік белгілері бойынша оқу және педагогикалық қызмет құрылымына сәйкес келеді. Сондықтан квест кезеңдері: ұйымдастырушылық-дайындық, мазмұнды (іске асыру кезеңі) және нәтижелі болып табылады.

Пәнге, квест мақсатына, оқушылардың жасына, квест түріне, ұзақтығына және басқаларына байланысты квест кезеңдерінің мазмұны өзгеруі және толықтырылуы мүмкін. Мысалы, «жанды» квест өткізу үшін табиғатта өзін-өзі ұстау ережелерін әзірлеу және оқушыларды қауіпсіздік техникасымен таныстыру міндетті болып табылады.

Квест құрудағы маңызды кезең және квестке оқу технологиясы сияқты талап оқушы қызметін, сондай-ақ олар жасаған өнімдерді бағалаудың егжей-тегжейлі критерийлерін әзірлеу болып табылады. Квест кешенді тапсырма болып табылады, сондықтан оның орындалуын бағалау проблемалық тапсырманың түріне және нәтижені ұсыну нысанына бұл тұрғыда бағытталған бірнеше критерийлерге негізделуі тиіс: тапсырманы түсінуге (материалды қосудың барабар тапсырмасы, ақпарат дереккөздерінің көп саны, алынған ақпаратты талдау

және бағалау), тапсырманы орындауға (қорытындылардың дәйектілігі, ақпарат дереккөздерінің дұрыстығы), жұмыс нәтижесіне (ақпаратты нақты және логикалық ұсыну, материалды сыни талдау және бағалау, ұстанымның айқындылығы) және шығармашылық тәсіл (мәселені шешу тәсілдерінің әртүрлілігі, орындалған тапсырмалардың айқын жеке сипаты) бағдарлайды.

Қорыта айтқанда, қазіргі заманғы квест-технологияның ерекшеліктеріне берілген теориялық талдау, білім беру процесіне квест-технологияны енгізу білім беру ортасын ұйымдастырудың ең заманауи талаптарына сәйкес келетінін бекітуге мүмкіндік береді, себебі: оқу үрдісі қатысушының дербестігіне бағытталған; мұғалімнің қызметі тьютор, фасилитатор функцияларына ауысады; мұғаліммен қарым-қатынас уақытын арттырады; ойлауды дамыту және пассивті білім алудан әрекетке көшу жүзеге асырылады; ақпараттық-оқыту ортасы ашық жүйеге айналады, тұрақты түрде жаңа ақпарат көздерімен, өңдеу, сақтау және ұсыну мүмкіндіктерімен байытылады; ақпараттық технологиялар оқу үдерісіне белсенді тартылады; оқушылардың белгілі бір ақпаратты өз бетінше іздеу, жинау, талдау және ұсыну қабілеттерін қалыптастыру және дамыту жүргізіледі; оқушылардың жалпы оқу және кәсіптік дағдылары дамиды, олардың бейіндік пәндер бойынша білімдерін тереңдету орын алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - М.,2008.-176с.

2. Шульгина Е.М. Алгоритм работы с технологией веб-квест при формировании иноязычной коммуникативной компетенции студентов - Тамбов, 2013. - 167с.

3. Чистякова К.В. Причины популярности квестов как форм досуга современных россиян // Человек в мире культуры. 2013. № 2. С. 20 - 22.

УДК 94(560):355.48

Martyn V., Sophomore of Translation Studies of Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: vassilinax@gmail.com

THE PROBLEM OF TRANSLATING HUMOR IN THE SERIES "SHERLOCK"

Abstract: The article deals with the problem of translating humor in the sphere of cinematography. Some features of the process of translation and ways to translate sarcastic and humorous phrases were explained on the example of TV series "Sherlock" (BBC). The article displays the analysis of the translating process and reasons for certain transformations.

Key words: humor, translation, cinematography, TV series, adaptation, cultural communication, cultural features.

Мартын В., студентка КазУМОиМЯ им. Абылай хана специальность - «5В020700 - Переводческое дело» Алматы, Казахстан e-mail: vassilinax@gmail.com

ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА ЮМОРА В СЕРИАЛЕ «ШЕРЛОК»

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы перевода юмора в области кинематографа. На примере телесериала «Шерлок» (BBC) разъясняются особенности процесса перевода саркастичных и юмористических высказываний и способы их перевода. Представлен анализ перевода и рассматриваются некоторые причины для определенных трансформаций.

Ключевые слова: юмор, перевод, кинематограф, киноиндустрия, телесериал, адаптация, межкультурная коммуникация, культурные особенности.

Явление юмора рассматривается во многих отраслях общественных наук и в лингвистике. С лингвистической точки зрения юмор понимают как использование языковых средств,

направленных на создание комичного эффекта [1, с. 5]. Юмор по праву считается неотъемлемой частью культуры того или иного народа. Он сочетает в себе национальные культурные особенности, отражает характер народа. Юмор прочно укоренился почти во всех сферах человеческой деятельности. Поскольку юмор, как я упомянула ранее, является отражением культуры одного народа, он часто может быть непонятен представителям других народов. Поэтому при переводе юмора необходимо обязательно учитывать, что он напрямую связан с национальным характером [2, с. 6]. При переводе юмора переводчик может сталкиваться с множеством проблем на протяжении всего процесса. Для переводчика важно правильно понять специфический юмор и суметь удачно передать смысл фразы, чтобы межкульутрная коммуникация считалась успешной.

В данной статье я хочу уделить внимание особенностям и проблемам перевода юмористических высказываний в кинодискурсе. Нельзя не отметить, что в современном мире киноиндустрия приобрела небывалую «массовость». Кино стало частью нашей повседневной жизни, проводником в мир других культур. Перевод фильмов – крайне трудоемкий процесс. Он сочетает в себе признаки как устного, так и письменного перевода. Перед переводчиками фильмов и сериалов стоит непростая задача – не просто перевести текст, но и адаптировать его для новых зрителей с учетом всех культурных отличий и «уложить» тест в мимику и жестикуляцию героев на экране. Особенно это актуально в отношении дублированного перевода, главной особенностью которого является подготовка актуального текста, который должен совпадать с артикуляцией персонажей [4, с. 28]. Наличие шуток и других комических высказываний может серьезно усложнить работу переводчика. Ведь не смотря на вид перевода, переводчику должен не просто сохранить идею и главную мысль сообщения, но и корректно адаптировать его для иноязычной аудитории [5]. Далее в статье будут рассмотрены некоторые особенности перевода юмора в сериале «Шерлок» (2010-2017) и приемы, которыми пользовались переводчики.

Для начала немного о самом сериале. «Шерлок» - телесериал, снятый для BBC Wales. Это современная экранизация известных произведений сэра Артура Конан Дойля. На данный момент сериал имеет 4 сезона, 12 серий и один спецвыпуск [3]. События разворачиваются вокруг известного детектива и солдата, прошедшего Афганистан. В телесериале присутствует огромное количество идиом, каламбуров, шутливых фраз и устойчивых выражений. Зачастую они перекликаются с происходящим на экране, а значит, переводчик не может просто опустить их или изменить их суть. В этом и заключается основная сложность киноперевода.

В одном из эпизодов мы встречаемся с фразой: “God, you’re such a spoilspot”. Согласно словарям, точный перевод слова *spoilspot* – человек, который портит удовольствие другим. Разумеется, такой вариант перевода неприемлем в данной ситуации. Во-первых, такое выражение не соответствует стилю речи персонажа. Во-вторых, такой перевод слишком длинный, то есть он не будет соответствовать артикуляции актера в кадре. Самым оптимальным решением в этом случае было заменить длинное определение синонимичным словом, которое бы идеально подчеркнуло стилистический и эмоциональный окрас фразы. Таким образом, в дублированной версии зритель услышал следующую реплику: «Боже, ты такой зануда».

В первых эпизодах зритель знакомится с нестандартным чувством юмора главного героя. Большинство его реплик пропитаны сарказмом и иронией. Так, например, одна из наиболее известных фраз: “Anderson, don’t talk out loud. You lower the IQ of the whole street”. Здесь нет никаких сложных завуалированных сообщений. Наоборот, все предельно просто и понятно. Соответственно, перевод получился такой же – краткий и простой: «Адерсен, не говори вслух. Ты понижаешь IQ всей улицы». В данном случае переводчик ничего не заменил, не сократил и не добавил. Текст не был подвержен серьезным изменениям.

Еще одна фраза стала почти крылатой среди фанатов известного сериала: “I’m not a psychopath, Anderson. I’m a high-functioning sociopath. Do your research”. Переведена она была следующим образом: «Я не психопат, а высокоактивный социопат. Выучи термины!» Можно заметить, что при переводе оригинальную реплику несколько сократили. Сделано это было с целью сохранить эмоциональную нагрузку высказывания. К тому же, «проведи свое исследование» звучало бы слишком длинно. А как упоминалось ранее, оригинальный текст и

переведенный должны соответствовать друг другу по длительности звучания. Таким образом, саркастичная фраза Шерлока была немного сокращена, но сохранила общее настроение.

В первой серии первого сезона в разговоре с Доктором Ватсоном Шерлок иронично отметил: «Слабость гения – нужда в аудитории». В оригинале это звучало так: “That’s the frailty of a genius, John. It needs an audience”. В процессе перевода фраза подверглась нескольким изменениям. Во-первых, синтаксическим. То есть из двух предложений переводчик сделал одно. В первом предложении была опущена грамматическая основа “that’s”, что помогло сократить его и не оставлять слова, которые не влияют на смысл, сказанного. Из второго предложения убрали подлежащее “it” с целью сократить фразу и не нагромождать зрителя синтаксическими конструкциями. Во-вторых, переводчики решили убрать обращение. Это помогло сделать фразу более точной, сконцентрировать зрителя на главной её мысли.

В первой серии второго сезона зрители слышат забавную реплику от Доктора Ватсона в адрес Шерлока: “I always hear ‘punch me in the face’ when you’re speaking, but it’s usually subtext.” Здесь Шерлок попросил Ватсона ударить его по лицу. В дублированной версии фраза звучит следующим образом: «Я всегда слышу «врежь мне», когда ты говоришь, но обычно это подтекст». В словарях слово *punch* переводится как *бить, наносить удар кулаком*. В приведенном выше случае «ударь» было заменено на более резкое и грубое «врежь», чтобы подчеркнуть характер высказывания, его высокую эмоциональность.

Из описанных выше цитат можно сделать вывод, что Шерлок довольно резок в своих высказываниях. Один из самых запоминающихся и забавных диалогов произошел между Шерлоком Холмсом и Лестрейдом.

Ш: - Shut up.

Л: - I didn’t say anything.

Ш: - You were thinking. It’s annoying.

В русской озвучке этот короткий разговор звучал немного по-другому:

- Пожалуйста, помолчите!

- Но я и так молчу.

- Вы думаете. Это раздражает.

В первой реплике переводчики дубляжа немного смягчили слова Шерлока. Вместо грубого и вызывающего «заткнись!» тут прозвучало резковатое, но тем не менее гораздо более вежливое «помолчите, пожалуйста». Благодаря этому у зрителей не создается впечатление, что Шерлок – невоспитанный человек, готовый грубить всем подряд. Вторая реплика тоже была подвержена некоторым изменениям. Так, Лестрейд вместо «я ничего не говорил» произнес «но я и так молчу». В этой фразе *но* и *и так* отражают его недоумение. Третья реплика осталась без изменений в данном случае.

«Этюд в розовых тонах», первая серия первого сезона, очень богата на интересные с точки зрения перевода шутки и ироничные высказывания. “Imossible suicides. Four of them. There’s no point sitting at home when there’s finally something fun going on!” – такую фразу бросает Шерлок миссис Хадсон, уходя на очередное расследование. Русскоговорящий зритель услышал следующее: « Самоубийство неправдоподобное. Кто усидит дома, когда вокруг такое веселье?» Переводчики опустили деталь о том, что возможных самоубийств было четыре, а вместо этого сделали акцент на последнем, отметив, что оно выглядит неправдоподобным. Как мне кажется, оптимальным вариантом перевода первой части реплики был бы такой: «Целых четыре загадочных самоубийства!» Таким образом можно было бы подчеркнуть неправдоподобность версии полиции про суицид и указать на довольно внушительное количество. Перевод второй части реплики был адекватно адаптирован для русскоязычного зрителя с учетом языковых особенностей.

Одним из «крылатых» диалогов сериала считается разговор между Доктором Ватсоном и его девушкой Мэри в первой серии третьего сезона:

Mary: - God, I had six months of bristly kisses for me and then his nibs turns up and all it’s–

Watson: - I don’t shave for Sherlock Holmes.

Mary: - You should put that on a t-shirt.

Русскоязычные зрители услышали следующую версию того же диалога:

— Боже, полгода я целовалась со щеткой, а тут появляется его милость, и...

— Я не бреюсь ради Шерлока Холмса!

— Тебе стоит напечатать это на футболке.

Bristly kisses буквально означает колючие или жёсткие поцелуи, но вариант перевода «у меня было 6 месяцев колючих поцелуев» не соответствует стандартам русского языка, поэтому было решено добавить упоминание щетки. Такой прием добавляет иронии и юмора в слова Мэри. Слова Доктора Ватсона не подверглись никаким трансформациям, но в последней реплике Мэри появилось слово «напечатать». Дело в том, что в английском языка фраза “to put smth on a t-shirt” является достаточно распространенной и не нуждается в уточнении, в то время как в русском языке здесь явно не хватает смыслового глагола.

Наконец, одно из самых популярных выражений Шерлока: «Что же происходит в вашем маленьком смешном мозгу?» Это ироничное высказывание отлично отражает сущность Шерлока и его мнение о многих окружающих его людях. В оригинале это звучало так: **“**Dear God, what is it like in your funny little brains? It must be so boring!**“** Как можно заметить при сравнении с оригиналом, во многих вариантах дублированного перевода эта фраза была сокращена. Скорее всего сделано это было с целью попасть в артикуляцию актера. Но тем не менее высказывание не потеряло своей иронии и своеобразного чувства юмора Шерлока Холмса.

Так же переводчик может столкнуться с ситуациями, в которых ему придется пожертвовать содержанием шутки, чтобы адаптировать её для новых зрителей. Примером для такого случая может послужить разговор между Шерлоком и Ватсоном после того, как Ватсона ударили по голове:

Шерлок: - How are you?

Джон: - Bit of a lump.

Шерлок : - True, that, but you have your uses.

В данном диалоге Шерлок обыграл другое значения слова lump. Если Ватсон сказал, что у него небольшая шишка, то Шерлок выставил ситуацию так, что Ватсон немного «балбес», добавив, что и от него «есть польза». В данной ситуации суть шутки была построена на многозначности слова lump в английском языке. В дубляже тот же самый диалог звучал уже по-другому:

Шерлок: - Ну, как ты?

Джон: - По-моему, шишка.

Шерлок: - Доктор, шишка - это не страшно.

Переводчик решил пожертвовать содержанием шутливого высказывания, но сумел все равно оставить в словах Шерлока долю иронии.

Переводческая деятельность – это не только интерпретация смысла текста с одного языка на другой. Перевод – это в первую очередь межкультурная коммуникация. Для осуществления удачной коммуникации между представителями разных культур переводчик обязан разбираться в культурных особенностях носителей языков. Это включает в себя не только знание этикета и истории, но еще и знание особенностей языков, устойчивых выражений и, конечно, юмора. Юмор – многогранное явление, которое каждый человек воспринимает индивидуально. Нельзя забывать, что переводчик – посредник, способствующий сближению культур [6, с. 151]. При переводе юмора переводчику необходимо делать ставку как раз на сближение представителей разных культур. Перевод юмора в сфере кинематографа осложняется еще и большим количеством ограничений. То есть, если переводчик сталкивается с коротким комичным высказыванием, которое невозможно так же коротко и понятно перевести на другой язык, ему необходимо уметь находить компромиссы и пути решения подобных проблем. Например, он может дословно перевести шутку, сохранив её краткость, но не адаптировать её под иноязычного зрителя, или он может полностью изменить значение и суть шутки, но при этом сделать её понятной новой аудитории.

ЛИТЕРАТУРА

1. Королева Ю.П. Understanding English Humor. – Москва. : Национальный книжный центр, 2014.

2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва. : Слово, 2008.

3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Шерлок_(телесериал)
4. Вестник Иркутского государственного университета: ИГЛУ, 2008 г., № 4. С. 23—31
5. Яркина С.В. ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА МОЛОДЕЖНЫХ СЕРИАЛОВ // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по мат. XXIV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 5(23).URL: https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/5(23).pdf
6. Зинченко В.Г., Зусман В.Г., Кирнозе З.И. Межкультурная коммуникация. Системный подход. – Нижний Новгород, НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2003.

УДК 378. 147

Медведева С.М., докторант, «6Д011900 - Иностранный язык: два иностранных языка КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-Mail: svetozara72@mail.ru
Медведева О.М., ст. преподаватель кафедры «Инновационное развитие и информационные технологии» филиала акционерного общества «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по Северо-Казахстанской области, e-mail: schastie.84@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ В ХОДЕ ОБСУЖДЕНИЯ КОНЦЕПЦИИ ПУБЛИЧНОЙ СФЕРЫ ЮРГЕНА ХАБЕРМАСА. ДИДАКТИЗАЦИЯ ЗАНЯТИЯ

Аннотация: В статье предлагается дидактизация занятия для студентов педагогических специальностей языкового вуза, целью которого является формирование дискурсивной компетенции в ходе обсуждения концепции публичной сферы Юргена Хабермаса.

Ключевые слова: «компетентностный подход», «дискурсивная компетенция», «упражнения», «концепция публичной сферы», «реклама».

Medvedeva S.M., PhD student “6D011900-Foreign language: two foreign languages” Ablai khan KazUlRandWL, Almaty, Kazakhstan, E-Mail: svetozara72@mail.ru
Medvedeva O.M., senior lecturer of the department “Innovative development and information technology” of branch of a joint stock company “National Center for Enhancement qualifications “Orleu” Institute of Advanced Training of teaching staff in the North Kazakhstan region, e-mail: schastie.84@mail.ru

FORMATION OF STUDENTS’ DISCOURSE COMPETENCE DURING THE DISCUSSION OF JURGEN HABERMAS’S PUBLIC SPHERE CONCEPT. DIDACTIZATION OF LESSON

Abstract: The article proposes didactization of classes for students of pedagogical specialties of a language university, whose goal is the formation of discursive competence during the discussion of J. Habermas’s concept of the public sphere.

Keywords: “competence approach”, “discourse competence”, “exercises”, “concept of public sphere”, “advertising”.

На современном этапе развития иноязычного образования происходит переход от «знаниевой» к «компетентностной» образовательной модели высокого информационного уровня. Стратегические цели и задачи подготовки компетентных специалистов, способных решать профессиональные задачи и эффективно осуществлять профессиональную деятельность в иноязычной среде, позволяют говорить о необходимости формирования дискурсивной компетенции (Кучеренко О.И.; Игбаева Ж.Т.; Амерханова О.О. и др.). Нам представляется данная тема актуальной, так как она сооответствует утвердившимся в лингвистике дискурсивно-когнитивной парадигме, а в методике – компетентностному подходу.

Традиционно эта компетенция обозначает способность понимать различные виды коммуникативных высказываний и умение создавать целостные, связные и логичные устные и письменные тексты, используя разнообразные лингвистические средства. Сферу наших интересов представляет дискурсивная компетенция в рамках диалогического общения.

Тема занятия: «Концепция публичной сферы» Юргена Хабермаса. Реклама».

Цель занятий: сформировать дискурсивную компетенцию (ДК) студентов в ходе обсуждения концепции публичной сферы Юргена Хабермаса.

Формирование дискурсивной компетенции будем осуществлять на основе упражнений когнитивно-лингвокультурологического комплекса, разработанного Кунанбаевой С.С. [1, с.214-226].

I. Понятийно-когнитивная стадия (знания)

Цель данной стадии: сформировать концепты, представления и понятия по теме «Способы решения проблем в коммуникации на основе концепции публичной сферы Юргена Хабермаса».

Упражнения и коммуникативные задания на понятийно-когнитивной стадии формируют познавательно-стратификационные и фактуально-обобщающие умения.

Работа студентов организована в виде станций (**Stationenlauf**). Движение по станциям студенты начинают с посещения любой станции. Число студентов в группе не должно превышать 5-7 человек, чтобы не снизить эффективность работы в группах. В нашем случае студенты выполняют задания по 5 человек в трех группах.

Предложены 5 станций:

- **1-я станция** – Изучение термина «коммуникация».
- **2-я станция** – Юрген Хабермас. Биография, вклад в науку.
- **3-я станция** - Концепция публичной сферы Ю. Хабермаса.
- **4-я станция** – Реклама.
- **5-я станция –** Станция справочной литературы.

1-я станция «Изучение термина «коммуникация».

Пояснение: На протяжении всей карьеры Юрген Хабермас был увлечен исследованием предпосылок существования в обществе открытой и свободной коммуникации.

Задание: изучите термин коммуникация с позиций разных наук, обсудите в группе основные характеристики коммуникации и запишите их в тетрадь. Цель задания: создать у студентов концепт «коммуникация».

2-я станция – **«Юрген Хабермас. Биография, вклад в науку**».

Пояснение: Юрген Хабермас — немецкий философ и социолог. Один из наиболее влиятельных политических и социальных мыслителей второй половины XX века.

Задание: 1) ознакомьтесь с биографией Юргена Хабермаса; **2)** изучите основные этапы его жизни, запишите в тетрадь; **3)** ответьте на вопрос: Какие события в Германии и мире, на ваш взгляд, оказали влияние на формирование научных взглядов Ю. Хабермаса.

3-я станция – «**Концепция публичной сферы» Юргена Хабермаса**.

Пояснение: Публичная сфера возникла в эпоху зарождения капитализма, в Великобритании XVIII и XIX веков. В середине XX века эта сфера пришла в упадок. Она была независима от государства и экономических сил, связана с появлением состоятельных и самостоятельных предпринимателей, которые покровительствовали интеллигенции. Далее окрепнувшая

интеллигенция освободилась от своих покровителей и сформировала критически настроенную к власти среду. Они выступали за свободу прессы и открытость политики. Возникли политическая оппозиция и борьба мнений. Хабермас называет это наиболее приемлемой политикой. Каждый мог обсудить проблему, провести дискуссию, привлекая лично незаинтересованных в ее решении лиц. Таким образом, складывалось общественное мнение. Информация являлась опорой публичной сферы.

Задание: 1) изучите «Концепцию публичной сферы» Юргена Хабермаса;

2) выпишите основные положения данной концепции и ответьте на вопрос: Почему будущее публичной сферы вызывает тревогу у автора концепции?

4-я станция – «Реклама».

Пояснение: Реклама — особый вид коммуникационной деятельности, который сопровождает человечество на протяжении всей истории его развития.

Виды рекламы — это разделение рекламы на отдельные ее разновидности по тем или иным классификационным основаниям, в зависимости от цели и объекта рекламирования, средств размещения рекламы, способов рекламного воздействия, функционального назначения рекламы и других критериев.

Задание: 1) ознакомьтесь с рекламой как особым видом коммуникационной деятельности человека, видами рекламы и подготовьте по этой теме презентацию на плакате; 2) представьте презентацию перед другими группами.

5-я станция – станция справочной литературы.

Пояснение: в ходе выполнения заданий на станциях студенты могут обращаться к справочной литературе.

Справочный арсенал в распоряжении студентов: краткий психологический словарь [2], словарь иностранных слов [3], философская энциклопедия, [4], словарь синонимов [5], справочник технического переводчика [6], философский словарь [7], большой энциклопедический словарь [8], тексты «Концепция публичной сферы» Ю. Хабермаса [9], тексты «Виды реклам», «Реклама как особый вид коммуникационной деятельности» [10, 11].

Задание: В ходе выполнения заданий на станциях обращайтесь к справочной литературе (по мере необходимости).

II. Информационно- аккумулятивная стадия (анализ).

Цель: аккумулировать и синтезировать информацию о современной рекламе, оценочно-критически обработать тексты рекламы и выразить свое отношение к ней.

Упражнения и коммуникативные задания на данной стадии формируют компрессивно-синтезирующие и интерпретационно-конструирующие умения.

3. Преподаватель: изучите предложенную вам рекламу (см. рисунки 1и 2) и скажите, какая информация на них представлена?

Рисунки 1и 2. – Реклама продуктов питания.

Предполагаемые ответы студентов: реклама.

Преподаватель: Верно. Речь мы сегодня с вами будем вести о рекламе.

Как бы вы кратко ответили на вопрос: «**Реклама в моей жизни**».

Предполагаемые ответы студентов:

- важна;
- нужна;
- необходима;
- не играет никакой роли;
- раздражает;
- наносит вред и т.д.

Задание: А) Обсудите в группах следующие вопросы:

1. Что вы знаете о рекламе?
2. Какие виды рекламы вам известны?
3. Для чего нужна реклама и каковы ее функции?
4. Возможен ли современный мир без рекламы?
5. Какова роль рекламы в современном обществе?
6. Согласны ли вы с тем, что реклама подчиняет человека?

Задание: В) Обсуждение данных вопросов в пленуме.

4. **Работа в группах** (группы нового состава)

Задание: проанализируйте предложенную вам рекламу (см. рисунки 3-6) и выразите свое отношение к ней.

a. Какая реклама вам больше понравилась и почему?

b. Переведите текст рекламы и подумайте, почему авторы рекламы используют этот текст?

c. Какое воздействие, по вашему мнению, оказывает реклама на потребителя?

d. Какое впечатление данная реклама и ее текст производят на вас?

Рисунки 3 и 4. – Реклама.

Рисунки 5 и 6. – Реклама о вреде курения.

II. Прагматико – репрезентирующая стадия (организация).

Цель: сформировать навыки функционально-адекватной речевой реакции и умения убеждающего воздействия.

Упражнения и коммуникативные задания на данной стадии формируют регуляционно - коммуникативные умения.

5. Задание А: Сделайте обобщение по итогам обсуждения данных вопросов в группе и устно презентируйте его перед присутствующими.

Например, нашей группе понравились такие-то рекламы, потому что … .

Перевод текста рекламы выглядит следующим образом …. .

Авторы рекламы используют …, составили данный текст, чтобы …. .

Реклама оказывает на потребителя такое-то действие, так как … .

Такие-то рекламы произвели на нас впечатление, потому что …. .

Задание Б: Определите, какая из прозвучавших оценок рекламы наименее категоричная и конструктивная по характеру.

6. Задание: 1) Подумайте, какой вид рекламы вам интерес. Сделайте свою рекламу, составив подходящий текст. **2)** Презентируйте ее перед присутствующими. **3)** Проанализируйте предложенные рекламы других групп и дайте им устную оценку.

III. Контекстно-коммуникативная стадия (синтез и оценка).

Цель: сформировать дискурсивные навыки и умения.

Упражнения и коммуникативные задания на этой стадии формируют полемико-аргуметационные коммуникативные умения.

7. Задание: обсудите в группе и выскажите свое мнение по поводу следующих размышлений Ю.Хабермаса и его учителя Теодора Адорно (1903-1969):

Хабермас полагает, что человек часто не задумывается над смыслами информации. Пиар и реклама вредят публичной сфере. Люди имеют право голоса, однако не понимают, за что они голосуют. Избиратель сталкивается с манипулируемой публичной сферой. Общественным мнением стала управлять пропаганда.

Т. Адорно считает, что капитализм восторжествует, для публичной сферы не останется места, массмедиа станут издавать лишь развлекательную продукцию. Это явится причиной непрерывного потребления. А это в свою очередь приведет к обеднению личности человека, который не сможет самостоятельно мыслить и участвовать в дискуссии.

Задания, которые разрабатывают студенты педагогических специальностей вуза для учащихся старших классов

8. Задание: спланируйте, напишите сценарий проведения с учащимися старших классов **круглого стола** на тему «Человек больше не человек, он обездушенный потребитель, винтик в деятельности капиталистических корпораций, духовно обедненная личность» (концепция публичной сферы Ю.Хабермаса).

9. Задание: подготовьте и проведите с учащимися старших классов **дискуссию**, используя следующий тезис Юргена Хабермаса:

«Публичная сфера привлекательна для сторонников демократии: надежная информация – гарант открытости и доступности демократических структур. Есть доступ к фактам. По мере развития капитализма, СМИ становятся средством пропаганды и рекламы. Публичная сфера приходит в упадок из-за всеобщей коммерциализации и экспансии корпоративного капитала. Литература и пресса все чаще выполняют развлекательную функцию. Идет прославление капиталистического образа жизни, подчинение рекламодателям и их капиталу» (концепция публичной сферы Ю.Хабермаса).

Вывод: как мы уже отмечали выше, традиционное понимание дискурсивной компетенции заключается в том, что она обозначает способность понимать различные виды коммуникативных высказываний и умение создавать целостные, связные и логичные устные и письменные тексты, используя разнообразные лингвистические средства. Принимая во внимание данную трактовку ДК, мы полаем, что с помощью предложенных заданий мы успешно сможем формировать ДК в рамках диалогического общения у студентов педагогических специальностей языкового вуза, а те в свою очередь, в ходе прохождения педпрактики в общеобразовательных школах и гимназиях – у учащихся старших классов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – с.344

2. Л.А.Карпенко, А.В.Петровский, М. Г. Ярошевский. Краткий психологический словарь. Издание 2-е, расширенное, исправленное и дополненное. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. – 512 с.

3. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. - Москва: «Эксмо», 2006. – 669 с.

4. Философская энциклопедия. – URL: https://gufo.me/dict/philosophy_encyclopedia (дата обращения: 25.01.2019)

5. Словарь синонимов. URL: https://sinonim.org/ (дата обращения: 26.01.2019)

6. Справочник технического переводчика. - URL: http://slovar-lopatnikov.ru/ (дата обращения: 26.01.2019)

7. Андре Конт-Спонвиль. Философский словарь. - М.: Палимпсест, Издательство «Этерна», 2012. – 750 с.

8. Большой энциклопедический словарь. – URL: https://gufo.me/dict/bes (дата обращения: 28.01.2019)

9. Юрген Хабермас и концепция публичной сферы. - URL: https://www.liveinternet.ru/users/elizaveta/ (дата обращения: 27.12.2019)

10. А.В. Агеев. А.Н. Мудров. В.С. Мейер. А.Н. Александров. С.М. Павлов. И.В. Лебедева. М. А. Алексеева. Индустрия рекламы. – URL: http://adindustry.ru/internet-advertising (дата обращения: 03.02.2019)

11. Виды рекламы. Теория и практика рекламной деятельности. Индустрия рекламы. URL: https://adindustry.ru/doc. (дата обращения: 10.02.2019)

UDC 906/1

Mirzashukirova S.P., Master of Philology 6M011900, Regional Social and Innovation University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: saltusha995@mail.ru

PROBLEM - BASED TEACHING IN THE PROCESS OF DEVELOPING OF SUBJECTIVITY OF STUDENTS

Abstract: The article is concerned with the effects of the problem-based learning approach on students in English language classes and how the problem-based learning approach has been adapted for using to motivate students to master contents in the classroom.

Keywords: problem- based learning, problem - solving tasks, subjectivity, communication activity, communicative and thinking skills, communicative competence.

Мирзашукирова С.П., Магистрант 6М011900 - Региональный социально-инновационный университет, Шымкент, Казахстан, e-mail: saltusha995@mail.ru

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТИВНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация: Статья посвящена выявлению основных факторов в изучении проблемного подхода в обучении учащихся языковых классов. В этой статье рассказывается о том, как подход проблемного обучения был адаптирован в целях развития субъективности у студентов и мотивировать их осваивать материалы, построенные по технологии проблемного обучения на уроках английского языка.

Ключевые слова: проблемное обучение, проблемная ситуация, проблемное задание, субъективность учащихся, активная личность, навыки мышления.

Having studied the psychological and pedagogical literature on the issues of problem-based learning, I found out that it is called problematic not because students learn all the educational material only by independently solving problems and "discovering" new concepts. Here there are explanations of the teacher, and the reproductive activities of students, and the setting of tasks, and the implementation of exercises by students. But the organization of the educational process is based on the problematic principle, and the systematic solution of educational problems is a characteristic feature of this type of training. Since the entire system of methods is aimed at the comprehensive development of the student, the development of his cognitive needs, the formation of an intellectually active personality, problem-based learning is truly developing. Problematic learning is built on the basis of the problematic principle, implemented through various types of educational problems and through a combination of the student's reproductive, productive and creative activities. Problem technology is understood as a type of training, which, combining with the traditional and the new that has been introduced into pedagogy by many researchers and practitioners, develops the entire totality of feelings and mind, thinking of the student and his memory, that is, forms a holistic, intellectually active person. Education cannot be considered developmental if it does not use the laws of problem-based learning. The problem type of training does not solve all the educational and upbringing tasks, therefore it cannot replace the entire training system, including various types, methods of organizing the educational process, but the learning system cannot be truly developing without problem training. Problem technology can be used at all stages of training. However, the level of problem and the degree of cognitive independence depends on the age and individual characteristics of students, on their ability to create problem situations and solve them.

The great role of information and knowledge at all level and in all spheres of social development are increasing with the development of science-intensive technologies. Knowledge and skills are becoming priority values in human life in the information society. The problem of learning foreign languages as a means of communication becomes particularly relevant in modern methods.

The maximum development of communicative abilities- the basic, promising, but difficult task facing teachers of foreign languages.

To teach people to communicate clearly and logically expressing own thoughts, to be able to convince arguments to prove person's position and at the same time to listen and understand the interlocutor's speech is a complex task. The efficiency of learning English language depends on many factors: conditions, situations, and communication culture, speech etiquette rules, verbal behavior, knowledge of non-verbal forms of expression (facial expressions, gestures), the presence of deep background knowledge and more others.

The issue of subjectivity in a personality-oriented education is considered quite widely and includes many elements of learning and components, such as activity, independence, creativity, personal growth. The process of formation of subjectivity consists in self-creation and realization of the student's personality and activity is the main determining factor of this process. Moreover, problem- based teaching will contribute to the formation of the student's subjectivity, because the disclosure of potential and its transformation into subjective potential contributes to the achievement of goals and personal student self- improvement.

Problem-based learning is a curriculum model that emphasizes the effective use of task-based problems to engage students in active and multidisciplinary learning. Through problem-based learning, students learn how to solve problems that are ill-structured, open-ended or ambiguous. Problem-based learning engages students in intriguing, real and relevant intellectual inquiry and allows them to learn from life situations. The pedagogical value of problem-based learning includes: exposing students to real world challenges, higher order thinking skills, interdisciplinary learning, independent learning, information mining skills, team work and communication. During this self-directed learning, students work together, discussing, comparing, reviewing and debating what they have learnt.

The main characteristics of the approach include students taking responsibility for their own learning, learning how to build on prior knowledge and focusing on the process of knowledge acquisition. Traditional teacher-centered approach promotes surface learning with little understanding and students learn new skills and new ways of thinking through problem-based learning, appreciate

the active participation in the problem-based learning process. This will enhance their personal growth and increase their confidence and responsibility as learner. Problem-based learning also encourages collaborative learning among students. The problem-based problems approach also emphasizes self and peer-assessment, communication and interpersonal skills. In group work, students evoke their problem-solving methods and conceptual knowledge. They express their ideas and share responsibility in managing problem situations, develop critical thinking and communication skills and problem-solving abilities.

In a number of problematic nature methods - methods projects, discussion method and role-playing games. Method of projects can be considered a simple but effective step in the critical thinking formation. The project differs from other problematic methods that result in a particular search, research, creative activity, students not only come to solving problems, but also create a tangible product showing the possibility and the ability to apply the results obtained in practice, when creating this product. In the process of working on the project the trainees themselves (individually or more commonly, in small groups), without a teacher or with minimal it assistance, is isolated from the problem situation the problem, divide it into sub-problems, hypotheses for their solution, investigate sub-problems and the links between them, and then return to the main problem propose solutions. During the project provides a broad discussion of the proposed solutions, review, discussion. Therefore, the participants of the project require the ability to argue their point of view, to put forward counter-arguments to opponents, to keep the discussion to come to a compromise. All this skill-specific communicative competence. If we add the speech etiquette knowledge of native speakers, socio-cultural aspect of the problem under discussion, it becomes apparent the productive nature of this method peculiarly modern understanding of the methodology of teaching foreign languages. The design method allows to form students' skills of conducting research in a given area that will help them in the future to implement more complex projects in their professional activities.

As you can see, the design methodology is a rather uneasy mix of forms and methods of foreign language teaching. Therefore, it is necessary to prepare students, accustomed to an illustrative-explanatory and reproductive type of training, to work on the project. The great place in the method of projects is a debate. The ability to debate in the form of a dialogue or polylogue – a necessary condition for successful joint work of students on a project in small groups. During the discussion most effectively formed sociolinguistic and pragmatic competence.

Application of the method of discussion allows making active cognitive activity of students, their independence, forms culture of creative operative thinking, creates conditions for the use of personal life experience and received before knowledge for mastering new. As the discussion and solution of problems happening in the process managed group communication, the participants develop skills to act in the best interests of the group appears interested respectful and leads to the formation of the team. The application of this method in aggregate with a method of projects will allow to form thinking and owning not only a foreign language and versed in various issues of the specialist, able to navigate the rapidly changing information flows. The role-playing technique is more interesting technique of the trainee's cognitive activity. It can be also in certain of the organization reflect the principle of problems and allows solving problem situations of a complexity various degree. It can be used both independently and in the context of project method, especially as a specific form of the project protection.

In the problem-based learning class, when the students work with each other to solve complicated and authentic problems, they are expected to be so absorbed in the tasks that they will not only increase their content knowledge but simultaneously enhance their communicative and thinking skills as they communicate, reason, assess the problems at hand and solve them. It means that in problem-based learning, students work with classmates to solve complex and authentic problems that help develop content knowledge as well as problem-solving, reasoning, communication, and self-assessment skills. Thus, in a problem-based classroom, the process is crucial as that is where real learning actually takes place. The outcome is important too, and as learners acquire and develop the skills mentioned above, there will be opportunities for these learners to apply those skills across the disciplines in the long term. In problem-based learning, students take charge of their education while emphasizing critical thinking

skills, understanding, learning how to learn and working cooperatively with others. These skills are not overtly developed or used in the traditional teacher-centered classroom and as a result, students do not become self-directed in their learning and continue to rely too much on being fed information by others. The problem-solving tasks involve collecting data to solve the problem in the best possible manner. This involves a huge amount of reading by the students from every possible resource such as reading up books in the library and assessing databases. They may also interview experts in the field, and this would mean bringing the students closer to the real world. The problem-based learning approach has become particularly convenient when advances in computing technology are accessible and a variety of reading materials are available online. The Internet provides a wealth of information, and this makes it easier for the teachers to adopt the problem-based learning approach in language learning and allow students to take control of their own learning.

Problem-based learning is a modern level of the didactics development and teaching practice. It is an effective tool for overall students' development. The problem-based learning «problem» is not called because all the educational material students learn only by independent problem solving and the «discovery» of new concepts.

Suggestions for future problem-based learning language classes include the following: (1) to fit in all the course modules, each output of group discussion need not always be presented; a comprehensive written report for a few of the modules would suffice; (2) the teacher should assign more reading materials for each problem, for example, studying five different articles on a given topic which students may use to find solutions to their problems; and (3) use of Internet material should be accompanied by a printout of the site for teacher's perusal and to ensure the authenticity of students' work; (4) to consider the effects or role of the native language in students' discussions. As in all changes, a change from traditional-based lecture to the problem-based learning approach would certainly face resistance from many sides. The first two are students who are already too familiar with the traditional lecture mode and thus would expect lectures, and teachers who are constrained by factors such as syllabus and time. However, the current study found that although there was initial resistance to the problem-based learning approach, students eventually became highly motivated and, on another front, the teacher may look forward to new possibilities presented by the problem-based learning approach every semester, and creating richer problems for the students to solve. The concerns listed in this problem-based learning study are also found in other language studies that use other approaches including the traditional approach: how to handle a large class, students using the native language, assessment, among others. Until now, there has not been much study on the issue of assessment of the problem-based learning class. Most studies have focused on content, although this is justifiable given that problem-based learning is still in the experimental stage. Despite the usual problems one may encounter in handling the problem-based learning method, it should still be tried out since our study has shown conclusively that students benefited from other positive effects of the approach in several ways: they communicated more, presented more critical arguments, while at the same time acquired the course content.

It can be observed that students are generally enthused and interested in the problem-based learning assignment. They analyze the problems, find solutions and organize a trip to the site to obtain information for the assignment. They also manage their own learning through planning, monitoring, problem-solving and finding solutions to the problem. As they engage in these activities, students retain information more effectively than studying from the textbook. In addition, students also learn to be creative in solving problems. For instance, students had to think of ways to disguise themselves as a mystery shopper or customer to collect information for the project. They also had to brainstorm on ways to assess the quality of customer service. The problem-based learning approach is more intellectually stimulating as compared to learning customer service through the textbook. problem-based learning also plays a great role in fostering collaborative learning. As students work on problems in small groups of four or five, their analysis and resolution results in the acquisition of knowledge and problem-solving skills. Different views on a problem are observed, leading students to ask new questions. The group nature provides a platform for interpersonal and group dynamics to be developed. In problem-based learning, new information is acquired through cooperative learning.

Thus, problem-based learning introduces new methods into the educational process, revitalizes and activates them, eliminates thoughtless memorization and retelling of "book" knowledge, introduces active thinking, creative independence in the process of the knowledge of the world and developing communicative competence.

REFERENCE

1 Barbara Dutch, Problems: A Key factor in PBL, Copyright sue Groh, University of Delaware, 1999. URL: http://www.udel.edu/pbl/curric/chem103-prob.html.

2 Karthikeyan, R.Venkatraj, G. Baskaran. Using problem based learning technique

3 in teaching English grammar, 2009.- pp. 12-14.

4 Mehdi Haseli Songhori, Two Models Compared: Problem-Based Learning and Task-Based Learning. // English for Specific Purposes, World Online Journal for Teachers. URL: htpp//esp-world.info.

5 Vinogradova O. S. the Problem of the methods in teaching foreign languages. URL: chttp://moin.86sch-mortka.edusite.EN.

УДК 960

Golovchun A.A., Candidate of Pedagogy, e-mail: al_tina@inbox.ru
Moldubayeva D., «6M011900 - Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: terminatorwa@gmail.com

APPLICATION OF CASE-STUDY TECHNOLOGY IN FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONALLY-ORIENTED EDUCATION

Abstract: The aim of the article is to discuss a number of issues related to the case study technology and its benchmark for improving the quality of professionally oriented foreign language education. This article discusses issues related to the use of the case study method in the process of teaching a professionally-oriented foreign language. The essence of the application of this technology is also explained. An example of modeling a professionally oriented case and its algorithm are given.

Keywords: case study, professional foreign language training, professionally-oriented foreign language, competence, analysis.

Головчун А.А., к.п.н. e-mail: al_tina@inbox.ru
Молдубаева Д., «6M011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: terminatorwa@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ КЕЙС-СТАДИ ТЕХНОЛОГИИ В ИНОЯЗЫЧНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация: Целью статьи является освещение ряда вопросов, связанных с кейс технологией и её ориентиром для повышения качества профессионально- ориентированного обучения иностранным языкам. В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с использованием ситуативного метода в процессе обучения профессионально-ориентированному иностранному языку. Объясняется также и суть применения данной технологии. Приведены примеры моделирования профессионально-ориентированного кейса и его алгоритм работы.

Ключевые слова: кейс-стади, профессионально-ориентированное обучение, профессионально-ориентированный иностранный язык, компетенция, анализ.

"Case Study" is one of the types of interactive training that is used to solve various problematic educational tasks. In the process of teaching foreign languages in a non-language learning environment, the essence of this method is to understand the problem situation, be able to critically analyze it and find the most optimal solution to this problematic situation. This technology allows to expand the possibilities of practical orientation of students, since the goal is to form the future professionally-oriented training skills. While solving a specific problem situation, the main task of students is to comprehend the proposed life situation, the description of which will reflect the practical problem, as well as update the previously studied material and the students' knowledge. Along with this, this technology allows to clearly formulate the problem and develop an algorithm for solving the problem [1; 2; 3; 4].

The case method is widely used in teaching foreign languages, since it allows you to take into account the interests of students, develops their own style of thinking and behavior, and also takes into account their professionally oriented training.

According to the objectives of the transition of traditional education to a competency-based approach to teaching, foreign language education, as well as education in general, should now be aimed at developing key competences among future specialists. From a number of competences, in this topic we single out professionally-oriented, communicative, sociocultural and educational-cognitive competences. The transition from knowledge, skills and abilities to the formation of competences requires new approaches and methods that would allow the development of these competences among students. Now it's not enough just to memorize and reproduce the acquired knowledge, but also to be able to put it into practice. Also, in addition to the professionally-oriented knowledge, it is very important for future specialists to develop the skills of information retrieval and effective teamwork. All these conditions are fully fulfilled by the case study method, which builds training through the practical activation of acquired knowledge.

Distinctive features of the case method:

1. The case is problematic in nature, i.e. begins with the statement of the problem and ends with its solution [5];
2. The case makes it possible to work in a pair or team, expanding the boundaries and variability of solving a problem [6];
3. The case allows the use of educational coaching in the learning process, the essence of which is to uncover a number of potentials of students, thereby accustoming the individual to effectively "control" itself and model its own educational trajectory [7];
4. The case allows the use of brief information that reduces the degree of uncertainty in a time limit;
5. The case stimulates the opportunity for students to obtain not only knowledge, but also a deep understanding of theoretical concepts, as well as the possibility of creating new models of activity;
6. The case method does not have a rigid scheme, but allows you to make the necessary adjustments to the learning process, which gives it flexibility and adaptability.
7. Case study is distinguished by cognitive integrity, including various levels of cognitive activity [8].

The case study is characterized by synergy, since the total positive effect of group work on the case is much greater than the effect obtained from the work of a single individual on the same case. Synergy is a summarizing effect of the interaction of two or more factors, characterized in that their action significantly exceeds the effect of each individual component in the form of a simple sum. The application of the case study method when actively teaching professionally oriented English develops the ability to combine the efforts of several people and achieve a good effect.

$$1+1+1+1 = S, \text{ where } S>4$$

Thus, the share of each participant in the discussion of the case is more than 1, since the efforts of students are combined by the coherence of the vectors of these efforts (focus on one goal, that is, the collective solution of the case), which develops students' professional skills of effective teamwork.

Stages of an example modeling procedure and case discussion

In the course of the analysis of scientific and scientific-methodological sources on the studied

issues [1; 6; 8; 9; 10], we found that virtually any teacher can, on the basis of their own experience and accumulated materials, simulate a case on their own. An example procedure for modeling and discussing cases when teaching a foreign language can be represented as a sequence of the following steps:

- Formulation of the problem within the framework of the studied lexical topic;
- Strategic design of the case model: selection of a specific practice-oriented case containing vocabulary on the lexical topic covered, data collection methods, logic of their analysis, etc.
- Selection of diverse authentic materials on the case problem (in text, graphic, presentation, audio and video formats);
- Synthesis of previously obtained primary generalizations, for example, in the form of a PowerPoint presentation, Openoffice Impress, and other applications.
- Administration of the designed model in order to identify and eliminate possible shortcomings. (At this stage, the readiness of the case for use in the process of teaching a foreign language is assessed).
- Discussion of the created case in the study group. The final stage of the case study involves "storytelling", when students share their acquired experience, knowledge with others. Case develops students' skills in the simplest generalization, search, analysis and interpretation of information, thereby stimulating their cognitive function, and motivates them to work in a team [11].

It should be noted that the case method is applied at the final stage of work on a vocabulary-vocabulary vocationally-oriented topic. At this point, students already know the necessary language tools, including terms, professional vocabulary, and cliche phrases that they will need in the proposed communicative situation [2; 8; 11].

From the students' point of view, the "decision" of the case, as a rule, takes place in 5 main stages.

1. Acquaintance with a specific situation, its features;
2. Highlighting the main problem;
3. Proposal of concepts / themes for "brainstorming";
4. Analysis of the possible consequences of the decision adoption.
5. "Solution" of the case - the proposal of one or more options, an indication of the possible occurrence of problems, mechanisms for their prevention and solutions [8, 155-157].

CASE EXAMPLE

Sphere **– Natural Science (Biology)**
Topic **– "Evolution"**
Subtheme **– "Development of evolutional ideas"**

CASE

Once Charles Darwin came the delegation of the surrounding farmers for an explanation of why they have fall crops of clover. Before giving an answer, the great scientist himself conducted a lot of experiments and only after long-term observations gave advice to farmers. *His friend and student Thomas Huxley after this incident came up with an interesting problem, the essence of which was as follows: «to whom Britain is grateful for becoming a great Maritime power?».*	***Questions and tasks:*** • *Guess what the advice Darwin gave farmers.* • *Offer your version of the solution to the problem of T. Huxley.* ***Answers:*** • *Bumblebees pollinate clover, but their nests are often destroyed by mice. Enemies of mice can be cats, which include a large number of single women and «old maidens». If this relationship is realized, then thank for the opportunity to increase the harvest should be «old maidens"* • *Another version of the unfolding of events can be associated with the use of the method of « artificial feeding bees with honey, infused with clover flowers*

Based on the analysis of psychological, pedagogical and educational literature containing domestic and foreign experience in the studied issues, it was revealed that the case method contributes to:

- improving professional foreign language training of students (building a professional vocabulary; acquiring knowledge about specific speech cliches used in a particular situation; acquaintance with professional jargon; creating a professional culture of communication, etc.);

- the development of students' cognitive abilities (the acquisition of new knowledge and the development of common ideas; the development of students' independent critical and strategic thinking, the ability to listen and take into account an alternative point of view, reasonably express their own; the acquisition of skills in analyzing complex and unstructured problems; the acquisition of skills in developing actions and their implementation);

- the development of synergistic abilities of students (the ability to work in a team; the development of common sense, a sense of responsibility for the decision made, the ability to communicate; the ability to find the most rational solution to the problem).

To summarize, we would like to draw attention to the fact that the "case study" method provides students with an excellent opportunity to creatively apply the material they have learned in foreign languages, taking into account their professional knowledge and allows them to adapt to real and potential life situations. As an interactive method of teaching professionally oriented English, he gradually gains a positive attitude from students, has a positive impact on their professionalization and generates interest and positive motivation for learning.

REFERENCE

1. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. Пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2007. 368 с.

2. Ситуационный анализ, или анатомия кейс метода / Под ред. Ю.П. Сурмина. Киев: Центр инноваций и развития, 2002. 286 с.

3. Сурмин Ю.П. Что такое кейс метод? Взгляд теоретика и практика. // Сайт «Окно в ситуационную методику обучения». [Электронный ресурс] / URL: http://www.casemethod.ru от 14.04.2009.

4. Щукин А.Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам: учебное пособие. М.: Филоматис, 2008. 180 с

5. Simons, H. Case Study Research in Practice. London [etc.]: SAGE, 2009

6. Долгоруков А.М. Case study как способ понимания // Практическое руководство для тьютера системы Открытого образования на основе дистанционных технологий. М.: Центр интенсивных технологий образования, 2002. С. 21-44

7. Заикина Т.В., Смирнов В.Т. Коучинг как составляющая успешного перехода на двухуровневую систему образования // Фундаментальные исследования. 2008. №5. С.68-69

8. Покушалова Л.В. Метод Case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения студентов // Молодой учёный. 2011. №5. Т.2. С.155-157

9. Гладкова О.Д., Задонская Л.В., Коннова З.И. Когнитивно- синергические возможности метода «case-study» в рамках компетентностного подхода при обучении языку профессии в вузе // Профессионально ориентированное обучение иностранному языку и переводу в вузе: материалы международной конференции. Москва, 10-12 апреля 2012 года. М.: РУДН, 2012. С. 76-80.

10. Гончарова М.В. Кейс-метод в обучении иноязычному общению менеджеров // Студент и учебный процесс: иностранные языки в высшей школе: сборник научных статей / под ред. Ю.Б. Кузьменковой. М.: Центр по изучению взаимодействия культур ФИЯ МГУ им. М.В.Ломоносова, 2004. Дискуссионный клуб FLT: современные тенденции и опыт профессионалов. Вып. 5. С. 95-100.

11. Михайлова Е.А. кейс и кейс-метод: общее понятия // Маркетинг.1999. №1. С. 109-117.

УДК 960

Nasridenova A., Master's degree student «M019- Training of the foreign language teachers» Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: n_ainura@bk.ru

IMPLEMENTATION OF FRAME APPROACH ON ENGLISH LESSONS AS A METHOD FOR INTENSIFICATION THE LEARNING PROCESS

Abstract: The article discusses the features of the use of a frame-based approach to learning a foreign language. A comparative analysis of the interpretations of the term "frame" is carried out. The benefits of a frame-based modeling for learning a foreign language is analyzed. The importance of this research is determined by the age of information technology, in particular, by the necessity to'compress' study material in order to facilitate the interpretation of information by learners.

Key words: «frame», «frame approach», «slot», «lexis», «cognitive».

Насриденова А., магистрант, «M019 - Подготовка педагогов иностранного языка, КазУМОиМЯ имени Абылай хана e-mail: n_ainura@bk.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФРЕЙМОВОГО ПОДХОДА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК МЕТОД ИНТЕНСИФИКАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация: В статье рассматриваются особенности использования фреймового подхода при обучении иностранному языку. Проведен сравнительный анализ трактовок термина «фрейм». Анализируются преимущества фреймового моделирования для изучения иностранного языка. Актуальность проводимой автором работы обусловлена потребностями века информационных технологий, необходимостью сжимать учебный материал в несколько раз с целью облегчения интерпретации информации учащимися.

Ключевые слова: «фрейм», «фреймовый подход», «слот», «лексика», «когнитивный».

The current state of the society is reflected in the foreign language teaching system in education institutions. In its desire to meet modern requirements, the education system is characterized by the search and approval of new approaches to teaching various disciplines, which are designed to most fully meet the urgent needs of both the reformed Kazakhstani society and each individual. One of such approaches is the frame approach, which puts forward new principles of organization the educational and methodical material. In this work we review the peculiarities of using the frame approach on English lessons. But first of all, let's describe the very concept of frame.

The theory of frames in linguistics is relatively young, but already has its own history.

The concept of «frame» was firstly introduced by M. Minskiy for structural representation of knowledge through special descriptions. According to M. Minskiy, the frame recreates the «ideal» picture of an object or situation, which serves as a starting point for the interpretation of «real» situations with which a person deals in reality. The frame is a "framework", "frame", "matrix structure of the main idea of the educational material", which is overlaid on most topics and sections in the form of diagrams. Any frame consists of slots (terminals), which must be supplemented with specific content[1].

Nowadays, the term "frame" is used by many researchers, but it has not received an unambiguous definition that would describe and include all aspects of this multidimensional concept. It is advisable to give several interpretations of the concept which currently exist in modern linguistic literature and reveal the essence of the frame by comparing them.

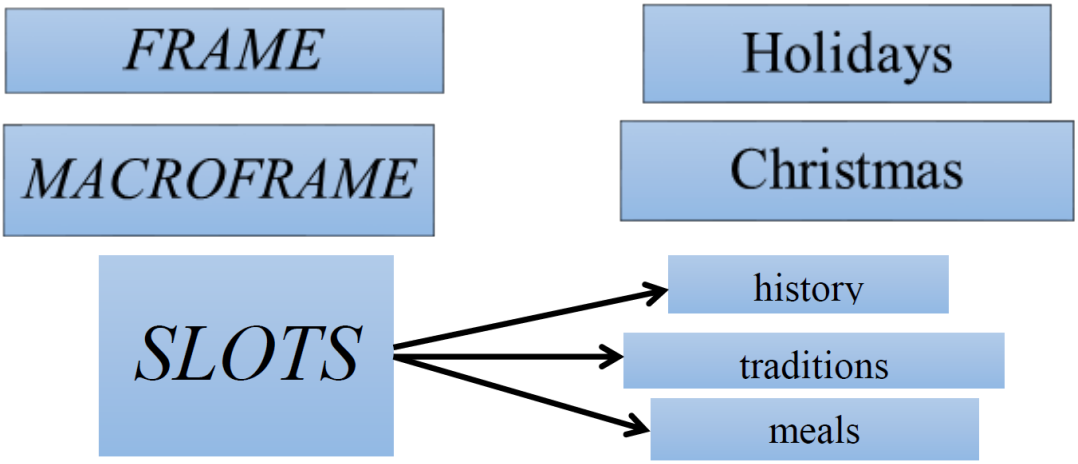
For instance, Ch. Fillmore gives several different interpretations of the term "frame". He sees it at different times: as a case frame, understood as a structure of consciousness that reflects the linguistic consciousness of the speaker[2]; as a system for choosing language tools connected with the concept of "scene" - grammar rules, lexical units, language categories[3]; as a system of categories, which is

structured according to a motivating context and presented as a set of concepts and categorization of experience.

T.Van Dijk identifies the "model of the situation" as the main type of representation of knowledge. T.Van Dijk proceeds from the thesis that we understand the text only when we understand the situation in question. This is especially true for some forms of social activity, such as going to the theater, flying by plane, dining at a restaurant or shopping at a store[4].

A frame - the most common term for a cognitive model - is a hierarchical structure where "at the top level of the hierarchy is a frame (macroframe) containing the most general information. The macroframe information is true for frames of lower levels - slots"[5]. I.V. Odintsova, in her studies on the linguistic and methodological interpretation of Russian as a foreign language, considers strong and weak frames, noting that at the initial stage strong frames are updated that reflect objective situations built on the basis of our sensory perception and answer the questions WHAT? WHERE? WHEN? on advanced - weak, reflective, problematic frames that answer, first of all, to the question WHY?

Below we have an example of construction of frames using a topic "Holidays".

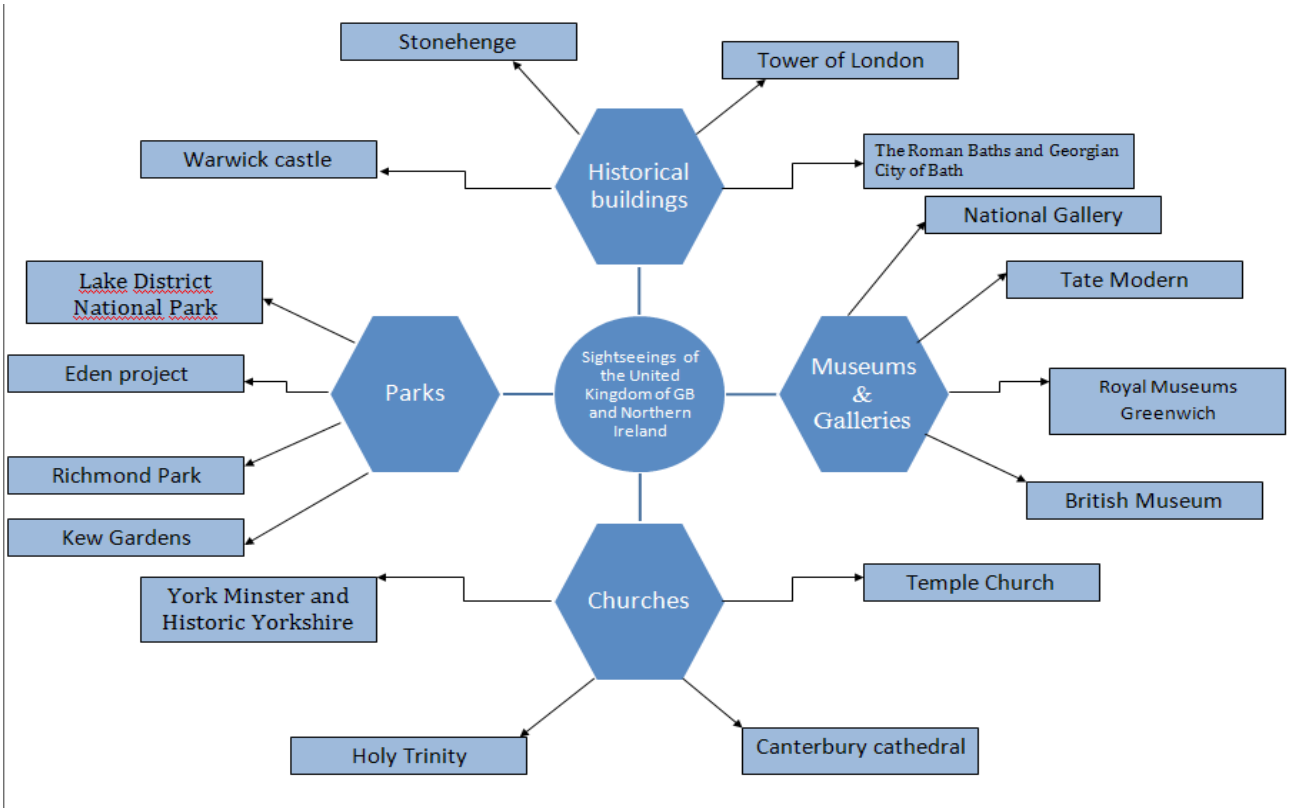

Thus, modern linguistic theory has a significant number of different interpretations of the frame. However, it is possible to note a number of provisions that are common to various views on the nature of the frame: 1) in almost all interpretations, the frame is considered as a kind of structure that allows us to present a stereotypical situation; 2) the frame is interpreted as a certain cognitive area that is associated with a given linguistic unit. At the same time, the connection between the frame and the verbal instrumentation of the language and the cognitive area of consciousness is revealed, in which, through the linguistic structures, a schematized image-representation of the person's experimental knowledge is activated.

How do frames "work"?

The frame approach is based on the discovery of the reserve psychological capabilities of the brain, on ways to activate long-term memory and involuntary memorization, providing quality training in a short time. The implementation of the frame approach in the educational process can significantly improve the quality and speed of learning. It has gained particular popularity among researchers due to its versatility, which is explained by the fact that the frame is, in fact, the most generalized and, accordingly, universal system of representing various information.

Using a frame approach will facilitate the selection process of lexical material on a certain topic. So, lexical units that nominate basic, central concepts located at the upper levels of the frame, concepts that are always true for a given situation, are certainly included in the active dictionary of students. The compulsory vocabulary list for the selected topic also includes vocabulary that fills the main terminal nodes of the required substructures of the corresponding frame. Here is a frame of places of interest in Britain:

Using the frame approach develops students' algorithmic, discursive, and operational ways of thinking. The "frame approach" to the organization of knowledge provides the folding (compression) and compact representation of information. The presented frames are diverse in their structure and content. From psychology it is known that knowledge is acquired, laid down and stored in long-term memory in a compressed form - in the form of cognitive mental structures - frames. The idea of applying the frame approach in learning is that if knowledge is acquired and stored in memory in the form of frames, then knowledge must also be presented in the form of frames in the learning process. This is the main point of the frame approach in teaching any discipline. Thus, if you present educational information to students in a structured, collapsed form - in the form of frames, you can significantly intensify the educational process. The main feature of the approach is to increase the volume of knowledge being studied without increasing the learning time.

REFERENCE

1. Marvin Minsky, A Framework for Representing Knowledge, in: Patrick Henry Winston (ed.), The Psychology of Computer Vision. McGraw-Hill, New York (U. S.A.), 1975.

2. Филлмор Ч. Дело о падеже // Новое в зарубежной лингвистике. - М.: - 1981. - Вып. 10. - С.369 - 495.

3. Fillmore Ch.J. An Alternative to checklist theories of meaning //BSL. 1975. Vol.1. - P. 123 - 131.

4. Дейк Т.А. ван. Эпизодические модели в обработке дискурса // Язык. Познание. Коммуникация: Сб. работ. - М.: Прогресс, 1989. - С. 68-110.

5. Одинцова И. В. «Фрейм» как понятие коммуникативно-когнитивного направления в преподавании русского языка как иностранного. Характеристика сильных и слабых фреймов // Вестник ЦМО МГУ. 2010. № 4.

ӘӨЖ81.2

Нұрмышева Ш.А., ф.ғ.к., қауымдаст. профессор, Абылай хан атындағы ҚазХжӘТУ
Лобанова А.О., Аударма және шетел филологиясы, 2-курс, Абылай хан атындғы Қаз ХҚжӘТУ, nurmysheva75@mail.ru

АУДАРМАНЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІЛІГІ

Түйін: Бұл мақалада аударманың коммуникативтік сипаты мен аударманың орындалу тәсілі, реципенттің мәтіндегі ақпараттан әсер алу мүмкіндігін күшейту мақсатында аудармашының ескеруі тиіс мәселелері сөз болады.

Тірек сөздер: коммуникативтілік, адресат, әсер, сәйкестік, семантикалық, функционалдық.

Nurmysheva Sh.A., Candidate of Philological Sciences, Professor Association, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Ablay Khan
Lobanova A.O., Translation and Foreign Philology, 2 year, University of International Relations and World Languages Ablay Khan

COMMUNICATIVE INTERCULTURAL TRANSLATION

Summary. This article discusses the communicative features of the translation and the method of its implementation, as well as issues that the translator must consider in order to expand the recipient's ability to receive information from the text.

Keywords: communicativeness, addressee, impact, correspondence, semantics, functionality.

Аударма –практикалық тұрғыда әрдайым дамып отыратын, жылдар бойы қалыптасатын шығармашылық дағдыны талап ететін өте күрделі лингвистикалық үдеріс. Мәдениеттерді байланыстырып, түпнұсқадағы бейтаныс дүниені, жаңаша тыныс-тіршілікті ұсақ өзгешеліктеріне дейін санасында қорытып тілінің бүкіл байлығын сарқа пайдалану арқылы қабылдаушысына қайта ұсынатын аудармашының міндеттемесі оңай іс-әрекет емес. Өйткені әрбір ұлт тілі – қайталанбас өзіндік ерекшелігі бар, әлемді, құбылыстарды өзінше қабылдау танымын жеткізетін күрделі жүйе. Тілдің коммуникативтік қызметі ұлттың ішкі мазмұнын құрайтын рухани байлық, ұлттық рух, ұлттық мәдениет, дүниетаным ұғымдарымен астасып жатады. Осындай бөгде тіл жүйесін меңгеру – сол ұлттың салт-саналық ойлау қисынын, қабылдау болмысын, бейнелеуін, көркемдігін, рухани дүниесін сезінуге мүмкіндік береді. Демекаралық коммуникатор қызметін атқаратын аудармашыға сол тілдің грамматикалық құрылымы мен сөздік қорын меңгерумен қатар ұлттың менталитеттік болмысына дендеп ену міндеті де жүктеледі.

Адамзат тарихында тілдік айырмашылығы бар топтардың пайда болуымен бірге оларға арабайланыс жасатушы тәржімашылардың қажеттігі мәселесі де ілесе келді. Бастапқыда көбінде қарапайым тіларалық қатынас үшін ауызша қызмет атқарған аударманың уақыт өте келе пайда болған жазбаша түрі шалғайда жатқан өзге халықтардың рухани жетістіктерін тануға, әдебиеті мен мәдениетінің өзара араласып, байи түсіне де мүмкіндік туғызды. Аударма еларалық, ұлтаралық әлеуметтік–экономикалық байланыстырушы ғана емес, рухани сананың мәдени ақпараттарға қажеттілігін толықтырушы да. Алайда әр ұлттың географиялық ораналасу жағдайына, діл дік, діни, салттық таным айырмашылықтарына байланысты дүниетанымдық көзқарасының тілдегі көрінісі әртүрлі, сөзбен айшықтауы да біртекті емес. Аудармашының міндеті осындай мәдениетаралық кедергілерді жойып, мәдениетаралық тілдік коммуникацияны сауатты жүзеге асыру.

Байқағанымыздай аударма еңбектер мүлде бөгде ортадан жететін жат дүниетанымның жаңалық жарнамашысы, ақпарат тасымалдаушысы. Сауатты аудармашы өз саласының таптырмас құнды тұлғасы. Қазіргі тілтаным ғылымы зерттейтін көптеген мәселелердің ішінде тіларалық сөйлеу іс әрекетінің «аударма» немесе «аудару» деп аталатын лингвистикалық құбылысты зерттеудің маңызды орын алуы осының айғағы.

Тілдің өркениетті дамытудағы үлесі зор, ал өркениетжеке адаммен ғана емес,

әлеуметтік көпшілікпен, қоғаммен ілгерлейді. Қоғам өз кезегінде мүшелері бір–бірімен тілдік қарым–қатынаста болған жағдайда ғана дамиды.Тіларалық ақпарат тасымалдаушы қызметін атқаратынаударма *коммуникация теориясының* бір тармағы ретінде кеңінен зерттеліп келеді.Тілдегі коммуникацияның мақсаты ортақ тілдік қатынас, ақпарат, хабарды тарату болса, аудармадағы коммуникация – екі басқа тіл жүйелерін пайдаланатын автор мен реципент қолданушы кодтарды ортақ бір ізге келтіріп, рецептор тілінде пайда болған мәтінді трансформациялауарқылы семантикалық, стилистикалық немесе функционалды-коммуникативтік, ақпараттық, прагматикалық белгісін екінші бір тілге көшіріп, әр тілде сөйлейтін адамдар арасында коммуникативтік байланыс орнату болып шығады. Сондықтан да тілдік актінің қай түрінде де екі жақты –*сөйлеуші* (жазушы) мен *қабылдаушының* (тыңдарман мен оқырман) арасында байланыс болады. Бұл тілішілік байланыс делінеді де ақпарат алмасудағы негізгі элементі ретінде: *адресант* және *адресатфакторы* алынады. Ал аудармадағы ақпарат алмасу тіларалық коммуникация арқылы іске асатындықтан қабылдаушы жазылған немесе айтылған мәтіннен бірнәрсе ұғыну үшін міндетті түрде аралық көмекші – тілдік делдалға жүгінеді. Аудармашыныңкөмегімен қайта туындаған мәтін мүмкіндігінше автор мен рецептор арасындағы тіларалық, мәдениетаралық кедергілерді жеңе отырып тілішілік байланыстағыдайкоммуникативтік тең қатынасқа түсуі тиіс.Бұл үшін түпнұсқа мен аударма мәтін ішіндегі тілдік бірліктердің жүйелері мен функционалдық қызметтері өзара сәйкестікті қажет етеді.

Аударма – тәржімашы қолданысындағы сөздің коммуникативтік сапасын нағыз сынға түсіретін шығармашылық түрі. Ал *аудармашы* – өзге тілдік қалыпқа енген мәтіннің жаңа адресатқа ықпалдық тұтастығын сақтап қала отырып түпнұсқаны екінші бір тілдің көмегімен қайта кодттаушы.

Авторлық кодтау дегеніміз – ақпаратты төл тіл таңбаларымен код түрінде беру болса, *аудармашылық қайта кодтау* – кодты керісінше қайта құру. Аударма маңызды ақпарат көзінің бірі болғандықтан тәржімашы түпнұсқадағы идеяны реципенттің тілдік жүйесіне ыңғайлап қайта шифрлап шығады. Шифрдың қаншалықты сәтті шығуы ақпараттың реципент санасына кедір–бұдырсыз орнығып, қатесіз қайта кодталуынан көрініс береді.

Автордың да, аудармашының да бастапқы міндеті адресат немесе реципиентпен екі арадағы диалогты үзіп алмау. Кез келген тілдік коммуникация ойды жеткізумен аяқталмайды, міндетті түрде адресатқа ықпал етіп, жауап алу ниетінде іске асырылады немесе субъектілер арасындағы тілдік байланыс адресаттың өздеріне қажетті психологиялық әсерін тудыру үшін жасалады. Сондықтан тілдік коммуникацияда рецептор санасындағы әсер де адресанттың мақсатты әрекетінен туындайды. Ақпарат беруші өзінің коммуникативтік мақсатына орай адресат жайлы бүкіл мәліметтерді (жасы, мәдениеті, аялық білімі, қажеттіліктері және т.б) ескеріп, адресаттың тұлғасын дұрыс бағалай білсе, коммуникацияның тиімділігі арта түседі. Яғни балаға арналған аударма бала тілінде, ғалымға арналған аударма ғылым тілінде сөйлеуі тиіс.

Демек аудармашы да коммуникатор ретінде реципенттің мәтіндегі ақпараттан әсер алу мүмкіндігін күшейту мақсатында мынандай екі жағдайды ескеруі қажет:

а) *адресаттың коммуникативтік талабы*– қабылдаушының қажеттілігіне орай аударылатын шығарманы (ол әртүрлі жанрда, тарату құралы әртүрлі болуы мүмкін) таңдаумен бірге реципентке тигізер ықпалын болжай отырып, қабылдауына тиімді аудару әдісін қолдана білуі керек.

ә) *адресаттың коммуникативтік құзіреттілігі* – ұсынылған аударма ақпаратты түпнұсқамен бара–бар қабылдап, түсінуге мүмкіндік беретін аялық білімдер жиынтығы. Аудармашының бұл жердегі міндеті түпнұсқа мен аударма мәтінді қабылдаушы орта арасындағы лингвоэтникалық айырмашылықтарға байланысты ақпарат қабылдаудақиындық туындаған жағдайда аялық білімдер жиынтығының сәйкестігін ескере білу.Яғни аудармашы тек тілге қатысты лингвоэтникалық кедергілердің негізгі факторларын (аялық білімдердің сәйкессіздігі, тілдік жүйелердің, тілдік нормалардың және узустың сәйкес болмауы) жойып қана қоймайды. Сонымен қатар мәдениеттердің тілдік айырмашылығы аңғарылмайтындай ыңғайлы жаңа үлгіге салып түпнұсқаның әсерін сол қалпында реципент санасына жеткізу қызметін атқарады.

Дегенмен аударма мен түпнұсқа мәтіндер арасында өзара ерекшелігі байқалмай тұрмайды. Сондықтан да аудармашы үшін басты мәселенің бірі өзі жасаған аударма және түпнұсқа мәтіндер арасында қаншалықты сәйкестік немесе айырмашылық барын аңғара білу. Мәтіндерді өзара салыстыруда негізгі параметрлік өлшем ретінде оның семантикасы, құрылымы, стилі және тең әсер–ықпалы қарастырады. Әр тілді адресаттардың жеке даралық ерекшеліктері барлығына

қарамастан түпнұсқа мен аударма мәтіннің әсер туғызу мүмкіндігінің сәйкестенуінен *тең ықпал*қасиеті туындайды.*Тең ықпал*дегеніміз түпнұсқа ақпараттық хабарлама иесінің мақсатына қарай адресаттың саналық, эмоциялық, мінез-құлқықтық қалпын белгілі бір шамада өзгеріске ұшыратып, ыңғайлауы. Бірақ сөзді қарым-қатынас жағдаятына қарап қолдану тілдесудің коммуникативтік сапасын көтергенменсөйленістің туындау жағдаятын ғана ескеру аударманың толыққандылығын нақтылауға аздық етеді. Ол үшін аудармашы түпнұсқа тілінің жанрлық ерекшелігін де ескеруі қажет.

Әдетте, аударманың орындалу тәсілдері реципенттің коммуникативтік талабына қарай *«ішінәра»*немесе *«толық»*түрде жасалады. Практикалық тұрғыдан барлық мәтін аудармасы түрлерінде қолданылатын ішінәра аударма түпнұсқаның мәтін көлемі, лексика–семантикалық, синтаксистік, стилистикалық бейнесі аудармашының көздеген мақсатына жету тұрғысында таңдап алып аудару немесе функционалдық аударма жасау секілді түрлеріне байланысты. 1. *Ішінәра аудармада*– аудармашыныңкөзқарасыбойынша түпнұсқадан шешуші әрі нақты, аса қажетті, негізгі деген бірліктер ғана а) таңдалыпаударылады (баяндамаларға, ресми хаттарға тезистік–рефераттық шолу, газет материалдарына, ғылыми мақала мазмұнына қысқаша түсініктеме). Ал *функционалды аударма*– түпнұсқадағықүрделі мәтіндіжеңілдету, қысқарту мақсатында лексика-семантикалық, грамматикалық трансформациялауды негізге ала отырып аудару болып табылады. 2. *Толық аударма* – түпнұсқаның бүкіл құрылымының бірізділігін, ақпараттық реттілігін сақтай отырып мұқият аударып шығу. Әдетте сөзбе-сөз, семантикалық, коммуникативтік болып жіктеледі. а) *сөзбе–сөз аудару*–түпнұсқадағы қарапайым бірліктер мен бөлшектерге дейін орнын сақтап берілуі (көбіне ғылыми бағыттағы аудармаларда қолданылады). ә)*семантикалық аударма* – аударма тіл бірліктері арқылы түпнұсқа элементтерінің мәнмәтіндік түйін мазмұнының толығырақ берілуі. Аударманың бұл түрі екі бағытта жүргізіледі: біріншісі қабылданғанды аударма тілінде қарапайым түрде жеткізу, екіншісі – түпнұсқалық ой жеткізу ерекшеліктерін (фразелогиялық тіркестерді, идиомдарды) сақтау тәсілі (әлеуметтік-мәдени статусқа, жоғарғы құндылыққа ие әдеби шығармалар, тарихи құжаттар, эпостық шығармаларды тәржімалауда қолданылады). б) *коммуникативтік аударма* (әдеби және көркем аударма деп те аталынады) – түпнұсқа ақпаратты жеткізуде қабылдаушыға түпнұсқамен сәйкес әсер беру бағытын ұстанады. Тәржіманың мұндай тәсілінде қабылдаушы–реципенттің прагматикасы көбірек ескерілетіндіктен басты нысана етіліп түпнұсқаның тілдік құрамымен бірге мазмұндық, эмоционалдық-эстетикалық көркемдігі де алынады.

Байқағанымыздай, аударма түрлерінің коммуникативтік табиғаты мәселесін зерттеуде *тең әсерлілік* пен*сәйкестік* ұғымының да маңыздылығы аса жоғары. Өйткені аударма ілімінде сәйкестік деп бастапқы және аударма мәтіндердің құрылымдық, мағыналық және ақпаратты құрамдас бөліктерінің толық сәйкес келуі түсініледі. Алайда зерттеушілердің көбі оған қол жеткізу мүмкін емес деп санайды. Сондықтан да аударма мәселелеріне арналған көптеген зерттеулерде сәйкестік ұғымы түпнұсқа мен аударма мазмұндарының тұтастығы, ортақтығы (мағыналық жақындығы) деп қабылдау дәстүрі қалыптасқан.

Қортындылай келе жоғарыда зерттеушілердің айтқан, атап көрсеткен коммуникативтілік, тең әсерлілік, сәйкестік ұғымдары маңайындағы дәлелдемелерінің барлығы да аударманың диалогтілігі немесе дискурстылығы ұғымдарының маңайына топтасатынын байқаймыз. Демек дискурстылық – кез келген шығармаға берілген оң баға болып табылмақ.

УДК 960

Нысамбаева Г., бакалавр, «5В011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: ngerlankyzy@gmail.com

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются четвертая промышленная революция, ее использования в образовании и развитие обучению иностранному языку, а также вопросы

связанные с новыми ориентирами в подготовке лингвистов и преподавателей иностранного языка.

Ключевые слова: образовательные системы, инновационные технологии и практики, языковой вуз, промышленная революция.

Nysambaeva G., Bachelor "5B011900 - Foreign language: two foreign languages», Ablay Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ngerlankyzy@gmail.com

ACTUAL ISSUES OF THE INNOVATION AND INFORMATION SPACE OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Absract: The article discusses the fourth industrial revolution, its use in education and the development of teaching a foreign language, as well as issues related to new guidelines in the preparation of linguists and teachers of a foreign language.

Keywords: educational systems, innovative technologies and practices, language university, industrial revolution.

В 2011 году произошло знаковое для западной промышленности событие, которое может дать новый импульс исследованию социальных преобразований, вызванных развитием технологий. Речь идет о Ганноверской ярмарке, крупнейшей в мире промышленной выставке, для которой в 2011 году был придуман термин «Индустрия 4.0». Сегодня он используется для обозначения четвертой промышленной революции [1]. И так, все по порядку:

Первая промышленная революция (вторая половина XVIII в. – начало XIX в.) означала появление и развитие промышленного производства и транспорта. Это произошло благодаря изобретению парового двигателя и созданных на его основе станков, транспортных механизмов.

Вторая промышленная революция (вторая половина XIX в. – начало XX в.) обусловлена телефонизация производства, появлением железнодорожного транспорта, внедрением поточного производства и разделением труда, что стало возможным благодаря исследованиям электрической энергии, развитию нефтяной и химической промышленности, изобретениям бензинового двигателя, телеграфа и телефона.

Третья промышленная революция (вторая половина XX в. – начало XXI в.) – тотальная автоматизация и роботизация производств, связанные с развитием радиоэлектроники, цифровой и микропроцессорной техники, информационных технологий.

Четвертая промышленная революция (начало XXI в.) – появление смарт-заводов, предприятий, на которых автоматизированные и роботизированные промышленные системы взаимодействуют между собой и другими предприятиями на основе технологий искусственного интеллекта и технологий интернета вещей. Эти изменения связаны с появлением глобальных промышленных сетей, Интернета вещей, 3D принтеров, нейронных сетей и исследований в области искусственного интеллекта [2].

Каждая из промышленных революций вносила перемены как в экономическую сферу, так и в общественное развитие. Индустрия 4.0, несомненно, принесет целый ряд преимуществ, в том числе частично заменит человеческий труд, также окажет существенное влияние на функционирование рынка труда.

Что же такое Индустрия 4.0? Обратимся к экспертному мнению доцента Элины Закировой: «Индустрия 4.0 — это новый уровень организации и контроля над всей производственной цепочкой в течение всего жизненного цикла продукции. Цифровое производство сегодня приобретает новый уровень качества благодаря сетевым связям через корпоративные и национальные границы. Сейчас инвесторы уделяют этому особое внимание. В странах с развитой экономикой активно применяют цифровое производство, что обеспечивает появление рабочих мест и выводит технологическое развитие на новый уровень. Благодаря этому повышается благосостояние населения» [3]. Это не просто новый уровень, ведь это - революция в сфере технологии.

Такие революции влекут за собой изменение функций всех уровней образования.

Современные компетенции связаны с технологиями. До XX века считалось, что техника и технологии влияют на внешние цивилизационные стороны жизни людей, проще говоря, улучшают комфорт, облегчают труд, помогают скорости передвижения людей, увеличивают скорость производства товаров. Техническое и человеческое не соотносилось как равнозначное, ведь первое это «мёртвая натура». Формирующаяся эпоха порождает современные технологии, обобщающие человеческое, физическое, цифровое (виртуальное).

Чтобы эффективно использовать технологии четвертой промышленной революции, работникам понадобятся самые разнообразные профессиональные навыки. Они должны будут владеть как знаниями, относящимися к конкретному заданию или процессу, например методами работы с роботами или замены инструментов на станках, так и навыками в сфере ИТ от начального уровня (использование электронных таблиц и интерфейсов доступа) до углубленного уровня (применение передовых навыков программирования и аналитики).

Необходимость использования разных профессиональных навыков и беспрецедентный масштаб изменений на производстве означают, что личные качества и умения станут более важны, чем когда-либо прежде. Сотрудники должны быть готовы к переменам и обладать большей гибкостью, чтобы адаптироваться к новым функциям и условиям работы, а также привыкнуть к непрерывному междисциплинарному обучению.

Ключевое положение Индустрии 4.0 гласит о том, что эта промышленная революция приведет к кардинальному, фундаментальному преобразованию всех аспектов жизнедеятельности человечества. Так как в Индустрии 4.0 во главе угла будут стоять инновации, их интенсивность и скорость реализации, то несложно назвать всех тех, кто будет делать Четвертую промышленную революцию. Это высокотехнологичные развитые страны (США, Япония, Южная Корея, Евросоюз, Китай и т. д.). Как правило, инновации в основном появлялись в какой-то одной из вышеназванных стран либо в той или иной степени в результате кооперации между ними.

Понимая глубину грядущих трансформаций, Нурсултан Назарбаев обозначил тему своего послания «Новые возможности развития в условиях Четвертой промышленной революции» и поставил 10 задач, дающих четкий алгоритм действий, нацеленных на выполнение стратегических задач по технологической и социальной модернизации 4.0 казахстанского общества. Глава государства подчеркнул, что современные технологии меняют мир, а также «глобальные технологические сдвиги несут в себе как вызовы, так и новые возможности роста» [4].

Что же касается иноязычного образования в стране, следует признать, что с учетом потребностей Индустрии 4.0, особого запроса на субъекты цифровой экономики, обладающих особыми качествами, необходимо пересмотреть как реестр заостренных профессии, так и содержательное наполнение традиционно трудовых функций, которые исполняет человек владеющий иностранным языком.

О новых «цифровых» профессиях, требующих владения иностранным языком, сегодня говорят непростительно мало. Авторы в основном ограничиваются тем, что в структуру иноязычной коммуникативной компетенции должна быть включена особая ИКТ-компетенция, которая обеспечивает применение данных технологий в области профессиональной деятельности преподавателя иностранного языка. Такой подход, предполагающий простое дополнение к традиционной модели нового элемента, мало что меняет в образе профессий, требующих владения иностранным языком.

Подготовка выпускников языковых вузов сегодня, особенно подготовка лингвистов, нуждается в принципиальной переоценке. Речь идет о понимании профессионального предназначения лингвиста в новую информационную эпоху, в эпоху Промышленности 4.0.

Что касается подготовки преподавателя иностранного языка, то моделирование ее реализации также требует обновления с учетом потребностей образовательных приоритетов цифровой экономики. Как указывают интернет-источники, «будущее – за технологиями, а будущее технологий – за учителями нового формата, которые лишены предрассудков, не приемлют формального подхода и могут своими знания «взорвать мозг» учеников и расширить их кругозор до бесконечности».

Изменения, обусловленные временем, предполагают запрос на новые «цифровые» педагогические профессии что, в частности, отражено в «Атласе новых профессии».

Применительно к обучению иностранным языкам к таким профессия необходимо отнести:

Разработчиков специализированных онлайн-платформ, понимающих содержание деятельности обучающего, имеющий педагогический опыт.

Ответственных аналитиков, оценивающих полезность новых технологий для учебы.

Редакторов онлайн-уроков по обучению иностранному языку.

Коучей для смешанного обучения, которые управляют самостоятельной работой обучающегося по владению иностранным языком с помощью интернет-ресурсов [5].

Новое время диктует новые запросы в области переформатирования казахстанской образовательной системы, в том числе в области обучения иностранным языкам. Такое изменение связано с распространением и утверждением «цифрового образования», нацеленного на подготовку кадров, востребованных приоритетами Индустрии 4.0 При этом, гуманитарная составляющая такой подготовки, в том числе в области обучения иностранным языкам, становится более значимой. Задача системы педагогической подготовки

Заключается в учете новых направлений развития общества и государства, приоритетов, которые связаны с внедрением прорывных идей, и на этой основе построении новых образовательных траекторий обучения иностранному языку, требующих не только смены содержательного компонента, но и подготовки принципиально новых учительских кадров, легко адаптирующихся к требованиям цифровой экономики.

Скажем честно, в Казахстане технологии обучения иностранным языкам внедряются, но линейно. Безусловно, много новых кабинетов, снабженных интернет-ресурсами и компьютерными установками. Однако, этого недостаточно. Нашей стране нужно идти в ногу со временем для изучения иностранного, в том числе английского языка. Ведь для дальнейшего развития страны нам это необходимо.

ЛИТЕРАТУРА

1. Юдина М. А., Индустрия 4.0, URL: https://cyberleninka.ru/article/n/industriya-4-0-perspektivy-i-vyzovy-dlya-obschestva/viewer

2. Китайгородский М.Д. индустрия 4.0 и ее влияние на технологическое образование // Современные наукоемкие технологии. – 2018. – № 11-2. – С. 290-294; URL: http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=37320 (дата обращения: 19.01.2020).

3. Закирова Э., Что такое Индустрия 4.0 и как она повлияет на образование, URL: http://ino.usue.ru/ob-yavleniya-dlya-studentov/435-chto-takoe-industriya-4-0-i-kak-ona-povliyaet-na-obrazovanie

4. Кулсариева А., Послание Президента, URL: https://express-k.kz/news/obrazovanie/professionaly_budushchego-114941

5. Рагимова С., Цифровая Индустрия 4.0, URL: https://www.forbes.ru/brandvoice/sap/345779-chetyre-nol-v-nashu-polzu

УДК 82-313.2

Күндәулет Г.Н., Шетел филологиясы мамандығының 2-ші курс магистранты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: guljaina.2011@mail.ru

О. УАЙЛЬДТЫҢ «ДОРИАН ГРЕЙДІҢ ПОРТРЕТІ» РОМАНЫНДАҒЫ ИНТЕРТЕКСТУАЛДЫ МОТИВТЕР

Андатпа. Бұл мақала көркем мәтіндегі интертекстуалдылық феноменін зерттеуге және Оскар Уайльдің «Дориан Грейдің портреті» романындағы интертекстуалды мотивтерге шолу жасауға, сондай-ақ романның мистикалық компонентін құрудағы интертекстуалдылықтың рөліне арналған.

Кілт сөздер: мәтін, мотив, интертекстуалдылық, интертекст, проза, аллюзия, дәйексөз.

Kundaulet G.N., 2nd year student of master's degree on philology, KazUIRandWL after Ablai khan, Almat, Kazakhstan, e-mail: guljaina.2011@mail.ru

INTERTEXTUAL MOTIFS IN O. WILDE'S NOVEL «THE PICTURE OF DORIAN GRAY»

Annotation: This article is devoted to the study of the phenomenon of intertextuality in a literary text and a review of various intertextual motives in the novel "The picture of Dorian Gray" by Oscar Wilde, as well as to the role of intertextuality in creating the mystical component of the novel.

Key words: text, motifs, intertextuality, intertext, prose, allusion, citation.

Intertextuality is a word coined by Julia Kristeva, a French linguist who has written much on this topic. This word has a broader meaning in today′s context than the theories she expounds in her seminal work on intertextuality which are "word, dialogue and novel". Her notion of Intertextuality refers to the literal and effective presence in a text of another text. ''A text'', according to her, ''is a permutation of texts, an Intertextuality in the space of a given text, in which several utterances, taken from other texts, intersect and neutralize one another" (Allen, 2000). Kristeva writes that horizontal axis (subject-addressee) and vertical axis (text-context) coincide, bringing to light an important factor: each word (text) is an intersection of word (texts) where at least one other word (text) can be read (Kristeva, 1986) [1, c.67]. In Bakhtin′s work, these two axes, which he calls dialogue and ambivalence, are not clearly distinguished. Yet, what appears as a lack of rigor is in fact an insight first introduced into literary theory by Bakhtin (1981). Any text is constructed as a mosaic of quotation; it is the absorption and transformation of another. The notion of intertextuality replaces that of intersubjectivity, and poetic language is read as at least twice.

The French semiotics-poststructuralist J. Derrida made a significant contribution to the question of «intertextuality». Since his research was concerned with issues beyond the text of human consciousness, his ideas played a key role in the development of cultural-semiotic views on literature, culture, and society. On the basis of this approach, intertextuality appears as an infinite text theory. This concept was continued by both Russian researchers (U.M. Lotman, I.P. Smirnov, B.M. Gasparov, P. Torop) and foreign researchers (R. Bart, M. Riffaterre) [2, c.244].

In modern linguistics there are two basic concepts of the theory of intertextuality: the radical (broad) concept and the narrow one. On the basis of radical theory the linguistic analysis of the text is difficult, about it J. Chernyavskaya: «Undifferentiated universality, provoked by the theory of ethics, which allowed one to distinguish between intertext and intertextuality, by way of the other, and by the different historical and typological forms,» [3, c.18].

Speaking of the narrow concept of intertextuality, according to V. Chernyavskaya, replicates some of the functions of literary criticism and philology.

Russian researcher E.V. Mikhailova defines the criteria for classifying intertextual connections. It includes the types of communication, the degree and forms of their appearance in the text, their role in the text.

According to the classification of E.V. Mikhailova, three main types of intertextual communication are used in the scientific literature. They are:

1. The pure textual (intertextual) type of intertextual communications is the first quotation and the subsequent quotation.

2. The text-based (paratextual) type of intertextual communication (individual links, title links, directional links, mixed / bibliographic references), in which case the functions of inter-textual communication are made by various formal links, which focus not on the preceding text, but on the corresponding source of the recipient.

3. The mixed type of interdisciplinary connections, in which the mentioned types are combined. For example, a combination of citation and any link type [4, c.115].

In this classification, individual links to text-based types of intertextual links are divided into authoring links, auto links, and plural (multifunction) links.

The English writer Oscar Wilde (1854–1900) at the end of the 20th and beginning of the 21st

centuries became one of the most attractive person in world literature. The number of publications of the writer's works is huge and continues to grow. His plays do not leave the stage of the best theaters in the world. He is devoted not only to scientific research, but also to novels, films, television shows, his paradoxes are abundantly quoted in any circle of society both seriously and jokingly. A century after England rejected her writer, accused of immorality, his name appeared on one of the stained glass windows of Westminster Abbey, in the «corner of the poets», where there are graves or commemorative images of the greatest and most respected writers of England. Thus, official recognition of Wilde's outstanding contribution to English and world culture was recorded. But, occupying one of the most prominent places in the minds of the enlightened elite of society, he simultaneously became what is now called the «cult figure» of mass culture. Millions of inexperienced readers who know no more than a dozen names of English writers of all time, next to the names of Shakespeare and Dickens will be called Wilde.

Finding himself in the ranks of the "greats," Wilde stands out sharply from the writing environment with one unusually rare quality, somewhat contrary to the specifics of the literature. The study of the Wilde phenomenon seems to be an urgent task of scientific research, which is designed not only to analyze the life and work of an outstanding English writer in a new perspective, but also to identify some mechanisms of mythologizing a real person in the culture of the twentieth century and the possibilities that various varieties of the "biographical genre" have for creating an image the writer. So the topic is relevant both in historical and literary and in theoretical terms.

The world-famous Oscar Wilde's novel «Portrait of Dorian Gray» is taken as an example of a literary text with allusions, precedent phenomena, and mainly European culture of the 18th and 19th centuries. William Shakespeare and his plays are reflected in the novel Portrait of Doria Gray, in which Dorian Gray fell in love not only with actress Sibil Wayne, but also with the roles he played - Juliet, Rosalina, and Imojena:

«I have been right, Basil, haven't I, to take my love out of poetry and to find my wife in Shakespeare's plays? Lips that Shakespeare taught to speak have whispered their secret in my ear. I have had the arms of Rosalind around me, and kissed Juliet on the mouth»[5, c.104].

In his novel, Oscar Wilde portrays many of London's architectural buildings, streets, and districts: *(Curzon Street, Eton, the Albany, The Times, Burlington Street, Berkeley Square, the House of Commons, White chapel, the East End, Piccadilly, Euston Road, Covent Garden, Selby Royal, Hoxton Road, the Royal Theatre, Holborn, Grosvenor Square, South Audley Street, the Dudley, Hertford Street, Mayfair, the Stock Exchange, Scotland Yard).*

Also highlights important milestones in the history of culture, political movements and parties: *the Venetians, Tory, Renaissance, the Darwinismus, Lodge, Gladstone, Hadjis [5, c.308].*

The most striking allusions in O. Wilde's novel are the group of preceding names, which keep the readers' attention on the legends of Greek mythology and ancient Greek culture. During careful reading you can see many mythological reminiscences in the text. First, Dorian Gray was nicknamed the names of mythological characters known for his outward beauty: Cupid, Adonis, Paris, Antinoy, Narcissus. Especially the last name is often found.

Intertextuality: Wilde implies complex texts through the irritating discussions about the supernatural, morality and art. "Victorian Literature". Example: The novel is the intertextual of the film. Intratextuality: A specific scene taken from the novel. Example: Dorian Gray kills off his best friend, Basil [6, c.250].

The existence of intertextuality in specific texts is evidenced by its role in the same text. The texts are not limited to narrating the contents of each other, on the contrary, they interact with each other, the thoughts are not only repeated, but, on the contrary, when comparing one text with another, a new thought arises. At the same time, the concept of intertextuality indicates a great deal of meaning and the ability to interpret assumptions according to the reader's receptivity. The use of traditional motifs, plots, images, superstitions and customs also creates interdisciplinary connections. The author does not repeat the previous one, but, absorbing the previous one, presents his knowledge, his position to the people in the new, renewed form. Perceptions also change with the process of development of society, so from a temporal point of view, the former world has a different axiological significance [7, c.97].

The influence of such factors provokes a dialogue of texts. Intersexuality can also be considered

as a phenomenon that transmits information from the person's worldview, knowledge, understanding and philosophical thinking. Understanding intertextuality, then, is useful in considering the evolution of literary stories. Intertextuality teaches us that like species, stories share a common origin and a common means of expression of communicating and interacting with the environment. These commonalities imply that, in parallel with biological evolution, literary evolution is non-linear and nonteleological. Finally, textual success is due in large part to the commodity of combinations of intertexts, just as species viability relies on novel gene expression. Indeed, the matrix of literature is just as dynamic and vibrant as the biological universe. The only question remaining, then, is whether or not thinking of literature in evolutionary terms is generative. But on less personal level, it is important to consider stories as evolving, for in doing so we assume a greater responsibility as readers. If literature is narrative, then we can impact future readers and writers, we can have a greater voice in determining what "good literature is", what should and should not be canonical [8, c.250].

To presume that literature is non-narrative is to forsake personal agency and embrace complacency, a state that negatively resonates with this reader. Any text is a new tissue of past citations. Bits of code, formulae, rhythmic models, fragments of social languages, etc. pass into the text and are redistributed within it, for there is always language before and around the text. Intertextuality, the condition of any text whatsoever, cannot, of course, be reduced to a problem of sources or influences; the intertext is a general field of anonymous formulae whose origin can scarcely ever be located; of unconscious or automatic quotations, given without quotation marks. Thus, writing is always an iteration which is also a re-iteration, a re-writing which foregrounds the trace of the various texts; it is both knowingly and unknowingly places and dis-places. The author supports the view that most texts specifically literary text, if not all, are intertextual based on the theories of quotation and imitation. It is very natural and inevitable in the world of arts. That is why there are clear approaches in this work to portray intertextuality by means of analyzing arguments from various authorities, and by citing examples from sources that can easily be consulted. We are living in a world of Intertextuality or hybridity. Intertextuality is, thus, a way of accounting for the role of literary and extra-literary materials without recourse to traditional notions of authorship.

REFERENCE

1. Смирнов И.П. Порождение интертекста. – Вена, 1985. – С. 59 – 137.
2. Лукин В.В. Лингво-семиотические свойства художественного текста, его компоненты и параметры типологического определения: дисс. ... д-ра филол. наук. – Орел, 2003. – 458 с.
3. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Полиководовость, интертекстуальность, интердискурсивность. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
4. Михайлова Е.В. Интертекстуальность в научном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Волгоград, 1999. – 205 с.
5. Wilde Oscar. The Picture of Dorian Gray. London: The Johns Hopkins University Press, 1979. 428 p
6. Morgan Fritz, Utopian Experimentation and Oscar Wilde's The Picture of Dorian Gray, Utopian Studies, Vol. 24, No. 2 (2013), pp. 283-311
7. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 1995. - №1. – С. 93 – 124.
8. Денисова Г.В. В мире интертекста: язык, память, перевод. – М.: Азбуковник, 2003. – 298 с.

УДК 81'33

Didenko O.A., Student "5B020700 Translation business», KazUIR & WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: olga.alex.didenko@gmail.com

ADEQUACY IN TRANSLATION OF LEGAL DOCUMENTS IN THE ANTICORRUPTION FIELD

Abstract: This article reflects some peculiarities, difficulties and gaps in understanding of the terms and definitions in original texts of legal documents written in English and their analogues in

another language, in Russian. If a society strives to introduce and implement anti-corruption reforms in the country, we must be efficient and productive in precise and adequate translation of terms and definitions in international anti-corruption standards and treaties in the original English-language variant and be able to render its meaning in the Russian or Kazakh languages in a national state.

Keywords: Adequacy in translation, legal documents, anti-corruption standards

Диденко О.А., Студент, «5В020700 Переводческое дело», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: olga.alex.didenko@gmail.com

АДЕКВАТНОСТЬ ПЕРЕВОДА ЮРИДИЧЕСКИХ ДОКУМЕНТОВ В АНТИКОРРУПЦИОННОЙ СФЕРЕ

Аннотация: В статье рассматриваются предпосылки, трудности и проблемы с пониманием и соответствием основных терминов и дефиниций, которые используются в текстах международных юридических документов на английском языке и в их переводе на русский язык. Мы считаем, что если общество стремится к имплементации основных международных документов, то их перевод должен быть максимально точным и соответствующим оригиналу для большей эффективности. В качестве примера берется антикоррупционная сфера, рассматриваются ключевые термины и понятия в антикоррупционных международных стандартах и национальном законодательстве.

Ключевые слова: адекватность в переводе, юридические документы, антикоррупционные стандарты

The article includes the study of the problem of adequacy and equivalence in translation of legal documents and their varieties in different languages. Here, we also discuss the problem of the equivalence in translation of legal documents in the anti-corruption field, and we note the importance of translation of legal documents for the reforms and changes in modern societies and states.

In the research, we apply the theory of functional equivalence throughout anticorruption focus because anti-corruption reforms are topical for our country today. We compare main terms and their definition in the anti-corruption field and do findings of their full and partial equivalence, and the lack of equivalence. Finally, we suggest our recommendations for translators, experts, specialists in the anti-corruption field for more effective and equivalent translation of international standards, documents and analytical papers.

Judicial discourse and problems of translation equivalence in legal documents.

In the common judicial discourse, the problem of adequate and equivalent translation of legal documents is discussed by experts, scientists, lawmakers, lawyers, and translators. In the last decade, the international regulation and the development of international law is a very fast-developing, ongoing process. All participants of the common judicial community highlight the problems and gaps in the usage of translated legal documents stated below, especially the implementation of international treaties, conventions, agreements.

Many authors and researchers note that the translation of legal documents, international treaties, cooperative agreements, laws and other acts (further – legal texts, LT) of the legislation field can be difficult. Marcella Shiflett notes that «legal translation is considered by experts, lawyers and translators as not simple due to the specificity of legal language, legal terminology and differences between the common law and civil law system» [Schiflett 2, c.5]. Martin Weston highlights that “fundamental translation difficulties of overcoming basic perquisitions, especially, between languages becomes particularly acute due to cultural and more specifically institutional reasons. [Weston 1983: c.207]

Depending on conditions, especially the dominant language and the legal system (LS), the translation problems can be classified in the four following ways:

- If the dominant language (DL) corresponds to the language of LT and legal systems are similar, the translation is not difficult;
- If the dominant language and the language of LT correspond to each other, but legal systems do

not resemble, the translation is not problematic;

- If the dominant language is from another language family, but legal systems resemble, the translation is also not difficult, but translators and lawyers can find little bit obstacle with the interpretation of legal terms and definitions;

- If both the dominant language and the legal system are different, the translation of legal texts becomes a real problem because the translator should find the right and appropriate way for transmission of sense and, additionally, the translator should determine the appropriate legal contexts, according to the difference of legal systems. (See Figure 1)

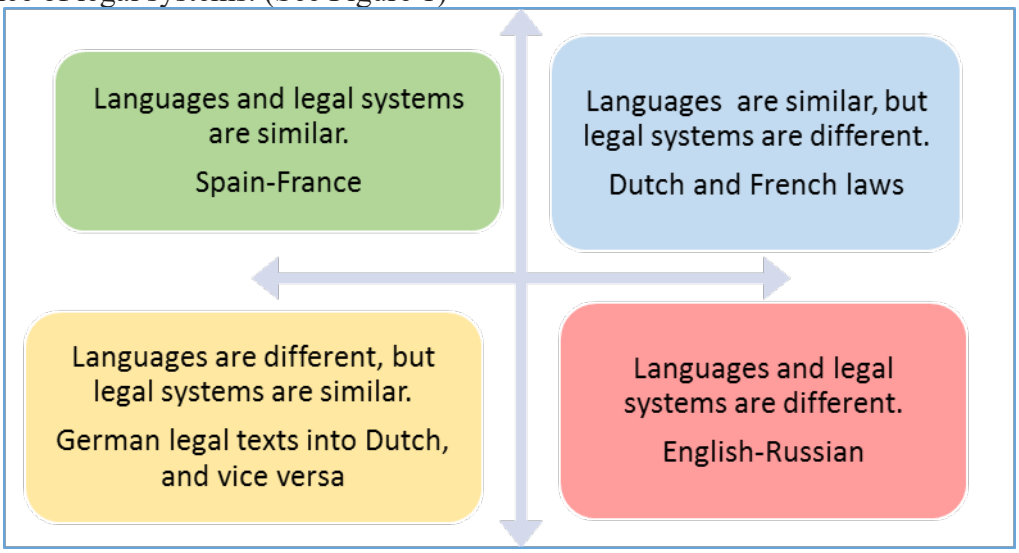

Figure 1 – Types of dominant languages and legal systems

Legal functional equivalence

Researchers determine as predominant the legal functional equivalence in the situation when languages of legal texts and legal systems are different, and translation can be difficult and not precise. Susan Sarcevic defines the legal functional equivalent as a term in the target legal system designating a concept or institution, the function of which is the same as that in the source legal system [Šarčević 1988: 964; 1989: 278-279]. Weston describes the value of functional equivalence in legal translation by suggesting that the technique of using a functional equivalent may be regarded as the ideal method of translation [Weston 1983: p.23].

As Dr. Nida says, "in general it is best to speak of 'functional equivalence' in terms of a range of adequacy, since no translation is ever completely equivalent. A number of different translations can in fact represent varying degrees of equivalence" [Nida 1997, p 5-13]. This American linguist suggested three main principles how to achieve the functional equivalence during the translation of legal documents:

Principle I: Functional equivalence is necessary if a close, formal translation is likely to result in misunderstanding of the designative meaning, certain changes must be introduced into the text of the translation.

Principle II: Functional equivalence is necessary if a close, formal translation makes no sense, certain changes may be introduced into the text.

Principle III: Functional equivalence is necessary if a close, formal translation is likely to result in serious misunderstanding of the associative meanings of the original text or in a significant loss in a proper appreciation for the stylistic values of the original text, it is important to make such adjustment as are necessary to reflect the associative values of the original text. [Nida, 1993: p.125]

Susan Sarcevic [2000: p.238] divides the functional equivalence into three groups: near equivalence (over 70% coincidences), partial equivalence (from 40% till 70% coincidences), and non-equivalence (less than 40% coincidences).

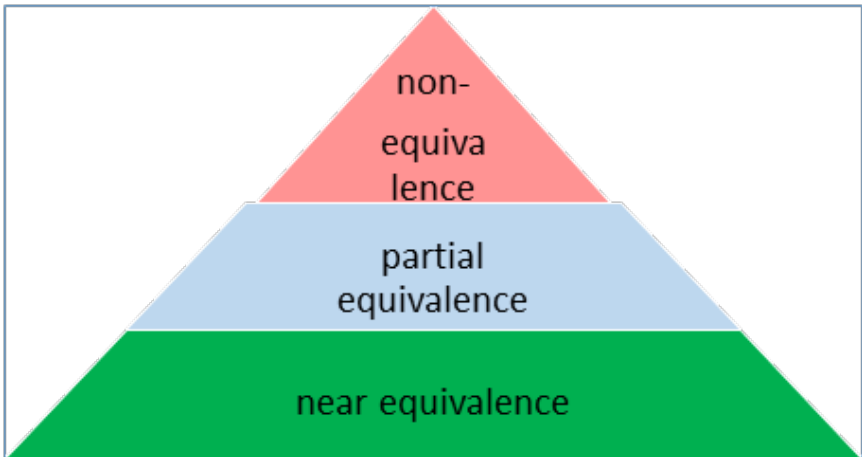

Figure 1 – Groups of functional equivalence

Translation of international treaties. The translation of international treaties, for instance, UNO's and EU's documents [1,2, 17, 22], into national languages is a significant challenge for translators because functional style, vocabulary, special terms and definitions, the spirit of the international cooperation, peace and humanism should be transmitted precisely and accurately as well as possible. Often terms and definitions in international treaties can be determined as difficult by translators and lawyers, experts of the international law because the language of international treaties is old-fashioned, many-functional, indefinite, and text has references on national law.

Often lawyers highlight that a few international agreements, conventions and declarations cannot be implemented to the national legislation and cannot perform because differences and legal collusions among the national and international laws can be significant.

Translators have discussed and debated two theories of translation of legal texts for a long time. The first theory suggests a search for the translation equivalence including appropriate substitutes, changes and other features and approaches [Garzone; Harvey; Galdia].

The second theory is the SCOPOS theory that was supposed by Hans Josef Vermeer and Katharina Reiss and is focused by a recipient of legal text, expectations and a legal context [7. Reiss, Vermeer: 2013].

According to the mentioned circumstances, we make a conclusion that translation of legal documents is a real problematic process when the language and the legal system do not coincide and are not similar. In this situation, translators, lawyers and law-makers will face obvious difficulties with the accurate transition of legal norms, terms and definitions, conditions, and requirements.

It becomes a real tremendous problem when we use international standards, treaties, legal documents for the performance of strategic reforms in the country. Anti-corruption reforms have important meaning and the biggest influence on all internal processes in the state, for instance, governance, economics, political process, education, health system and social policy.

If we look at the World Index Perception of Corruption, we note that countries which use the original international conventions, treaties, standards and handbooks in English are at the top of this rating. On the contrary, countries which use other languages and do not resemble the legal systems are at the bottom of this rating. [3]

The TOP-5 countries of the CPI		The BOTTOM-5 countries of the CPI	
Denmark	English	Korea, North	Korean
New Zealand	Englisn	Yemen	Arabic
Finland	English	South Sudan	English
Singapore	English	Syria	Arabic
Sweden	English	Somaly	Somali

Table 1 - World Index Perception of Corruption - 1

Post-Soviet countries in the CPI 2018 show the next result. Countries which use the English language actively such as Georgia (41st in the world), Estonia (18th), Lithuania (38th) have a good rating in the anticorruption field. Countries, which don't use the English language during anti-corruption

reforms, for instance, Russia (Russian language), Moldova (Romanian language), Kazakhstan (Russian and Kazakh), Ukraine (Russian and Ukrainian), Uzbekistan (Uzbek) take the last places in the CPI 2018 (see the chart below).

Russia	138th in the world
Moldova	117
Ukraine	120
Kazakhstan	124th
Uzbek	158th

Table 2 - World Index Perception of Corruption - 2

Terms and definitions in the anti-corruption documents

A term is the main and crucial part of any legal documents, and its definition is the legal description of meaning for the elimination of problems for using. The main legal term in the anti-corruption law is **the corruption as a process, illegal activity and criminal offences** but we can emphasize that the single definition of that term does not exist in the legal document.

The main international treaty in the anticorruption field is the UN's Convention against corruption, where the definition of corruption lacks [22]. In the European Civil Law Convention on corruption, the term «**corruption»** is described as «*requesting, offering, giving or accepting, directly or indirectly, a bribe or any other undue advantage or prospect thereof, which distorts the proper performance of any duty of behavior required of the recipient of the bribe, the undue advantage or the prospect thereof*». [2: article 2, page 2]

In the Kazakh Law on the countering corruption, the term **«corruption»** is defined as «*коррупция – незаконное использование лицами, занимающими ответственную государственную должность, лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, лицами, приравненными к лицам, уполномоченным на выполнение государственных функций, должностными лицами своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц, а равно подкуп данных лиц путем предоставления благ и преимуществ*» [20, article 1 (6)]

We can see that the translation of the main term «corruption» is not the same in different documents (non-equivalence). This circumstance can have negative effect and unfavorable consequences for the future of anti-corruption reforms, well-being and abundance of society because these reforms will be based on erroneous terms, definitions and postulates.

Kazakhstan is the country-member of the United Nations, and the Convention against corruption was ratified by the national government. Kazakhstan also joined GRECO, the Group of States against corruption in 2019, and this circumstance requires the further ratification of European conventions against corruption.

Another bright example is the term «**anti-corruption policy**». In the Convention against corruption, this term means such «*legal system, which develops and implements or maintains effective, coordinated anti-corruption policies that promote the participation of society and reflect the principles of the rule of law, proper management of public affairs and public property, integrity, transparency and accountability*» [22, article 5 (1)].

In the same time, the Kazakh Law on countering of corruption has another definition of the term «**anti-corruption policy**» which says: «*антикоррупционная политика - правовые, административные и организационные меры, направленные на снижение коррупционных рисков, повышение доверия общества к деятельности государственных органов, и иные меры в соответствии с Законом РК «О противодействии коррупции*» [20, article 1 (7)].

The next example is the definition of **bribery**. The UN Convention against corruption defines bribery as ***the promise****, offering or giving, to a public official, directly or indirectly, of an undue advantage, for the official himself or herself or another person or entity, in order that the official act or refrain from acting in the exercise of his or her official duties*. [22, article 15 (a)].

The Criminal Code of Kazakhstan describes bribery as «*получение лицом, уполномоченным на выполнение государственных функций, либо приравненным к нему лицом, или лицом, занимающим ответственную государственную должность, либо должностным лицом, а*

равно должностным лицом иностранного государства или международной организации лично или через посредника взятки в виде денег, ценных бумаг, иного имущества, права на имущество или выгод имущественного характера для себя или других лиц за действия (бездействие) в пользу взяткодателя или представляемых им лиц, если такие действия (бездействие) входят в служебные полномочия этого лица, либо оно в силу должностного положения может способствовать таким действиям (бездействию), а равно за общее покровительство или попустительство» [17, article 366 (1)].

Another definition of bribery in the Kazakh Criminal Code is given as «*дача взятки лицу, уполномоченному на выполнение государственных функций, либо приравненному к нему лицу, или лицу, занимающему ответственную государственную должность, либо должностному лицу, а равно должностному лицу иностранного государства или международной организации лично или через посредника*» [17, article 367 (1)]. As we can see, the promise of bribe is not criminalized in Kazakhstan.

Translators should understand and know differences among the main anti-corruption terms, definitions, provisions and principles for the single and harmonious perception of reforms in Kazakhstan. Using erroneous legal terms and definitions can lead to misinterpreting of progress and dynamic in the anti-corruption field.

In the process of research, we have analysed one hundred anti-corruption terms and definitions and compiled a list of them dividing them into three groups according to the notion of legal functional equivalence. The non-equivalent group of corruption terms is big enough and may lead to translation errors while rendering international legal anti-corruption standards into the languages in Kazakhstan.

Full equivalence	***Partial equivalence***	***Non-equivalence***
Public officials	Public procurement	Anti-corruption policy
Anti-corruption body or bodies	Public sector	Corruption
	Codes of conduct for public officials	Public integrity
	Conflict of interests	Corporate liability
	Asset recovery	Whistleblower
	Bribery	Trading in influence
	Money-laundering	Integrity checking

Table 3 – Groups of functional equivalence

Findings and recommendations

For the purposes of translation of anti-corruption documents, standards and laws, we must be aware of the differences in the international legislation and in the national legal system, of the ratified international agreements and conventions in the target country. Translators should also take into consideration the language of original documents and language of translation.

Kazakhstan as the country which ratified the UN Convention against corruption should implement main principles, terms and definitions, commitments and requirements and use correct translations of the national anti-corruption documents.

We can achieve full equivalence during translation of international legal documents and be more precise if we consider legal systems and the differences among the main legal terms and definitions which are used in the concrete field. We should understand that corruption is not the same concept. Each country has its own type of corruption and each country demonstrates the different level of anti-corruption readiness and translation.

REFERENCE

1. Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption of the Council of Europe. - Режим доступа URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/191?_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_languageId=en_GB - (дата обращения: 12.01.2020).

2. Civil Law Convention on Corruption of the Council of Europe. - Режим доступа URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174?_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_languageId=en_GB - (дата обращения: 12.01.2020).

3. Corruption Perceptions Index (CPI) 2018 by Transparency International. - Режим доступа URL: https://www.transparency.org/cpi2018 - (дата обращения: 12.01.2020).

4. Galdia M. International University of Monaco. Strategies and Tools for Legal Translation.

5. Garzone G. Legal translation and Functionalist Approaches: A Contradiction in Terms? – 14 p. - Режим доступа URL: http://www.tradulex.com/Actes2000/Garzone.pdf - (дата обращения: 12.01.2020).

6. Harvey M. A Beginner's Course in Legal Translation: The Case of Culture-bound Terms. – 9 p. - Режим доступа URL: http://www.tradulex.com/Actes2000/harvey.pdf - (дата обращения: 12.01.2020).

7. Katharina Reiss, Hans Josef Vermeer. Towards a General Theory of Transitional Action: Skopos Theory Explained. - St. Jerome Publishing, 2013. Chapter 10. Equivalence and Adequacy.

8. Kazakhstan becomes GRECO´s 50th Member State. - Режим доступа URL: https://www.coe.int/en/web/greco/-/kazakhstan-becomes-greco-s-50th-member-state - (дата обращения: 12.01.2020).

9. Kinderknekht A. Peculiarities in the translation of legal texts. - Киндеркнехт А.С. Особенности перевода юридических текстов // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. - № 5 (68). – Орел: Изд-во Орловского гос. ун-та, 2015. – С. 123-127.

10. Kobyakova I. The Challenges of Legal Texts Translation in Terms of European Integration / I. Kobyakova, M. Habenko // Філологічні трактати. - 2017. - Т. 9, № 4. - С. 39-45. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2017.

11. Murici M. Issues in Translating Legal Texts (International Journal of English Language&Translation Studies) – 2016.

12. Nida E. Dynamic Equivalence and Formal Equivalence. – 1997. http://heep.unipus.cn/bookdata/9787560085760y.pdf (дата обращения: 12.01.2020), pages 5-13

13. Sarcevic S. Legal Translation and Translation Theory: A Receiver-oriented Approach. – 2000.

14. Sarcevic S. New Approach to Legal Translation. 1997.

15. The Admin Code of Republic of Kazakhstan. - Режим доступа URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235 - (дата обращения: 12.12.2019).

16. The Anti-corruption Strategy of Republic of Kazakhstan. - Режим доступа URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000986 - (дата обращения: 12.01.2020).

17. The Criminal Code of Republic of Kazakhstan. - Режим доступа URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226 - (дата обращения: 12.10.2019).

18. The Criminal Law Convention on Corruption of the Council of Europe. - Режим доступа URL: https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173?_coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_languageId=en_GB - (дата обращения: 12.01.2020).

19. The Law about public service of Republic of Kazakhstan. - Режим доступа URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000416 - (дата обращения: 12.12.2019).

20. The Law Countering against corruption. - Режим доступа URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410 - (дата обращения: 12.12.2019).

21. Рыбин П.В. Юридический перевод. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский. – 2018.

22. The United Nations Convention against corruption. - Режим доступа URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf - (дата обращения: 12.01.2020).

ӘӨЖ 373.6

Омирбек А., 4 курс студенті, 5В011900: Шетел тілі: 2 шетел тілі, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: omirbekovna99@gmail.com
Сарқанбаева Г.Қ., Аға оқытушы, магистр, Педагогика және психология кафедрасы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: gulzhaz.72@mail.ru

ҮЛГЕРІМІ НАШАР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Заманауи білім беру үдерісі ең алдымен жеке тұлғаға бағытталып, тіл үйренушінің іскерлігін, құлшынысын дамыту мәселесін қарастырады. Соған орай, мақалада үлгерімі нашар оқушылардың танымдық қажеттіліктерінің теориялық ерекшеліктері қарастырылған.

Тірек сөздер: білім беру үдерісі, құзыреттілік, таным, танымдық қажеттілік, танымдық іс-әрекет, бәсекегеқабілеттілік.

Omirbek A., Bachelor student, 4 course, 5B011900: Foreign language: two foreign languages, Kazakh Ablay khan University of International Relations and World Languages Almaty, Kazakhstan, e-mail: omirbekovna99@gmail.com
Sarkanbaeva.G.K., Senior teacher, master, Department of Pedagogy and Psychology, Kazakh Ablay khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulzhaz.72@mail.ru

FORMATION OF COGNITIVE NEEDS OF LOW-LEVEL ACADEMIC PERFORMANCE STUDENTS

Abstract: The modern educational process, first of all, is aimed at personal orientation, considers the development of skills of a learning language. In this regard, the article discusses the theoretical features of the cognitive needs of students with poor academic performance.

Key words: educational process, competence, cognition, cognitive need, competitiveness, cognitive activity.

Еліміздің білім беру жүйесінде биік деңгейге жету үшін жасалып жатқан талпыныстар оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін пайдалана отырып, терең білімді, білікті, барлық іс-әрекетінде шығармашылық бағытты ұстана білетін, әрі өз болмысын таныта алатын жеке тұлғаны қалыптастыру ісіне айырықша көңіл бөлінуде.

Біздің қоғам өміріндегі болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, жалпы білім беру деңгейіне қойылатын талаптардың үнемі артуы мектептегі үлгермеушілік мәселесімен тығыз байланысты. Қазіргі таңда әр түрлі себептермен берілген уақытта және қажетті көлемде оқу бағдарламасын меңгере алмайтын оқушылар саны біртіндеп арту үстінде. Оқытудың бастапқы кезеңінде пайда болатын үлгермеушілік баланың қалыпты дамуы үшін қиындықтар туғызуда, негізгі ақыл-ой жүйесін меңгермей, оқушылар орта сыныптарда білім көлемін арттыра алмай жатады.

Сондықтан бүгінгі қазақстандық білім беру жүйесіндегі айрықша өзгерістер адамның дамуына оның жоғары мәдениетін, дербестігін, бәсекегеқабілеттілігін, бейімділігін дамытуға мүмкіндік береді.

Заманауи білім беру үдерісі ең алдымен жеке тұлғаға бағытталып, тіл үйренушінің іскерлігін, құлшынысын дамыту міндеттерімен ұштасып жатқандықтан, ағылышын тілінің білім мазмұнын құрудың әдіснамасын дұрыс таңдап алу қажеттілігі туындайды. Ол үшін қазіргі заман талабына сай ағылшын тілін меңгертуде озық технологияларды, ұтымды әдіс-тәсілдерді пайдалану – еліміздегі ең маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Бұл орайда барлық осы процестерде құзыреттілік пен жауапкершіліктің жоғары шарасымен өзі таңдаған салада әрекет етуге қабілетті әлеуметтік-белсенді тұлғаны тәрбиелеу проблемасы ерекше маңызға ие. Осындай тұлғаны тәрбиелеу әр түрлі әлеуметтік-психологиялық факторларға байланысты, олардың ішінде білім беру жүйесін үнемі жетілдіру маңызды орын алады

Қазіргі уақытта тәрбиелеу мен оқыту үдерістерінде арнайы психологиялық-педагогикалық құралдар, оқытудың жаңа технологиялары ерекше маңызға ие болады, олардың көмегімен үлгерімі нашар оқушылардың интеллектін, олардың шығармашылық ойлауын мақсатты және жүйелі түрде дамытуға, жүйелі білімді, ғылыми дүниетанымды қалыптастыруға болады.

Мектептің білім беру үдерісінде үлгерімі нашар оқушылармен түрлі әдіс - тәсілдерді қолдана отырып жұмыс істеуге болады. Осындай тәсілдерді қолдана отырып жұмыс істеу нашар оқитын оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Осы орайда үлгерімі нашар оқушыларға «Ақылдың алты қалпағы», «Ыстық орындық», «Кім жылдам?» т.б. ойындарды қолдана отырып сабақ беру, олардың интеллектуалдық ой-өрісін дамытып қана қоймай, олардың сабаққа деген ынта-жігерін арттырады. Үлгерімі нашар оқушылардың шығармашылық ізденістерін жетілдіру барысында барлық пән мұғалімдері ұйымдаса отырып және де түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып жұмыс істеулері тиіс. Сонда ғана сабақтың тиімділігі артып, оқушылардың үлгерімі бір саты болсын жоғарлайды. Оқушылардың оқу пәніне деген қызығушылығын ояту, тапсырмаларды орындау кезінде олардың белсенділігін, дербестігін, шығармашылық бастамаларымен бөлісе білуге тәрбиелеу, мектеп пәндерін оқытудың өмірмен тығыз байланысты екендігін түсіндіру балаларды оқыту мен тәрбиелеудің сапасын айтарлықтай жақсартуға көмектесетін мәселелердің негізгі өзегі екендігін айғақтайды.

Сабақта оқылатын материалды толық меңгеруге қалай қол жеткізуге болады, оқушыларды сабақта тыңдауға және белсенді жұмыс істеуге, оқуға, пәнге деген қызығушылықты қалай туғызуға болады, ең соңында оларды шамадан тыс үй тапсырмаларынан қалай жеңілдету туралы ТМД елдерінің көптеген ғалым - педагогтары мен тәжірибелері ғана емес, сонымен қатар алыс шетелдердің көптеген ғалымдары да қарастырды. Ресейлік ғалымдар Л. П. Аристова, М. А. Данилов, Б. П. Есипов, Л. В. Занков, Т. В. Кудрявцев, М. И. Махмутов, М. Н. Скаткин, Т. И. Шамова және т.б. танымдық белсенділіктің мәнін, оның орнын, оқу процесіндегі маңызын, тұлғаның танымдық қызығушылығын қалыптастырудың дидактикалық негіздерін анықтауға арналған. Бірқатар ғалымдар (В. С. Ильин, Ю. В. Шаров, Г. және Щукина және т. б.).) оқушылардың белсенділігі мен дербестігін дамыту үшін қолайлы мүмкіндіктер оқушылардың танымына, танымдық қабілеттеріне, танымдық қызығушылықтарына және оқу-жаттығудың басқа да оң себептерін негізделгенін қарастырған [1].

Таным - бұл адам санасында шындықты көрсетуге бағытталған адам қызметінің қоғамдық-тарихи процесі болып табылады. Танымдық белсенділік - оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласы. Ал, «таным – оқушы ой - өрісінің күрделі үрдісі». Таным теориясы оқу әрекетімен тығыз байланысты. Білімді меңгеру таным арқылы жүзеге асады. Оқушы қоршаған ортаны тану арқылы дамиды, толысады. Қажеттілік - қоғамның немесе әлеуметтік топтың мәдени құрылымына байланысты әдіспен қанағаттандыра алатын қозғалтқыш.

Танымдық қажеттілік — бұл оқушылардың оқу іс-әрекеті барысында жүзеге асатын тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттерінің бірі. Сондай-ақ бұл жеке тұлғаның қоршаған ортаға бағыттылығы, ол белсенділік пен қоршаған ортаның құбылыстарын танып білу сияқты қасиеттермен сипатталады. Танымдық қажеттілікті қалыптастыру және дамыту процесі ең алдымен оқу қызметінде жүзеге асырылып қана қоймай жаңа, оқушының белгісіз нәрсені білуге деген ұмтылысынан көрініс алады.

Оқушының оқу, білу әрекеттерін қызықты ету, сабақты тартымды, қызықты ұйымдастыру маңызды мәселе болып табылады. Бұл орайдағы мұғалімнің шеберлігі, білімінің тереңдігі

үлгерімі нашар оқушының ақыл-ой қабілеттерін дамытуға нақты ықпал етеді және оның адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуын да қамтамасыз етеді [2].

Сабақ барысында, сабақтан тыс уақыт аралығында мұғалім мен оқушы арасындағы қарым - қатынастың маңызы ерекше. Соның негізінде оқушының пікірі, ұсынысы мен тапсырманы орындау шеберлігі, сөйлеу мәдениеті мен ойлау қабілеті, талпыныстары мен ізденістері, қызығушылығы, іскерлігі мен дағдысы, жүзеге асады. Оқушыға тікелей бағыт - бағдар беру мұғалімнің міндеті болып табылады. Мұғалім мен оқушы арасындағы осындай қарым-қатынастың нәтижесінде оқушының білімге деген құштарлығы, танымдық қызығушылығы артады, ой-өрісі кеңейеді, өзіне деген сенімділігі артады, мінез - құлқы тұрақталады, ерік әрекетінде батылдық пен табандылық, ұстамдылық пен сабырлылықты, өзіне - өзі талап қоя білуді үйренеді.

Ағылшын тілі сабағында оқушылардың танымдық қызығушылықтарын қалыптастыру барысында дидактикалық ойындардың маңызы ерекше. Ойын - балалар әрекетінің бір түрі бола отырып, оқушыларды оқыту және тәрбиелеу мақсатындағы қарым - қатынастың әдісі мен құралы болып табылады. Ойын әрекеті естің, ойлау мен қиялға, барлық таным процесіне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, ойын - оқытуда жаңа технологияның маңызды бөлігі болып табылады. Ойын – оқушының қоршаған ортаға деген танымын қалыптастырудағы алғашқы қадамы. Сондықтан ойын арқылы оқушылар өмірден көптеген мәліметтер алып білімін жетілдіреді. Ойын арқылы ұйымдастырылған ағылшын тілі сабағының кез-келген тақырыбы балаларға жеңіл әрі тартымды, әрі түсінікті болып келеді. Ойын сабақтары оқушылардың өздігінен жұмыс істеуге, танымдық қабілетін дамытуға үйретеді.

Ағылшын тілі сабағындада оқушылардың оқу - танымдық іс - әрекетін белсендіруде мынадай жұмыстар жүргізуге болады. Мысалы, «Sentence» тақырыбын өту барысында «Сөз қуаласпақ», «Ұйқасын тап», «Жалғасын тап», «Жоғалған сөз», т. б. дидактикалық ойындар қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. «Сөз таптары», «Сөйлем түрлері» тақырыптарын өту барысында тірек сызбалар да балаларға ерекше әсер етіп, оқуға деген құштарлықтарын, танымдық белсенділіктерін арттыруға себепші болады.

Сондай-ақ, американдық профессор Эдвард де Бононың «Ақылдың алты қалпағы» (Edward de Bono «Six Thinking Hats») ойыны оқушылардың сабақ материалдарын оңай, әрі жеңіл меңгерулеріне, өз ойларын ортаға сала білулеріне, еркін сөйлеуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, мұндай әдіс балалардың ойлау қабілетін, белсенділігін, дербестігін, шығармашылығын дамытады; оқушылардың сөздік қорлары, тілдері, ойлау қабілеттері дамиды; қоршаған ортаға деген қызығушылықтары артады; оқу-тәрбие әрекетінде белсенді жұмыс жасауға дағдыланады; өзіндік әрекет жасауға үйренеді.

Қызығушылық интеллектуалды эмоцияны және зияткерлік қиындықтарды жеңумен байланысты тиісті күш-жігерді білдіреді. Көптеген ғалымдардың пікірлері бойынша педагогикалық ғылымда субъект және объект арасындағы эмоциялық-танымдық қарым-қатынас қызығушылық деп аталады, онда таным субъектісі белсенді рөл атқарады [3].

Еліміздің ертеңі ұрпақтың рухани байлығына, мәдениетіне, саналы ұлттық ойлау қабілеті мен біліміне, іскерлігіне байланысты болып келеді. Осыған орай мектептегі оқу үдерісінде оқушылардың танымдық қажеттіліктері мен қызығушылықтарын арттыру, дамыту болашақта білімді өз бетінше жинап алу қабілеттерін дамытуда жетекші рөл атқарады және пәндерді оқыту барысында көзделетін білімділік, дамытушылық, тәрбиелік міндеттерді жүзеге асыруда оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту және қалыптастыруда сабақта әртүрлі әдіс – тәсілдерді қолданудың тиімділігіне көз жеткізуге болады.

Оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қалыптастыру барысында қызығушылық аса маңызды іс-әрекеттердің бірі болып табылады. Оқушының танымдық қажеттіліктеріне оның бейімділігін, қызығушылығын жатқыза отырып, оқушының танымдық қажеттілігі бұл тұлғаның қоршаған ортаға бағыттылығы, таңдау және белсенділік сияқты қасиеттерімен ерекшеленеді деген қорытындыға келуге болады. Сонымен бірге, оқушының сабаққа деген қызығушылығы мен қажеттілігіне ерекше назар аудару оның өз бетінше дұрыс білім алуына жол ашады.

ӘДЕБИЕТ

1. Степанченко И.А. Познавательные потребности студентов// Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 6-1. – С. 68-69;

2. Морозова, И.С. Познавательная активность младших дошкольников / И.С. Штепина, И.С. Морозова // Теория и практика общественного развития. - 2012. - № 12. - С. 162-165.

3. Локалова, Н.П. Как помочь слабоуспевающему школьнику / Н.П. Локалова. - М.: Альфа, 2003.

УДК 82:1

Онгарова Г., магистрант «6М021000-Иностранная Филология», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: ongarova.g265@gmail.com

ГЕРОИ В КОНТЕКСТЕ ДОБРА И ЗЛА

Аннотация: В статье рассматриваются широко известные героические архетипы. При исследовании нарративных структур героической фантастики, можно заметит, что существенные параллели существуют в трансгрессивных героических мифах многих культур. Это важно, поскольку в последние десятилетия мы наблюдаем общее снижение морального перфекционизма в современной популярной художественной литературе за счет морально неоднозначных, но харизматических «трансгрессивных героев». Эти персонажи достойны уважения и «культурно разрешены», несмотря на их антиобщественные наклонности, внебюджетное насилие или мотивы вендетты. Анализируются различные характерные для культуры героические архетипы в том виде, в каком они появляются в популярных нарративах.

Ключевые слова: «герой», «злодей», «добро и зло», «литературный персонаж».

Onggarova G., Master student «6M021000 - Foreign Philology», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ongarova.g265@gmail.com

HEROES IN THE CONTEXT OF GOOD AND EVIL

Abstract: The article considers the well-known heroic archetypes. In the study of the narrative structures of heroic fiction, one will notice that significant parallels exist in the transgressive heroic myths of many cultures. This is important because in recent decades we have seen a general decline in moral perfectionism in contemporary popular fiction due to morally ambiguous, but charismatic, “transgressive heroes”. These characters are worthy of respect and “culturally permitted,” despite their antisocial tendencies, extrabudgetary violence, or vendetta motives. Various heroic archetypes characteristic of culture are analyzed in the form in which they appear in popular narratives.

Keywords: «hero», «villain», «good and evil», «literature character».

Буквально в каждой культуре можно встретить понятия героев и злодеев, а также, вечного противостояния добра и зла. Герои, являясь вымышленными персонажами, а иногда реальными личностями, служат для отражения героического; человек всегда подвергается их влиянию, и роль героев в истории человечества неоспорима. Более того, популярные героические архетипы являются одной из институционализированных черт, придающих солидность во времени и пространстве [1, с.6], и будучи пересказанными и воспроизведенными в человеческой деятельности, они обеспечивают каркас и основу истории [2, с.325].

Существенным элементом традиционных нарративов является противопоставление и противостояние «добра» и «зла» как основных отличительных признаков моральных различий. Кроме того, моральное повествование всегда состоит из драматической структуры, где герои и

злодеи совершают действия и подвергаются воздействию, и эмоциональной структуры, которая связывает драматическую структуру с положительными и отрицательными эмоциями [3, с.120]. Успех любого популярного повествования требует искусной оркестровки, где повествовательные элементы персонажей, действующих морально или безнравственно, связаны с текстовыми элементами. Традиционные нарративы позволяют нам представить невидимую и неявную структуру социальной общности через символ героя и злодея как связанных с добром и злом (священным и демоническим, чистым и опасным).

Мы можем найти примеры в культурном контексте, которые поддерживают основанную на юнгианской психологии теорию универсального героя, где два противоположных архетипа являются всего лишь двумя противоположными аспектами одного и того же универсального архетипа. Еще в древних мифологиях боги представлялись объединяющими добро (доброкачественное, созидательное) и зло (ужасное, разрушительное), одновременно демонстрируя оба нравственных полюса. Точно так же обычные герои и злодеи часто имеют аспекты одного и того же характера, который сталкивается с каким-то кризисом и решает реагировать на него определенным образом. Они расположены на противоположных концах одного и того же спектра, и единственное, что настраивает злодея против героя, - это тот факт, что злодей выбрал «альтернативный путь» [5, с. 20]. Вот почему некоторые злодеи не злы, а скорее «неправильно поняты» [5, с. 41], в то время как не характер, а «отношение ума», которое обычно является точкой злодейства [6, с.132]. Если мы более внимательно рассмотрим различные архетипические героические повествования в жанрах действия, мы можем обнаружить, что Вселенная этических ценностей, навыков и привычек действительно в значительной степени разделяется как героями, так и злодеями: они оба обычно осознают себя как «героические» (даже в конечном счете злые персонажи часто не сомневаются, что они «хорошие»)

- они оба защищают свою честь, и у них есть определенная система ценностей с глубокой решимостью защищать их

- у них есть общие героические навыки (легкая способность обращаться с оружием), черты характера (грубая физическая сила и агрессивность) и способности (сильная воля противостоять страху и преодолевать его)

- они бросают вызов общительности, домашности и долгосрочному экономическому успеху (за исключением тех героев, которые мотивированы исключительно прибылью для выполнения своей личной миссии)

- они часто питаются яростью или вендеттой, они оба разделяют чувство гнева, и они оба часто вынуждены убивать

- они возникают и / или действуют в лиминальных социальных пространствах (они приходят с периферии, живут на границах / окраинах цивилизации)

- они стали самоопределяться в ответ на определенный «пограничный опыт» (термин Карла

Ясперс), и их личная жизнь обычно страдает

- они часто сдерживают свои личные эмоции, отвергают социальные ценности любви и эмоциональной вовлеченности,

Скорее всего, это сходство между противниками значительно способствует захватывающей, напряженной динамике в морально неоднозначных (анти)героических повествованиях. Это также одна из причин, почему зрители испытывают чувство близости к злодеям.

Добро и зло – это основные ценностные понятия, которые пронизывали человеческую мысль с самого начала цивилизации. Различные рассказы о морали (как фактические, так и вымышленные) в принципе демонстрировались на фоне более широкого конфликта между добром и злом, героизмом и злодейством, ответственностью и безответственностью, чистотой и загрязненностью. Эти бинарные оппозиции – исключительно рукотворные идеальные типы, построенные на системе противоположных категорий. Действительно, структурные бинарные системы выявляют некоторые общие моральные основания, но не всегда речь идет о добром/нравственном или злом/безнравственном поведении. Одним из архетипических примеров этого морального промежуточного состояния является «аморальный герой» Достоевского, который

часто одновременно хорош и плох, отрицая саму основу «морали», подобно ницшеанскому сверхчеловеку, который «более зол, глубок и прекрасен», чем люди [7, с.236]. При соответствии критериям справедливости, истины, красоты или эффективности преступающий закон герой скорее оценивается как ведущий себя последовательно/несогласованно с ценностями сообщества и в согласии/несогласии с определенным «чистым» идеалом. Следовательно, специфичные для культуры герои как отражают, так и отражаются миром, который их производит, вызывая восхищение, преданность и обожание, какими бы аморальными или извращенными они ни были [1, с.273].

Один важный факт о любом герое – это его моральное положение, когда он противостоит цивилизованным другим. Помимо вышеупомянутой базовой биполярности добра и зла, глубинная структура бинарных концептов, лежащих в основе героических повествований, в равной степени отражается в отношении героев к своему окружению. Рассмотрим его взаимоотношения с простолюдинами, местными общинами и обществом в целом.

Агенты цивилизации находящиеся в повествовании, часто представленных обычными горожанами, фермерами, крестьянами, сельскими жителями и другими более мелкими общинами. Они представляют собой уязвимое социальное тело, когда сталкиваются с опасностью, идущей извне (жестокие землевладельцы, завоеватели, бандиты, социопаты-преступники). Крестьянские общества, в частности, не упускают возможности провести различие между «плохим» грабителем и «хорошим» [8, с.71], но они иногда изображаются как коррумпированные и страдающие от «символического дефицита» [4, с.35]. Более того, когда они сталкиваются с антагонистом/главным героем, они неохотно рискуют чем-либо из-за преступника, но они часто не способны признать/принять героя, который может оказаться ненавистным и страшным миром, который он поклялся защищать. И все это несмотря на то, что многие герои-легенды на самом деле не имеют героизма в своей повестке дня, и их действие только в конечном итоге станет завоеванием сообщества. Герои могут сражаться во имя закона, свободы, социальной справедливости и других «благородных» ценностей, но они обычно не стоят за простолюдинов, если они не получают какой-то личной мотивации.

Во многих культурных вариантах можно сформулировать моральную поляризацию злодеев и героев через их взаимодействие с агенты цивилизации. Злодеи (или «плохие разбойники») нападают и эксплуатируют общество (т. е. они создают недостаток), в то время как герои (включая «хороших разбойников») защищают и освобождают их (т. е. они восполняют недостаток). На самом деле, во многих исторических и вымышленных повествованиях, включая Библию, мы сталкиваемся с архетипом «социального бандита» как силы, которая помогает слабым и пассивным сообществам, прежде чем в конечном итоге быть пойманными и стать народными мучениками [8, с.97]. Романтическое представление о борьбе за преследуемую общину (или за местное/национальное освобождение) рационализирует антисоциальное поведение и встречается в культурах многих народов. Как пример вспомним легендарных западных разбойников, которые грабили дворян и отдавали добычу бедным (например, архетип Робин Гуда).

С течением времени многие понятия проходят через призму социального влияния. Герои становятся антигероями, читатели проникаются пониманием к злодеям, черта между добром и злом смывается. Общество становится толерантным, что не может не воодушевлять. Герои, не только спасители обездоленных, но и обычные люди, которые проживают жизнь, предначертанную им автором, всегда являются отражением своего времени. Автор через главного героя влияет на наружный мир, а читатель через произведение получает неизведанный им доныне опыт. И это одна из причин, по которой, герои остаются неотъемлемыми частями мирового наследия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Карлайл, Томас. О героях, поклонении героям и героическом в истории. Беркли: Университет Калифорнийской Прессы, 1993.

2. Гизен, Бернхард. «Исполнение сакрального: дюркгеймовский взгляд на перформативный поворот в социальных науках». В Social Performance. Символическое действие, культурная

прагматика и ритуал, под редакцией Джеффри С. Александра, Бернарда Гизена и Джейсона Л. Маста, 325-367. Кембридж: издательство Кембриджского университета, 2006.

3. Аппельбаум, Роберт. «Примечания к эстетике насилия». Studia Neophilologica, 85: 2 (2013): 119-132.

4. Кэмпбелл, Джозеф. Герой с тысячей лиц. Принстон: издательство Принстонского университета, 2004.

5. Берк, Лиам. Кино супергероя. Harpenden: Pocket Essentials, 2008.

6. Элсфорд, Майк. Герои и злодеи. Лондон: Darton, Longman and Todd Ltd, 2006.

7. Ницше, Фридрих. За пределами добра и зла. Прелюдия к философии будущего. Нью-Йорк: Рэндом Хаус, 1966.

8. Хобсбаум, Эрик. Бандиты. Нью-Йорк: Пантеон Букс, 1969.

УДК 960

Sagidullina A., First year student of Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: avsagidullina@gmail.com

THE PROBLEM OF TRANSLATION REPRESENTATIVENESS AND THE TRANSLATOLOGICAL CLASSIFICATION OF TEXTS

The following article discusses the problem of evaluating the quality of written translation. Based on the works of domestic and foreign translation scholars, the author concludes that that the theory of representativeness can serve as a basis for evaluating the quality of translation. During researching of this problem it was clarified that by achieving representativeness and working on micro and macro levels of text translator covers the whole spectrum of different problems and difficulties, which in turn will positively effect on the quality of translation. Moreover, the theory of representativeness contributes to the efficient process of analytical variable search.

Key words: written translation, quality of translation, translation stages, representativeness of translation, translatalogical classification of texts.

Сагидуллина А., Студент первого курса КазУМОиМЯ, Алматы, Казахстан, e-mail: avsagidullina@gmail.com

ПРОБЛЕМА ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ПЕРЕВОДА И ТРАНСЛАТОЛОГИЧЕСКОЙ КЛАССИФИКАЦИИ ТЕКСТОВ

Аннотация: В следующей статье обсуждается проблема оценки качества письменного перевода. Основываясь на работах отечественных и зарубежных ученых-переводчиков, автор приходит к выводу, что теория репрезентативности может служить основой для оценки качества перевода. В ходе исследования этой проблемы выяснилось, что путем достижения репрезентативности и работы на микро- и макроуровнях переводчик текста охватывает весь спектр различных проблем и трудностей, что, в свою очередь, положительно скажется на качестве перевода. Более того, теория репрезентативности способствует эффективному процессу поиска аналитических переменных.

Ключевые слова: письменный перевод, качество перевода, этапы перевода, репрезентативность перевода, транслаталогическая классификация текстов.

Introduction

With the development and implementation of new technologies, translation activity has acquired tremendous proportions and enormous social significance in the modern world. The translator profession has become widespread, more and more higher education institutions (including non-core ones) are training professional translators as part of undergraduate, graduate, and specialist programs. However,

the question of assessment of the quality of translation continues to be one of the most complex and controversial in the practice and theory of translation: scientist translators, practice translators, and translation companies try to develop optimal criteria for assessing the quality of the translation, striving to improve the quality of the final product - the text of the translation.

Main body

Traditionally, the relationship between the text of the original and the text of the translation was considered from the point of view of "identity" with which the text of the translation can replace the original; this took into account the fact that absolute identity between them is impossible. As rightly noted by V.N. Komissarov, "business not only in the inevitable losses associated with the difficulties of the transfer of poetic forms, cultural or historical associations, specific realities and other subtleties of artistic presentation, but also in the mismatch of individual elements of meaning in translations of the most elementary statements".

Currently, when assesing the quality of translation, the terms "usefulness" (A. V. Fedorov), "equivalence" (V. N. Komissarov), "adequacy" (A. D. Schweitzer), and "representativeness" (S. V. Seals) of translation and some others are used. Nevertheless, it is obvious that one of the main concepts of the science of translation - "quality of translation" - cannot and should not be determined by different terms. Moreover, when trying to understand the definitions a paradoxical situation when one term is defined through another is observed or their full synonymy is declared. Terms "full value", "adequacy", "equivalence" became so ambiguous that they actually lost the main terminological characteristic - definitivity. The concept of full translation was formed on throughout the XX century in practice translations of literary texts. Its author A.V. Fedorov defines the usefulness of the translation as "an exhaustive transfer of the semantic content of the original and a full functional and stylistic correspondence to it"[1]. V.N. Komissarov distinguishes between potentially achievable equivalence and translation equivalence, moreover "The limit of translation equivalence is the maximum possible (linguistic) degree of preservation of the content of the original during translation, but in each individual translation, semantic proximity to the original to varying degrees and in various ways approaches the maximum. V.N. Kommissarov builds a certain hierarchy of equivalence levels; the goal of the translator is to achieve the fullest possible equivalence of the original and the translation, i.e. equivalence at the maximum number of levels [2]. A.D. Schweizer, noting that the categories of "equivalence" and "adequacy" are evaluative and normative in nature and are sometimes perceived or regarded as synonyms, nevertheless convincingly proves that they are fundamentally different because they have different objects and contents. From the point of view of adequacy, the correspondence of the translation as a process to the data is evaluated communicative conditions. Moreover, the adequacy, in contrast to equivalence, is not maximum, but optimal. Otherwise speaking, translation can be adequate, but not equivalent, and vice versa. Moreover, the translation may be deemed adequate or inadequate depending from the position held by a particular translation school. Unfortunately, as of today, there is still no single idea of the content of the concept of "translation quality", quality assessment criteria translation, a single model that provides a complete, comprehensive picture of the process and result of translation activities [3].

In this regard, there is a need to develop a universal translation strategy, which is based on universal classification of text types and contains universal criteria assessment of the quality of the translation. The translation process includes three main stages: 1) pre-translation text analysis; 2) analytical variable search; 3) analysis of translation results. As part of the first stage, the translator conducts a pre-translation analysis of the text, i.e. collects external data about the text, determines the source and recipient, the composition of the information and its density, the communicative task and the type of text, guided by the translatological classification of types test [1]. During the second stage - creating the actual text of the translation - the specialist is looking for variant that matches to the translation, guided by the criteria for representativeness of translation [4] at the macro and micro levels of text. At the last - third - stage, the translator analyzes the translation results, i.e. edits the text of the translation.

By definition, I.S. Alekseeva, translatology of a text is a theory of text, which focuses on the translation, considering the text both as an object of the upcoming translation, and as a result of the

translation. This theory pays considerable attention to the classification and description of individual types of text as objects of the forthcoming translation. As relevant parameters for creating classification of text types Alekseeva identifies the communicative task of the text, the type of information transmitted, the nature of the source and recipient of the text, an objective measure of the translatability of the text; the composition of the information in the text is recognized as determining parameter among other relevant parameters, since the remaining relevant parameters are significantly correlated with the first [5].

In accordance with the type of information prevailing in the text, all texts are divided into four groups: 1) primary cognitive texts (for example, scientific-educational, popular-scientific, announcements, art history, musicology, philosophical, documents, business letter); 2) primary operational texts (for example, legislative, religious, sermon, instruction, recipe); 3) primary emotional texts (funeral announcement, obituary, fiction, public speaking, advertising, memoir text); 4) primary-aesthetic texts (literary text, literary journalism). However, the distribution of texts in groups is conditional, since "some texts are genetically closely related and have developed similar conventions during their centuries-old existence; however, the informational composition and the communicative task of such texts with their modern functioning sharply diverge".

The following is a schematic representation of a translation strategy that can be applied to various types of texts provided by O. V Kafiskina and I.V.Krykova.

I. PRE-TRANSLATION ANALYSIS

1. Collecting external data about the text: 1) the author; 2) when the text was written and published; 3) the global scope; 4) the customer's requests (selective translation, the style of the language, adaptation, etc.)

2. Identifying the source and the recipient

3. Formulating the communicative task

4. Identifying the functional style and genre

5. Identifying translatological type of the text

II. ANALYTICAL VARIANT SEARCH (verification of the translateme, selection of conformity)

1. Phonetic level

2. The level of word-building models

3. The lexical level

4. The grammatical level

5. Syntactic level ("small syntax" and "big syntax")

III. ANALYSIS OF THE RESULTS OF TRANSLATION

1. Proofreading

2. Editing

Based on O. V Kafiskina and I.V.Krykova, this translation strategy is indeed can be called universal, since it does not "tie" the translator to texts devoted to one subject or belonging to one functional style; allows you to see the text "in translation", based on its translatological characteristics and the identification of potential translation difficulties at all language levels. [4]

It is important to note that this translation strategy can also serve as a good basis for training future translators. According to the activity principle, the training of a professional translator should consist of mastering an activity strategy and developing an activity technology. Translation is an analytical activity, therefore, the basis of the translation strategy should be text analysis. However, in addition to analytical work with the text, the translator carries out intercultural mediation, being guided by including norms and rules of translation ethics.

Thus, the process of teaching translation consists of three stages: 1) preparatory; 2) the main; 3) specialized. The preparatory phase involves learning the macro strategy of translation, familiarity with the basic translatological types of text, mastering the basics ethics of a translator, mastering the simplest techniques translation, developing the ability to use the main sources of information, development of basic ideas about the cultural specifics of the text. On the main stage there is training in micro-strategies of translation, acquaintance with complex translatological types of text, mastering complex technical techniques of translation, developing the ability to use computer translation programs, mastering the techniques of cultural adaptation of the text. Within the final stage - specialization - students master macro- and micro strategies for translating texts of

one or more thematic areas and main types of text processing in translation. A similar approach to teaching translation combined with theory representativeness will allow for comprehensive training of specialists in the field of translation, ready to work with a variety of types of texts and able to carry out translation activities at a high level. [3]

The idea that the translation text is intended to be represented, i.e. full replacement of the text of the original, was expressed by V.N. Komissarov in the work "Word of the translation", however, this area of quality assessment of the translation did not receive further development, since V.N. Komissarov focused on developing a theory of translation equivalence. Afterwards the term "representativeness of translation" was adopted by S.V. Tyulenev which convincingly proves that the concept of representativeness of a translation fully reveals the problem of assessing the quality of a translation and covers analysis translation result not only at micro levels (levels of text components), but at the macro level (the level of the text as a whole). In his opinion, translation is a representation of the original by means of another language, i.e. the ability of the translation text to replace the original in the language and culture of translation. Important note that the concept of "representativeness of the translation" has replaced the traditional terms "adequacy" and "equivalence" due to the impossibility achieving absolute identity between the original work and its translation [6].

It seems logical to consider representativeness at the micro level based on language levels: phonetic level, word-formation level models, grammar level, lexical level, syntactic level.

At the phonetic level, the phoneme acts as the unit of translation, which, without its own meaning, performs an important meaning-distinguishing function. The task of the translator at this level is to ensure to keep recognizable proper names (William the Conqueror - Вильгельм / Уильям Завоеватель) and truly convey the cultural and historical realities (king -царь), while the main methods of translation include transcription, transliteration and translation itself (e.g. generalization, explication, tracing).

At the level of word-formation models, the unit of translation is the morpheme. The main task of translation at this level can be considered the transfer of traditional word-formation models, established in a foreign language with the same traditional word-formation models in the target language. In other words, when translating from English you need to take into account the peculiar English language word formation methods, which include affixation (the transmission of suffixes -able, -ible is of particular difficulty) (frenemy, cyberbullying, merry-go-round) and abbreviations (phone, lab.). Also, when translating neologisms, special attention should be paid to the stylistic aspects of word formation (for example, the transfer of emotionally expressive suffixes from Russian to a foreign language: Eugene – Евгения, Женя).

At the grammatical level, grammatical forms expressing certain grammatical categories act as a unit of translation. Task of translator is to transmit the grammatical features of a foreign language using traditional, well-established grammatical forms of language of translation, paying particular attention to both linguistic and speech standards, as there are problems in the transmission, or representation of the grammar meanings arise when it is either absent from the translation language or has a different structure, frequency, scope of use (compare, for example, frequency and scope of use of the passive and passive collaterals and the imperative mood in Russian and English) [4].

Conclusion

In my opinion, such a combination of a universal translation strategy, universal classification of text types, universal assessment criteria - allows to call the approach considered optimal and most effective, giving a complete and objective presentation both about the process and the result of translation activities.

REFERENCE

1. Fedorov A.V. [Fundamentals of theory of transaltions]. SPb.: SPbGU; M.: FILOLOGIJa TRI, 2002. 416 s.

2. Komissarov V.N. [Theory of translation: linguistic aspects]. M.: Vyssh. shk., 1990. 250 s.

3. Shvejcer A.D. [Theory of translation: status, problems, aspects]. M.: Nauka, 1988. 215 s.

4. Kafiskina O.V., Krykova I.V. (2017). The Problem of Translation Representativeness and the Translatological Classification of Texts. RUDN Journal of Language Education and Translingual Practices, 14 (4), 750—760. DOI 10.22363/2312-8011-2017-14-4-750-760

5. Alekseeva I.S. [Text and translation. Theoretical aspect]. M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2008. 184 s.
6. Tjulenev S.V. [Theory of translation]. M.: Gardariki, 2004. 336 s.

УДК 81`25

Сері Л.Т., докторант КазУМОиМЯ им. Абылай хана, «8D017-Подготовка педагогов по языкам и литературе», «D019-Подготовка педагогов иностранного языка», Алматы, Казахстан, e-mail: seri.lyazzat@mail.ru
Бердібек С., студент 3 курса ФНВО, КазУМОиМЯ им.Абылай хана, «5В020700 - Переводческое дело», Алматы, Казахстан, e-mail: satberdibek@gmail.com

К ПРОБЛЕМЕ АНАЛИЗА И ПЕРЕВОДА IT-ТЕРМИНОВ ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

Аннотация: В статье рассматриваются дефиниции и анализируются переводы около ста терминов сферы информационных технологий для использования в дистанционном обучении на факультете второго высшего образования Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана. Актуальность внедрения систем дистанционного характера в Казахстане формирует новые потребности населения в образованию сегодня. Применяемые при дистанционном обучении информационные технологии можно подразделить на три группы: 1)технологии представления образовательной информации; 2)технологии передачи образовательной информации; 3)технологии хранения и обработки образовательной информации. Для перевода англоязычных компьютерных терминов на русский язык применимы такие приемы, как калькирование, конкретизация, метод смыслового развития, и метод семантических эквивалентов.

Ключевые слова: термин, перевод терминов сферы информационных технологий, перевод терминов IT-сферы, перевод компьютерных терминов, дистанционное обучение, переводоведение.

Seri Lazzat, PhD student, Kazakh Ablaikhan University of International Relations and World Languages, «8D017- Training of teachers in languages and literature», «D019-Training of teachers of a foreign language», Almaty, Kazakhstan, e-mail: seri.lyazzat@mail.ru
Berdibek Satbek, 3-year student, Faculty of Continuing Education, Kazakh Ablaikhan University of International Relations and World Languages, «5B020700-Translation studies», Almaty, Kazakhstan, e-mail: satberdibek@gmail.com

TO THE PROBLEM OF ANALYSIS AND TRANSLATION OF IT-TERMS FOR USAGE IN DISTANCE LEARNING

Abstract: The article discusses the definitions and analyzes the translations of nearly a hundred terms in the field of information-computer technologies for use in distance learning at the faculty

of continuing education of Ablaikhan Kazakh University for International Relations and World Languages. The relevance of introducing distance-based systems in Kazakhstan forms the new educational needs of the population today. The information technologies used in distance learning can be divided into three groups: 1) technologies for the presentation of educational information; 2) technologies for the transfer of educational information; 3) technologies for storing and processing educational information. To translate English-language computer terms into Russian, such translation techniques as calque, specification/concretization, modulation/the method of semantic development and the method of semantic equivalents are applicable.

Keywords: term, translation of terms of the sphere of information technologies, translation of terms of the IT sphere, translation of computer terms, distance learning, translation studies.

Век начала третьего тысячелетия, информационного и телекоммуникационного, позволяет осознавать, что традиционная система образования не соответствует требованиям времени и условиям существования человечества. Образование - это путь в яркое будущее. И поэтому перед современным обществом стоит одно из наиболее важнейших условий, которое целенаправленно на создание отличительно новой и перспективной системы образования, которая смогла бы подготовить население нашей планеты к жизни в новых условиях цивилизации и модернизации. Без наличия массы высококвалифицированных специалистов, способных результативно и эффективно выполнять необходимые работы в разных сферах жизни общества, нормальное функционирование такого сложного механизма как современное государство просто невозможно.

Со временем, дистанционное обучение, возможно, придет к тому, что наряду с традиционными формами образования оно станет не менее эффективной системой переподготовки специалистов, способом непрерывного обслуживания высокого уровня квалификации экспертов в течение долгого времени.

Проблема заключается в том, что на основе анализа в науке об исследовании собственных результатов исследования работы была сформулирована проблема исследования, определенная следующими противоречиями: увеличивающееся требование между высококачественным обучением специалистов и отсутствием анализа проблем и перспектив развития дистанционного обучения для Казахстана. Важность и уместность продуманной проблемы сформировали основание для определения предмета исследования: “Проблемы и перспективы развития дистанционного обучения в Казахстане”.

На сегодняшний день, бесспорно, существует большой интерес к дистанционному обучению, которое существует сегодня во всем мире, есть объективное основание и потребность населения большинства стран в более высоком и непрерывном образовании. В то же время растущая подвижность жизни вызывает потребность в мобильных образовательных системах. С другой стороны, развитие Интернета и телекоммуникаций открывает возможности и попытки освоения дистанционного обучения по довольно низкой стоимости [2]. Появились понятия - «информационное общество», «информатизация общества», «информационная культура», «автоматизация деятельности» и др. Стратегическим направлением «Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг.» определено вхождение в систему образования Казахстана в европейское и мировое образовательное пространство. Задачи приоритета были определены как информатизация образования всех уровней и внедрение скоростных и новых информационных технологий в область образования. Подход обоснован тем, прежде всего, процессами глобализации и модернизации, которые сегодня затронули целый мир.

Актуальность внедрения систем дистанционного характера в Казахстане, сегодня обусловлена целым рядом факторов. В их число входят: огромные территории, развитие и усиление рыночной экономики, усиление миграции населения, сосредоточение научно-технических центров в крупных городах страны, таких как Нур-Султан, Алматы, формируют новые потребностей населения к образованию и другие.

В 1999 году в Законе «Об образовании» дистанционное образование в Казахстане было

определено как форма обучения. В связи с этим многие эксперты прогнозируют переход большинства учебных заведений от заочного обучения к дистанционным формам [1].

Дистанционное обучение - это возможность получить обучение в индивидуальном режиме, независимо от расположения локаций и времени, возможность учиться всю жизнь. Сегодня в мире наблюдается рост числа студентов, обучающихся по дистанционному обучению - технологиям, растет парадоксально и число вузов, использующих их в учебном процессе; создается большое число международных образовательных структур и т.д. Современное образование - это симбиоз на базе содержания и технологий обучения.

Объективным требованием времени многие учебные заведения начали создавать дистанционные учебные программы. Однако, несмотря на то, что практически каждая организация, ведущая дистанционное обучение, декларирует использование при обучении Интернет-технологий, на деле нередко из всех возможностей Интернета используется только e-mail почты, а в качестве преподнесения учебных материалов применяют бумажные носители, аудио- и видеокассеты. Очевидно, разработка систем дистанционного обучения, в полной мере использующих возможности современных компьютерных технологий и Интернета, - дело дорогостоящее и длительное [2].

Доступ к глобальной сети или к интернету представляется почти идеальным техническим средством для дистанционного обучения. С применением ресурсов интернета можно доставить до обучаемого любой дидактический материал (учебник, видеозапись лекции или демонстрации эксперимента), провести контрольный модуль, контроль знаний студента с помощью тестирования [3; 4].

Применяемые при дистанционном обучении информационные технологии можно разделить на три группы:

1) технологии представления образовательной информации;
2) технологии передачи образовательной информации;
3) технологии хранения и обработки образовательной информации.

В первую очередь, это принадлежит снова созданным электронным учебникам, а также информационным основаниям и банкам знания, систем справочной информации и экспертных систем, используемых для образования. У информации, предоставленной в них, в отличие от печати, должны быть абсолютно другая организация и структура. Это вызвано как психофизиологические особенности восприятия информации о мониторе и технология доступа к ней [5; 6].

Перевод играет важную роль во всей жизни, а с развитием техники, научно-технической информации, выросло значение перевода. Во время глобального развития компьютерных и информационных технологий актуальность исследований способов перевода английских компьютерных терминов без сомнения важна. Цель данной статьи – рассмотреть особенности перевода английских компьютерных терминов на русский язык, учитывая особенности перевода профессиональной литературы.

Термины – это слова или словосочетания, которые имеют специальное, определенное значение в той или иной области науки и техники. Они должны точно выражать смысл, процессы и названия вещей, присущие какой-либо отрасли производства. Например, термин «мышка», обозначает устройство для передвижения курсора (внешне похожее на мышку), а программа Windows основана на похожести предоставления информации в виде окон на мониторе компьютера.

А теперь рассмотрим перевод терминов в сфере информационных технологий через призму уровней и ярусов языка. Основная задача перевода — подбор единиц одного языка, эквивалентных единицам другого языка с целью наиболее полной передачи смысла. Речь идет не о тождестве, а именно об эквивалентности. В большинстве случаев такой перевод будет вполне правильным и не потребует каких-либо улучшений. Очевидно, однако, что полного тождества не может и быть. Однако причины нетождественности перевода и оригинала могут лежать на любом уровне языка. Картина уровней и ярусов языка, разработанная представителями Московской Фонологической школы [Реформатский А.А. Из истории отечественной фонологии,

с. 114], предполагает наличие в языке следующей структуры:

Между основными уровнями — фонетикой, морфологией, лексикой и синтаксисом — находятся ярусы, которые представляют собой нечто промежуточное. Так, морфонология занимается чередованиями, входящими в компетенцию, как фонетики, так и морфологии. Словообразование показывает переход от морфем к словам, а словосочетания являются промежуточной ступенью на пути от слова к предложению. Высший ярус, ярус текста предполагает изучение некого целого, которое возникает в результате соединения нескольких предложений.

Уровень морфологии в переводе терминологии. Адекватный перевод документации, безусловно, основан на грамотном переводе единиц лексического и синтаксического уровней. Однако и в сфере морфологии могут лежать очень большие проблемы. Система грамматики одного языка и другого может не совпадать до такой степени, что для передачи какой-либо категории необходимо пользоваться служебными словами.

Ярус словообразования в переводе терминологии. Словообразование как таковое не отражается в переводе. Зато очень большое отражение находит этимология слов. Нередко слова, называющие одни и те же реалии, в разных языках производятся от разных корней и тем самым вызывают разные ассоциации. Внутренняя форма слова предполагает его различные связи и взаимоотношения в языке, которые невозможно передать средствами другого языка.

К ярусу словообразования относятся и элементы калькирования в переводе. При калькировании исходная единица разбивается на этимологические части, каждая из которых переводится отдельно. Информационная терминология зарождалась и развивалась, в основном, на английском языке, — вот почему в других языках представлены либо калькированные единицы, которые в неявном виде представляют собой копирование соответствующего англоязычного термина, либо транслитерированные единицы (сервер, сайт, модем), понятные целевой аудитории, по существу, без перевода.

Уровень синтаксиса в переводе текстов с информационной терминологией. Различные синтаксические конструкции также могут не соответствовать привычному пути данного языка. Часть этих особенностей языка связана с порядком слов — в русском языке, обладающем свободным порядком слов, вынесение какого-либо слова в препозицию или в постпозицию означает его выделение.

Зачастую нарушение синтаксических закономерностей данного языка связано не только с нарушением порядка слов, но и с дословным переводом конструкции без осмысления ее эквивалента в другом языке.

Проведенное исследование средств, используемых на различных уровнях языка, показало, что:

- на уровне морфологии переводчик сталкивается с проблемами несоответствия грамматических категорий в языке перевода и оригинала;
- на ярусе словообразования перевод проявляет себя в калькировании;
- на уровне синтаксиса трудности лежат в сфере дословного перевода каких-либо конструкций, неестественных для синтаксиса одного языка и принятых в другом, — именно уровень синтаксиса создает проблемы перевода, связанные с прагматикой [7].

Большинство компьютерных терминов состоят из жаргонизмов, которые применяют не только специалисты, но и пользователи – люди всех возрастов и профессий. Есть три способа работы с терминами. Во-первых, чтобы правильно определить, что выражено термином, необходимо знать ту сферу науки и техники, к которой относится данный термин. Во-вторых, термину характерна соотнесенность с точно определенным понятием, стремление к однозначности, его нельзя рассматривать как обособление смысла, поскольку целый ряд терминов, за которыми закреплен определенный смысл, могут изменяться в зависимости от той отрасли, в которой они употребляются. И последнее – для того, чтобы правильно понять смысл и перевод терминов, необходимо также знать морфологию построения терминов, семантические особенности, отличающие их от часто употребляемых слов, основные типы терминов-словосочетаний, их структуру, особенности и специфику употребления.

Термины можно разделить на:

- простые – matrix, modem, joystick;
- сложные – software, workstation, interface;
- термины-словосочетания – flat liquid crystal device (LCD) display.

Простые термины однозначны и они считаются ключевыми словами данной тематики. Сложные термины имеют разные значения: workstation – рабочая станция, рабочее место лаборанта и т.д. Из этого следует, что такие термины нужно рассматривать в той сфере, в которой они встречаются. Термины-словосочетания представляют собой цепочку из нескольких слов. Последнее слово является главной частью, а определяющим – предпоследнее слово. Если они часто употребляются, то эти термины-словосочетания заменяются аббревиатурой, которая может входить в состав другого сложного термина. Например, Message Handling System (система обработки сообщений) сейчас чаще обозначается аббревиатурой MHS; Novell MHS.

Для перевода следующей фразы: «Emulation of IBM 3277 typewriter-style keyboard functions» – нужен следующий порядок перевода: эмуляция чего-то, то есть после предлога of следует термин-словосочетание. Перевод начинаем с определяемого элемента «functions». Первые два элемента можно перевести как «функции клавиатуры». Следующий элемент «typewriter-style» является прилагательным, которое по смыслу уточняет значение слова keyboard. Таким образом, «typewriter-style keyboard functions» – клавиатура типа пишущей машинки. Как мы видим, каждый последующий элемент уточняет значение определяемого слова: функции (чего?) клавиатуры (какой?) аналогичной пишущей машинке. Два последних элемента обозначают название устройства и фирмы: «устройство 3277 фирмы IBM», следовательно, окончательный вариант перевода: «эмуляция функции клавиатуры, аналогичной клавиатуре пишущей машинки, на устройстве IBM 3277».

Теперь попробуем самостоятельно перевести предложение: «Computer viruses: can they be prevented?». «DON'T USE UNKNOWN SOFTWARE… Including "shareware"» software, software from bulletin board services (BBC). Use only software from a known vendor in a sealed container!

Примерный перевод: «нельзя пользоваться программным обеспечением, происхождение которого неизвестно». К этой категории относится «совместно используемое» программное обеспечение; «распространяемые через информационные службы». Итак, здесь выделяются два термина, требующие особого внимания переводчика: shareware и bulletin board services. По своему строению shareware является сложным термином, состоящим из двух компонентов: share – разделять, совместно использовать и ware – как компонент сложных слов – изделия, таким образом, shareware – это совместно используемые изделия, но заметим, что в тексте оригинала это слово выделено кавычками, а значит, программное обеспечение типа shareware. Слова специально заключены в кавычки, показывая, что речь идет об определенном программном обеспечении.

Далее термин-словосочетание bulletin board services. Предлагаемый вариант – «информационные службы» – подходящий. Однако у специалистов эта служба известна как «электронная доска объявлений». Окончательный вариант перевода имеет следующий вид: «к этой категории относятся компьютерные программы типа "shareware", распространяемые через компьютерные сети с помощью электронных досок объявлений».

Итак, в качестве основных параметров в процессе перевода выделяют не только выбор адекватного варианта передачи смысла исходного текста, но и фоновые знания, логику, контекст, умение абстрагировать понятие при выборе синонима.

Из данного примера следует, что перевести термин-словосочетание можно путем подбора смыслового анализа отдельных элементов с учетом содержания текста, для определения логической связи между этими элементами. Смысловое развитие применяется в тех случаях, когда словарный перевод слова не подходит по контексту. Например, часто употребляемое слово «background» в словаре имеет несколько значений: задний план, фон; обстановка, место действия; предпосылка, подоплека; подготовка. Способ смыслового развития происходит в несколько этапов: восприятие общего контекста, уточнение значений отдельных слов, проверка – подходит ли слово контексту, построение логических цепочек, выбор наилучшего варианта,

проверка слов в общем контексте. Особую роль здесь играет логический анализ содержания текста. Необходимость добавления дополнительных слов или опускания их установлена нормами языка.

В силу языковых особенностей при переводе с английского на русский нередко переводчик вынужден прибегать к различным заменам определенных слов, словосочетаний, частей предложения и преобразованию всего предложения для того, чтобы наиболее полно выразить на языке перевода содержание текста. В результате нашего исследования выделяют четыре класса нормативного перевода, которые состоят из непереводимых терминов, транскрипции, перевода методом семантического эквивалента (приближенный перевод) и калькирования (морфемное или лексическое).

Первый способ – **полное калькирование** английского написания. Так переводятся названия компаний (Nvidia, LGL, Apple, Microsoft, Intel). Невозможно перевести названия программных продуктов. Например, Bluetooth переводится на русский язык как технология Bluetooth. Например, названия программных продуктов можно привести Adobe Dreamweaver (редактор разработки сайтов от компании Adobe). Существует две группы программных продуктов. Первая – программное обеспечение, разработанное крупными компаниями, обычно имеют два вида «производитель + название продукта», к примеру, вышеупомянутый Adobe Dreamweaver или Microsoft Windows. Вторая группа – приложения, разработанные любителями (обычно в модели Open Source) в виде имени разработчика, например, Gnome, Gimp, KDE. Оба типа групп невозможно перевести.

Второй способ перевода – основы **транскрипции**, то есть воссоздание звуковой формы термина при помощи русского алфавита, например, «принтер», «файл» и т.д.

Третий способ перевода терминов – использование **метода семантических эквивалентов** – это когда есть русский корень, совпадающий по значению с англоязычным термином. Например, network – сеть, data – данные и т.д. Но не всегда можно подобрать полный эквивалент. Сложносоставные термины предлагается переводить путем замены частей оригинала на лексический аналог.

Четвертый способ перевода – **морфемное или лексическое калькирование**. Например, hyperlink – гиперссылка. Калькировать можно саму структуру термина, отдельные компоненты представляют транскрипцию или лексико-семантическую замену. Этот способ включает комбинацию из перечисленных выше моделей.

Но нельзя считать эти способы перевода спасательным кругом. Если встречается термин, перевод которого неизвестен, нужно, во-первых, проверить, относится ли он к группе непереводимых терминов. Если это так, то выяснить, существует ли другой вариант термина. В этом поможет Интернет, словари, так как в них содержатся наиболее обновляемые источники. Если перевод термина уже существует, то использовать нужно именно его, независимо от модели построения.

В том случае, если нет традиционного перевода эквивалента, переводчик может выбирать способ перевода. И все же, лучше использовать *семантический эквивалент*, обеспечивающий адекватную передачу значения термина. По сравнению с транскрипцией, этот способ перевода позволяет достигнуть понимания переведенного термина любым носителем языка [8].

Итак, существовавшая сначала как узкоспециальная лексика, связанная с вычислительной техникой и информатикой, за последние несколько десятилетий лексика сферы компьютерных технологий не только значительно расширила свой объем, но и стала активно применяться в общем употреблении. Прогрессирующие процессы в сфере информационных технологий диктуют необходимость адекватного перевода определенных текстов, с одного языка на другой. На сегодняшний день, актуальность перевода английских компьютерных терминов сферы информационных технологий на русский обусловлена необходимостью перевода технических документов, программных продуктов и т.д.

В ходе написания данной статьи установлено, что для перевода англоязычных компьютерных терминов применимы такие приемы, как калькирование, конкретизация, метод смыслового развития, и преобразования частей предложения. В свою очередь, также

применяются алгоритмы, модели перевода для стандартного и облегчённого перевода. Можно выбрать любой из вышеперечисленных способов, главное для переводчика – правильная передача значения термина IT-сферы (он должен быть однозначным и номинативным).

ЛИТЕРАТУРА

1. https://cyberleninka.ru/article/n/distantsionnoe-obuchenie-na-osnove-interneta
2. С.Н. Касанин, С.И. Паскробка, Р.А. Градусов, С.Н. Ермак. Материалы 50-й научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов. Минск БГУИР 2014.
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0
4. http://files.lib.sfu-kras.ru/ebibl/umkd/365/u_lectures.pdf
5. http://is.nkzu.kz/publishings/%7B853E05D6-D256-4CE8-91FD-7B356DE002B0%7D.pdf
6. https://scienceforum.ru/2012/article/2012002081
7. Алиева Л.Р. Особенности перевода терминов в сфере информационных технологий // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр.сб.статей по мат. IX междунар. студ.науч.-практ.конф. №2(9). Режим доступа: URL: https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/2(9).pdf (дата обращения: 18.01.2020).
8. Ерошенко А., Бочарова И. Особенности перевода терминов в сфере компьютерных технологий. // Национальный исследовательский Иркутский государственный технический университет. Режим доступа: URL: https://pandia.ru/text/80/612/58451.php (дата обращения: 19.01.2020).

УДК 371.39

Токан М.Қ., Студентка1 уск. курс, 119 гр, «ПФИЯ», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: tokan.madina@mail.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЛИНГВОДИДАКТИКИ

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные проблемы иноязычного образования и лингводидактики, различие иноязычного образования и обучения, а также в целом образования и обучения, взаимосвязь между культурой и языком, которые неразделимы.

Ключевые слова: образование и обучение, культура и язык, иноязычное образование

Tokan М.Қ., Student1 accele. course, 119g, KazUMOiME named after Ablay Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: tokan.madina@mail.ru

ACTUAL PROBLEMS OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND LINGUODIDACTICS

Resume: The article discusses the current problems of foreign language education and linguodidactics, the difference between foreign language education and training, as well as education and training in general, the relationship between culture and language, which are inseparable.

Keywords: education and training, culture and language, foreign language education

Проблемы иноязычного образования и лингводидактики привлекают в последнее время все более пристальное внимание научной общественности. Если задуматься на минуту какую роль играет учитель. Учитель является главной производительной силой нашего образования. Поскольку, все упирается в конечном счете в учителя, все зависит от преподавателя и его работы.

Но также от тех вопросов, которые являются ключевыми для нас.

Одним из таких ключевых вопросов, которые определяют все остальные вопросы — это вопрос об иноязычном образовании. Главной задачей иноязычного образования в XXI веке стало создание благоприятных условий для устойчивого непрерывного развития языковой личности. В современной трактовке цель обучения иностранному языку понимается как развитие у обучающегося способности к межкультурному взаимодействию и к использованию изучаемого языка как инструмент этого взаимодействия. Для нас вошло в привычку применять словосочетание: учитель иностранного языка, преподаватель иностранного языка, учить иностранный язык, преподавать иностранный язык, овладевать иностранным языком и тому подобное.

Однако обучение и образование дифференцируются. Сплошь и рядом эти два понятия соединяют воедино. Не отличая разницы специфических характеристик. Впрочем, обучение и образование разные вещи. Они рознятся и по цели, и по содержанию. Образованием называют и некоторый процесс, и его результат. Обучение же – это всегда процесс, во время которого человек перенимает определенные знания и опыт. Целью обучения являются овладение знаниями, умениями и навыками в любой области. Традиционная парадигма, именуемая, как знание-центрическая парадигма имела свои цели. Цель достигается путем решения множества задач. И если цель определяет стратегию обучения, то задачи - это его тактика. Каждая задача ставится с учетом достижения общей поставленной цели и является этапом этого пути достижения общей цели обучения (Г.В. Рогова, А.Л. Бердичевский, И.Л. Бим, Р.П. Мильруд и др.).

Деятельность ученика - это учение, а не обучение. Если мы говорим обучение, значит мы кого-то обучаем. И если мы кого-то обучаем, то что делает ученик? Ученик поневоле подвергается обучению. А ученик должен быть самостоятельной персоной. Иными словами, самостоятельным субъектом, который понимает, что такое учение и зачем оно, и обучается сам. А учитель, не тот, кто учит, а тот, у кого учатся. В этом видится нескладность.

В рассуждении об образовании, все другое, целью образования не являются знания, умения и навыки. Целью образования в отличие от обучения является сам человек, индивидуум. Целью любого образования является формирование человека. А содержанием образования прежде всего является культура, которую человек приобретает. Под понятием культура, я подразумеваю понятие культуры в широком смысле слова. Которая состоит из четырех элементов, знать, уметь, творить, хотеть. Если человек овладевает какой-то культурой, это значит, что он знает, умеет, может творить и хочет это делать. Но ведь, бывает так, что человек знает заученные слова, но совершенно не умеет их использовать. Другой человек, знает и умеет использовать слова, но в заученных ситуациях, таких как “hello, how are you? I’m fine, thank you”, а в новых ситуациях, при встрече иностранца человек теряется. То есть, он не может творить. У него нет третьего компонента культуры. Однако, есть люди, которые знают, умеют, и могут творить, но не хотят. Поэтому сразу блокируется весь канал, человек, который что-то умеет он не хочет этого применять. Человек попросту не имеет понятия, зачем ему это нужно, для каких целей. И поэтому все, что он знает, умеет, и умеет творить все это остается не реализованным. Это все не используется, а оно должно быть использовано во благо человека. Из этого следует, что образование направлено на человека. Целью является формирование человека и содержанием является культура, которую он приобретает в процессе образования и эта культура делает его культурным. И он становится человеком во всех своих ипостасях. Любой человек изучающий иностранный язык, уже является языковой личностью, владеющей родным языком. Родной язык, будучи носителем определенной картины мира, задает формат не только общения, но и восприятия окружающей действительности. Изучаемый субъектом иностранный язык отображает иную картину мира. Владение иностранным языком становится возможным при соответствующем изменении личности обучающегося, которая, постигая особенности иноязычной картины мира, становится бикультурной. Потому что язык сам по себе не существует. Язык существует вместе с культурой. Некоторые методисты - ученые понимают это и тогда они говорят о владении языком и культурой. Язык и культура не аддитивные, не слогаемые, нельзя сложить язык и культуру, они не плюсуются. Поскольку, язык и культура- это единство. Более того, нельзя сначала выучить язык, а потом прибавить к нему факты культуры. Поэтому, говорить изучение языка и культуры некорректно. Очень трудно отделить язык и культуру. Если мы возьмем даже поговорки, когда немцы говорят *Man soll nicht jedes Wort auf die Goldwaage legen*. То есть, не хвали день до наступления вечера, то это сразу проявляется менталитет немцев. Они очень аккуратны, они точно все распределяют. Возьмите вы английскую поговорку этого же

ряда "*Don't whistle till you are out of the woods"*, то есть не свисти пока ты не вышел из лесу. Это же разве только язык? Это же средние века, это же Робин Гуд. Это же средневековый лес, через который нельзя было спокойно пройти, то есть, спокойно можно было, но, если подавал шум, тебя ловили, грабили и т.д. Значит, это отражает культуру. Я хочу этим показать, что языковые факты и культуры, они одни, они слиты воедино и нельзя говорить, мы изучаем язык и культуру. Собственно говоря, мы видим, что понятие обучение и понятие образование — это разные понятия. Следовательно, обучение иностранному языку тоже некорректное понятие. Потому что учитель обучает не только языку. Чтобы усвоить иностранный язык субъект должен выйти за пределы собственной картины мира и усвоить целый ряд новых понятий и концептов, то есть стать бикультурным. В противном случае, его понимание иностранного языка будет ограничено концептуальной картиной родной культуры, и проникновения к смыслам иной культуры не произойдёт. Дело в том, что образование — это не просто знания, умение и навыки как в обучение. Образование состоит из четырёх аспектов. Первый аспект - познавательный. Это познание, чтобы получить образование, надо что-то познать. Вот у нас с вами, поскольку мы находимся в сфере иноязычного образования. То нам нужно познать сам язык, структуру иностранного языка, вместе с её культурой. То же самое в родном языке и ещё больше и глубже познать свой родной язык. Впервые много лет назад, именно Липецкая методическая школа выдвинула, что овладение чужой культурой, должно повышать статус ученика как субъекта родной культуры. Страна не имеет культуры, ни государство, культура принадлежит народу. Поэтому, мы изучаем язык народа и культуру народа. Вернее, культуру народа в которой язык входит определенным компонентом. Это единое целое. В аспекте познания в образовании ученики познают эту чужую культуру в её диалоге с родной культурой. Второй аспект культуры - это развивающий аспект. Иностранный язык как инструмент для развития человека абсолютно незаменим. Вообще, язык такой инструмент который развивает человека как нечто другое. Вне языка развить человека невозможно. Что же можно развить при овладении иностранным языком? Абсолютно все. Существует такой миф, о том, что люди не знают иностранного языка, потому что у них плохо развита память. «Я не могу выучить», это блеф, это неправда. Наоборот, если вы хотите развить свою память, учите иностранный язык. Также развивается способность обобщать, способность выражаться логически, способность выделять главное. Делать обобщение в своём высказывании, развивается способность убеждать человека в чем-то, пояснять что-то и т.д. В процессе овладения иностранным языком можно развить такие способности, благодаря которым человек будет успешным везде, во всех сферах, будь он юрист, врач или учитель, в любой профессии достигнет лучших качеств. Это развивающий аспект образования. Третий аспект образования - это воспитательный. Я хочу сказать, что сами уроки иностранного языка, сам предмет как таковой даёт нам великолепную возможность воспитывать, но не беседами о морали, потому что беседами о морали нельзя воспитать. Дело в том, что в процессе овладения иностранным языком мы же с вами обсуждаем, любые темы, и домашнее хозяйство, и взаимоотношения между людьми, и философию, и литературу, и искусство - все что хочешь. От быта до философии. Любые темы обсуждаются. И вот в этот момент должен вступить в силу, учительский талант воспитывать. Но воспитывать опять же не словами, а воспитывать своим отношением к этому, своими высказываниями, не назойливыми, не навязчивыми. Процесс овладения иноязычного образования является прекрасной возможностью, даёт прекрасную возможность воспитывать человека не воспитывая его словами. А воспитывать его делом. Наконец-то четвёртый аспект образования - это учение. Не обучение, а учение. То есть деятельность ученика. Содержание учения зависит от программы. Это обычно владение говорением, чтением, письмо, где-то там переводом, какими-то дополнительными видами, вторичными видами речевой деятельности, это и есть учебный аспект. Итак, познавательный, развивающий, воспитательный и учебный. Эти аспекты не разрознены, не оторваны друг от друга. Они абсолютно едины. Это все интегрировано. И ничего не может выпасть из этого четырёхмерного пространства. Иноязычное образование создаёт четырёхмерное культурное пространство. Вот что главное, когда мы выстраиваем процесс образования, именно образования, мы должны понимать, как это происходит в жизни вообще. Когда рождается человек он попадает в пространство культуры. Образовательное пространство, которое мы с вами создаём в классе, оно должно быть человечески уютным, культурно - содержательным и мотивационно - увлекательным. Научить кого-то языку невозможно, языку можно только научиться, им можно только овладеть. Первая и главная исходная особенность иноязычного образования заключается в том, что этот урок четырёхмерный, вернее пространство этого урока четырёхмерное.

Иноязычное образование имеет четыре аспекта: познание, развитие, воспитание и учение. Все эти четыре аспекта не только связаны, они интегрированы друг с другом, их разорвать невозможно. И на уроке невозможно сделать таким образом, чтобы 10 минут ученик познавал там, 10 минут развивался, 10 минут воспитывался, а там чему-то учился. Это невозможно сделать и не нужно. Из этого следует, что основной задачей обучающего является представление изучаемого языка обучающимся, с одной стороны, как системы смыслов, отражающей образ мира говорящего на нем народа, в противопоставлении образу мира, представленному родным языком, а с другой - как рабочей модели, усвоение которой обеспечит порождение и восприятие высказываний на этом языке. В итоге, современное иноязычное образование, как важная составляющая образования в целом, отражая сложную сущность процесса и результата обучения иностранным языкам, а также воспитания и развития личности обучающегося средствами образовательной дисциплины «иностранный язык», позволяет выходить в область лингвообразовательных ценностей и смыслов; затрагивать сферу приобретения обучающимся социально значимых качеств; прослеживать системные связи всех социальных институтов и всех субъектов столь сложных процессов и явлений, какими являются межкультурное и межличностное общение, познавательная, профессиональная деятельность на родном и на изучаемом языке. Поэтому, практически, все политико-образовательные решения и действия, осуществляемые в области иноязычного образования, должны быть направлены на реализацию его стратегической цели. Она связана с созданием благоприятных психолого-педагогических условий для формирования у обучающегося ценностных ориентаций, мотивов, личностных позиций, компетентностей межличностного и межкультурного общения, познания и самопознания и совершенствования компетенции; развития у него способности к самоидентификации, умений критически мыслить, работать с информацией на иностранном языке, достойно представлять свою страну в ситуациях межкультурного общения; воспитания средствами учебного предмета таких социально-значимых качеств и личностных свойств, как: толерантность, креативность, открытость, коммуникабельность, ответственность, мобильность и др. Знание иностранного языка и чужой культуры в современных условиях является естественной частью повседневной жизни современного человека и важным компонентом его профессиональной деятельности. Иноязычное образование в новом социокультурном и политическом контексте становится определённым фактором человеческого капитала, ибо превращает современного человека не только в развитую личность, но и личность, социально и экономически свободную.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гальскова Н.Д. Проблемы иноязычного образования на современном этапе и возможные пути их решения М., Иностранные языки в школе, 2012, № 9.

2. Гальскова Н.Д., Теоретические основы образовательной политики в области подготовки учащихся по иностранным языкам (система школьного образования) – автореф. докт. дисс…- М., 1999.

3. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика. -М.: Академия,2004.

4. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) - М.: Высшая школа, 1989.

5. Халеева И.И. «ЛИНГВАУНИ» - вклад в культуру мира // Лингвауни: Третья Международная конференция ЮНЕСКО. – М., 2000.

6. Рогова Г. В. Цели и задачи обучения иностранным языкам // Общая методика обучения иностранным языкам.

7. Бим И. Л. Цели обучения иностранному языку в рамках базового курса. Иностранные языки в школе.

УДК 94(560):355.48

Уалиев Е., студент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Специальность «5В020700 - Переводческое дело», Алматы, Казахстан
e-mail: ualiyeverbolat@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ШУТОК В ФИЛЬМЕ «ТУПОЙ И ЕЩЁ ТУПЕЕ»

Аннотация: В статье на примере одного из эпизодов фильма «Тупой и ещё тупее» (1994) режиссера Питера Фаррелли проведен сравнительный анализ перевода шуток и каламбуров с английского языка на русский язык.

Ключевые слова: каламбур, шутка, калькирование, комический эффект, параномия.

Ualiev E., student KazUMOiMYa named after Ablay Khan, Specialty 5B020700 - Translation, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ualiyeverbolat@gmail.com

PROBLEMS OF TRANSFER OF JOKES IN THE FILM DUMB AND DUMBER

Abstract: A comparative analysis of the translation of jokes and puns from English into Russian is carried out in an article on the example of one of the episodes of the movie “Dumb and Dumber” (1994) directed by Peter Farrelli.

Keywords: pun, joke, tracing, comic effect, paranomy.

По мнению одного из очень авторитетных исследователей-лингвистов, д.ф.н. В. З. Санникова: “каламбур это литературный приём с использованием в одном контексте разных значений одного слова или разных слов, или словосочетаний, сходных по звучанию”. Одна из работ учёного “ Каламбур как семантический феномен” анализирует особенности языковых шуток, механизм комического эффекта, акцентируя внимание на ведущей роли обыгрывания паронимов. Паронимы - это слова имеющие схожие корень и звучание, но резко отличающиеся по значению (нейтрон/нейлон, Арктика/Антарктика/Антарктида). Сферы применения данного приема широки: художественная литература, карикатуры, поэзия, рекламные ролики и т.д. Однако не менее часто, если не чаще, данный прием используется в киноиндустрии.

Многие лингвисты, изучая проблемы перевода фильмов, открывают все новые и новые правила. Так, американским переводчиком Юджином Найдом, было открыто правило эквивалентности. Суть этого правила заключается в том что, одно и то же выражение должно иметь одинаковое интеллектуальное и эмоциональное влияние на зрителя, как на языке оригинала, так и на языке перевода. Именно это и означает что перевод удался, так как правило эквивалентности было соблюдено.

Следует учитывать также и особенности основной возрастной группы зрителя, на которю рассчитан фильм. От соблюдения подобного фактора зависит результат правильного варианта окончательного перевода.

При переводе каламбуров переводчики стараются сохранить триединство: форму, содержание и комический эффект. Но часто, к сожалению, выходит так, что в процессе перевода теряется одно из составных. В таком случае, переводчик придерживается одной из двух основных стратегий:

1) передать точное содержание каламбура, но при этом отказаться от словесной игры;

2) сохранить форму и коммуникативный эффект, но отказаться от передачи точного содержания каламбура.

Только лишь избрав подходящую стратегию, переводчик выбирает универсальные приемы перевода для каламбура.

Представители Российской школы переводов, М.С. Чиж и И.И. Данилова, в своей работе «Особенности перевода каламбура» выделяют три универсальных приема :

1) опущение, или полное исключение языковой игры;

2) компенсация, т.е. замена потери информации на эквивалентный кусок другой

информации, который окажет аналогичное воздействие на зрителя или читателя, как оригинал;

3) калькирование, т.е. точный перевод выражений и его значимых частей или заимствование отдельных значений слов.

Большинство переводчиков считают, что к этим трем приемам следует добавить комментарий переводчика, так как, в некоторых случаях, один подобный комментарий может помочь сохранить комический эффект каламбура.

К примеру, в популярной американской комедии "Тупой и еще тупее" (1994) режиссера Питера Фаррелли, звучит каламбур, основанный на параномии.

Ллойд, один из главных героев фильма, тормозит вблизи автобусной остановки, чтобы спросить дорогу у молодой девушки. Завязывается диалог:

LLOYD: Excuse me, can you tell me how to get to the medical school? I'm supposed to be giving a lecture in twenty minutes and my driver's a bit lost.

YOUNG WOMAN: (heavy European accent) Go straight aheads and makes a left over za bridge.

Lloyd checks out her body.

LLOYD: I couldn't help noticing the accent. You from Jersey?

YOUNG WOMAN: (unimpressed) Austria.

LLOYD: Austria? You're kidding. (mock-Australian accent) Well, ***g'day, mate. What do you say we get together later and throw a few shrimp on the barbie?***

YOUNG WOMAN: Let's not

Слова-паронимы "Austria/Australia" не требуют особого перевода на русский язык, но данный диалог содержит комический эффект за счет аудиоряда, в частности, пародирования Австралийского акцента, который при переводе на русский язык невозможен, потому что отечественный зритель не знаком ни с Австралийским акцентом, ни с Австралийской культурой.

В данном случае мы отмечаем недостаточную осведомленность говорящих в той области, о которой они рассуждают, т.е. элементарную безграмотность.

Далее попробуем сравнить несколько вариантов перевода каламбура, определяя лингвистические проблемы

Один из вариантов перевода данного диалога, представленный одной из профессиональных студий перевода кинофильмов:

Ллойд: Извините, как проехать к медколледжу? Мне лекцию через двадцать минут читать, а водитель заблудился.

Девушка: Поезжайте прямо, а за мостом налево.

Ллойд: Какой приятный у вас акцент. Нью-Джерси?

Девушка: Австрия.

Ллойд: Австрия? Тогда ***привет, подруга! Подбросим еще креветочку на барбекю?***

Девушка: Давай не будем.

Здесь можно заметить, что с нейтрализацией аудиоряда, переводчику не удалось передать комический эффект каламбура. Также нужно отметить опущение разговорного австралийского приветствия «g'day, mate" и слова «barbie" что значит барбекю.

Констатируется факт неудачного перевода каламбура.

Следующий вариант будет от авторского переводчика Ю.В. Сербина:

Ллойд: Извините, вы не подскажете мне, как проехать к медучилищу? У меня там через двадцать минут лекция, а мой водитель заблудился.

Девушка: Вы проезжаете прямо, а за мостом повернете налево.

Ллойд: Какой милый у вас акцент. Из Нью-Джерси?

Девушка: Я из Австрии.

Ллойд: Австрия? Ну что ж... (говорит с австралийским акцентом, прим. переводчика). Привет, подруга! Давай-ка подбросим еще креветок на барбекю?

Девушка: Давай не будем.

В данном случае Ю.В. Сербину сохранить комический эффект каламбура удалось частично, благодаря переводческому комментарию. Но стоит отметить, что такой прием используется достаточно редко. Перед соответствующей репликой Ллойда стоит пояснение переводчика, которое, конечно, не столько помогает зрителю понять австралийские реалии, как то, что

Ллойд ввиду своих малых умственных способностей перепутал две разные страны, Австрию с Австралией, из-за чего комический эффект шутки частично сохранен.

И, наконец, третий вариант перевода диалога, предложенный переводчиком, получивший заказ на перевод кинофильма от телеканала НТВ:

Ллойд: Извините, не скажете, как проехать к медицинскому колледжу? У меня лекция через двадцать минут, а мой шофер заблудился.

Девушка: Езжайте прямо, а потом поверните налево, за мостом.

Ллойд: Какой милый акцент. Нью-Джерси?

Девушка: Австрия.

Ллойд: Австрия? Надо же. ***Здорова, гуру, а не поджарить ли нам кенгуру?***

В данном случае переводчик вместо приемов эквивалентности и пояснительного комментария, выбрал прием компенсации. Заменив «***What do you say we get together later and throw a few shrimp on the barbie?***» на « ***Здорова, гуру, а не поджарить ли нам кенгуру?***», а конкретно замена слова «shrimp” на слово “кенгуру” в этом случае помогает зрителю понять, что Ллойд, перепутал две страны, из-за чего комический эффект сохраняется. Слово “гуру” в данном случае не несет какого-либо смысла, а скорее служит рифмой к слову “кенгуру” из-за чего комический эффект еще более усиливается.

Конечно, в фильме большое количество шуток и каламбуров, но считаю, что именно этот диалог явился наиболее сложным для перевода, поскольку множество различных нюансов, включая и культурные, должны быть учтены при любом переводе. Также следует отметить, что в большинстве случаев авторские переводы являются более удачными, поскольку они не скованы какими либо ограничительными рамками. Таким образом, в результате анализа проблем перевода каламбура хотелось бы отметить, на мой взгляд, следующие причины ошибок профессионального переводчика :

1) отсутствие аудиоряда;

2) нарушение правил эквивалентности и компенсации;

3) личностная малограмотность переводчика.

ЛИТЕРАТУРА

1. Влахов С.С. Непереводимое в переводе / С.С. Влахов, С.Р. Флорин. – М.: Междунар. отношения, 1980. – 342 с.148 Н.В. Грошев. Проблема перевода каламбура в кино

2. Лабус Л.А. Лингвистические особенности перевода кинофильмов с английского языка на русский / Л.А. Лабус. – Калининград, 2007. – Электрон. текстовые дан. – Режим доступа: http://festival. 1september.ru/articles/501946/ (дата обращения:11.09.2016). – Загл. с экрана.

3. Найда Ю.К науке переводить / Ю. Найда // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Междунар. отношения, 1978. – С. 114–135.

4. Санников В.З. Каламбур как семантический феномен / В.З. Санников // Вопросы языкознания. – 1995. – № 3. – С. 56–69.

5. Чиж М.С. Особенности перевода каламбура / М.С. Чиж, И.И. Данилова // Успехи современного естествознания. – 2012. – № 5. – С. 168.

UDC 81’243

Usserbayeva M.M., MA, senior teacher, Abylai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail:madina_userbay@mail.ru

PROJECT IDEAS FOR TEACHING FL TO PR AND JOURNALISM STUDENTS

Abstract: The purpose of this article is to share some practical ideas on how to use project work in the context of teaching / learning English. Firstly, the author offers several ideas for project work that can be used for students studying a foreign language in the specialty of PR and journalism. The article also provides requirements for the organization of project work and an evaluation system.

Key words: project work, teaching / learning English, evaluation system, realities

Усербаева М.М., м.п.н., ст. преподаватель
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail:madina_userbay@mail.ru

ИДЕИ ПРОЕКТОВ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ПИАР И ЖУРНАЛИСТИКА

Аннотация: Цель этой статьи - поделиться некоторыми практическими идеями о том, как использовать проектную работу в контексте преподавания/изучения английского языка. Во-первых, автор предлагает несколько идей для проектной работы, которые можно использовать для студентов, изучающих иностранный язык по специальности пиар и журналистика. Также в статье даются требования по организации проектной работы и система оценивания.

Ключевые слова: проектная работа, преподавание/изучение английского языка, система оценивания, реалии.

One way to keep things practical in class is to use realia whenever possible. **Realia** is just another way to say materials that are created with native speakers in mind.

Bringing realia into your classroom will make your students more prepared for what they will find outside your classroom walls. ESL-targeted materials tend to have simpler grammar and vocabulary, which is great when you are just learning English, but not great, when everything encountered *outside* the ESL classroom is not adjusted for people who are still learning.

Project-based learning is a great way to keep things focused on reality, since it starts with a true-to-life problem and asks students to solve it. In project-based learning, students work through a series of steps to come to a solution to that problem. This series of steps may include listing the information necessary for coming to a solution, breaking down the different steps they will have to take to solve the problem, gathering the necessary information, coming to a conclusion and presenting their solution [1].

There are certain rules, which should be considered when giving a project:

1) Project group should consist of three students (for example one student with elementary level, another with pre-intermediate and the last one with intermediate level). So they can help each other in case of some difficulties. Strong students will help to weak students to cope with the task and explain unknown issues.

2) Teacher divides students into groups himself/herself

3) Teacher gives the evaluation criteria in advance.

4) The task should be clear and concrete. The instructions are provided.

Here is an example of evaluation table, which can be given to students [2, с. 116].

№	Evalution criteria	Points
1	Criteria for evaluating the presentation (5 points): • Presentation volume (10 slides) • The presence of a variety of visual material (photos, pictures, pictures, maps, tables, diagrams) • Technical literacy of the presentation (format, text size no more than 40 words) • The relevance of using animation (sounds, effects, music) • Aesthetic presentation (color, proportion of pictures, fonts)	
2	Criteria for assessing the content of the project (5 points): • Correspondence between the topic and content • Relevance, novelty • Informative saturation of the project • Presence of original finds, own judgments • Logical presentation of the material	
3	Criteria for evaluating the protection of the project (5 points): • Exact adherence to the rules (10-15 minutes) • Language correctness of speech (grammar, lexical, phonetic) • The degree of ownership of the material (free - without support, not free - with support) • The ability to attract the attention of the audience (introduction, ending) • Self-management of presentation slides	

	Total: 13-15 points - “5” 10-12 points - “4” 7-9 points - “3” Final mark:	

The tasks of project should be thoroughly explained and specified according to the level of students and their specialty especially if it is the second or third year students.

Let us take the following tasks as a project idea [3]:

Advertisements: create an advertising campaign to sell a product. The product can be real or imaginary. Try using this to teach persuasion, as an assignment for speech class, or to reinforce skills learned in a consumer class.

This task can be specified for PR students in the following way.

- Create an advertising campaign to sell a product. The product can be real or imaginary. The target audience will be the teachers. OR

- Create an advertising campaign to increase the number of graduates in your university. The target audience will be the school pupils.

Magazines: create a magazine covering large units of study such as PR and Media, that way many articles can be written. Images may also be drawn or printed and added to the publication.

This task can be specified for Journalism students in the following way.

- Create a magazine, which is called ‘Media Journalism’, it should include the articles written on this topic by the creators (students) of this magazine. Images may also be drawn or printed and added to the publication.

This task can be specified for PR students in the following way.

- Create a magazine, which is called ‘Event’, it should include the articles written on this topic by the creators (students) of this magazine. Images may also be drawn or printed and added to the publication.

Storyboards: create storyboards to summarize a short story or to plan a narrative, movie, or presentation.

- Create a storyboard of a short newspaper article summarizing it in the form of presentation.

Autobiographies: write the story of your life. This assignment may help you teach autobiography or reinforce a broad range of writing skills. For example, imagine that you are a famous professional journalist (specialist in PR), write your autobiography.

Awards: Create an award to present to a famous journalist, who inspires you, the most. This task can be used for Journalism students.

Create an award to present to the best PR manager in a large PR department. This task can be used for PR students

Biographies: write the life story of someone else. It could be a friend, family member, historical figure, or a fictional character. For example, write the life story (**Biography**) of a famous journalist you would like to look up.

Write the life story (**Biography**) of a well-known PR specialist you would like to look up.

Blogs: create blogs for literary characters. Create an actual blog free at blogger.com or just have students write and organize articles on white printer paper if the internet is not available. For example, create a blog for a character taken from the news article you have read who impressed you the most.

Booklets: create an informational booklet. Booklets can be applied to almost any unit of study and all they require to make are some blank white printer paper folded in half, one of my favorites. For example, for PR students you can give a task to create an informational booklet of your own PR company.

Bookmarks: create illustrated bookmarks with relevant information. A bookmark might summarize previous chapters or contain the definitions of challenging vocabulary words. For example, for PR students you can give a task to create a bookmark, which summarize previous topics like «Branding», «Advertising» and contain the definitions of challenging vocabulary words on PR. For example, for Journalism students you can give a task to create a bookmark, which summarize previous

topics like «Mass media», «Newspapers and Magazines» and contain the definitions of challenging vocabulary words on Journalism.

Brochures: brochures can be made as either tri-fold or bi-folds. Students can create informational brochures about a story's setting in some newspaper article, or a kind of manual with instructions in the form of brochure how some processes in their field of study works. For example, for PR students you can give a task to create a brochure how to organize some PR event like presentation of a new book by the author. For Journalism students, you can give a task to create a brochure how to conduct an interview correctly or make a good reportage from the scene.

Calendars: create a calendar charting the dates of key events. This can be applied to a number of events they have already visited and plan to visit this study year for their professional development.

Classified Ads: create classified type ads as seen in newspapers. It could be a wanted ad or a M4F type ad depending on the age of your students. Update the concept and have students create Craigslist ads or Ebay listings. Example applications include covering vocabulary words. This task is good for PR students.

Editorials: provide an opinion about a hot topic in history or science. Should the space program be reduced? Is US military intervention in current conflicts appropriate? Is global warming a concern? This task can be especially useful for Journalism students.

Fables: create fables that teach a lesson. Students may create illustrated storyboards of their original fables or even dramatic adaptations, which they then perform. A good character building activity. For example, write a fable with illustrations with the name «Adventures of restless Mr. Wordofmouth» for Journalism. Write a fable with illustrations with the name «Adventures of restless Mr. Holidayman» for PR.

A Handbook of Specialist Glossary: If students need to understand a large array of vocabulary words, consider having them construct glossaries to help them study and review. Students make a small pocket book of terms on their specialty about 300 words. Then teacher can conduct a word quiz to consolidate it.

Inventions: create and illustrate your new invention that address a problem in society. Address sociological issues. For example, problems like poverty, lack of education, nature destruction, religious conflicts etc. It may be in the form of presentation. This task is good for developing Social Political Lexis.

Newscasts: deliver important information from literature, history, science, or math in the form of a newscast. Newscasts can be prerecorded or presented live. For Journalism students, you can give a task to create a newscast for what happened in the country for the last month.

Pen-pals: write letters to and from important people from history or the characters in a story. Write a letter to a famous outstanding journalist (PR specialist) asking for advice and sharing some ideas on professional development.

Posters: create posters to review skills. As a bonus, many of these posters can often be displayed during state tests, so if your students create high quality posters, the posters may be a useful resource during the test. For example, create a «Journalism or PR Terminology Poster or «The Anatomy of Newspaper» Poster depending on specialty.

Questionnaires: create a questionnaire and survey students to gather an understanding about thematic issues from a text or social problems for a speech or presentation. For example, students need to make a questionnaire on the topic «Influence of media on people's opinion" or «Influence of advertising on people's tastes». In addition, present the results of their survey in the form of presentation using statistical data they gathered.

Radio Broadcasts: create a script for a radio program covering any appropriate field of study. For example, the topics can be «Should PR agencies ever guarantee clients media coverage?» for PR students and «What do journalists struggle with the most on social media?» for Journalism students

Scrapbooks: create a scrapbook of your favorite articles or important events directed on your professional development from a decade.

Skits: create a short skit to bring an historical event to life. For example, Watergate scandal in the USA, The Eaton Affair, Iran-Contra etc.

Storyboards: create storyboards, summarize a short story or to plan a narrative, movie, or presentation. The task will sound as following: create a storyboard of a short newspaper article summarizing it in the form of presentation.

Websites: Design a website that would be a source of inspiration for future and current journalists.

- Design a website that would be a source of inspiration for future and current PR specialists.

Yearbooks: create yearbooks reviewing the characters and events from several stories that the class read. Create a yearbook reviewing the characters and events from what had happened to you while studying at university this year, which contributed to your professional development.

This task can be applied as to PR students so Journalism students as well.

Thus, the project method has several advantages over traditional teaching methods. The main advantages are [4]:

- enhances student motivation in learning English
- visual integration of knowledge in various subjects of the university program
- space for creativity

The use of new information technologies not only enlivens and diversifies the learning process, but also opens up great opportunities for expanding the educational framework, undoubtedly, carries with it a huge motivational potential and contributes to the principles of individualization of education. Project activity allows students to play the role of authors, creators, increases creativity, expands not only the general outlook, but also contributes to the expansion of language knowledge.

REFERENCE

1. Елина Н.А. Метод проектов на уроках английского языка как способ повышения активности и самостоятельности. Mode of access URL: https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2013/01/10/metod-proektov-na-urokakh-angliyskogo/- (accessed: 01.11.2019).

2. Сергеева В.П., Каскулова Ф.В., Гринченко И.С. Современные средства оценивания результатов обучения: Учебно-методическое пособие / Под общ. ред. В.П. Сергеевой. – М.: АПКиППРО, 2006. – 116 с.

3. 62 School Projects. Mode of access URL: https://www.ereadingworksheets.com/e-reading-worksheets/school-project-ideas/- (accessed: 01.11.2019).

4. Susan Verner 5 Ways to Promote Your Students' Intrinsic Motivation to Learn English. Mode of access URL: https://www.fluentu.com/blog/educator-english/motivating-students-to-learn-english/- (accessed: 01.11.2019).

UDC 81'25

Sherkuat A., Bachelor's Degree student «6B036 - Translation studies», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: altynaysherkuat@mail.ru

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH OF "EVOLUTION OF TRANSLATION BUSINESS"

Abstract: The article is concerned with the historical development and evolution of translation business, the current state and role of this discipline in all spheres of human activity, and the prospects of the specialty in the future.

Keywords: "Ancient Egypt", "antiquity", "middle Ages", "age of Renaissance", "age of Reformation", "modern Translation"

Шеркуат А., Бакалавр «6В036 - Переводческое дело» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: altynaysherkuat@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ИССЛЕДОВАНИЯ «ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕРЕВОДЧЕСКОГО ДЕЛА»

Аннотация: В статье рассматриваются историческое развитие и эволюция переводческого дела, нынешнее состояние и роль данной дисциплины во всех сферах человеческой деятельности, и перспективы специальности в будущем

Ключевые слова: «Древний Египет», «античность», «средневековье», «эпоха Возрождения», «эпоха Реформации», «современный перевод»

Even the most original of our poets - with strongly pronounced own style, with sharp features of creative individuality - give their strength to the art of translation. An important role in the development of this high art played, as we know, A. M. Gorky, who founded the publishing house «World Literature» in Petrograd in 1918 with the support of Lenin. This publishing house, which brought together about a hundred writers, has set a special goal - to raise the level of translation art and to train young translators, which could give a new Soviet reader, first-time acquainted with the cultural heritage of all times and peoples, the best books that are on earth. Academicians, professors and writers involved by Gorky in this task scrutinized the old translations of Dante, Cervantes, Goethe, Byron, Flaubert, Zola, Dickens, Balzac and Tekkerei's works, as well as Chinese, Arabic and Persian ones, Turkish classics and came to a very sad conclusion that, with the exception of rare cases, the old translations in the vast majority of strongly useless, that almost all translations must be made anew, on other - strictly scientific - grounds that exclude the previous methods of unscrupulous bush cultivation. To do this, we needed the theory of literary translation, arming the translator with simple and clear principles, so that everyone - even an ordinary translator - could improve their skills. These principles were vaguely felt by others among us, but were not formulated at the time. Therefore, several members of the Scientific Board of the World Literature Publishing House (including me) were asked by Gorky to compile a kind of manual for old and new masters of translation, to formulate the rules that should help them work on foreign-language texts.

The word 'translation' comes from a Latin term which means "to bring or carry across". Another relevant term comes from the Ancient Greek word of 'metaphrasis' which means "to speak across" and from this, the term 'metaphrase' was born, which means a "word-for-word translation". These terms have been at the heart of theories relating to translation throughout history and have given insight into when and where translation have been used throughout the ages.

It is known that translation was carried out as early as the Mesopotamian era when the Sumerian poem, Gilgamesh, was translated into Asian languages. This dates back to around the second millennium BC. Other ancient translated works include those carried out by Buddhist monks who translated Indian documents into Chinese. In later periods, Ancient Greek texts were also translated by Roman poets and were adapted to create developed literary works for entertainment. It is known that translation services were utilized in Rome by Cicero and Horace and that these uses were continued through to the 17th century, where newer practices were developed.

It is argued that the knowledge and findings of Greek academics was developed and understood so widely thanks to the translation work of Arabic scholars. When the Greeks were conquered, their works were taken in by Arabic scholars who translated them and created their own versions of the scientific, entertainment and philosophical understandings. These Arabic versions were later translated into Latin, during the Middle Ages, mostly throughout Spain and the resulting works provided the foundations of Renaissance academics.

A number of scientists consider the beginning of translation history to be the period of joining of Kazakhstan to Russia (N.Sagandykova, A.Zhaksylykov), others look for the sources of translation development since the discovery of translations of Saadi in the XIV century (A.Tarakov), the third - the

appearance of critical articles of Kazakh intelligentsia in the press in the beginning of the twentieth century (K.K.Alpysbaev). The development of Russian-Kazakh translations was of great importance due to the translations of Abai. The phenomenon of Abai personality itself - poet, philosopher, orator, improviser, biya is an inexhaustible theme of research. Abai «opened a window» to world literature by translating the immortal works of Goethe, Schiller (from Russian), Pushkin, Lermontov and Krylov. These translated works of the great poet and translator constitute the «golden fund» of Kazakh translation studies. According to Abayevedov's research, Abai translated more than 50 works from Russian classics. About quality of translations of the beginning of XX century writes known linguist O.Aitbaev. The beginning of a century the scientist considers the period of the beginning of mutual relations between Kazakh and Russian ethnoses. In creativity of M.Dulatov translations of Russian classics were occupied. M.Dulatov in the articles specifies necessity of selection of literary works, the careful approach to subjects of translated work. In 1909 in St.-Petersburg the book "Qyryq mysal" (Forty fables) is published in translation by A.Baitursynov: "...it would be appropriate to say that each of them (Sh. Kudaiberdiev, M. Zhumabaev, Zh. Aimauytov, A. Baitursynov, M. Dulatov) contributed to the translation business from Russian to Kazakh, and these translations were so perfect that the Kazakh reader perceived them as original works, and this is considered the highest mark in the characterization of translated works".

A characteristic feature of 1920-1930 is the formation of Kazakh translation studies, which began with the translation of Russian literature into Kazakh, characterized by a rapid surge of translation literature. In the period from 1930-1940 the following publications on translation, concerning translations from Russian into Kazakh language, were published: S.Seyfullina, I.Zhansugurova, K.Bekkhozhin, R.Zhaman. Thus, the period from 1920-30 years was significant for the Kazakh translation business. The period of 1950-60s is especially marked by many scientists as the next stage. Since 1960 in Kazakhstan there is a science of translation studies, combining not only theoretical material, but also practical. The works on the theory of translation of that period can be divided into three groups: the first group is the works on the theory of translation; the second group is translations from Russian into Kazakh; and the third group is the mutual influence of Russian and Kazakh literature.

Consideration of translation as a separate linguistic discipline begins with the work of M.Auezov (1957). The following writers and scholars wrote about translations from Russian into Kazakh language: S.Abdrakhmanov, T.Alimkulov, M.Alimbayev, R.Berdibaev, E.Buketov, G.Kayyrbekov, H.Esenzhanov, Sh.Kereeva-Kanafieva, S.Maulenov, S.Nuryshev, T.Sadykov. It is necessary to note, that 1950-60th years are characterized in linguistics by creation of strong scientific-theoretical base of the Kazakh linguistics. The majority of works on translation of that period are devoted to interrelation of Russian and Kazakh literature, though unilaterally: A.Alimzhanov, S.Vasiliev, M.Gainullin, A.Derbisalin, K.Kanafieva, Z.Kedrina, B.Momyshuly, D.Nikolic, I.Omarov, S.Seyitov, S.Smirnov, Z.Shashkin, M.Fetisov. In the 50s, the translation served ideological purposes to strengthen the so-called "internationalism", about friendship and unity of all peoples of the Soviet Union.

Economic and cultural globalization is eroding borders between countries, but language barriers remain, which means there is a growing demand for translators. The global translation market, which is estimated at between $30 billion and $45 billion depending on the methodology, continues to grow despite all the recessions and crises, as even a decrease in the number of trade transactions often requires intensified negotiations between partners. Among the main factors contributing to the development of the translation market in Kazakhstan, in addition to globalization, we can also note the active involvement of Western investments, the growth of the economy and the number of export-import operations, the development of IT-technologies, strengthening the role and increasing the scope of the state language, as well as the growth of Kazakhstan's activity in the international arena. All this dictates new requirements to the volume, level and quality of translations, and at the same time reveals a number of problems, the most acute of which is the lack of highly qualified translation staff. Moreover, the lack of professionals is felt at all levels, from specialists capable of making competent translations of labels for supermarkets to the highest caste among translators - synchronists.

Dozens of major political and economic events are held in Kazakhstan every year at the highest level - summits, forums and international conferences. And all of them require highly qualified specialists

in simultaneous interpreting. And if we consider that such a major event as the world exhibition Expo-2017 is ahead of us, the need for high-level interpreters becomes even more urgent. Meanwhile, it is not easy to train such specialists, as it is not enough to master the method of simultaneous interpreting - it requires certain natural abilities. And just like among a huge number of drivers there are few cool drivers, so among interpreters there can not be many synchronous interpreters. "There are 10-12 good interpreters-synchronists in the country, who serve events at the highest international level, say, Astana Economic Forum, media forum in Almaty, Foreign Investors Council with the participation of the President and others, - says the interpreter-synchronist, representative of our region in the International Association of Translators-Synchronists AIIC (AIC) Batyrkhan Zhulamanov. - The work of a synchronous interpreter is associated with stress, so such an interpreter requires psychological stability, excellent memory, knowledge of the peculiarities of the economies of different countries, good cultural background. He also needs to be aware of what is happening in the country and the world and, what is called, constantly keep his hand on the pulse. A good interpreter-synchronist conveys not only the meaning, but also the emotional tone of speech. If the translation is incorrect, then, depending on the level of the event, may affect both the image of the organizer and the image of the country. That's why we all walk on the edge of the knife, as they say, pan or disappeared". For students of translation faculties, the example of the Soviet leader Nikita Khrushchev, who in 1959 at the American national exhibition in Sokolniki promised a delegation headed by U.S. Vice-President Richard Nixon to show the American people "Kuzkin's mother. Either in reality, or according to a firmly rooted legend, the translator translated this idiom literally as a promise to introduce Kuzma's mother. One way or another, but from the point of view of the idiom's complexity of translation this case is quite illustrative, although his knowledge does not relieve some current synchronists of the need to translate no less vivid figurative expressions of modern political leaders. The simultaneous interpreter should have an immediate reaction and ideally the ability to anticipate the speaker's speech. And from the most incoherent and inadequate text, he should be able to build a logical sentence. Basically, all our high-level synchronists are individual entrepreneurs working on short-term contracts, contracts. A translation day of a good synchronist costs on average $650-750. At the same time, the work of these specialists is not regular - the event can take place several days a week, followed by a break, and then the next event. The circle of events for professionals of high level is not limited to those that take place in Kazakhstan. The simultaneous interpreter can work all over the world and, if it is a question, in particular, of the interpreter from English to Russian, and back, he can translate any event with the participation of representatives of the CIS countries, where the Russian language is usually one of the workers. There is also a need for English-Kazakh simultaneous interpreting, but such specialists are even more scarce. The Kazakh State University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan (KazGUMOiMA) this summer for the first time has released 60 simultaneous interpreters, some of whom specialize in translation from Kazakh into Russian and back, and another part from Kazakh/Russian into English and back. But this does not guarantee that all of them are successfully implemented in this very profession. "Translators-synchronists are a piece of work," says Perizat Yelubayeva, Dean of the Faculty of Translation and Philology at KazGUMOiMA. - In an ordinary person, the left and right brain hemispheres work, and in a synchronous interpreter, they must work simultaneously at the moment of translation. Background, basic knowledge of the synchronist should be very broad, memory phenomenal, speech speed high, and diction good, clear. 70 percent of our students studying under the grant are synchronists, as the state gives orders primarily for these language specialists. There is a demand for simultaneous interpreters from German, French and back, but we don't have at least two practitioners in the field of simultaneous interpreting from these languages who could be engaged as teachers to teach students their techniques, secrets, subtleties and nuances of translation.

The market of translation agencies in Kazakhstan is quite saturated, but it is not yet very developed and absolutely not structured. Only in Almaty there are more than 120 agencies of different levels, but there are no obvious leaders or unambiguous outsiders. Demand for translations is constantly growing, so all players receive orders, even if most of them come from individuals to translate personal documents. It is very difficult to assess this market in monetary terms, at least relatively reliably, as

it is very fragmented. In addition, agencies act as intermediaries, but almost all of them work with freelance translators who work with several translation agencies rather than one. The peculiarity of the translation business nowadays is that it is mostly done virtually. An order can be sent to an agency by e-mail, it, in its turn, sends it to the translator or, depending on the volume, divides it between several translators, and then the completed translation is sent to the customer. Some agencies are registered as IEs and do not even have an office - only phone numbers and a website. The main way to promote an agency, if it counts not only on serving individuals, but also on corporate clients, is through a website. And the main advertising - is the promotion of this very site in search engines. It is there, above all, representatives of legal entities looking for a translation agency, and the first ten agencies, "pop up" in response to the words given in the search engine, can count on a certain minimum clientele. Therefore, the cost of promoting the website translation agency to the first positions in search engines is constantly growing. A number of agencies still have an office, and a small staff, as a rule, not exceeding five people. But there are also those that have already opened several branches and offer translations from more than a hundred languages. As a rule, the owner of an office has a good command of one or several foreign languages, and he can also employ appropriately qualified assistants to edit translations. It should be noted here that not always and not in all agencies it is mandatory, which also affects the final quality of translations. Not all translations are also subject to proofreading, which is another proof that this market is underdeveloped. "We cooperate with two translation agencies, which are the basis for our students to undergo practical training," says Perizat Yelubaeva. - But when we ourselves worked on a large translation project and gave part of the translation to these agencies as professionals, I was disappointed with its quality. By and large, a whole translation team should work on serious projects: a specialist in the native language to which the translation is made, a person who knows the language and at the same time specializes in the subject matter of translation, if necessary, IT-specialist, as often requires not only text translation, but also the transmission of technical images". If to focus on the sites of translation agencies, the majority of them assure potential clients of the experience of their professionals and for the sake of persuasiveness give the list of their customers - large well-known companies. But it may well turn out that for this or that company the agency has executed only one order, and then the dissatisfied client has gone to another agency. In other words, a good website and information on it are not yet a guarantee that the client will receive quality translation. The market players themselves also confirm that most clients are in constant search of better and faster translations, and it is not easy to keep them. Most Western translation agencies have a certain specialization, while it is advantageous for translators to have a specialization, and the bureau does not. If a person has two degrees, say, language and technical, or legal, he will always be in demand as a freelance translator in his field, and his rate will be higher than that of a simple linguist. Agencies strive to get more orders and take any translations, as they do not risk anything, because they do not hire translators, and cooperate with all freelancers.

There are more and more qualified translators in the country, but the number of foreigners coming to Kazakhstan is also increasing day by day. The demand not in experts of English, but in narrowly specialized translators - from Farsi, Italian, Japanese etc. increases. For example, in Astana they are looking for a translator from the Czech language. And in Almaty they are ready to hire a translator from Thai. They promise a high salary. However, the location of the employee does not matter. Because some people underestimate the work of an interpreter, they are not ready to pay for it. Fortunately, there aren't many of them. The salary of an interpreter in Kazakhstan today ranges from 60 to 110 thousand tenge. But this is a fixed amount, which does not include fees. Sometimes an interpreter's income for one day can be higher than his monthly salary. Many translators work for themselves and receive as much money as they can execute orders. Professionals who work in large companies are also easy to walk up the career ladder. If you have knowledge in the areas with which they constantly deal (marketing, law), it is not difficult to get to a high position. You can go abroad to earn money and translate complex technical tests, lying on the beach with a dictionary.

Speaking about translations into Kazakh, specialists very often note the quality problem, because despite the large number of Kazakh people who speak the state language, not all of them have good literary Kazakh. Kazakh language is vivid, educated and rich in synonyms, but paradoxically, this is

also the complexity of translation, as five different specialists may have five different opinions on how to translate a text. There is also the problem of the lack of common vocabularies that bring translators' work to a common denominator and help resolve controversial issues. The need for translation from English to Kazakh is also growing every year, but translation agencies complain that due to the lack of good translators of this language pair have to translate through Russian, which, firstly, increases the cost of translation, and secondly, some nuances in such translation are lost. That is, the urgency of the personnel problem is obvious. Thus almost 50 higher educational institutions in Kazakhstan prepare translators, including even legal non-profile higher educational institutions, and in Almaty only higher educational institutions, having translation departments, 16. Practically all of them also specialize in training translators from English to Kazakh and back. But then again there is the question of the quality of training, because, despite the abundance of institutions of higher education, their management notes the lack of methodological manuals and theoretical literature on translation into Kazakh, as well as a shortage of highly qualified teachers. In Soviet times, there was not so much need for translators and teachers in this field, as the country was closed. And only in independent Kazakhstan, whose economy is being actively integrated into the world community, and international cooperation is being strengthened, the translators received many new opportunities to apply their knowledge and skills.

Meanwhile, the sphere of application of the Kazakh language is steadily expanding and will continue to grow, as suggested by the Program for Development and Functioning of Languages in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 approved in June 2011, the main concept of which is to increase the competitiveness of the Kazakh language and its prestige. Agencies are already noting a steady increase in orders to translate tender documents into Kazakh. All goods in supermarkets and shops of the country should appear with labels in the Kazakh language, which has also formed a certain segment of permanent orders of translation agencies. Legal documentation and financial documentation are also being translated, and the volume of broadcasting in the state language is increasing, which requires dubbing and translation of films, programs, and international news. There is also a niche, such as large state orders.

Recently, high technology has been making a serious statement not only in machine translation but also in interpretation. In 2010, Google, Toshiba and lesser-known companies were also noted as developers of mobile applications for interpretation. Such applications are inexpensive and can be installed on any modern smartphone. The next step is to choose the recipient's language and say your phrase in your native language. It will be translated in a second. Here, for example, you can see the work of the Japanese program "Jibbigo Voice Translation" in action: "Jibbigo knows several languages and makes life much easier for the traveler - it translates and reproduces whole sentences with grammar in mind. It is not suitable for complicated negotiations, of course, but in order to order a dinner in a restaurant abroad its capabilities are quite sufficient. A similar idea is used in QuestVisual's Word Lens application. It is used to instantly translate short texts. Just point your mobile phone camera at the inscription - the program recognizes the text in the picture and even picks up similar fonts.

Today's written translation needs to be done not only with high quality, but also quickly. Software developments such as MemoQ come to the aid of a specialist. Their common name is "Translation MemoQ", the principle is "do not translate the same thing twice". Translation memory should not be confused with machine translation programs. In fact, Translation Memory is a developed database of translated words, expressions, syntactic integers that is created by the translator himself. In each new text, the program defines concepts that are already "familiar" to the translator and offers the specialist translation from the database. In this way, uniformity in the written translation of documents and, of course, significant time savings are achieved. Translators have been earning their base for years and are very reluctant to share it with colleagues. It is understandable: the price of a specialist with a quality base is significantly increased in a translation agency.

The development of machine translation technology is inevitable. According to research companies, more than 80% of large companies plan to start using machine translation solutions in the next two years. There are the following explanations: machine translation is becoming more and more quality and is already a serious tool for doing business. This does not mean that the giants are saving on living translators, but if you need to get a not quite smooth but fast translation of material

from a website or a letter, it is much easier to use a special computer program or Internet service than a translator. However, there is also the downside of the coin: for another person who also uses machine translation to understand you, you have to write in a so-called “controlled language”, specially adapted to the “thinking” of the computer. Common vocabulary and simple but complete sentences in such a language are very likely to be translated correctly. “Controlled” texts are much easier to machine translate and the company’s localization costs are reduced accordingly. Another question is what is more expensive: to have your own translator on staff or to spend time training your staff on the rules of “controlled language”.

Summarizing aforementioned arguments, it can be seen that further state of translation industry is dependent on how interesting, qualitative, innovative and useful it is. If translators cope with their duties very well, it will change the mind of people in a positive way.

REFERENCE

1. The book of Korni Chukovsky “High Art” - The art of translation
2. The history of translation - http://linguisticus.com
3. Modern translation industry - Magazine “Central Asia”, July-August 2013, №4 (86)
4. Future of translation business - Magazine “LiveJournal”, July 17, 2011
5. https://www.kwintessential.co.uk/blog/general-interesttranslation/the-history-of-translation The history of translation studies
6. https://rabotanur.kz/tips Translators in Kazakhstan

UDC 130.30

Әбдіжаппар А.Ә., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, 2 оқу жылының магистранты, мамандық шетел филологиясы, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: aigerim.aigerim94@mail.ru

«ОТАН» КОНЦЕПТІСІНІҢ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯСЫ» (ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІ)

Аңдатпа: Лингво-мәдениеттанулық талдау базалық концептердің сыртқы және ішкі жан дүниесін ашуға мүмкіндік береді бейнеленген, оларға түрлі мәдени идеалдар, ұлттық сипаты мен ұлттық идея. Қазақтар мен ағылшындардың әлемдік көзқарасының негізгі тұжырымдамаларының бірі «Отан»концепті болып табылады. Оны әлемнің екі тілдік суретін салыстыру арқылы адамдардың санасында қоршаған шындықты репрезентациялау тәсілі ретінде қарастыру қажет. Концепт тіл бірлігінде мәнін жасыра отырып, маңызды мәдени ақпаратты сақтауға қабілетті деп саналады. Бұл мақалада екі тілдің паремиологиялық қорының материалында «Отан» концептінің салыстырмалы лингво-мәдениеттанулық талдауының нәтижелері Берілген. Мақал - мәтелдер қазақтар мен ағылшындардың Отанын қабылдаудағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға,»Отан»концептісінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді.

Түйінді сөздер: концепт, Отан, Отан, лингво-мәдениеттану, қазақ тіл,ағылшын тілі.

Abdizhappar A.A., 2nd year student of master`s degree on foreign philology, KazUIRandWL after Ablai khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aigerim.aigerim94@mail.ru

THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT “HOME/FATHERLAND” (BASED ON KAZAKH AND ENGLISH PROVERBS)

Abstract. Linguistic and cultural analysis of the basic concepts of human external and internal world can reveal national character, national ideas, various cultural ideals reflected in these concepts. The concept “Home/Fatherland” is one of the key concepts in the worldview of Kazakh and English languages. The author analyses the concept “Home/Fatherland” as a means of representing reality in national consciousness comparing two linguistic pictures of the world. We know that a concept contains important cultural information, concealing its direct meaning in a linguistic unit. The article presents the results of comparative linguistic and cultural analysis of the concept “Home/Fatherland” on the material of the two languages paremiology. The proverbs and sayings gave the author the opportunity to identify the similarities and differences in Kazakh and English perception of the Home/Fatherland and to determine national and cultural specificity of the concept “Home/Fatherland”.

Key words: concept, Homeland, Fatherland, cultural linguistics, the Kazakh language, the English language, proverbs, sayings.

The problem of the relationship between language and culture can no longer be solved todaybe new, but continue to be relevant. Moreover, this issue has been gaining popularity recently. After all, " language acts as a means assimilation, acquisition and storage of ethnic information, which is provided by its cumulative function" (Vereshchagin, Kostomarov, 1983: 102).In every natural language there are so called keywords —concepts that are " particularly important and indicative of a particular culture» (Vezhbitskaya, 1993: 2).

Goal. Kazakh and English linguo-cultures represent the concept of "homeland", as well as identify similarities and differences in the perception of the homeland by Kazakh and English.

Results.

The results obtained in the course of the study allow us to draw conclusions about the national and cultural specifics of the concept of "homeland". Of course, not every word that denotes a particular phenomenon of reality can become a concept. But only the key words that represent the greatest value for this culture values that "are a kind of symbols, emblems, definitely indicating the text that gave rise to them, the situation, knowledge" (Stepanov, 2004: 41). These words play a very important role, as they store information about culture. In them, everything that has been accumulated for centuries by carriers is centralized this culture. They provide an invaluable opportunity to get in touch with the past of the people, with their worldview and view of the reality around them.

Materials and methods.

Concepts are perceived differently and become real for representatives of this culture, as they have a " layered structure and different layers they are the result, the "sediment" of the cultural life of different epochs" (Stepanov,2004: 42). Based on this, we can say that the method of study and analysis can not be the one. To get the information hidden in a language unit, you need to use several different methods and consider the concept as an abstract, generalized, perhaps even mysterious phenomenon. It is also necessary to consider the concept as a way of representing the surrounding reality in the minds of people, which carries important cultural information, hiding its true meaning in a language unit. Therefore, the language material it was collected by the continuous sampling method, analyzed using descriptive, historical-etymological, linguoculturological methods, and the method of analysis of dictionary definitions, as well as using the comparative method.

Discussion.

To analyze the concept of "homeland", the method of lexical analysis was used. analysis, etymological analysis, contextual and conceptual analysis, followed by reconstruction of the concept of "homeland" through the analysis of proverbs and sayings.

Each natural language reflects a certain way of perception and structure of the world, or "language picture of the world". The " language picture of the world" is a fact of national and cultural heritage. Language is one of the forms of fixing this heritage, including signs and beliefs.

We can say that in nomadic Kazakh society, the theme of "kind"," kinship" acted as a" common denominator " for resolving almost all situations that arise in the course of social interaction and determined a person's self-perception. For example, during aitys, in response to a question to one of the participants, "what kind of people are you?" (in the original it is the people - "El", not the tribe -" ru"), he began to list their ancestral ancestors [Kazakh folk poetry: 67].As the root words of a language, key words and concepts embodied in them (concepts, images, symbols) reflect different cultural ideals, national character, and national values. ideas. They retain in their meaning the experience of the people, their moral position, his, as they say, mentality (Kolesov, 2004: 112).In Russian linguistics, the concept of "concept" has been formed in recent years decades. This term was borrowed from foreign literature in the mid-1970s, "when there was a problem of its adequate translation in the works foreign authors (Frumkina, 1992: 80). Then the term "concept" was translated as a "concept" One of the most interesting key concepts of culture, in terms of the author of the article is the concept of "homeland", as it is present in any ethnic culture and is universal. But when comparing the language with other languages, its national and cultural specificity is particularly evident. Each ethnic group sees the world in its own way, through the prism of its culture, its own this is why the picture of the world of each ethnic group is its special worldview, an integral model of the world. It is impossible to study the language picture of the world present without studying proverbs and sayings — the embodiment of

historical and cultural memory of the people, as they can be a vivid example of perception the concept of "homeland" by different linguistic cultures. The novelty of the article lies in the comparative analysis of the concept of "homeland" in two languages pictures of the world: Kazakh and English. The paper presents a lexical analysis of the term "homeland", suggests a hypothesis of the origin of the . The scientific and methodological basis of the article was the work of F. I. Buslaev, A. A. Potebni, V. V. Vinogradova, V. A. Maslova, E. M. Vereshchagina, V. G. Kostomarova, V. N. Telii, A. Vezhbitskaya, A. D. Shmeleva, Yu. D. Apresyan, Stepanova Yu. S. and many others, as well as explanatory and etymological dictionaries of dal V. I., Ozhegov S. I., Fasmer M., Efremova T. F., Malkhasyants S., Agayan E. B. and Jaukyan G.

The study, we conditionally divided into several stages.

As a starting point of our research, we turned to lexicographical sources .Kazakh and English languages. So, explanatory dictionaries offer the following definitions of the original concept:

In the "Kazakh Dictionary" the following definition of the concept.

Атамекен.Ата -бабадан ұрпаққа мұра болып қалған ежелгі құтты қоныс, мекен [24, с.67].

Отан зат. Туған жер, елжұрт. Отан қорғау ісі. Отан соысы отанды қорғау үшін әділеттісоғыс [24, с.424].

In the «Dictionary of the synonyms of the Kazakh language» the following definition is giventhis concept:

• Атамекен,отан,ел,туған жер, ата қоныс. Атабабадан ұрпаққа мирас болып қалған ежелгі құтты мекен,туған ел,өскен жер.

Отан;

• кіндік кесіп, кір жуған мекен;
• атақоныс, атамекен;
• бабаларымыздың аманаты;
• балалық пен жастық шақтың мекені;
• туған ауыл;
• дарқан дала, байтақ дала;
• сағыныштың символы;
• алтын бесік;
• торғын бесік;
• алтын ұя;
• алтын қазық;
• тұғыр;
• ана;

In English, a synonymous set of units that denote the idea of the native land, equivalent to the Kazakh concepts of «homeland», «homeland», « Fatherland «are concepts such as» homeland»,» homeland»,»Fatherland». However, in everyday, spoken English, these words are almost not used. The «Motherland» lexeme does not have such a deep meaning as the «Motherland» lexeme in Russia, and the «Fatherland» is more connected with a special era in the history of the German peoples. The most neutral is the lexeme «homeland», which in English is called the country of origin. In American English, the terms «homeland» and « country «are synonymous, so the expression» my country «is commonly used to refer to the native land:» the whole world is my country, all mankind are my brothers, and doing good is my religion...

Referring to the English-language lexicographic sources, we also analyzed the synonyms, antonyms and phraseological content of the concept being studied, thus passing through all the indicated stages of research.

Lexicographic source Dictionary of English Language and Culture (hereinafter - DELC) represents.

The concept under study is as follows:

"MOTHER COUNTRY (MOTHERLAND: see MOTHER COUNRY):

1) the country of one's birth; one's native land;

2) the country from which a group of settlers in another part of the world originally came" [25, p. 117].

If the word "homeland" is considered to be an equivalent lexicon in the English language, it is only in its pragmatic part, since its subject part – the concept of "one's own space" - is represented in English-Russian dictionaries, where the synonymous range of expressive means is clearly fixed, which is used to convey the "referential" **(Barkhudarov 1975: 71)** component of the semantics of the homeland: Fatherland; native country, native country; home, homeland; homeland (see: Kosogova-2005 2005: 599; Muller 2005: 440; Smirnitsky 2001: 554; Oxford 1997: 465; Collins 2005: 423).

The reality of this series for the English language consciousness as a whole is confirmed by the data of synonymous dictionaries:

Motherland

- homeland,
- native land
- native soil;
- home, Place of birth ***(cyambers 1993: 168);***

Homeland

- land of his birth,
- Land of his fathers
- homeland, native land
- old country;
- native land,
- country of origin
- homeland
- native country
- homeland ***(Collins 2000: 431, 564).***

The reality of this series for the English language consciousness as a whole is confirmed by data from synonymous dictionaries: homeland, fatherland, mother country, motherland, native country, native land, native soil; home, birthplace (Cyambers 1993: 168); fatherland, homeland, land of one's birth, land of one's fathers, motherland, native land, old country; homeland, native land, country of origin, fatherland, mother country, Motherland (Collins 2000: 431, 564).

In English, this country is the most common and without any hint of pejorative speech equivalent of **"homeland",** the use of which is explained by the General "language restraint" (understatement) in the manifestation of feelings. (Ter-Minasova 2000: 182). At the same time, the origin of the main lexical components of the **"English homeland"** - the words home and country-indicates that historically (13-16 centuries) they transmitted the meaning of native place, one's own place or country and one's native land, territory of nation, respectively (Oxford Etymology 1996: 100, 219), and, thus, the emotional reflex of the relationship to "their space" is obviously already built into their " etymological memory» - an indirect confirmation of this is the fact that in all English lexicographic sources, without exception, patriotism as love for the Motherland is interpreted through" love for your country " - love for one's (own) country.Homeland-the place where a person or his family was born (Longman 2001: 505; Macmillan 2006: 508), the country where the person or his family was born (Oxford Learner 2000: 461), the country of birth or origin of the family (Longman Culture 1998: 470), the Native land of the person or, sometimes, the land of his ancestors (Webster's New World 1995: 509). Its interpretation is accompanied, as a rule, by an indication of the calcification of this lexeme from the German language (Vaterland) and its attachment to the name of the German homeland (used especially about Germany-Longman 2001: 505; Oxford Learner 2000: 461; the word Fatherland is particularly associated with Germany-cobuild 1995: 609; te Fatherland Germany during the Second World War-Macmillan 2006: 508; often after du vaderland. Vaterland-Webster's New World 1995: 509), as well as an indication of its emotional and stylistic significance (when they feel very loyal to it-Oxford Learner 2000: 461; if someone is very proud of the country-cobuild 1995: 609; especially when you feel proud of it-Macmillan 2006: 508; a country that you are loyal to-Webster 1993: 828

Conclusion

The study shows that the words "homeland" and "Fatherland " are sufficiently close in the Kazakh and English languages, which confirms the status of the concept "homeland" as a universal value. Both Kazakh and English proverbs about the Homeland are primarily reflected in immeasurable love for the native land, readiness to protect it even at the cost of his own life. Dislike of the Motherland was sharply condemned. Wherever Kazakh is born or lives, he will always be proud of your " homeland". The prospects for this study are seen in further study and comparison of various concepts based on proverbs and sayings to identify their national and cultural specificity. Popularization of research on the concepts of the Kazakh language is also seen as a prospect, since today there is no Kazakh linguistics due attention is paid to this area. Similar research they are new and relevant and may be of particular interest, so how infinitely wide are the themes of Kazakh Proverbs and sayings, and infinitely their moral content is profound.

REFERENCE

1.Telia V.N. Concept-forming fluctuation of the constant "native land" in the name of the homeland // Language and culturetours: facts and values: To the 70th anniversary of Yuri SergeyevichStepanov. - M., 2001. - p. 409-418.

2. Ter-Minasova S. G. Language and intercultural communication. - M .: Word, 2000.

3. Ufimtseva N.V. Russians: the experience of another self-knowledge // Ethnocultural specificity of linguistic consciousness. - M.1996. - p. 139-163.

4. Online etymology dictionary [Electronic resource]. - http: //www.etymonline.com/.

5. Roget's II: The New Thesaurus [Electronic resource]. - Third Edition. - 1995. - Bartleby.com.

6. Roget's New Millennium Thesaurus [Electronic resource]. - First Edition2006. - Dictionary.com.

7.The American Heritage® Dictionary of the English Language [Electronic resource]. - Fourth Edition Copyright ©2000 by Houghton Mifflin Company. - Dictionary.com.

8.Webster's New World Thesaurus [Text] / Prepared by C. G. Laird. - N.Y.: Meridian, 1971. - 678 p

9.Arutyunova ND Introduction // Logical analysis of language. Mental actions.M.: Science, 1993. pp. 3-6.

UDC (327) 324

Abdrazakova Leila, Master of Human Sciences Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: leyla_ abdrazakova@mail.ru

CONTEMPORARY GEOPOLITICS OF TURKEY: «ZERO PROBLEMS WITH NEIGHBORS»

Abstract: The article gives an analysis of the modern geopolitics of Turkey, which claims today to have leading roles in regional and world geopolitics and geoeconomics (including in the establishment of a new energy communication system), pays special attention to the formation of an external security belt. A distinctive feature of Turkish foreign policy is the presence of a deeply developed conceptual framework. The main, potentially dangerous feature of the current stage of international relations in Turkey is the fact that the Cold War ended without collective agreements on the foundations of a new world order. Noting the serious weakening of international deterrence mechanisms, including nuclear non-proliferation, Ankara advocates maintaining the key role of the UN, updating the concept of Euro-Atlantic security, which would include Russia, and is particularly active in supporting new international formats (for example, G20) .

Keywords: geopolitics, foreign policy, strategic depth, international relations, zero problems, diplomacy, domestic political transfers, stability and security, global politics.

Абдразакова Лейла, магистр гуманитарных наук КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: leyla_abdrazakova@mail.ru

СОВРЕМЕННАЯ ГЕОПОЛИТИКА ТУРЦИИ: «НУЛЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ С СОСЕДЯМИ»

Аннотация: В статье дается анализ современной геополитики Турции, которая сегодня претендует на ведущую роль в региональной и мировой геополитике и геоэкономике (в том числе в создании новой системы энергетических коммуникаций), уделяется особое внимание формированию внешней безопасности. Отличительной чертой внешней политики Турции является наличие глубоко разработанной концептуальной основы. Главная, потенциально опасная особенность – это нынешнее состояние международных отношений. Отмечая серьезное ослабление международных механизмов сдерживания, включая нераспространение ядерного оружия, Анкара выступает за сохранение ключевой роли ООН, обновление концепции евроатлантической безопасности, в которую войдет Россия, и особенно активно поддерживает международные форматы (например, G20).

Ключевые слова: геополитика, внешняя политика, стратегическая глубина, международные отношения, ноль проблем, дипломатия, внутриполитические трансферы, стабильность и безопасность, глобальная политика.

At present time in Turkey, especially in the last 10 years, there are big domestic political transfers. Authoritarian-bureaucratic regime, where power belonged to the military lost its place and value. Since the 1940s the military was isolated from society and for many years defended the interests of a certain part of society. Because of their wrong policies in the country lacked economic stability, and Turkey was surrounded on all sides by problems, especially with neighbors. Turkey at the present stage attaches special importance to relations with its neighbors. In this context, "zero problems with neighbors" is a short slogan expectations of Turkey regarding its relations with neighboring countries. Turkey has set a goal to eliminate all problems in its relations with its neighbors, or at least to minimize them. Turkey puts this goal at the heart of its foreign policy. This approach is a natural reflection of the policy set forth by the founder of the Turkish Republic by Ataturk "Peace at home, peace in the world." The author analyses the results and successes of their policies.

Turkey is bordered on the West by Greece and less by Bulgaria, on the East by Georgia, Armenia, Iran, Iraq and Syria, on the Black sea, with Romania to her, Ukraine and Russia. For Turkey are particularly the importance of the country, which was part of the Ottoman Empire and they, too, are accepted as neighbors.

Turkey's foreign policy in recent years are based on two principles of the concept of "strategic depth" - "the howling level zero problems with neighbors" and "building a zone of stability and security around Turkey". A kind of most important task of diplomacy in Ankara see is to harmonise the bloc's responsibility as a NATO member, with a separate line in the regional Affairs. This approach is motivated by including the fact that Turkey is a multiethnic country Noi, and hence the conflicts in the Balkans, the South Caucasus and the middle East have for her and the political component. Hence - identified in the concept of "strategic depth" line on "zero problems" with neighbors. The concept is also put ass the cha of active mediation delayed, "frozen" conflicts along the borders of Turkey from the Nagorno-Kara Bach to Cyprus, including Iraq, Iran, Syria-Israel, internal Palestinian reconciliation, Lebanon. While Ankara advocates a systematic approach to problems, developing a com mon principles of settlement of regional conflicts in the middle East, in Central Asia or in the Balkans, giving priority to the use of "soft power" while maintaining the potential economic and military impact damage. However, as the implementation of Turkey in its mediation efforts, in particular, is not obtained the development of the Turkish initiative for the enrichment of Iranian uranium on its territory, number in the negotiations between Syria and Israel on the status of the Golan heights, the attempts connected to work the "middle East Quartet" (the Quartet on the middle East in the EU, Russia, US and UN).

In addition, nowhere in the world due to the very nature of international relations does not exist relations free from problems. However, the fact that some problems can't be solved quickly - no matter complex and deep they are - does not diminish the need for the acceptance of constructive steps to

resolve them and to make a greater effort in this direction. Based on this understanding, Turkey rejects the concept of freezing problems with her neighbors and trying to take advantage of them. On the contrary, Turkey supports the provision of active efforts to solve problems in accordance with win-win progress under peaceful means. Thanks to this policy at the present stage Turkish republics flare more actively claiming the role of regional leader and at the same time, using the favorable geopolitical position at the crossroads of two civilizations, seeks to boost its influence in global politics.

Turkey's economy as an indicator for the implementation of this policy

In the economic sphere, the leadership of Turkey the goal is to achieve by 2023 (the 100th anniversary of the Republic) entry to the top ten most developed countries of the world and become a regional leader in technological modernization. Such ambitions are quite objectively reasonable Vanir: the stable development of the economy in the last decade, the highest in Europe, average annual growth (5.1 per cent); 16-e a place in the world and 6th in the European economy; winning the demographic situation is a very young population; half of the population, numbering 76 million. (it of able the commencement of part 52 million), below the age of 30; in the country 176 universities, where learning about 3 million students annually 400 thousand graduates; 40 million Internet users[1].

Turkish construction companies operate in 89 countries where it has constructed more than 6 thousand industrial, socio-cultural and household objects out for the total amount of 189 billion. Of them in Russia more than 1,260 different objects for a total amount of us $ 34 billion. 33 Turkish companies are among the largest construction companies in the world (2nd place after China). Turkey also aspires to become a strategic energy hub of Europe and Asia, as monitors and onshore supply routes of oil and gas. She is extremely successful geo graphical location between countries and regions, with more than half of the hydrocarbons in the world (Russia, the Caspian re gion, Central Asia, Iran, and the middle, the average East), on the one hand, and the largest markets-energy consumers (the EU, China, Asia) on the other. At the same time Turkey the playback 25th in the world in total tonnage merchant fleet and the largest in Europe the Park of large trucks (45 thousand units) for transporting domestic and international cargo. The country has 50 nautical and 67 airports.

The construction of the largest Aero port in the world in Istanbul; its passenger numbers to 150 million passengers. a year. It is more than two times higher than passenger traffic the busiest tion of today's airports - London Heathrow sky (70 million pass.) and Dubai airport (75 mln. passengers). Now Istanbul has two airports the same. Following the results of 2012 the passenger traffic of the airport. Ataturk amounted to 45 million passengers. AI TA them. Sabiha Gokcen airport to 15 million passengers. (Arslan, 2013: 30-34).

The coming to power of party of justice and development

In 2002, the Party of justice and development party (AKP) came to power, promising change and challenge the structure of power in Turkey intend to take control of the state apparatus to weaken the political influence of the army. The mandate for reform was extended to external element policy: Ankara soon Preprint La steps towards rapprochement with Syria and start a dialogue with Hamas, Iran that is sharply at odds with the longstanding practice of Turkish diplomacy (Oguzlu, 2007: 81-97). Later, these first, not too coordinated initiatives were put into a single strategic concept, formulated by Ahmet Davutoglu, which was headed by the foreign Ministry in may 2009 (prior to that, he was Advisor to pre Prime Minister Recep Tayyip Erdogan).

Davutoglu converts foreign course of Turkey in accordance with the doctrine of "strategic depth". It is based on a comprehensive historical-cultural analysis of ze situation of the country in international policy, with emphasis on the legacy of the Ottoman Empire and Islamic tradition. From the point of view of Davutoglu Turkey is a "Central country" the services proposed in the heart of Eurasia and has set identity. This fact requires a multi-vector foreign policy, not sees the privileged relationship with anyone. Thus, Turkey must "...ensure the security and stability of not only themselves, but also neighboring regions. If Ankara will be able to achieve these goals and to strengthen its influence in Mr. own "near abroad", she will have a more solid position relative to other power centers and world powers.

Thus, the purpose of Davutoglu's strategic doctrine is to transform Turkey into one of the most important subjects of international diplomacy. In many ways, the country already meets the characteristics tics of a regional power. It is considered an indispensable player in the security in several overlapping regions: Driving it East, the Balkans, the Caucasus and Picerno Maurier. Moreover, the management and without danger in these regions, Ankara has already taken substantial commitments, backed by a wide its potential hard and soft influence. The most important consequence of these doctrinal development was the fact that Turkey "is no longer regarded as a country on the periphery of

the European system or "frontline" the state shall firmly tied to the West". As the orientation towards the West is losing foam value in the system of relations of Turkey with other countries, reduced the need to correlate its foreign policy decisions with Western priorities. Thus, An Kara are increasingly considering cooperation with the United States and the European Union through the prism of their own objectives in the region. Plead, a Deposit of Turkey's European Union has long become not a goal but a means to solutions to certain of their internal problems[2].

Turkish-Greek relations are developing through significant mechanisms such as the reg polar political contacts, prior negotiations on the problems of the Aegean Sea, measures to strengthen confidence, high level cooperation. Turkey believes that the positive atmosphere prevails in the bilateral relations, further contributing to the re the solution of common problems in the future.

This policy has produced two other in the Balkans, namely Bulgaria and Romania a new impetus. In addition, Turkey has resolved all major issues with Bulgaria and Romania, former adversaries during the cold howling us.

In relations with Ukraine had made no considerable progress cancelled visa and was Uwe personal volume of bilateral trade five times in the last 10 years. Signed a free trade agreement, negotiations of which began W Lis in December 2011. This will allow to ensure the provision of free movement of people, goods and capital and the integration of the two biggest markets in the Black sea basin.

Turkey has developed its relations and cooperation with Russia since 1990, with the expanding of the pulse, thus achieving the goal of "enhanced multidimensional partnership". That Greco-Russian relations, carried out in the framework of the Supreme Council of the cooperation level, established in 2010, based on a multidimensional and balanced understanding; mutual cooperation and sincere dialogue. The abolition of the visa regime between Turkey and Russia are is another opportunity for further development of bilateral relations. Turkey, aware of the paramount importance of maintaining political and economic stability and territorial integrity of the countries of the Caucasus, pursues an active foreign policy to address problems in the region by peaceful means and by promoting regional cooperation. Turkey's efforts aimed at launching a platform of cooperation and stability in the Caucasus and create a market atmosphere of dialogue and trust in the region. Turkey is also taking steps to strengthen its relations with Azerbaijan, a country which has developed close social, cultural and historical ties[3].

In addition, continuing to steadily develop its relations with Georgia, Turkey is resolutely pursuing a policy aimed at finding solutions of Abkhazia and South Ossetia conflicts within the internationally recognized borders of Georgia. The Turkish-Georgian border is completely open to citizens of the two countries, and they can move with the internal passport Tami. Despite these serious efforts, development of relations with Armenia seems like a weak link in Turkey's efforts towards development of relations with neighbors. However, Turkey is trying hard to find a solution and to develop their relations in accordance with the "zero problems" approach in this matter.

After intensive negotiations, Turkey signed in 2009, two important Protocol aimed not only at solving current problems with Armenia. While there is no progress in the ratification process due to factors related to the situation in the region. Turkey maintains its political will to move forward in the process of normalization of relations between the two countries. Of moreover, Turkey does not lose faith in the fact that this process of normalization can be durable and sustainable if specific steps are taken to achieve a comprehensive peace in the South Caucasus. On the one hand, Turkey time its relations with Iran, with which it shares a lengthy history and focuses on maintaining good neighborly relations based on mutual interests. On the other hand, Turkey closely follows Iran's nuclear program, which raises doubts in the international community and does not regret the efforts of to resolve this issue at the diplomatic fundamentals, peacefully.

Turkey conducts intensive efforts at both bilateral and international forums, in order that Iraq can establish its poly MATIC unity and territorial and full integration with the international community. Bilateral relations with everybody else important neighbor Syria has entered a new phase in connection with the unremitting violent reaction by the regime forces after a popular uprising in March 2011. It's not because of errors or incompatible of Turkey tends to zero problems, and the approach of the Syrian regime, whose actions made it impossible to continue good neighborly relations. Before these events between the two countries was cancelled d visa regime, the borders were opened and all conditions for free trade. Country to experience unprecedented since the days of the Ottoman Empire and good neighborly relations[4].

A big test for intra - and external-political course of Ankara was the conflict in Syria, which caused a great resonance in all layers of Turkish society. A direct consequence of the humanitarian

crisis in Syria has become a flood of refugees - 600 thousand people in the territory of Turkey (in 2013). According to official data - more than 1 million people.

Despite the growing criticism of these diplomatic gestures Turkey from Washington, it has long continued efforts to establish friendly relations with the Syrian leadership. The culmination on the process can be considered the fact that Ankara has become the main intermediary in the organization of the new round of peace talks between Siri her and Israel in 2007 Success in the normalization of relations with Syria has given impetus to similar demarches against "unfriendly" with neighboring countries.

Policy towards Syria had supported the formation of the future of this country in accordance with the legitimate aspirations of their on people and maintain its territorial integrity. It also provides for the creation of pluralistic and democratic political system that would ensure the continuation of fundamental rights and freedoms for all groups, regardless of their ethnic and religious schism. This transition will be to consolidate the land for the Turkish-Syrian relationships with the advantage of close and special ties between our peoples, Turkey has adopted a constructive position on the settlement of the Cyprus issue, which it saw as a national cause. The international community missed an important opportunity on the settlement of the Cyprus issue in 2004. It showed the world that it was not on the part of Turkish Cypriots. Today, Turkey supports all efforts aimed at achieving a just, lasting and inclusive and comprehensive settlement of the Cyprus question on the basis of established UN parameters. In this regard, Turkey also supports the ongoing negotiation process within the framework of the good offices of GE General Secretary of the United Nations mission and efforts in tensive to the negotiation process gave the result as soon as possible.

You can talk about the success of the Turkish external policy during the "Arab spring", about the Wuxi establishing the influence and popularity of Turkey in the region Onex. Thus, the results of a public opinion poll conducted in five Arab countries (Morocco, Jordan, Egypt, United Arab Emirates and Lebanon) and presented by Professor of the University of Maryland and a staff of the Brookings institution in November 2011, respondents described Turkey "a country that in the lar Shay have benefited from the Arab spring". They also appreciated its role in the middle East as the most constructive in comparison with other countries. Among all foreign leaders the greatest sympathy from the respondents it is the Prime Minister of Turkey, Recep Tayyip Erdogan[5]

The most compelling evidence in Paul's memory a new approach Ankara are its foreign political successes in the middle East. Over the past ten years Turkey's relations with its Arab neighbors, including Syria (before 2011), Iraq and Lebanon, it is extremely improvement were made. Commenting on the results sociologists economic survey on Turkey's image in the middle East, an expert on the international relations, Melih Altinishik said: "Turkey has managed to transform its relations with the middle Eastern neighbors, making in cooperation with the countries of the region the accent of diplomacy, dialogue and economic interdependence. Ankara also more willing plays the role of arbiter in regional conflicts and is generally perceived as impartial and constructive factor. In General, it can ska to show that Turkey implements the concept in the center of which are the stability, peace and prove extensively tested in the region, its ability to solve own problems. The situation in the region, according to Ankara, in the interest of Turkey itself" (Altunisik, 2010).

These achievements gave her the opportunity to contribute to the solution of a number of regional problems. In particular, it has played an important role in overcoming political that the peak in Lebanon, in helping the various factions to form a coalition government. That new foreign policy Turkey is bearing fruit, evidenced by the results of a recent survey on its image in the middle East. This sociological study was conducted in seven countries (Egypt, Jordan, Lebanon, Palestine, Saudi Arabia, Syria and Iraq) with the participation of 2006 respondents.

In conclusion, the above-mentioned about the bilateral relationship with neighbors and the policy of "zero problems", adopted by Turkey clearly shows that it is located on the road to peace and stability. However, Turkey believes that this problem has more deeper meaning that goes beyond profiling problems with each of our neighbors. This means that the transformation of the district, where serious problems and elements of unstable STI exist in friendship and cooperation bass Sein, who will serve the interests of all mankind. In this context, Turkey believes that its policies of zero problems with neighbors acquired additional additional meaning and significance, and the middle East is on the threshold of historic change. Turkey hopes that the current dynamic of reform achievements will meet the expectations of people, while contributing to the strengthening of peace and security in the region. If this can be achieved, the spirit of cooperation that Turkey is trying to develop on the basis of a policy of zero problems will continue to be strengthened.

Turkey believes that the policy of "zero problems with neighbors" even today, would consider to be advanced in our region and ultimately on a global scale. This is the policy of the Prime Minister enjoys in the Arab world the most popular among politicians.

REFERENCE

1. Акгун М., Перчиноглы Г., Гюндогар С. (2015).The Perception of Turkey in the Middle East // TEsEv Foreign Policy Analysis series. - 2015. № 10.

2. Алтунишик, Мелиха(2010). turkey: Arab Perspectives// TEsEv Foreign Policy analysis series. — 2016. — № 11 (http:// tesev.org.tr/UD QBJs/PDF/ DPT/oD/ yyN/ArabPerspectivesRapWeb.pdf).

3. ОгузлыТ(2007). soft Power in Turkish Foreign Policy, Australian Journal of International Affairs, Cilt 61, sayi 1,Mart 2007, ss. 81-97.

4. ДавутоглыА.(2001). stratejik derinlik, Turkiye'nin Uluslararasi Konumu [Стратегическаяглубина: международноеположениеТурции]. - Istanbul: Kureyayinlari, 2001

5. ДавутоглыА.(2008). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007// Insight. Turkey. - 2008. - Vol. 10. № 1.

ӘӨЖ 94(560):355.48

Әбдуали А.А., магистрант М055 - Шығыстану, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: abduali.ardak@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН-ҚЫТАЙ БАЙЛАНЫСТАРЫНЫҢ ШАРТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗІНІҢ ҚАЛАНУЫ МЕН ДАМУЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы ынтымақтастығының шарттық құқықтық негізін қарастырады. Мақалада автор Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы әріптестіктің даму үрдісін жүйелі түрде қарастырды, сонымен қатар екі ел ынтымақтастығына хронологиялық сараптама жасады. Қазақстан-Қытай арасында қол қойылған құжаттарға сүйене отырып, бірқатар салалардағы қарым-қатынастың болашақтағы бағдары мен байланыстарының дамуына болжам жасады.

Тірек сөздер: Қазақстан Республикасы, Қытай Халық Республикасы, шарттық-құқықтық негіз, Н.Ә.Назарбаев, Цзян Цзэмин, Ху Цзиньтао, дипломатиялық қарым-қатынас, Декларация.

Abduali A.A., Master's degree student M055-Oriental studies, KazUIRandWL named after Ablai khan, Almaty, Kazakhstan e-mail: abduali.ardak@mail.ru

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE LEGAL FRAMEWORK OF THE KAZAKH-CHINESE RELATIONS

Abstract: In this article the author discussed the legal framework for cooperation between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China. In the article the author systematically considered the development of partnership between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China, and also made a chronological analysis of the cooperation between the two countries. Based on the documents signed between Kazakhstan and China, she predicted the development of future directions and contacts in a number of areas.

Keywords: The Republic of Kazakhstan, The People's Republic of China, legal framework, Nursultan Nazarbayev, Jiang Jemin, Hu Jintao, diplomatic relations, Declaration.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан кейін мемлекетаралық келісім-шарттарға қол қоюды бастап, еліміз халықаралық аренаның толыққанды субьектісіне айналды. Бұл жөнінде Елбасымыз Н. Назарбаев: Қазақстан тәуелсіз және егемен мемлекет ретінде құрылды.

Ол, бейнелеп айтқанда, әлемнің саяси картасынан өз орнын алды. Белсенді және нысаналы сыртқы саясатты жүргізудің нәтижесінде біз әлемдік қоғамдастыққа сан қырлы халықаралық проблемалар бойынша берік айқындамасы бар, мүдделерін қорғауға ғана емес, сонымен бірге Еуразия құрлығы мен бүкіл дүние жүзінде өзара түсіністікті нығайтуға, тұрақтылыққа, сенім ахуалына қол жеткізуге бағытталған ірі сыртқы саяси бастамаларға қабілетті ел ретінде қабылдандық - деп баға берген еді [1].

Халықаралық қатынастарда тәуелсіз Қазақстан Республикасы дипломатиялық тұрғыдан өз орнын алғаннан кейін, үкіметтің алдында сыртқы саясаттың даму бағыттарын анықтау керек болды. Қазақстан Республикасы ұстанатын сыртқы саяси бағыты көрші мемлекеттердің назарын аудартып отырды, әсіресе Қытай Халық Республикасын алаңдатты.

Қазақстан Республикасы халықаралық бағытта төмендегі сыртқы саясат принциптерін ұстанатындығын жариялады:

- бейбітшілікті сақтау;
- соғыстан немесе соғыс күштерімен қауіп төндіруден бас тарту;
- қалыптасқан шекараларды бұзбау, басқа мелекеттердің ішкі істеріне араласпау.

Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының негізгі бағыттарының бірі ретінде – өзінің шығыс көршісі – Қытай Халық Республикасымен тепе-тең деңгейдегі байланыстарды дамытуды мақсат етіп қойды. Арадағы қатынастарда өзара күдік келтірін саясат ұстану Қазақстан Республикасының стратегиялық мүдделеріне қайшы келген болар еді. Бұл жөнінде ҚР Президенті Н. Назарбаев: ашық теңізге тікелей шығу мүмкіндігінің болмауы, коммуникативтік құралдардан қашық болуы республиканың халықаралық экономикалық байланыстарға қатысуын қиындатты. Сондықтан шекаралас мемлекеттермен, ең алдымен, біз үшін дүниежүзілік коммуникацияларға қақпа болып отырған Ресеймен және Қытаймен толық сенімділік принциптерінде өзара пайдалы достық қарым-қатынас орнатудың айрықша маңызы бар - [2] деп айтқан болатын. Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасының географиялық орналасуы екі ел арасында жан-жақты ынтымақтастықты әрі қарай дамытуға, оған қоса бай қорларды ортақтасып қолдануға үлкен мүмкіндіктерге алып келді. Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан арасындағы жаңа өзара ынтымақтасты орнату процесі халықаралық тәжірибе нормасы ретінде қарастырылып, дүниежүзілік қауымдастықтың назарын аудартты. Екі ел арасындағы ынтымақтастықты талдау алдында, бірінші Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасының арасындағы екі жақты дипломатиялық қатынастардың шарттық-құқықтық негізін атап өтуіміз қажет. Бұл мемлекеттер арасында қазіргі заманда болып жатқан қоғамдық-саяси процестерді жан-жақты түсіну қажет.

1992 жылдың 3 қаңтарында Алматы қаласында өткен екездесу барысында Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасының үкімет өкілдері Тянь Цзэнпэй мен Т. Сүлейменов алғаш рет халықаралық ережеге сай құжатты - Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы дипломатиялық қатынастарды орнату туралы Бірлескен Коммюникені растады. Осылай Қытай Халық Республикасы мен тәуелсіз Қазақстан Республикасы арасында елшілер деңгейіндегі ресми дипломатиялық қатынастар орнатылды. Екі ел арасындағы қатынасты саяси даму мен экономикалық гүлденуге, екіжақты-көпжақты байланыстарды орнатуға бағытталған құқықтық негіз қаланды деп айтсақ болады. Осы кезеңнен бастап екі елдің мемлекет басшыларының арасында, яғни бастапқы кезде Н. Назарбаев пен Цзян Цзэминнің арасында, кейін келе Н. Назарбаев пен Ху Цзиньтаоның арасында кездесулер мен келіссөздер үзбей өткізіліп, байланыстарымыз барлық бағыттар бойынша дами бастады.

Қазақстан-Қытай байланыстарында дипломатиялық кездесулер күнделікті жұмыс тәртібіне енгізіліп, екі мемлекет арасында жан-жақты байланыс орнату жұмыстары басталды. Екі ел арасындағы Ұлы Жібек жолы жаңғыруына, өркендеуіне мүмкіндік ашылды.

Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының арасында дипломатиялық қарым-қатынастарды орнату туралы Бірлескен Коммюникеге сай: Екі ел халықтарының мүдделері мен армандарына сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметі және Қытай Халық Республикасының Үкіметі мемлекеттер арасында 1992 жылғы 3 қаңтардан бастап елшілер деңгейінде дипломатиялық қарым-қатынастарды орнату талап етілді. Екі ел үкіметтері

егемендікті және территориялық тұтастықты өзара құрметтеу, өзара шабуыл жасамау, бір-бірінің ішкі істеріне араласпау, теңдік пен өзара тиімділік, сонымен қатар бейбіт өмір сүру принциптері негізінде достық пен ынтымақтастықты әрі қарай дамытуға келісті [3]. Екі ел арасындағы қатынастардың нәтижесінде 1992 жылдың ақпан айында Қытай елшілігі Алматы қаласында ашылса, желтоқсан айында Қазақстан елшілігі Пекинде ашылды.

1993 жылғы 18 қазанда ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев тәуелсіз мемлекет президенті статусында ҚХР-на алғашқы ресми сапарын жасады. Ресми сапар барысында Президентіміз ҚХР Төрағасы Цзян Цзэминмен кездесті. Кездесу барысында жүргізілген келіссөздер Қытай-Қазақстан дипломатиялық карым-қатынастар жаңа тарихында ерекше орын алып, толыққанды мемлекетаралық қатынастардың орнағандығының белгісі ретінде қабылданды. Қазақстан Республикасының Президентінің Қытайға жасаған бұл сапары дәл Қазақстан Республикасының алғашқы Ата Заңы – Конституциясы қабылданғаннан кейінгі бірінші сапары болды. Бұл жәйтті Қытайдың ресми орта және баспасөз өкілдері ерекше мән беріп, аса құрметпен қабылдады.

Екі жақты келіссөздер барысында мемлекет басшылары «Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы Достық өзара қатынастар негіздері туралы Бірлескен Декларацияны» растады. Бұл құжат көршілес мемлекеттер арасындағы қатынастардың сипаты мен ерекшелігін анықтайтын бірқатар шарттар мен келісімдерді әзірлеу барысын анықтап беріп, жоғары деңгейде өткізілетін екіжақты сапарлармен алмасу тәртібінің негізін қалады.

Бірлескен Декларацияның бірінші бабында «Қытай және Қазақстан көршілес дос мемлекеттер болып табылады. Тату көршілік пен достық рухындағы өзара қатынастарды одан әрі дамыту екі елдің түпкілікті мүдделеріне жауап береді, Азиядағы және бүкіл дүние жүзіндегі бейбітшілікті, тұрақтылық пен дамуды сақтау мен нығайтуға қолайлы жағдай жасайды деп бір ауыздан санайды» - делінген. Бұл келісім Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының қарқынды дамуына негіз болды.

1995 жылғы ҚР Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қытайға жасаған екінші ресми сапары ҚХР-дың қоғам қайраткерлері үшін еліміз туралы көп ақпарат алуға мүмкіндік берді. Бұл жөнінде «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының арасындағы екі жақты қатынастың орнауы мен дамуы егеменді Қазақстанның да, Қытайдың да сыртқы саясатында маңызды орын алады. Қазақстан мұнайы үшін Қытай әрі тұрақты, әрі сенімді тұтынушы болса, Қытай үшін Қазақстан ұзақ мерзімге мұнай, яғни экономиканың қайнар көзі ретінде болатыны анық» - деп бағаланды. [4, 59 б.]

Көп ұзамай екіжақты келіссөздер нәтижесінде тұңғыш рет мемлекеттердің арасында мұнай саласындағы ынтымақтастыққа қол жеткізіліп, «Мұнай және газ саласындағы ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық келісім» расталды, бұл келісім тарихта «Ғасыр келісімі» деген атпен қалды. Келісім бойынша соңғы 20 жылдың ішінде Қытай 9,5 миллиард АҚШ долларын Қазақстан Республикасын қаржыландырып, Қазақстан Республикасынан Қытайға қарай 3000 шақырым километрге созылатын алып мұнай құбырын салуды жоспарлады [4. 67 б.]. Оған қоса Қытайдың мамандандырылған фирмалары мен компанияларының Қазақстандағы мұнай және газ-кен орындарын барлау мен пайдалануға рұқсат берілетіндігі туралы, біздің республикадан көмірсутекті өнімдерді ҚХР аймағы арқылы әлемдік нарыққа тасымалдау туралы мәселелер көтерілді.

2002 жылдың мамыр айында «Қытай мен Қазақстан арасындағы мемлекеттік шекара сызығын демаркациялау туралы үкіметаралық хаттама» және екі ел шекарасының топографиялық карталарының эталондық даналары расталды.

Нұрсұлтан Назарбаев пен Цзянь Цзэмин 2002 жылдың желтоқсан айында қол қойған: «Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы шарт» екі ел арасындағы өзара дипломатиялық қарым-қатынастың берік негізі деп есептеледі. Бұл құжатқа сәйкес Қытай мен Қазақстан Республикасының саяси қатынастары жоғары заңды деңгейде бекітіліп, қорғаныс, экономика және мәдениет салаларындағы ынтымақтастықты реттеді.

«Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы шартта» қарым-қатынастың өзекті мәселелері талқыланды.

Атап өтетіндері:

- тату көршілікті, достықты және өзара ынтымақтастықты дамыту және нығайту;
- Қазақстан-Қытай мемлекеттік шекарасын демаркациялаудың тарихи маңыздылығы;
- мемлекеттік шекаралардың аймақтық тұтастығын және тұрақтылығын сыйлау;
- «Бір Қытай» принципін қолдау;
- ядролық қаруды қолданбау және Қазақстанның қауіпсіздік кепілдігін құптау:
- ШЫҰ-ның шеңберінде Орталық Азия аймағындағы қауіпсіздік, тұрақтылық және сенімділік шараларын күшейту;
- АӨСШК-нің шеңберінде Азия континентінде бейбітшілікті, қауіпсіздікті және тұрақтылықты сақтауды қолдау;
- өзара тиімді сауда-экономикалық, әсіресе энергетика саласындағы ынтымақтастықты арттыру;
- трансшекаралық өзендердің су қорларын тиімді пайдалану және қоршаған ортаны қорғау. [5]

Енді Қазақстан мен Қытайдың алдында осы ынтымақтастық бағытынан таймай, дипломатиялық қарым-қатынастарды жан-жақты дамыту, оған қоса сыртқы байланыстарды жаңа деңгейге көтеру міндеті тұр.

Қазақстан мен Қытай арасындағы екіжақты сауда-экономикалық байланыстардың тұрақты дамып отыруына септігін тигізген 1992 жылдың ақпан айында қол жеткізілген ҚР Үкіметі мен ҚХР Үкіметі арасында сауда-экономикалық және ғылыми-техникалық ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық қазақстан-қытай комиссиясын құру туралы келісімі болып табылады. Сол кезде қол қойылған келісімдер қатарында ҚР Үкіметі мен ҚХР Үкіметі арасында Қазақстан территориясында қытай дүкендерін ашу туралы және Қытайдан Қазақстанға құрал-жабдықтар мен тауарлар жеткізуге арналған мемлекеттік кредит туралы келісімдер бар.

Қытай мен Қазақстан арасындағы сауда қатынастарының дамуында 1995 жылдың қыркүйек айында қол қойылған ҚХР Үкіметі мен ҚР Үкіметі арасындағы қазақстандық жүктерді өңдеу мен тасымалдау үшін Қытайдың Ляньюньган теңіз кемежайын пайдалану жөніндегі келісімнің маңызы зор. Президент Ляньюньган кемежайын пайдалану туралы келісімнің маңызын ерекше атады, өйткені бұл келісім қазақстандық жүк тасымалдаушыларға Тынық мұхит жағалауына дейінгі жолды 3 мың километрге қысқартуға мүмкіндік береді екен [6].

21 ғасыр Қазақстан-Қытай қарым-қатынастарын жаңа белестермен сипаттауға болады. Оның ішіне екі ел арасында аз уақыт ішінде экономикалық байланысты нығайтуға негізделген құжаттарды атап айтсақ болады. 2004 жылы ҚР мен ҚХР Үкіметтері арасында сауда-экономикалық әріптестік туралы Келісім қабылданған болатын, онда Тараптар сауда және басқа да салалар бойынша экономикалық әріптестікті дамыту мен қолдауға келісті. 2004 жылы 17 мамырда мұнай және газ саласы бойынша жан-жақты байланысты дамыту туралы Келісімге қол қойылды, онда басты назар кең орнын анықтау, өңдеу және ҚР мен ҚХР территориялары аумағында оны тасымалдауға байланысты біріккен жобаларға екі мемлекет кәсіпорындарының қатысуын ынталандыру, оған қоса, екі жаққа да ыңғайлы инвестициялық жағдай жасау және кәсіпорындардың мемлекеттік рұқсат алу, жеңілдіктер мен өз мемлекеттерінің заңына сәйкес преференцияларға қол жеткізуді жеңілдету мәселелері қамтылған. 2005 жылы екі мемлекет арасында стратегиялық Әріптестік туралы Біріккен Декларацияға қол қою нәтижесінде сауда-экономикалық қарым-қатынас жаңа деңгейге көтерілгендігін айту қажет.

Қазіргі таңда Қазақстан мен Қытай ынтымақтастығының шарттық-құқықтық негізін 160-тан аса құжаттар құрайды [7]. Осыған байланысты, екі ел арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықтың даму үрдісін зерттей отырып, үш кезеңге бөліп қарастырдық.

- Бірінші кезең 1992 жылдан басталып 1997 жылға дейінгі аралықты қамтиды. Бұл алғашқы кезең Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының арасындағы қарым-қатынастың орнауымен сипатталады. Бірінші кезең ерекшелігіне өзара қарым-қатынаста ортақ дипломатиялық принциптер мен мемлекеттік мүдделердің қажеттілігін жатқыза аламыз. Осы жылдар аралығында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасында тұрақты даму мен экономикалық гүлденуге, екі жақты сенімді қарым-қатынасты орнатуға

бағытталған құқықтық база қаланды. Екі ел мемлекеттік шекараның даулы участоктерін бір-бірлеп демаркациялап, шекара мәселесінің толықтай шешімін тапты. Екі ел де дипломатиялық қатынастың салмағын әскери қауіпсіздік саласын кеңейтті. Қазақстанға ірі көлемде Қытай инвестициясы келе бастады. Бірінші кезең қарсанында қол қойылған құжаттарға:

• 1992 ж. - «Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы дипломатиялық қатынастарды орнату туралы Бірлескен Коммюнике»;

• 1993 ж. - «Қытай Халық Республикасы мен Қазақстан Республикасы арасындағы Достық өзара қатынастар негіздері туралы Бірлескен Декларация»;

• 1994 ж. -«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы Қазақстан мен Қытай мемлекеттік шекарасы туралы Келісім»;

• 1995 ж. -«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы достық қатынастарды одан әрі дамыту және тереңдету туралы Декларация»;

• 1997 ж. -«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы мемлекеттік шекарасы туралы қосымша Шарт»;

• 1997 ж. - «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы үкіметтері Мұнай-газ саласында ынтымақтастық келісімі» және т.б. жатқызамыз..

Қазақстан мен Қытай катынастарының екінші кезеңі 1998-2005 жылдар аралығын қамтиды. Бұл кезең қарсанындағы екі ел қатынастарының - Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының «стратегиялық әріптес мемлекеттер» сатысына көтерілуімен айқындалады. Осы кезеңде Қазақстан мен Қытай қатынастары екіжақтылы және көпжақтылы даму бағытын ұстанды. Кезең ерекшелігіне – Қазақстан-Қытай байланысының қауіпсіздік саласындағы екіжақтылы және көпжақтылы үздіксіз дамуын жатқызамыз. Сонымен қатар, екінші кезеңнің аса маңызды оқиғасы болып көршілес елдер қатынастарын дамытуға бағытталған Қазақстан-Қытай ынтымақтастық комитетінің 2004 жылдың шілде айында құрылғандығы есептеледі. Бұл комитеттің тыңбай жасаған істерінің нәтижесін біз қазіргі таңдағы Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының дәрежесінен көре аламыз. Екінші кезеңнің шарттық-құқықтық базасындағы құжаттардың ішінен:

• 1999 ж. -«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы XXI ғасырда жалғасты түрде жан-жақты ынтымақтастықты одан әрі нығайту туралы бірлескен Декларациясы»; «Қазакстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы шекара мәселесінің толық реттелуі туралы бірлескен Коммунике»;

• 2002 ж.-«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы тату көршілік, достық және ынтымақтастық Шарты»; «Терроризм, сепаратизм және экстремизммен күресу бойынша ынтымақтастық туралы Келісім»; «Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы ауыл шаруашылығы министрліктері арасында қара шекіртке және басқа да зиянкестермен, аурулармен күрес шараларын жүргізу туралы өзара ынтымақтастық туралы Келісім»;

• 2003 ж.-«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының бірлескен Декларациясы»;

• 2004 ж.- «Қазақстан-Қытай ынтымақтастығы жөніндегі комитетін құру туралы келісім» және т.б. атап өтсек болады.

2005 жылдан күні бүгінге дейінгі мезгіл – Қазақстан мен Қытай қарым-қатынастары дамуының үшінші кезеңі. Бұл кездегі екі жақтылы қарым-қатынастардың басты ерекшелігі – энергетика саласындағы ынтымақтастығының шарықтап дамуынан, стратегиялық маңызы бар мемлекеттік, аймақтық және энергетикалық қауіпсіздік саласында екі ел ынтымақтастықтарының нығаюынан көрінеді. Қазақстан мен Қытай қарым-қатынасының жоғары деңгейге жетуін осы үшінші кезең нәтижесі деп атасақ болады. Үшінші кезеңнің шарттық-құқықтық базасы әлі де шектелмеген, сол себепті атап өтетін құжаттар тізімі:

• 2005 ж.-«Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы стратегиялық әріптестік орнату туралы бірлескен Декларация»;

• 2006 ж.- «XXI ғасырдағы Ынтымақтастық стратегиясы мен Экономикалық ынтымақтастықты дамыту концепциясы»;

• 2011 ж.- «Жан-жақты стратегиялық әріптестікті дамыту туралы бірлескен декларациясы»;

• 2015 ж.-«ҚР мен ҚХР мемлекет басшыларының жан-жақты стратегиялық әріптестік қатынасының жаңа деңгейі туралы бірлескен декларациясы» және т.б.

Жоғарыда атап өткендей, Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастықтың шарттық-құқықтық базасы 160-тан астам ресми құжаттардан тұрады. Жан-жақты даму барысындағы бұл базасының әр құжаты өз міндеттемелерін толықтай орындап, екі ел арасында қарама-қайшы жағдайлар туындамауына көмектесіп келеді. Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы бұл қарым-қатынастың болашағы зор екені және де екіжақты шарттық-құқықтық базасы өз шегіне жетпегендігі айдан анық. Шарттық-құқықтық базаны дамытуда әлі де толық шешіле қоймаған сала, яғни трансшекаралық өзендерді бөлу мәселесі бойынша келісімдерге қол жеткізу маңызды. Атап өткен «Бір белдеу – бір жол» бастамасы аясындағы экономика және оның «Нұрлы жол» саясатымен жұптасу жобасы да болашақта түрлі келісімдермен толтырылады. Екі жақты ынтымақтастықтың деңгейі дами түсе, екі ел арасында туризм, экология, мәдени бірлесе даму сияқты салаларда да қарым-қатынас орнап, болашақта шарттық-құқықтық негіз базасын толықтыруы мүмкін. Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының болашағына үлкен үміт қойылып отыр. Екі ел қатынасының нығаюы негіздері: стратегиялық қағидаттармен келісе отырып, нақты жобалар бойынша ынтымақтастықпен, үдемелі және тұрақты қатынастарды саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени өлшемдер бойынша әріптестікпен жалғасады деп күтілуде. Екі елде ортақ мүдденің және бір-бірінің қажеттілігін қамтамасыз ететін әртүрлі ресурстардың болуы, яғни екі елдің экономикасы мен ғылыми-техникасының бір-бірін толықтырушы сипаты – Қазақстан мен Қытай қатынастарының қарқынды дамуының басты қозғаушы күші болды. Сондай-ақ бұл сынды мемлекеттік түбірлі мүдделердің тоғысуы – болашақта да екі ел қатынастарын үздіксіз дамыта береді деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздігіміздің бес жылы. – Алматы, 1996 ж. – 620 б.
2. Тоқаев Қ.К. Беласу. – Алматы, САК, 2003 ж. – 656 б.
3. Қазақстан-Қытай тату көршілік және іскерлік қатынастар жолымен 5 жыл. Құжаттар мен материалдар жинағы. – Алматы-Пекин, 1997 ж. – 5 б.
4. ҚР мен ҚХР-ның мұнай саласындағы ынтымақтастығына қол жеткізді. Дипломатия жаршысы. – 1997 ж. – №4. – 59-67 бб.
5. Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тату көршілік, достық және ынтымақтастық туралы Шарт. – Пекин, 2002 ж. - http://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=51038954
6. Омарова М. А. Орталық Азия мен Қытай арасындағы байланыстар (1992-2010). – Алматы, Қазақ университеті, 2011 ж. – 71-76 бб.
7. Қазақстан Республикасының Сыртқы Істер Министрлігінің ресми сайты. - URL: http://www.mfa.kz/kz/content-view/sotrudnichestvo-respubliki-kazakhstan-s-kitajskoj-narodnoj-respublikoj

УДК 960

Аманжолқызы А., студент, «6М020900 - Шығыстану», Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: aruzhan.amanzholkyzy@mail.ru

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫМЕН ҚЫТАЙ ХАЛЫҚ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ УРБАНИЗАЦИЯ ҮРДІСІ. САЛЫСТЫРМАЛЫҚ ТАЛДАУ»

Түйін: Аталмыш мақалада автор, ҚХР мен Қазақстанның экономикадағы урбанизация процесінің рөлі мен маңызды мәселелерін қарастырады. Қазақстанмен Қытайдың урбанизация үрдісінің қандай қарқынмен дамып жатқандығын салыстырмалы түрде анықтайды.

Тірек сөздер: урбанизация, инфрақұрылым, агломерация, реформа, экономика, миграция, демография.

Amanzholyzy A., Student, «6M020900 - Shygystan», KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aruzhan.amanzholkyzy@mail.ru

“KAZAKHSTAN THE REPUBLIC OF THE SYMPTOM KYT KHALY Қ THE REPUBLIC OF THE KAZAKHSTAN Y URBANIZATION YРДІСІ. SALYSTYRMALYҚ TALDAU »

Түйін: Atalmysh mақalada author, ҚХР Men Қ Kazakhstan ң economy ғ urban development processes ec rөli men maңyzdy mөselerin қarastyrady. Қазақстанмен ЫБыйдың urbanization үрдісінің қандай қарқынмен Damyp zhatgandyyn Salistyrmmaly tүrde anitytaydy.

Tirek sozder: urbanization, infrastructure, agglomeration, reform, economy, migration, demography.

Егемендігімізді екшеп, тәуелсіздігіміздің туын тіккелі бері Қазақстан қоғамында айтарлықтай өзгерістер болды. Бұл өзгерістер қоғамның барлық салаларын қамти отырып, біздің алдымызға көптеген шешуін талап ететін мәселелерді әкелді. Олардың бірі ретінде ХХ ғасырдың негізгі ерекшеліктерінің бірі саналатын урбанизацияны айтуға болады. «Урбанизация» латын тілінен аударғанда «қалалық» дегенді білдіреді. Бұл қалалардың және қалалық тұрғындардың көбею процесі. Урбанизация тұрғындардың белгілі бір кеңістікке шоғырлануына, ғылым мен мәдениет институттарының бір орынға жинақталуына алып келеді. «Урбанизация» термині XIX ғасырдың 70-жылдары пайда болып, ХХ ғасырдың 60-жылдарына дейін тар көлемді кәсіби және тек ғылыми мәнге ие болған. Бүгінгі таңда бұл ұғым ең кең тараған және қоғамдық-саяси мәнге ие болып отыр [1].

Қазір әлем бойынша халықтың негізгі бөлігі қалаға көшіп, ауылдағы тұрғындардың саны азаю үрдісі байқалады. БҰҰ болжамына сәйкес, 30 жылдан кейін әлем халқының 6,2 милиардтан астамы қалаға шоғырланады. Бұл дегеніңіз, жер шары бойынша тұрғындарының жалпы үлесінің 66 % құрайды.

Урбанизация дегеніміз бұл- елдің тарихынан, белгілі бір дәуірдеге хал-ахуалынан сыр шерте алатын құбылыс. Ауыл адамдары үйсіз, күйсіз қалпында қалаларға қарай лап берген осынау өтпелі тұста бұл құбылыстың өзіне тән драматизмі мен кейбір қайшылықты сәттері де бой көрсетіп, осы жағдай қоғамымызды екі ұдай сезімге бөлегені де байқалады [2,17-б]. Батыс Еуропа елдерінде де халықтың қала шетіндегі жеке үйлерге қарай шығуы Лондон, Париж, Гамбург, Вена, Милан секілді қалалардағы орталық көшелерде тұратын санының азая түсуіне, ал шеткі және қала маңайындағы аймақтардың дамып, жетілуіне алып келген. Ғалымдар бұл үрдіске «субурбанизация» деген ат берді. Қазақстанда қазір қалалық агломерацияның дамуы, ең алдымен, Алматы қаласының бет бейнесінен байқалады. Бұл қала өзіне Талғар, Николаев, Қалқаман секілді бірнеше елді мекендерді қосып алу арқылы барған сайын қанатын кеңге жайып келеді. Енді бір адым аттаса Қаскелеңге жетпек. Қапшағай қаласы да қол созым жерде тұр. Мамандардың айтысына қарағанда, Алматы төңірегі бір ядролы қалалық агломерация ретінде қалыптасып келеді. Астанамыз Нұр-Сұлтан қаласының да қазіргі өсуі, кеңею деңгейі де агломерациялану үрдісін байқатады. Ол маңайындағы Көктал, Мичурин, Кірпішті секілді елді мекендерді өзіне қосып алды. Осындай үдерістер еліміздің басқа өңірлері мен қалаларында да жүріп жатыр. Урбанизация үдерісі - бұл мемлекеттік халықтық мүдде тұрғысынан да, мәдени-әлеуметтік ой-пікір тұрғысынан да өзекті құбылыс. Қала мәселесі көптеген ғалымдар арқылы зерттелініп, қазірге дейін әр түрлі қырынан танылуда. Қала туралы айтқанда, үлкен әлеуметтік болмыс ретінде ауыл мәселесі жырақ қалмауы тиіс. Қазіргі кезде ауылмен қала болып, қақ екіге жарылды. Ауылшаруашылық экономикасы дамыған елдерде қала мен ауылда айта қоярлық айырмашылық жоқ. Мысалы, ауыл өнімдерінен кіретін кіріс қаладағыдан кем емес. Бізде осы жағдайға жетуге тиіспіз. Бірақ, бұл іс біраз уақытты талап ететіні рас. Жұмыссыздықтың салдарынан ауыл қартайып, ауыл халқы жаппай қалаға көшуге айналды. Қазірдің өзінде, деректер бойынша, Қазақстанның шамамен қырық пайыз халқы ауылдық жерлерде тұрады. Ауылдағы жұмыссыздық өндіріс орындарының жоқтығынан ауыл адамдары, әсіресе жастар ауылға келгісі келмейді. Қазақстан жері кең байтақ, халық санын қалаға шоғырландыра бермей, ауыл

халқының санын артыру керек. Ол үшін ауыл тұрмысына жан-жақты көңіл бөлініп, жастардың қалаға үдере көшуін тоқтату қажет. Ауыл қаласыз да ұмыр кешеді, ал қаланың ұмырын ауылсыз елестету мүмкін емес. Ауылда мектеп, балабақша, мәдени ошағы іске қосылып, жұмыс көздерін ашуға қаражат болып жатса, жастар тұрақтайды. Ауылдағы еңбекақына көтеру керек. Әйтпесе жастардың қайта оралуы қиын. Ауыл қаладағыдай болмағанымен, соған тырысу керек. Бірақ болашақ ауылдың кескін-келбеті, жобасы, ішкі жағдайы қазақ халқының салт-дәстүрімен, дінімен, ұлттық ерекшеліктерімен байытыла отырып, қайта жасалуы керек. Ауылды құртып, қалаға шоғырландыру деген сөз ақылға сыймайды.Одан да ауылды сақтау жолын қарастыру керек. Ауылдардың тұрғындардың бүгінгі жағдайы мен болашағы қандай болмақ? Ауылдың құрылымын демократиялық құндылықтар негізінде қайта қараған жөн. Оның қаражат мәселесін шешу керек.Ауыл басшылары инвесторлар тарту арқылы халықты бір орталыққа, бір мақсатқа ұйымдастыра білу керек.Ауылшаруашылығын қамтамасыз етуде мемлекет жәрдемі, яғни дотация мен субсидия үлкен рөл атқаруға тиіс. Тұрғын үй құрылысы әлеуметтік-мәдени сала толығымен мемлекет мойнында болу керек. Энергиямен, техникамен қайта жарақтандыру кезек күттірмейтін шаруалар қатарында. Ауылшаруашылығын ұйымдастыру тәсілін түбірімен өзгерту, жүйелі әдіске көшіру керек. Өзін ақтайтын ірі астық, мал шаруашылықтарын ұйымдастырып, солардың құқықтық мәртебесі жөніндегі заңнаманы түбегейлі қайта қараған жөн. Ауылға қатысты өзекті мәселелердің бірі – жастар мәселесі. Жастарға ауылда барлық мүмкіншіліктер жасап беру керек. Интернет, компьютер келді деген өркениетке ілестік деген сөз емес.Өркениетке ілесу үшін оны толығымен игере білуіміз керек.Егер адам өзінің туған жерінде барлық жағдайы келісіп тұрса, ауыл адамының қалаға көшіп несі бар дейсіз?

Урбанизациялану үрдістерінде жергілікті ұлт өкілдерінің көбі келімсек диаспоралар белсенді түрде тартылды. Олар қалаларға келіп орнықты. Көп салалы қала шаруашылықтарында, жаңадан ашылып жатқан өнеркәсіп орындарында жұмыс істеді. Ал қазақ халқының еншісіне негізінен ауылда тұрып, мал шаруашылығымен шұғылдану бұйырды. 1980 жылдардың басында қазақтар қала халқының 18% ғана құрады да, қалғандары басқа ұлт өкілдері болды.Соның ішінде сол кездегі астанамыз Алматы тұрғындарының 18% қазақтар, 64% орыстар құрды. Орыстардың үштен екі бөлігі, кәрістердің 86%, еврейлердің 95% қалаларда тұрды. Қалалы жерлерде қазақ мектептері мен балалар бақшалары некен-саяқ қана болды. Осыған қарамастан, қалаға ұмтылған қазақтар баспанасыздықтың, тілдік кедергілердің, басқа да қиындықтардың зардаптарын тартып, өз елінде отырып өгей баланың күйін кешті.

Сонымен, еліміздің тәуелсіздік алуы нәтижесінде Қазақстандағы урбандалу үрдістері жеделдей түсті. Мұны халықтың арман-тілегінен туған заңды құбылыс деп те атауға болады. Өйткені, кез келген тәуелсіз мемлекеттің халқы жақсы да, қолайлы жерлерде тұрғысы келеді. Баста билік жоқ кезде тамаша, шұрайлы деген жерлерден сырылып қалған қазақ халқы кезінде ата-бабаларымыз арман еткен қайта қоныстану мәселесіне өз еркімен белсенді түрде кірісіп кетті. Әркім қайда баратындығын өзі таңдап, өзі шешуде. Урбандалудың қазіргі әсерінен елімізде үлкен-үлкен қалалық агломерациялар пайда бола бастады, ал кейбір ауылдар халықтан босап қалды. Сондай-ақ ауылдық елді мекендерді тексеру барысында соңғы бір-екі жылда шамамен 200 ауылдың халықтан босап қалғаны, яғни халқының көшіп кеткені анықталды. Бұдан көріп отырғанымыздай, ауылдағы көші-қон процесі стихиялы сипатта жүріп жатыр. Енді осы іске мемлекет өзінің реттеушілік қызметіметімен араласып, оны жоспарлы, өркениетті деңгейде жүргізбек. Ендігі кезекте бұл мәселеге мемлекет те араласып, реттеу тетіктерін іске қосса жөн болар еді. Өйткені Қазақстан жері кең-байтақ, ал онымен салыстырғанда халық саны аз. Мұның өзі халықты қайта қоныстандыру үлгілерін жоспарлауды қажет етеді [3]. Дегенмен, халықтың қалаға қарай бет бұруының басқа да жекелеген себептері бар. Өйткені, біз халықты сергелдеңге салған жұмыссыздық, кедейлік ауылдардағы әлеуметтік инфрастуктура салаларындағы артта қалушылықты, ауылдық адамдардың тұйықталған түрде өмір сүріп, мемлекет тарапынан ұсыналатын әлеуметтік қорғаудан тыс қалып жатқандығын аталған саясаттың жемісі деп айта алмаймыз. Ал бұл кемістіктер болса Кеңес өкіметінің тарих сахынасынан кеткен уақытындағы психологиялық жағынан ешқандай дайындығы жоқ халықты нарықтық экономикаға бейімдеудің жемісі.

Урбанизацияның мемлекет үшін рөлін түсінудегі ең маңызды факторлардың алғашқысы оның экономикалық өсімді едәуір ынталандыруда. Атақты әлеуметтанушы, жаһандану үрдісін зерттеуші ғалым Саскиа Сассеннің айтуынша, урбанизация мен ЖІӨ арасында тікелей байланыс бар. Экономикасы әлдеқайда дамыған Қытай елі. Қытайдың ЖІӨ әлем бойынша ілгері келе жатқандығы бәрімізге мәлім.Урбанизация урдісі Қытай Халық Республикасында да белең алуда. Урбанизация – адамзат қоғамы дамуы барысында орын алатын міндетті құбылыс. 1993 жылы БҰҰ-ның Токиода өткізілген конференциясында XXI ғасыр жаңа қалалар ғасыры деп атап көрсетілді. Индустриализацияның әлемдік ауқымда дамуы дүниежүзінде урбанизация деңгейінің едәуір жоғарылауына ықпал жасады. Алдағы уақытта адамзаттың тең жартысы қалаларда өмір сүрмек. Қытай Халық Республикасы әлемде халқының саны ең көп дамушы ел болғандықтан, ондағы урбанизацияның даму жылдамдығы мен деңгейі уақыт өткен сайын халықаралық қоғамның назарын өзіне аударуда. Өткен ғасырдың соңғы тоқсанында Қытай экономикалық өсімде, әлеуметтік дамуда, саяси және әкімшілік реформаларда елеулі прогреске қол жеткізді. Экономикалық өсім мен саяси реформалардың өзара байланысқан күштері Қытай қалаларының жылдам және фундаментальды жаңғыруын қамтамасыз етті. Соның ішінде инфрақұрылым жобаларының жүзеге асырылуы, қалалардың жаңғыруы, тұрғын-үй реформаларының дамуы кең көлемде өріс алуда. Урбанизаци ҚХР-дың 12 бесжылдыққа арналған әлеуметтік экономикалық даму жоспарында экономикалық өсім және аймақтық дамумен қатар үш негізгі экономикалық мәселенің бірі ретінде қаралды. Ол инфрақұрылымның дамуына жол ашып қана қоймай, экономикалық дамуға үлкен қозғау салады, ішкі тұтынудың өсімін қамтамасыз етеді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, урбанизация деңгейі 1% көбейген сайын экономикалық дамудың жылдамдығы 2%-ға артып отырады. Қытайдағы урбанизация ел экономикасы дамымай тұрған кезеңде артта қалған болатын. Халық көші-қонын қатаң бақылауға алған және бұрын соңды болмаған дамуға жол ашқан саясаттың арқасында урбанизация саясаты алға басты. Ауылдық елді мекендерден қаларға белсенді қоныс аудару осыдан шамамен 30 жыл бұрын бастау алды. Сол уақытта Қытай үкіметі жаңа күрделі мәселелермен бетпе-бет келген болатын: миллиондаған жаңа шаруашылық емес жұмыс орындарын даярлау, урбанизация мәселесін өзінің даму сатысында тиімді шешу [4]. Қазіргі кездегі Қытайдың демографиялық жағдайы урбанизация процесінің қарқындылығымен, тұрғындардың миграциялық қоныс аударуының жиілеуімен сипатталады. 1990 жылдың екінші жартысынан бастап XXI ғасырдың басына дейін ҚХР-дағы қала халқы үлесінің жыл сайынғы өсу қарқыны 1% құрады, ал урбанизация деңгейі реформаның бүкіл кезеңінде шамамен үш есеге артты, бұл елді экономикалық жүйесін реформалауда таңдалған бағыттың дұрыстығын дәлелдеді. 12-бесжылдық барысында урбанизация үдерісі коэффициенті 50%-ға жетеді деп болжануда. Бұл экономиканың дамуына қажет кеңістікті арттырмақ. Елдің түрлі аудандарында урбанизация процесінің қарқыны әртүрлі. 2025 жылы Қытайдағы қала тұрғындардың саны 915 млн адамға жетеді деп күтілуде [5]. Қытайдағы қала тұрғындарының саны артуы, негізінен, миграция есебінен жүзеге асты. 2008 жылғы БҰҰ-ның тұрғын халыққа қызмет ету қорының әлемдегі демографиялық жағдай туралы баяндамасында ҚХР-да басқа дамушы елдермен салыстырғанда мигрантардың ауылдық елді мекендерден қалаларға ағылуы урбанизация үдерісінің күшеюіне әсер етуші негізгі фактор және ауылдық жұмысшы күшінің мұндай жылжымалылығы Қытайдағы урбанизацияның бірегей сипаты екендігін атап көрсетті. Миграция, әсіресе реформа жылдары кең белең алды.Индустриализацияның дамуымен қатар артық жұмысшы күш ауылшаруашылығынан бірте-бірте экономиканың заманауи салаларына ауысты. Теңіз жағалауында орналасқан провинциялардағы урбанизация деңгейінің үздіксіз артуы, негізінен, Чжезцян, Пекин, Шанхай, Тяньцзинь, Гуандун сияқты провинцияларға қоныс аударған жұмысшы мигранттар есебімен жүзеге асты. Аталған аудандардағы урбанизация үлесі сәйкесінше аталған аудандардағы урбанизация үлесі сәйкесінше 30.7%, 27.9%,24.7%,24.4%,18.6% құрайды [5]. Таяудағы жиырма-отыз жыл ішінде қосымша үшжүз миллионға жуық адам ауылдан қалаларға қоныс аударады деп күтілуде. Бұл жағдай миграциялық ағымды басқару қалалық инфрақұрылымның тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін биліктен қосымша күш жұмсауды талап етеді. Сонымен қатар көлік, қаладағы қоршаған ортаны қорғау, мигранттарды әлеуметтік мәселелерін шешу, тіркеу жүйесін реформалау сияқты жаңа мәселелер

пайда болмақ. Қытай экономистерінің пікірінше урбанизация үдерісінің негізгі аспектісі егістік жерлерінен айырылған шаруалардың қалалық өмірге бейімделуі болып табылады. Бұл олардың тұрмысының сапалық жағынан жақсаруын білдіреді. Урбанизацияның дамуымен халықтың тұрмыс сапасы да сәйкесінше артып отырады. Себебі, ауыл тұрғындары қалаға қоныс аударғанда олардың білім алу деңгейі мен кәсіби мамандану деңгейі жоғарылайды, жұмыс іздеу барысында оларға кәсіби біліктілігін арттыру үшін оларға түрлі курстарға қатысуға тура келеді. Сондай-ақ қалада денсаулық сақтау жүйесінің қазіргі жетістіктерін пайдалану едәуір оңай. Осылайша, урбанизацияның дамуы елдің әлеуметтік-экономикалық дамына үлкен үлес қоспақ. Бұл өз кезегінде қала халқы санының жаңа сапалы деңгейде одан әрі өсуіне жағдай жасайды. Белгілі ғалым және экономика ғылымдары саласындағы Нобель сыйлығының лауреаты Джозеф Штиглицтің пікірі бойынша, Қытайдағы урбанизация XXI ғасырдағы бүкіл адамзаттың дамуына ықпал ететін, маңызды оқиғалардың бірі болмақ [6].

Әлемдік банк «2020 жылғы Қытай» атты еңбекте былай деп баяндайды: «Қазіргі Қытай екі түрлі өзгерісті басынан өткізуде: жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға өту және аграрлы қоғамнан қалалық, индустриалдық қоғамға ауысу» [7]. Қытайдағы урбанизация мәселесі мен оның мәні әлдеқашан мемлекеттік өлшемнен асып, әлемдік мәселеге айналды. Қытай халқының саны көп мемлекет болғандықтан, егер елдегі урбанизация деңгейі 10% көрсеткішке артса, бұл бүкіл Жапония халқының ауылдан қалаға қарай қоныс аударуына сәйкес келеді. Егер урбанизация деңгейі 20% көрсеткішке артса, бұл бүкіл Америка тұрғындарының кең ауқымдағы қоныс аударуына тең болмақ. Сондықтан Қытайдағы урбанизация болашақта адамзат тарихында бұрын соңды болмаған ірі миграция және жаңару болары сөзсіз. Қытай комунистік партиясының XXVII Ұлттық Өкілдер Жиналысы қала халқының санын айқын түрде арттыруды сяокан қоғамын құру мақсатындағы жаңа талаптардың бірі ретінде атап көрсетті. Бұл мақсатқа жету үшін Қытайдың алдында қала мен ауылды бірігіп жоспарлау негізінде рационалды орналастыру, жерді үнемдеу, қызметтерді жандандыру, ірі, орташа және кіші қалалардың үйлесімді дамуын қамтамасыз ету сияқты келелі міндеттер тұр.

Қорытындылай келе, атақты гректік урбанист К.Доксиадистің айтқанындай: «қалалар мәселесін қарастырудың жаңа жолы табылмаса біз түбегейлі дағдарысқа тап болып, қалалар ішінде жеңіліске ұшыраймыз ба?». Бұл сұраққа ойланбай жоқ деп жауап беруге болады. Дегенмен, шын мәнінде күрделі және маңызды қалалар мәселесін терең әлеуметтік-экономикалық қайта қалыптастыру, жаңа да жүйеленген ғылыми көзқарастар арқылы шешуге болады. Біз оларды шешу жолын іздестіріп, осы үрдісті реттеу мәселесіне көңіл аударуымыз керек. Қазақстан қоғамының дамуында урбанизация құбылысына үлкен мән беру керек. Әсіресе стихиялы түрде жүріп жатқан осы процеске мәдени-әлеуметтік, әлеуметтік-философиялық тұрғыдан талдау жасау алда тұрған маңызды шаралардың бірі.

ӘДЕБИЕТ

1. Алисов А.Д. Урбанизация и культура.-Омск:Край, 1997, 352 с.
2. Уровень религиозности и конфессиональные ориентации населения Республики Казахстан (информационно-аналитический доклад)- Алматы: ИРК.
3. Сұңғат Әліпбай. (Урбанизация үдерісі) // Егемен Қазақстан 12.03.2012.
4. Aimin Chen Urbanization in China and the Case of Fujian Province// Modern China, 2006. Vol.32, No.1. - P.99.
5. Баженова Е.С. Экономические и демографические аспекты развития урбанизации в КНР// ЦЭСИК, 2011.
6. China Population Today. - Beijing, 2010. Vol.27, N 1.
7. Li Tianji.Hu Angang: Beijing yi jinru xiaokang shehui (Beijing has already entered Xiaokang society)// Beijing Qingnianbao, 12.11.2012. A8.

УДК 811.512.1’362

Бахыт Ақмаржан, Қайнар академиясы, «5В011900 Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының 3-курс студенті, bahytakmarzan@gmail.com
Ғылыми жетекшісі: Ph.D., проф. **Құрманәлі А.А.**

ТҮРІК МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРІНІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін Қай тіл болмасын дүние жүзіндегі халықтардан рухани қазына алмасу арқылы байып отырады, әрі тілдің ұлттық қасиеті, өзіндік ерекшеліктері мақал-мәтелдерден анық көрінеді. Осыған орай, мақалада түбі бір түрік халқының мақал-мәтелдерінің құрылымдық және мағыналық ерекшеліктері қарастырылып, олардың қазақ тіліне аударылу жолдары көрсетіледі.

Тірек сөздер: аударма, түрік мақал-мәтелдері, құрылымдық және мағыналық ерекшеліктер, аударма тәсілдері

Bahyt Akmarzhan, Academy Kainar, 3rd year student of the specialty ‘’5B011900 Foreign language: two foreign languages’’
bahytakmarzan@gmail.com
Supervisor: Ph.D., проф. **Құрманәлі А.А.**

TRANSLATION PECULARITIES OF TURKSIH PROVERBS INTO THE KAZAKH LANGUAGE

Abstract Any language is enriched by spiritual exchange from the nations of the world, and the national identity and its distinctive features are evident in proverbs and sayings. In this regard, the article deals with the structural and semantic features of the Turkish proverbs and sayings and shows how they should be translated into the Kazakh language.

Keywords: translation, Turkish proverbs, structural and semantic features, translation techniques.

Әлемдік экономикадағы өзгерістер мен бетбұрыстар «түркі дүниесі» «түркі әлемі» және «түркі мәдениеті» деген ұғымдарды жаңғыртып, ортақ құндылықтарды егжей-тегжей танып білуге жол ашты. Ғасырға жуық уақыт бір-бірінен жырақ қалып, жат бола бастаған түбі бір түркі халықтары арасындағы ортақ құндылықтарды қайта жаңғыртып, саяси және мәдени байланыстарды нығайту үшін де бірінші кезекте бір-бірінің тілін үйренуге, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға деген қажеттілік туындап отыр.

Бір халықтың екінші бір халықпен қарым-қатынас жасауы, өзге халықтың мәдениеті, тұрмыс-тіршілігімен танысудың басты құралы аударма екені баршамызға белгілі. Осы орайда, түбі бір түрік тілінен қазақ тіліне аударылып жүрген көркем аудармада өз кезегін күтіп тұрған мәселелердің бірі мақал-мәтелдерді аудару мәселесі болып табылады.

Аударма – тілдік және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы. Аударма-халықтың рухани қызметінің, мәдени өмірінің бір саласы, халықтардың арасында үзілмейтін үрдістердің бірі. Оның тұтастай алғанда әлем әдебиетіндегі, жекелеген халықтардың мәдениетіндегі рөлі айрықша маңызды. Аударма, бір тілде сөзбен айтылған немесе жазумен жазылған мәтінді тыңдаушыға немесе оқып отырған кісіге екінші бір тілде түсінікті түрде жеткізу [1].

Аударма, бір тілден екінші бір тілге, бір мәдениеттен басқа бір мәдениетке жол ашатын тілдер арасындағы сапар, басқа сөзбен айтқанда бір ұлттың рухын бейнелейтін тілдер арасындағы сапар [2, 188].

Мақал-мәтелдерде халықтардың дүниетанымы, ұлттық ерекше ойлау жүйесі аңғарылады. Мақал-мәтелдер – өмірдің өзі сияқты өте күрделі құбылыс, сондықтан мақал-мәтелдерден қоғамдық өмірдегі түрлі оқиғаларды, бір халықтың бүкіл тұрмыс-тіршілігін, салт-санасын, тіпті тарихын, сан ғасырлық тәжірибесін көруге болады.

Академик Әбдуәлі Қайдаров мақал-мәтелдер жайында туралы «Көркем сөз тәсілдерінің ішіндегі қуаттысы мен құнарлысы болып саналатын мақал-мәтелдер – тіл атаулының баршасына тән, өзіндік ерекшелігімен көзге түсетін универсальдық құбылыс» -деп тұжырым жасайды [3, 1].

Профессор Өмер Асым Аксой мақал-мәтелдерге төмендегідей сипаттама береді: «Мақал-мәтелдер аталарымыздың тәжірибелерінен, тағылымынан туындаған ой-түйіндері мен даналық ой-пікірлері, қысқа да нұсқа ой үзіктері. Мақал-мәтелдер аз сөзбен көп нәрсе жеткізетіндігімен ерекшеленіп, мазмұн-мағынасымен де, тақырыптарымен де бізді баурап алып кететін айрықша қасиетке ие» [4, 36].

Аудармада, ойдың, сөйлемнің тұжырымдамасы, мағынасы және мақсаты сияқты барлық ерекшеліктерінің мүмкіндігінше ұқсас түрде екінші бір тілге аударылуы ескеріледі. Бұл ерекшеліктердің аудару барысында дәлме-дәл болуы мүмкін емес. Себебі, әр түрлі халықтар, әр түрлі мәдениет ерекшеліктеріне және дүниетанымға ие. Бұл өзгешеліктер адамдардың айналасындағы заттарға және жағдайларға әр түрлі қабылдауына байланысты.

Мақал-мәтелдерді аудару барысында көптеген қиындықтар туындайды, сондықтан мақал-мәтелдерді аудару барысында төменде тәсілдерді ұсынамыз:

Бірінші тәсіл. Өзге тілдегі мақал мен мәтелдің образды астарын жоғалтпай, лексикалық құрамын, стильдік өңін, құрылымын сақтап аудару, яғни калька жолымен жаңа мақал-мәтел жасау. Мұндайда мақал-мәтелдердегі ұлттық, тарихи фактілер, географиялық атауларды сақтау кездеседі. Түрік тіліндегі кейбір мақал-мәтелдердің ана тілімізде дәлме-дәл, сөзбе-сөз баламасы бар екенін көруге болады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Akıl yaşta değil, baştadır. *Ақыл жаста емес, баста.*	Ақыл жаста емес, баста.
Ne ekersen onu biçersin. *Не ексең, соны орасың.*	Не ексең, оны орасың.
Dil kılıçtan keskindir. *Тіл қылыштан өткір.*	Тіл қылыштан өткір.
Demir tavında dövülür. *Темір қызған кезде соғылады.*	Темірді қызған кезде соқ.
Çıkmadık canda umut kesilmez. *Шықпаған жаннан үміт кесілмейді.*	Шықпаған жанда үміт бар.
Havlayan köpek ısırmaz. *Үрген ит қаппайды.*	Көп үрген ит қаппайды.
Bugünün işini yarına bırakma. *Бүгіннің ісін ертеңге қалдырма.*	Бүгінгі істі ертеңге қалдырма.
İt ürer, kervan yürür. *Ит үреді, керуен жүреді.*	Ит үреді, керуен көшеді.
Ne ekersen onu biçersin. *Не ексең, соны орасың.*	Не ексең, оны орасың.
Dil kılıçtan keskindir. *Тіл қылыштан өткір.*	Тіл қылыштан өткір.
Anasına bak kızını al. *Анасына қарап, қызын ал.*	Анасын көріп, қызын ал.
Balık baştan kokar. *Балық басынан бастап исі шығады.*	Балық басынан шіриді.
Ayağını yorganına göre uzat. *Аяғыңды көрпеңе қарай соз.*	Көрпеңе қарай көсіл.
Gözden ırak, gönülden de ırak. *Көзден алыс болған, көңілден де алыс болады.*	Көзден кеткен, көңілден де кетеді.
Atılan ok geri dönmez. *Атылған оқ кері қайтпайды.*	Атылған оқ кері қайтпас.
İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında. *Адамның аласы ішінде, малдың аласы сыртында.*	Адам аласы ішінде, мал аласы сыртында.
Beş parmak aynı değildir. *Бес саусақ бірдей емес.*	Бес саусақ бірдей емес.
Birlik olmayınca, dirlik olmaz. *Бірлік болмай, тірлік болмас.*	Бірлік болмай, тірлік болмайды.
Serçeden korkan darı ekmez. *Торғайдан қорыққан тары екпейді.*	Торғайдан қорыққан тары екпейді.
Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Жыламаған балаға емшек бермейді.	Жыламаған балаға емшек бермейді.

Екінші тәсіл бойынша аударуда мазмұн, қорытыны түйін сәйкес келгенмен, компоненттердің лексикалық мағынасына өзгерістер енгізіледі, бейнелеу тәсілі басқаша болады, әрине, формалық өзгерістердің болуы әбден мүмкін. Мұндай мақалдардың жаттығы көзге көрініп тұрады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Rüzgar esmeyince yaprak oynamaz. *Жел тұрмаса, жапырақ қимылдамайды.*	Жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайды.
Karga yavrusuna bakmış, ‘benim ak pak evladım demiş’. *Қарға баласына қарап: «Менің аппақ балапаным» депті.*	Қарға баласын аппағым дейді, кірпі баласын жұмсағым дейді.
Çok yaşayan bilmez, çok *gezen* bilir. *Көп жасаған білмейді, көп қыдырған біледі.*	Көп жасаған білмейді, көп көрген біледі.
Dokuz ölç, bir biç. *Тоғыз рет өлшеп бір рет кес.*	Жеті рет өлшеп, бір рет кес.
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. *Тура айтқанды тоғыз ауылдан қуады.*	Тура айтқан туғанға жақпайды.
Söz gümüş ise, sükût altındır. *Сөз күміс болса, үнсіздік –алтын.*	Сабырдың түбі – сары алтын.
Sakınan göze çöp batar. *Аянған көзге қоқыс түседі.*	Сақтанғанның көзіне шөгір түседі.
İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir. *Тәуір болатын ауруға дәрігер өзі келеді.*	Жолы болар жігіттің жеңгесі шығар алдынан.
Aşkın gözü kördür. *Махаббаттың көзі соқыр.*	Махаббат кемістік көрмейді.
Yerin kulağı var. *Жердің де құлағы бар.*	Жер екеш жердің де құлағы бар.
Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. *Өрт болмаған жерден түтін шықпайды.*	Жел тұрмаса, шөптің басы қимылдамайды.
Bir elin nesi var, iki elin sesi var. *Бір қолдың несі бар, екі қолдың дыбысы бар.*	Жұмыла көтерген жүк жеңіл.

Үшінші тәсіл. Бір халықтың тілінде келесі бір халықтың тіліндегі мақал-мәтелдерге образдылығы, мән-мазмұны, салт-сананы бейнелеуі жағынан ұқсас, балама болып келетін жарыспалы түрде екі тілде қолданылып жүрген мақал-мәтелдер де болады. Әрине, бұл типтік, қайталанып отыратын тұрақты құбылыс емес. Екі халықтың мақалдарында өзгеше бояу бейнелеу тәсілі болуы – заңды нәрсе. Мұндайда мақал-мәтелдердің стильдік реңін контекстегі рөлін есепке алып, өзге тілдегі дайын мақал-мәтелдермен алмастыруға болады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Horozu çok olan köyün sabahı geç olur. *Қоразы көп ауылдың таңы кеш атады.*	Қойшы көп болса, қой арам өледі.
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. *Сүттен аузы күйген бала айранды үрлеп ішеді.*	Аузы күйген үрлеп ішеді.
Armut dibine düşer. *Алмұрт, түбіне түседі.*	Алма ағашынан алыс түспейді.
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. *Бүгінгі тауық ертеңгі қаздан жақсы.*	Аспандағы сұңқардан қолдағы тұрымтай артық.
Dost kara günde belli olur. *Шын дос қара күнде белгілі болады.*	Дос қиыншылықта сыналады.
Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş. *Кастрюль дөңгеленіп, қақпағын тауыпты.*	Апама жездем сай.
Yarım elma, gönül alma. *Жарты алма- көңіл табу.*	Орамал тон болмайды, жол болады
Damlaya damlaya göl olur. *Тама-тама көл болар.*	Көп түкірсе, көл болар.
Büyük lokma ye ama, büyük söz konuşma. *Үлкен тілім жесең де, үлкен сөз сөйлеме.*	Ат баспаймын деген жерін үш басады.
Kızını dövmeyen dizini döver. *Қызын ұрмаған тізесін ұрады.*	Қызға қырық үйден тыйым.

Төртінші тәсіл. Аударма тілде түпнұсқа тілдегі мақал-мәтелдердің тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, паремиологиялық емес тіл құралдарымен беру. Бұл тұста бір басын ашып кететін мәселе, ұлттық реңктегі мақал-мәтелдерді тек образдық негізінің айырмашылығына ғана қатысты түсінбейміз. Образдық негіз шындығында да танымның ұлттық ерекшелігімен сипатталатын жағдайда ғана оны ұлттық реңктегі тілдік белгі ретінде анықтаймыз. Ішкі форманы дәлме-дәл беріп, оны мейлінше сақтайтын жалғыз ғана аударма тәсілі – калькілеу , яғни сөзбе -сөз аудару тәсілі болып табылады.

Түрік мақал-мәтелдері	**Қазақ тіліндегі баламалары**
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.	Бір шыны кофенің қырық жылдық құрметі бар.
Aşure yemeye giden, kaşığını yanında taşır.	Ашуре жеуге барған кісі қасығын жанында тасиды. *Ашуре – түріктердің тәтті тағамы.*
Kar yılı kar yılı.	Қар жылы – береке жылы. Түркияда, әсіресе Анталья, Алания т.б. қалаларда қар сирек жауады.
Ucuz etin yahnisi olmaz.	Арзан еттің яхниси болмайды. Яхни – көкөністер мен жіліктен бұқтырылып жасалатын түрік тағамы. Арзанның сорпасы татымас.
Bulunmaz Bursa kumaşı mı?	Табылмайтын Бурса матасы ма? Бурса –Түркияның ірі қалаларының бірі, текстиль орталығы.

Сөзімізді түйіндейтін болсақ, түрік және қазақ мақал-мәтелдерінен олардың қолдану аясының кеңдігі айқын көрініс тапқан, олардың тақырыптары мен мазмұндарының ортақтығымен қатар, ерекшеліктері де байқалады. Аталған тілдегі мақал-мәтелдердің кейбіреулерінің дәл баламаларының болуымен қатар, кейбір мақал-мәтелдердің құрамындағы сөздердің ауысып келетіндігін де байқауға болады. Фонетикалық ерекшеліктерін ескермегенде, түрік және қазақ тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мағына-мәні бойынша ұқсас болуы және толық немесе жартылай сәйкес келуі туыстас екі халықтың тығыз рухани және мәдени қарым-қатынасын көрсетеді. Мұнымен қатар, төртінші топта қарастырылған кейбір айырмашылықтар туыстас қазақ және түрік халықтарының ғасырлар бойы бір-бірінен жырақта болуымен қатар, этностардың дүниетанымы мен тілдік санасының ғаламның тілдік бейнесіне сәйкес қалыптасатындығын айқындайды. Мұндай мақал-мәтелдердің ішкі формасын, образдық негізін, ұлттық нақышын сақтауда сөзбе-сөз аудару тәсілі ең бір өнімді тәсіл болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1 https://malimetter.kz/audarma-tildik-zhane-madenietaralyk-karym-katynas-kuraly/

2 Kurmanali A.A. Türk ve Kazak Atasözlerinin Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar// Абай Қазақ Ұлттық пед.университетінің Хабаршы ғылыми журналы. № 4 (50) 2014. 188-193 бб.

3 Қайдаров Ә., Тұрабаева Ғ. Қазақ мақал-мәтелдері мен авторлық-стильдік инварианттары жайында // ҒА Хабарлары. Тіл сериясы, №3. – Алматы, 1982.

4 Aksoy Ö. A. Atasözleri ve deyimler sözlüğü. –Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, 1981.

5 Par A.H. Açıklamalı atasözleri. – İstanbul: Serhat, 1991.

6 Yazgan M. Türk atasözleri, deyimleri ve bilmeceleri. – Almatı, 2008.

7 Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. –Алматы: Арыс, 2007.

8 Қайдаров Ә. Халық даналығы. –Алматы: Толағай, 2004.

9 Тұрманжанов Ө. Қазақтың мақал-мәтелдері. –Алматы, 2004.

UDC 960

Сағындық Г.Д., студент «5В020200 – Халықаралық қатынастар»
Тоқмұрзаева А.Ж., аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: gujazira_99_11@bk.ru

САЯСИ ҚАҚТЫҒЫС МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Бұл мақалада халықаралық қатынастардағы саяси қақтығыстар жөнінде ой қозғамақпын. Мақалада саяси қақтығыстардың түсініктемесі және оның шығу себептері мен шешу жолдарына мысалдар келтіріле отырып баса назар аударылады.

Тірек сөздер: саясат, саяси жанжал, интеграция, соғыс, қарулану, келіссөз, делдал.

Sagyndyk G.D. Student «5B020200 - International relations»
Tokmyrzaeva A. Zh. Senior Lecturer, Ablai khan KazUIRandWL ,Almaty, Kazakhstan
E-mail: guljazira_99_11@bk.ru

POLITICAL CONFLICT ISSUE

Abstract: In this article I will focus on the political conflicts in international relations. The article is devoted to explaining political conflicts and giving examples of their causes and ways to resolve them.

Keywords:politics, political conflict, integration, war, weapons, negotiations, mediator.

Қақтығыстардың бары емес, керісінше жоқтығы таңғаларлық әрі орынсыз жайт.
Р. Дарендорф

Саясат мәселесі, саяси дүниелер мен осы саясат әлеміндегі тың жаңалықтарға деген халықтың қызығушылығы мен қатар сұранысы да күннен күнге артып келеді. Дүние жүзінде болып жатырған өзгерістер мен жаңа мәселелер жалпы әлемдік ахуалға ғана емес әлемдік саясат пен саяси жүйеге де өзгерісін тигізіп жатыр. Осы орайда, бүгінгі күннің талқысына іліккен жағдайлардың көп бөлігі саяси қақтығыстар мәселесін актуалды тақырыптар тізіміне енгізуге үлес қосуда.

Мағынасы кең ауқымды, мәні тереңге жайылған «саясат» категориясын талдамай тұрып, алдымен «саяси» деген сөзді ұғынып алған жөн болар.

«Саяси» дегеніміз – индивидтер мен бірлестіктердің (ұйым, партия, ұлт, әлеуметтік топ) өздерінің бірге жүргізіп келе жатқан саяси қызметі процесіндегі жалпы қоғамдық қатынастардың белгілі қасиеттері мен ерекшеліктерінің бір тұтас жиынтығы.

Ал, «саясат» ұғымы саяси қатынастар, саяси өмір, саяси сана деген түсініктерге шоғырланады.

Кез – келген сасяи мәселелерге ықпал ететін – ол қоғам. Ал әр қоғам өзіне әртүрлі партия, ұйым, әлеуметтік топтарды және әртүрлі түсініктегі адамдарды біріктіреді. Олардың әрбірінің өзіндік ерекшеліктері мен талаптары бар екені мәлім. Осы талаптардың сан алуандығы себебінен қақтығыстар туындайды.

Мәселен, кейбір жаңадан бекітілген жол жүру ережелері немесе жол ережесін бұзған жүргізушіге салынған айыппұл соммасы қарапайым халық үшін қолайсыз болуы мүмкін. Ал, бұл ережелердің заңды түрде бекітіліп қоюы да қақтығыс туығызады.

Әрине, қақтығыстар бұдан бөлек партия немес ірі әлеуметтік топтардың да әсері немесе қатынсынан да туады. Жалпы алғанда бұндай қатынастарды ішкі қақтығыстар деп атар едім. Себебі, олар мемлекет деңгейінде мемлекеттік биліктің араласуымен шешіледі.

Жалпы, ішкі қақтығыстардың бірден – бір мысалы ретінде 1918 – 1922 жылдардағы Ресейдегі өткен азаматтық соғыс кезеңдерін алуға болады. Бұл кезеңде елдің дамуындағы

әртүрлі бағытын ұстанған әртүрлі топтардың билікке таласы жүрді.

Енді толығырақ тоқталып өтсек, « саяси қақтығыс» дегеніміз – билікке жету және оны бөлу немесе биліктің саяси статусын өзгерту мақсатындағы өз мүддесін жүзеге асыруға ұмтылған саясат субьектілерінің қақтығысы [1,10 б]. Оның пайда болуына әлеуметтік теңсіздік, этнос аралық қатынастар, шектен шыққан патриотизм, шекара және табиғи ресурстарды бөлу мәселелері себеп болуы мүмкін.

Саяси қақтығыстар теориясы XX ғасырда ерекше көтеріліп, конфликтология деген көп аспектілі зерттеу нысаны бар жаңа пәнді қалыптастырды. Бастапқыда А.Бернард, М.Дойч сынды зерттеушілер қақтығыстарды жағымсыз және қажет емес құбылысқа балап, оның шығу себептері мен оларды алдын алудың жолдарын іздестірді. Ал, бүгінгі күні Л.Понди, Р.Дарендорф секілді зерттеушілер қақтығысты сан түрлі мүдделі қоғамдық топтардың арасында орын алатын табиғи құбылысқа балады.

Р.Дарендорфтың пікірне сүйенсек, қақтығысты да интеграцияның қалыптасуына себеп болатын құрылымдар туындатады. Интеграция – нәтижесінде қоғамдық күштер тұтастық ретінде көрінетін, ал қоғам ауызбіршілік пен келісім негізінде өздері таңдаған бағытта қозғалатын әртүрлі мүдделерді үйлестіру үдерісі болып саналады. Осы орайда, интеграция қақтығыстық жағдайларды шешуге мүмкіндік берумен қатар, барлық қоғамдық топтардың келісімін қалыптастырады [2,243 б].

Әлем тарихындағы саяси қақтығыстардың үлкен бір мысалы есебінде көптеген оқиғаларды келтіруге болады. Дегенмен де, солардың ең есте қалғаны 1914 – 1918 жылдары болып өткен дүниежүзінің түгелдей дерлік мемлекетін қамтыған бірінші дүниежүзілік соғыс кезеңі екені анық.

Қақтығыс туындаған жерде оны шешудің жолдары да пайда болады. Осы жолдардың жанжалды шешу барысында атқаратын рөлі біршама. Түйінді шешу мақсатында бағытталған амал – тәсілдер негізінен авторитарлық немесе демократиялық сипатта болуы мүмкін.

Авторитарлық стиль сипаты жағынан әлсізге қарағанда күштілердің пайдасына қызмет атқарады. Әрине, күшті тарап әлсіз тарапқа өз позициясын қабылдауға итермелейді. Бұндай жағдайлар күнделікті күйбең тірлікте де орын алады. Мысалы, қолында билігі жоқ қарапайым жұмысшы мен басшы арасында жанжал туындаса, қызметкердің мүддесінен басшының бас пайдасы жоғары қойылады. Бұл жерде мәселе кімнің пайдасына шешілетіні тайға таңба басқандай анық көрініп тұр емес пе? Ал, демократиялық стиль бейбіт түрде, екі жақтың да дәрежесін тең алып, келіссөз жүргізу немесе компромисске келу арқылы жүргізіледі.

Әдетте халықаралық қақтығыстарды шешудің белгілі бір бірнеше тәсілдері бар. Солардың ең қауіпті және ұтымсыз жолы – қаруға жүгіну. Қарулану міндетті түрде адам өліміне, шаруашылық күйреуіне және қоныс аударуға мәжбүр қылатын салдарларға алып келеді. Мұндай жеңістің ұзаққа бармайтындығы хақ[2,239 б].

Сонымен қатар, жанжалдарды шешудің ең ұтымды тәсілі – келіссөз жүргізу. Барлығымызға белгілі ерте заманнан бері келіссөздер – дипломатия мен жалпы халықаралық қатынастардың орнығып, нығаюына алып келген амал. Бүгінде әлемдік байланыстардың беріктігінің тірегі болып табылады. Тек қана компромисске келу арқылы қақтығысқа қатысушы субьектілердің талаптарын толықтай қанағаттандырады. Мәселен, ТМД елдеріндегі болып өткен саяси қақтығыстардың ішіндегі Тәжік қақтығысы да бейбіт жолмен шешілген болатын. Ортаазиялық республика басшыларының ислам дәстүрлеріне сүйене бастауынан туындаған бұл қақтығысты тәжікаралық сипатта алып қарауға болады. Азаматтық соғыс уақытында діни келіспеушілікпен қатар, республиканың әр аймақтарындағы саяси элиталардың мүдделері де әртүрлі бағытта болды. Сонымен қатар, Ауғанстандағы тәжіктер саны Тәжікстандағы тәжіктер санынан әлдқайда көп болды. Сол себепті де аталмыш мемлекеттердің азаматтары этникалық туысқандармен қосылуға ниетті болғаны да рас. Осы азамат соғысы кезеңдерінде Тәжікстанның бір бөлігі Ауғанстанға көшіп, жаңа тәжіктер мемлекетінің үкіметіне оппозициялық базалардың бірі есебінде саналынды.

Бұл қақтығыстардың шешімі 1994 соғыс пен басқа да жаугершілік қимылдарды тоқтату туралы келісім негізінде Тәжікстанда ұлттық келісім мен бейбітшілік туралы келісім бектілумен орнықты[3,94 б].

Қазіргі таңда, қақтығысты шешуде үшінші тараптың араласуы, яғни делдалдық кең етек алуда. Әрине, келіссөздердің шешім таба алмай қалатын сәттері де болады. Әсіресе, мәселе тым ушығып, екі жақ та келісімге келуге дайын емес болған жағдайда. Қақтығысқа қатысушылар тығырықтан шығудың әдеттен тыс жолдары мен әдістерін ұсынады деген үмітпен делдалдарға жүгінеді. Мемлекетаралық қақтығыстарда БҰҰ және аймақтық ұйымдар делдалдық жұмыстарды қолға алады [2,240 б].

Дегенмен, саяси жанжалдардан бір тарап өзіне пайда ойласа, бір тарап өз мүддесін қорғап әлек болатыны да бар. Оған мысал , дәл қазіргі сәтте әлемді алаңдатып, төрткүл дүниені аузына қаратып отырған АҚШ пен Иран арасындағы жанжалдық мәселелердің қарулық қозғалысқа айналып кету қаупі туындауы. Ирактағы АҚШ – тың зымырандарын атқылауы себепті Иранның белгілі тұлғасы Касем Сүлейманидің өлтірілуі соңғы жылдары Иран мен АҚШ арасында бәсеңсіреген саяси текетірести одан әрі ушықатырып жіберді. Бұл шабуылға жауап ретінде Иран басшылығы Ирактағы АҚШ – тың әскери базасының біраз бөлігін қиратып, шабуыл нәтижесінде 80 адамның қаза тапқаны туралы жария еткен болатын.

Болған оқиғада әлемнің белді мемлекеттері өз мүдделерін сақтау мақсатында, өз ұстанымдарын білдіріп, екі жақты мәмілеге келуге шақыруда. Ұлыбритания қауіпсіздік шараларын алға тартып, өз азаматтарын кері шақыртып, екіжақты соғыстың басталуын болдырмас үшін британ сарапшылары Иранға аттандырылды. Ал АҚШ президенті Дональд Трамп Иранмен соғыстың болмайтынын және санкциямен ауыздықталатынын мәлімдеді[4,1 б].

Осы орайда, Қазақстандық саясаттанушы Самат Нұртазаның пікіріне сүйенсек, бұның бәрі Дональд Трамптың президенттік сайлау алдындағы саяси ойыны болуы да мүмкін. Ирандағы жағдай арқылы Трамп өз беделін көтеріп, Америка қоғамында өзін Американың сақтаушысы ретіндегі жағымды пікір қалыптастырып, саяси ұпай жинап алуды мақсат тұтқан болуы да ғажап емес. Қалай болғанда да үлкен саясатта кез – келген күтпеген жағдайлар орын алып отырады. Бұл қақтығыстың да біразға дейін жұртшылықтың назарында болары анық.

Қорыта келгенде, адамзат қатынасты соғыс пен дау – жанжалсыз шешуге ұмтылып келеді. Ертеректе жанжалдар жойқын соғыстарға алып келіп отырса, қазіргі күні тек күш көрсету түсінігіне саяды. Демек, қандай да бір қақтығыс болмасын оның жалпы тұлға қауіпсіздігін ескеріп, әлемдік бірлік пен тыныштықты баса назарға алатыны бір жағынан көңілге сенім ұялатады.

ӘДЕБИЕТ

1. Әбсаттаров Р. Б. Ә18 саясаттану негіздері. Екі томдық. 1 – том. – Алматы: Қарасай, 2012. – 424 б.
2. Иманбаев М., Смағұлов Е.И 48 Саясаттану негіздері: Оқу құралы. – Алматы: «Жеті жарғы», 2017. – 336 б.
3. Насимова Г.Ө. Н 26 Саяси конфликтология: Оқу құралы. – Алматы: «Құнды қағаздар» 2008. – 137 б.
4. «Таяу Шығыс: шиеленіске әлем алаңдауы» мақаласы \\ Сыр бойы газеті \\ 11.01.2020. 1 – 4 б.

UDC 960

Самархан А. Студент «5В011900-Шетел тілі: екі шетел тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Казақстан, e-mail: samarkhan.ayazhan@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Ұзақбаева С.А.**
e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘНІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ПРИНЦИПТЕРІ

Аңдатпа Мақалада денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне байланысты білім беру саласында қарастыратын инклюзивті білім беру жүйесі және оның дамуындағы негізгі бағыттары сипатталады.

Тірек сөздер: Инклюзивті білім беру, инклюзия, негізгі принциптер, психологиялық-педагогикалық қолдау, инклюзивті үдеріс, денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалар.

Samarkhan A. Student, "5B011900-Foreign language: two foreign languages", Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: samarkhan.ayazhan@mail.ru
Scientific supervisor: **Uzakbayeva S.A**
e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

THE ESSENCE OF INCLUSIVE EDUCATION AND THE PRINCIPLES OF ITS IMPLEMENTATION

Abstract This article discusses the system of inclusive education and the main directions of its development, provided in the field of education, depending on the individual needs and characteristics of children with disabilities.

Keywords: Inclusive education, inclusion, basic principles, psychological and pedagogical support, inclusive process, children with disabilities.

Инклюзивті білім беру – бұл әр адамның білім алу құқығын іске асырудың халықаралық мойындалған құралы, сондай-ақ әлемнің көптеген елдерінде арнайы білім беру жүйесін трансформациялаудағы негізгі бағыт.

«Инклюзия» термині 1994 жылы ерекше қажеттіліктері бар тұлғалардың білім беру саласындағы ұстанымдары, саясаты және практикалық қызметі туралы Саламанка декларациясымен енгізілген.

Инклюзия – білім беру бағдарламасының көмегімен әрбір баланы оның қабілетіне сәйкес келетін білім беру процесіне тарту, жеке тұлғаның жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру, оны жүзеге асыру жағдайларын қамтамасыз ету.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Яғни адамның жынысына, дініне, шығу тегіне қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру жүйесі болып табылады. Аталған мақсат балаларды кемсітушілікті жоятын және кедергісіз оқыту мен тәрбиелеуді қамтамасыз ететін инклюзивті білім берудің негізі болып табылады.

Білім берудің инклюзивті тәсілдерін дамытудың негізіне, ең алдымен, маңызды халықаралық құқықтық актілер - декларациялар мен конвенциялар, сондай-ақ қазіргі қазақстандық заңнама нормалар жатады.

Халықаралық құқықтық актілер, сондай-ақ қазіргі Қазақстан Республикасының заңнамасы әрбір жеке адамның білім алуға құқығын және оны қандай да бір белгілер бойынша кемсітушілікке жол бермейтін білім алу құқығын бекітеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңының 1-бабы, 21-4 тармақшасында инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білім алуына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс деп көрсетілген.

«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» (ҚР Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы №1118 Жарғысы) бойынша мүгедек балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалардың барлық деңгейдегі сапалы білім алуға тең қол жеткізуін қамтамасыз етуді, олардың тұрғылықты жері бойынша Инклюзивті білім беру құқығын кепілді іске асыруды, сондай-ақ ата-аналардың білім беру мекемесін таңдау құқығын және бала үшін оқыту нысанын сақтауды заңнамалық бекітуді көздейді. Сонымен қатар, инклюзивті білім алуға құқығы бұзылған жағдайда мүгедек балалар мен денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін білім беру саласында кемсітушілікке қарсы күрестің тиімді тетігін енгізу жоспарлануда.

Қазіргі таңда білім берудегі инклюзивті үдеріс жалпы білім беру мекемесінде қарапайым балалардың ортасына денсаулық мүмкіндігі шектеулі баланы қосуды және қабылдауды, оның ерекше білім беру қажеттілігін ескере отырып, бейімделген немесе жеке білім беру бағдарламалары бойынша оқытуды қамтамасыз ететін арнайы ұйымдастырылған білім беру процесі ретінде түсініледі.

Даму ерекшеліктерімен балаларды олардың құрдастарымен бірлесіп инклюзивті оқыту - бұл жалпы білім беретін мектеп жанындағы арнайы бөлінген топта (сыныпта) емес, әр түрлі балаларды бір сыныпта оқыту.

Инклюзивті білім беру тиімділігінің негізгі өлшемі – әлеуметтендірудің табыстылығы, мәдениетке кіріспе, барлық балалардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлеуметтік тәжірибесін дамыту.

Инклюзивті білім беру жүйесін іске асыру ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды оқытудағы кедергілерді еңсеруді көздейді:

- оқушының "архитектуралық" қоршаған ортасының кедергілері-қоршаған ортаның физикалық қол жетімсіздігі (мысалы, үй мен мектепте пандустар мен лифтілердің болмауы, үй мен мектеп арасындағы көліктің қол жетімсіздігі, Мектепке және т. б. жол бойымен өту кезінде дыбыстық бағдаршамдардың болмауы).

- арнайы педагогикалық қолдауды ұйымдастыруға қосымша шығындар қажет болған жағдайда қаржылық кедергі;

- оқушылардың және олардың болмысының әлеуметтік контекстерінің өзара қарым-қатынасы нәтижесінде туындайтын кедергілер-әлеуметтік қатынастардың кедергілері ("қатынастық" немесе әлеуметтік кедергілер).

Инклюзивті білім беру жүйесін іске асыру үшін ең маңызды әлеуметтік кедергілер болып табылады. Сондықтан инклюзивті үдерісті іске асыру жолын таңдаған мектеп, ең алдымен, өзінің мектеп мәдениеті ретінде, инклюзивті білім берудің мынадай негізгі принциптерін сақтауы тиіс:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктермен анықталады;

2. Әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті;

3. Әрбір адам қарым қатынасқа құқылы;

4. Барлық адам бір-біріне мұқтаж;

5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асырылады;

6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді;

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету-өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру;

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Жалпы білім беретін мекемелерде дернсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің негізгі принциптерін іске асыру мынадай мазмұндық және ұйымдастырушылық тәсілдерге және формаларға негізделеді:

- жеке оқу жоспары және білім алушы-денсаулық мүмкіндігі шектеулі баланың жеке білім беру бағдарламасы-академиялық білім мен өмірлік құзыреттілікті дамыту бойынша;

- білім беру мекемесінде және одан тыс жерлерде МШБ әлеуметтік оңалту;

- оқыту және әлеуметтендіру процесінде МШБ психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету;

- білім беру мекемесінің психологиялық-педагогикалық консилиумы;

- МШБ дамытудың жеке психологиялық-педагогикалық картасы;

- оқушының портфолиосы;

- арнайы білім элементтерімен жалпы білім беру саласындағы, әлеуметтік бейімдеу және оңалту саласындағы мұғалімнің құзыреттілігі;

- инклюзивті білім беру саласында жалпы білім беру мекемесі мұғалімдерінің біліктілігін арттыру;

- білім беру стандарттарына сәйкес МШБ инклюзивті білім беру жағдайында білім беру бағдарламасының пәндерін меңгерудің жұмыс бағдарламалары;

- оқу үрдісінде мүмкіндігі шектеулі баланы тьюторлық сүйемелдеу;

- бейімдік білім беру ортасы - мекеменің сыныптар мен басқа да бөлмелерінің қолжетімділігі;

- бейімделген білім беру ортасы-білім беру процесін көмекші құралдармен және

технологиялармен (ыңғайлы және тиімді қол жеткізуді қамтамасыз етудің техникалық құралдарымен) жабдықтау;

- оқушылар ұжымын біріктіру, ынтымақтастық, өзара әрекеттесу және өзара көмек дағдыларын дамыту;

- мекеменің тәрбие жүйесін білім беру үрдісіне, оқушылардың толерантты қабылдауы мен қарым-қатынасын қалыптастыруға және дамытуға бағыттау.

Білімді трансляциялау мектепте оқыту дәстүрі оқуға қатысушылардың коммуникациясы бойынша, жаңа білімді бірлесіп іздеу бойынша арнайы ұйымдастырылған іс-әрекет болуы тиіс.

Мұғалімнің білім беру бағдарламасына кәсіби бағдарлануы оқушының жеке мүмкіндіктерін көру қабілетіне және оқыту бағдарламасын бейімдеу қабілетіне тікелей байланысты. Әлеуметтік қолдау мамандарының кәсіби ұстанымы оқу процесін қолдауға, оқушыға бағдарламалық материалдарды және басқа балалармен қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгеруге көмек көрсетуге бағытталуы тиіс.

Қазіргі уақытта Қазақстанда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар жалпы білім беру процесіне стихиялы емес, арнайы оқыту жағдайларын жасау арқылы енгізіледі және оларға қажетті арнайы қолдау көрсетіледі.

Бастауыш мектепте оқытудың инклюзивті моделін құру кезінде бірнеше маңызды аспектілерді ескеру қажет.

Біріншіден, бастауыш мектепте инклюзивті білім беру моделін жобалау жалпымектептік үлгі шеңберінде құрылуы тиіс.

Екіншіден, инклюзивті білім беру моделін құру мектепті дамыту тұжырымдамасы негізінде жүзеге асырылады және келесі аспектілерді қарастырады:

- мектеп ұжымының жұмысы (педагогтардан техникалық көмекші қызмет қызметкерлеріне дейін) инклюзивті білім берудің қағидалары мен құндылықтарын түсінетін, инклюзивті құндылығын білетін бірыңғай команданың жұмысы ретінде құрылуы тиіс;

- инклюзивті білім беру моделін іске асырудың тиімділігі көп жағдайда аумақтық білім беру басқармалары, жергілікті билік органдары мамандарының осы қызметін қолдауына негізделген;

- әр түрлі деңгейлерде осы бағыттағы мектеп қызметін нормативтік-құқықтық қолдауға қол жеткізу қажет;

- әр түрлі деңгейде инклюзивті білім беру моделін енгізу бойынша стратегиялық жоспарлауды жүзеге асыру қажет (бастауыш буыннан жоғары буынға дейін);

- инклюзияға көшуге дайындық міндетті түрде мұғалімдерді кәсіби қайта даярлауды қамтуы тиіс;

- мектеп қауымдастығын дайындау оқушылармен тікелей жұмыс жүргізу;

- инклюзивті білім беруді іске асыруға дайындық мектеп деңгейінде қолжетімді (кедергісіз) орта құру бойынша іс-шараларды іске асыруды қамтуы тиіс.

Жалпы мектеп деңгейінде инклюзивті білім беру моделін енгізуге үш тең құқылы құрамдас бөлікті бір уақытта дамыту арқылы қол жеткізіледі:

- мектеп деңгейінде инклюзивті мәдениетті құру: мектеп қауымдастығын құру, инклюзивті құндылықтарды қабылдау;

- инклюзивті саясатты әзірлеу: барлық мектептер үшін мектепті дамыту, әртүрлілікті қолдау;

- инклюзивті тәжірибені дамыту және енгізу: оқыту процесін басқару, ресурстарды жұмылдыру.

Осы үш аспектінің барлығы мектепте инклюзияны дамыту үшін өте маңызды. Мектепте жүргізілетін реформалар мен өзгерістердің кез келген жоспарында аталған үш бағытқа назар аудару қажет.

Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2007 жыл 27 шілде)
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология, 2000
3. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Астана,2010 ж.
4. Саламан Декларациясы ЮНЕСКО 1994 ж
5. Республикалық педагогикалық –әдістемелік журнал. Әлеуметтік педагог. №4 2010ж

UDC 960

Советбек Д., Баклавр студент, 4 курс, «5В011900-Шетел тілі: екі шет тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Казахстан, e-mail: dani.sovetbek@mail.ru
Научный руководитель: **Узакбаева С.А.,** п.ғ.д e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа: Бұл мақалада интерактивті технологиялардың бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытудағы мүмкіндіктері қарастырылады. Креативтілікті дамыту тәсілдерінің бірі- білім алушылардың әрекетін ұйымдастырудың арнайы түрін білдіретін интерактивтік технологиялар болып табылады.

Тірек сөздер: технология, интерактивті технология, педагогикалық технология, креативтілік, креативті даму, шығармашылық, пәндік құзіреттілік.

Sovetbek D., Bachelor student, 4 course, «5B011900-Foreign language: two foreign languages» Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dani.sovetbek@mail.ru
Scientific supervisor: **Uzakbaeva S.A.,** Doctor of Pedagogy, e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

POSSIBILITIES OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF STUDENTS IN PRIMARY SCHOOL

Abstract: This article deals with the possibilities of interactive technologies in the development of creativity of students in primary school. One of the ways to develop creativity is interactive technologies, which are a specific form of organizing the activities of students.

Key words: technology, interactive technologies, pedagogical technologies, creativity, creative development, subject competence.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың шығармашылық қабілеттерін және креативтілігін дамыту бастауыш мектепте білім алушылардың тұлғалық дамуының ажырамас жолы болып табылады және білім берудің арнайы іріктелген мазмұнын да, сонымен қатар онымен байланысты педагогикалық технологияларды мақсатты түрде іріктеуді талап етеді. Сабақта жүзеге асырылатын білім беру қызметінде бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамыту міндеттерін шешуге мүмкіндік беретін педагогикалық технологияларды іріктеудің негіздемесіне толық тоқталамыз.

Қазіргі уақытта бұл ұғымның көптеген түсіндірмелері бар. Егер бірқатар авторлар (Б.Т. Лихачев жәнет.б.) педагогикалық технология деп оқыту формаларының, әдістерінің,

тәсілдерінің, тәрбие құралдарының өзіндік жиынтығы мен жинақталуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық қондырғылардың белгілі бір жиынтығын түсінетін болса; педагогикалық технология – педагогикалық үдерістің ұйымдастыру-әдістемелік құралдары бар деп есептеген. Ал, келесі авторлар (В. А. Сластенин және т. б.) педагогикалық технология деп берілген параметрлер мен қорытынды нәтиже (өнім) алуға мүмкіндік беретін бастапқы материалдарды түрлендіру үрдістерінің, әдістерінің жиынтығы мен жүйелілігін түсіндіреді.

Г. М. Коджаспирова, өзінің анықтауында білім алушының тұлғасын тәрбиелеу, оқыту және дамыту міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін тәсілдердің, әдістердің, қадамдардың бір жүйесі тұрғысынан педагогикалық технологияны ұсынады, ал қызметтің өзі рәсімдік, яғни белгілі бір іс-әрекет жүйесі ретінде ұсынылған; кепілді оң нәтижені қамтамасыз ететін жүйелі іс-әрекет жүйесі түрінде педагогикалық процесс компоненттерін әзірлеу және рәсімдік іске асыруы болып табылады [20].

Ұсынылған анықтамаларды ескере отырып, жалпы педагогикалық технология деп білім беру процесіне қатысушылар үшін барынша қолайлы және өнімді жағдайларды қамтамасыз ете отырып, оқу үдерісін жобалау, ұйымдастыру және өткізу бойынша мұғалім мен білім алушылардың бірлескен педагогикалық қызметінің қалыптасқан моделі түсініледі деп айтуға болады.

Педагогикалық технологияның ерекшеліктеріне әрбір технологиялық элемент, жүйе, тізбек, қабылдау тұтас педагогикалық үдерісте өзінің орынды орнын табу керек. Бірақ ешқандай технология тірі, эмоционалды адами қарым-қатынасты алмастыра алмайтынын ескеру керек.

Білім беру қызметінде белсенді қолданылатын педагогикалық технологиялардың бір түрі тек пәндік құзыреттілікті қалыптастыруды қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар білім алушылардың белсенділігін қолдау, эмоциялық жайлылық жасау, құндылықтар мен мәдени тәжірибелерді беру мақсатында олардың қатысушылары арасындағы қарым -қатынастармен білім беру жағдайларын байытуға арналған интерактивті технологиялар болып табылады.

Интерактивті технологиялар XX ғасырдың 60 жылдары алғаш рет қолданыла бастады. Оқу үрдісінде қолданылатын интерактивті технологиялар XIX ғасырда ғана кеңінен таралған.

Интерактивті технология бірнеше мақсаттарды көздейді.

- осы технология аясында оқытудың қолайлы жағдайларын жасауға ерекше көңіл бөлінеді;
- қарым-қатынастың диалогтық түрін ұйымдастыру, бұл білім беру процесіне қатысушылар арасындағы өзара түсіністікке және міндеттерді бірлесіп тиімді шешуге әкеледі;
- интерактивті технологиялар бірнеше балама шешімдерді қарастыра отырып, сыни ойлауға мүмкінік береді;
- пікірталастарға, алаңдарға қатысу дағдылары, қоршаған ортаға өз пікірін дәлелдей білу дағдысы қалыптасады [1].

Интерактивті оқытудың мәні білім беру үдерісі оның барлық қатысушыларының тұрақты, белсенді өзара әрекеттестігінде жүзеге асырылады.

Интерактивті өзара әрекеттесу тең дәрежеде жүзеге асырылуы қажет. Интерактивті технологиялар білім беру ортасында білім алушылардың тікелей өзара іс-қимылдарына негізделген. Оқу ортасында, білім алушы өзін толыққанды жетілдіре алады, бұл оның эмпирикалық тәжірибесімен қатар, өмірлік әсерлерін қосымша материал немесе иллюстрациялық толықтыру ретінде көрсетеді. Оның өмірлік тәжірибесі оқу танымын белсендіруде маңызды орынға ие.

Интерактивті технологияның негізгі міндеттеріне жатады [2]:

- коммуникативтік дағдылар мен іскерлікті дамыту;
- білім беру қызметіне қатысушылар арасында эмоциялық байланыс орнату;
- білім беру процесін қажетті ақпаратпен толықтыру;
- талдау, синтез дағдыларын дамыту;
- жоба командасында жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру, коммуникативтік дағдыларды дамыту.

Жалпы бастауыш білім беру аясында қолданылатын интерактивті технологиялардың негізгі әдістерінің арасында келесілер бөлінеді:

1.Эвристикалық әңгіме әдісі, әйтпесе оны әмбебап әдіс деп атайды. Осы әдісті қолдану

кезінде педагог бірқатар проблемалық мәселелерді білдіреді және білім алушылар өздерінің өткен тәжірибесіне негізделген логикалық пайымдаулар әдісімен жаңа шешімдер мен жаңалықтарға келеді.

2. Кейс-әдіс. Осы әдіс шеңберінде педагог білім алушылармен бірге нақты берілген жағдайды, жағдайды немесе жаттығуды талдайды. Білім алушылардың жағдайын неғұрлым нәтижелі талдау үшін олар жұмыс істейтін шағын топтарға бөлу, шешім нұсқаларын ұсыну, оңтайлы таңдау және оны сипаттау қажет.

3. Тренингтік оқу-сабағы. Бұл әдіс мектеп ұжымындағы әлеуметтік-психологиялық ахуалды жақсартуға мүмкіндік береді. Коммуникативтік дағдыларды және диалогты жүргізе білуді арттыру.

4. Дисскуссия әдісі. Осы әдіс шеңберінде педагогтың басшылығымен, қойылған салыстырмалы мәселелі сұрақтың пікірін, идеяларын немесе пікірін еркін алмасу жүргізіледі. Бұл жағдайда білім алушылар өздерінің ой-пікірлерін білдіруді, өз көзқарасын дәлелдеуді үйренеді.

5. Жобалар әдісі. Бұл жағдайда білім алушылар қандай да бір сұраққа қатысты жобалау қызметін дербес жүргізеді. Ақпараттық көздермен жұмыс істеуге үйренеді: ең өзекті және қызықты ақпаратты жинау, талдау, іріктеу. Сондай-ақ, оны құрылымдау және білім беру процесінің басқа да қатысушыларына таныстыру.

Интербелсенді технологиялар аясында білім алушылар тобымен жұмыстың негізгі түрлері: интерактивті дәріс, жұптасып жұмыс істеу, шағын топтарда жұмыс істеу, тренингтік сабақтар және т. б.]

Бастауыш мектеп оқушыларының креативтілігін табысты дамыту шарттарының бірі оқыту үдерісінде интерактивті технологияларды енгізу болып табылады, олар оқушыларға өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді.

Креативті түрдегі білім алушының тұлғасын қалыптастыру бастауыш сынып оқушыларының жаңа ойлау мәдениетін меңгеруін көздейді, оның мәні оқытудың интерактивті технологиялары арқылы интеллектті дамыту болып табылады. Мұндай технологияларда білімді ұйымдастыру мен қайта өңдеуге ғана емес, олардың бүлінуіне де назар аударылады. Осы мәтінде оқыту процесін жобалау жеке тұлғаға бағытталған, құзыреттілік, жүйелік-іс-әрекет тәсілдерінің шеңберінде құрылуы тиіс.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың креативтілігін дамыту үшін интерактивті технологияларды қолдану келесі бағыттарды іске асыру арқылы жүзеге асырылады:

- баланың шығармашылық тұлғасын қалыптастыру және сапасын қалыптастыруға бағытталған түзету-дамыту әсері;

- жеке дағдылар мен іскерлікті дамыту бойынша арнайы оқыту сабақтары (тапсырмалар, жаттығулар) [3].

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың креативтілігін психологиялық-педагогикалық дамытудың осы бағыттары интерактивті оқыту ережелері бойынша құрылған интерактивті технологиялар мен арнайы интерактивті сабақтар шеңберінде табысты қолданылады, бірақ олардың білім беру үдерісі мен параллельдік факторларын ескереді, шығармашылық ойлаудың жеке негіздерін дамыту міндеттерін, жаңартылған шығармашылық процестің негізіне жататын өзіндік іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру міндеттерін шешеді және алынған әсерлерді бекітуге мүмкіндік береді.

Кейбір авторлар (Е.В.Митин және т.б) бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамыту үшін, оның құрамдас бөліктерін дамытуды ұсынады және креативтілікті қалыптастырудың келесі негізгі шарттарын білім беру процесінде ұсынады [4]:

– дамыта оқыту принциптерін есепке алу (дараландыру, білім беру, зерттеушілік оқыту, проблематизация);

– педагогикалық үдерісті балаларға гуманистік көзқарас қағидаттарында құру (бағалау, қабылдау, қауіпсіздік, қолдау);

– бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытуға бағытталған мақсатты шығармашылық сабақтар өткізу [4].

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту аспектісінде оқытудың интерактивті технологияларының негізгі сипаттамалары арасында: мәтіндік; диалогиялық; мұғаліммен ынтымақтастық; оқытудың жеке траекториясы; еркін шығармашылық кеңістік құру; оқушылардың өзіндік белсенді танымдық қызметі; рефлексия; оқыту мазмұнының вариативтілігі мен икемділігі.

Бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытуға арналған жаттығулар мен тапсырмалардың көп бөлігі шығармашылық ізденіске тартылған психикалық сфералар мен процестерді біріктіруге бағытталуы тиіс, сондай-ақ тапсырмалар даму процесіне когнитивті саланы да, сондай-ақ білім алушылардың тұлғасын да тартуға тиіс.

Бастауыш мектепте креативтілікті дамытудың интерактивті технологиялары:

- интеллектуалдық, ерік және эмоциялық оқу-танымдық функциялардың өзара әрекеттесуін арттыру;
- проблемамен шынайы қақтығысты қамтамасыздандыру, оны терең меңгеру;
- қарама-қарсы ұғымдардың, бейнелердің, идеялардың қақтығысын қамтамасыз ету және есептерді шешудің стереотипті тәсілдерінің жетіспеушілігін көрсету.

Осылайша, жалпы бастауыш білім берудің мақсатты бағдарлары бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін қалыптастыру мен дамытуды талап етеді. Креативтілікті дамыту тәсілдерінің бірі- білім алушылардың әрекетін ұйымдастырудың арнайы түрін білдіретін интерактивтік технологиялар болып табылады. Ол белгілі бір мақсатқа ие. Бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін интерактивті технологиялар арқылы дамыту интерактивті дәріс, жұптасып жұмыс істеу, шағын топтарда жұмыс істеу, тренингтік сабақтар және т.б. арқылы, сондай-ақ келесі әдістердің көмегімен жүзеге асырылады: эвристикалық әңгімелесу, кейс-әдіс, тренингтер, пікірталастар, жобалар.

ӘДЕБИЕТ

1. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Ростовн/Д, 1983
2. Вишневая Н.Э. Развитие креативности младших школьников в процессе обучения // ежегодник Российского психологического сообщества: в 8т. – СПб., 2003. -0 Т.2. – С.125-128
3. Диагностика личностной креативности (Е.Е.Туник) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. С.59-64.
4. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Издательство Питер. 2004
5. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (развитие ребенка от рождения до 17 лет): учебное пособие. М.: «УРАО», 1998.
6. Леонова Н.С. Интерактивные технологии обучения как средство реализации творческих способностей учащихся // Педагогическая мастерская (Основа).-2013.-№6.- С.9.
7. Митина, JI.M. Интеллектуальная гибкость учителя: психологическое содержание, диагностика, коррекция Текст. : учеб. пособие / JI.M. Митина, Н.С.Ефимова. М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. - 144 с.

УДК 327 (82)

Sagynay Dinara, Master of Human Sciences Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dina.a.96@bk.ru

PUBLIC DIPLOMACY OF KAZAKHSTAN AS THE TOOL OF GEOPOLITICAL PROCESS: PROMOTING POSITIVE IMAGE OF THE COUNTRY

Abstract: The article deals with the implementation of public diplomacy in the Republic of Kazakhstan through “soft power” as the tool of geopolitical process. Nowadays strengthens the role

of non-military methods and information technologies in the foreign policy of states. Providing the growing role of the image of the state and other actors of international relations in the political process is increasing scientific interest in the problem of image formation by means of public diplomacy. Public diplomacy is linked to the «soft power» of the state. As stated Joseph Nay “soft power” has three sources: culture, values and political activities. Public diplomacy involves the establishment of long-term relationships, creating favorable conditions for public policy. Public diplomacy defend national interests and ensure national security through the study of attitudes of foreign public opinion, informing him and the impact on those who view it generates.

Keywords: foreign policy, soft power, international relations, geopolitics, public diplomacy, positive image, formation of the image, culture, values, long-term relationships, national interests, global politics.

Сагынай Динара, Магистр Гуманитарных Наук, КазУМОиМЯим.Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: dina.a.96@bk.ru

ПУБЛИЧНАЯ ДИПЛОМАТИЯ КАЗАХСТАНА КАК ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА: ПРОДВИЖЕНИЕ ПОЗИТИВНОГО ИМИДЖА СТРАНЫ

Аннотация: В статье рассматривается реализация публичной дипломатии в Республике Казахстан посредством « мягкой силы» как инструмент геополитического процесса. В настоящее время, укрепляется роль невоенных методов и информационных технологий во внешней политике государств. Обеспечение растущей роли образа (имиджа) государства и других субъектов международных отношений в политическом процессе повышает научный интерес к проблеме формирования образов посредством публичной дипломатии. Публичная дипломатия связана с «мягкой силой» государства. Как заявил Джозеф Най, «мягкая сила» имеет три источника: культуру, ценности и политическую деятельность. Публичная дипломатия предполагает установление долгосрочных отношений, создание благоприятных условий для государственной политики. Общественная дипломатия защищает национальные интересы и обеспечивает национальную безопасность посредством изучения взглядов внешнего общественного мнения, информирования и влияния на тех, кто его рассматривает.

Ключевые слова: внешняя политика, мягкая сила, международные отношения, геополитика, публичная дипломатия, позитивный имидж, формирование имиджа, культура, ценности, долгосрочные отношения, национальные интересы, глобальная политика.

In contemporary international relations, the concept of traditional diplomacy is being transformed, which means that some researchers have to abandon the traditional concept of science, which deals with relations between diplomatic states and their leaders. Public diplomacy emerged as a form of response to global challenges and threats, to the emergence of a new world order, to the course of domestic political development. It was born and received recognition in the era of globalization, civilization shifts, profound changes that occurred in the world, including in the psychological attitudes of people. In the political science of the generally accepted definition of the concept of «nations' diplomacy» does not yet exist. For its designation is often used another term - «public diplomacy. «When analyzing Kazakhstan's initiatives through the prism of the concept of «soft power» as the tool of implementation of public diplomacy by J. Nye, it is important to take into account the context and origin of the term, which is westernized and developed, primarily, from the point of view of democratic regimes. In addition, J. Nye first introduced the term «soft power» into circulation in 1990 in the book «Limits of Leadership: Changes in the Nature of American Power» under an entirely different geopolitical situation in the world. «Soft power,» according to Nye's concept, is «the ability to make the goals of one country seem attractive to another».[1,p.192] «Soft power» is «the ability of states to attract others to their side, seeking to support their own agenda in international relations by demonstrating their cultural and moral values of the attractiveness of the political course and the effectiveness of political institutions.»

It should be noted that various methods of influencing the mind, methods of non-violent processing of power and other groups have long been known. However, the emergence of a slender, not so much a scientific, as a purely practical concept of soft power is associated with the name of Joseph Samuel Nye, a professor at the Public School of the name. J. Kennedy at Harvard University, a member of the American Academy of Arts and Sciences and the Diplomatic Academy.The main achievement of Nye's was not only a concentrated and capacious description of the nature and meaning of the «soft power» that played a role in the Cold War, but also the definition of its capabilities, which in the 21st century, the age of information technology and cognitive wars, are truly unlimited.

"Soft power" is traditionally seen as an addition to the «tough» military power of states: it is impossible to deny it is relevant for any state in the modern world. [2, p.5]It seems that with proper positioning in the global arena, a country can achieve several advantages at once. «Soft power» allows countries in an era of complex interdependence to achieve their foreign policy objectives more effectively by attracting than by removing them.

Meanwhile, the concept of «soft power» is characterized by the absence of strict and rigid frameworks. [3, p.158] This makes it possible for each country developing its «soft power» to bring its own foreign policy experience and features of political and cultural traditions into the concept and interpretation of «soft power».

This strategy includes such instruments of positioning the country in the international arena, as exporting education, promoting the language and disseminating national cultural values. Also, the tools of «soft power» include communication, including information technology and especially the Internet, NGOs, diplomatic missions, cultural, scientific and educational centers and large-scale events such as the Olympic Games, Expo etc.

«Soft power» as an instrument of influence is especially intensively used in the 21st century, although the reasons that encourage states to address it are different. For the United States, the September 11, 2001, terrorist attacks were a turning point. The Americans faced the challenge of forming a positive image of their country abroad, primarily in the Muslim world. Somewhat later, Russia, although without such dramatic events, set itself a similar goal - the formation of a positive image of the country abroad. As a result, the Russian Mir Foundation was created, the Dmitry Public Diplomacy Foundation. A.M. Gorchakov, and "Rus-cooperation", whose task was to maintain and disseminate the Russian language, the development of public diplomacy work with compatriots, etc. The Confucius Institute, which is also active in its own country, shows that our neighbor in the People's Republic of China also does not dwell on popular diplomacy with politicians and researchers, not only in words but also in practice. Leading states of the European Union, such as Germany and France, were able to analyze public diplomacy not only from the theoretical point of view, but also throughout the world for many years with the help of Goethe institutions and French unions that promote their reputation and authority.

In turn, Kazakhstan is taking measures that also have a certain attractiveness. Our country is located in the steppes, where, as the well-known writer ChingizAitmatov wrote, «the day lasts for more than a century». This is a country whose economy is similar in its specialization to the Russian one: oil products and raw materials account for 91% of exports. The «soft power» of Kazakhstan lies in its transcontinental position, it is at the junction of the most ancient civilizations of the East and West and in history was called upon to play the role of a link between them. Such initiatives of Kazakhstan, as well as its economic growth, can be attractive not only for the countries of the region, but also for many other states, that is, they have «soft power». However, Kazakhstan has not yet clearly expressed the strategy of «soft power» formulated in the concept of Kazakhstan's foreign policy. The use of «tensile strength» in the Republic of Kazakhstan through public diplomacy is not systematically eliminated. Therefore, one of the topical issues is the formation of a system mechanism for studying the concepts of «extensibility» and «public diplomacy», «collective diplomacy» for our country.

In multiethnic Kazakhstan, the Assembly of the People of Kazakhstan, created with the goal of preserving internal unity and diversity, set out the work on the transformation of ethno-cultural associations, in particular the international community, into the main institutions of dialogue with other states. Without a doubt , this is a key element of "soft power" for influence on the public diplomatic.

The Assembly of the People of Kazakhstan is an institution that promotes the development and implementation of national policies. However, if we take a closer look at the Assembly's laws and regulations on the Assembly, the specific tasks of the Assembly include its external objectives:

1. propaganda of the Kazakhstan model of interethnic and interreligious harmony in the country and abroad;
2. preservation and development of the Kazakh Diaspora abroad in matters of preserving and developing the native language, culture and national traditions, strengthening its ties with the historical Motherland;
3. promotes interethnic tolerance and community engagement in the country and abroad
4. interaction with civil society institutions and international organizations on inter-ethnic and inter-religious consensus; [4]

Ethno-cultural associations of the Assembly of the people of Kazakhstan are recognized as a special type of activity. First of all, cultural and spiritual support of civilization on the territory of Kazakhstan. Secondly, in the role of the Diaspora as a state. This gives rise to the development of public diplomacy of their homeland, which means that through these associations of ethnic's we can get the culture of the ethnos, live information in a specific country and expand our spiritual, cultural and scientific endeavors.

The formation of a positive image of the state, as is known, is one of the factors improving its investment attractiveness. Today almost all countries of the world allocate considerable funds for the promotion and maintenance of their international image, which is an important component of the so-called "soft power" in foreign policy. Information and image work is a part of our agency's daily activities, the so-called "public diplomacy". [5] It is aimed at consolidating existing and forming new positive trends in Kazakhstan's perception on the international arena in general and in selected foreign countries, in particular.

This work is coordinated by the Committee for International Information of the Ministry of Foreign Affairs, and its main goals are the following: consolidating the image of Kazakhstan as a country with a dynamically developing economy, a favorable investment and business climate, and a stable political and social system. And also as a country promoting significant international initiatives that contribute to global and regional security. With the support of our diplomatic missions, cultural centers are being opened, the activities of Kazakh diasporas living abroad are becoming more active. So, last year, together with the European Association of Kazakhs in Berlin, another small Kazakh "kurultai" was organized with the participation of ethnic diasporas from Great Britain, France, Germany, Hungary, Austria, Switzerland, Sweden, Denmark, Norway, the Netherlands and Turkey.

Public diplomacy has enormous significance and influence both in the foreign and domestic policies of states. In both cases, in addition to organizational and financial, we are dealing with human resources. This is most important, because in this way public diplomacy fulfills its main mission, especially with regard to youth. Today it became obvious that public diplomacy is capable of influencing official diplomatic activity, and also becoming an instrument for the formation of state institutions, forms of state activity. Therefore, formation of the positive image on the international arena, providing "soft power" as a tool of generating public diplomacy within and abroad country worth all efforts. The need to improve the Association, exhibitions, formation of the positive image of our country and/or providing more scholarships for education, developing and broadcasting of our culture, values and national identity as a mechanism for implementing public diplomacy of the state should be relevant, as a result, through all these methods above to promote and disseminate our country to a foreign audience and to achieve solidarity and recognition of the community.

REFERENCE

1. Nye J. Soft Power: the Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.
2. Nye J. Limits of Leadership: Changes in the Nature of American Power. – Oxford University Press, 1990. – 5p.
3. Fan Ying. Soft power: Power of attraction or confusion? Place Branding and Public Diplomacy. - Palgrave Macmillan.2007, V. 4, 2. 158 p.

4. Law of the Repulbic of Kazakhstan on “ The assembly of the people of Kazakhstan” of 20.10.2008.// -Access mode: http://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=38658983. – (date of application: 28.05.2017).

5. Conception of “SOCIAL MODERNIZATION OF KAZAKHSTAN: Twenty Steps to the Society of General Labor” of 10.10.2012.// - Access mode: http://www.inform.kz/ru/social-naya-modernizaciya-kazahstana-dvadcat-shagov-k-obschestvu-vseobschego-truda_a2478336 - (date of application 28.05.2017)

УДК 960

Кубашев А., докторант по специальности «8D064 – Международные отношения», КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КУРДСКОГО ВОПРОСА

Аннотация Курды, индоевропейский народ Ближнего Востока и Азии, проживающий на стыке арабского, турецкого и персидского миров, имеет родоплеменную систему организации своего общества. Одна из особенностей курдов – боевой характер и поэтому мусульманские империи и халифаты, от Омейядов до Османов, использовали их в качестве военной силы. Курдский вопрос привлекает внимание исследователей всего мира, которые пытаются найти новые методологические подходы исследования курдского вопроса, изучая его сквозь призму мультикультурализма в решении курдского вопроса в Турции, родоплеменной организации курдского сообщества, используя региональную этнографию для выявления этнографических особенностей курдов в каждой из стран их проживания, что часто игнорируется политическими аналитиками. Тем не менее остается ключевой вопрос: как долго курдский народ будет находится в поисках своей государственности?

Ключевые слова: курды, курдская проблема, Иракский Курдистан, Турция, Сирия, мультикультурализм, региональная этнография, политическая этнология.

Кубашев А., докторант, «8D064 - Халықаралық қатынастар», Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

КУРД МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа Араб, түрік және парсы әлемдерінің түйіскен жерінде тұратын күрділер, Таяу Шығыс пен Азияның үнді-еуропалық халқы өз қоғамын ұйымдастыру жүйесі бар. Сондықтан да мұсылман империялары мен халифаттар, Омейядтар мен Османдарға дейін оларды әскери күш ретінде пайдаланды. Курд мәселесі курд мәселесін зерттеудің жаңа әдіснамалық тәсілдерін табуға тырысатын бүкіл әлем зерттеушілерінің назарын аударады, оны Түркияда курд мәселесін шешудегі мультикультурализм призмасы арқылы, курд қоғамдастығының рулық ұйымы зерттей отырып, олардың тұратын әрбір елінде күрдтердің этнографиялық ерекшеліктерін анықтау үшін аймақтық этнографияны пайдалана отырып, бұл саяси талдаушылар жиі елемейді. Дегенмен, негізгі мәселе: күрд халқы өз мемлекеттілігін іздеуде қанша уақыт болады?

Кілтті сөздер: күрд, күрд мәселесі, Ирак Күрдістан, Түркия, Сирия, мультикультурализм, аймақтық этнография, саяси этнология.

Ближний Восток в течение последних десятилетий приковывает внимание не только исследователей и экспертов, занимающихся курдским вопросом, но и мировой общественности. В изучении курдского вопроса за последние годы появилось много новых исследований, обусловленных событиями на Ближнем Востоке, и, в первую очередь, сирийским конфликтом.

Однако, следует отметить, что много исследований по курдскому вопросу сосредоточено на их положении в Турции, и в меньшей степени, в Иране и Ираке. Последнее обстоятельство вполне понятно, т.к. страна остается закрытой для контактов с внешним миром.

Не подлежит сомнению, что справедливое решение курдского вопроса нуждается в настоящее время в активной поддержке международного сообщества, прежде всего в оказании давления на руководящие круги стран проживания курдов. К большому сожалению, приходится констатировать, что мировое сообщество до сих пор не выработало четкого отношения к проблеме курдов. Особенно это касается западных стран, ведущих политику «двойных стандартов». Так, например, они замечают нарушения прав курдов в Иране, но при этом закрывают глаза на подобные нарушения в Турции, декларируя при этом принципы невмешательства во внутренние дела данного государства. Поэтому наиболее трезвомыслящих представителей курдского движения всегда было совершенно очевидно, что западные страны стремились не к справедливому решению курдской проблемы, а к контролю за нефтяными месторождениями. Курды же были в их политике всего лишь разменной монетой.

Вместе с тем важно то, что, несмотря на спады и подъемы курдского движения, данная проблема получила определенное признание со стороны мировой общественности, хотя уникальность курдского этноса и особенности социального поведения курдов, прежде всего в связи с из растущей диаспоризацией, пока еще не в полной мере освещены. Немало сложностей создали и не до конца проработанные международным сообществом, а поэтому выглядящие как взаимоисключающие такие установки как право каждого народа на самоопределение, с одной стороны, и принципы незыблемости территориальной целостности и нерушимости границ государства, с другой. Общеизвестно, что численность курдов в среднем составляет 35-40 млн. человек и является четвертой по величине этнической группой на Ближнем Востоке, но их разделение между Турцией, Ираном, Ираком и Сирией превратило их в этнические меньшинства, т.е. диаспоры во всех четырех странах. Сегодня они составляют около 20 % от общей численности населения в Турции и Ираке, примерно по 10 % от общей численности населения в Иране и Сирии. Политика правительств в этих государствах приводит к конфликтной ситуации, сопровождающейся многочисленными протестами.

Современная ситуация в мировой системе международных отношений во многом определяется распадом биполярной системы и разрушением сложившегося в предшествующий период баланса сил. В то же время исторический опыт свидетельствует, что баланс сил стабилизирует мировую политику, исключает возможность реализовать чьи-либо амбиции и претензии на обладание абсолютной истины и глобальную гегемонию. И в этом смысле теория политического реализма не потеряла своей актуальности, хотя понятие «сила» в настоящее время имеет более расширенное толкование и не сводится только к военному потенциалу государства.

Возрастающая взаимозависимость стран, регионов и народов в экономическом, социально-политическом и экологическом отношении, более высокие скорости информационного обмена и межгосударственного взаимодействия поставили еще более остро проблему сохранения, поддержания балансов сил и интересов на региональном и мировом уровнях. Неосмотрительные действия отдельных государств или высших политических элит в отношении резкой смены стратегических курсов расшатывают сложившееся равновесие и могут стать катализатором возникновения негативных процессов для мирового регионального сообщества. В частности, это можно было увидеть на рубеже 80-90-х годов в регионе Ближнего и Среднего Востока и непосредственно в Евразии.

В изучении курдского вопроса и будущего курдов на Ближнем Востоке выделяются новые методологические подходы, основанные на изучении архивных материалов, выявлении этнографических особенностей курдов в каждой из стран, что часто игнорируют политические аналитики. Некоторые исследователи используют подход региональной этнографии и политической этнологии при изучении курдского вопроса. Но зарубежные исследователи все чаще и чаще задаются вопросом: какие надо применять методы для изучения курдской проблемы в быстро меняющемся политическом мире? И являются ли курды региональными акторами на Ближнем Востоке?

Динамика развития геополитической обстановки на Ближнем и Среднем Востоке требует адекватного реагирования, проведения соответствующих научных исследований. В отечественной и зарубежной фундаментальной ориенталистике имеется немало исследований, посвященных курдоведению, изучению истории курдского народа, вопроса и движения.

Сущность курдского вопроса заключается в борьбе курдского народа за право на самоопределение, создание национальной (культурной и административной) автономии в пределах стран, разделивших Курдистан. Конечной целью курдского движения является объединение всех частей Курдистана и образование независимого национального государства на Ближнем и Среднем Востоке.

Курдское движение, с точки зрения национально-освободительной борьбы, появилось на рубеже XIX-XX вв. Многочисленные восстания курдов в период средневековья и в новое время имели локальный характер, представляли верхушечное выступление лидеров курдских племен, аширетов и религиозных орденов (беев, ага, ханов, шейхов).

До конца Второй мировой войны в курдском движении отсутствовали системные национально-политические организации, оно возглавлялось отдельными группами и мелкими организациями, не имеющим широкого распространения и влияния в обществе. Однако курдское движение 20-40-х гг. на территории Турции (восстание шейха Сайда 1925 г., Араратское восстание 1927-1931 гг., восстание в Дерсиме 1936-1938 гг.), Ирана (восстание Симко 1924-1930 гг., восстание Махмуд Рашид-хана и Кази Мохаммеда 1941-1946 гг.) и Ирака (восстание шейха Махмуда Барзанджи 1930-1931 гг., восстание Халиля Хошави 1934-1936 гг., восстание Мустафы Барзани 1943-1945 гг.) носило ярко-выраженный антиколониальнй (антитурецкий, антииранский и антииракский) характер.

Лишь после Второй мировой войны и образования биполярной системы миропорядка, обозначения идеологического противостояния США - СССР (НАТО -ОВД) и актуализации левоориентированных движений в странах третьего мира, -в курдском обществе наблюдается фактически одновременное формирование почти одноименных национальных демократических партий в Ираке, Иране, Турции и Сирии, которые стали основной движущей и руководящей силой курдского движения в период «холодной войны».

Основными особенностями курдских национально-политических организаций являются: отсутствие общенационального единства, общей платформы и программы решения курдского вопроса; партикуляризм, то есть наличие внут-рикурдских, межпартийных и внутрипартийных противоречий, доходящих до вооруженного противоборства. Данная ситуация есть следствие незавершенности этногенеза и продолжения этнополитического процесса курдов, отсутствия консолидированного курдского общества из-за языковых различий (курманджи, сорани, гурани), религиозных противоречий (суннизм, шиизм, алевизм, езидизм), экономической и социально-культурной отсталости и неравномерного развития различных частей Курдистана.

Современное состояние курдского движения представляет собой разветвленную систему национально-политических, общественных, боевых, культурных, информационно-аналитических, экономических, диаспоральных, молодежных, женских и иных организаций. При этом ведущими из них выступают Демократическая партия Курдистана (ДНК) и Патриотический союз Курдистана (ПСК) в Ираке, Демократическая партия Иранского Курдистана (ДПИК), Конгресс свободы и демократии Курдистана (КСДК), Демократическая партия Турецкого Курдистана (ДПТК), Фронт национального освобождения Курдистана (ФНОК) и Курдская демократическая партия (КДП) в Сирии. Эти организации играют весомую роль в определении стратегии и тактики курдского движения по решению национального вопроса, имеют опыт легальной и нелегальной политической и боевой деятельности, сотрудничества с иностранными государствами, зарубежными и международными организациями.

Весомое место в курдском национальном движении занимает образовавшаяся в XX в. диаспора в странах Запада и Востока, численность которой постоянно увеличивается в связи с антикурдской политикой правящих кругов Турции, Ирана, Ирака и Сирии. Курдская диаспора оказывает активную политическую, экономическую, финансовую, информационную и организационную помощь и содействие курдскому движению, основным национально-

политическим организациям.

Курдский политический активизм достиг нового размаха в начале XXI века, когда курдское движение в Ираке, Иране, Турции и Сирии утвердилось как сила во внутренней политике этих государств. Консолидация курдской автономии в Ираке, что волнует соседние государств, позволяет курдам устанавливать тесные отношения с региональными и международными силами. Последние события относительно курдов в Турции, Иране, Ираке и Сирии выявляют взаимосвязи и взаимозависимости, существующие в транснациональном курдском пространстве. Сравнивая курдский вопрос в Ираке и Турции, автор приходит к выводу, что ситуация с курдами в Ираке - это путь к устойчивому решению, в Турции - шаг назад, от постепенного прогресса к новой стадии конфликта. Курдский вопрос в Сирии находится в состоянии обострения, что обусловлено не только войной, но и деятельностью Демократическая федерация Северной Сирии (Democratic Federation of Northern Syria). В курдском вопросе в Иране происходит трансформация и возрождение курдского движения.

В современном международном праве всеобщее признание получил принцип равноправия и самоопределения народов и наций.После второй мировой войны в результате реализации этого международно-правового принципа возникло более 100 новых независимых государств. Включение указанного принципа в Устав ООН означает, что этот принцип получил общее признание и все государства обязаны его уважать и предоставлять всем народам возможность для его осуществления. Юридическая формулировка права народов на самоопределение, вытекающеего из принципа равноправия и самоопределения, закреплена в ст.1 общей для Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах 1966 г. и Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 г.

Однако, курдский народ, который долгие годы ведет борьбу за независимость не смог реализовать свое право на самоопределение до настоящего времени. Уже в Севрский мирный договор от 10 августа 1920г. была включена ст. 62, которая предусматривала подготовку местной автономии для входивших ранее в Оттоманскую империю областей с преобладанием курдского населения. Но этот договор не был ратифицирован и не вступил в действие, а судьба курдов была решена без их участия в Лозаннском мирном договоре от 24 имя 1923 г. в соответствии с которым были установлены новые границы Турции.В результате территории, населенные курдами, оказались в Турции, Сирии, Иране и Ираке. Только на территории Иракского Курдистана Англия и Ирак в официальном соглашении признали право на создание курдского правительства в Южном Курдистане в рамках Ирака. В остальных частях Курдистана, присоединенных к Турции, Ирану и Сирии, за курдами не признаются даже права национальных меньшинств, не говоря уже о праве на самоопределение.

Анализ взаимоотношений государства и племен, игнорируемый многими исследователями, экспертами и политологами, включая анализ государственных институтов по отношению к племенам составляет отличительную особенность данной монографии. В период Башара Асада племенные связи оказывают давление на курдов. Авторы исследования показывают, как трайбализм, безусловно, значительно эволюционировал и трансформировался в последние десятилетия, обусловленный внутриполитическими играми, влиянием различных политических группировок и пересекающих национальные границы внешних сил.

Проблема трайбализма в сирийской политике важна, но есть много других вопросов как культурный разлом в регионе, обусловленный этническим разнообразием региона, а также разница между городом и пустынной степью, т.е. противоречие «центр-периферия», которые пока не удается решить в условиях военного конфликта в Сирии.

Политика мультикультурализма в Европе находится в состоянии кризиса, что обусловлено миграционным потоком из стран Ближнего Востока и Северной Африки. Тем не менее, руководители ведущих государств Европейского Союза не перестают повторять о своих демократических и либеральных ценностях, о приверженности и следованию политике мультикультурализма. Одновременно растет число сторонников крайне националистических идеологий, расистских и шовинистических выступлений. Через призму глобальных дебатов о мультикультурализме рассматривает курдов в Турции доктор философии в области сравнительной

политики Ковентри Университета Д. Кузу [7]. Изучая положительные и отрицательные стороны мультикультурализма, автор полагает, что этот подход не следует использовать для решения курдской дилеммы в Турции. Бросая тем самым вызов традиционному представлению о национальных меньшинствах и их автономии.

Сравнивая положение курдов в Турции с положением других национальных меньшинств, беря для анализа национальные меньшинства развитых государств мира, как фламандцы в Бельгии, квебекцы в Канаде, корсиканцы во Франции, Д.Кузу ставит вопрос: как работает мультикультурализм на различные национальные меньшинства в этих государствах? Рассматривая курдский вопрос в Турции сквозь призму подхода «снизу вверх», автор пытается выделить и подсказать те форматы, которые могут быть приняты политикой признания курдов в турецком социуме. Он представляет мультикультурализм для курдов в Турции как «сегментированные формы ассимиляции». Его исследование заканчивается другим большим вопросом: может ли мультикультурализм действительно положить конец этническим конфликтам?

И наш большой вопрос: как долго курдский народ может находится в поисках своего государства? Сложившаяся ситуация на Ближнем Востоке в связи со смертью иранского генерала К.Сулеймани может стать новым импульсом возобновления движения курдов за обретение государственности. Это обстоятельство имеет важные геополитические последствия: динамика «курдизма / kurdishness», с одной стороны, и вмешательство внешних сил - с другой.

ЛИТЕРАТУРА

1 Gunes C. The Kurds in the New Middle East: the changing geopolitics of e regional conflict. - Cham: Springer International P ublishing, 2019. - 124 p.

2 Baser B., Toivanen M., Zorlu B., Duman Y. Methodological approaches in Kurdish studies: theoretical and practical insight from the field. - Lanham; Boulder ; New York ; London: Lexington Books, 2019. – 254 p.

3 Allsopp H., Wilgenburg, W. van. The Kurds of Northern Syria: governance, diversity and conflict. - London ; New York ; Oxford ; New Delhi ; Sydney : I.B. Tauris, 2019.

4 Dukhan H. State and tribes in Syria: informal alliances and conflict patterns // London ; New York: Routledge, 2019. – 173 p.

5 Drecheslova L., Çelikoglu A. Kurda in Turkey: ethnographies of heterogeneous experiences. - Lanham, Maryland ; Boulder ; NewYork : Lexington Books, 2019. – 219 p.

6 Şengül C. Customized forms of Kurdishness in Turkey: state rhetoric, locality and language use. - Lanham ; Boulder ; New York ; London : Lexington Books, 2018. - 123 p.

7 Kuzu D. Multiculturalism in Turkey: the Kurds and the state. - Cambridge : Cambridge University Press, 2018.

УДК 81-25

Алимова Р.Т., магистр, преподаватель кафедры Второго Высшего Образования КазУМОиМЯ имени Абылай хана, raikhan_72@mail.ru
Мекерова Е.Р., студент 3 курса специальности 5В021000 - Иностранная филология, КазУМОиМЯ имени Абылай хана

МОЛОДЁЖНЫЙ СЛЕНГ КАК ЯЗЫКОВОЕ ЯВЛЕНИЕ

Ключевые слова: жаргонизмы, англоговорящая молодежь, сленгизмы, диалектизм, сленг, сема, тематическая группа, жаргон, аббревиатура.

Абстракт: В данной статьи рассматривается изучения молодёжного сленга как языковое явление. Основным методом исследования является описательный метод с приведением примеров сленгизмов, имеющих оценочное значение в современном молодежном сленге английского языка. Актуальность темы данной статьи обусловлена тем фактом, что сленг представляет собой исторически сложившийся процесс и все время находится в развитии. В статье представлены слова, относящиеся к современному молодёжному сленгу и выражающие оценку:эмоционально нейтральную, положительную и отрицательную, а также рассмотрены частотные примеры применения сленгизмов в различных сферах.

Alimova R.T., Master, lecturer of the department Second Higher Education KazUMOiME named after Ablay Khan, raikhan_72@mail.ru
Mekerova E.R., 3rd year student specialties 5B021000- Foreign philology, KazUMOiME named after Ablay Khan

YOUTH SLANG AS A LANGUAGE PHENOMENON

Keywords: jargon, English-speaking youth, slangism, dialecticism, slang, seme, thematic group, jargon, abbreviation.

Abstract: This article discusses the study of youth slang as a language phenomenon. The main research method is a descriptive method with examples of slangisms that are of value in modern youth slang of the English language. The relevance of the topic of this article is due to the fact that slang is a historically developed process and is in development all the time. The article presents words related to modern youth slang and expresses an assessment: emotionally neutral, positive and negative, as well as frequency examples of the use of slangisms in various fields.

Целью данной статьи является описание жаргонизмов с оценочным значением, активно используемых англоговорящей молодежью, а также важность изучения данного пласта лексики в современных условиях. Основным методом исследования является описательный метод с приведением примеров сленгизмов, имеющих оценочное значение в современном молодежном сленге английского языка. [1, с.15].

Актуальность данной статьи обусловлена тем фактом, что сленг представляет собой исторически сложившийся процесс и все время находится в развитии. Изучая молодёжный сленг, мы отметили следующую тенденцию. Он в основном применяется в определённых возрастных и социальных группах и связан с конкретными сферами: учёбой, повседневной жизнью.

Одной из задач данной статьи является задача изучения развития эмоциональной и коммуникативной компетенции в освоении английского языка. Навыки владения разговорным английским языком необходимы для работы в молодежных международных проектах при разработке планов различного рода сотрудничества. При написании данной статьи были использованы словари сленга и простые словари, в которых часто встречаются грубые выражения, помеченные аббревиатурой “сленг”.

В английской лексикографии термин «сленг» получил широкое распространение приблизительно в начале прошлого века. Показательным в этом отношении является образное описание «сленга» в известной работе Дж. Б. Гриноу и Дж. Л. Киттриджа: «сленг — язык-бродяга, который слоняется в окрестностях литературной речи и постоянно старается пробить себе дорогу в самое изысканное общество» [2, с.50]. Образность в научной прозе, как известно, применяется для дополнительного разъяснения тех или иных описываемых явлений, а также для выражения отношения автора к этим явлениям, а не для определения сущности явления. В данном случае употребление метафоры для определения «сленга» не разъясняет данное явление, а наоборот, затемняет его содержание.

В современной зарубежной лексикографии понятие «сленг» смешивается с такими понятиями как «диалектизм», «жаргонизм», «вульгаризм», «разговорная речь», «просторечие» и др.

Все большие и большие слои населения активно используют сленгизмы и жаргонизмы вместо литературных слов. Современное изучение предполагает знание разговорного пласта языка, общение с людьми, навыки работы в группе, владение большим количеством социальных ролей, обеспечивающих развитие коммуникативной компетенции, выделяет диалогическое взаимодействие, активизацию методов обучения и гуманизацию образовательного процесса. Под «сленг» подводятся также случайные образования, возникшие в результате литературных ассоциаций и значение которых обусловлено их смысловыми связями с исходным понятием. Так, например, «Сокращенный словарь сленга» фиксирует слово Scrooge в значении злой и скупой человек с пометой «сленг». Слово это образовано от имени героя произведения. Остается совершенно непонятным, из каких соображений исходят авторы словарей, относя те или иные слова к разряду «сленга». Различие между «сленгом» и диалектизмом тоже часто не приводится. Об этом свидетельствует тот факт, что во многих случаях словари дают две пометы: sl. or dial. Например: в словаре Вебстера выражение hook it — в значении убежать, удрать имеет два пометы — «сленг или диалект». (“slang or dial.”); в словаре Вебстера слово swallow-pipe в значении глотка имеет те же две пометы. Различие между литературными разговорными словами и некоторыми словами, причисляемыми к «сленгу», настолько трудно определить, что в авторитетных английских и американских словарях появляются двойные стилистические пометы :(разг.) или (сленг). Таковые, например, слова: chink — деньги; fishy —подозрительный; governor — отец; hum (от humbug) обман и др.

Благодаря включению в «сленг» самых разнообразных жаргонизмов последний начинает дифференцироваться. В различных словарях с пометой «сленг» приводятся следующие разряды слов и словосочетаний: так, в английской и американской лексикографии появляются разновидности «сленга»: военный «сленг», спортивный «сленг», театральный «сленг», студенческий «сленг», парламентский, детсадовский, студенческий, и даже религиозный «сленг». В США, например, есть сленг наркоманов, сленг негров, преступников, военных и музыкантов. Многие разговорные слова и выражения — неологизмы, присущие лишь живому неофициальному общению, также причисляются к «сленгу»[3,с.28].

Основные качества этих слов — свежесть их употребления, новизна, неожиданность их применения, т. е. типичные черты неологизма разговорного типа. Но именно эти черты и способствуют зачислению таких слов в категорию «сленга». Например, такие слова и выражения, как for good — навсегда, to have a hunch —предчувствовать, show — в значении театр, причисляются к «сленгу»; to get someone — в значении -понять, cut-throat — в значении убийца, и многие другие коллоквиализмы в ряде словарей тоже имеют помету «сленг Колебания в отнесении того или иного слова к определенному стилистическому разряду слов — вполне закономерное явление, так как язык находится в процессе постоянного развития, и слова из одной сферы общения неизбежно попадают в другую сферу общения и начинают свое существование уже как самостоятельные и полноправные ее члены.Однако «сленг» охватывает слишком уж много стилистических разрядов слов, самых разнообразных по своей сущности и функциям. К «сленгу» причисляются даже просторечные фонетические, морфологические и синтаксические формы, например, слово ain't, форма gi'n (given), оборот one of them slippers, неправильное употребление союзов, как например, as вместо whom или which, произношение звука [n] вместо [η] в причастиях настоящего времени и т. п.

Однако, многие слова и выражения, относимые к «сленгу», являются вполне литературными словами, чаще всего неологизмами — иногда эмоционально окрашенными. А неологизмы могут появляться в самых различных сферах употребления языка.

Именно потому, что под термином «сленг» объединяются разнородные явления, одной из наиболее характерных черт этого лексического слоя является его неустойчивость. Многие слова и обороты, начавшие свое существование как «сленговые», в настоящее время прочно вошли в английский литературный язык. Например, to make a dead set at в значении нападать, набрасываться на кого-либо. В XVIII в. относилось к полицейскому жаргону и имело совершенно другое значение — обеспечить поимку преступника; во второй половине XVIII в. это же выражение в жаргоне шулеров означало попытаться облапошить игрока. Например сейчас to make a dead set at smb. — вполне литературный оборот.

В литературном английском языке США находят широкое использование и воровской жаргон, и узкие профессионализмы, и случайные словообразования. В особенности это относится к языку американской прессы, в которой можно встретить самые нелепые лексические образования.

В Англии в сфере письменной речи сильны пуристические тенденции. Даже в языке прессы слова и выражения, не являющиеся полноправными единицами словарного состава литературного английского языка допускаются с большими ограничениями.

Для разграничения разнородных групп слов нелитературного слоя английского литературного языка наиболее целесообразным представляется понимать под «сленгом» тот слой лексики и фразеологии, который появляется в сфере живой разговорной речи в качестве разговорных неологизмов, легко переходящих в слой общеупотребительной литературной разговорной лексики. Сленгизмы ярко эмоционально окрашены, чаще всего образны. Наиболее употребительное средство образования сленгизмов — это а) изменение значения слов (чаще всего путем метафоризации и метонимизации), б) сокращения и в) конверсия. Сленгизмы должны быть отграничены от жаргонизмов, диалектизмов и вульгаризмов, которые со значительно большей трудностью попадают в число общеупотребительной литературно-разговорной лексики.

Стилистические функции сленгизмов определяются их природой. Чаще всего они применяются в целях более эмоциональной характеристики описываемого предмета и явления. Нередко такие сленгизмы ставятся в кавычках, чтобы подчеркнуть их «нелитературность».

В современных стилях английского литературного языка, в которых сленгизмы могут быть использованы, т. е. в стиле художественной речи и в газетном языке, они обычно употребляются без кавычек. Поэтому им открыт более свободный доступ в литературный язык.

Молодежный сленг является средством общения большого количества людей, объединенных возрастом, да и то весьма условно. Носителями сленга являются, как правило, люди 12 - 30 лет. { Мы не можем согласиться с мнением некоторых исследователей, что сленг обслуживает лишь незначительное число жизненных ситуаций [4, с.52]. Сленг охватывает практически все области жизни, описывает практически все ситуации, кроме скучных, поскольку

сленговое слово рождается как результат эмоционального отношения говорящего к предмету разговора. Сленг - это постоянное словотворчество, в основе которого лежит принцип языковой игры. Нередко именно комический, игровой эффект является главным в сленговом тексте. Молодому человеку важно не только «что сказать», но и «как сказать», чтобы быть интересным рассказчиком [5, с.63].

В заключение хотим сказать, что под молодежным сленгом мы понимаем совокупность постоянно трансформирующихся языковых средств высокой экспрессивной силы, которые используются в общении молодыми людьми, состоящими в фамильярных, дружеских отношениях.

ЛИТЕРАТУРА

1 Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. – М., 2005.

2 Ерофеева А.В. Развитие эмоционального интеллекта студентов в процессе изучения иностранного языка в нелингвистическом вузе / Ерофеева А.В. // Инновационные технологии современного учебного процесса: стратегия, задачи, внедрение. Материалы Всероссийской научно-методической конференции — Н. Новгород: НГТУ, 2011. — С.283-286.

3 Захарова Л.А., Шуваева А.В. Словарь молодёжного сленга (на материале лексикона студентов Томского государственного университета):учебно-методич. пособие. / Л.А. Захарова, А.В. Шуваева. – Томск:Издательский Дом Томского государственного университета, 2014

4 Калинин А.Ю. Англо-русский и англо-русский словарь сленга – 3 изд. – М. «Живой язык», 2016. — С. 224.

5 Лапова Е.Б. О молодежном жаргоне // Русский язык. - Минск, 1990. - Вып.10; Подюков И.П, Маненкова Н.Ю. Жаргонизированная лексика и фразеология в обиходно-разговорной речи молодежи // Лингвистическое краеведение. - Пермь, 1991.

ӘӨЖ 342(560)

Амангожаева Е.Б., заң ғылымдарының магистрі, жетекші маман, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Аманғожаева А.Б., экономика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «Тұран» Университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін: Мақалада авторлар білім мен ғылымды инновациялау және модернизациялау бағытын айта отырып, жастарға рухани адамгершілік құндылықтарын дәріптеуде білім мен тәрбие беру мәселелерін баяндайды.

Кілт сөздер: ғылым, ғалым, білім, ғылыми кадрлар, дайындау жүйесі, жоғарғы мектеп, жаһандану, жоғарғы оқу орны, біліктілік, сапа, басекеге қабілеттілік.

Amangozhaeva Y.B., Master of Laws, leading specialist KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan.
Amangozhaeva A.B., Master of Economic Sciences, Senior Lecturer at Turan University

ISSUES OF TRAINING OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL PERSONNEL IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: in the article, the authors talk about innovations and modernization of education and science, about the problems of education and upbringing in the promotion of spiritual values of young people.

Keywords: science, scientist, education, scientific personnel, training system, Higher school, globalization, University, qualification, quality, ability.

Қазіргі жаһандану жағдайында қазақстандық қоғам қарама-қайшылықты және сапалы жаңа өзгерістерді бастан кешуде. Осы кезеңде Қазақстан мемлекетінің экономикасының инновациялық даму түріне көшуі қарқындылығын арттыру маңызды болып отыр. Мұндай үрдіс тек бәсекеге қабілетті ұлттық жүйенің қалыптасуымен ғана мүмкін. Сапалы инновациялық жүйенің табысты жұмыс істеуінің негізгі факторы - ғылыми және ғылыми-білім беру ортаның халықаралық бәсекеге қабілетті кадрларын жоғары, сапалы, тиімді дайындау жүйесімен тікелей байланысты деп айтуға болады. Уақыт талабы қоғамның жоғары білікті ғылыми кадрларға деген қажеттілігін, оларды оқытудың сапасы мен тереңдігін арттырады. Ғылыми кадрлардың біліктілігінің төмен деңгейі және ғылыми-педагогикалық қызметкерлерге деген қоғамның жоғары сұранысы арасындағы сәйкессіздік - бұл біздің еліміздің даму динамикасы және әлемдік аренадағы бәсекеге қабілеттілігінің деңгейіне тәуелді әлеуметтік маңызды мәселе болып табылады.

Жетекші университеттер мен ғылыми орталықтарда ғылыми кадрларды сапалы дайындау қоғам дамуының ең қуатты, күшті аспектілерінің бірі болып табылады. Аталған кадрларды сапалы дайындау проблемасы бүгінгі күні елдің экономикалық, әлеуметтік қарқынды дамуының шешуші, маңызды факторы болып табылады.

Заманауи қазақстандық ғылыми кадрларды дайындау жүйесі мемлекеттің ғалымдарға деген жоғары сұранысын тиісті деңгейде қанағаттандырып отыр деп айта алмаймыз.

Ғылыми қызметкерлерді дайындайтын тиісті мекемелер еліміз үшін ұзақ уақыт бойы жоғарғы мектеп және ғылыми мекемелер үшін жоғары білікті ғылыми қызметкерлерді дайындап келді. Алайда, XX ғасырдың 90-шы жылдарындағы Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы түбегейлі өзгерістер бюджет секторын қаржыландырудың күрт төмендеуіне және тиісінше жастардың және ең өнімді орта жастағы қызметкерлердің ғылым мен жоғары білімнен ауытқуларына себеп болды.

Қазіргі уақытта Қазақстанда жоғары білікті кадрларды даярлау, зияткерлік еңбектің әлемдік нарығына бейімделуі арқылы қарқынды даму үрдісін қолдануда, бірақ қарама-қайшылықты және әртүрлі өзгерістер кезеңін бастан кешуде.

Аталған өзгерістердің маңыздылығының артуы заманауи қажеттіліктермен анықталады: кадрлардың тиісті жас мөлшеріне жетуіне байланысты жоғарғы оқу орындарында ғылыми-педагогикалық және ғылыми құрамның жаңартылу қажеттілігі, түлектердің университет бітіргеннен кейінгі кәсіптік білім алуға, ғылыми дәреже мен атақ алуға қызығушылығы, дамып келе жатқан нарықтық экономиканың субъектілерінің шешілетін міндеттердің күрделілігіне байланысты жоғары білікті кадрларға сұранысы т.с.с.

Заманауи сұраныстар даярлау жүйесін реформалау қажеттілігін, жоғары білікті мамандарды аттестациялауды, зияткерлік еңбек нарығының жаңа типін, сондай-ақ ғылым мен бизнестің интеграциясын анықтайды.

Белсенді трансформация кезеңі ғылыми дамудың дүниежүзілік деңгейіне бағдарланған іргелі, терең білімге негізделген зерттеушілерді дайындау қажеттілігіне байланысты.

Белсенді трансформациялық үдерістер әлемдік кеңістіктегі елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Қазіргі уақыттағы жасалып отырған шаралар қазақстандық ғылыми қызметкерлердің әлемдік деңгейдегі интеграциялық деңгейін жоғарылатуға әсер етеді. Дегенмен, қазіргі уақытта білім беру процесіндегі оң өзгерістерге қарамастан, көптеген проблемалар ғылыми кадрларды даярлау жүйесінің толық жұмыс істеуіне кедергі келтіретінін атап өту маңызды. Қазақстандық ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрлардың біліктіліктерінің заманауи әлемдік деңгейге сай келмеуі едәуір қиындықтар қатарына жатады. Бұл жағдай ғылыми зерттеулердің және олардың негізінде алынған қорытындылардың бәсекеге қабілеттілігіне тікелей әсер ететін нақты мәселе болып табылады.

Қазақстандық ғылыми кадрлардың шетелдік әріптестеріне қарағанда объективтік сапалы сипаттамалары (рейтингтік журналдардағы жарияланымдар, дәйексөз индексі, пленарлық мәжілістерде сөйлеген сөздері, халықаралық конференциялардағы баяндамалар, ғылыми марапаттар мен медальдар, жетекші халықаралық ғылыми журналдардың редакциялық

кеңестеріне мүшелігі, халықаралық рейтингтерге қосылу және т.б.) әдәуір төмен деп айтуға болады.

Осы тұрғыда айта кететін бір мәселе қазақстандық ғалымдарды шетелдік басылымдарға байлап қоюдың қанша қажеттілігі бар? Қазақстандық ғалымдардың ғылыми жарияланымдарын қазақстандық, жоғары рейтингтік басылымдарға неге жарияламасқа? Неге жоғары рейтингтік басылымдар, журналдар Қазақстанда болмайды? Өкінішке орай, қазіргі қазақстандық жас ғалымдар, мамандар, оқытушылар шетелдік басылымдарға тәуелді, олардың рейтінгісі осы шетелдік басылымдар арқылы анықталады. Бұл мәселе мемлекеттік деңгейде өз шешімін табуы қажет деп санаймыз.

Бүгінгі таңда жоғары білім берудің экономикалық проблемалары өзекті болып тұр. Қазіргі уақытта ғылыми кадрларды даярлау үдерісін қаржылық қамтамасыз ету төмен деңгейде және жеткіліксіз деп айтуға болады. Ғылыми зерттеулерді мақсатты қаржыландырудың аз болуы ғылыми зерттеулер көлемін қысқартуға, бірінші кезекте – іргелі зерттеулердің болмауына әкеліп соғады. Кадрларды материалдық қамтамасыз етудің төмен деңгейі де, жоғарғы білім беру саласынан ғылыми-педагогикалық кадрлардың, жас мамандардың кетуіне алып келеді.

Қазіргі уақытта магистратура мен докторантураға ғылымның әртүрлі салаларын дамытуға және жаңа бағыттарды зерттеуге ұмтылатын талантты жас ғалымдар ғана емес, сондай-ақ ғылымға ешқандай қатысы жоқ, тек беделді жоғары оқу орындарынан тиісті диплом алуға ұмтылатын кез келген адамдар да түседі.

Ғылымды дамытуға ұмтылатын егде жастағы топтың белсенділігі мен ғылымды дамытуға аса қызығушылық таныта қоймайтын жастардың жетіспеушілігі де ғылыми кадрлар құрамындағы елеулі проблема болып табылады. Мұндай құбылыстың себебі ретінде ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрларды ұйымдастырудың төменгі деңгейін, сондай-ақ талантты жас ғалымдардың мансаптық өсу перспективаларына кедергі келтіру үрдісін атауға болады.

Айта кету керек, соңғы жылдары ғылыми кадрлар санының тұрақты құлдырау үрдісін тоқтатуға қол жеткізгенімізге қарамастан, проблема әлі де толықтай шешілді деуге болмайды, ғылыми қызметкерлердің, жас мамандардың санын арттыруға бағытталған тиісті шараларды іске асыру керек.

Жас ғылыми мамандарды дайындау – бұдан кейінгі ғылым мен жоғары мектептің дамуын қамтамасыз ететін басты әрекет болып табылады.

Жаңа реформа жағдайында Қазақстандық білім беру жүйесі американ-еуропалық стандартқа жақындап келеді. Бірақ аталған стандартпен толық сәйкес келуі мүмкін емес. Бұл реформада Қазақстанның ұлттық ерекшеліктері мен тарихи тәжірибелері ескерілген. Қазір жоғарғы оқу орындарының оқытушыларын даярлау мамандарды оқытудың үш сатылы жүйесіне өтумен өзгерді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев 2017 жылғы Қазақстан халқына жолдауында: «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруге тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау керек. Сонымен бірге, IT-білімді, қаржылық сауаттылықты қалыптастыруға, ұлтжандылықты дамытуға баса көңіл бөлу керек. Жоғары оқу орындарының кадрлық құрамына, материалдық-техникалық жабдықталу деңгейіне, білім беру бағдарламаларына қатысты бақылау мен талап күшейтілуі қажет» деп көрсеткен болатын [1].

ЖОО оқытушысы – ғылыми-зерттеу мен оқыту технологиясында да арнайы дайындығы бар және шығармашылық белсенділік көрсететін адам. Білімді игеру мен білімді беру, студентті бұл екі үрдіске тарту – ЖОО оқытушысы мен педагогының міндеті.

ЖОО оқытушысы – бұл өзінің кәсіби іс-әрекетінде универсалды қасиеттердің жиынтығына ие болуы қажет тұлға. Оның дәлелі ретінде жоғары оқу орны профессор-оқытушы құрамының функционалды міндеттерінің көптүрлілігін көрсетуге болады: оқу курстарын дайындау, оларды әдістемелік және әдістік қамтамасыз ету, ақпараттық қолдау көрсету құралын таңдау; оқытатын, тренингтік және бақылаушылық бағдарламаларын құру; оқу әдебиетін және оқу әдістемелік құралдар дайындауда авторлық қатысу; дәріс оқу, лабораториялық, семинар және басқа да тәжірибелік сабақтар өткізу; студенттерді өндірістік практикадан өткізуді ұйымдастыру; жаңа

педагогикалық әдістерді және жоғары нәтижелі білім технологияларын іздестіру және жасау; ғылыми, ғылыми-әдістемелік, оқу-әдістемелік және басқа да материалдарды жоспарлау, ұйымдастыру және орындау; студенттермен топтық және индивидуалды жұмыс үрдісінде тәрбиелік қызметті жүзеге асыру; сонымен бірге олармен ресми емес қатынас жасау; үзіліссіз тұлғалық және кәсіби даму, ғылыми және педагогикалық біліктілігін жоғарылату; әртүрлі кәсіби қажетті тәжірибелік дағдыларды игеру т.б.

Ғылыми-педагогикалық кадрлардың жоғарыда ұсынылған функционалды міндеттері көрсеткендей, жоғары оқу орнының оқытушысы ұйымдастырушының, сөйлеу шеберінің, аналитиктің, психологтың қабілеттеріне, педагогикалық үрдістің және тәрбиенің қатал логикасын, әдеби ауызша және жазбаша сауаттылыққа ие, өзінің саласының жоғары компонентті және білімнің басқа салаларынан хабары бар маман болуы керек. Мұндай көп жоспарлы жіктемелік сипаттамаға басқа ешқандай мамандық ие емес. Оқытушыдан белгілі бір табиғи қабілеттер ғана талап етілмейді, сонымен бірге талант, үлкен ақылойлық, физикалық, уақыттық және эмоциональды шығындар да кетеді. Кейбір зерттеушілер ғылыми-педагогикалық іс-әрекетке мансап (карьера) ретінде қарауды ұсынады [2].

Кадр даярлау үрдісі белгілі-бір көлемде қаржы шығындарын талап етеді. Сондықтан, қазіргі кезде ғылыми кадрларды даярлаудың қандай да болмасын мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып, оның қайтарымын арттыру қажет. Қорыта келгенде, кез келген ЖОО-ның профессор-оқытушы құрамының ғылыми-педагогикалық әлеуеті жоғары болған сайын қазіргі заманға сай біліктілігі жоғары, ойлау, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары мамандарды дайындау сапасы да артатыны белгілі.

ӘДЕБИЕТ

1. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы: «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік». - Астана, 2017 жылғы 31 қаңтар.

2. Ә.Т. Омарова, А.М. Чинасилова, С.А. Амитов. Жоғары оқу орындары оқытушылары жоғары білім берудің негізгі субъектісі ретінде//ҚазҰУ Хабаршысы. - Алматы, 2013.

УДК 327:37.1

Makhambetova A.N., 2nd year student of the PFIA
Beisembayeva A.A., c.of ped.sc., prof. of the Department of Pedagogy and psychology KazUIR & WL.Ablay Khan

USE OF ACTIVE TEACHING METHODS AT VARIOUS STAGES OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE UNIVERSITY

Abstract: the article discusses various definitions that characterize active learning methods. Active teaching methods are aimed at attracting students to independent cognitive activity, arouse personal interest in solving any cognitive tasks, and allow students to apply their knowledge.

Keywords: methods, active teaching methods, training of students, competence approach.

Махамбетова А.Н., студентка 2 курса ПФИЯ
Бейсембаева А.А., к.пед.н., профессор кафедры Педагогики и психологии КазУМОиМЯ им.Абылай хана

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация: в статье рассматриваются различные определения, характеризующие активные методы обучения. Активные методы обучения направлены на привлечение студентов к самостоятельной познавательной деятельности, вызывают личностный интерес к решению

каких-либо познавательных задач, возможность применения студентами полученных знаний.

Ключевые слова: методы, активные методы обучения, подготовка студентов, компетентностный подход.

In the State program of Education Development of Kazakhstan, it was stated that it was necessary to introduce a competence-based approach in the training of specialists, which involves not just the transfer of knowledge, skills and abilities from the teacher to the student, but the formation of their professional competence. In other words, the main purpose of professional education is to prepare a qualified employee of the appropriate level and profile, who would be competent, proficient his/her profession, oriented in related fields, ready for continuous professional growth.

Currently, in the training of specialists, the educational process requires constant improvement, as there is a change of priorities and social values: scientific and technical progress is increasingly recognized as a means of achieving a level of production that best meets the constantly increasing needs of the person, the development of spiritual wealth of the individual. Therefore, the current situation in the training of specialists requires a radical change in the strategy and tactics of training. Because the main characteristics of a graduate at the moment are not only their competence and mobility, but also their competitiveness.Accordingly, the emphasis in the process of studyingacademic disciplines are transferred to the process of cognition itself, the effectiveness of which entirely depends on the cognitive activity of the student. The success of this goal does not only depend on what is included in the education content, but also on how it is acquired: individually or collectively, based on attention, perception, memory, or the entire personal potential of the person, using reproductive or active methods of training.

The quality of modern education is connected to the introduction of new learning technologies in the educational process, which would provide qualitative changes in the training of future specialists. The technology of active learning is a part of the innovative teaching technologies, which is used for formation of the competencies of specialists through immersion in a specific situation, modeled for educational purposes.

T. V. Kudryavtsev, M. I. Makhmutov, A. M. Matyushkin, I.Y. Lerner, M. M. Levi and others contributed to the development of active teaching methods. However, these studies on active methods were conducted primarily on the material of school education. In his works A. M. Matyushkin has justified the need to use active methods in all types of educational work of students and introduced the notion of Dialogic troubled teaching as something that fully transmits the essence of the processes of joint activity of the teacher and students, their mutual activity within the joint relations [1].

Considering various definitions, it can be summarized that active teaching methods are ways to activate the educational and cognitive activity of students, which encourage them to mental and practical functions in the process of mastering the material, when not only the teacher is active, but students are active as well [2]. The teacher should not be directed to present ready-made knowledge and control their reproduction. The task of the teacher is independent mastering of knowledge by students in the process of active cognitive activity. Active methods are based on a dialogue between the teacher and the students, as well as among the students themselves. In the process of dialogue, students develop their communication skills, ability to solve problems collectively, and develop their speech. Active teaching methods are aimed at attracting students to independent cognitive activity, arousing personal interest in solving any cognitive tasks, the possibility of applying the knowledge obtained by students. For such training sessions, it is important that all mental processes, such as speech, memory, imagination, etc., participate in the assimilation of knowledge and skills.

Active learning methods can be used at various stages of the educational process:

Stage 1 – the acquisition of primary knowledge. This can be a lecture, directed at a problem, heuristic conversation, educational discussion, etc.

Stage 2- the control of knowledge (reinforcement), can be used such methods as collective thinking activity, test, etc.

Stage 3-the formation of professional skills, based on knowledge and development of creative abilities. The use of simulated training, gaming and non-gaming methods is possible.

In didactics, there are different approaches to the classification of teaching methods. As a distinctive feature, the degree of activation of listeners or the nature of educational and cognitive activity are used. S. R. Gidrovich, R. F. Zhukov, V. M. Efimov, L. N. Ivanenko, V. F. Komarov, A. L. Livshits, V. I. Marshev, Y.M. Porkhovnik, V. I. Rybalsky, A. A. Verbitsky and others contributed to the development of the classification of active teaching methods. It is the most commonly used classification of methods of active learning, which distinguish between simulation methods of active learning, i.e. forms of classes in which educational and cognitive activity are based on the simulation of professional activity. All the others are non-simulation. These are all ways of enhancing the cognitive activity during the lectures [3].

The main essential feature of the use of active learning methods is the game character, which is mainly carried out due to the presence of a variety of roles. In the process of role-based interaction, there is a solution of educational and simulated practical tasks, exchange of values, knowledge, skills in the course of implementation of specific pedagogical tasks.

Simulation methods are divided into interactive and non-interactive. Interactive methods include the conduction of business games, interactive designing, etc. Non – interactive methods include the analysis of specific situations, solving situational problems, and others. The use of certain methods is not an end in itself. It should be noted that most active teaching methods have a multifunctional value in the educational process. For example, the analysis of a specific situation can be used to solve three didactic problems:

- the reinforcement of new knowledge (obtained during the lecture);
- improvement of already acquired professional skills;
- the activation of the knowledge and experience exchange.

The essence of active teaching methods, aimed at the formation of skills and abilities is to ensure that students perform those tasks in the process of solving which they independently acquire by using their skills and abilities. Currently, non-simulation methods are actively used in the learning process, such as lectures, seminars, discussions, and collective thinking activity.

The most developed form of training is a lecture, often used discussion lectures, conversation lectures, lectures with analysis of specific situations, lectures, aimed at a problem, visualization lectures, joint lectures, leactures in a form of a press-conference. Each of the forms has its positive and negative sides. With the help of a lecture with a problem, three main didactic goals are achieved:

- assimilation of theoretical knowledge by students;
- development of theoretical thinking;
- formation of cognitive interest in the content of the subject and professional motivation of the future specialist.

At the same time, the success of the lecture largely depends on the effectiveness of interaction between the teacher and students. A problematic situation occurs after the discovery of input data contradictions in the educational case. That's when a problem-solving lecture can be delivered. To state the problem, the most important course units are selected. These units constitute the main conceptual content of the discipline, remaining both the most significant for future professional activity and the most problematic for students to learn. Arrangement of the visual lecture by the teacher consists in changing, redesigning the educational information on the topic into a visual form for presentation to students through technical means of training or manually (schemas, pictures, diagrams, etc.). Students who in this regard cultivate appropriate skills, develop a higher level of activity, and form a personal attitude to the content of training, can also be involved in this activity. The main complication of the visual lecture is to choose and prepare a system of visual aids, and to prepare a didactically justified reading process, taking into account students' psycho-physiological features and background. Conversation lecture, or "dialogue with the audience", is the most common and relatively simple form of active involvement of students in the educational process. The effectiveness of the conversation lecture delivered to a group is reduced due to the fact that it is not always possible to involve each student in a process of two-way exchange of views. First of all, this is due to lack of time, even if the group is small. Nevertheless, a group conversation allows to expand the range of opinions of the parties, to attract collective experience and background, which plays a valuable role in stimulating the workings

of students' minds. The educational process should be based not only on acquiring knowledge, but also on mastering its ways. The content of training programs should be aimed at teaching to obtain knowledge using all available means [4].

One of the methods of involving students in the processes of design, construction, modelling and research is project activity. Project is a large independent part of competitive specialist training, aimed at systematisation, solidification, and profounding the theoretical and practical knowledge of subjects, putting it into practice by solving specific scientific, scientific-methodological problems facing the modern school. Project activity allows to improve the forms and methods of independent work, to master the methodology of research activities, and to cultivate skills of written presentation and registration of the results obtained. This also helps to determine the degree of preparedness of the graduate to professional creative activity at school. By participating in project activities, students demonstrate competences and mastery of the main research methods (data collection and processing, scientific explanation of the results, outlining and bringing-up new problems). Students have computer expertise for data input and editing, learn to put forward hypotheses and to work with audiovisual and multimedia technology. Students apply background knowledge in different academic disciplines in order to solve cognitive tasks. In the course of work, the teacher neither presents ready-made knowledge that is passed on to students, nor explains or demonstrates to students the correct way of action, which they could master by direct imitation. The teacher does not show the highest achievements, the best results, reference samples to which students could aspire, although this perspective is also vital. The students need to get the necessary knowledge and correct answers to the questions on their own - this is what should be learned in the first place.

Students should learn to use all possible sources of information: reference books, newspapers, magazines, educational and fiction literature, Internet resources. The best way of this apprenticeship is to develop and implement a training project aimed at finding a solution to the problem given in the task. The implementation of projects can significantly foster the self-education. Self-education is known to be the most important means of forming human qualities. Self-education is characterized by the persistence of active cognitive needs and interests, the motivation of the individual to meet them, the manifestation of a high degree of consciousness and self-organization. Project implementation is a creative process, and self-education brings students much closer to creativity. Thus, project activity stimulates the self-education, and self-education promotes creativity. Implementation of creative projects in the course of training, along with the formation of students' technical skills, abilities, and commands, can be considered as one of the most important methods of education. That is, the process of forming socially significant moral qualities, character traits, capabilities and behavioral habits. Another imitational method in education is case study, which dates back to the twenties of the last century. In modern pedagogy, it can be called a method of analyzing specific situations. The principle of the method is quite simple: training is organized through describing specific situations (derived from English "case"). Students are offered to comprehend a real-life situation, the description of which simultaneously reflects not only a practical problem, but also actualizes a certain set of skills that must be acquired when solving it. In addition, the problem itself does not have unambiguous solutions. As an interactive method of learning, it wins a positive attitude from students who see it as an opportunity to take the initiative, feel independent in the development of theoretical positions and mastering practical skills. No less important is the fact that the analysis of situations quite strongly affects the professionalization of students, contributes to their maturation, forms interest and positive motivation to study. The case-method acts as a way of thinking of the teacher, his/her special paradigm, which allows to think and act differently, and to cultivate creativity. This is facilitated by the broad democratisation and modernisation of educational process, the empowerment of teachers, the formation of their progressive style of thinking, ethics and motivation of pedagogical activity. Actions in "cases" are either given in the description, and then you need to grasp the situation (consequences, effectiveness), or offered as a way to solve the problem. But in any way, the modelling a practical action is an effective means of forming the competences of students. The main concepts used in the case-method are "situation" and "analysis", as well as their derivative - "situation analysis". The term "situation" can be used in several contexts, and can be understood as a state of being that contains

certain contradictions and is characterised by a high degree of instability [5].

The situation usually has the potential to change, and these changes depend on the activities of the people involved in the situation. The situation is open to the entry and influence of people, and people's actions are related to the realization of their goals and interests in this situation. Situations "appear" in such social systems where there is no rigid determination of behavior, where there are many forces at work, there is competition and struggle between them. This is why the method of analyzing situations can practically not survive in closed, authoritarian systems, where activities are defined and authoritatively managed, where there is no place for pluralism of decisions, choice and self-determination of people-participants of the situation. Another basic category of the method – the concept of "analysis" can be considered as a mental dismemberment of the object into parts and as a scientific study. There are many types of analysis: system, correlation, factor, statistical analysis and other types of analysis, in General, we can say that all these types of analysis can be used in the case study method, which greatly expands its capabilities. The case method involves the connection of several types of analytical activities that are possible when understanding the situation. This requires a high level of methodological culture of the teacher.

The structure of the case

With all the variety of types of cases, they all have a typical structure. The case includes:

A situation – a case, a problem, a real-life story

The context of the situation-chronological, historical, context of the place, features of the action or participants of the situation.

Comment on the situation presented by the author

Questions or tasks for working with the case.

Applications

Stages of case development

Determining the place of the case in the system of educational goals

Search for an institutional system that will be directly related to the subject of the case

The development or choice of a model of the situation

The creation of the description

Collecting additional information

Preparation of the final text

Presentation of the case, organization of discussion

Organization of work with the case

There are a lot of options, this is an opportunity for the creativity of the teacher. The most generalized model of occupation is offered, according to which work can be organized. Stages of the organization of the lesson: the stage of immersion in joint activities. The main task of this stage is to form motivation for joint activities, to show initiatives of the participants of the discussion. At this stage, the following options are possible: The text of the situation can be created for students before the class for self-study and preparation of answers to questions.

At the beginning of the lesson, the students demonstrate knowledge of the case material and interest in the discussion. The main problem underlying the case is highlighted, and it correlates with the corresponding section of the course. Stage of organization of joint activities. The main objective of this stage is the organization of activities to solve the problem. Activities can be organized in small groups, or individually. Students are distributed in temporary small groups for the collective preparation of answers to questions during a certain time by the teacher. In each small group (independently of other groups) there is a comparison of individual answers, their refinement, the development of a single position, which is drawn up for presentation. In each group, a "speaker" is selected or appointed, who will represent the decision. If the case is correctly composed, the decisions of the groups should not coincide. The speakers present the group's decision and answer questions (speeches should contain an analysis of the situation using appropriate methods from the theoretical course; both the substantive side of the solution and the presentation technique and the effectiveness of using technical means are evaluated). The teacher organizes and directs the general discussion. Stage analysis and reflection of joint activities. The main objective of this stage is to demonstrate the educational and educational results

of working with the case. In addition, at this stage, the effectiveness of the organization of the lesson is analyzed, the problems of organizing joint activities are manifested, tasks are set for further work. The teacher's actions can be as follows: The teacher finishes the discussion by analyzing the process of discussing the situation and the work of all groups, talks, comments on the actual development of events, and sums up the results [6].

The case study method has very wide educational opportunities. The variety of results possible when using the method can be divided into two groups – educational results – as the results associated with the development of knowledge and skills (mastering new information, development of data collection methods, development of methods of analysis, ability to work with text), and educational outcomes – as the results of the interaction formed by the participants themselves, realized personal learning goals (creation of the author's product, education and achievement of personal goals, increasing the level of professional competence, the emergence of experience in making decisions, actions in a new situation, solving problems).

There is a problem of formation of such qualities of thinking which would allow the student, independently to assimilate constantly renewed information, development of such abilities which, having remained and after completion of education, provided to the person an opportunity not to lag behind accelerating scientific and technical progress. We need new methods and approaches in teaching that could teach students to learn, i.e. to find and assimilate the necessary information on their own. It should be noted that active teaching methods contribute to solving psychological problems in the team, a high level of mental (intellectual), analytical activity of students. In addition, practical activities contribute to a more solid assimilation of knowledge. It should be noted that conducting training sessions of socio-economic disciplines using active methods increases interest in the lesson, which is associated with positive emotions and finds an emotional and intellectual response to training. There is a high level of motivation and self-management.

Communication takes place on a business basis. Develop creative and communicative abilities. Usually active teaching methods are used in conjunction with traditional methods, covering all types of classroom sessions with students. Active teaching methods create the necessary conditions for the development of skills to think independently, navigate in a new situation, find their own approaches to solving problems, establish business contacts with the audience, and have a great influence on the preparation of students for future professional activities. Develop creative abilities, oral speech of students, the ability to formulate and Express their point of view, activated thinking. The use of active methods by teachers in the learning process helps to overcome stereotypes in teaching, develop new approaches to professional situations, and develop students ' creative abilities.

Thus, it can be concluded that active methods are reflected in many training technologies aimed at restructuring and improving the educational process. Create conditions for the formation and consolidation of new knowledge, skills and abilities.

REFERENCE

1. Verbitsky A. A. Active learning in higher education: a contextual approach. Moscow: "Higher school", 2000
2. Vygotsky L. S. Pedagogical psychology M.: "Pedagogy", 2001
3. Complex business game. Edited by Abramov I. G. and others. / / "Thought" M., 2003
4. Kudryavtsev V. T. Problem-based learning. Moscow, 2000
5. Marshev V. I., Lukash E. N. Methods of active management training. Ed.: Moscow state University, 2003
6. Matyushkin A. M. Problems of development of professional-theoretical thinking. M., 1980 Collection of business games, specific situations and practical tasks / ed. Matirko V. I. M.: "Higher school", 1991 Smolkin a.m. Methods of active learning. Moscow, 2000
7. Stefanovskaya T. A. Technologies of teaching pedagogy in higher education. Moscow, 2000

Жақсылық Қ.Е., «5В011900-Шет тілі екі:шетел тілі», Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: kuralay_zhaksylyk@mail.ru

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН СЫНЫПТАН ТЫС ІС-ӘРЕКЕТТЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНЕ

Түйін: Бұл мақалада мәселенің теориялық және практикалық тұрғыдағы зерттелу жағдайына талдау жасалып, жасөспірімдердің мәдениетаралық құндылық бағдарларын сыныптан тыс іс-әрекетте қалыптастыру процесін жүзеге асырудың тиімді жолдары қарастырылады,

Тірек сөздер: мәдениетаралық құндылық бағдар, жасөспірім, тұлғаның құндылық бағдары, сыныптан тыс іс-әрекет.

Zhaksylyk K., PhD student, 5B011900 – Foreign Language: two foreign languages KazUIR & WL named after Abylai khan Almaty, Kazakhstan, e-mail: kuralay_zhaksylyk@mail.ru

"THE FORMATION OF INTERCULTURAL VALUE ORIENTATIONS OF ADOLESCENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES"

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of the problem, and discusses ways to implement the process of shaping adolescents' cross-cultural value orientations into extracurricular activities.

Keywords: intercultural value orientation, adolescence, personality orientation, extracurricular activities.

Қазіргі білім беру ахуалы оқыту мен білім беруді ізгілендірумен, онда ашылатын мүмкіндіктердің әртүрлілігінде өзін-өзі анықтауға қабілетті тұтас, әр алуан жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталғандығымен сипатталады. Білім беруді ізгілендіруді жетілдірудегі ажырамас процестердің бірі оның аксиологиясы - дүниетанымның қалыптасуында, оқушының рухани дамуында маңызды рөл атқаратын құнды маңызды мазмұнды компоненттермен қанықтыру. Алайда, жасөспірімдердің тұлғалық қалыптасуына басты әсер етуші білім мазмұны оқыту мен тәрбиенің әдістері мен технологиялары, педагогикалық қарым-қатынас сипаты мен стилі емес. Сондай-ақ жасөспірімнің жеке субъективтілігінің, әлеуметтік ортасының және тұқым қуалауының әсерін ескермеу мүмкін емес.

Бұл мәселенің ғылыми тұрғыдан өзектілігі жасөспірімдермен педагогикалық қарым-қатынастың руханиятқа, адам мәдениеті мен тарихына эмоционалды-құндылық қатынасын дамытуға әсерін қарастыру қажеттілігімен анықталады.

Қазіргі қоғамдағы мәдениетаралық құндылықтарды қайта бағалау өте белсенді түрде байқалуда, бұл әлемнің құндылықтарының шыдамсыздығы мен өзгермелілігінің жалпы мәдени сезімін тудырады. Осылайша, тіл мәселелерінде, бүгінгі таңда қоғамдық өмірдің ауыр нүктелері, мәдениетаралық бірлікті іздеу және мәдени-тарихи жадтың бір уақытта жойылуы көрініс табады. Сонымен қатар, қоғамның мәдениетаралық қатынастарындағы дағдарыстық құбылыстардың дәлелі тіпті басқаларға да көрінеді, ал кең таралған атмосферада олар айқынырақ және елеулі бола бастайды. Біз қоғамда бір тәуліктен астам уақыт бойы қалыптасқан дәстүрлі сөйлеу мәдениетінің нормаларынан, ережелерінен және этикалық көзқарастардан бақыланбайтын бостандықты, тілдік құралдарды сөзсіз қолдануды, көптеген қарапайым ана тілдерінің лингвистикалық тұрғыдан бұқаралық ақпарат құралдарындағы көпшілік алдында сөйлеудің моральдық-этикалық қатынастарын, ауызша дөрекілік, агрессияны, ұятсыз тілді қолданғанға дейін кеңінен таралатын ақпаратты саналы түрде ескермеу аясында болатындығын ескерер едік. Бізге кешегі және бүгінгі мәдениетаралық қатынастардың төмен деңгейі, негізінен, ұқсас себептермен байланысты - қоғамдағы дәстүрлердің болмауы, мәдени және тарихи жадтың сақталмауы, кез-келген пікір мен еркіндікке, оның ішінде сөз бен ойлау бостандығына төзбеушілік.

Сөйлеу мәдениеті ешқашан туа біткен қасиет емес, сондықтан әрқашан саналы және мақсатты түрде тәрбиелеу болған. Біздің елімізде тілді оқыту әрдайым зерттеушілердің назарында болды, бірақ бір маңызды кемшілігі болды: оқушылардың мәдениетаралық құндылық бағдарларын дамыту тілдік тұлғадан оқшау жүргізілді. Ішінара алғанда, бұл тәсілді жеке адамнан оқшауланғанда тілдік бірліктердің функционалдық жүйесі ретінде зерттеген педагогика ғылымының өзі тұрғысынан түсіндіруге болады. Екінші жағынан, тілді оқытудың қазіргі педагогикалық жүйесі ақпараттық-білім типіндегі дәстүрлі білім беру жүйесіне сәйкес келді. Оқушылардың мәдениетаралық құндылық бағдарларын дамыту мәселесі ең жақсы педагогикалық дәстүрлерге негізделмеген.

Осылайша, бір қарама-қайшы жағдай қалыптасты: тілдік білім беру жүйесі болмаған кезде, белгілі бір дәрежеде мәдениетаралық құндылық бағдарларын дамытуға байланысты оқу басылымдарына қызығушылық мектеп курстарының дәстүрлі таралымын кеңейтуде. Мектепте және университетте жеке тұлғаның лингвистикалық біліміне байланысты интеграцияланған білім беру саласын қалыптастыру оны кеңінен қолдану мүмкіндіктерін теориялық тұрғыдан түсінуді қажет етеді. Жеке тұлғаның тілдік білімі оқушылардың зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамытуда өте маңызды екені сөзсіз. Тілдік білім берудің мазмұнды аспектілері жалпы педагогикалық пікірталастарда талқыланып, нақтыланатын болғанымен, сөйлеуді дамытудағы мәдениетаралық мәдени-адамгершілік бағыттар оқытудың тұжырымдамалық негізіне айналуы мүмкін.

Мәдениетаралық құндылық бағдары ұғымы қоғамдағы бар моральдық және мәдени үлгілері бар жеке тұлғаның субъективті тәжірибесінің арақатынасы процесінің көрінісі болып табылады. Мәдениетаралық құндылық бағдары - бұл әр жеке тұлғаның өмірінің негізін құрайтын жеке ұмтылыстар жүйесі, сонымен қатар осы ұмтылыстың табиғаты. Бұрын құндылық бағдарлары тек әлеуметтік шарттар ретінде қарастырылған, және бұл түсіндіруде олар екі маңызды қасиетті жоғалтты - уақыт өте келе ішкі шартты өзіндік құндылық пен өзгергіштік. Осы бағытты дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздерін жасау арқылы осы қате көзқарасқа жол бермеу керек. Тұлғаның құндылық бағдарларының динамикалық сипаты тұлғалық дамудың психологиялық-педагогикалық негізі үшін түбегейлі маңызды. Жеке адамның өміріндегі дағдарыс кезеңдерін сындарлы еңсеру жеке құндылықтарды қайта қарастыруға негізделген.

Құндылық бағдарлау жүйесі тұлғаның бағдарлануының маңызды жағын анықтайды және оның айналасындағы әлемге, басқа адамдарға, дүниетаным негізіне, ынтаның негізі мен «өмір философиясына» деген көзқарастарының негізін құрайды.

С.Л. Рубинштейн бұл құндылық әлемдегі бір нәрсе үшін маңызды болып табылады және тек танылған құндылық ең маңызды құндылық функциясын - командалық нұсқаулық функциясын орындай алатынын айтты. Құндылық бағдар әлеуметтік маңызды іс-әрекеттер мен әрекеттерден көрінетін сананың және мінез-құлықтың белгілі бір бағытында көрінеді.

Мәдениет аралық артықшылықты жүзеге асыру үшін адамға бағасы бар субъект қажет. Осы екі ұғымның арасында көптеген айырмашылықтар бар екендігіне қарамастан, баға мен құндылық жүзеге асыру және құндылық қатынастарын нығайту құралдары арқылы тығыз байланысты. Сонымен, құндылық бағдарларының дамуы тұлғалық бағыттың дамуымен тығыз байланысты. С.Л. Рубинштейн атап өткендей: «адамның жедел әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыру жөніндегі қызметінде құндылықтардың қоғамдық шкаласы пайда болады. Жеке қажеттіліктерді қанағаттандыруда, әлеуметтік пайдалы қызметті пайдалану арқылы адамның қоғамға қатынасы, сәйкесінше, жеке және әлеуметтік маңызды арақатынасы жүзеге асырылады». Әрі қарай: «Құндылықтардың болуы - бұл адамның әлемге деген немқұрайлылығының көрінісі, ол әр түрлі тараптардың, адам үшін, өмірі үшін маңызы туралы».

Мәдениетаралық құндылық бағдарының міндеттері:

- әлемдегі, елдегі және аймақтағы мәдениеттердің алуан түрлілігін құрметтеу;
- басқа мәдениеттермен әрі қарайғы танысу үшін өз мәдениетіне интеграциялау;
- мәдениеттердің айырмашылықтарына толеранттылықпен қарауды қалыптастыру;
- барлық ұлттарға оң көзқарас қалыптасатын жағдайларды ұйымдастыру;
- басқа мәдениеттер өкілдерімен сәтті қарым-қатынас жасау дағдылары мен дағдыларына үйрету;

- бейбітшілік, толеранттылық, адамгершілік рухында тәрбиелеу.

Жалпы мәдениетаралық құндылықтар дегеніміз қазіргі ұлттық тұлғаны, этникааралық толеранттылықты, мәдениетаралық қарым-қатынасты және өзара әрекеттестікті, жалпы мәдени бейімделуді қазіргі заманғы тұлғаның құрылымдық компоненттері ретінде қарастыратын құндылықтар жиынтығы.

А.Г. Кузнецова, В.А. Якунин және т.б. зерттеулерінің негізінде жасөспірім кезең мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастырудың сезімтал кезеңі екенін атап өтуге болады. Жасөспірімнің жеке басының интеллектуалдық белсенділігі, алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау қабілеті, қоғам құндылықтарында өзін-өзі анықтауға деген ұмтылыс, эмоционалдылық және практикалық іс-әрекетке деген қызығушылығы оны мәдениетаралық құндылықтармен таныстырудың қолайлы мүмкіндіктерін анықтайды.

Сыныптан тыс жұмыстар барлық қызмет (оқу барысындағы сабақты қоспағанда), білім беру және әлеуметтену мәселелерін шешуге болатын және кеңес берілетін түрлерін біріктіреді. Оның мектепте ұйымдастырылуының мақсаты оқушылардың білімін тереңдету және кеңейту, қабілеттерін дамытуға қолайлы жағдайлар жасау, жасөспірімдердің бос уақытын өткізумен айналысады. Сыныптан тыс жұмыстардың тиімділігі қаралып отырған мәселе тұрғысынан оның жасөспірімнің мәдениетаралық құндылықтар туралы білімін кеңейтуге деген қызығушылығын, олардың әртүрлі мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынас жасауға, түсінуге, мәдениетаралық құндылықтарды бағалауға және олардың іс-әрекеттегі көріністеріне деген қызығушылығын сақтауға деген ықыласымен анықталады.

Зерттеудің өсуіне және қарастырылып отырған мәселеге практикалық қызығушылықтың жоғарылауына қарамастан, жасөспірімдер арасында мектептен тыс жұмыстарда мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру қазіргі заманғы мектепте аз ғана жүзеге асырылады. Біздің ойымызша, бұл процесті жүйелі және дәйекті түрде жүргізуге мүмкіндік беретін бағдарланған педагогикалық жүйенің жоқтығымен байланысты.

Сыныптан тыс жұмыстарда жасөспірімдер арасында мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру үшін біз жасаған педагогикалық жүйені бірнеше әдістемелік тәсілдерге сүйене отырып елестетіп көрейік. Дамыған жүйелі тәсіл, В.Г. Афанасьева, И.В. Блауберг және басқалардың зерттеулерінде келесілерге мүмкіндік береді, 1) қарастырылатын процесті педагогикалық жүйе ретінде ұсынуға мүмкіндік береді; 2) оның компоненттік құрамын процедуралық және реттеуші, мазмұнға бағдарланған, коммуникативті-әдіснамалық, өнімді және бағалау компоненттерінің жиынтығы ретінде айқындау; 3) олардың арасындағы байланысты атап көрсетеді.

Жүйелік көзқарас З.В. Воговой, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн зерттеулерінде әзірленген қызметпен толықтырылады. Осы тәсілді жүзеге асыру 1) жасөспірімдерде өзара әрекеттесу, бірлескен іс-әрекет ретінде мәдениеттердің құндылықтық бағдарларының қалыптасуын анықтайды, олардың пәндері мұғалім, жасөспірім, жасөспірімдер ұжымы, жасөспірімнің ата-анасы болып табылады; 2) зерттеудің әдістемелік аппаратын ашады.

Белсенділік пен жүйелік тәсілдер ұсынылған жүйенің маңызды сипаттамаларын анықтамайды, бұл біздің назарымызды аксиологиялық тәсілге аударады (Н.Д. Никандров, А.В. Кирьякова және басқалар). Осы тәсілді қолдану 1)танымдық, эмоционалды және мінез-құлық компоненттерінің жиынтығын қоса алғанда, мәдениетаралық құндылық бағдарларын кешенді білім беру ретінде ұсынады; 2)оның қалыптасу механизмдерін анықтайды; 3)жеке тұлғаның зерттелген жаңа қалыптасу деңгейлерін, өлшемдерін, көрсеткіштерін, сондай-ақ оны диагностикалау әдістерін анықтауға мүмкіндік береді.

Жасөспірім кезіндегі мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру процесі әлеуметтену үдерісімен тығыз байланысты.

Жасөспірім бала кезінен қоғамның белсенді қатысушысы болғандықтан, қоғамдағы кез-келген әлеуметтік өзгерістер оның мәдениетаралық құндылық бағыттарының дамуына әсер етеді.

Жасөспірім - бұл физикалық жетілуден әлеуметтік жетілуге дейінгі өтпелі кезең. Дәл осы жаста физиологиялық дамудың әлеуметтік дамудан алда болатыны дәлелденді. Бұл кезеңде

тұлғаның қоғам ішіндегі қатынастар жүйесіне ену процесі. Ең бастысы - ересек өмірге тарту, қоғамдық пайдалы іс-шараларға белсенді қатысу, қарым-қатынас аясын кеңейту, құндылықтарды игеру мүмкіндігі, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру. Бұл қазіргі оқушының мінез-құлқының мотивтерін қалыптастыруға ықпал ететін ұжым. Әлеуметтік белсенділік оның әлемдегі өзін-өзі тануына, құндылық бағдарларының қалыптасуы мен дамуына оны әлеуметтендірудің факторы ретінде ықпал етеді.

Жасөспірімдерде мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру субъектілері (жасөспірім - мұғалім, жасөспірім - жасөспірім, мұғалім - жасөспірімдер тобы, мұғалім-ата-ана, ата-ана-жасөспірім) арасындағы өзара әрекеттестіктің бірнеше түрлерін ұйымдастыруда тиімді , және жасөспірімдердің әртүрлі мәдениеттерге, жасөспірімді мәдениетаралық құндылықтармен тиімді таныстыруға мүмкіндік беретін бағдарланған іс-шараларға қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл әдіснамалық әртүрлілікпен, жасөспірімдердің шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы мен қарым-қатынасымен ұсынылатын сыныптан тыс жұмыстар, зерттелетін процесті ұйымдастырудың контексті болып табылады және өзара әрекеттесудің түрлерін жүзеге асыру мүмкіндіктерін анықтайды.

Компоненттің әдістемелік бөлімі зерттелетін процесті ұйымдастырудың келесі формаларын ажыратады: жеке (өзіндік жұмыс, жобалық іс-әрекет), топтық (шығармашылық сағат және т.б.), бұқаралық (фестиваль, викторина және т.б.). Процесті үйлестірудің негізгі әдістеріне әңгіме, іскерлік, рөлдік ойындар, имитациялық ойындар, кейс-стади, рефлексивті жаттығулар және т.б. жатады. Көрнекі материалдар, Интернет және т.б. мәдениетаралық құндылық бағдарын қалыптастырудың негізгі құралы болып табылатындығын ескеру қажет. Қазіргі мектеп оқушысының әлеуметтік маңызды құндылықтарға бағытын қалыптастырудағы рөлін ескере отырып және XXI ғасырдағы адамдардың өмірінің квинтэссенцивті ретінде мәдениетаралық диалогтың контекстін ескере отырып, жасөспірімде мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру тәрбие мен оқыту процесінде ерекше орын алуы керек деп айтуға болады. Қазіргі психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде (Е.В. Бондаревская, Б.Г. Ананьев, Л.И.Божович, Б.Т.Лихачев, Л.Ю. Сироткин, Д.И. Фельдштейн және басқалар) жасөспірім екендігі айтылған жас - құндылық бағдарларын қалыптастырудың сезімтал кезеңі. Жасөспірімдердің абстрактілі ойлауын, теориялық қабілеттерін дамыту, жеке мүдделер аясын кеңейту, жеке басын іздеу, құрдастарымен, оның ішінде әртүрлі мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынастың өткір қажеттілігі оның мәдениаралық құндылықтарға бағдарлануы және қабілеттерін қалыптастыратын білім беру ортасын құру үшін қолайлы жағдайлар жасайды жасөспірімдерге мәдениетті диалог жағдайында конструктивті мәдениетаралық өзара іс-қимылды жүзеге асыру.

Олардың құндылығын анықтауға ықпал ететін, жасөспірімдердің қызығушылығын, танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыратын, шығармашылық әлеуетінің ашылуын қамтамасыз ететін, олардың мәдени бейімделуіне және мәдениетаралық өзара әрекеттесуіне жағдай жасайтын сыныптан тыс жұмыстар жасөспірімдер арасында мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыруда айтарлықтай әлеуетке ие.

Адам өз мақсатына жету үшін әрекет ететіні белгілі, қажеттіліктеріңізді қанағаттандыру. Өмірінде ол үнемі кездеседі және сыртқы және ішкі қиындықтарды жеңеді. Адамгершілік тәрбиесінің міндеті - бұл қарама-қайшылықты нақтылау және ұмтылыстар мен қажеттіліктердің дамуына, дамуына ықпал ету адамгершілік құндылықтар, олардың қалаулары мен адамгершілік-еріктік қасиеттердің даму деңгейі арасындағы хабардарлық. Жеке тұлғаны тәрбиелеу оның моральдық дамуын ілгерілетуді және сыртқы қайшылықты құруды ғана емес, сонымен бірге білімді адамның талаптарына көшуді талап етеді, яғни, ішкі қайшылықты тудыру. Бұл өте маңызды, өйткені адамгершілікке тәрбиеленген жеке тұлға ішкі ұстанымдар негізінде жүзеге асырылған кезде мораль принциптері мен нормаларын ішкі қабылдауымен және өзіндік мінез-құлқымен сипатталады. Егер сыртқы талаптар моральдық актіні анықтаса, онда олар тұлғаның эмоционалды, интеллектуалды шеңберінен өтіп, ішкі талапқа айналады.

Оқушылардың адамдарға, қоғамға және өздеріне деген қарым-қатынасын түсінуі. Бұл қатынастарды түзету адамгершілік тәрбиесі мен өзін-өзі тәрбиелеудің қажетті шарттары

болып табылады. Адамгершілік тәрбиесі мен тұлғалық дамуды тәрбие, отбасы және команда басшылыққа алады. Олардың іс-әрекеттерінде дәйектілік моральды болу үшін қажет қатынастар оқушыларға қысым көрсетпейді.

Әлеуметтік мінез-құлық формаларына дағдыландыру. Мінез-құлық тәрбиесі үйренуден басталады - белгілі бір дағдылар, әдеттердегі балалардың практикалық дамуы. Оқытудың негізгі нәтижесі - дағдылар мен мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру. Күнделікті қайталай отырып, бұл дағдылар әдеттегі іс-әрекетке айналады. Мектеп жасында балаларды өмірдің ұжымдық ырғағына, ұйымдастыруға, қарым-қатынас және мінез-құлық мәдениетін үйрету процесі жүреді. Оқытудың тиімді және нәтижелі болуы үшін келесі әдістер қолданылады: не істеу керектігі туралы нұсқаулық; нәтижені анықтау - не және неге; көрсету және түсіндіру немесе тек іс-әрекет режимін немесе мінез-құлық режимін түсіндіру (тізбектелген көптеген әртүрлі әрекеттер); қайталау (жаттығулар ұйымдастыру); бақылау және бағалау.

Мәдениетаралық құндылық бағдарлау барысындағы тапсырма дегеніміз - оқушының әртүрлі мінез-құлық формаларында қайталанатын жаттығулар жасау үшін арнайы ұйымдастырылған жағдай. Әр түрлі жағдайларда қайталанатын жаттығулар нәтижесінде балалар мәдени қарым-қатынас пен мінез-құлықтың берік әдеттерін дамытады.

Оқушылар арасында мәдениетаралық құндылық бағдарларын қалыптастыру процесінде жобалық оқытуды қолдану, өзіндік ерекшелігі бойынша, мәдениетаралық деп атауға болатын жобаны құруды қарастырады. Бұл тұрғыдағы жобаларды оқушыларды мәдениетаралық диалогқа, мәдениетаралық құндылықтармен және олардың өмірімен байланыста болуға бағыттауға болады. Сондай-ақ оны ұйымдастыру барысында жобалардың классикалық құрылымы кезеңдерін ұстануған тиімді, яғни: 1) мәселеге енгізу; 2) қызметті ұйымдастыру; 3) қызметті жүзеге асыру; 4) жобаның тұсаукесері. Бұл тізбекті оқушыларға өз жұмыстарын бағалауға, мәдениетаралық құндылықтардың өз аксиосферасындағы орнын көрсетуге және болашақтағы жұмыс жоспарларын шешуге мүмкіндік беретін қорытынды кезең рефлексиямен толықтыруға болады.

Көріп отырғанымыздай, жасөспірімдердің мәдениетаралық құндылық бағдарларын сыныптан тыс іс-әрекетте қалыптастыру мәселесі әрі қарай зерттей түсуді және осы проценті тиімді іске асырудың педагогикалық шарттарын қарастыруды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Кузнецова, Е.Г. Личностные ценности: понятие, подходы к классификации / Е.Г. Кузнецова // Вестник Оренбургского государственного университета. - 2010. - №10 (116). - С. 20 - 24.

2. Якунин, В.А. Педагогическая психология: учеб. пособие / В.А. Якунин. Изд. 2-ое. - СПб.: Издательство Михайлова В.А., 2000. - 349 с.

3. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. - Кемерово: Кузбасс вузиздат, 2000. 204 с.

4. Омарова Н.М. Формирование духовно-нравственных ценностей подростков в процессе внеурочной деятельности: дис. . канд. пед. наук / Н.М. Омарова. - Махачкала, 2011. - 157 с.

5. Черватюк Т.В. Психолого-педагогические условия формирования межкультурных ценностных ориентаций / Т.В. Черватюк // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Философия. Психология. Педагогика. - 2009. - Т.9. - №1. - С.114 - 118.

6. Якунин, В.А. Педагогическая психология: учеб. пособие / В.А. Якунин. Изд. 2-ое. - СПб.: Издательство Михайлова В.А., 2000. - 349 с.

УДК 378: 81’243

Zhubanova Sh., Doctorate PhD of KazUIR&WL, lecturer of SU, Almaty, Kazakhstan
Yuksel Goktas, PhD, Professor of Ataturk University, Erzurum, Turkey

21ST CENTURY COMPETENCES IN DIGITAL FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: Competences of a student or a specialist, namely knowledge, skills, personal qualities, systems of relations and attitudes are the results of any foreign language education in secondary and higher educational institutions. This article provides research analysis of domestic and international authors on the definition of the term “competence” and “competitiveness”. The authors of the article propose to consider the concepts of “professional training of a graduate” and “professional competence” of a working specialist. There is also a need to consider key competencies recommended by the EU for lifelong learning in the digital age, which generates using digital and electronic learning technologies: digital competences, multilingual competencies, social competences and civic competences.

Keywords: competence, competitiveness, professional training of a graduate, foreign language professionally-oriented competence, digital competence.

Жубанова Ш., Докторант PhD КазУМОиМЯ, Лектор Сатбаев Университета, Алматы, Казахстан
Юксель Гоктас, PhD, профессор Ататюрк Университета, Эрзурум, Турция

КОМПЕТЕНЦИИ 21 ВЕКА В ЦИФРОВОМ ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: Компетенции студента или специалиста, а именно знания, умения, личностные качества, системы отношений и установок, являются результатом любого иноязычного образования в средних и высших учебных заведениях. В данной статье представлен анализ исследований отечественных и зарубежных авторов по определению понятий “компетенция” и “компетентность”. Авторы статьи предлагают рассмотреть понятия «профессиональная подготовка выпускника» и «профессиональная компетентность» работающего специалиста. Существует также необходимость рассмотреть ключевые компетенции, рекомендованные ЕС для непрерывного обучения в цифровую эпоху, которая генерирует использование цифровых и электронных технологий обучения: цифровые компетенции, многоязычные компетенции, социальные компетенции и гражданские компетенции.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная подготовка выпускника, иноязычная профессионально-ориентированная компетенция, цифровая компетенция.

Today we meet a significant number of publications devoted to the problem of competence and “competitiveness”. Researchers investigated this area before, and are still doing it, like Kazakhstani ones (S.S. Kunanbaeva, A.E. Abylkasymova, M.Zh. Zhadrina, K.Zh. Aganina, B.K. A. Zimnyaya, A.V. Khutorskoy, T.V. Ivanova, O.E. Lebedev V.A. Bolotov, V.V. Serikov), as well as foreign scientists (Derin Atay, Gökçe Kurt, Zeynep Chamlibel, Pınar Ersin, Özlem Kaslioglu, T. Hutchinson, A. Waters, P. Streivans, R. Robinson).

Zimnaya (2009) believes that **competence** is the possession of a certain knowledge, skills and abilities that can be used in activities; **competitiveness** is a broader concept and is interpreted by the author as knowledge-based intellectual and personality-driven social and professional activity of a person. Moreover, Pak et al (2014) investigated a large number of interpretations of the concepts of competence and competitiveness, but so far there is no single interpretation of these concepts. Let’s consider some of them:

- Competence - the integrity of knowledge, skills that ensure professional activity, the ability of a person to put into practice its competitiveness. An important component of competencies is

experience-integration into a single whole of the individual actions learned by a person, methods and techniques for solving problems.

- Competence - the general ability of a specialist to mobilize his knowledge, skills, as well as generalized methods of performing actions in a professional activity.

The term "competitiveness" also has many new meanings. The authors Zacheshova, Tomakov, Ozhegov and Hutorskoi define this concept as the degree of the inherent professional experience of a person within the competencies of a particular position; the totality of knowledge that allows you to professionally judge something; the systemic quality of a specialist that develops in the process of learning (activity) and is improved in the process of mastering practical activities; a system of basic characteristics that determine professional success and can be described in terms of behavior, can be evaluated qualitatively and quantitatively.

Common to all definitions of a competence is the understanding of this concept as a personality trait, the individual's potential ability to cope with various tasks, as a combination of knowledge, skills necessary for the implementation of a specific professional activity (Kunanbayeva, 2014).

For different activities, researchers identify different types of competitiveness. For example, when developing levels of foreign language proficiency within linguistic competence, the Council of Europe (1990) identifies **strategic, social, sociolinguistic, linguistic and educational competitiveness.**

Atay et al (2009) defines the role of **intercultural competence** in foreign language teaching. Turkish researchers suggest to include a cultural aspect in their curricula of teacher education programs, such as a course on intercultural communication, in order to equip prospective teachers with intercultural awareness and intercultural competence. Both pre- and in-service teachers can be provided with examples of how language and culture teaching can be integrated, and encouraged to explore alternative ways of culture teaching.

Kunanbaeva (2014) suggests a **professional competence** in foreign language education as it defines as a multidimensional characteristic of a specialist, including a set of cognitive, integrated-technological, motivational and reflective-communicative components that reflect the level of his ability to effective professional activity and the degree of readiness for professional development in the context of globalization and internationalization. The author makes a differentiation between the concepts of **"professional readiness of a university graduate"** and **"professional competence"** of a working specialist. If professional readiness is considered as the ability of a graduate to solve typical professional problems that arise in real-life situations, using knowledge, professional skill and creative inclinations, then the professional competence of a specialist is his experience and ability to adapt to new realities of life, think creatively and act in non-standard situations for optimal design decisions. The "professional readiness of the graduate" is represented by a model of 4 blocks of competencies: a professionally-oriented block; professionally based competency block; professionally identifying competency block; block of intercultural and international professional communication.

Chebannaya (2008) believes that **professional competitiveness** is an integral characteristic of an individual, manifested in an activity (situation), which determines the success of a professional activity and responsibility for its results, i.e. it is a competence realized in activities.

The authors of scientific research focus on the role of **foreign-language professional competence** in the teaching of specialists in non-linguistic universities. According to Samoylova (2004), foreign-language professional competence of students of a non-linguistic profile is an integral characteristic of the business and personal qualities of a specialist, which reflects the level of special knowledge, skills, and experience sufficient to form his professional thinking, the ability to defend his point of view in various social and linguistic conditions.

Kobeleva (2010) supposes that **professional foreign language competence** of a specialist should be considered from the point of view of developing the general professional competence of a specialist, since it is correlated with the development of both foreign language communicative competence and professional competencies of a future specialist.

In connection with the use of many innovative technologies, teaching methods, the latest world trends, educational platforms and start-ups in foreign language education, there is a need to consider the key competencies recommended by the EU for lifelong learning in the digital age, which are

formed when using digital and electronic learning technologies: **digital competences, multilingual competences, social competences, civic competences** (Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006).

According to Yurchuk, G.V. (2014) the ultimate goal of professionally oriented teaching of dialogical speech is the development of the ability to talk and purposefully exchange professional information on a particular topic. Teaching monologue speech consists in shaping the ability to create various genres of monologue texts: communicating information of a professional nature, giving a presentation, expanded statements during discussion, discussions, both with and without preliminary preparation. The goal of vocationally-oriented listening instruction is the formation of the skills of perception and understanding of the interlocutor's utterance, generated in a monologic form or in the process of dialogue in accordance with a certain real professional sphere, situation. The result of learning to read is the formation of skills in all kinds of reading publications of various functional styles and genres, including special literature. The final goal of teaching writing is the development of communicative competence necessary for professional written communication, manifested in the abilities of abstract presentation, annotation.

As for European Commission (2006) and the Adecco Institute (2008), **technological and digital competencies** are one of the basic requirements for the skills of future "talents". Digital competence implies a true understanding of many aspects of the digital workplace and classroom, including hardware, software and communication. Digital competence also includes the ability to find, select and evaluate quality online content.

As for **multi-linguistic competence** as a key competence of a new learning format, it means the ability to communicate in one or several foreign languages, while social competence is the ability to identify social dilemmas and achieve a level of social understanding. Civil competence is a knowledge of social and political concepts (Sylvia van de Bunt-Kokhuis, 2009).

The recommendations of the European Parliament and the Council (2006) highlight 8 key competencies for lifelong learning:

1) Communication in the mother tongue
2) Communication in foreign languages
3) Mathematical competence and basic competences in science and technology
4) Digital competence
5) Learning to learn
6) Social and civic competences
7) Sense of initiative and entrepreneurship
8) Cultural awareness and expression

Tapio Varis (2007) in his scientific article, "New Technologies and Innovations in Higher Education and Regional Development," describes other key competencies used in higher education, such as **digital competence**, which includes basic operational sub-competencies related to computers; **psycho-cognitive competencies** associated with computer signs; **basic computer competence**; **interactive media and online competencies**, as well as **global socio-communicative competencies** related to cyberspace. In conclusion, we can say that the formation of foreign language professional competence among future specialists of a non-language profile includes, as a cognitive-functional component, the accumulation and analysis of information on special problems, the formation of a professional thesaurus, the assimilation of necessary means of expression in verbal and non-verbal behavior, as well as the development and the formation of skills necessary to perform professional functions: negotiating, fast decision making in a changing professional context, etc.

The motivational component of professional foreign language competence is implemented in satisfying the communicative-cognitive needs of the student's personality against the background of the general need to achieve a certain level of professional competence. The formation of reflexivity, as a necessary characteristic of professional foreign language competence, is carried out in the process of cognitive and socio-personal development. Reflexivity accentuates students' assessment of their own educational process, which is the most important mechanism for achieving the quality of the educational process as a whole.

REFERENCE

1. Adecco Institute (2008), Talent, talent, talent. Finding it. Developing it. Keeping it. The new role of HR in the future. www.adeccoinstitute.com, European Commission (2006), Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for lifelong learning, Official Journal on the European Union, Brussels, 30 December 2006.
2. Chebannaya I.A. Formation of professional competencies of college graduates: dissertation ... Candidate of Pedagogical Sciences. Astrakhan. state Un-t.- Stavropol, 2008. - 160 p.
3. Derin Atay, Gökçe Kurt, Zeynep Camlibel, Pınar Ersin, Özlem Kaslioglu. The Role of Intercultural Competence in Foreign Language Teaching. Inonu University Journal of the faculty of Education. December 2009 Special Issue/ Volume. 10, Issue. 3, pp. 123-135
4. Kunanbayeva S.S. Competence modeling of professional foreign language education. Monograph. Almaty, 2014. 208 c.
5. Kobeleva E.P. Formation of professional foreign language competence of future economics specialists. Bulletin of TSPU. 2010. Issue 12(102). P.56-57 https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnoy-inoyazychnoy-kompetentsii-buduschih-spetsialistov-ekonomicheskogo-profilya.
6. Myerin L.A., Bykova N.N., Zarukina E.V. Modern educational technologies in higher school: studies. -methodical recommendation- SPb .: Publishing house of Saint-Petersburg State University of Economics, 2015. - 169 p.
7. Metaeva V.A. Reflection as metacompetence // Pedagogy. №3. 2006. P.57-61.
8. Pak Yu.N., Shilnikova I.O., Pak D.Yu. Competence-based approach is an innovative basis for the methodological updating of educational programs. The experience of higher education in Kazakhstan. // Educational technologies and society №1 vol. 17, 2014. - p.360-362 https://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyy-podhod-innovatsionnaya-osnova-metodologicheskogo-obnovleniya-obrazovatelnyh-programm-opyt-vysshey -shkoly
9. Petrova A. P. Pedagogical foundations of the formation of foreign professional and communicative competence in a non-linguistic university: dis. cand. ped. sciences. Yakutsk, 1999. - 179 p. http://www.dslib.net/obw pedagogika / pedagogicheskie-osnovy-formirovanija-inojazychnoj-professionalno-kommunikativnoj.html
10. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (Brussels, 18 December 2006) L 394/10 "Official Journal of the European Union" 30.12.2006 http://enil.ceris.cnr.it/Basili/EnIL/gateway/europe/EUkeycompetences.htm
11. Sylvia van de Bunt-Kokhuis. Talent competences in the new eLearning generation. eLearning papers № 15, June 2009. www.elearningpapers.eu.
12. Samoilova Ye. S. Foreign language teaching as a factor in the formation of an economist's professional competence: dis. cand. ped. sciences. Kazan, 2004 187 p. http://www.dslib.net/obw-pedagogika/obuchenie-inostrannomu-jazyku-kak-faktor-formirovanija-professionalnoj.html.
13. Shishov S.E. The concept of competence in the context of the quality of education // Standards and monitoring of education. -1999.-№2-30s.
14. Tatur Yu.G. Competence approach in the description of the results and the design of standards of higher professional education: Materials for the second meeting of the methodological seminar. Author's version. -M .: Research Center for Problems of the Quality of Training Specialists, 2004. - 16s.
15. Tenischeva V. F. An integrative-context model of the formation of professional competence: dissertation of the doctor of pedagogical sciences, GOUVPO "Moscow State Linguistic University" - Moscow, 2008.- 399 p. http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/287044.html.
16. Tapio Varis. New technologies and innovation in higher education and regional development. Monograph "Universities and Regional Development: the challenge in the era of the globalization of higher education". Universitat Oberta de Catalunya. RUSC vol.4. 2007. http://rusc.uoc.edu.
17. Yurchuk G.V. Formation of professionally oriented language competence of medical university students. Diss.kand.ped.nauk, Krasnoyarsk State Pedagogical University, Krasnoyarsk, 2014.- 203 p. http://enil.ceris.cnr.it/Basili/EnIL/gateway/europe/EUkeycompetences.htm.
18. Zimnyaya I.A. Key Competences - New Paradigm of Education Result // Experiment and Innovations at School - 2009, N 2. –7-13 p.
19. Zeer E., Symanyuk E. Competence approach to the modernization of professional education // Higher education in Russia. -2005. -№4. -C.22-28 https://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyy-podhod-k-modernizatsii-professionalnogo-obrazovaniya.

УДК 81’322.4

Кабылбекова А.С., студент «5В020700 - Переводческое дело», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: a_kabylbekova@list.ru
Карпенко Т.Е., кандидат филол. наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана Алматы, Казахстан, e-mail: tatiana_karpe@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ МАШИННОГО ПЕРЕВОДА ГЕРУНДИЯ И ГЕРУНДИАЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы машинного перевода герундия. В эпоху глобализации бизнеса и движения больших потоков информации возникает необходимость быстрых и точных переводов текстов и документов. Хорошим средством ускорения переводов являются машинные онлайн переводчики. В статье рассматриваются особенности перевода герундия и герундиальных оборотов, осуществляемые с помощью популярных онлайн переводчиков с английского языка на русский язык по тематике маркетингового текста. Результаты трех машинных переводчиков сопоставляются и даются некоторые рекомендации по переводам герундия.

Ключевые слова: машинный перевод, герундий, редактирование, накопитель перевода

Современное развитие информационно-коммуникационных технологий обеспечивает доступ к большим объемам полиязычной информации. Ввиду глобализации бизнеса и постоянного расширения деловых связей и информационных потоков между иностранными компаниями вопрос о качестве и скорости их перевода и обработки становится актуальным.

Обработка и перевод текстов непосредственно переводчиком, «вручную», связаны со значительными временными и материальными затратами, поэтому в переводческой деятельности в настоящее время активно используются системы переработки информации — лингвистические автоматические системы разных типов. В данной статье рассматриваются системы, предназначенные для переводческой обработки текстов, – системы машинного перевода, размещенные в интернете на разных сайтах, и возможности их использования при переводе герундия и герундиальных конструкций в маркетинговом тексте.

Сегодня в переводческой деятельности используются два вида систем в помощь переводчику электронные словари и машинные переводчики. Электронные словари способствуют поиску и пониманию отдельных лексем и словосочетаний и приводят примеры употребления слов в контексте, но не выполняют перевод всего текста. Такие словари, заменяющие многие тома книжных словарей, успешно используются в переводческой деятельности для улучшения качества перевода, однако они не решают вопроса автоматического перевода текстов.

Для целей перевода целостных текстов малых и больших объемов предназначены системы машинного перевода (МП). Новые технологии в переводческой отрасли (компьютерные технологии, CAT-программы) позволяют повысить эффективность работы переводчиков. Основной технологией в машинном переводе выступают программы накопители переводов (Translation Memory, TM). Программное обеспечение данного класса базируется на коллективном опыте, собранном в накопителе переводов, и на исследованиях корпусной и компьютерной лингвистики. Накопители перевода сохраняют переводческие решения как фрагменты текста, переведенные ранее [5, с.34-38].

При использовании CAT-программ исходный документ делится на сегменты, разделенные знаками препинания. Каждый исходный сегмент при переводе сопоставляется с сегментом перевода. Если в накопителе перевода уже содержится такой же или похожий фрагмент источника, то программа предлагает переводчику сравнить его с оригиналом. После завершения перевода фрагмента в накопитель перевода заносится пара оригинал – перевод. При переходе к переводу

следующего сегмента программа сканирует накопитель переводов в поисках совпадений.

Поскольку дорогие CAT-программы (напр., SDL Trados) недоступны по цене для рядового пользователя или начинающего переводчика, то переводчики и другие пользователи часто прибегают к помощи интернета при переводе необходимых им текстов. Сегодня профессиональные и непрофессиональные переводчики активно используют для перевода малых и больших текстов интернет-ресурсы [6], а именно, программы перевода, расположенные на разных сайтах – это поисковые системы Google и Yandex, имеющие функции машинного переводчика программы-переводчики: сайтовые интернет-переводчики, напр., Google (google. translate), Яндекс переводчик, ПРОМТ и другие [2; 3; 8]. Российская компания ПРОМТ (1991) занимается исследованиями в области прикладной лингвистики, разработки технологий и систем машинного перевода для европейских языков. Это самая известная российская программа автоматического перевода.

С появлением этих систем интернет стал существенным инструментом в деятельности переводчика. Эти системы открывают перед переводчиком и другими пользователями интернета широкие возможности. За короткий период времени можно проверить значение того или иного термина или словосочетания в контексте либо получить перевод текста, пригодный для дальнейшей редакторской обработки переводчиком. Интернет-переводчики позволяют найти искомое слово в своих накопителях переводов, посмотреть варианты перевода, а также контекст его употребления. Машинные переводчики также имеют возможность озвучивания слов и текстов. Есть две возможности поиска требуемого варианта перевода слов или предложений – печатный или голосовой поиск. В онлайн переводчиках можно создавать тематические подборки переводов слов, терминов и фраз.

Лингвистической единицей переводческого исследования в данной работе является герундий. Герундий — это неличная форма глагола, выражающая название действия и обладающая как свойствами глагола, так и существительного. Герундий в английском языке не имеет прямого соответствия в русском языке. Ценность герундия заключается в том, что он позволяет избегать громоздких придаточных предложений и облегчает создание кратких и сжатых оборотов речи.

Герундий весьма распространенное грамматическое явление в английском языке. Так, в анализируемой книге по теме цифрового маркетинга [1] в пределах первой главы на 11 страницах встречаются 60 примеров/словоупотреблений герундия и герундиальных оборотов из 3720 слов/лексем, т.е. 1,6%.

Герундий образует свою форму с помощью суффикса -ing. Кроме герундия, -ing форму также имеют имена прилагательные, например, the *marketing* mix (маркетинговый комплекс), или личные формы глагола со значением продолженности действия (в разных временных формах).

Прилагательное с -ing – the *cutting* edge of modern marketing (c.5), the *driving* force (c.6), *marketing* tactics (c.6), from a *marketing* perspective (c.8), the most *long-standing* aspect (8), a *long-standing* subject (9), *existing* marketing (c.10). Всего в выборке на 11 страницах – 8 таких прилагательных, все они выполняют синтаксическую функцию определения существительного и легко распознаются.

Глагольные формы. Пример: More advanced cases of what is already available is the Oral-B toothbrush that connects with your smart phone in order to track which teeth *are being brushed*. However, it is the car manufacturers who *are making* the greatest steps forward.

Герундий переводится на русский язык существительным, отглагольным существительным, существительным с предлогом, инфинитивом, деепричастием, прилагательным и личной формой глагола в придаточном предложении Герундиальные конструкции, герундий в страдательном залоге, перфектная форма герундия почти всегда переводятся на русский язык придаточным предложением, в котором герундию соответствует личная форма глагола [7].

Некоторые примеры герундия с переводом в онлайн МП приведены в таблице 1.

№	*Оригинал*	*Google переводчик*	*Яндекс переводчик*	*PROMT переводчик*	*Комментарий Способ перевода*
1	**Doing** business	**Ведение** бизнеса	**Ведение** бизнеса	**Ведение** бизнеса	Отглагольное существительное. Идентичный перевод в трех МП
2	As is the case when **writing about** – or **teaching** – marketing, it is impossible …	Как и в случае, когда **писать** о маркетинге или **преподавать**, это невозможно …	Как и в случае, когда **пишут** о маркетинге или **преподают** его, это невозможно …	Как это бывает **при написании** - или п**реподавании** - маркетинга, это невозможно...	Инфинитив, личная форма глагола, отглагольное существительное с предлогом. -
3	the latest buzz term **being bandied about** by those …	последний модный термин, **распространяемый** теми, кто …	последний шумный термин, **о котором говорят** те, кто …	последний термин, **о котором говорят** те, кто …	Герундий-определение переводится деепричастием или придаточным предложением. – 1-й вариант предпочтительнее лексически и грамматически
4	**In attempting** to define digital transformation,	**В попытке** определить Цифровое преобразование	**В попытке** определить Цифровое преобразование	**При попытке** определить цифровую трансформацию,	Существительное с предлогом - переводы звучат не совсем корректно, лучше использовать вариант «для того, чтобы определить…» или в целях определения …
5	Should we first learn to maximize value from smaller data **before going big**?	Должны ли мы сначала научиться максимизировать ценность от небольших данных, **прежде чем идти на большие**?	Следует ли нам сначала научиться извлекать максимальную пользу из небольших данных, **прежде чем переходить к большим**?	Должны ли мы сначала научиться максимизировать ценность более мелких данных, **прежде чем они станут большими?**	Герундий в функции определения переводится инфинитивом или существительным в придаточном предложении. - Здесь нужна лексическая правка редактором.

Таблица 1 – Примеры перевода герундия через онлайн МП

Далее сопоставим переводы герундия, выполненные тремя машинными системами и определим переводческие сходства и различия межсистемного характера на уровне текста (предложения) при переводе тремя машинными системами – Google, Яндекс, Promt.

Рассмотрим перевод исходного фрагмента главы, одного абзаца в разных опциях перевода на Яндексе – как документ, как текст, как словосочетание. Исходный оригинал – абзац, содержащий три случая употребления герундия в контексте:

● Dynamic **pricing** is common in some industries and markets – **budget airlines being one example**. **Using** AI price trends can be correlated with sales trends, and then aligned with other factors such as inventory management. (p.11)

1. Переводчик **Яндекс** имеет такие опции перевода – текст, документ, сайт. Активизация кнопки «Перевод документа» позволяет загрузить в переводческую систему весь документ либо большой текст в разных форматах .doc, .pdf, .xls.

а) Для целей анализа возможностей машинных переводчиков мы загрузили в Яндекс-переводчик первую главу анализируемого текста книги. Яндекс-переводчик перевел всю первую главу в режиме «документ», затем из всего текстового перевода был отобран интересующий нас перевод абзаца в такой редакции:

● Динамическое **ценообразование** является общим в некоторые отрасли промышленности и рынки-**бюджетные авиакомпании будучи один образец**. **С помощью ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ** Цена Тренды мочь быть коррелированный с продажи Тренды, и затем согласовано с другими факторами, такими как управление запасами.

Перевод данного абзаца в формате «документ» осуществлен с большим рядом смысловых и грамматических ошибок, с отклонениями от языкового узуса русского языка, слабое соответствие с языковыми нормами переводного языка (русского). Для такого текста требуется большая серьезная послепереводческая обработка текста, необходимо исправлять смысловые

ошибки, неправильные согласования, нарушение категория числа, спеллинг, форматирование и др. Энергозатраты переводчика на постредактирование нерациональны будут больше, чем даже на «ручном» переводе. Такой перевод можно сравнить с переводом новичка, плохо владеющего рабочей парой языков, технологий перевода и выполнившего перевод наспех. Перевод большого документа получается на выходе тяжелым, нефункциональным, неграмотным.

б) Функция перевода «Текст» в переводчике Яндекс позволяет переводить как отдельные слова, так и словосочетания, предложения, абзацы. Под текстом машина понимает отдельное слов, словосочетание, предложение, абзац. Яндекс-перевод в режиме «текст» осуществлялся с входного абзаца:

● Динамическое **ценообразование** распространено в некоторых отраслях и на некоторых рынках-**примером могут служить бюджетные авиакомпании**. **С помощью ИИ** тенденции цен могут быть соотнесены с тенденциями продаж, а затем выровнены с другими факторами, такими как управление запасами.

Несмотря на то, что оригиналом являлся один и тот же текст, перевод в Яндексе в двух режимах «документ» и «текст» получился разным.

в) Яндекс-перевод герундия и герундиальных словосочетаний, осуществленный на входе как «словосочетание»:

- Dynamic pricing - Динамическое ценообразование
- Using AI - Использование ИИ
- budget airlines being one example - бюджетные авиакомпании - один из примеров

2. Перевод на сайте **Google**.

а) Перевод одной главы книги в режиме «Документ» из файла на компьютере переводчика имеет такой вид:

Динамическое ценообразование часто встречается в некоторых отраслях и рынках – **бюджетных авиакомпаний, являющихся один пример**. **Использование** ценовых трендов ИИ можно соотнести с тенденциями продаж, а затем согласовать с другими факторами, такими как управление запасами.

б) Перевод абзаца как «текст»:

Динамическое ценообразование широко распространено в некоторых отраслях и на рынках, **например, бюджетные авиакомпании**. **Использование** ценовых трендов ИИ можно соотнести с тенденциями продаж, а затем согласовать с другими факторами, такими как управление запасами.

в) Перевод герундия и герундиальных оборотов как отдельных словосочетаний:

- Dynamic pricing - Динамическое ценообразование
- Using AI - Использование AI
- budget airlines being one example - бюджетные авиакомпании являются одним из примеров.

3. На сайте **Promt** отсутствует кнопка для перевода текста в режиме «Документ» из файла переводчика. Он может перевести только 3000 символов единовременно как загружаемый текст. Текст, превышающий лимит, удаляется.

а) Перевод абзаца в контексте страницы:

● **Динамичное ценообразование** распространено в некоторых отраслях и на рынках - **одним из примеров этого являются бюджетные авиакомпании**. **Использование** тенденций цен ИИ может коррелировать с тенденциями продаж, а затем согласовываться с другими факторами, такими как управление запасами.

б) Перевод как отдельный абзац:

● **Динамическая оценка** распространена в некоторых отраслях промышленности и рынках – **бюджетные авиакомпании, являющиеся одним примером. Используя** AI ценовые тенденции могут коррелироваться с тенденциями продаж, и затем выравниваться с другими факторами, такими как управление запасами.

● **Динамическое ценообразование** широко распространено в некоторых отраслях и на рынках, **например, бюджетные авиакомпании**. **Использование** ценовых трендов ИИ можно соотнести с тенденциями продаж, а затем согласовать с другими факторами, такими как управление запасами.

в) Перевод отдельных фрагментов герундия и герундиальных оборотов в системе Promt идентичен переводу в Google:

- Dynamic pricing - Динамическое ценообразование
- Using AI - Использование AI
- budget airlines being one example - бюджетные авиакомпании являются одним из примеров.

Сравним переводы более простых и усложненных фрагменты с герундием, осуществленные тремя МП. Успешнее всего все три МП переводят герундий в функции подлежащего, расположенного в начале предложения – перевод получается идентичным: Dynamic pricing - Динамическое ценообразование; Using AI - Использование AI.

Однако когда герундий находится в составе оборота, текстовый фрагмент увеличивается, лингвистическая единица усложняется, у переводчика появляются разные варианты функциональных замен и других трансформаций. Машинная система не справляется стопроцентно с переводом, поскольку, во-первых, в анализируемых языках (английский и русский) нет прямых соответствий по герундию. Во-вторых, здесь проявляется сложность систем машинного перевода, которая состоит в том, что естественные языки плохо поддаются формализации.

Сопоставим переводы герундиального оборота *budget airlines being one example*.

- Яндекс:
  - *бюджетные авиакомпании будучи один образец.*
  - *примером могут служить бюджетные авиакомпании*
- Google: *например, бюджетные авиакомпании*
- Promt: *бюджетные авиакомпании, являющиеся одним примером*

Все приведенные варианты требуют постредактирования человеком, хотя приемлемым можно считать перевод на сайте Google как наиболее четкий, по смыслу завершенный. Чем сложнее переводческая единица, тем сложнее перевод и поиск правильного результата. Эти примеры показывают, что несмотря на стремительное развитие машинного перевода, роль переводчика-человека остается незаменимой [4; 9].

Выводы. Из трех возможностей загрузки текста оригинала в машинный переводчик наиболее рациональным оказывается функция «перевод текста», поскольку переводчик сопоставляет и ищет в своем накопителе переводов, с одной стороны, небольшие фрагменты текста с герундием более целенаправленно, точечно, учитывая, с другой стороны, непосредственный контекст использования герундия.

Поскольку разные МП используют разные накопители переводов и имеют разные переводческие накопления, то результаты будут различаться. В этом случае переводчикам можно рекомендовать осуществлять переводческую аналитику и переводческий поиск, который в трудных случаях включает рассмотрение переводческих вариантов всех трех онлайн МП, их анализ и выбор наилучшего варианта либо составление на основе машинных перевода своего варианта перевода.

ЛИТЕРАТУРА

1 Charlesworth A. Digital Marketing: A Practical Approach. - Third Edition. — New York, NY: Routledge, 2018. — 353 p. — ISBN 978-1-138-03952-0.

2. Google Переводчик. - https://translate.google.ru/

3. PROMT переводчик. - https://www.translate.ru/

4. The Human Factor in Machine Translation. Edited by Sin-wai Chan. - 1st Edition. - Routledge, 2018. - 256 pp.

5. Воронович В.В. Машинный перевод: Конспект лекций. - Минск 2013. – 39 с.

6. Как работают поисковые системы. - Режим доступа URL: https://habr.com/ru/company/yandex/blog/464375/ - (дата обращения: 12.01.2020).

7. Малявко Е.Д., Михеева С.В. Способы перевода герундия в различных функциях // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по мат. X междунар. студ. науч.-практ. конф. № 3(10). URL: https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/3(10).pdf - (дата обращения: 20.01.2020).

8. Худяков Н.А. Постредактирование машинного перевода: теоретические аспекты. - Режим доступа URL: http://scipress.ru/philology/articles/postredaktirovanie-mashinnogo-perevoda-teoreticheskie-aspekty.html - (дата обращения: 20.01.2020)
9. Яндекс переводчик. - https://translate.yandex.kz/?ui=ru

УДК 371.279.6: 371.26

Трофимова А.В., магистр гуманитарных наук, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы,Казахстан,e-mail:a.trofimova9292@mail.ru

ИЗ ОПЫТА СОЗДАНИЯ БАНКА ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ НА ПОРТАЛЕ MOODLE ПО ПЕРЕВОДЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ ДЛЯ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются преимущества дистанционного обучения для студента и преподавателя, а также способы создания банка вопросов для портала Moodle на основе личного опыта автора по созданию такого банка для рубежного контроля и экзамена по предмету «Практика письменного перевода» со случайно генерируемыми вариантами заданий для студентов, а также описания примера проведения экзамена с помощью онлайн-прокторинга через специальные сервисы. Приводятся примеры и выводы о том, как создать банк заданий удовлетворяющий требования преподавателя.

Ключевые слова: Moodle, экзамен, банк вопросов, письменный перевод, дистанционное обучение, онлайн-прокторинг.

Trofimova A.V., Master of human sciences KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.trofimova9292@mail.ru

FROM THE EXPERIENCE OF CREATION OF A BANK OF TEST TASKS ON THE MOODLE PORTAL FOR TRANSLATION DISCIPLINES FOR DISTANCE LEARNING

Abstract: The article is concerned with the advantages of E-learning for students and teachers, and the ways to create a question bank for the Moodle portal based on the author's personal experience in creation of such a bank for the subject "Practice of translation" in the midterm control and the exam, as well as describing an example of conducting an exam using online proctoring through special services. Examples and conclusions on how to create a question bank that meets the requirements of the teacher are given.

Keywords: Moodle, exam, question bank, translation, distance learning, online proctoring.

Дистанционные технологии стали неотъемлемой частью нашей жизни. Каждый день миллионы людей пользуются различными онлайн платформами для тех или иных целей, образование не является исключением. Их использование удобно не только для студентов, но и для преподавателей. Дистанционные технологии предоставляют широкие возможности для разнообразия выдаваемых студентам заданий при этом преподавателю удобно их проверять, а также используется меньше бумаги для печати и сдачи работ, что способствует защите окружающей среды. Кроме проверки заданий, необходимо производить итоговый контроль.

Важной частью учебного курса является контроль знаний. Для дистанционного обучения такой инструмент предоставляет система дистанционного обучения (СДО) Moodle в виде тестирования. Как пишет Анисимов А.М.: «Компьютерное тестирование – это средство, которое позволяет с минимальными затратами времени преподавателя объективно проверить знание большого количества студентов» [1, с.177]. Студенты, которые обучаются с помощью Дистанционных образовательных технологий (ДОТ), также могут пользоваться возможностью сдачи заданий дистанционно. Согласно опросу, проведенному Г.В. Кравченко среди

магистрантов, студенты оказались довольны дистанционным курсом [2, с.25], что подтверждает удобство дистанционного обучения для студентов, о чем также пишет и Анисимов А.М. [1, с.177].

Для переводческих дисциплин ДОТ позволяет разнообразить процесс обучения и применять не только тестирование. Брыксина И.Е. в своей работе описывает пользу Moodle для переводчиков [3, с.35]. Преподаватель может добавлять аудио, необходимое как для устных переводчиков, которые должны прослушивать аутентичные аудио, так и письменных, и видео материалы, которые могут содержать, как небольшие документальные видео по тематике курса, так и небольшие видео лекции, что позволит заинтересовать студента в изучаемом предмете. Преподаватель также может создавать через программы (например, Hot Potatoes) задания, которые будут проверяться автоматически и тем самым студент сразу получит результат.

Однако существуют и проблемы дистанционного подхода к обучению. Озерова М. И., Жигалов И.Е., Шевченко Д.В. в своей коллективной работе [4] о контроле в системе Moodle выделяют несколько проблем, среди которых отсутствие мотивации при изучении лекций, неэффективность предоставления литературы на курсе, отсутствие оценки факторов низкой подготовки обучающихся. Анализ уровня знаний может решить часть проблем. Однако психологическая часть решения проблемы остается открытой. В данном случае может помочь опрос студентов для дальнейшего улучшения курса.

На платформе Moodle возможно автоматизировать тесты и собирать статистику, как это продемонстрировано в работе Нестеров С.А. [5]. Благодаря сбору статистики можно быстро создавать материал для отчетов преподавателей, существенно упрощая процесс сбора и систематизации данных о результатах тестирования.

Для преподавателей Moodle предоставляет не только разнообразные типы тестов (например, вопрос на соответствие, множественный выбор, альтернативный вопрос) для контроля знаний, но и такой инструмент, как банк вопросов, имеющий полезные функции. Банк вопросов позволяет создавать варианты тестов со случайной выборкой вопросов, которые относятся к неадаптивным методам обучения [6, с.267]. Тест со случайной выборкой был использован при разработке рубежных контролей и экзаменов на курсе «Практика письменного перевода».

В курсе «Практика письменного перевода» был использован банк вопросов, для сбора и систематизации заданий и вопросов, чтобы было возможно использовать их в дальнейшем. Изначально при создании тестов все вопросы были помещены в базу, сформированную для одного теста. Создание базы вопросов выглядело следующим образом:

1. Разработка и создание заданий и вопросов для рубежного контроля и экзаменов, согласно пройдённому материалу через текстовый редактор.
2. Загрузка вопросов в тест на соответствующую неделю рубежного контроля с созданием новой категории.
3. Выделение новой категории в общем банке вопросов курса (в дальнейшем).

В связи со спецификой задания (перевод), тип вопроса теста в рубежном контроле 1 и 2 был выбран эссе, с возможностью прикрепления файла т.к. он позволяет преподавателю проверять работы самостоятельно. Как и на контактном рубежном контроле, на котором студент выбирает случайным образом неизвестный ему вариант, при открытии теста студенту открывался случайный вариант задания из загруженных в базу данных благодаря функции «случайный вопрос». Как упоминалось ранее, изначально задания находились в базе данных самого теста. Затем, для удобства были перемещены в подкатегорию, созданную на курсе (Рис. 1). Также задания могут быть скопированы, если того желает преподаватель. Отдельная категория обязательно необходима для того, чтобы задание выпадало случайным образом.

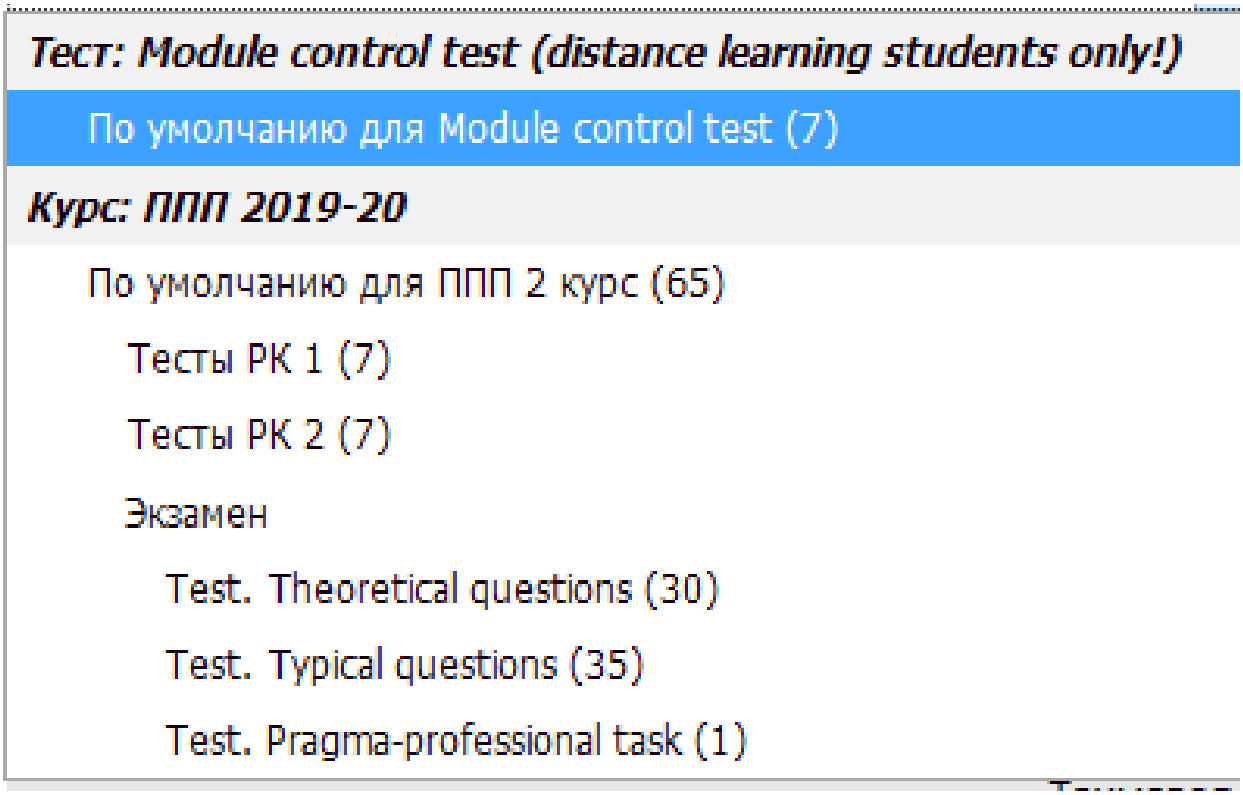

Рис. 1 Пример категоризации заданий и вопросов.

Как видно из Рис.1, экзамен состоял из 3-х категорий вопросов: теоретических (30 вопросов), типовых (35 вопросов) и прагма-профессиональных (1 задание). Теоретические и типовые вопросы были подготовлены в виде закрытого теста. Прагма-профессиональное задание было на перевод и был использован тип вопроса эссе. Экзамен имел ограничение по времени: 30 минут на теоретические вопросы, 40 минут на типовые и 50 минут на прагма-профессиональный вопросы. Вопросы у каждого студента имели случайный порядок, ответы также были расположены в случайном порядке. Это позволило создать уникальный тест для каждого студента. Однако имелась проблема того, что вопросы у всех будут повторяться. Если создать банк заданий с большим количеством вариантов, например из 100 вопросов, то есть вероятность, что в тесте из 30 вопросов получить 3 уникальных варианта. Однако риск того, что студент может недобросовестно выполнить задание, остается.

Для контроля над студентами, сдающими экзамены дистанционно, необходимо установить онлайн-прокторинг. В момент сдачи экзамена по «Практике письменного перевода» студенты сдавали экзамен контактно. Существуют такие системы онлайн-проекторинга, как Экзамус, eProctoring, ProctorEdu и другие. ProctorEdu, например, предлагает три варианта прокторинга: полная автоматизация, проверка человеком, живой прокторинг [7]. Системы онлайн-прокторинга предусматривают запись видео с веб-камеры и экрана и аудио студента во время сдачи экзамена. При полной автоматизации система анализирует поведение студента и затем создает отчет на основе записанных данных. Обязательное условие для проведения такого экзамена – наличие веб-камеры и микрофона у студента. Схожую, и даже более усложнённую систему имеет Экзамус, идентифицируя студента по почерку, ЭКГ и другим биометрическим данным [8]. Все эти меры позволяют максимально честно оценить студента, обучающегося дистанционно.

Таким образом, банк вопросов делает удобной организацию контрольного материала для преподавателя. В зависимости от желания преподавателя, он может создаваться в тесте, предназначенном для экзаменов и быть не связанным с основной базой курса, или быть интегрирован в основную базу в качестве подкатегории, если планируется использовать её в дальнейшем. Кроме того, банк вопросов дает возможность сделать уникальное задание для каждого студента. Контроль над сдачей экзаменов можно производить дистанционно. Система онлайн-прокторинга может без помощи человека проанализировать действия студента и предоставить данные о сдаче теста. Эта система особенно удобна в спорных моментах, когда,

например, студент «сжульничал».

ЛИТЕРАТУРА

1. Анисимов А.М. Работа в системе дистанционного обучения Moodle. Учебное пособие. 2-е изд. испр. и дополн.– Харьков, ХНАГХ, 2009. - 292 стр. – Режим доступа URL: https://moodle.org/pluginfile.php/1968229/mod_resource/content/2/Anisimov_Book_%20Moodle_2009.pdf - (дата обращения: 09.01.2020).

2. Кравченко Г.В. Использование дистанционной среды Moodle в образовательном процессе студентов дневной формы обучения // Известия АлтГУ. 2013. №2 (78). – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-distantsionnoy-sredy-moodle-v-obrazovatelnom-protsesse-studentov-dnevnoy-formy-obucheniya - (дата обращения: 10.01.2020).

3. Брыксина И.Е. Дидактические свойства и функции современных информационных и коммуникационных технологий в обучении студентов профессионально-ориентированному переводу текстов: проблемы и перспективы // Вестник ТГУ. 2016. №3-4 (155-156). – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/didakticheskie-svoystva-i-funktsii-sovremennyh-informatsionnyh-i-kommunikatsionnyh-tehnologiy-v-obuchenii-studentov-professionalno - (дата обращения: 09.01.2020).

4. Озерова М. И., Жигалов И.Е., Шевченко Д.В. Организация контроля учебного процесса в системе Moodle // International Journal of Open Information Technologies. 2013. №9. – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-kontrolya-uchebnogo-protsessa-v-sisteme-moodle - (дата обращения: 11.01.2020).

5. Нестеров С. А. Анализ статистики выполнения тестовых заданий в среде дистанционного обучения Moodle // Современные информационные технологии и ИТ-образование. 2016. №4. – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-statistiki-vypolneniya-testovyh-zadaniy-v-srede-distantsionnogo-obucheniya-moodle - (дата обращения: 11.01.2020).

6. Зайцева Л. В., Прокофьева Н. О. Модели и методы адаптивного контроля знаний // ОТО. 2004. №4. – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-i-metody-adaptivnogo-kontrolya-znaniy - (дата обращения:11.01.2020).

7. ProctorEdu [Электронный ресурс] – Режим доступа URL: https://proctoredu.ru/- (дата обращения:11.01.2020).

8. Экзамус - система онлайн-прокторинга [Видеозапись] – Режим доступа URL: https://www.youtube.com/watch?v=nTtT6fnZSfE&feature=youtu.be

СЕКЦИЯ 4.
ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ КЕҢІСТІГІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ 4.
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИННОВАЦИОННО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

SECTION 4.
CURRENT ISSUES OF THE INNOVATION AND INFORMATION SPACE OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Бакенова М., бакалавр «5В011900-шет тілі екі шет тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: bakenova.madina98@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Тилеубаева М.С.**

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіні:. Бұл мақалада цифрлық сауаттылық мәселелері, цифрлық сауаттылықтың қазіргі таңдағы маңыздылығы, оны ағылшын сабағында қалай қолдану және оқытудағы рөлі қарастырылған.

Тірек сөздер: Цифрлық, сауаттылық, оқыту, ақпараттық, технология

Bakenova M., Bachelor, «5B011900 - Foreign two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e -mail: bakenova.madina98@mail.ru
PhD: **Tileubayeva M.S.**

DEVELOPING DIGITAL LITERACY SKILLS IN ENGLISH LESSONS

Abstract: This article discusses the problems of digital literacy, the current importance of digital literacy, how to use it in English lessons, and its role in learning.

Keywords: Digital, literacy, teach, technology, informational

XXI ғасырда ақпараттық технологиялар адам қызметінің барлық салаларында, соның ішінде білім беру саласында да белсенді қолданылады. Цифрлық сауаттылықты дамыту қамтамасыз ету шет тілдерін оқыту процесінде негізгі және шешуші фактор болып табылады. Бүгінгі таңда жаңа ақпараттық технологиялар білім беру үдерісіне қарқынды енгізілуде. Алғашқы дербес компьютерлердің пайда болуымен, оқытушылар оларды оқыту процесін қарқындандыру үшін көрнекілік құралы, дағдыларды пысықтау құралы, қосымша ақпарат көзі және т. б. ретінде пайдалана бастады. Соңғы бірнеше жылда компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуы, сондай-ақ оларды оқу үрдісінде қарқынды пайдалану білім беру жүйесіндегі елеулі өзгерістерге алып келді. Бұл өзгерістер білім беру жүйесінің құрылымын, оқыту процесінің әдіснамасы мен технологиясын ғана емес, сонымен қатар оның стратегиялық бағдарын да қозғады. Қазіргі уақытқа дейін ақпараттандырудың білім беру мақсаттары мен мазмұнының өзгеруіне әсері оқу орындарында айтарлықтай жанама сезіледі.

Мұның негізгі себептері оқу орындарының техникалық базасының болмауы және экономикалық шығындар ғана емес, дидактикалық процесте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдаланудың теориялық негіздерінің тұжырымдамалық

әзірлемелерінің жеткіліксіздігі, басқаша айтқанда, электрондық оқыту құралдарының стандарттарын әзірлеумен, оқытудың жаңа әдістері мен технологияларын, педагогикалық кадрларды даярлаудың негізгі 4 қағидаттарын (техникалық, сондай-ақ психологиялық) және т. б. әзірлеумен байланысты әдіснамалық сипаттағы қиындықтар болып табылады. Сондықтан да қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің барлық салаларын реформалау білім беру процесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу, шетел тілдерін оқытуда ерекше модельдер мен технологияларды, жаңа тәсілдерді әзірлеу мәселесі өзекті болып отыр. Бұл тәсілдер: біріншіден, тілді нақты контексте қолдану, функционалдық іскерліктер мен сөйлеу іс-әрекетінің түрлерін (тыңдалым, сөйлеу, оқу және жазу) қалыптастыру); екіншіден, дәстүрлі оқытудың үздік әдістері мен ақпараттық технологиялар арасындағы балансты сақтау негізінде оқу процесінде компьютерлік құралдарды пайдаланудың психологиялық-педагогикалық міндеттерін шешу қажеттілігі; үшіншіден, дидактикалық мақсатқа сай ақпараттық-оқыту ортасын қалыптастыру. Орта мектепте қазіргі заманғы шет тілі мұғалімі пәннен басқа ақпараттық технологияларды қолдану саласында білімі болуы тиіс. Педагогтарды Әлемдік Интернет желісі сияқты ерекше білім беру кеңістігіне тарту, оқыту мәдениетін сапалы жаңа деңгейге шығарады, білім алушылардың әлемдік қауымдастықтың жаһандану жағдайында дамуы мен әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді. Шет тілдерін оқытудың дәстүрлі әдістемесінен ақпараттық-комуналдық кезеңді қолдана отырып, білім беру жүйесіне көшу бүгінгі таңда сөзсіз [11, 75 б.].

Сандық сауаттылық-бұл сандық платформаларды табу, зерттеу, нақты мәліметтер құрастыру және пайдалану қабілеті ретінде саналады. Цифрлық сауаттылық технологияларды қолдану арқылы, грамматика, мәтін теру, сондай-ақ технологияларды қолдану арқылы бейне, жазулар, аудиожазбалар , бейнелер жасау дағдыларымен бағаланады. Интернет технологиялардың пайда болуы және әлеуметтік желілерді пайдалану, сандық дағдыларға және автономды компьютерлерді пайдалануға бағытталған Сандық сауаттылықтың шоғырлануы өзгерді және кейбір өзгерістерге көшті және олардың кейбіреулерін мобильді құрылғыларға шоғырландыруға мәжбүр етті.

Сандық сауаттылық тарихы медиа сауаттылыққа негізделген. Медиа сауаттылық XX ғасырда басталды. Медиалық сауаттылықты оқыту Америка Құрама Штаттарында басталды. Олар бастапқыда соғыс нәтижесінде 1930-шы жылдары оны пайдаланды және тиісінше жарнаманың өсуі үшін 1960 - шы жылға дейін жалғасты. Бұл хабар алмасуға және БАҚ-тың өсуіне алып келді. Осы уақытта педагогтар адамдарды медиалық сауаттылыққа үйрете бастады, адамдар бұқаралық ақпарат хабарламаларына қол жеткізе алатын және түсінетін болады.

Компьютерлік технологиялар XX ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап шет тілдерін оқытуда қолданылады, бұл шет тілдерін оқыту әдістемесінде ерекше бағыттың пайда болуына алып келді, оның шеңберінде шет тілін оқыту барысында осы технологияларды қолданудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады.

Сандық оқыту-бұл студенттерге көмектесетін оқу практикасы. Ол технологиялық білім беру стратегияларының кең спектрін пайдаланады. Ол аралас оқыту, аударылған оқыту, дербестендірілген оқыту және кіші немесе үлкен дәрежеде сандық құралдарға сүйенетін басқа да стратегияларды қамтиды .

Адамдар жиі сыныпта ғана сандық құралдарды пайдалану ретінде сандық оқыту туралы ойлайды, ал, шын мәнінде, ол тым жеңілдетеді және Тұжырымдаманың мақсатын ұстай алмайды. Сандық оқыту тек сандық құралдар арқылы оны жалғастыру емес, оқытуды жақсартуға арналған. Шетелдік ғылыми қоғамдастықта XX ғасырдың 80-ші жылдардың ортасынан бастап шет тілдерін оқытуға жаңа көзқарас пайда болады - CALL – Computer Assisted Language Learning (компьютерді пайдалана отырып тілді үйрену). 90-шы жылдары XX ғасырдың Call шеңберінде Интернеттің дамуына байланысты бір – бірінен ерекшеленетін тәсілдер: TELL (Technology Enhanced Language Learning – тілді оқыту, жақсартылған технологиялармен) және ICT in LT (Information and Communication Technology in Language Teaching – тілді оқытуда АКТ) жоғары технологиялар саласында болған өзгерістерді-интернет пен электрондық коммуникацияның пайда болуын бейнелеген. Лингводидактикада белсенді қолданылатын ұялы байланыс құралдарының пайда болуы мен дамуы өз кезегінде MALL – Mobile Assisted Language Learning (ұялы байланыс арқылы тілді үйрену) терминінің пайда болуына алып келді.

Цифрлық сауаттылық - қоршаған ортамен өзара іс-қимыл жасау үшін технологияларды қалай қолдануға жауапты адам-сандық азамат болу компоненттерінің бірі. Цифрлық технологиялар адамдарға қазіргі әлемнің "шиеленісті шектеулерінен" тұрақты негізде отбасымен және достарымен өзара іс-қимыл жасауға және қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Цифрлық сауаттылық-медиа оқу және түсіндіру, сандық технологияларды пайдалана отырып деректер мен бейнелерді ойнату, сондай-ақ сандық ортада алынған ақпарат пен білімді бағалау және қолдану қабілеті. Цифрлық технологиялар адамдардың өмір сүру, жұмыс істеу, оқыту және өмір сүруін өзгертеді. Олар ақпаратқа, білімге, желілік технологиялар мен әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікті қоса алғанда, бүкіл әлемдегі адамдарға қарым-қатынастың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Олар сондай-ақ жақсы азаматтық пен жақсы басқару үшін терең салдары бар.

"WACC мүшелері мен серіктестері сандық сауаттылықты қарым - қатынас құқығының негізгі элементі ретінде алға жылжытады, бұл қоғам өміріне толыққанды қатысу үшін өмірлік маңызды",-деді WACC Бас хатшысы Д-р Карин Ачтельштеттер.

Статистикалық мәліметтер көрсеткендей, бүкіл әлемде 750 миллион ересек адам әлі де сауаттылықтың ең базалық дағдысы жоқ, ал 264 миллионға жуық балалар мен жастар мектепте білім ала алмайды.

2017 Халықаралық сауаттылық күні жастар мен ересектердің сандық сауаттылықты қол жетімді әрі тұрақты ететін шешімдерді ұсыну қабілетін көрсетеді. Соңғы бірнеше жылда "сауатты" болу деген не екенін анықтау түбегейлі өзгерді. Өткенде адам , егер ол базалық деңгейде оқып, жаза алатын болса, сауатты деп саналды. Енді технология мен Интернеттің дамуымен сауаттылық сандық сауаттылыққа айналды. Сандық сауаттылық сыныпта оқыту мен оқытудың жаңа тәсілдерін жасайды. Студенттер Интернеттегі өз мүдделерімен және басқа да сандық бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен өзара іс-қимылдың жаңа тәсілдерін ашады. Ол оқуға келгенде немесе олардың мүмкін мүддесі туралы көбірек білуге тек физикалық мәтінмен шектелмейді. Жас адамдардың технологияларға қол жетімділігіне қарай, олар оларға ұнайтын контентпен өзара іс-қимылдың жаңа тәсілдерін анықтайды. Студенттер сондай-ақ әлеуметтік желілер сайттары бойынша навигация кезінде қауіпсіз және ақылды болуы үшін сандық сауаттылыққа ие болуы тиіс. Бұл сөзсіз, Студенттер әлеуметтік желілермен өзара әрекеттеседі, сондықтан мектептер оларды дайындау үшін жұмыс істеу керек. Цифрлық сауаттылық және оның 21 ғасырдағы орны-бұл көптеген адамдар әлі күнге дейін білуге тырысатын тұжырымдама. Технологияларды дамыту және біздің қоғамда Интернеттің өсіп келе жатқан мәні цифрлық сауаттылықты барлығы үшін қажетті дағдыларға айналдырды.

Кез келген оқу пәнін оқыту негізінде әдістеме жатыр. Ақпараттық технологиялардың дамуымен және дербес компьютерлердің пайда болуымен компьютерлік технологиялардың оқытуда қолданылуы мүмкін екенін ұғыну келді. Демек, компьютерлік технологиялардың көмегімен арнайы оқыту әдістемесіне қажеттілік пайда болды.

С.Ф. Шатиловтың анықтауымен шет тілін оқыту әдістемесінің пәні "шет тілін оқыту процесі және оны коммуникацияның жаңа құралы ретінде меңгеру заңдылықтары, сондай - ақ әртүрлі жағдайда (соның ішінде орта мектепте) шет тілі құралдарымен жан-жақты дамыған тұлғаны оқыту және тәрбиелеу ерекшеліктері" [57, 6 Б.]. Басқаша айтқанда, шетел тілдерін оқыту әдістемесі Шетел тілін оқытудың заңдылықтарын және осы үдерісті оңтайландыру жолдарын зерттейді. Жеке тілдерді оқытудың жеке әдістемелері, сондай - ақ оқытудың әртүрлі сатылары-бастауыш, орта, жоғары және жоғары жеке әдістемелер бар. Осылайша, орта мектепте шет тілін оқыту әдістемесі-бұл ғылыми пән, онда "жалпы білім беретін орта мектепте оны оқытудың мақсаттары мен нақты шарттарын ескере отырып, шет (ағылшын) тілін оқыту заңдылықтары қарастырылады" [сол жерде].

Әдістеменің маңызды мәселелерінің бірі оқытудың ең тиімді әдістері мен тәсілдерін іздеу болып табылады. Сонымен, шетел тілдерінің оқытушылары дәстүрлі түрде өз жұмысында оқыту процесін қарқындату мақсатында түрлі көрнекі құралдарды пайдаланады. Техникалық прогресс дәуірінің келуімен әдіскерлер мен лингводидактар шетел тілдерін оқытуды неғұрлым қызықты және тиімді етуге мүмкіндік беретін құрал ретінде кең қол жетімді техникалық

құралдарға өздерінің ғылыми қызығушылығын білдірді.

Оқу процесіне техникалық құралдардың белсенді интеграциясы магнитофондар мен кинопроекторлар сияқты дербес құрылғылардың кең таралуына байланысты XX ғасырдың 70-ші жылдарында бастау алады. Алайда, көп ұзамай олар біртіндеп анағұрлым жетілдірілген құрылғылармен, бірінші кезекте дербес компьютермен ығыстырылады. Бұл лингводактиканың жекелеген зерттеу бағытының пайда болуына алып келді,ол өз алдына қысқа мақсаттар мен міндеттерді қояды. [31, б. 121]

Бүгінгі күні шт оқытудың тиімділігін арттырудағы мультимедиялық және цифрлық технологиялардың пайдасы зерттеуші-әдіскерлердің басым көпшілігімен танылады. Мысалы, отандық лингводидактиканың көрнекті өкілі Р. К. Потапова "орта және жоғары мектепте оқитын оқу пәндерінің циклінде басқа пәндерді табу қиын, оқыту кезінде оқытудың түрлі техникалық құралдарын пайдалану идеясы шет тілдерін оқыту тәжірибесінде де белсенді пікір таба алар еді" [Потапова, 54] деп есептейді. Оның пікірінше, компьютерлік технологияларды оқу үдерісіне енгізу оқу үдерісінің бірқатар маңызды мәселелерін шеше алады. Біріншіден, мен жаңа құбылыстар мен нәтижелерді бақылаумен танысу арасындағы уақытша алшақтықты қысқарту. Екіншіден, оқытудың сараланuының жеткіліксіздігі, оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу проблемасын шешу. Үшіншіден, оқушыларды өз бетінше жұмыс істеу тәсілдеріне мақсатты оқыту процесін жолға қою. [37, б. 54]

Сонымен қатар, мультимедиялық және сандық ресурстар оқушыларға форматтардың кең спектрінде ұсынылған жинақталған білімге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бүгінгі күні бейнелі ақпарат мәтіндік ақпараттан жақсы игерілгеніне күмән келтірмейді, және бұл тұрғыда мультимедиалық ресурстар үлкен әлеуетке ие. Мәтінді вербалды және графикалық ақпаратпен, динамика мен дыбысты өзіне біріктіре отырып, мұндай ресурстар қабылдаудың бірнеше арнасына әсер ету есебінен оқыту процесін неғұрлым тиімді етеді, ал оқыту нәтижелері, тиісінше, мықты. [5, б. 155]

Зерттеушілер Е. В. Бондаревская, В. В. Сериков,В. А. Сластенин, И. С. Якиманская және т. б. компьютерлік технологияларды қолдану шетел тілін оқытудың жеке тұлғаға бағытталған тәсіліне сәйкес лингвистикалық және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру және дамыту үшін қолайлы жағдай туғызатынын атап көрсетеді. Сонымен қатар, шт оқыту үдерісінде мультимедиялық және цифрлық технологияларды қолдану артықшылықтарының арасында отандық әдіскерлер-лингводидактілер м. Н. Евстигнеев, Л. В. Кудрявцева, Е. С. Полат, С. П. Сысоев, И. И. Халеева, Л. А. Цветкова және т. б.:

1) бірдей ақпараттың үлкен көлемін ұсыну;

2) мультимедиялық технологияларды (мәтін, графика, дыбыс, мультипликация, бейне) пайдалану есебінен барлық қабылдау арналарына әсер ету);

3) бейімделу;

4) ақпарат берудің сызықсыз болуы;

5) оқу процесіне жоғары қосылу. [12]

Сонымен қатар, мультимедиялық және сандық технологиялар арқылы шет тілдерін оқыту оқытудың маңызды принциптеріне сәйкес келеді:

1) ғылыми қағидат – әдістемелік ережелерге сәйкес құрылған оқыту бағдарламаларының мазмұны есебінен;

2) саналы болу принципі – оқушылар үшін оқу нәтижелеріне қол жеткізудің жеке стратегиясын пайдалануға мүмкіндік жасау есебінен;

3) белсенділік және интерактивтілік қағидаттарына – белсенді түрде компьютермен өзара әрекеттестікте құрылған жұмыс бастамашысында пассивті тыңдаушыдан оқушының рөлінің өзгеруі есебінен.;

4) жүйелеу және реттілік қағидаттарына – оқыту бағдарламасына ықпалдастырылған жағдайда, компьютерлік ресурстар оқу материалын берудің бірізділігін қамтамасыз ете алады;

5) оқыту нәтижелерінің беріктігі принципі – оқыту бағдарламалары мен ресурстарын сабақта да, сыныптан тыс жұмыс жағдайында да өз бетінше да бірнеше рет пайдалану мүмкіндігі есебінен;

6) көрнекілік принципі – вербалды және вербалды емес көрнекіліктің барлық түрлерін (суреттер, бейне, аудио және т.б.) қамтитын түрлі форматтағы оқыту құралдарын қолдану есебінен. [15, б. 12]

Осылайша, бүгінгі таңда мультимедиалық және цифрлық технологиялардың шетел тілдерін оқыту процесінің тиімділігіне оң әсері лингводаттардың басым көпшілігімен танылады.

ӘДЕБИЕТ

1 Использование интернета в обучении иностранному языку [Электронный ресурс] // Сайт Методика обучения иностранному языку. – URL:http://www.ioso.ru/distant/do/curse/engl-inter/list3a.htm

2 Чебан, О.О. Интернет-технологии в школе [Текст]/ О.О.Чебан// Вопросы Интернет-оброзоания. - 2011.

3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования [Текст]: учеб.пособие / Е.С.Полат, М.В.Моисеев; под ред Е.С.Полат. - М: Академия, 2014.

UDC 378.07.811.113

Gadeeva A., BA student "5B011900 – Foreign Language: two foreign languages", Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan, gadeeva_99@mail.ru

Tatarchuk X.S., MA, teacher, Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan, dubroffin@list.ru

TO THE QUESTION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION IN BASIC SCHOOL

Abstract: The article discusses the question of the methodology for the formation of intercultural communicative competence regarding modern requirements and socio-economic conditions. It discloses the cognito-linguacultural approach to intercultural communicative competence structuring, and provides functional components and the content, peculiar to basic school language classroom. It specifies intercultural communicative competence in the field of modern education as one of the most crucial category as well, therefore highlighting its contemporary and future relevance.

Keywords: competence, the process of formation, abilities and skills, intercultural communication, components, sociocultural competence, universal human values, tolerance, aesthetic culture.

Гадеева А., студент "5В011900 - Иностранный язык: два иностранных языка", КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан, gadeeva_99@mail.ru

Татарчук К.С., м.п.н., преп., КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, dubroffin@list.ru

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: Статья рассматривает вопрос о методике формирования межкультурно-коммуникативной компетенции в контексте современных требований и социо-экономических условий. В ней раскрывается структура межкультурно-коммуникативной компетенции с точки зрения когнитивно-лингво-культурологического подхода, и описываются функциональные компоненты и содержание, соответствующие требованиям, предъявляемым к учащимся основной школы. Также в статье подчеркивается актуальность данной методологической категории.

Ключевые слова: компетенция, процесс формирования, навыки, межкультурная коммуникация, компоненты, социо-культурная компетенция, универсальные ценности, толерантность, эстетическая культура.

Modern requirements for foreign language training presuppose its orientation to preparing learners for real acts of communication with representatives of different countries for various purposes. Therefore, many researchers, both foreign and Kazakstani, distinguish intercultural communicative competence (ICC) as one of the most crucial educational units of the 21st century. The necessity to promote its development is recognized at the very high level of the country's administration. The First President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev always admited in his public speeches the importance of foreign language education and its quality. The English language is chosen as the initial part of trilingual policy in Kazakhstan, enhancing international and intercultural communication. Thus, necessary conditions for the countries development, its economical, political and cultural growth, are emerged [1].

Intercultural communication as a field of research, and intercultural communicative competence as well, has become of paramount importance since the end of the 20th century due to the processes of globalization, international business rising, various types of tourism emerge. A number of applied sciences and studies appeared, the approach to foreign language teaching shifted, and new methods appeared. One of the most prominent investigations in the field is originated at Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages lead by Salima Sagiyevna Kunanbayeva. Intercultural communicative competence (ICC) is defined, thus, as the ability and readiness to communicate with representatives of different cultures. To acquire the competence it is crucial to develop its structural components:

- Cognitive sub-competence – cognitive mechanisms and functions initiate any process, thus, a teacher has to consider their peculiarities within educational process;
- Conceptual sub-competence – linguistic units exist in language not as separate words or structures, but rather in more complicated forms, including various characteristics, which are called "concepts", consequently, learners should acquire not plain language but form conceptual units, acquiring all necessary knowledge for intercultural communication;
- Communicative sub-competence presupposes the mastery of all necessary for communication skills, basically in foreign language methodology they are reading, listening, writing and speaking;
- Lingua-cultural sub-competence advocates the interrelated character of language and culture, so a particular culture is reflected in a certain language, and this peculiarities should be reflected in an educational process;
- Social and socio-cultural sub-competence provides effective behavioral patterns connected with rules, regulations, norms shared by a particular community;
- Personality-centered sub-competence focuses on versatile development of a learner by disclosing and increasing personal potential, as well as constant reflection and self-evaluation [2].

From a learner's perspective the main feature of foreign language education outcome is the ability to apply intercultural communicative competence in real communication in a foreign language environment. In today's world, children get to know other cultures almost equally as their own, using sources such as the Internet, social networks, films, music, as well as holidays with their families abroad.

Intercultural communicative competence is a complex phenomenon. It helps in communicating with people of other nations and cultures, and is also the knowledge of the sociocultural context in a foreign language and the ability to use this context.

Nowadays, intercultural communicative competence occupies an important place in the world where people of different nationalities can communicate fluently. People of different nations and ethnic groups who communicate with each other, use their intercultural communicative skills and this creates harmony and maintains relations between people of different countries.

At a new stage in the development of methods of foreign language education, there is a need to improve the intercultural component of communicative competence, because when students learn a

foreign language, they simultaneously study another culture and learn intercultural communication.

A foreign language teacher should be able to ensure the fostering of such competencies as sociolinguistic, psychological, and sociocultural. The teacher will not be able to apply all these competencies without research skills, since the teacher will have to study the linguistic and sociocultural characteristics of other countries and people themselves.

Children from an early age should understand the importance and impact of intercultural communication. Therefore in basic school it is necessary to pay special attention to this topic, which will teach children to understand and perceive objectively other people and their opinions. This ability is important for the creation of new civilizations, as well as for internal improvement. Therefore, it is very important to pay attention to the development and methods of forming intercultural competence in children so that their future will be bright and oriented.

Intercultural communicative competence implies effective communication between different people and ethnic groups. These skills include verbal and non-verbal communication, the ability to behave in society, respecting the values and traditions of other people.

Intercultural competence is a whole set of areas: communicative, cultural and linguistic. It is important not only to have an understanding of these areas, but also to have a separate set of personality traits.

Language competence is an important component of intercultural competence, which has a wide range of applications, so there are a lot of definitions and research options for the formation of language competence. The term has existed for a long time, it appeared in the 20thcentury in response to the linguist N. Chomsky.

N. Chomsky suggested in his works that it was linguistic competence that helps to easily understand the grammar and system of signs of a foreign culture. In the researches of the scientist, many human factors are not affected, since he takes into account individual, his own, linguistic aspects, excluding the possibility of social or situational factors.

Most clearly about this E. F. Tarasov speaks, who believes that the process of learning a language involves taking into account various factors, since there are a lot of forms of language exist. For example, in non-verbal communication, a person uses his gaze, gestures, and body movements. It is unreasonable to hope that in verbal, ordinary communication, this will be appropriate [3].

Thus, in order to form language skills related to another language culture, you need to know the grammar rules and signs.

This is very important for successful communication; therefore mastering linguistic competence is crucial when learning a foreign language. Language competence will help children in learning a foreign language to understand the mentality, habits, stereotypes and characteristics of the culture of another country.

Before learning a foreign language, you must firstly understand the mentality and traditions of native speakers of a particular language. Consequently, familiarization with another language will pass more easily and imperceptibly, and this will help to avoid misconceptions. Other traditions will be compared with their own, therefore they will not seem so alien.

Cultural competence, as an element of intercultural communicative competence, has its own specifics. To be more precise, these are the cultural and culturally specific knowledge of a person, the skills of real communication with representatives of other nations, as well as the intercultural sensitivity of a person in psychological terms.

The basis for the emergence of cultural competence is a number of components:

1) Confidence and sensuality;

2) A high degree of understanding of other people and cultures, regardless intellectual, physical abilities;

3) The ability to express own thoughts clearly and competently; always be understandable, that is, to show strong knowledge of a foreign language.

Separately, communicative competence is also a set of knowledge and skills that depend on the current situation. If communication with people takes place in a formal setting, then a set of certain information is necessary, which must be constantly exchanged, and it is important to observe the rules of decency and ethics.

That is why communicative competence is divided into formal and informal.

These include such skills and abilities as:

1) a large vocabulary;

2) being able to correctly convey information both orally and in writing;

3) knowing the rules of etiquette and be able to apply it at the right time in the right place

4) analytical skills that help in communicating with people;

5) the ability to make contact;

6) the ability to listen and reassure a person in order to avoid conflict.

Communicative competence plays a large role and is very important, since the ability to communicate and maintain relationships is natural for a person both in his personal life and in his career and personal growth.

Being competent is an important part in the life of a person who often travels or studies and interacts with representatives of other countries. Learning foreign languages helps to develop thinking, and intercultural communicative competence helps to overcome the cultural barrier, which, in turn, develops tolerance, patience, ability to speak and listen.

Communicative competence includes several components:

1) linguistic

2) sociolinguistic

3) pragmatic

Society cannot exist without communication. The ability to exchange information, ideas and thoughts is impossible without communicative skills. On this basis, students in basic school should have these skills, as well as learn a foreign language for the sake of future prospects. The importance of studying foreign languages has significantly increased, which, in turn, has led to changes in the teaching methodology and the selection of its content. Accordingly, the requirements for the results of teaching foreign languages in basic school have changed.

In basic school, special attention is paid to the formation of sociocultural competence among students, namely: knowledge about the country and the culture of the language being studied.

In fact, obtaining a threshold level of knowledge of a foreign language is not the main purpose of training; students use a foreign language to communicate with foreigners, as well as an instrument of intercultural communication.

The main skills that schoolchildren should receive in the process of developing their intercultural competence, to determine the similarities and differences in the traditions of their and other countries, to be able to find common and distinctive signs of the cultures of the countries of their native and studied language. These skills help students to become intermediaries between two different cultures in the future and learn how to use comparison as one of the methods of observation.

In order for students to really be able to study and prepare for intercultural communication by means of a foreign language, it is necessary to highlight separately intercultural communicative competence as the goal in learning a foreign language.

Requirements should include:

- Knowledge: about culture, its characteristics, the relationship between them;

- Skills: start a dialogue, resolve cultural conflicts, interpret cultural facts and events, find similarities and differences between different cultures;

- Relations: tolerance, responsiveness, empathy, openness.

Judging by the sources, one of the most important tasks in the implementation of the educational potential of the educational system is the formation of a high level of intercultural competence among young people, developed communicative skills, and readiness for dialogues with other nationalities and cultures. The importance of this task is to determine the intensity of the integration of the Republic of Kazakhstan into the world community, the stable growth of the social demand for a creative, active and open-minded personality.

According to the studies, the formation of intercultural competence faces such problems:

- in the current sociocultural conditions, people have a necessity and a need to establish contacts with native speakers;

- a specialist today must be able to overcome inevitable difficulties in contact with a foreign culture and its carriers;

Any person must learn to be tolerant of a different lifestyle and lifestyle pattern. [4].

When teaching schoolchildren the language, speech skills, it is important to use the potential of the discipline so that children develop their worldview, civic consciousness, readiness for dialogue with foreigners, aesthetic culture.

Regarding the structure of intercultural communicative competence and taking into account the principles that are the main formation of functional skills that allow us to correctly assess the communicative situation and realize communicative goals, may evaluate the pedagogical conditions necessary for effective communication, they are:

1) the activities of the pedagogical sphere through the creation and use of communicative situations for the manifestation of a set of skills, successful participation in intercultural communication;

2) motivation for students to learn a foreign language, which includes focus, activity, subject-subject relations in the learning process, individual psychological qualities of a person, aimed at intercultural communication with native speakers;

3) ensuring a positive background in the entire sphere of the educational process aimed at developing culture, in accordance with universal values, taking into account the cultural heritage of the history of its people and peoples of other countries. The presence of skills in intercultural communication competence provides positive personal changes to students.

Our world and modern society are constantly changing, the pace of its development is accelerating, and the importance of intercultural interaction is growing more and more. Therefore, our society is faced with the task not only to cope with all changes, but also to set new goals and find optimal solutions to issues of any level of complexity.

Taking in consideration the above, it can be assumed that in the future, the issues of the formation of intercultural communicative competence of students will not lose its relevance. Specialists who speak one or several foreign languages and are ready to communicate with representatives of other cultures are becoming increasingly valued.

REFERENCE

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 5 октября 2018 г. Retrieved from: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-5-oktyabrya-2018-g

2 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 344 с.

3 https://fb.ru/article/457650/mejkulturnaya-kompetentsiya-ponyatie-opredelenie-i-struktura

4 https://moluch.ru/conf/ped/archive/64/2880/

УДК 960

Doktyrkhan D., Bachelor degree student «5B011900- FLTTF», Ablai khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dacusya@mail.ru

Scientific supervisor: **Zhumabekova G.B.,** Candidate of pedagogy, e-mail: zhuma_a@mail.ru

PRINCIPLES AND PROBLEMS OF INTERCULTURAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT

Abstract: The article is concerned with the conceptual bases of intercultural and communicative competence development of students, principles and problems of teaching intercultural communicative competence at school".

Keywords: development, intercultural communicative competence, culture, language, competence.

Доктырхан Д., студент бакалавриата, «5В011900- ПФИЯ» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: dacusya@mail.ru
Научный руководитель: **Жумабекова Г.Б.** Кагдидат педагогических наук, e-mail: zhuma_a@mail.ru

ПРИНЦИПЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования развития межкультурно-коммуникативной компетенции у обучающихся, принципы и проблемы развития межкультурно-коммуникативной компетенции в школе.

Ключевые слова: развитие, межкультурно-коммуникативная компетенция, культура, язык, компетенция

The educational system of Kazakhstan involves increasing the educational potential of the educational process. One of the main goals in the implementation of educational potential is the formation of a high level of intercultural competence, developed communication skills among the young generation, along with the ability to dialogue with representatives of other cultures. The importance of this goal is determined by the integration of Kazakhstan into the world community, increasing the social demand for a creative, active and open personality.

So, through the study of a foreign language, students learn about another culture: its socio-political, material, technical, moral, aesthetic and cultural-historical values of the state of the language being studied and not only about them. In a foreign language lessons, students prepare to talk and tell representatives of another culture about their family, school, city, country, and students will develop the ability to intercultural communicative competence.

The concept of “principle” is one of the fundamental in the methodology of teaching foreign languages. That is why it has gained an important place in the works of many famous researchers and authors [1-3].

It is necessary to dwell on the principles of the formation of intercultural competence of students. It should be immediately noted that a number of methodological principles have already been described in the scientific literature related to teaching a foreign language and the culture of the country of the language being studied [3-5], the formation of sociocultural competence of pupils and students [3, 6-8], teaching intercultural communication and the formation of intercultural competence [5, 9,10].

However, it must be emphasized that the authors of the works observe a terminological tautology and similarity in the designation of methodological principles for their content. In particular, in the works of V.V. Safonova [3], P.V. Sysoeva [6], M. Bayram [5] there is a principle of “bilingual learning”, according to which in the educational process you can use two languages - native and studied - for a better and effective mastery of the culture of the country of the language being studied.

In the work of G.V. Elizarova [9] the same principle is called “the principle of culturally-related co-study of foreign and native languages.” Or the principle of “dialogue of cultures” and the principle of “empathic attitude to participants in intercultural communication” [9].

Analyzing the works of different researchers and authors, the following principles can be distinguished:

- principle of dialogue of cultures
- principle of dominance of problem tasks
- principle of bilingual education
- principle of cultural diversity
- principle of cultural opposition.

The principle of dialogue of cultures.

Based on the analysis of philosophical works on the problem of the relationship between cultures, their mutual influence and mutual enrichment [11-13], a number of researchers emphasize that the "dialogue of cultures" is a philosophy of the relationship between cultures in modern multicultural communities.

It expresses the need to analyze authentic and partially authentic cultural materials; orientation on the development of students of planetary thinking, the formation of such important qualities as cultural impartiality, empathy, tolerance, willingness to communicate in a foreign culture environment; the creation of methodological models that contribute to the formation of bilingual sociocultural competence, including the awareness of each student as a cultural and historical subject, which is the representative and carrier of several types of cultures at the same time (ethnic, social, professional, gender, religious, etc.); also a contrastive and comparative study of the native and studied cultures in the context of their direct and indirect historical and cultural interaction [14].

The principle of dominance of problematic cultural tasks proposed by V.V. Safonova [28], is aimed at creating a model of cultural studies through a foreign language, on the basis of which students in the process of solving gradually complicated cultural problems have the opportunity to: collect, classify, generalize and interpret cultural information; master the strategies of cultural research and ways of covering cultures; to develop multicultural communicative competence; to form and deepen representations; master the strategies of cultural self-education; participate in the creative works of cultural and communicative-cognitive nature [14].

The principle of bilingual education.

Many scholars urge for the rational use of the mother tongue in foreign language lessons [3,5,6]. They believe that when learning another culture, the native language is necessary and important to use. This is primarily due to the fact that with the development of intercultural competence, aspects of the goal of teaching a foreign language are simultaneously realized. The inability to use the native language can lead to misunderstanding, conflict situations, misunderstanding, false interpretation of the facts studied and the realities of culture.

The principle of cultural variability was introduced by P.V. Sysoev [6] and consists in the presentation of information on the cultural diversity of the studied cultural community in a foreign language country. It plays an important role in teaching students intercultural communication, and more precisely, in the differences in the norms of intercultural communication within the same cultural community, depending on the type of culture: social class, ethnicity, age, gender.

The principle of cultural opposition.

Starting the topic of the formation of intercultural communicative competence among students, it should be noted that the central place in the pedagogical process should be the formation of students' ability to participate in intercultural communicative competence, which is especially important now that the mixture of peoples, languages, and cultures has reached unprecedented proportions, and more than ever there was an acute problem of raising tolerance for foreign cultures, awakening interest and respect for them, overcoming the feelings of irritation from redundancy in oneself, lack of accuracy or simply otherness of other cultures. This is what caused the general attention to issues of intercultural communication.

First of all, we are talking about the formation of personality traits such as "openness, tolerance and willingness" to communicate. Openness is freedom from prejudice towards people representing a different culture. This quality allows us to see in the culture of the country of the language being studied an unusual, alien.

With openness connected is a person's ability to tolerate manifestations of an alien, unusual in other cultures, readiness for intercultural communication, which are an essential component of communicative competence and ensure there is active communication with representatives of other sociocultural communities.

Recently, much attention has been paid to the formation of student's meta-subject or universal competencies, which are of particular importance in the modern global, informational world. One of such competencies is the person's ability to successfully live, communicate with other people and

carry out their professional activities in the cultural diversity of the country and the world community as a whole.

Intercultural competence is needed where in the process of communication there is a prejudice and, as a result, misunderstanding occurs. Intercultural competence is knowledge of life habits, customs, traditions, attitudes of society, forms of behavior, non-verbal components, national and cultural traditions and value systems. A person prepared for this knowledge will not be unpleasantly surprised and experience a "cultural shock".

A foreign language is the means by which this task is carried out. In the process of forming a system of linguistic and speech skills among schoolchildren, it is necessary to use its full potential for the formation of a worldview, civic consciousness, readiness for interpersonal and intercultural dialogue, and an emotional-value attitude to the surrounding world of aesthetic culture.

An analysis of the program requirements for the level of formation of intercultural communicative competence shows that students should master the knowledge of culture with a "capital letter", the basics of behavioral culture, develop the skills necessary for communicating with representatives of different cultures.

Culture is understood today as a generalized civilization space, i.e. as a product of human thought and activity. This is experience and norms that determine and regulate human life, people's attitudes to the new and other, ideas, worldview systems and social norms. Therefore, in the content of teaching a foreign language with an intercultural dominant, the value aspect should be reflected. At the same time, along with a description of the sociocultural portrait of the country and a native speaker of a foreign language, a discussion should be provided on issues relevant to the modern multilingual and multicultural world. These **problems** include:

- problems of racism, discrimination, including ethnic grounds;
- ethnocentrism, national extremism, protection of the rights of national minorities;
- ecological and demographic problems of conflict (including national, military) and possible ways of their non-violent resolution.

Among the features of intercultural communication in school environment include patterning, understood as the reproduction of stereotypes of the native speaker of the studied language, as an imitation of the national cultural pattern. However, a complete patterning will be a pedagogical error that does not correspond to the modern goals of teaching a foreign language.

The task of a teacher in school is to teach him to adequately communicate with representatives of other cultures, and not to become the closest possible copy of a carrier of another culture and language. Intercultural communication with imperfect knowledge of a foreign language is characterized by the primacy of the native picture of the world and the secondary nature of the non-native. The imitation of a cultural model with an imperfect knowledge of a foreign language, characteristic of high school, can significantly reduce the motivation for studying, because, for example, with insufficient English proficiency, it is difficult to be like an Englishman, both in speech and in behavior.

Thus, we can say that the study of foreign culture begins with the study of language. Learning a new language form, the student discovers for himself that part of the culture, that social unit that lies behind it. Through a foreign language, the student constructs the culture of the people who speak it. The process of studying foreign culture goes from the private - linguistic structures - to the general - cognition and understanding of culture. However, a foreign culture can be understood only when compared with the native culture, with the knowledge that the student has already mastered.

The globalization of human activity in general and educational activity in particular increasingly requires the development of intercultural communicative competence. English covers all large territories not only as a second or foreign language, for example, in India or Pakistan, but is increasingly becoming the language of international communication, a kind of lingua franca of modern society.

The ability to develop communicative competence is inherent in all people, however, this or that realization of this ability is culturally determined. Also it is also determined by each person's unique individual experience, which implies that in communication, which is a process of exchanging messages, the meaning is constantly recreated, since they do not coincide even in people who speak the same language and who grew up in the same cultural environment. It goes without saying that in

the presence of different cultures and different languages, communication is so complicated that a complete understanding and tolerance of the cultural characteristics of others is not even discussed. It is virtually impossible to achieve this kind of communication without special training.

REFERENCE

1. Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: проблемы и перспективы. М., 1988.
2. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс: Пособие для студентов педвузов и учителей. М., 2002.
3. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж, 1996.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000.
5. Byram M. Cultural studies in foreign language education. Clevedon, Avon, 1989.
6. Сысоев П.В. Концепция языкового поликультурного образования: монография. М., 2003.
7. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование: Теория и практика. М., 2008.
8. Грицков Д.М. Развитие социокультурной наблюдательности студентов в рамках языкового поликультурного образования (английский язык, языковой вуз): автореф. дис. канд. пед. наук. Тамбов, 2007.
9. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. СПб., 2005.
10. Kramsch C. Context and culture in language teaching. Oxford, 1993.
11. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров. М., 1979.
12. Библер В.С. Школа диалога // Сов. педагогика. 1988. № 6.
13. Библер В.С. Культура. Диалог культур: опыт определения // Вопр. философии. 1989. № 6.
14. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе. 2001. № 3.

УДК 960

Erkimbaeva D., «5B011900 - Foreign Language: Two Foreign Languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dana.erkinbaeva@mail.ru
scientific adviser **Satylganova U.N.**

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH OF "COOPERATIVE LEARNING"

Abstract: The article is concerned with the conceptual bases of cooperative learning research, methodological development of "foreign language learning", the interaction between group work with FLE,also bases of "joint work" formation.

Keywords: «cooperative learning», foreign language learning, «effectiveness of cooperative learning».

Еркимбаева Д., «5B011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ, Алматы, Казахстан, e-mail: dana.erkinbaeva@mail.ru
научный руководитель: **Сатылганова У.Н.**

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ «КООПЕРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ»

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования кооперативного обучения, методологической разработки «изучения иностранного языка», взаимодействия групповой работы с FLE, а также основы формирования «совместной работы».

Ключевые слова: «кооперативное обучение», изучение иностранных языков, «эффективность кооперативного обучения».

The school of the XXI century requires fundamental changes. The student must quickly adapt to the changes taking place in the world, to manifest themselves as a person with deep knowledge, versatile, creative. In this regard, the current pupil must speak not only one language but also several languages, including foreign ones. All this indicates that a foreign language is a subject that necessary for students. The student will deeply understand the life, history, culture of his country, getting acquainted with the life, history, culture of other countries, mastering foreign languages. Modern education requires supporting the initiative, independence of students, forming their skills of cooperation, communication, teaching them to make individual choices. The class-work system does not fully provide an opportunity to acquire the skills of collectivism, cooperation, mutual assistance, self-dependence, and, therefore, constrains the development of students. For many years to come, schooling was based on the principles of individualism and rivalry. Teaching like that is one-sided. Personal success for the student becomes the main thing, which is opposed to the failures of another student. In my opinion, this study is relevant, because the traditional teacher's preference for frontal and individual forms has led to a certain degree of deformation of relations not only between the teacher and the student but also between the students themselves. These forms of teaching almost excluded communication of children during the class that was reflected in their interest to study. There is, of course, the skill to work individually and achieve goals is very important. But we are professionals who should prepare children for life in the world of adults, where nowadays the ability to cooperate and solve tasks together plays an important role. Besides, cooperative learning contributes to the development of all four activities, such as reading, listening, speaking, and writing. Also, cooperative learning brings variety to the course of the lesson and increases motivation. The article has shown that cooperative learning contributes to the improvement of the effectiveness of the lesson, the education of a sense of mutual assistance, cooperation, and respect for a person with great knowledge. Also, the relevance seems to us in the need to supplement the class-work system with new methods of work that could improve the efficiency of teaching and would meet the specifics of the subject foreign language, which is a combination of theoretical and practical aspects of the language. In a foreign language, teachers need to pay attention to the practical side, which requires practice for each student, cooperative learning increases the time of speaking of each student in the classroom. It also implements an individual approach.

The effectiveness of the educational method relies upon on the kinds of schooling, which the instructor chooses. Forms of schooling correspond to specific requirements of the society at a positive time, and have to also meet the actual dreams and targets of the educational process. At the instant the approach may be divided into 3 varieties of education: individual, frontal and group. Each of them has its own advantages and disadvantages, and with a reasonable mixture of them is achieved high overall performance of education.

Cooperative learning– that is a form of agency of sports in which based on the magnificence are created smaller working organizations to joint assignment or schooling tasks. For organization work it is assumed that joint planning of educational sports, selection techniques and method of its implementation.

K. Dyachenko in his book "Cooperation in Learning" writes that the group approach of education arose in the fifteen and sixteenth centuries whilst contradictions within the device of a person manner of getting to know that have not corresponded to the requirements of bourgeois society. In a medieval school, 5-8 students studied with one trainer and all had different schooling. The trainer worked with each individual and in turn. Such conditions the simplest viable became an individual way of mastering. But with the development of industry, the economy, an growth in the range of cities, with the arrival of printing call for literate people notably increased. One instructor may want to have 20, 40, 70, and every now and then more students. It was becoming increasingly hard to educate each person individual, and the effectiveness of such training has fallen. The crisis of person 7 forms of education. There become a contradiction between quantitative boom students from one instructor and his character abilities to train every in turn. There becomes a need for an essentially new organization of the studying process. There was simplest one way out: started out to introduce a group form of the education organization.

The trainer has become to train students no longer each separately but straight away simultaneously a whole group. Groups have been small at first (from three to ten people), and then have become greater (30 - 50, etc.). The group form of coaching turned upside down an idea of the entire instructional

process, she became a spine component. Gradually in colleges and universities spread and became universal traditionally new to the ones times (XVI - XVII centuries.) (1)

Group form of education has become universal and has not spread only for lessons and classroom classes, but also for the entire educational process, on all forms and methods of training and to a large extent – educations. Other scientists have also dealt with this topic. American Professor L. trump tried to combine the collective form of education with the group. In early 20th-century American scientists R. Johnson and D. Johnson are engaged in development of training technology in cooperation in small groups E. S. Polat continued to develop this technology.

Modern society is making increasingly high demands for school graduates. In this regard, in recent years there have been significant changes in the life of the school. Qualitatively new content teaching students involves qualitatively new forms of education. For the development of the required skills and abilities of students many methodologists, today pay more attention to the group form of work. It is harmonious fits into the class-lesson system and complements it, adapting it to modern requirements, correcting some of its shortcomings.

The pedagogical dictionary gives the following definition of group work in the classroom:

"Group work – a form of organization of educational and cognitive activity in the classroom, involving the functioning of different small groups working on both General and specific tasks that teacher gives" [2].

E.I. Passov gives the following definition: "a group is a definite number of students (3 – 5 people) temporarily United by a teacher or on their initiative to perform the training task and having a common purpose and functional structure."

L.V. Gikal in his article «Group work as an effective form organization of the lesson "defines the group form of work as "... such the form of organization of activity in which based on the class are created small working groups for joint performance of a training task".

The similarity is, in all definition's have mentioned that group work created small groups of students that united to perform common tasks.

The basis of today's ideas about the role of group work in learning are the works of J. J. piaget, L. S. Vygotsky and other scientists who emphasize the special role of social interaction and interpersonal communication in the process of intellectual development of the child. Studies of teachers and psychologists show that learning in a group has a positive effect on the development of speech, brings higher educational results in comparison with other forms and methods of work.

Studies of teachers and psychologists show that the cooperative form of education has a positive effect on the development of speech, communication, thinking and intelligence. Besides, it brings higher educational results compared to traditional frontal forms and methods.

The main goal of group work is to develop students ' thinking. At the same time, the effectiveness of group work has shown itself in the speed of problem solving, and in creating favorable conditions for educational self-determination, and in the formation of organizational skills, and the formation of reflexive abilities.

When work together, first of all, the activity of students in small groups is manifested - they are more comfortable in small groups. For various reasons, the student individually cannot speak publicly and express their thoughts aloud in front of the whole class and the teacher, but in the group, he or she can take an active position, discuss on an equal basis with all the proposed questions and tasks.

In the conditions of joint work, the student's attitude to the world, to his classmates, to himself is most fully revealed. This organization of work does not allow him to remain passive in the educational process, stimulates the development of ways of interaction, such as group discussion, cooperation, mutual assistance. For a closed, unsociable child, working in a group allows showing communicative qualities.

Besides, the advantage of group work is that the student learns Express and defend students own opinion, listen to the opinion others, compare, compare individual point of view with the point of view of others. Skills of control over the actions of others and self-control are developed, critical thinking and analytical skills are formed. The disadvantages of this form can be considered: difficulties in acquisition of groups, relationships of students with different forces groups, as well as the problem of decommissioning.

To sum up, the group work acts as a motivation to study foreign language, increases interest in the subject, shows that a foreign language is a real form of communication that brings a variety in the normal course of the lesson. Group forms of work attract both juniors, so do high school students.

Practical and theoretical material shows that using a group form of work in a reasonable combination with frontal and individual forms of work increase efficiency educational process. Group work should take place in foreign language classes in during the entire educational process, as it fully reflects the specifics of the subject foreign language gives maximum opportunities for oral practices. There is a wide variety of types of group work, which can be used in the lesson in accordance with the task. However, this form of work is not used in modern schools, full extent. Many teachers are afraid to use the group formwork on a regular lesson. But with the right organization of the educational, the process will become more diverse and act as a motivation for learning a foreign language.

Using cooperative learning will help you make a training the process is more effective, fun and interesting for students.

REFERENCES

1. Dyachenko V. K. Cooperation in training: on the collective method of educational work: for a teacher. - Moscow: Enlightenment, 1991.

2. Passov E. I. Communicative method of teaching foreign language speaking. - 2nd ed. - Moscow: Enlightenment, 1991.

3. Gikal L. V. Group work as an effective form of organization lesson [Electronic resource]. http://festival.1september.ru/articles/530702/(Access mode 12.10.2017)

UDC 9690

Zhussupbekov A.A., MSc, lecturer Methodology of Foreign Language Education Department, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: abay.alikhanovich@gmail.com

Kakharmanova N., 4th year student «5B011900 - Foreign language: two foreign languages», Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: nazrk.k@gmail.com

THE ROLE OF WEB-QUEST TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract: This article is concerned with the content and structure of intercultural communicative competence of learners in basic school, the notion of web-quest technology and its role in developing intercultural communicative competence, reasons to use web quests in the classroom and its practical value.

Keywords: «intercultural communicative competence», «language learning», «web-quest technology», «components of web-quest», «types of study assignments for web quests».

Жусупбеков А.А., м.н., преподаватель, Кафедра методики иноязычного образования, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: abay.alikhanovich@gmail.com

Кахарманова Н., студент «5B011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: nazrk.k@gmail.com

РОЛЬ WEB-QUEST ТЕХНОЛОГИИ В ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание и структура межкультурной коммуникативной компетенции учащихся в основной школе, понятие технологии веб-квестов

и ее роль в развитии межкультурной коммуникативной компетенции, причины использования веб-квестов в классе и ее практическая ценность.

Ключевые слова: «межкультурная коммуникативная компетенция», «изучение языка», «технология веб-квест», «компоненты веб-квеста», «виды учебных заданий для веб-квестов».

It is impossible to reject the influence of technology and technological resources on our lives nowadays. The Internet has pervaded almost every part of modern society. It exceeds cultural, physical and spatial borders; it circumscribes developed and developing worlds; having an e-mail address or website has become as commonplace as having a telephone and now ELT (English language teaching) practitioners are experimenting with the use of blogs and wikis in their teaching contexts. It is used to communicate with each other on a daily, hourly or instantaneous basis; people turn to it to learn more about issues that concern us; we can travel vicariously to the farthest corners of the world in a flash; people play games to entertain ourselves, download music and videos, and do our banking. S.S.Kunanbayeva emphasizes "that the communicative method of teaching, not realizing itself completely at any stage of training, gives way to a new approach dictated by the social order of the new XXI century- teaching language as a means of intercultural communication" [1].

Considering the effect, the Internet has had in everyday life, it would be unwise to keep our doors closed to the use of informational technology in our classrooms and not equip our learners with the skills they need to survive in the real world. This is perhaps the single most compelling reason which drives many educators to try integrating informational technology into the classroom; people perceive the need to provide a rational link between 'education' in our schools and the contribution to society that students will make after graduation. Their classroom teaching, both as an instructional aid and as a tool to facilitate learning.

Web-based technology meets the challenges of foreign language training, because it combines active teaching methods with the advantages of information and interactive technologies [2].

Web quest technology like any modern technology of teaching, oriented not only on the acquisition of knowledge but also on patterns and ways of thinking and acting, on the development of cognitive and creative abilities of students. Web quest allows teachers to model real multi-faceted professional communication, involves working with a real practical situation, a problem that requires thesis either in individual or in group form.

Intercultural communicative competence is the ability to fully verbal communication in all spheres of human behavior in compliance with the social norms of speech activity. The concept of "communicative competence" is based on the concept on "linguistic competence" and considered as inherent knowledge that allows a native speaker to create and understand statements in context. There is any single interpretation of this concept devoted to the problem of communicative competence in foreign and domestic literature.

D.Hymes used the term "communicative competence" to indicate a person's ability to use a communicative set of language means in order to perceive and construct speech behavior programs in oral and written forms taking into account social and cultural norms of society, thus the ability to be a participant in speech activity. According to D.Hymes, communicative competence is "the inner knowledge of the situational relevance of a language" [3].

When studying a foreign language, a subject of intercultural communication is formed. In this regard, the linguistic personality has two of the above-named species, depending on what is the object of study language or foreign language education. A student in foreign-language education uses cognitive strategies of his culture as basic cognitive images, he uses them in cognition of the new culture of the country of the studied language. As a subject of intercultural communication, such a student is guided by new knowledge about his own culture discovered in the process of cognition of his own culture. In particular, the revision of strategic directions for teaching a foreign language leads to a revision of the methodological training of a foreign language teacher and requires a teacher of a new education; the methodological basis for teaching a foreign language is the cognitive-linguistic culture methodology; the object of study «linguoculture» synthesizes «language-culture-personality» and reflects the goal of forming «subject of intercultural communication» as an integral subject of scientific researches;

intercultural and communicative competence has become the object of the formation of a foreign language.

According to S.S.Kunanbayeva the intercultural communicative competence includes the following sub-competences: lingual cultural, social, socio-cultural, conceptual, personally centered, cognitive and communicative. At the present stage of development of foreign language teaching methodology there is a necessity and the need to strengthen the socio-cultural training component of intercultural communicative competence [4].

As M.Byram mentioned in his work, as part of the need to increase multicultural collaboration, intercultural communicative competence is now generally seen as an overarching goal in foreign language education. It involves essentially a capacity for encountering cultural diversity in intercultural communication between people coming from different socio-cultural settings. It also emphasizes the importance of being able to critically reflect on one's cultural identity and values and to develop an awareness of the complex relationships between language, society and cultural meanings [5].

Schools, which are the prototypes of the communities in which people live and interact with others, should obviously provide education that not only covers the Internet, but also gives our students the opportunity to use it (or any advances in information technology that it will lead in the future) wisely, productively and for the good of society.

Information and communication technologies provide the following didactic opportunities: the possibility of finding the necessary educational Web-resource; the ability to download the required educational Web-resource. Pedagogical activity in the conditions of the rapid development of information and communication technologies, the emergence and introduction of new forms and methods of teaching, the continuous updating of new forms and methods of learning technologies and the need for the formation of new requirements for competencies and professional training of the teacher.

A Web-quest is an inquiry-oriented activity in which some or all of the information that learners interact with comes from resources on the Internet [6].

There are many good reasons to use web quests in the classroom, including:

- Increase the level of knowledge of English in learners;
- Provide structured assistance in using Internet sites as a source of training;
- Improve students' critical thinking skills;
- Provide a collaborative learning environment;
- Facilitate students' learning through assignments in a web quest, showing them how to use the Internet;
- Increase students' motivation by creating a link between faculty courses and the use of English;
- For teachers, this is an easy way to start incorporating the Internet into a language audience, both on a short and long term basis - they do not need special technical knowledge to produce or use them;
- Most often they are a group activity and, as a result, are prone to communication and knowledge sharing - the two main goals of language learning;
- They can be used simply as a linguistic tool, but can also be interdisciplinary, allowing you to move to other departments and subject areas;
- They encourage critical thinking skills, including: comparing, classifying, motivating, inferring, error analysis, creating support, abstracting, analyzing prospects, etc. Students cannot just extract the information they find, but focus on converting this information into achievement tasks;
- They can be both motivating and genuine tasks and encourage students to perceive the actions that they perform as something "real" or "useful." This inevitably leads to greater efforts, greater concentration and real interest in solving problems.

Practical value of using web-quest technology. The teacher maintains an essential role in this process as not only the one who would normally select or set up the Web-Quest, but who also plays an important role as a facilitator – providing support, «feeding» in language, monitoring and eventually, taking on a role in an evaluating capacity. It is important to give the correct amount of importance to

a sensitive balance between helping students make their way through the Web-Quest, and disturbing their autonomy. Such autonomy is likely to boost learners' self-confidence and motivation. As much of the Web-Quest work takes place on the Internet, the teacher must ensure that all participants are sufficiently versed in basic navigation skills. This might even provide an opportunity for student teaching, as there will surely be some in groups who can give this kind of information and design some easy practice activities.

Using Web quests combines and implements the best practices of education in one integrated activity. One of the major problems in the formation of foreign language communicative competence in the professional sphere is the development of students' cognitive skills, which contribute to the formation of mature thinking. Such mature thinking gives students the ability to receive, select, analyze, simulate information and make strategic decisions about their learning.

There are usually from four to six basic components of an average Web-Quest:

1. *The Introduction section* is usually used to familiarize yourself with the general theme of the web quest. This includes providing background information on a topic and, in the context of language learning, often presents a basic vocabulary and concepts that students will need to understand in order to complete the task. The instructor must prepare the ground for the lesson, attract the attention of the student, draw him to the assignment and provide background information [7].

2. *The Task section* of the Web-quest explains clearly and precisely what the learners will have to do as they work their way through the Web-quest. The task should obviously be highly motivating and interesting for the students, and strongly connected with a real-life situation.[7,9,10] This often involves the learners in a particular amount of role-play within a given situation (e.g. they find the approximate fare of a ticket between two certain cities or towns; information about the types of restaurants, a school social organizer has to organize a trip for his class to an English-speaking country; a travel agent needs to organize a conference in London; he needs to know real data that helps him to figure out how things are (companies, bookings, prices, attractions, entertainment, Internet browsing and search skills and more are presented) in real life; learners choose the appropriate class of the airplane among different ones according to the services provided on board, exchange the information concerning the onboard services on a train which ones are desired, such as «catering», «type of sleeper» or various other requests that can be found in the online booking form etc. [8]). Besides it should be in place here to state what the students will be required to do, to avoid surprises down the road, to detail what products will be expected and the tools that are to be used to produce them. The point is the formal description of what the students will produce in the Web-Quest. The task should be meaningful and fun. Creating it is the most difficult and creative part of developing a Web-Quest [7].

3. *The Process part* of a Web-quest directs the learners through many activities and research tasks, using a lot of predefined resources. These resources are the best web-based, and are usually presented in a clickable form within the task document. In the case of a language-based Web-quest, the Process stage of the Web-quest may introduce (or reproduce) lexical areas or grammatical issues which are important to the Task. Besides it will usually have one (or sometimes several) 'materials' which the learners are supposed to present at the end. They will often be the basis of the Evaluation stage. In this part a step-by-step description, concise and clearly laid out should be given; links to Internet sites interwoven within the steps are to be provided. The students should accomplish the task. It is frequently profitable to reinforce the written process with some demonstrations [8, 11].

4.*The Evaluation stage* can involve learners in self-evaluation, comparing and contrasting what they have created with co-learners and giving feedback on what they feel they have known, achieved, etc. A great importance is the way in which the students' performance will be evaluated. The standards should be fair, clear, consistent, and specific to the tasks set [8]. It will also include a teacher's evaluation and good Web-quests will provide direction to the teacher for this particular part of the process, display a set of instruction to appreciate the final result as objectively as possible. It is necessary to leave little room for question in this section to contacts.

5. *The Resources* which the students should use are indicated in this portion of the Web-Quests. Providing this assistance the students should focus on the exercise in processing information rather than just locating it. Though the instructor may search for the online resources as a separate step, it is

useful to incorporate resources as links within the process section where they will be needed rather than just including them as a long list elsewhere. Having off-line resources like visiting lecturers and sculptures one can contribute greatly to the interest of the students [11].

6. In the *conclusion* section summarizing the experience, the process reflection, higher level questions that may be researched at another time ought to be presented. The instructors are also supposed to give «food» for thought as to where they can use the information they have learned, etc.

Experience shows that at the final stage of the web quest technology, it is advisable to conduct a presentation of the work done by the students, to organize a constructive discussion of it. It is very important that both the teacher and the students take part in the discussion and evaluation of the results of the web quests.

B.Dodge defines the types of study assignments for web quests:

- ***Retelling*** - demonstration of foreign languages in foreign languages based on the presentation of foreign languages of materials from different sources in a few format: the creation of a presentation, a poster, a story; analysis- search and systematization of foreign languages of information;
- ***Compiling foreign languages*** - transforming foreign languages in the format of information obtained from different sources: creating a book of recipes, a virtual exhibition, a capsule of culture;
- ***Evaluation*** - justification of a certain point of foreign language on the problem; detective, puzzle, mysterious foreign languages- conclusions based on contradictory facts;
- ***Persuasion*** – inciting opponents or neutrally minded individuals to their side; planning and design;
- ***Journalistic investigation*** - an objective statement of information (separation of opinions and facts); a creative task- the creation of a play, a poem of foreign languages, a song, a video; scientific thesis- the study of various phenomena, discoveries, facts on the basis of unique online sources [12].

Using web-quests in language learning requires students to have the appropriate level of language abilities to work with authentic Internet resources. During the execution of the web-quest, students can work at an individual pace, returning to the material that is learned the worst. Using web quests make student independent, adapted to life, able to navigate in a variety of situations, promotes the development of cognitive, creative abilities, the ability to independently design their knowledge, abilities to navigate the information space; development of critical thinking, information activity abilities.

So, Web quest is one of the most complex types of training Internet resources, which is a scenario of project activity using the resources of the worldwide Internet. Web-quests are motivating, funny, they reflect real-world roles and tasks, invite collaboration, promote and exercise 'higher-level' thinking process and practice skills inherent to any language learning project, such as overall reading and detailed reading, negotiating ideas through spoken and written communication. They incorporate listening skills, peers teaching and interaction. Students participate in the creation and production of their own ideas with the support of peers and teachers, they not only receive valuable feedback from their teacher, but also participate in thoughts about their work and also participate in self-esteem. It has a well-defined structure and directed to the study, comprehensive study of a particular problem, often associated with future professional activity of learners. As a result, it comes to the conclusion that using the web-quest technology achieves an important result: this is its main characteristic - the didactic effect of attracting learners to the process of independent knowledge acquisition and application.

REFERENCE

1. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. // Алматы, 2005. -344 с.

2. Dodge, B. A. Rubric for Evaluating Web-Quests [Electronic resource] / B. A. Dodge. – 2001.

3. Hymes, Dell H. "On communicative competence". In Pride, J. B.; Holmes J. Sociolinguistics: selected readings. Harmondsworth: Penguin. p. 269-293.

4. Kunanbayeva S.S. Modern foreign language education: methodology and theory. Almaty, 2005. P.155

5. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence.// Multilingual Matters, Jan 1, 1997 - Education - 124 pages.

6. Dodge B. Rethinking the webquest Taskonomy: A New Taxonomy of authentic Constructivist tasks // Tapped In: the online workplace of an international community of education professionals -2008. [Электронный ресурс]. Режим доступа:
// http://www.webquest.org/act/tappedin.htm
7. Benz, P. Web-quests, a Constructivist Approach [Electronic resource] / P. Benz. – 2001.
8. Dodge, B. Some Thoughts about Web-quests [Electronic resource] / B. Dodge. –1995.
9. Molés-Cases, T. Webquests in translator training / T. Molés-Cases, U. Oster // Studies in Corpus Linguistics. – 2015. – Vol. 312. – P. 199–224.
10. Shan, C. Using WebQuests to Facilitate Task-based English Reading Instruction for Graduate Students / C. Shan // Chinese J. of Applied Linguistic. – 2011. –Vol. 34. – Iss. 2. – P. 34–43.
11. Dudeney, G. The Internet and the Language Classroom / G. Dudeney. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 192 p.
12. Dodge B. Rethinking the webquest Taskonomy: A New Taxonomy of authentic Constructivist tasks // Tapped In: the online workplace of an international community of education professionals - 2008. [Электронный ресурс]. Режим доступа: // http://www.webquest.org/act/tappedin.htm

UDC 378.07.811.113

Golovchun A.A., Candidate of Pedagogy
Koval P.V., «5B011900 - Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: pkenzhebaeva@inbox.ru

TEACHING READING TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS (GRADES 1-4) IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS USING ENGLISH FOLK TALES."

Abstract: Article is concerned about importance of teaching second language to primary school students. There are mentioned young learners' peculiarities of perceiving the material and understanding of the world. Also pointed out process, stages and components of reading in related to students on an early stage of learning and presented suitable material, like fairy tales, to teach reading to primary school students.

Key words: importance of learning second language**,** young learners' peculiarities, reading skill, fairy tale.

Головчун А.А., к.п.н.
Коваль П.В., «5B011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: pkenzhebaeva@inbox.ru

ОБУЧЕНИЕ ЧТЕНИЮ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ (1-4 КЛАССЫ) НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АНГЛИЙСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

Абстракт: Статья посвящена важности обучения второму языку учащихся начальных классов. Упоминаются особенности юных учеников в восприятии материала и понимании мира. Также были указаны процесс, этапы и компоненты чтения в отношении учащихся на ранней стадии обучение и представлены подходящие материалы, такие как сказки, для обучения чтению учащихся начальных классов.

Ключевые слова: особенности юных учеников, навыки чтения, сказка.

It is very important to understand that learning second language since childhood will be beneficial for children in any case. There were a lot of different studies which have shown this. For example, in 1962 was an experiment which took place in England and Wales, the results allowed to make a

conclusion that foreign language lessons positively influenced on general development of children, raised their educational and cultural levels, contributed to improvement of knowledge of the native language. Researches of leading universities of the USA and Canada in the 80th years showed that bilingual children's cognitive abilities were developed better, than of monolingual ones.

In different studies of psychologists (L.S. Vygotsky, S.L. Rubinstein, J. Bruner, W. Penfield, R. Roberts, B. White, T. Eliot) all over the world were detected that the most suitable age for children to learn second language is 8-9 years old because their speech development, language skills at this age are developed much better and easier. That is why knowing how teaching language to primary school students is very important nowadays.

We should always keep in mind that in process of teaching and learning the most important factor will be learner. This process will be different depending on the age group of learners and their peculiarities. In our case u ties young learners. Children and young adolescents differ from older learners in certain patterned and predictable ways as they progress through stages of development. For this reason, an understanding of these general developmental characteristics is essential for the elementary and middle school language teacher.

Piaget and Stages of Cognitive Development

The teaching of children has been profoundly affected by the work of Jean Piaget, who identified four stages of cognitive and affective development in childhood and adolescence. The child develops cognitively through active involvement with the environment, and each new step in development builds on and becomes integrated with previous steps. Because two of the four shifts in developmental stage normally occur during the elementary school years, it is important for language teachers working with children to keep the characteristics of each cognitive stage in mind [1, 1963].

They are as follows:

1. The stage of sensory-motor intelligence (age 0 to 2 years). During this stage, behavior is primarily motor. The child does not yet internally represent events and "think" conceptually, although "cognitive" development is seen as schemata are constructed.

2. The stage of preoperational thought (age 2 to 7 years). This stage is characterized by the development of language and other forms of representation and rapid conceptual development. Reasoning during this stage is pre-logical or semi-logical, and children tend to be very egocentric. Children often focus on a single feature of a situation at a time—for example, they may be able to sort by size or by color but not by both characteristics at once.

3. The stage of concrete operations (age 7 to 11 years). During these years, the child develops the ability to apply logical thought to concrete problems. Hands-on, concrete experiences help children understand new concepts and ideas. Using language to exchange information becomes much more important than in earlier stages, as children become more social and less egocentric.

4. The stage of formal operations (age 11 to 15 years or older). During this stage, the child's cognitive structures reach their highest level of development. The child becomes able to apply logical reasoning to all classes of problems, including abstract problems either not coming from the child's direct experience or having no concrete referents.

I really like one of Paige's thoughts which we have to understand that children are not little adults who have less experience and knowledge. They do not think like adults because their minds are not like adult minds. It is the privilege of the elementary school teacher to share their world and learn to work within it.

The work of the Canadian educator Kieran Egan [2, 1986, 3, 1992] provides insights about educational development that are especially applicable to the elementary and middle school language program. Egan describes development in terms of the characteristics that determine how the learner makes sense of the world. He thinks of educational development as a process of accumulating and exercising layers of ability to engage with the world. As individuals develop, they add new layers of sophistication without leaving behind the qualities characteristic of earlier layers. As he puts it, "Each stage contributes something vital and necessary to the mature adult's ability to make sense of the world and human experience" [4, 1979, p. 86]. The final stage, the ironic layer, is made up of essential contributions from all the earlier stages, governed by the ironic orientation to the world. The layers are:

The Mythic Layer: Ages 4 to 5 through 9 to 10 Years, The Romantic Layer: Ages 8 to 9 through 14 to 15 Years, The Philosophic Layer: Ages 14 to 15 through 19 to 20 Years, The Ironic Layer: Ages 19 to 20 through Adulthood. I want to show only the age which corresponds to children of primary school and it is The Mythic Layer

The Mythic Layer: Ages 4 to 5 through 9 to 10 Year

● For these early elementary-school learners, emotions have primary importance. The students always want to know how to feel about what they are learning. They make sense of things through emotional and moral categories (e.g., good versus bad, happy versus sad, etc.).

● Young children are drawn into a topic or an idea through simple polar opposites. For example, they find it hard to resist the appeal of very tiny versus really huge, freezing cold versus burning hot, a wicked witch versus the perfect princess, and so on. Once presented in this way, concepts can be developed by filling in between the poles.

● The world of the imagination is vivid and real to these children, so they move easily in and out of a world where animals talk or activities take place on a magical trip to another world.

● Learners in the Mythic Layer often believe that the world thinks and feels as they do

● These learners interpret the world in terms of absolutes, in the same way that a fairy tale world operates. The wicked witch is all bad; the daring prince is all good.

● Using story form is the ideal approach for teaching Mythic Layer learners. Like a fairy tale, instruction should have a clear and strong beginning, middle, and end; it should introduce things using strong opposites; it should address absolute meanings; and it should have strong emotional and moral appeal. Although it does not have to be a story, instruction should incorporate these strong story elements.

Primary school students are also characterized by short attention spans, so it is necessary for children aged 5–7 keep activities around 5 and 10 minutes long, for ages 8–10 keep activities 10 to 15 minutes long. One way to capture their attention and keep them engaged in activities is to supplement the activities with lots of visuals, toys, puppets, or objects. As Scott and Ytreberg describe, «Their own understanding comes through hands and eyes and ears. The physical world is dominant at all times». [5, 1990, p. 21] Visual materials should be bright and attract the viewer's attention. As for listening strategies, they can be developed by encouraging young learners to guess from the context and also supporting their listening comprehension by using visuals, mime, and facial expressions. Also, demonstrating language by using realia in contexts are of interest to children or personalizing a context can also be effective.

Storytelling is another effective technique for improving different skills of young learners. Paul emphasizes that teachers can read stories to young learners from storybooks, memorize the stories then share their content with pupils or let pupils to listen to a tape. [6, 2003] When reading stories from storybooks, teachers can change stress, pitch and intonation patterns or tone of voice to refer to different characters of the story, so young learners can have better chance to experience the suprasegmentally features of the target language. Content of the texts may offer new facts to learn, that simulates children's experience. Content may be striking and fun to develop interest and motivation

Now I want to be more concise and speak about more specific type of skill, which is reading. Second language literacy is a complicated area and as far as young learners are concerned there is much that remains unknown. English is a complicated alphabetic written language and almost always requires learners of it as a foreign language to develop new skills and knowledge in addition to what can be transferred. The way the child is being or has been taught to read the first language will create expectations about how foreign language reading will be taught.

Phonological awareness in the foreign language, the ability to hear the individual sounds and syllables that make up words will develop from oral language activities such as saying rhymes or chants and singing songs. In the early stages, children should only encounter written words that they already know orally. If a text contains unknown words, then either the meanings of these need to be explained in advance, or the meanings must be completely obvious from the rest of the text. Teaching reading and writing can utilize and transferable knowledge and skills from first language literacy such as sounding out words and breaking words into syllables or morphemes and can provide more focused

instruction in skills and strategies that have not been used before and are needed for literacy in English.

When a learner enters school, it is the teacher's role to provide an effective reading program that will enable the learner to become a skillful reader. Reading process can be divided on 3 stages pre-reading, while-reading and post-reading.

Pre- reading stage

- Reads the title;
- Looks at the contents page and index pages;
- Reads the sub-headings and chapter titles;
- Reads the short description of the contents, usually printed on the back cover;
- Looks at the illustrations.

The skillful reader uses this information to predict ('guess ahead") what the text is about.

While-reading stage

- Reads a range of words "on sight" without needing to break them into syllables and letters.
- Keeps checking that the meaning of the text is clear.
- Gets a general idea of the meaning of an unfamiliar word by reading the sentence or paragraph where it is, or by breaking the word down into sounds or syllables.

Post-reading stage

- Links the content of the text to his or her own ideas experiences or opinions.
- Remembers new words and their meanings when seeing them again in other contexts.

There are 6 stages of reading development. Ideally, learners will develop reading skills gradually from pre-reader, Stage1, and all the way to Stage 6 during first two years of school.

Stage 1: The "pre-reader". Holds books and turns pages correctly. Recognizes the beginning and end of book. Listens and responds to stories. Interprets pictures. Pretends to read. Knows some letters. Shows interest in print when they see it in the world around them.

Stage 2: The emergent reader. Uses pictures to tell stories. Knows some sounds (phonemes) and the letters that make the sounds. Recognizes some words.

Stage 3: The early reader. Knows most letter sounds and names. Recognizes some common words. Can retell an age-appropriate story. Uses pictures to make meaning. Can read 70% of words correctly in a familiar text at their level. Reads aloud when reading to self. Still reads word by word not yet fluent. Reads early readers and picture books with pattern and repetition and rhyme in home.

Stage 4: The developing reader. Uses pictures to make meaning. Uses knowledge of sentence structure. Uses phonics (makes loud sounds) to decode words. Combines words into phrases rather than reading word for word. Retells beginning, middle and end of story with some details. Has basic sight word vocabulary of at least 50 words, and both recognizes the word and knows the meaning of the word. Begins to apply punctuation to reading; Begins to read silently. Corrects self after making an error. Reads longer books, as long as the text is easy enough and the book has large print.

Stage 5: The early fluent reader. Uses different "cueing" systems, such as phonics (sounding out), language knowledge (familiar sentence structures), and general knowledge in order to make meaning. Recognizes most familiar words on sight (approximately 200 words). Reads fluently at least 60 words per minute. Begins to understand implied meaning. Reads texts with longer, more complex sentence structures. Demonstrates a developing knowledge of story elements, such as the plot, the characters, and the resolution of a problem/ Reads silently for extended periods. Uses reference materials, with guidance. Reads books with chapters that have smaller print.

Stage 6: The independent reader. Uses cueing systems (phonic, language and general knowledge) unconsciously, integrated them into his or her general approach to new texts. Understands books with unfamiliar settings. Reads and understands implied meanings. Reads longer and more advanced books/ books with chapters- fiction and non-fiction.

Also it is important to understand that there are five main components to the teaching of reading. They are: phonemic awareness, word recognition, comprehension, vocabulary and fluency.

Phonemic awareness is the ability to notice, think about, and work with individual sounds in spoken words. Before children learn to read print they need to become aware of how sounds in words work.

Word recognition refers to the skills that readers need in order to read unknown words. The two main elements involved in word recognition are phonics and sight words. Phonics means decoding a word by breaking it down into units (syllables and letters). Sight words involve the leaner in recognizing a word by its shape, length and other features.

Comprehension. As a teacher of reading, you need to keep a close check on whether learners are simply "barking at print" or whether they are really understanding and interpreting what they are reading.

Vocabulary. To develop as readers, learners reed to have knowledge and understanding of a wide range of words. Knowing many words will help with fluency as well as the comprehension of text.

Fluency in reading means the ability to read texts smoothly, accurately and with understanding. Fluency is a key indicator et comprehension. If the readers are reading Just one word at a time, without fluency, it probably means that they also have problems in understanding the text.

And finally we should understand what kind of stories give to young learners to make their reading process interesting and try to promote a love of literature and reading for pupils. I think that the best type of literature in this case will be tales.

A fairy tale is a story which involves folkloric features such as fairies, goblins, princes and princesses. It is a part of the folk tale. The oldest one were told and transferred from generations before they were appeared on the paper and written down. When these stories were studied thoroughly it turned to be that there were more than one, even more than 10 versions of Cinderella story. Each story appeared to have unique telling and cultural elements which depended on the place and time when the story was told. Nowadays different authors still like to invent and write down new versions of fairy tales [7, Hallett & Karasek, 2009; 8, Tiberghein 2007; 9 Kready 1916].

In the reading classes teachers' concern should be to increase students' motivation towards reading in the foreign language lesson by making reading interesting. The texts which teacher offers students to read should be: interesting for students, be at the right level of difficulty and authentic [Cameron, 2001]. Young learners see reading as an entertainment. They typically prefer stories about animals, legends, folk tales and fairy tales [10, Verhoeven & Snow, 2008].

Fairy tales are stories that illustrate our impulse toward a greater level of consciousness. They are fun, interesting, and appeal to the imagination of virtually all readers [11, Bagg, 1991]. As children read them they "enter" into fairy tales and act out together with the characters [7, Tiberghein 2007]. Fairy tales have a great potential to influence positively on children's interest in books and their motivation to read. Fairy tales have a great potential to be used as a valuable source in English lessons. Children's stories contain uses of language that are considered typical of poetic and literary texts. Many of these devices offer opportunities for foreign language learning [Cameron, 2001]. In appropriate adaptation these stories are suitable for all ages and levels. Fairy tales have universal values and plots which add familiarity to students [12, Hanlon, 1999]. The child, limited in experience, loves to come in touch with the things he knows about [8, Kready, 1916].

In conclusion I want to point out one more time that in our rapidly developing world knowing another language is one of important skills. The best time to learn language is childhood and we as I teachers have to the process of learning interesting for young learners. In terms of reading will be easy to do if we to promote a love of literature and reading for pupils in right way with suitable and appropriate materials like fairy tales.

REFERENCE

1. Piaget, J. (1963). The origins of intelligence in children. W W Norton & Co

2. Kieran Egan, K. Imagination in teaching and learning. (Chicago: University of Chicago; London: Routledge, 1992; London, Ontario: The Althouse Press, 1992)

3. Kieran Egan, Teaching as storytelling. London, Ontario: (The Althouse Press, 1986; London: Routledge, 1988; Chicago: University of Chicago Press, 1988).

4. Kieran Egan, K. Educational development. (New York: Oxford University Press, 1979).

5. Scott and Ytreberg. Teaching English to children, New York: Longman, 1990, p. 21

6. Paul D. Teaching English to children in Asia, Hong Kong: Longman Asia ELT, 2003, p

7. Hallett, M., & Karasek, B. (2009). Folk and Fairy Tales, Fourth Edition: An Introductory Anthology. Canada, Toronto: Broadview Press

8. Tiberghein, S. M (2007). One Year to a Writing Class: Twelve Lessons to Deepen Every Writers' Art and Craft. New York: Marlowe & Company

9. Kready, L. F. (1916). A Study of Fairy Tales. Boston: Houghton Mifflin.

10. Verhoeven, L., & Snow, C. E. (2008). Literacy and Motivation. Reading Engagement in Individuals and Groups. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

11. Bagg, M.B. (1991). Folk Literature in the Foreign Language Classroom.

12. Hanlon, T. L (1999). General Guidelines for Teaching with Folk Tales, Fairy Tales, Fables, Ballads, and Other Short Works of Folklore

UDC 378.07.811.113

Zhumabekova G.B., Candidate of Pedagogy
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Ligay A., «5B011900 - Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: saniligay@gmail.com

PROFESSIONAL-ORIENTED COMMUNICATION BY MEANS OF HEURISTIC TECHNOLOGIES IN SENIOR STAGE OF SECONDARY SCHOOL

Abstract: The article is concerned with the important purpose of modern foreign language education, exactly the development of professional-oriented communication, the achievement of intercultural communicative competence. There are mentioned significant reasons for using heuristic technologies in learning process and their effectiveness in achieving that aim. This teaching method is considered as the way of realization of valuable educational process where pupils are able not only to show their knowledge, abilities and creativity but also to apply new knowledge and skills in practical situations that are necessary in professional-oriented communication.

Keywords: intercultural communicative competence, heuristic technologies, professional-oriented communication.

Жумабекова Г.Б., к.п.н. e-mail: zhuma_a@mail.ru
Лигай А., «5В011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: saniligay@gmail.com

ПРОФЕССОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБЩЕНИЕ ПОСРЕДСТОМ ЭВРИТИСТИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФИЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье рассматривается важная цель современного иноязычного образования, а именно развитие профессионально-ориентированного общения, достижение межкультурно-коммуникативной компетенции. Упоминаются ряды причин использования эвристических технологий и их эффективность в обучении в достижении этой цели. Такой метод обучения рассматривается как способ реализации полноценного образовательного процесса, где ученики могут не только показать свои знания, способности, творчество, но и также уметь применять новые знания и навыки в практических ситуациях, которые необходимы в достижении профессионально-ориентированного общения.

Ключевые слова: межкультурно-коммуникативная компетенция, эвристические технологии, профессионально-ориентированное общение.

Nowadays, the main purpose of teaching of foreign language in senior stage of secondary school is to obtain various skills in communication in foreign language in professional activities. The objective of development, improvement, optimization of teaching methods in a foreign language is one of the actual problems in education.

Undoubtedly, the knowledge of the social, spiritual and nationally specific essence of a partner, the reflection of the unique cultural characteristics of a given ethnic group in the language of its native speaker, ensure the full use of the language as a mean of intercultural communication and a prerequisite for mutual understanding of cultural communities. Therefore, it is impossible to disagree with the point of view that it is necessary to teach not only the language, but also the semantic content of the language of the country, where people speak in this language, as language is the most comprehensive indicator of culture [1, c. 51].

Consequently, another main target of teaching a foreign language is the formation and development of intercultural communicative competence, acquisition of professional-oriented communication. In addition, in education of practical acquisition of a foreign language, the aim of a teacher is to create conditions for practical acquisition of the language for each student that means the need to choose productive methodology, innovative technologies and teaching methods that would allow each student to show their creative activity.

Professional-oriented communication in senior stage of secondary school implies the formation of intercultural communicative competence. According to S. S. Kunanbayeva, determining the essence of competence / competency, researchers agree that competency is a combination of intellectual and professional qualities of a person. However, competence is defined as a combination of knowledge, abilities, skills and the ability to certain activities. In other words, she says: "competency is a personality's quality (or rather, a set of qualities), which involves the student's acquisition relevant competences, including his personal attitude to the subject of activity, forming a minimum experience in the given field, which will be further improved and developed to the level of competency in the course of professional activity". Consequently, competence, being a part of the whole and reaching the necessary level of development in result of enrichment with new knowledge, skills, «turns» into competency as an integrative quality of a person [1, c.106].

The British researcher Michael Byram proposed a model which is aimed at developing intercultural communicative competence. In this model, he differentiates five key factors of intercultural communicative competence:

- attitudes, which refer to the ability to value cultural variations;
- knowledge of the sociocultural practices;
- skills of interpreting on order to be understood correctly and explain in appropriate way
- skills of discovery and interaction, which refer to the acquisition of knowledge specific for the new cultural context and relating it to existing knowledge and skills;
- critical cultural awareness which underlies the ability to come critically to the values, beliefs, and behaviors of their own culture as compared to the target culture [2, c.41]

Communicative competence is based on development of communicative skills. Such skills allow people to understand and analyze the information that they receive and to be understood by other people around them. Intercultural communicative competence means that pupils should be prepared for interaction and collaboration among people from different countries and culture. It is based on knowledge of many factors, such as other culture's values, perceptions, manners, social structure and decision-making practices, understanding of how members of the group communicate verbally, non-verbally in various social contexts. Communicative skills involve speaking skills, listening skills, writing skills and observing. Moreover, it can verbal and non-verbal communication. Traditional methods of teaching of a foreign language involve the application of knowledge in artificial situations. Because of that, the future graduate does not see the connection of the studied subject with his future professional activity. Consequently, the knowledge pupils receive does not have the opportunity to be applied in practical situations. However, today participants more often find that for them it is necessary to solve problems in real life situations, so they need to see connection between knowledge and skills that they receive in educational process now with future profession. The modern education system

involves the development of creative thinking among pupils, which contributes to the development of acquisition of professional-oriented communication in senior stage of secondary school. Exactly heuristic technologies as innovation technologies help to achieve the ability to apply all communicative skills and acquisition of professional-oriented communication which will train learners in profile school to future life and profession (Parfenova A.E.). One of the important facts is that heuristic technologies develop all types of speech activity.

As intercultural communicative competence implies the ability to professional intercultural communication and capability to apply the necessary skills in professional activities, the effectiveness of heuristic technologies is necessary in learning process in senior stage of secondary school. Among the different innovative teaching methods, which are used in modern education the one is more distinguished it is heuristic teaching method. The essence of this innovative technology that is the method of questions and reasoning, which was created by Socrates, in other words, "Socratic irony". It is known that the ancient Greek philosopher led his students to true judgment through dialogue. At first, he asked a general question and having received an answer, he again introduced a clarifying question and he asked additional questions until was received a final answer to the question [3, c.232].

Today pedagogy becomes more flexible and allow parents and teachers to use big amount diverse and beneficial methods and techniques in learning process. A teacher is able to choose any methodology but he has to consider and pay attention on effectiveness of chosen methodology because it can give positive or vice versa negative results. Nowadays heuristic teaching is one of the popular innovative teaching techniques which has significant reasons to use it in educational process [4, c.307].

Heuristics is a science of productive thinking which is focused on creative solving problems. Consequently, heuristics is closely connected with creative and design activities, where enlightenment and insight are the leading elements. In addition, educational program with heuristic technologies includes non-standard mental operations:

- the ability of the individual to produce heuristic choice among numerous possible solutions
- the ability of a person to infer guesses that significantly reduces the search time for a solution of the problem
- the ability of the individual to think intuitively
- the ability of the individual to integrate new ideas
- the ability of the individual to comprehend the conditions of the search and develop hypotheses

Heuristic technologies develop necessary pupils' abilities:

- to comprehend and creatively use ways, options and methods of productive cognitive activity;
- to systemize educational and academic information and apply it in heuristic search;
- to adapt to new conditions and atmosphere of activity and to predict its results;
- to forecast own intellectual and practical activity;
- to make reasoned decisions based on heuristic operations followed by their logical verification;
- to use language in appropriate way.

Heuristic technologies develop not only internal personal skills but also professional communication skills, which help pupils to use the language correctly in different situations. Heuristic activity is also effective when the learner is able to evaluate his actions, their rationality, profitability and persistently bring the solution of the problem to its logical conclusion. It is important to have the flexibility of thinking, the ability to actualize and organize information (experience) in the problem solving and decision-making. It is materialized on the basis of heuristic rules and operations based on argument reasoning. All these abilities can undoubtedly help learners in a senior stage of secondary school to develop the necessary skills and be able to apply them even in sudden and unexpected situations.

The main objective in heuristic education is creative and individual self-realization of a pupil. There are some steps to achieve this self-realization. Firstly, participants take the material for designing but a teacher does not give ready knowledge for him. Then, a pupil creates hypothesis, ideas and after that, a teacher help him to compare and match scientific knowledge in this area. As a result, a pupil rethinks his result of his activity and occurs his personal growth which consists of feelings, knowledge, abilities and experience. [5, c.173-181].

Due to the fact that the success of teaching of foreign language and mastery of professional-oriented communication depends on the activity of students themselves in the process of receiving and applying knowledge, their ability to independent productive activities and development of critical thinking, it seems that perfection of already existed and development of new teaching methods are necessary in education. According to this number of requirements, for a modern lesson of teaching a foreign language involves the organization of searching situations that activate and develop creativity in a high maximal level. Creation of some situations that activate pupils' motivation and encourages them to participate and be improved during learning process. The development of abilities of a learner consists in setting educational goals independently, to find and build ways and solutions to their realization, make the reflection of achievements. It means that the formation of ability to study, search and analyze is the main goal of the system of school education. Heuristic teaching methods are directly aimed at satisfying these requirements, which allow the teacher to provide students more independence and creative search capabilities [6, c.269].

Professional-oriented communication can be achieved by means of heuristic technologies only if a teacher makes and follow conditions for formation and development of professionally oriented communication. If a teacher creates conditions, learners should support them, follow instructions and be involved. Today teaching foreign languages is impossible without an innovative component. In these conditions, a teacher of a foreign language is given a certain freedom of creativity, the freedom to choose innovative models and teaching technologies and use techniques. Without these factors, the modern educational process is unthinkable and a teacher would not able to make learning process useful and could not realize himself as a teacher.

The creation of heuristic educational situations is the key element of training and is effective in the development of professionally oriented communication, mastery of intercultural communicative competence. This situation activates ignorance, the purpose of that situation is the birth by of a personal idea of a pupil, problem, hypothesis, scheme, text, and so on. The educational result in heuristic learning is unpredictable, each student can achieve completely different results. Therefore, each learner develops necessary skills in different ways on the way to professional-oriented communication [7, c.53-56].

Heuristic training is based on open tasks. Almost any element of the studied topic can be expressed in the form of an open task. For example, write a proverb, formulate a grammar rule, invent a society of the future, make a collection of your lessons, identify possible variants to use a subject. Control and assessment in heuristic learning is not the degree of assimilation of ready-made knowledge but creative approach to them. It means that check and evaluation is measured by personal development of learners during learning process and their creative achievements.

If teacher follows these principles and apply them, the educational process with heuristic technologies becomes maximally practical as possible that allows pupils in senior stage of secondary school to show their skills. All skills that participants acquire during the educational process with heuristic technologies undoubtedly help them to realize themselves and learn how to set and achieve their goals. The effective application of heuristic methods help learners not only to use and develop the language itself through different activities which they learn but also develop the combination of qualities that can be applied in professional-oriented communication.

To summarize, we can say that heuristic training is distinguished among a huge number of different teaching methods. Today, pedagogy is presented as a flexible system, it allows both parents and teachers to use in practice a large number of various teaching methods. Heuristic training provides an opportunity for students to systematically and continuously discover new things. Heuristic activity develops the students' ability to understand and creatively use their ways and methods in finding solutions. They have opportunity to systematize educational information and apply it in heuristic search, adapt to new conditions of activity. Consequently, during the learning process pupils improve cognitive abilities and make reasonable decisions by means of heuristic technologies and logical verification that very important in senior stage of secondary school. Such approach undoubtedly helps to achieve the acquisition of professional-oriented communication.

REFERENCE

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. С. 51. С. 106.

2. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence.

3. Кулюткин, Ю. К. Эвристические методы в структуре решений. Ю. К. Кулюткин. – М.: Педагогика, 1970. – 232 с.

4. Каптерев, П. Ф. Эвристическая форма обучения в народной школе. Антология педагогической мысли России второй половины XIX – начала XX в. / П. Ф. Каптерев. – М: Педагогика, 1990. – 307 с.

5. Король, А. Д. Метод эвристического диалога в технологии творческой самореализации учащихся. А. Д. Король / Ученик в обновляющейся школе. С. 173-181.

6. Radionova S. A. The use of heuristic methods in English language teaching. Society of Russia: educational space, psychological structures and social values, 2017.

7. Хуторской, А.В. Эвристическая ситуация как метод самореализации творческого потенциала ученика и учителя [Текст] / А.В. Хуторской // Творческая личность учителя: проблемы теории и практики: сб. 109 науч. трудов / гл. ред. Н.В. Гузий. - Киев: Украин. гос. пед. университет, 1997. - С. 53-56.

8. Никишов, А. И. Методика обучения биологии в школе. Владос, 2014. – 183 с.

9. Рипли, А. Лучшие в мире ученики, или как научить детей учиться. Опыт передовых педагогов - учителям и родителям. Эксмо, 2015. – 304 с.

УДК 371.311

Орынхан Жәмила, студент, 5В011900 «Шетел тілі: екі шетел тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: O_jami@mail.ru

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҚЫЛАУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада мектеп оқушыларының білім нәтижесін ақпараттық технологиялар негізінде тексеру қарастырылады.Зерттеу жұмысына сәйкес, автор ақпараттық технология, сабақ беру барысындағы әдістер,ағылшын пәнін оқыту үрдісінде оқушылардың теориялық білімін тексеру маңыздылығын, ақпараттық технологиялардың бүгінгі таңда жастарға ықпалы зор екендігін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: акпараттық технология, оқыту үрдісі, педагогикалық қызмет, білім нәтижелерін бақылау.

Zhamila Orynkhan, PhD student, 5B011900 - “Foreign language: two foreign languages”, KazUIR & WL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: O_jami@mail.ru

OPPORTUNITIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN MONITORING EDUCATIONAL RESULTS

Abstract: This article examines the verification of students ‘ knowledge based on information technologies. According to the study, the author notes that information technologies, teaching methods, the importance of checking the theoretical knowledge of students in the process of teaching English, information technologies today have a huge impact on young people.

Keywords: information technologies, learning process, pedagogical activity, society, development, result of education.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен *«XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры»* деп аталды. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Осы мәселені шешудегі басты рөл мектепке жүктеледі.

Адамзаттың қолы жеткен ең үлкен табыстарының бірі – осы ақпарат. Бірақ оны шектен тыс ашық қолдана берсе, жастар санасын улайтын да нәрсеге айналып кетуі мүмкін. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор. Қазақстан Республикасының білім беруді 2020 жылға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында оқу үдерісінде ақпараттық-қатынастық технологияларды кеңінен пайдалану жалпы білім беруді дамытудың басты бағдарының бірі делінген.

Қазіргі уақытта әрбір жаңа заманғы адам копьютерді біледі, оны жұмыста да,үйде де қолданады. Қазіргі таңда. видео және аудио ақпаратты өңдеу және бейнероликтерді құру аса қиындыққа соқпайды. Сонымен қатар оқушылардың білім нәтижелерін ақпараттық технологиялар арқылы бақылауға болады.Компьютерлік оқыту дегеніміз- оқытудың техникалық құралдарының бірі компьютер мүмкіндіктерін қолдану болып табылады.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды болып табылатын мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады.

Қазіргі таңда оқытылатын пәндер оқушылардың болашағы мен таңдайтын мамандығына қарай бағытталуда, яғни бүгінде мақсаты білім беру ісіне ерекше назар аударылуда. Жеке тұлға, дарынды шығармашылық тұлға қалыптастыру білім мен тәрбие берудегі мемлекеттік істің ең маңыздысы болып отыр. Кәсіпке дайындау, мақсатты білім беру – жеке тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселелер.

Педагогикалық қызметтің басты мақсаты – жаңа педагогикалық технологияларды ұтымды пайдалану. Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы, дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу- тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Бүгінгі күннің талабына сай білім саласында жаңа технологиялар қолданудың маңызы зор.

Ағылшын тілін және де басқа пәндерді оқыту үрдісінде ақпараттық коммуникациялық технологияны қолдану ең алдымен оқушылардың пәнге деген ынтасын, қызығушылығын арттырады. Оқушылар теориялық білімін өздерін-өздері тексеру арқылы әрі қарай жандандырады. Сабақта қолданылатын тапсырмалардың көлемі ұлғайып, оқушылардың ойлау, жұмыс істеу қабілеті дамиды. Өз беттерінше де ізденіп, бағдарлама дайындауға шығармашылық шабыт алады. Ал, ақпараттық технологияны қолдану оқушыға не береді?

Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияны қолдана отырып білім нәтижесін тексеру білім сапасын жақсартуға көмектеседі.

Компьютердің білім беру құралы ретінде кең таралуының негізгі алғы шарттарын ғалымдар төмендегідей саралайды:

1. Компютер шексіз ақпарат әлемінде енуге және ақпаратты жүйелі түрде талдап, сараптауға мүмкіндік береді. Ақпаратты алудағы жоғары жылдамдық адамның ақпараттық мәдениетінің үнемі өсуіне жағдай жасайды.

2. Компьютер адамның зерттеу – танымдық әрекетінің әмбебап құралы ретінде ерекшелінеді.

3. Өзге құралдардан компьютердің ерекшелігі – оның қатысымдық құрал бола білуі. Яғни, білімге ұмтылушы адам ол арқылы білім деңгейін толық тексеруді жүзеге асыра алады. Бұл – мәтіндерді оқу, сұхбат жасау, жазу, тыңдау әрекеттері.

4. Құрал білімгерлерге өз әрекеттерінің нәтижесін айқын көрсете алады. Білім алуда дұрыс шешім жасай білуге деген оқушылардың өзіндік тәсілін, стратегиясын қалыптастырады.

5. Компьютердің көмегімен жаттығулардың кешенді түрлерін аз уақытта орындау мүмкіншілігі туындайды.

Тыңдап-түсіну, көріп-байқау құралдарының ішінде сабақ берудің барлық сатысында қолдануға болатын түрі – аудио құралдар, радио мен теледидар хабарлары, сұхбаттар жазылған үнтаспа, т.б. Аудиоматериалдар сабақта мынадай мақсатта қолданылады: *біріншіден, қажетті ақпаратты күшті әсерлілікпен жеткізеді; екіншіден оқушының бақылаушылығы мен талдау дағдыларын жетілдіреді; үшіншіден, өз пікірін, ойын тұжырымдап айтуға үйретеді.

Таспа арқылы тыңдалатын мәтін оқушының тілін дамытады. Тіл дамытудағы тыңдау сөйлеумен тығыз байланысты. Оқушыға таспадан естігенін тілінде пайдалану қажеттігі туады. Таспадан тыңдалған мәтін бойынша сұрақ қою ең тиімді жол, өйткені оқушы сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтінді ынтамен тыңдап, мәнін түсінуге тырысады. Бейне сабақтарды оқу материалына тиімді енгізу сабақтың сапасын арттырады.

Бұған әсер ететін жағдайлар мынандай:

- есту және көзбен байқау арқылы қабылдаудың әр түрлі жолдарында оқушының түсінігіне жан-жақты мүмкіндік беру;

- оқушының дербес қабылдау мүмкіншілігін ескеру бейнесабақты жүргізудің нәтижесінде қамтылады;

- оқушының қызығушылығын арттыру, эстетикалық және эмоционалдық сипаттарды тудыру.

Соңғы кезде білім беруде ақпараттық технологияларды пайдалану бағыттары табысты дамып келеді. Оқыту үрдісінде ақпараттық технологияның инновациялық құралдарын қолдануда оқытудың тек қана формасы мен әдісі өзгеріп қана қоймайды, сонымен бірге оқу үрдісін жаңаша басқару және қадағалау әдістерінің пайда болуына мүмкіндік туғызады.

И.В.Роберт ақпараттық технологиялар орталарын пайдаланудың келесі педагогикалық мақсаттарын анықтайды.

1. Ақпараттық технологияларды қолдану негізінде оқу- тәрбие үрдісінің барлық деңгейін жетілдіру:

- оқыту үрдісінің ықпалы мен сапасын арттыру:

- танымдық қызметінің екпінділігін арттыру.

- пәнаралық байланысты тереңдету.

- қажетті ақпаратты іздеуді оңтайландыру және көлемін ұлғайту.

2. Оқушы тұлғасын дамыту , ақпараттық қоғам шартында өмір сүруге даярлау:

- ойлардың түрлі формаларын дамыту,

- коммуникативтік қабілеттерді дамыту,

- күрделі жағдайларда оңтайлы шешім немесе шешу нұсқаларын қабылдау дағдыларын қалыптастыру.

- компьютерлік графика, мультимедиа технологиясын пайдалану арқылы эстетикалық тәрбие беру.

- ақпараттық мәдениетті қалыптастыру, мәселені немесе жағдайды модельдеу біліктілігін дамыту, ақпаратты өңдей білу.

- эксперименталдық- зерттеушілік қызметті іске асыра білуді қалыптастыру.

3. Қоғамның әлеуметтік тапсырысын орындау:

- ақпараттық сауаты бар тұлғаны даярлау.

- компьютерлік орталарды пайдаланушыны даярлау.

Оқушылардың пәнді жақсы игеруінің басты шарты оқытушының осы сабаққа деген қызығушылықты тудыра білуінен басталады. Ақпараттық технологиялар – педагогтың мүмкіндігін күшейтетін құрал , бірақ ол оқытушыны алмастыра алмайды. Ақпараттық

технологияларды қолдану мақсаты – сабақты компьютермен сүйемелдеу ісін жүргізуге асыру, яғни:

- Компьютер арқылы оқу сапасының артуына ықпал жасау;
- Оқыту аймағының кеңеюіне байланысты оқушының білім деңгейінің қоғамның әлеуметтік талабына сай болуы,
- Компьютерлік технологияның бұрынғы дәстүрлі пәндерге енгізілуі, оның игеру мүмкіншіліктерін арттыру.

Компьютермен оқытудың өз мақсаты, мазмұны, формасы және ерекше өткізу тәсілі бар екені белгілі. Осындай сабақтар жасаудың мынадай негізгі кезеңдері болады:

- Оқыту мақсатын анықтау;
- Өтілетін тақырыптың, бөлімнің материалдарын талдау,керектілерін таңдап алу және оның сценарийін құрастыру.
- Сабақты жүргізудің бағдарламасын жасау.
- Оқу үрдісінде компютерлік сүйемелдеуі бар сабақты кіргізу.

Ағылшын сабағында жаңа технологияларды қолдану арқылы оқушылардың білім нәтижелерін тексеру , таным белсенділігін арттыру, қазіргі қоғам талабына сай ой-өрісін дамыту, шығармашылығын кеңейту, дамыту, терең білімді, бәсекеге қабілетті тұлғаны жасау, заман сұранысына сай ізденімпаз тұлғаны қалыптастыру. Қорыта айтқанда, оқыту процесінің нәтижелі болуы оқытушының сабақ беру шеберлігіне, сабағын қызғылықты жүргізіп, зейін қойдыра білуіне, оқушылардың өздігінен білім алуға үйренуіне байланысты. Қандай да болмасын жаңа әдіс-тәсілдер әрбір оқушының өз бетімен оқып үйренуіне сенімін ұялатып, шығармашылықпен жұмыс істеуіне, қорытынды жасай алуына, сөйлеу мәдениетінің өсуіне ықпал етеді, білім сапасын арттырады. Оқыту технологияларын сабақта қолдану оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймайды, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына әсерін тигізеді. Жаңа тәсілдерді мән-мағыналарына, ерекшеліктеріне қарай таңдап қолдана білсек, балаға білім беруде көптеген жақсы нәтижелерге жетеміз.

ӘДЕБИЕТ

1. 1.Аюбаева Т. Ақпараттық технологиялар оқыту үрдісінде. //Қазақстан мектебі 2008, № 11, 50 б.
2. Апатова Н.В. Информационные технологии в школьном образовании. М.: ИОШ РАО, 1994.-228 с
3. Беляков О.И. Использование средств новых информационных технологий для контроля знаний и умений учащихся // Региональные проблемыинформатизации образования: Тез. док. Пермь, 2009. С. - 46-47.
4. Божович Е.Д. Психолого-педагогические критерии эффективности обучения и принципы построения контрольно-диагностических заданий // Нетрадиционные способы оценки качества знаний школьников. М.: Новая школа, 1995. - С. 5-12.

ӘӨЖ 94(560):355.48

Мубашева К.Б., магистрант, М055 - Шығыстану, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: kamila.mubasheva.97@mail.ru

ҚХР-ҒЫ ЦИФРЛІ ДИПЛОМАТИЯ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ

Түйін: Мақалада цифрлі дипломатия мен ақпараттық қауіпсіздігі арасындағы тығыз өзара іс-қимылдарын жаңа форматы қарастырылады, ол бір жағынан қазіргі заманғы дипломатияны шамадан тыс жария етеді және екінші жағынан аз ұстамды болады. Бұл жағдайда бастысы ақпараттық бастаманы ұстап және олардың ерекше қарым-қатынас стилі бар жаңа заманғы коммуникация құралдарын қолдана отырып, саяси мәдениет деңгейінің құлдырауына жол

бермеу өте маңызды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен интернеттің қарқынды дамуының жағымсыз салдарының бірі ақпараттық және желілік соғыстарды қоса алғанда, халықаралық қақтығыстардың жаңа нысандарының пайда болуы болып табылады.

Тірек сөздер: Цифрлі дипломатия, геосаясат, кибертерроризм, әлеуметтік желілер, халықаралық қарым-қатынас, интернет-кеңістік, сыртқы саясат.

Mubasheva K.B., Master's degree student, M055-Oriental studies, KazUIRandWL named after Ablai khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kamila.mubasheva.97@mail.ru

DIGITAL DIPLOMACY AND INFORMATION SECURITY IN MODERN CHINA

Abstract: The article discusses a new format of close interaction between digital diplomacy and information security, which, on the one hand, overly publicizes modern diplomacy and, on the other hand, will become less restrained. In this case, it is very important to prevent the level of political culture from falling by supporting the information initiative and using modern means of communication that have a special style of communication. One of the negative consequences of the intensive development of information and communication technologies and the Internet is the emergence of new forms of international conflicts, including information and network wars.

Keywords: Digital diplomacy, geopolitics, cyberterrorism, social networks, international relations, Internet space, foreign policy.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен қазіргі заманғы жаһандық ақпараттық қоғамды қалыптастыратын интернет ұлттық шекараларды біледі және соның салдарынан халықаралық саясатты қоса алғанда, қоғам мен мемлекеттің барлық салалары. Бұл ретте интернет-әсер айтарлықтай күшейтіледі және мүмкіндіктер кеңейтіледі қоғамдық пікірмен манипуляциялау. Барлық назарын тартады Интернет және үлкен басқару арқылы әлеуметтік инжиниринг мәселелері оның ішінде саяси мақсаттарда жүзеге асырылады. Бүгінгі күні әр адамның іске асырылуы сыртқы саяси мақсатқа сандық дипломатия құралдарымен бекітіледі. Қазіргі уақытта жаңа ұғымдар сипатталатын бірнеше тұжырымдамалар бар. Бірі ретінде цифрлық дипломатияны немесе "электрондық дипломатияны" жүргізу сыртқы саяси қызметті жүзеге асыру үшін жаһандық желі мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың неғұрлым өзекті әдістері. Жалпы алғанда, осы бағытта қазіргі заманғы ақпараттық қоғамның рөлі, ондағы саяси коммуникациялардың рөлі мен ерекшелігі коммуникациялық менеджментке арналған зерттеулер Цифрлі дипломатияның қысқаша тарихын және оның шетелдік аудиторияға әсер ету механизмін көрсетіледі. Интернет-әсердің, қоғамдық пікірмен айлашарғы жасау мүмкіндігінің және адамдардың үлкен топтарын басқарудың, оның ішінде саяси мақсаттардың айтарлықтай күшеюі байқалады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен интернеттің қарқынды дамуының жағымсыз салдарының бірі ақпараттық және желілік соғыстарды қоса алғанда, халықаралық қақтығыстардың жаңа нысандарының пайда болуы болып табылады. Дипломатиялық ведомстволар мен халық арасында кері байланыстың болуы (қазіргі заманғы ақпараттық қоғамның жаңа құбылысы) және қоғамдық пікірді қалыптастырудағы әлеуметтік медианың маңызды рөлі дипломатиялық қызметтердің ресми беттерінде әлеуметтік желілерде ақпарат берілуіне белгілі бір талаптар қояды. Осылайша, бұқаралық коммуникация құралдарындағы ақпараттық-технологиялық және контенттік революция бірқатар негізгі көрсеткіштер бойынша халықаралық қатынастар қатысушыларының өзара іс-қимылын күрделендіреді, ал дипломатиялық қызмет саласында цифрлық технологияларды пайдалану "жұмсақ күш"саясатын жүргізу үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

XX ғ. соңында адамзат ақпараттық дәуірге кірді. Ғылыми-техникалық және әлеуметтік-экономикалық даму ақпарат болды, алайда, жаңа ғана емес перспективалар, сондай-ақ жаңа нақты және әлеуетті қауіптер. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы (Акт) халықаралық және Ұлттық қауіпсіздік саласында көптеген проблемалар туғызады. Ақпараттық қарсы тұру әлемдік саясаттың маңызды компоненті. Трансформация процесінде халықаралық қатынастар жүйесі көп көңіл бөлінеді Азия өңірі. Тиісінше, геосаяси кеңістік. Ал онымен бірге Қытайдың жетекші азиялық державасы ретінде ауқымды ақпараттық қақтығыстар өрісіне айналуда. Бастапқыда "ақпараттық қауіпсіздік" термині

компьютерлік желілерден туындайтын проблемаларды белгілеу үшін пайдаланылды желілер. Кейіннен ол алды кең мағынасы [1, 188 б.]. Батыс тәсіл ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін жинақтайды телекоммуникациялық салада заңдылықтың сақталуы мен бақылаудың техникалық мәселелеріне қатысты [2, 9 б.]. Ресей мен Азия елдерінің зерттеушілері мен дипломаттары қауіптер түрлеріне сәйкес ақпараттық қауіпсіздік ақпараттық-техникалық (киберқауіпсіздік) және ақпараттық-әлеуметтік [3]. Әлемдік сараптамалық қауымдастықта жоқ бірлігі мәселесінде туралы "ақпараттық соғыс" терминін айқындау туралы ақпараттық-барлау, электрондық құжат нысанында ақпараттық кеңістіктегі стратегиялық қарсы күрес түсініледі, хакерлік, кибернетикалық, экономикалық және психологиялық соғыс. Американдық сарапшылар стратегиялық екі түрін бөліп отыр ақпараттық соғыстар-бірінші және екінші ұрпақ. Бірінші ұрпақ соғысы (кибервойна) қарсыластың мемлекеттік және әскери басқару жүйесіне кешенді әсер ету ретінде түсініледі қамтамасыз ете отырып, өз ақпараттық инфрақұрылымын қорғауды қамтамасыз ете отырып, жүзеге асырады. Мұндай соғысты жүргізудің құралы болып табылады киберқару — жаңа АКТ және құралдардың жиынтығы ақпаратқа рұқсатсыз қол жеткізуге мүмкіндік береді және оны мақсатты түрде өзгерту [4]. Ақпараттық соғыс Н. А. Кошурникова екінші ұрпақ-қоғамдық сананы айла-шарғы және саяси қозғалыстар арасындағы қатынастардың тұрақсыздануы оппонент мемлекеттің халықаралық беделіне нұқсан келтіру; түрлі салалардағы оның өмірлік маңызды мүдделеріне нұқсан келтіру. Оның негізгі құралы болып табылады ұлттық және трансұлттық бұқаралық ақпарат құралдары, сондай-ақ жаһандық ақпараттық-коммуникациялық желілер. Олардың саяси көзқарастарға, дүниетанымға ықпал етуге болады жеке тұлға мен жалпы қоғамның құндылықты ұстанымдары [5]. Осылайша, жаңа АКТ-ның қарқынды дамуы бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникациялардың қызмет аясын кеңейтеді. Қытай емес бұл ерекшелік болып табылады. Қытай билігі көреді Интернетте және қазіргі заманғы АКТ жоқ тек оппоненттер мемлекеттерін ұстау құралы ғана, сонымен қатар үлкен елдің оң имиджін қалыптастыру үшін мүмкіндіктер халықаралық аренада ҚХР Мемлекеттік кеңесінің Ақпараттық Агенттігі жанында арнайы әкімшілік бағыттайтын және үйлестіретін, Интернетте насихаттау жөніндегі бюро желіде мемлекеттік насихаттау. Ең бар елімізде баспа және электрондық БАҚ-тарда өз сайттары жоқ Интернетте және кең аудиторияға ұсынылған жоқ. Жағдай ҚХР Мемлекеттік Кеңесі өткен онжылдықтың басында өзгере бастады Интернет-бұл іске асырудың пәрменді құралы екенін түсіндім нақты саяси және әлеуметтік бағдарламалар. Қытай тіліндегі масс-медиада ғана емес, сонымен қатар Қытай БАҚ-тарын кеңейту. Бірінші кезеңде билік интернет-сайттар құруды ынталандырды ең ірі ақпараттық агенттіктер, олардың хабар тарату және тарату. Екінші кезеңде шетелдік "Синьхуа "мемлекеттік ақпараттық агенттігінің» 186-ға дейін өсті, оның қызмет саласы спутниктік және интернет-теледидарда кеңейтілді. Үлесін қытайлық массмедиа Интернет ғаламдық желісінде мүмкіндік береді билік орындарына ҚХР құру Ел ішіндегі пікірлердің плюрализмі мен насихаттауды күшейту шет мемлекеттерде [6, 178 б.]. Интернет ашық қолжетімділікке теңдессіз мүмкіндік береді ақпаратқа және диссиденттік ұйымдарға оңай мүмкіндік береді. Сондықтан ҚХР үкіметі белсенді тиімді желілік цензура жасау арқылы мұндай теріс салдарларға қарсы әрекет етеді. Қытайда қолданылады веб-цензураны жүзеге асырудың екі стратегиясы: сұрау сүзу және контент және көтермелеу самоцензуры, бұл сыртқы Қытайға әлемде "Ұлы Қытай веб-қабырғасы"деп аталды. Сайттар санына, цензураға ұшырайтындардың көпшілігі батыс БАҚ, әлеуметтік желілер мен блогтар кіреді. Қытай әлеуметтік желілері — Facebook, ВКонтакте және т. б. аналогтары. QZone QQ ([cu-uh]), pengyou (menyu Ван]), WeChat (微信 [Вэйсинь]), BaiduHi (百度 [Байду Хай]), SinaWeibo (新浪微博 Және т.б. Әлеуметтік ресурстарды қатаң бақылаудың болуына қарамастан, Қытай пайдаланушылар оларды айналып өту жолдарын табады. Кең проксисерверлер және басқа ресурстар пайдаланылады. цензураны айналып өту. Әлеуметтік-саяси мәселелерді талқылау үшін, бір қарағанда, қатынасы жоқ сөздер пайдаланылады саясатқа. Бірақ бұл әдістер жалпыға белгілі болғандықтан, олардың цензурасы кодталған хабарламалардың бір бөлігі желіден жойылған; алайда цензураның барлық түсініктемелерін жою мүмкін емес. Соңғы жылдары ҚХР сыртқы саяси оппоненттерге қатысты АКТ - ны қолданудың қорғаныс Стратегиясынан бастамалық стратегиясына көшеді. 2003 жылы Орталық әскери кеңес пен Компартия Қытай психологиялық соғысты, медиавойнаны және құқықтық соғысты қамтитын "үш соғыстың тұжырымдамасын" енгізді. Тұжырымдамада киберкеңістікте озыңқы іс-әрекеттердің қажеттілігі туралы айтылған. және Қытаймен мұндай соққы бірінші.

Қытайдың жаһандық ақпараттық кеңістікте болуының маңызды деңгейі жедел дамып келе жатқан ойын-сауық индустриясы: БАҚ, шоу-бизнес, компьютерлік ойындар, жарнама болып

табылады. Қытайда мәдени өнімнің шетелге экспортталуына үлкен мән беріледі. Бұдан басқа, қытай мәдениеті мен тілін ілгерілету білім беру мектептерін тарату арқылы жүзеге асырылады мен сынып. 2010 жылы әлемнің 96 елінде 322 институт жұмыс істеді және 369 сынып Конфуций [7].

Жаһандық ақпараттық нарықта қытайлық қатысуды кеңейту әлемде басқаша қабылданады. Бұл жөнінде мүмкін болатын Дабылдарды азайтуға тырысып, ҚХР басшылығы Қытайдың сыртқы әлемге ашықтығы туралы тезисті белсенді насихаттайды. Соңғы жылдары бұл мемлекеттік және партия қайраткерлерінің және шетелдік журналистердің қатысуымен баспасөз конференциялары санының өсуінен, айтарлықтай үлкен көлемді орналастырудан көрінеді. статистикалық деректер мен ресми ақпарат. Пекин бөледі болып жатқан оқиғаларды кеңінен жария етуге ерекше назар табиғи және техногендік апаттар, сондай – ақ жаппай тәртіпсіздік жағдайлары. Мұндай тәсіл биліктің әлемдік қоғамдастыққа да, өз азаматтарына да ашықтықты тағы да көрсетуге арналған. Қытай саяси саясатын тарату арналарын кеңейту насихаттау шетелде әкеледі рөлін күшейту Қытай ғана емес, жаһандық ақпараттық кеңістікте, сондай-ақ жалпы халықаралық процестерде де. Қазіргі қытай сыртқы саяси насихатында бастаманы ұстап тұруға ұмтылу байқалады, шетелдік құлдырауларға жауап ретінде емес, алдын алу үшін әрекет ету. Бұл мақсаттарға қытайлық шетелдік БАҚ желісін дамыту қызмет етеді және Қытаймен шетелдік (ең алдымен Батыс) медиаактивтер. Қорытынды жасай отырып, қазіргі бар деп айтуға болады ҚХР-дағы ақпараттық-саяси жұмыс жүйесі уақыт “басқарылатын ашықтық”ретінде анықталуы тиіс. Бұл жүйе бір жағынан, орталықтандырылған ішкі және сыртқы ақпараттық өрістің негізгі құралдарына билік бақылауын жүзеге асыру. Екінші жағынан, бақылау тоқтатты баламалы ақпаратты толық жабуды білдіреді, бұл Қытай насихат аппаратының біліктілігі мен техникалық жарақталуының артқанын куәландырады.

ӘДЕБИЕТ

1. Попов И. М. Война будущего: взгляд из-за океана. М., 2004. 444 с.- 188 б.
2. Libicki M. What Is Information Warfare? Washington, D.National Defense University Press, URL: http://www.ndu.edu/inss/actpubs/act 003/a003.html -9 б.
3. Гриняев С. Н. Информационная война: история, день сегодняшний и перспектива. URL: http://www.agentura.ru/equipment/psih/info/war
4. Arquilla J. J., Ronfeldt D. F. Cyber War is Coming // Rand Corporation. URL: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reprints/2007/RAND_RP223.pdf .
5. Казеннков В. Основы ведения информационной войны. URL: http://lib.ru/ SECURITY/ kvn/corner.txt_Ascii.txt .
6. Ибрагимова Г. Стратегия КНР в области управления Интернетом // Индекс безопасности. 2013. № 1.
7. Болгов Р. В. Информационные технологии в модернизации вооруженных сил КНР: политические аспекты.

UDC 378.07.811.113

Zhumabekova G.B., Candidate of Pedagogy
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Otebayeva N., «5B011900 - Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: utebaeva.nadira@mail.ru

INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AS A MEAN OF MASTERING FL COMMUNICATION AT THE CLASSES OF FL IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract: The article is concerned with the conceptual bases of developing cognitive skills in elementary school with the help of innovative pedagogical technologies at the lesson of FL and the examples of these educational technologies

Keywords: cognitive skills, foreign language, innovative, pedagogical technologies.

Жумабекова Г.Б., к.п.н. e-mail: zhuma_a@mail.ru
Отебаева Н., «5В011900-Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: utebaeva.nadira@mail.ru

ИНОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ОВЛАДЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНЫМ ОБЩЕНИЕМ НА УРОКАХ ИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования развития когнитивных навыков в начальной школе с помощью использования инновационных педагогических технологий на уроке ИЯ и примеры этих образовательных технологий.

Ключевые слова: когнитивные навыки, иностранный язык, инновационный, педагогические технологии.

The teachers of FL are convinced that we should always be interested in finding new means that ensure maximum efficiency in terms of the acquisition of the fundamental elements of FL. To be able to do this, we should always demonstrate good professional training. This pedagogical training obliges us to be constantly aware of new and modern methodological orientations, to be well acquainted with the programs and the manuals; to know very well the age and individual particularities of our students and also the level of their knowledge. Methodological reflection should and can have an essential function in the organization of the teaching process on condition that at any time it is conceived in relation to the taught, since the latter is very variable, that it changes over the years. Consequently, if we wish to obtain good results in school practice, we ought to constantly take into account the degree of intellectual capacity of each pupil apart.

So, to lead his class well, the teacher should know when to use a certain method or technique, how to go from one method to another, how to arouse student interest and how to maintain their availability, how to ensure efficiency of the knowledge taught and fix it in the memory of the students, how to create a climate of confidence to avoid psychological blocking.

How, at different levels of teaching-learning, manage to generate and maintain an interest in the language studied and succeed in creating real motivation?

First of all, so that students can get involved in their learning, it is important to offer them, through the language studied, themes close to their immediate environment, to describe an environment that resembles them. Above all, they like being told «about them» and we know that learners are happy to participate when they are asked to talk about themselves, their activities, their feelings, etc.

It is therefore important that the professor offers authentic documents such as photos of singers or actors, articles on fashion, on cinema, comics, interviews with famous sportsmen, famous personalities, videos, etc.

Besides the choice of themes and documents, the presentation of the activities and the way of carrying them out are of course essential. Whether in the field of communication, lexicon or grammar, making students active is essential. They will feel energized if they are asked, for example, to observe phenomena of language, to deduce themselves from operations rather than if they undergo explanations which they must then try to put into practice.

Greater autonomy left to the pupil of course implies some slight changes at the same time in the behaviors of each. We know that the traditional class pattern in which all interaction is initiated by the teacher no longer encourages the student to participate and get involved. Hence the need to offer activities in which the learner has these real tasks to accomplish, alone or in small groups: imagine, understand to write, speak in certain situations, assess themselves, evaluate their fellow travelers. Communication does not necessarily go through the teacher, but as soon as possible, we will prefer to establish interactions between the students themselves. On the one hand, they are not bored since they are the initiator of many exchanges and on the other hand they will progress naturally, which can only strengthen their motivation.

In the area of error correction, active techniques can be implemented. «Intercorrection», for example, has multiple advantages. It is simply a matter of asking the student listeners to write down the mistakes they hear as one of their classmates speaks. At the end of the discussion, everyone will try to correct the errors. Students will feel involved and valued if they take part in the correction. First significant advantage: each student must remain attentive and vigilant when another person in the class intervenes. In addition, he will learn to listen with a critical ear which will gradually lead him to have an attention reflex.

Finally, the fact that everyone is authorized to correct everyone and that everyone takes an active part in the correction generally leads to a good atmosphere within the group, to an atmosphere of cooperation and mutual help. In this animated class diagram, the teacher plays an essential role. It is through him that the students will gain self-confidence, will dare to speak in French. It is he who will put his students in situations required for them to build their learning. He should encourage speaking out and praise student risk taking without blaming mistakes. It does not matter if the latter communicate with faults, the main thing at first is that they communicate. Little by little, blunders and mistakes will disappear. The teacher should appear as a guide, a mediator, a facilitator, not as the «sole holder of knowledge» and «the censor».

A central concern has always been the idea of making sense of learning a foreign language. It is from this perspective that the exploitation of a lived experience will undoubtedly offer learners the possibility of becoming more involved in the construction of their own learning, their communicative and cultural linguistic know-how. Practice shows us that modern methods are based on learner-centered design, they are communicative methods.

At the end of the article you could say that there is no method - panacea. To be able to manage in this range of methods and techniques the teacher must be a good psychologist and he must be creative.

It is believed that contemporary pedagogy has a large arsenal of methods and techniques that could contribute to the formation of a communicative skill. Note also that one cannot deny the traditional methods, even by emphasizing the contemporary ones.

We believe that we must be realistic, we must keep balance, we must not ignore the concrete reality in which we organize the educational process.

But that does not mean that we have to accommodate ourselves, explaining that we do not have all the necessary teaching materials. It is certain that the teaching process will gain in quality if the teacher accepts the new ideas and if he tries to surpass himself. The teacher must support curriculum reform through his activity.

It is necessary that the teaching - learning of French is based on scientific criteria and that the teacher improves the techniques used.

New pedagogy requires a new teacher. We believe that it is necessary for the teacher to be a creative, open, imaginative being, ready to react to the unpredictable, knowing how to learn by teaching. It is nonetheless true that the art of pedagogue is taught very little or not like humor, tact, intuition - all qualities of the real pedagogue for that matter. It is only the own experience as well as the confrontation with that of the others which remains the real school of the pedagogue, from where I will draw new ideas for my future activity.

‘‘ Instruction is what’s left when you’ve forgotten everything you’ve learned. ’’

When teaching a foreign language, the following educational technologies are used:

- The technology of communicative learning - is aimed at the formation of communicative competence of students, which is basic, necessary for adaptation to modern conditions of intercultural communication.

The communicative approach not only models communication, but also directs to the creation of psychological and linguistic readiness for communication, to consciously comprehend the material and methods of action with it. For the user, implementing a communicative approach on the Internet is not particularly difficult. The communicative task should offer students a problem or question for discussion, and the students not only share information, but also evaluate it. The main criterion that allows us to distinguish this approach from other types of educational activity is that students independently choose language units for the design of their thoughts. The use of the Internet in a

communicative approach is the best motivated: its goal is to interest students in learning a foreign language by accumulating and expanding their knowledge and experience.

- Technology of multilevel (differentiated) training - involves the implementation of cognitive activities of students taking into account their individual abilities, capabilities and interests, encouraging them to realize their creative potential. The creation and use of diagnostic tests is an integral part of this technology.

- The technology of modular training - provides for the division of the content of the discipline into fairly autonomous sections (modules) integrated into the general course. Modular training got its name from the term "module", meaning "functional unit". The essence of modular education is reduced to the independent mastery by students of certain skills in educational and cognitive activity. Modular training requires a clear structuring of the content of training. It ensures the development of the motivational sphere of schoolchildren, intelligence, independence, collectivism, self-management skills with its cognitive activities. The module creates positive motives for learning, as a rule, due to its amusement, emotional content, educational search and reliance on life experience. The main means of modular training are training modules.

- Information and communication technologies (ICT) - expand the scope of the educational process, increasing its practical orientation, contribute to the intensification of students' independent work and increase cognitive activity. Within the framework of ICT, 2 types of technologies are distinguished:

- The technology of using computer programs - allows you to effectively complement the process of learning a language at all levels. Multimedia programs are designed for both classroom and independent work and are aimed at developing grammatical and lexical skills.

- Internet technologies - provide ample opportunities for finding information, developing international scientific projects, conducting research.

The introduction of information technology in training greatly diversifies the process of perception and processing of information. Thanks to the computer, the Internet and multimedia tools, students are given a unique opportunity to master a large amount of information with its subsequent analysis and sorting. The motivational basis of educational activity is also expanding significantly. In the context of using multimedia, students receive information from newspapers, television, interview themselves and conduct television bridges.

- The technology of individualization of learning - helps to implement a personality-oriented approach, taking into account individual characteristics and needs of students.

- Language portfolio technology - it is based on the correlation of Russian requirements for the level of mastering a foreign language with European systems, which, in turn, is the starting point for creating a unified educational space. The main criterion for assessing the level of foreign language proficiency in the technology of a language portfolio is testing. The priority of this technology is the reorientation of the educational process from teacher to learner. The student, in turn, is consciously responsible for the results of his cognitive activity. The above technology leads to the gradual formation of students' self-mastery of information skills. In general, the language portfolio is multifunctional and contributes to the development of multilingualism.

- Testing technology - is used to control the level of assimilation of lexical, grammatical knowledge within the module at a certain stage of training. Monitoring using testing technology meets the requirements of all international exams in a foreign language. In addition, this technology allows the teacher to identify and systematize aspects that require additional study.

- Project technology - provides personality-oriented learning, this is a way of developing creativity, cognitive activity, independence. The typology of the projects is diverse. Projects can be divided into monoprojects, collective, oral-speech, specific, written and Internet projects. Although in real practice it is often necessary to deal with mixed projects, in which there are signs of research, creativity, practice-oriented and informational. Working on a project is a multi-level approach to learning a language, covering reading, listening, speaking and grammar. The project method contributes to the development of active independent thinking of students and focuses them on joint research work. In my opinion, project training is relevant in that it teaches children to cooperate, and cooperation training educates

such moral values as mutual assistance and empathy, forms creative abilities and activates students. In general, in the process of project training, the continuity of training and education is traced.

- Learning technology in collaboration - realizes the idea of mutual learning, realizing both individual and collective responsibility for solving educational problems. The main idea is to create conditions for active joint activities of students in different educational situations. Children are united in groups of 3-4 people, they are given one task, while the role of each is specified. Each student is responsible not only for the result of his work, but also for the result of the whole group. Therefore, weak students try to find out from the strong what is incomprehensible to them, and strong students want the weak to understand the task thoroughly. And the whole class benefits from this, because together the gaps are eliminated.

- Game technology - allows you to develop the skills of considering a number of possible ways to solve problems, activating the thinking of students and revealing the personal potential of everyone.

Game activity is applicable mainly in the lower grades. At the primary school age, a gradual change in leading activity occurs, the transition from playing to educational activities. At the same time, the game still retains its leading role. Based on this feature, the game should become the basis for the development of students' learning activities.

The game forms a steady interest in the further study of a foreign language, as well as confidence in the successful mastery of it. But I want to note that the game has not only motivational functions.

The use of game moments in lessons contributes to the activation of cognitive and creative activities of students, develops their thinking, memory, fosters initiative, and overcomes boredom in teaching a foreign language. Games develop intelligence and attention, enrich the language and consolidate the stock of words of students, focus on the shades of their meaning. The game can make the student remember the past, replenish their knowledge.

Using game methods:

1. It justifies the unreasonable requirement to communicate in a foreign language with a teacher and classmates.
2. Allows you to find ways to make communicatively meaningful phrases for students based on simple grammatical models.
3. Psychologically justifies and makes emotionally attractive the repetition of the same speech models and standard dialogues.
4. Develops the ability to analyze, compare and generalize.
5. Allows you to activate the backup capabilities of students.
6. Knowledge is applied practically.
7. Introduces diversity to the learning process.
8. Develops the creativity of students.
9. Teaches to organize your activities.

- Technology for the development of critical thinking - contributes to the formation of a versatile personality that can critically relate to information, the ability to select information to solve a task.

This technology allows strong students to develop their talent, students with average abilities to achieve new positive results, and students with insufficient motivation to learn to be in a success situation.

It is important to note that when using the technology for developing critical thinking, mastering new knowledge does not begin with acquaintance with known methods for solving a particular problem or problem, but with the creation of conditions that form the need to obtain a solution to this particular problem. Responding to personally significant questions that arise on the way to the goal, a person can more quickly and more deeply master new material.

The technology for developing critical thinking involves several stages.

The first stage is a challenge. This stage allows you to update and summarize the student's knowledge on a given topic or problem; arouse sustained interest in the topic being studied, motivate the student to study activities.

The second stage is comprehension. This stage allows the student to receive new information, comprehend it, correlate it with existing knowledge, analyze new information and existing knowledge.

The third stage is reflection. The main thing here is: holistic understanding, generalization of the information received, the formation of each student's own attitude to the material being studied.

What is fundamentally new is the technology of critical thinking? Elements of novelty, in addition to philosophical ideas, are contained in methodological techniques that focus on creating the conditions for the free development of each individual. Each of the stages of the lesson uses its own teaching methods.

Comprehensive use in the educational process of all the above technologies stimulate personal, intellectual activity, develop cognitive processes, contribute to the formation of competencies that a future specialist should possess.

REFERENCE

1. Bim I.L. Theory and practice of teaching a foreign language in high school. M .: 1988.
2. Polat E.S. Method of projects in foreign language lessons. M.: 2000.
3. Safonova E.P. Modern foreign language lesson. M .: 2011.
4. Solovova E.V. Methods of teaching foreign languages. M .: 2001.
5. Methods of teaching a foreign language in high school. S-P, 2005.
6. The desk book of a teacher of a foreign language. - M., 1992.
7. New pedagogical and information technologies in the education system. Ed. Polat E.S. M., 1999.
8. Polat E.S. Some conceptual provisions of the organization of distance learning a foreign language. ИЯШ, №№5,6. 1998.
9. Smirnov I.B. Actual issues of teaching German in high school. - St.P., 2005.

UDC 378.07.811.113

Zhumabekova G.B., Candidate in Pedagogy: e-mail: zhuma_a@mail.ru
Ramazanova K., Bachelor student: 5B011900 «Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: milahill@mail.ru

THE INFLUENCE OF THE MODERN GRADING SYSTEM ON THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF STUDENTS IN A SENIOR STAGE IN SECONDARY SCHOOL

Abstract: The article is concerned with the conceptual bases of using innovative methods of formative assessment of foreign language communicative competence of students in a senior stage in secondary school research, methodological development of formative assessment.

Keywords: formative assessment, educational process, control and diagnostic connection, academic achievement.

Жумабекова Г.Б., e-mail: zhuma_a@mail.ru
Рамазанова К., бакалавр, «5В011900 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: milahill@mail.ru

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ОТМЕТОК НА УЧЕБНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ В ПРОФИЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье рассматривается влияние современной системы отметок на учебную деятельность учащихся в профильной школе, методологическое развитие формативного оценивания.

Ключевые слова: формативное оценивание, образовательный процесс, контрольно-диагностическая связь, академическая успеваемость.

An integral part of the educational content is a system for assessing students' achievement of expected learning outcomes. When introducing updated secondary education, a system of criteria-based assessment of student learning achievements is used.The problem of assessment and assessment work is one of the pressing issues in mastering foreign language communication for students of a in a senior stage in secondary school. At different stages of the existence of society, the quality of teaching and learning of students, in addition, the presentation of the results of quality assessment constantly generated an active interest of foreign language teachers. According to Kunanbayeva S.S «today the modern stage in the development of education is characterized by global problems that societies are facing which affects in the sphere of education, which cannot be limited only to the transfer of generally accepted social and cultural norms, but involves the development of the individual's ability to find and master such socio-economic, social, socio-psychological niches that would allow a person to freely realize themselves, to be able to flexibly change ways and forms of life and on the basis of positive type communication and the principle of social responsibility» [1, c.9].

The modern stage of social development is characterized by constant change, dynamism. Knowledge, technology, information are changing, which leads to the rapid obsolescence of acquired knowledge. Today in the process of daily learning we need to develop the student's skills, desire to learn throughout life in order to always be competitive. Teacher must also teach to study, thereby ensuring individual and independent work of the student (according to the requirements of the Bologna process), to orient the content and teaching methods to competence. This should be the main incentive for quality training instead of motivation using authoritarian pedagogy methods, and, moreover, will orient a person towards maximum self-realization. In particular, already at school it is necessary to orient students on the desire to be successful in life.

In Kazakhstan over the past five years programs have been developed based on the updated standard for the content of education. Since September 2015 the Program for updating the content of primary education has been successfully tested in 30 secondary schools, which include urban and rural schools. The approbation of educational programs brought positive learning results, and from September 2016, in all secondary schools of Kazakhstan from 1st to 10th grades, a transition to an updated standard of educational content was carried out. From 2020-2021 the transition to the updated standard of secondary school will be carried out. A distinctive feature of updating the content is that education will be built not from content to training, when the student must necessarily learn the subject content that is laid down in the standard and programs, but from the expected learning outcomes. In this approach, the main thing is not the amount of students' knowledge on specific topics, but the real learning outcomes, as well as the skills and abilities of students to apply their knowledge in real situations.

Reforming the content of school education is impossible without rethinking the school grading system. According to B. McGaw the executive director of a project of the largest companies - Cisco, Intel and Microsoft, "the reform of knowledge assessment methods is imperative for the implementation of any systemic changes in the field of education, and today not just changes are needed, but global transformations" [2, c. 77]. Extensive research has led to the conclusion that "most education systems are not keeping pace with the rapidly changing economy and do not provide students with the necessary skills. If we analyze the state of the Kazakhstan system of assessing student's academic achievement in comparison with other countries, it should be noted that the five-point assessment system provided in Kazakhstan does not adequately reflect the level of students' knowledge, but it is not a generally accepted world system.

Formative assessment allows students to recognize and track their progress and plan further steps with the help of a teacher. Formative assessment is carried out according to certain schemes and ensures the correct orientation and effectiveness of the learning process creates the opportunity to study the learning needs of students, provides tracking of students' progress in the field of training.

• **Formative assessment has the following methods:**

- observation;
- oral responses of students;

- written work of students;
- test tasks [3, c. 59].

The Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan noted that the success of the introduction of updated educational content and criteria-based assessment is confirmed by the diagnostic testing data of first-grade students in 30 pilot (students and graded in the new system) and 16 control schools (in the old). [4, c. 89]

The experience of pilot schools in the implementation of criteria-based assessment allows us to indicate the relevance of this system of assessing student learning achievements, because in this process the student's work is not compared with the work of classmates, but with a certain criterion, which gives it objectivity. Students are fully involved in the assessment process, since a detailed algorithm for deriving the final mark is provided, according to which each student can determine his own level of achievement.

The criteria-based assessment itself does not imply a process of competition between students or a comparison of their academic achievements. In the traditional assessment teachers are faced with a situation where parents do not agree with the assessment of the teacher, proving the discrepancy of the grade with the knowledge of their children. In the context of the updated educational content, the fact of evaluating the educational activities of students according to predetermined criteria ensures transparency and accessibility for all participants. The existing assessment system was formed within the framework of the knowledge of the educational paradigm and therefore reflects only the results of the assimilation of knowledge, and not the process of the child's search activity and the value system formed by him. For example, the set mark does not separate the task and problem levels: learning and building a new mode of action is evaluated equally, although it requires completely different abilities. But even here problems such as the subjectivity of the school mark remain unresolved: too deep a ranking of the results of the current and final control by means of a 5-point scale, especially since it is a 4-point scale. Because of this it is very difficult to trace the student's small but significant steps in development, to compare the learning outcomes of various teachers. For example, the "three" of one teacher sometimes means a higher level of training in the subject than the "five" of the other, etc.

Consider the currently existing systems and models of internal control and evaluation of academic achievements in a specialized school. The main advantages of a five-point rating scale are simplicity and familiarity, which explains its widespread and long-term prevalence. But it also has drawbacks - subjectivity, a great dependence on who evaluates and whom they evaluate, as well as its weak differentiating ability. Each teacher gives an assessment based on their personal understanding, which is different for different people, although the general assessment criteria are given in the corresponding instruction. In Kazakhstan a five-point rating scale is used (table # 1).

table # 1 – Formative assessment system in Kazakhstan

«5» rate system assessment	**Formative rating assessment**	**Designation in журнале**
«5»	Excellent	«ОТЛ»
«4»	Good	«ХОР»
«3»	Satisfactory	«УДВ»
«2»	Poor	«ПЛХ»

Table # 2- The instructions for using the digital five-point grading system indicate the following criteria

Mark «5»	It is set in the case when the student fully knows all the program material, understands perfectly, and firmly grasped it. The questions give the correct, conscious and confident answers. In various practical tasks he is able to independently use the acquired knowledge. He uses literary language in oral answers and does not make blunders. In written works, he makes only minor errors.
Mark «4»	It is set in the case when the student knows all the required program material, understands well, and firmly mastered it. Answers questions without difficulty. Able to apply the acquired knowledge in practical tasks. He uses literary language in oral answers and does not make blunders. In written works, he makes only minor mistakes.
Mark «3»	It is set when the student discovers knowledge of the main program material. When applying knowledge in practice, it experiences some difficulties and overcomes them with a little help from the teacher. In verbal answers, he makes mistakes in presenting material and in constructing speech. Makes mistakes in written works.
Mark «2»	It is set when the student discovers ignorance. Answers uncertainly, as a rule, only to leading questions of the teacher. In written works, he makes frequent and gross errors.

Qualitative assessment of academic achievement in its purest form can be used where there is an orientation toward creating an educated environment that promotes the emotional, value, social and personal development of the child, preserving the individuality that provides psychological comfort in the interaction between the teacher and the student.

The internal contradiction of quantitative and qualitative assessment has a number of reasons:

• initially different abilities of students;

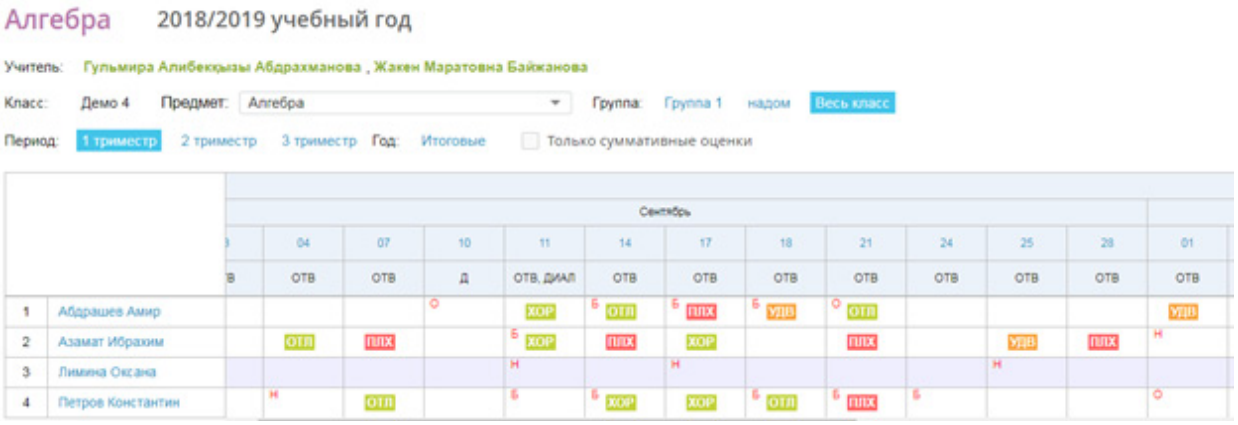
• unequal learning conditions;

• discrepancy between the goals of the subjects of the educational process.

The mark is set after the end of work. Students are interested in getting a good mark as a learning outcome, but the very fact of receiving it leads to the fact that interest is lost and the incentive for further activity falls because the mark marks the end result of the work. This situation is characteristic of traditional closed education.

In one cell of the magazine a mark on attendance and a formative rating is available. A formative assessment can be set in numbers (2,3,4,5) or in letters, for example, “ОТЛ” or “ПЛХ” (pic #2) [8, с. 36].

(Picture # 1- Formative assessment - Kundelik.kz)

In secondary school in comparison with the high school the pedagogical problems including the assessment of academic achievements is noticeably increasing. Research on the International Program for the Assessment of Educational Achievements of PISA students is aimed at assessing the ability of students to apply the knowledge and skills acquired in school in life situations. This reflects current trends. The traditional academic knowledge and skills of schoolchildren in academic subjects do not allow them to be used in situations close to everyday life, in working with information presented in various forms. Students should be able to measure each of their learning efforts and the results achieved. And such an opportunity is provided by the idea of open education, which is based on a fundamentally different fundamental approach. Pupils, being the subjects of the educational process, are actively involved in independent cognitive activity; teachers create favorable conditions for them, providing emotional support, creating a situation of success for each student, supporting a positive emotional background; jointly conduct examinations of the results obtained. Not so much the assessment methods are changing, but the system as a whole.This assessment system stimulates and strengthens the motives of educational and cognitive activity fills the student with faith in his own strength and hope for success. Standards perform the functions of criteria for determining the correctness and incorrectness of the course of individual links of activity. The standard is an example of the process of educational activity, its stages, its result. It is laid in advance in the educational task. Based on them, control and evaluation activities are carried out, self-esteem is formed. Control serves as a way to detect the achievements and successes of schoolchildren, through the prism of which shortcomings, gaps, and errors will also be considered. In this case, control creates the necessary support for a stimulating meaningful assessment. In this case, the standard should be understood by the student himself, otherwise the teacher’s assessment becomes meaningful for the student and the student must trust the teacher.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. The concept of Development of Foreign Language Education of the

Republic of Kazakhstan. // Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. – 2010. – p. 7.

2. Aitpukeshev A.T., Kusainov G.M., Saginov K.M. Formative and summative New Assessment of Learning Outcomes: Toolkit - Astana: Center for pedagogical mastery, 2014 .-- 108 p.

3. Assessment of student learning achievement. Methodical Guide /Comp. R.Kh.Shakurov, A.A. Burkitova, O.I. Dudkina. - B.: "Bilim", 2012. - 80 p.

4. Assessment of student learning achievement. Methodical Guide / Comp. R.Kh.Shakurov, A.A. Burkitova, O.I. Dudkina. - B.: "Bilim", 2012. - 98 p.

5. Transforming Education, Assessing and Teaching Skills Required in the 21st Century: A Call to Action (Intel, Microsoft, and Cisco Education Group, September 1, 2008)

6. A guide for the teacher. "Effective learning." MTC AEO "Nazarbayev Intellectual Schools". - Astana, 2016.

7. The Law of the Republic of Kazakhstan of July 27, 2007 No. 319-III ZRK "On Education" State compulsory education standards and educational programs that ensure the continuity of educational levels;

8. Kundelik.kz // Criteria Journal Completion Note //

UDC 378.07.811.113

Fatizova A.R., Student «5B01190 – Foreign Language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: afatizova@gmail.com
Scientific supervisor: **Zhumabekova G.B.**
e-mail: zhuma_a@mail.ru

INNOVATIVE METHODS OF FORMATIVE ASSESSMENT IN PRIMARY SCHOOL

Abstract: We are witnessing a new type of civilization. In modern live, the learning process is impossible without taking into account the problems of globalization, which started in the nineties of the last century. Globalization is characterized by the coverage not only of the physical, but also of the information space, the presence of which erases interstate, interethnic boundaries. We as teachers of globalization are going to grow, educate a person who is able to successfully function in the realities of the 21st century. The article is concerned with basic concepts and definition of assessment and purpose of pupil's evaluation**,** different types and methods of assessment in educational process and also with the formative assessment.

Keywords: assessment, methods, pupils, mark, formative assessment, teacher, development, score, information, interest, system, mark, knowledge, criteria, participation, evaluate, motivation, understanding, lesson, criteria, self evaluation, classmates, approach, exchange.

Фатизова А.Р., студент «5В01190 - Иностранный язык: два иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: afatizova@gmail.com
Научный руководитель: **Жумабекова Г.Б.**
к.п.н. e-mail: zhuma_a@mail.ru

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация: Мы являемся свидетелями нового типа цивилизации. В современной жизни учебный процесс невозможен без учета проблем глобализации, начавшейся в девяностые годы прошлого века. Глобализация характеризуется охватом не только физического, но и информационного пространства, наличие которого стирает межгосударственные, межэтнические

границы. Мы, как учителя глобализации, будем расти, обучать человека, способного успешно функционировать в реалиях XXI века. Статья посвящена основным понятиям и определению оценки и цели оценки ученика, различным типам и методам оценки в образовательном процессе, а также формирующей оценке.

Ключевые слова: оценка, методы, ученики, оценка, формирующая оценка, учитель, развитие, оценка, информация, интерес, система, оценка, знание, критерии, участие, оценка, мотивация, понимание, урок, критерии, самооценка, одноклассники, подход, обмен.

We are witnessing a new type of civilization. In modern live, the learning process is impossible without taking into account the problems of globalization, which started in the nineties of the last century. Globalization is characterized by the coverage not only of the physical, but also of the information space, the presence of which erases interstate, interethnic boundaries. We as teachers of globalization are going to grow, educate a person who is able to successfully function in the realities of the 21st century. Studies show that in classes with self-learning processes, there were new types of students who wanted to try new strategies and new things (Garrison, 1997), they saw problems as an intellectual challenge and enjoy learning (Taylor, 1995). Taylor found that students in these conditions are motivated for independent, sustainable, independent and purposeful learning. All these qualities support the skills of the 21st century, which are necessary for success in the future in any sphere.

This situation led to changes in the assessment system. With such a paradigm of education, our traditional "graded" assessment system got plenty of problems. What is indicated in the document "Development of functional literacy of schoolchildren to stimulate creative thinking ... schoolchildren" [1] (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 26, 2014 No. 258 "On the Strategic Plan of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2014-2018") where rethinking and renewal of the student's academic achievement assessment system has to be. An approach to assessing student achievement is perfect if that eliminate negative aspects and points of learning process, contribute to the individualization of the educational process, increase educational motivation and educational independence of students. In order to achieve high-quality results for students in the learning process, modern assessment should be:

. clear to all participants in the educational process;

. flexible;

. multi-instrumental;

. psychologically comfortable;

. multicomponent.

For effective assess student learning achievement, every teacher must use different types of assessment as formative and summative very properly.

Back in the thirties of the 20th century, scientists paid attention to the relevance of the evaluation process. In the fundamental work of Ananyev B.G. "The Psychology of Pedagogical Assessment" there is one of the important areas of pedagogical psychology - the processes of assessment in primary school. [2] Assessment acquires not only pedagogical and psychological significance, but also social and legal. [3]. I emphasize that at this point the social aspect tops this list. Researchers have proven that without feedback, any process cannot be effective. [4]. Therefore this project research is so important.

In the lessons of English, German or any other language and subject, after observing the students and analyzing the data, scientists came to the conclusion that the students are not happy with the assessment system, because: the teacher puts a mark, focusing on the average level of knowledge of the whole class, and not on the achievement by each student;

The marks do not give an idea about the assimilation of specific elements of knowledge, skills in certain sections of the curriculum, also it does not allow to determine the individual learning path or growth of each student.

At the present level of school development, when the priority goal of education is the development of the student, assessment is a measure of influence, change, learning and development.

And only on that condition where all teachers adhere to the same principles while conducting the assessment, it is possible to achieve a positive result. We consider the use of formative and summative assessment as a tool for the student to achieve a deep understanding of the subject. These are key

factors contributing to addressing the current assessment problem. But for subjects of the natural - scientific cycle, the most effective is the use of criteria-based assessment, since a large number of works are aimed at independent search for material and its study.

This assessment system is little studied by most teachers, but, in our opinion, requires special attention. Summarizing the little experience in applying the elements of criteria-based assessment, important conclusions can be drawn about the indisputable expediency of the widespread use of this system for assessing student learning:

- student's work is compared not with the works of other students, but with a standard, a criterion, which is an objective factor;

- the criterion is known to students in advance, often created with their participation, that means students are involved in the assessment process;

- a clear algorithm for deducing the mark is developed, according to which the student can determine his own level of achievement and determine his mark.

The concept of effective forms of assessment is based on the principles of cooperation, which is a strategic goal in the formation of the Republic of Kazakhstan. Overcoming the crisis of a five-point grading system requires the teacher to have a deep knowledge of the theoretical foundations of modern grading systems and painstaking daily work to create a holistic system for assessing student knowledge.

Assessment is a key component of learning because it helps students learn. When students see how they are doing in the classroom, they can determine if they understand the course material. Assessment can also help motivate students. If students know that they are doing poorly, they can begin to work harder. So nowadays the relevance of this work is very high in educational process.

The system of assessing knowledge is a system for assessing the quality of developing educational programs for students, one of the most important elements of the educational process.

There are many scales for assessing knowledge in the world. In some scales, it is customary to use the digital notation for digits, and fractional estimates are allowed too, other scales, in the USA for example, traditionally deal with letter notation. The American scale also has a numerical interpretation, in which the highest grades A and A + correspond to our 5 points. Letter designations, by the way, are also abbreviations and have their own percentage ratio (used for the rating assessment system and for maintaining the student's rank/class and not only).

In Russia, for example, in different years were used 3-, 5-, 8-, 10-, 12-point knowledge assessment systems. The most convenient and popular is 5-point system.It was officially established in 1837 by the Ministry of Education where

«1» – is very bad;

«2» -is bad;

«3» –is not good enough;

"4" - is good;

"5"- is excellent.

In schools of Kazakhstan, there is a new system of СОР (total assessment per section) and СОЧ (total assessment per quarter). According to this system, control slices are carried out based on the results of each section and each quarter. In total, about 3-4 times in a quarter, schoolchildren pass СОР-s and СОЧ-in the form of questions, tests, control works and etc. The final grade for a quarter and a year is displayed according to a special formula. In the colleges of Kazakhstan there is a five-point grading scale. In universities - 100-point, with the letter system at the same time, where grades below 50 percent (below C-) are impassable.

What is the purpose of pupil's evaluation and what are grades in school for?

In our educational system, the principle of assessing children for academic performance is still used. School grades keep children in constant fear and stress. We learn about this from various studies, surveys and statistics on the subject of school grades. But the most interesting thing is that almost 90% of parents consider school grades as positive factors for their children. And also at the same time, teachers wish to give up grades. For example, in Sweden, in one of the most developed and technologically advanced countries in Europe and the world, refused school grades.

Psychologists attribute such results to the desire of parents to have tools to influence their child. Evaluation at school for many parents is a very convenient way to manipulate the child: «Brought a good grade - get rewarded.»

Among the excellent pupils and bad pupils conducted an interesting study. Among excellent students there is a greater percentage of unsure, insecure personalities than among bad students. For them, good grades are the way to establish themselves in their eyes and in the eyes of classmates and parents.

All this creates problems in adulthood. An excellent student in school rarely builds his own road to success. Because the habit of obedience and strict adherence to the rules does not allow the development of initiative, ingenuity, flexibility of thinking. Without all these qualities, it is difficult to learn how to manage something later.

But parents are very comfortable with excellent children. There is no trouble with them: the child is always busy with business (reading, writing, reflecting). And it's not important for them that the child has almost no friends and girlfriends, that many children's joys of life fly past him. But the skill of full communication with peers is very important for finding a place in society, for success with the opposite sex.

If we talk about the positive aspects of evaluation, then evaluation is indispensable. Education is a special social institution in which children and adolescents prepare to become future specialists and professionals.

One can judge their performance only on the basis of diagnostics and assessment, which take various forms in various areas of social life: certification, audit, audit, comprehensive verification, system monitoring, automated control, etc.

The necessity and appropriateness of a socially significant assessment of activity are obvious, since they make it possible to identify the degree, level, quality of readiness of the final "product": specialist competence, student knowledge and skills, etc.

Therefore, assessment in the educational process is necessary and important. This is understood by teachers, scientists who seek to comprehend the doctrine as an activity. Evaluation in this general sense is not simply reduced to certain nominations - "excellent", "satisfactory", but no, it performs certain functions, that is, it meets the very same social expectations, which were mentioned above.

In conclusion it must be mentioned that our modern traditional five-point grading system does not provide full opportunity for students and pupils to form evaluative independence. It performs the function of external control and does not motivate the student's self-esteem. The assessment system creates difficulties in applying an individual approach. The teacher has to maneuver between fixing the results of the child according to certain standards and fixing the success of this child in comparison with himself. The rating system is not very informative as well. The system often has a traumatic character for the child. This leads to a decrease in interest in studying and learning, increased anxiety and develop poor health of students.

Evaluation can be done in different ways:

In the form of a quantitative indicator (most often associated with the amount of acquired information):

- mark;
- test results in points.

In the form of a quality indicator:

- verbal statements about the process and the result of work;
- emotional reaction.

If talk about new methods and ways of assessment so there are a new assessment technology is existing:

- -The younger student must learn from success.
- -The teacher focuses on success.
- -Collaboration on the analysis of errors and their solution.

Personally-oriented education is education that takes into account the individual characteristics of the child, the attitude to the student as a person, a rational and responsible subject of joint activity.

In the learning process, it is precisely the interests and needs of students that are highlighted. And only in strict conformity with all the features, the teacher determines the fundamental orientation of its activities.

So what are the main types of assessment of foreign language communicative competence of pupils? There are 4 main types of assessment or in other words evaluation for pupils of primary school or even for students. They are:

1. Informal assessment is a system of observations and data collection about what a student is like under normal learning conditions.
2. Self-assessment - this is an assessment conducted by the child himself, in order to measure his own success.
3. Group assessment (or assessment by classmates) is the process of evaluating each other during class activities.
4. Formal assessment - this is the assessment in the presence of certain criteria in the conditions that provide an assessment of communicative knowledge, skills in the particular area or sphere.

Formative assessment can be defined as the cooperative activity of teachers and students in collecting criteria for assessing the educational process to improve the knowledge and skills of students. Formative assessment helps identify student's knowledge gaps that become apparent not only to the teacher, but also to the student himself/herself with the goal of improving his/her knowledge in the future. Formative assessment contributes to the successful implementation of the educational process on the basis of a jointly adopted assessment system to improve the learning environment of the student. Formative assessment enables the teacher to use modern effective methods and forms of work.

Formative assessment is a driving factor in the development of each student and one of the crucial components of learning. Teacher by such monitoring controls the learning process, provides all students to promote successful assimilation of the material, as well as studying the needs of the audience, not to show achievements at the required level, providing them with additional assistance. In this sense, the results of the actual activities of teachers turn into real indicators of the effectiveness of teaching for the teacher. The use of formative assessment methodologies is becoming one of the most important criteria for teacher performance evaluation system. The use of formative assessment has helped my students develop skills of independent work, group work, they have developed an interest in learning, enhance the sense of mutual support, teamwork.

Formative assessment conducted in primary school, aims to work with each student, identifying the achievements of pupils and to determine the level of formation of skills, abilities, as well as the systematic measurement of the educational progress of students. Formative assessment is significant for students, since the student must learn to set a learning task for himself, find ways to solve it and evaluate his own actions and achievements [5].

REFERENCE

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 марта 2014 года №258 «О Стратегическом плане Министерства образования и науки Республики Казахстан на 2014-2018 годы»
2. Ананьева Б.Г. «Психология педагогической оценки»М.: Педагогика, 1980
3. Е.П. Ильин. Мотивация и мотивы. /http://www.klex.ru/uj/
4. Е.П. Ильин, Н.А. Курдюмова. Методика «Направленность на отметку» / http://www.psihu.net/library/file2045/ 5. Чошанов М.А. Школьная оценка: старые проблемы и новые перспективы // Педагогика. 2000.
5. . Формативное оценивание в начальной школе. Пособие для учителя. Дудкина О.И., Буркитова А.А., Шакиров Р.Х. 2012 г

UDC 378.07.811.113

Tazhibayeva A., Bachelor student, group 415, «5B011900-Foreign language: 2 foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aynura.97.kz@mail.ru
Scientific supervisor: **Zhumabekova G.B.** Candidate of Pedagogy, e-mail: zhuma_a@mail.ru

THE DEVELOPMENT OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN BASIC SCHOOL LEARNERS USING AUTHENTIC AUDIO AND VIDEO MATERIALS

Abstract: The article considers the role of socio-cultural competence at foreign language lessons in basic school, the interaction between intercultural competence and socio-cultural competence, the use of authentic materials at foreign language lessons.

Keywords: socio-cultural competence, foreign language education, authentic audio and video materials.

Тажибаева А., студент бакалавриата, 415 группы, «5В011900 - ИЯ: 2 ИЯ», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: aynura.97.kz@mail.ru
Научный руководитель: **Жумабекова Г.Б.** кандидат педагогических наук, e-mail: zhuma_a@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АУТЕНТИЧНЫХ АУДИО И ВИДЕО МАТЕРИАЛОВ

Аннотация: В статье рассматривается роль социокультурной компетенции в иноязычном образовании, а также ее формирование у учащихся основной школы, связь между межкультурной и социокультурной компетенций и использование аутентичных материалов на уроках иностранного языка

Ключевые слова: социокультурная компетенция, иноязычное образование, аутентичные аудио и видео материалы.

This article is devoted to the consideration of the formation of the socio-cultural competence of primary school students in foreign language lessons using authentic materials.

The main goal of foreign language education is the formation of a secondary linguistic personality, ready and capable of intercultural foreign language communication [1, p. 6]

Socio-cultural competence is an integral part of foreign language education. Professionals in the field of pedagogy present a number of theories of socio-cultural competence that determine its relationship with intercultural competence in teaching a foreign language.

According to V.V.Safonova, socio-cultural competence is the ability to compare the studied linguocultural communities, interpret intercultural differences and act adequately in situations of intercultural interaction disorders [2, p. 4].

S.S. Kunanbayeva considers the co-study of language and culture in her scientific works. The cognitive-linguoculturological methodology of modern foreign language education developed in the domestic methodological science puts forward the formation of a “subject of intercultural communication” as the goal of education, while language and culture are an integral part of the cognition process [3, p. 168].

Socio-cultural competence is understood as the totality of knowledge about the realities of the country of the language being studied, national and cultural features of the social and speech behavior

of native speakers and the ability to apply this knowledge in communication practice and observe specific customs, etiquette, rules and stereotypes of behavior.

The formation of socio-cultural competence occurs as a result of:

expanding the volume of linguistic and regional knowledge due to new topics and problems of verbal communication

gaining extensive knowledge about the country or countries of the language being studied, their science and culture, historical and modern realities, public figures, the place of these countries in the world community and world cultural space

the acquisition of skills related to the adequate use of language tools and rules of speech and non-speech behavior in accordance with the standards adopted in the country of the language being studied

Socio-cultural component in the content of teaching foreign language plays a significant role in the development of the learner's personality, as it provides an opportunity not only to get acquainted with the cultural heritage of the country of the language being studied, but also to compare it with the cultural values of his country, which contributes to the formation of the student's general culture [4, p. 899].

The Concept for the Development of Foreign Language Education of the Republic of Kazakhstan states that the level of foreign language instruction in grades 5-7 should provide students with the opportunity to communicate with their foreign peers and adults in limited standard situations in the social, educational, labor and social and cultural spheres of communication, understand by ear and when reading texts, including texts of a pragmatic nature, built mainly on familiar language material, write a postcard, fill out a questionnaire, write a letter by analogy with the sample. [5, p. 8]

In my opinion, when revealing the structure of the socio-cultural component of language teaching, one should proceed from the structure of the cultural phenomenon itself. Culture, in its broadest sense, is the only source from which the content of education as a whole is drawn, since education always performs one common function - transferring the level of culture reached by this society to the younger generation for preservation and its further development.

The formation of socio-cultural competence is not without the help of authentic materials.

Authentic materials are those texts, videos, and audio that were originally created for a different purpose, not for language learning. These are the materials that quietly existed in the English language culture before us with our desire to learn English. These are materials that are not adapted and simplified for non-native speakers, that is, foreigners studying the language. These include: newspapers and magazines, tickets for transport, to the theater, letters, advertising, radio and television programs, and announcements of the country of the language being studied.

The perception of foreign language speech is one of the most important and complex types of speech activity. Therefore, when teaching a foreign language, audio and video recordings are used. They give children the opportunity to hear genuine speech in English, are a role model that has a beneficial effect on the quality of their pronunciation, as well as on the formation of the ability to understand speech by ear.

When teaching listening perception of speech, it is necessary, first of all, to develop auditory-pronunciation skills and speech hearing based on the speech of native speakers. And in this case, it is the authentic audio-video texts that allow students to hear the speech of native speakers, which reflects live reality, features of the national culture. The functions performed by authentic materials in the educational process are diverse. Firstly, for learners of gymnasiums, this is a source of information, since audio and video materials clearly demonstrate the studied subject in a natural setting. Secondly, the motivational component is important: authentic design develops the childrens' ability to understand foreign language in natural conditions. Audio and video materials can also perform an integrative function, combining educational material contained in other sources, and reflecting the phenomena and processes of the modern world. Thanks to the combination of audio and video sequences, authentic materials demonstrate authentic speech patterns, illustrate the norms of the modern language and the changes that have occurred in it lately. Audio materials that are delivered in foreign language lessons in a primary school are usually auditioned twice in order to hear and understand correctly the content of the material, since the level of primary school students is Pre-Intermediate.

Authentic audio and video materials include video blogs of native speakers that exist in the Internet, in particular YouTube, announcements at the airport and train stations recorded on the recorder, as well as quizzes and talk shows and news on broadcasting and television channels and many other types.

The possibilities of Internet resources for improving listening skills based on authentic audio and video texts when learning a foreign language, particularly English language, are unlimited. For example, the World Service Air Force provides the opportunity not only to read, but also to listen to news in English on the BBC Website. Moreover, in addition to broadcasting, this service has a BBC Learning English project, which, being the most popular program, assists students in learning English, especially at the first stage of training. Moreover, there is a large base of interesting free English online podcasts (small audio or video recordings made in the style of a radio broadcast) that contribute to a significant improvement in the perception of English speech by ear. Leading podcasts are native speakers, so you have the opportunity to listen and learn a living language, in the form in which ordinary people in English-speaking countries use it.

Authentic audio and video materials have great potential for solving educational, educational problems with a properly organized lesson by a teacher. Possessing great informativeness of the material, they create an atmosphere of real language communication and are able to ensure successful students' perception of foreign language, increase motivation of students to learn a foreign language.

In conclusion, the formation of socio-cultural competence expands the knowledge of customs and traditions, as well as the culture of the language being studied, develops the ability to avoid conflict situations that may appear in cases of misunderstanding of the language and mentality of two different countries. The use of authentic materials gives a more extensive and accurate concept of the reality of society, culture and mentality of the country of the language being studied.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S., Karmysova M.K., Ivanova A.M., Arenova T.D., Zhumagulova B.S., Kuznetsova T.D., Abdygapparova S.K. The Concept for the Development of Foreign Language Education of the Republic of Kazakhstan – Almaty, 2010. P. 6
2. Safonova V.V. The development of the culture of perception of oral speech in teaching a foreign language // Foreign languages at school, 2011. No. 5.p. 4-5.
3. Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education. Almaty, 2010.S. 248.
4. Kiseleva E.F. Formation of sociocultural competences in foreign language lessons // Young scientist. - 2016. - No. 28. - S. 898-900.
5. Kunanbayeva S.S., Karmysova M.K., Ivanova A.M., Arenova T.D., Zhumagulova B.S., Kuznetsova T.D., Abdygapparova S.K. The Concept for the Development of Foreign Language Education of the Republic of Kazakhstan – Almaty, 2010. P. 8

UDC 378.07.811.113

Turgumbayeva D., Bachelor student: 5B011900 «Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dana_14.kz@mail.ru

Scientific supervisor Candidate in Pedagogy: **Zhumabekova G.B.,** e-mail: zhuma_a@mail.ru

THEORETICAL BASIS OF AUTHENTIC VIDEO CONTENT FOR DEVELOPING SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract: The article is concerned with the conceptual bases of using authentic video content as a mean of developing sociocultural competence in foreign language teaching.

Keywords: sociocultural competence, communicative competence, cognitive-linguocultural complex, authentic video content.

Тургумбаева Д., студент бакалавриата 5В011900: «Иностранный язык: 2 иностранных языка», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: dana_14.kz@mail.ru
Научный руководитель: **Жумабекова Г.Б.**
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АУТЕНТИЧНОГО ВИДЕОКОНТЕНТА ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы использования аутентичного видеоконтента как средства развития социокультурной компетенции в преподавании иностранных языков.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, коммуникативная компетенция, когнитивно-лингвокультурный комплекс, аутентичный видео контент.

The knowledge, skills and abilities that a student should be fluent in have long been the immediate goal of education. However, in the modern world, this is not enough, because graduate must not just know the basics of the subject, but be competent in it. The idea of forming key competencies in the educational process is quite new. It was first put forward by the Council of Europe experts on educational issues in 1996 in the European Project. This idea found reflected in the new Federal State educational standard basic general education.

Competence - translated from Latin “competentia”, means circle issues in which a person has knowledge and experience.

According to Khutorsky, competency is a combination of interconnected knowledge, skills, methods of activity in a certain range of objects and processes necessary for productive and high-quality action in a certain field. [Khutorsky 2002, 4]

There are the following competencies in teaching: sociocultural, communicative, value-semantic, educational-cognitive, the competence of personal self-improvement.

Communicative competence refers to a group of key ones, i.e., those that have special significance in human life, therefore, close attention should be paid to its formation.

Communicative competence includes knowledge of the required languages, group work skills, ways of interacting with surrounding and remote people and events, owning various social functions in the team. The student must be able to introduce himself, write a letter, questionnaire, ask the right question, lead a discussion, etc. To master these competencies in the educational process, the necessary and sufficient number of real objects of communication and ways of working with them for the student at each level of education within each studied subject or educational field is formed.

There are reasons to believe that communicative competence affects learning success. Consider an ordinary example from school life: if a student is shy about answering at the blackboard or experiencing excessive excitement, his actual answer (as the embodiment of a communicative competence) will not reflect true knowledge, because it will be worse, and the grade, respectively, lower. Negative experience gained can adversely affect subsequent learning activities.

According to Kunanbayeva S.S. the content of professional foreign language education is based on the cognitive-linguacultural methodology and the modeling of foreign language education competence, as modeled educational process focused on the final (competence) result close to conditions of real communication [11].

S.S. Kunanbayeva considers the content of foreign language education in two aspects: subject and processual. Subject content considers thematic-textual units in communicative spheres and communicative topics. The characteristic feature of the subject content is a cognitive-linguocultural

complex (CLC). Cognitive-linguocultural complex is an educational material that includes communicative complex, communicative spheres, thematic-textual units and situations that enable students to feel himself/herself in two linguocultural spaces. The processual aspect consists of communicative tasks, exercises and problems, collection of typical situations, case-studies, creative essays, etc. which is provided by the co-called communicative complex (CC). Therefore the organizational basis of the subject aspect of the content is allocated under communicative spheres.

S.S. Kunanbayeva identifies three main stages within a context-based of educational program:

- the preparatory stage of context-based communication;
- the stage of modeling the typical communicative situations;
- the stage of professional communication.

Each stage is divided into three sub-stages which start from the easiest one as familiarization of the subject content and different types of models of communicative situations into the complicated stage as the development of context-based communicative skills.

Every stage introduces various types of exercises that leads to professional communication and develops a set of professional intercultural competences.

According to S.S.Kunanbayeva the intercultural communicative competence (ICC) includes the following sub-competences: lingual-cultural, social, sociocultural, conceptual, personally-centered, cognitive and communicative. At the present stage of development of foreign language teaching methodology there is a necessity and the need to strengthen the sociocultural training component of intercultural communicative competence, and it is absolutely justified. Learning a foreign language, students are attached to a different culture.

According to T.A. Beetle, sociocultural competence is a universal characteristic of a communicant, characterizing its theoretical and practical readiness for sociocultural activity. [Zhukova, 2007, 7]

The definition of sociocultural competence of P.V. Sysoeva is, first of all, the level of knowledge of sociocultural characteristics when using a foreign language in various situations. In his definition, he identifies three aspects of sociocultural competence: knowledge, communication experience and experience in using the language. [Sysoev 2008, 45]

Summing up the definitions and arguments of linguists within the framework of sociocultural competence, it is possible to conclude that the knowledge that a student gains in a foreign language lesson must be worked out in the process of performing speech exercises within the framework of the topic under study.

The formation of sociocultural competence occurs only if the student, when receiving the material, can evaluate it relative to his norms and values, being able to reflect. The semantic experience of students is also a necessary component of sociocultural competence. The continuous trajectory of students from searching for new information, its analysis and understanding to create new material will be intended as a source of information for other participants. From this, it is possible to conclude that each person participates in the formation of a single sociocultural space of activity, communication and the formation of personality.

In the formation of sociocultural competence, the content of training involves:

- formation of knowledge about one's country and countries of the language being studied (geographical location of countries, their capital, political structure, sights, traditions, cultural heritage of the countries studied language, mentality, as well as the style and rhythm of life of people of a certain culture or country).
- development of the ability to correlate one's own and foreign language culture, perceiving differences as the norm within the multicultural world; flexibly use different strategies to establish contact with representatives of other cultures; represent your country and its culture;
- fostering readiness for communication and cooperation with people in the non-cultural environment, cultural impartiality, tolerance, speech and sociocultural tact and courtesy.

In the process of communication of representatives of different nationalities, difficulties may arise in understanding due to a diverse attitude to realities and differences in the development of these realities in different countries. The reason for this can be historical changes in the country, differences in traditions and customs, characteristic features of culture. Knowledge of the specifics of the country

of the language being studied is very important. This importance leads to the creation of a sociocultural approach to teaching a foreign language.

Considering the difficulties in involving students in the studying process, it is important to note that the submitting of socio-cultural information in the lesson activates the cognitive interest of students, inclines students to discussions, due to which it favorably affects the development of their communicative skills and motivates the further study of the language.

The ability to compare countries and their historical formation, cultural level and characteristics of people living in a particular territory is one of the dominant criteria of sociocultural competence. It is very important to instill in students the value of respect for other cultures, their traditions and customs, as well as to teach to express a tolerant attitude to representatives of any nation.

In any situation, students must behave with dignity, without distortions represent the culture of their country, taking into account the opinions of others, especially in a foreign environment, but be able to adhere to their own point of view.

In order for the level of understanding when communicating with representatives of a foreign nation to be sufficiently high, it is important to have not only communication skills, but also the ability to behave appropriately in various situations, support various kinds of topics, and correctly act in social and communicative roles. However, the successful application of basic knowledge about the culturally determined communicative specifics of foreign speech, as well as the totality of skills to take into account the existing intercultural communicative discrepancies during communication with native speakers of a particular foreign language.

A.A. Opanasenko talks about many development opportunities sociocultural competence, however, emphasizes the creation of spontaneous situations in which it is easier to interest students. So, for example, you can introduce students to the texts of popular songs, poems. A.A. Opanasenko emphasizes: “It is important that the involved materials to be authentic because working with such texts, students immersed in the element of language, which means they naturally learn the specifics of foreign speech. Authentic materials help children to develop important language skills, promoting linguistic and intercultural competencies. They expand vocabulary, knowledge of grammatical structures, improve translation skills, oral and written speech skills, ability to work with phraseological units, develop linguistic guesses, philological thinking, etc. ”[Opanasenko 2017, 27]

Following the judgments A.A. Opanasenko and other scientists, the use of various types of authentic materials, in particular video, in foreign language classes, is a very effective way to improve the level of sociocultural competence. Imitation of a foreign language environment takes in the methodology of education quite an important place. It is in connection with this that the concept of “authenticity” is firmly entrenched in the field of studying foreign languages. «Authentic (greek - authenticos)» is actual, coming from the original source. Accordingly, such definitions as “fake” will be antonym.

By authentic, it is taken to understand those materials that are created and intended directly for native speakers, the so-called «real texts» [Allan 1985, 181].

Linguists believe that “authentic material is not intended for educational purposes and is not adapted to the needs of students, taking into account their level of language proficiency. It reflects national characteristics and traditions of the construction and functioning of the text”[Asimov, Schukin].

In addition to obtaining information about the features of linguistic realities when watching authentic videos, students, with the right materials, are immersed in the problems and life of their peers in the country of the language they are studying, which, in turn, increases interest and increases the level of motivation.

Despite the addictions of modern students to science fiction films, it is very important to watch authentic video materials, since the reflection of reality in them is much more authentic. When watching authentic films, students see a “living” language, in the form in which it is adopted in the country of the language being studied, not adapted. Accordingly, in order to show the picture of a foreign-language world quite fully, work with authentic materials is needed to simulate real communication.

To make the learning process more interesting, diverse and memorable, teachers must use authentic materials. Thanks to the visual and auditory base, lexical, phonetic, grammar material is

absorbed much more productively. As well as experts say, it's quite effective to use authentic materials in review lessons, as picture and sound help to learn the linguistic realities and facts about the country of the language being studied.

It is important to understand the features of the filing of educational material through videos:

1. information is presented through art that determines the presence of a figurative model of the introduction of the material. The model highlights the presence of the plot and composition. The emotional background creates the conditions for real motivated communication, among other things, students formed evaluative thinking;

2. the material is introduced dynamically and emotionally, which is favorable affects the absorption of information, increasing the likelihood reproduction of this content in the future.

Unleashing the creativity of students is an important aspect of the learning process. Authentic footage and right the formed set of exercises for them allows students to uncover potential, develop imagination and model close to real situations. At the same time, the adoption of linguistic realities in the learning process allows students to project what they see into real life with communication with native speakers.

REFERENCE

1. Kunanbayeva, S.S. (2013). The modernization of foreign language education: The linguacultural communicative approach. United Kingdom: Hertfordshire Press, pp.105-231

2. Allan M. Teaching English with video. London: Longman, 1985

3. Zhukova T.A. Educational technology for the formation of socio-cultural competence of future teachers: Abstract. dis. Candidate sciences. Samara, 2007

4. Sysoev P.V. Linguistic multicultural education: Theory and practice. - M.: Glossa - Press, 2008 .-- 385 p.

5. Opanasenko A. A. Development of the sociocultural competence of students in foreign language lessons in a modern school // Scientific and methodical electronic journal "Concept". - 2017. - T. 33. - [URL: http: //e-koncept.ru/2017/771130.htm].

6. Khutorskoy A.V. Key competencies and educational standards // Internet-journal "Eidos" - 2002. [URL: http: //www.eidos.ru/journal/2008/0423]

УДК 378.016:811,512.122

Абитова Ж., докторант «6D011700 - Қазақ тілі мен әдебиеті», ҚазҰҚызПУ, Алматы, Қазақстан
Жетекшісі: п.ғ.д., проф. **Сүлейменова Ж.**
e-mail: janar.abitova@mail.ru
abitova.janar@gmail.com

ҚАЗАҚ ТІЛІ СӨЗЖАСАМЫН ЛИНГВОКОГНИТИВТІК НЕГІЗДЕ ОҚЫТУДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ-ЛОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор қазақ тілінде сөз жасауға философиялық-логикалық аспектінің негіз болатынын қарастырады. Сөзжасамдық құбылыстарды оқыту туралы пайымдау, ең алдымен, логикалық-философиялық тұрғыдағы тұжырымдарға негізделмек. Сөзжасамдық құбылыстарды оқытудың логикалық-философиялық тұрғыдан негізделуі ғылыми білімнің толықтай дербес дамып отыратындығын көрсетеді.

Тірек сөздер: сөзжасам, когнитивті лингвистика, когнитивті оқыту, философиялық-логикалық аспекті.

Abitova Zh., PhD student «6D011700 – Kazakh language and literature», KNWTTU Almaty, Kazakhstan
Supervisor: prof. **Suleimenova Zh.**
e-mail: janar.abitova@mail.ru
abitova.janar@gmail.com

PHILOSOPHICAL-LOGICAL ASPECTS OF TEACHING THE KAZAKH WORD FORMATION IN LINGUOCOGNITIVE BASIS

Abstract: In this article, the author considers the philosophical and logical aspect of word formation in the Kazakh language. The teaching of word-formation phenomena is based, first of all, on logical and philosophical conclusions. The logical and philosophical substantiation of the teaching of word-formation phenomena indicates that scientific knowledge is developing in full.

Keywords: word formation, cognitive linguistics, cognitive learning, philosophical-logical aspects.

Философия ғылымында адамның ақиқат әлемді тіл арқылы тану мүмкіндігі шексіз. Мұнда философтар обьектінің қай жағынан берілгеніне, білімнің негізгі мазмұны қалай және қандай тәсілмен берілгеніне қарай оның эмпирикалық және теориялық түрлері барын көрсетеді. Ақиқат әлемді танудың теориялық және эмпирикалық түрлері өзара ұстанымдық тұрғыдағы ерекшеліктерімен айқындалады. Ал бұл дегеніміз – диалектикалық логиканың басты зерттеу әдісі болып табылады. Лингвокогнитология ғылымындағы дүниетаным ұғымының реалды

көрсеткіші ұлттық дүниетаным арқылы беріледі. «Адамның дүниемен байланысы, оны тануы белгілі ұлттық жағдайда қалыптасатындықтан, дүниетанымның ұлттық белгілері болады. Ол белгілері мен көріністері осы халықтың діліне тәуелді. Бұл – халықтың бейнелеу дүниесі, символдары (рәміздері) мен салт-жоралары, сезіну, ұғыну ерекшеліктері» [1, 181 б.] ретінде көрінсе, ұлттық дүниетанымның басты көрсеткіші – ұлттық мәдениет пен ұлттық тіл екендігі белгілі. Ал, «халықтың мыңдаған жылдар бойындағы шығармашылығы, онда қауым мен жеке адамның рухани ізденісі, халықтық даналығы мен адамгершілік нышандары оның тілінде жинақталады» [2, 206 б.]. Ұлт тілінен көрініс тапқан қазақтардың мәдениеті мен дәстүрінен, діни-мифологиялық наным-сенімдерінен, тұрмыс-салтынан, жалпы құндылықтар жүйесі мен этностық болмысының, дүниетанымының ментальды ерекшеліктерінен мағлұмат беретін тілдік бірліктер қазақтың ұлттық болмысын айқындайтын сөзжасамдық тілдік бірліктермен астасып жатады. Соның негізінде «ұлттық мәдениеттің мәні ұлттық санада», этностық тұтастық, рухани кеңістік қалыптастыруымен сипатталады. Оның айқын көріністері ұлттық психологиялық негіздегі сан қырлы символдық жүйе мен тілде көрінеді. Соның нәтижесінде мәдениеттің негізгі арқауы сақталады, жаңа сапада жаңғырады, ұрпақтан ұрпаққа жетеді.

Ұлт танымын суреттейтін сөздік қордағы сөздердің жасалу жолы лингвистикалық тұрғыдан да, когнитологиялық тұрғыдан да үндес екенін байқаймыз. Жалпы сөзді адам санасындағы танымдық процестер нәтижесінде танылған ұғымның тілдік бейнесі деп қарасақ, лексикалық қордағы ортақ лексемалардан, түбірлес сөздердің даму ерекшелігінен, сөз жасаудың амал-тәсілінен де логикалық-философиялық негізді айқын көреміз.

Сөзжасамды оқытуда оқушылардың танымдық құзіреттілігін қалыптастыру үшін сөзжасамды оқытудың жаңа арналарын анықтап, сол жаңалықтарды дәстүрлі бағытпен ұштастырғанда ғана қол жеткізуімізге болады. Осы орайда аталған мәселені шешуде білім алудың діңгегін логикалық-философиялық тұрғыдан негіздеудің қажеттілігі айқындалатыны сөзсіз. Ежелгі заманнан бүгінге дейін жалғасып келе жатқан философиялық ой-пікір тұлға, тіл мен ойлау, тіл мен сана, тіл мен танымның арақатынасы туралы пайымдаулар болып табылады. Сөзжасамды оқыту арқылы тіл тұтынушының танымдық құзіреттілігін қалыптастырудың логикалық-философиялық негіздері мына мәселелерді қамтиды: ойлау-сана-таным.

А.Байтұрсынұлы сөз өнеріне тірек болатын адам санасының үш негізін атап көрсетеді: Ақыл, Қиял, Көңіл. Әрі қарай: *ақылдың ісі –аңдау, қиялдың ісі – меңзеу, көңілдің ісі – түю, талғау* деп әрқайсына тән қызметтерін талдайды. *«Тілдің міндеті – ақылдың аңдауын аңдағанынша, қиялдың меңзеуін меңзегенінше, көңілдің түюін түйгенінше айтуға жарау»* [3, 141-б.]. Тілді танудың антропоцентристік парадигмасы бойынша, адам санасы мен ойлау процесіндегі құбылыстар тіл арқылы ғана белгілі болады. Осы тұрғыда ғалым ойлаудың екі түрін көрсетеді: тиісінше ойлау, түйісінше ойлау. «*Тиісінше ойлау: заттің «бойына біткен сипатын» ғана ойлап, сол тұрғыда сөзбен беру, түйісінше ойлау: зат туралы «адамның қосқан, таңған сипаттары*». Сондай-ақ ғалым тілдің (ойладың) тиіс жағына көрік керек емес, нақты шындық керек, түйіс жағына көріктеу, әдемілеу қажет, ол қиял шығаратын сөз дейді. А.Байтұрсынұлы тіл арқылы танылатын ойдың қиял, ақыл, негізімен қатар көңіл негізінің де бар екендігін дәлелдейді.

Тілді когнитивтік тұрғыдан қарастырған еңбектерде тіл адамға және дүниеге бағыттылған екі жақты субстанция ретінде түсіндіріледі. Дүниенің тілде бейнеленуі А.Байтұрсынұлының пайымдауларында «даналық» деген ұғым арқылы түсіндіріледі: *«адамның зейіні бүтін ғаламды тануға жұмсалып, дүниедегі бар нәрсенің барлығын, яки бар деп ұйғарылған нәрсенің бар-жоқтығын танып, белгілі бір қараға келгенде адамда үлкен бір ұғым пайда болады. Сол ұлы ұғым жүйесі даналық деп аталады. Даналықтың мақсаты бүтін ғаламды танып, бүтін ғалам атанған дүниенің жұмбағын шешпек»* [3, 211-б.] Автордың «даналық», «ұлы ұғым жүйесі» туралы ойлары тілтаным тарихындағы тіл арқылы берілетін «дүниенің тілдік бейнесі» идеяларымен үндеседі. Бұдан шығатын қорытынды: болашақ кемел тұлғаны қалыптастырудағы білім мазмұны мен оны меңгертудегі педагогикалық әдістер логикалық және философиялық тұрғыда қарастырылады. Қазіргі таңдағы білім беру саласына қатысты зерттеулер философия ғылымындағы болмысты тану мен түсіну бастаулары мен салаларына соқпай кетпейді. Бүгінгі педагогика мен оқыту саласының ғылыми зерттеулері өз теориялық тұжырымдарында, зерттеу

әдістері мен әдіснамасы және жалпы концепцияларында философияның көптеген бағыт-бағдарларын, теориялық көзқарастарын басшылыққа алады.

Сөзжасамды оқу үдерісінің логика-философиялық негіздерін сөз етуде пәннің тақырыптық мазмұны мен нысанындағы жаңа сөздердің лексика-семантикалық мағынасы арқылы репрезентацияланатын, ұлтқа тән ұғымдардың философиялық мазмұнын айтпай кетуге болмайды. Мысалы, тілдік жүйедегі жекелеген сөзжасамдық бірліктер тілдік қолданыстардың бір немесе бірнеше қатарында кездесіп, ұлттық философиялық дүниетанымға бағдар сілтейтін концептік қолданыстардың мәні логика-философиялық мәнерде айқын ашылады. Мәселен, *көк* тілдік бірлігі лингвистикалық жүйеде төмендегідей мағыналарды білдіреді:

1. зат. е. – аспан әлемі.

2. сын. е. – заттың сынын білідіретін түс атауы мәнінде қолданылады.

3. зат е. – Көк Тәңірі, ғаламды жаратушы мағынасын білдіретін тілдік бірлік.

Семантикалық тәсіл арқылы жасалған сөзжасамдық бірліктің логика-философиялық мәні – халық тіршілігі мен танымындағы ұғымдық орны төмендегі поэтикалық мәтін – «Күлтегін» дастанында айқын көрінеді:

«Көк өзінің биігінен менің әкем Елтеріс қаған мен шешем Елбегі қатынды басқарып, оларды (халыққа билеуші етіп) көтерді. ...Биікте көк төменде қара жер жаралғанда, екеуінің арасынан адам баласы жаратылған» .

Поэтикалық тіл иесі – халықтық дүниетанымның өкілі. Тіл арқылы репрезентацияланған ұғымның ұлт философиясы мен танымындағы концептосферасындағы *«аспан», «жаратушы» «заттың түсі»* мәндері оқыту барысында логика-философиялық білім негіздерін қолдану арқылы ашылады. Сөзжасамның когнитивтік-семантикалық өзегіндегі антрополингвистикалық білім мазмұны да философия негіздерімен сабақтас келеді. Осы себепті де аталған тілдік құбылысты философиялық негізде түсіндіруде оның ұлттық болмыстағы мәні толыққанды ашылады. Осы сөзжасамдық қатар құраушы лексикалық бірліктердің әдеттегі тіл тұтынушысындағы қолдану жиілігінің әркелкілігі түсінікті. Тілді қазіргі қолданушы осы сөзжасамдық тізбектегі мағыналардың заттың түсі мәніндегі қатарын жиі қолданады да, заттық және діни мәндеріндегі тілдік-философиялық негіздерін тілді тұтынушы ретінде аша бермейді. Әрине, сөзжасам болатын тілдік бірліктердің барлығын да когнитивтік тіл білімінің ғылыми негіздері арқылы түсіндіру мүмкін емес. Алайда, атаулардың жасалуындағы семантикалық тәсілдерінің халықтық-философиялық негіздері жоқ емес. Сондықтан да оқытудың әдіс-тәсілдерін түрлендіруде логикалық-философиялық қағидаттарды ескерген жөн.

Білім мазмұны жоқ жерде оқытудың әдіс-тәсілдерін түрлендірудің түпкі нәтижесі осал болмақ. Мысалы, сөзжасам тілдік құбылыс ретінде танылып, оның мазмұндық мәні ашылмаса, оны тіл тұтынушы өз өмірінде дұрыс қолдануға қатысты дағдыларды меңгеруге қабілетсіз болады. Алайда сөзжасамды оқытуда позитивизмнің идеясымен сабақтасатыны – сөзжасамды меңгертудің де маңызды екендігіне дәлел. Өйткені құрылымдық лингвистикада сөзжасам туралы тілдік ақпараттар оқулықтарда жақсы берілгенмен, оны оқытып, меңгертуде олқылықтар бар екендігін көреміз. Себебі білім алушылар морфологияда сөз таптары, сөздің құрылысы сияқты мәселелерде шатаса бермейді, ал сөзжасамға келгенде оларды сөзжасамдық қатарлармен бірге тауып, тізбектеп айтуда, олардың морфологиялық бірліктерден айырмашылықтарын дәл тануда, жаңа сөздердің мағыналық байланысын, яғни семантикалық құрылымын ашуда кедергілерге кездеседі. Тіпті, сөзжасамға қатысты тест сұрақтарын құрастыру, шешу т.б. жұмыстарда проблемалар туғызып отыратын күрделі мәселе осы сөздердің жасалуы болып табылады. Сондықтан сөзжасамның мазмұнынан бөлек, оны оқытып, меңгертудің де әдістемесін жасау аса қажеттік тудырып отыр. Бұл орайда сөзжасамды оқытуда танымдық, семантикалық талдаулар жүргізу арқылы оқыту әдістемесі маңызды деп санаймыз.

Тіл – санадағы (психикадағы) ұғымның репрезентациялық-формалық көрінісі болғандықтан, дағдаландыру, автоматтандыру сипатында емес, сөзжасам тілдік бірліктің барша копцептілік құрылымдарының санада тұрақталуы арқылы жүргізіледі. Мәселен,

1. Жай. Зат. е. – найзағай, жасын, табиғат құбылысы;

2. Жай. Зат. е. – тұрмыстағы күнделікті, қалыпты жағдай, ахуал;

3. Жай. Зат.е. – мекен-тұрақ мағынасындағы қолданыс;
4. Жай. Ет. – жазу, ыдырату, тегістеу мағынасындағы қолданыс;
5. Жай. Сын. е. – қатардағы, қарапайым мағынасындағы қолданыс;
6. Жай. Сын. е. – жайлы, ыңғайлы мағынасындағы қолданыс;
7. Жай. Үст. – ақырын, баяу мағынасындағы қолданыс.

Тілдік бірліктердің осы келтірілген семантикалық мағыналарын тілді тұтынушы мәтін ішілік қолданыста адресат мақсатына сай айқын қолданатындай ыңғайда өзектейді. Сөзжасамдық тізбектер тілдік қолданысқа түскен уақытта адресат пен адресант санасында өңделіп, жаңа сөз мағынасында жұмсалуы логикалық қисындылыққа құрылады. Тілдік прагматизмдегі логикалық туралықты сөзжасамдық бірліктердің мәтін мазмұнына сәйкес қолданысынан анық көруге болады.

Сөзжасам құбылысы логика ілімінің заңдылықтары: тепе-теңдік, қарама-қайшылықтың жоқтығы, негіздеудің жеткіліктілігі деген мәселелерді сақтаған жағдайда шынайы әлемді тануға қол жеткізеді. Мұндағы заңдылықтарда ойлаудың айқындылығы мен қайшылықсыздығы, ойдың дәлелділігін қамтамасыз ететін материалдық әлемнің бөлшектері арасындағы қатынастарын бейнелеуге арналған. Яғни, білім беру жүйесіндегі логика-философияның теория ретінде пайда болуы ойлаудың мың жылдық практикасының тереңінен тамыр тартатындығын көрсетеді.

Лингвистикалық білім аспектілеріне логика мен философияның теориялық призмасымен қарау нәтижесінде сөзжасамдық құбылыстарға мақсатты түрде бағытталған, күрделі-құрылымдық, танымдық мазмұны кеңейтілген сөзжасамдық единица деген қорытындыға тоқтауға болады.

Сөзжасамның тілдік табиғатының өзі логикалық-философиялық категориялар шеңберімен сабақтасып жатыр. Тілдегі сөзжасам құбылысын оқытуда сөзжасамның ішкі ұғыммен байланысты табиғатын ашуда, тұлға қалыптастыруда «сын тұрғысынан ойлау», «дамыта оқыту», «саралап оқыту», «проблемалық оқыту», «Сатылай кешенді талдау », «интербелсенді әдістер» сияқты технологиялар мен оқытудағы диалогтік, топтық және жұптық жұмыс түрлері басшылыққа алынады. Мәселен, сөзжасамды оқытуда, оның анықтамасын тұжырымдауда ғылыми айналымдағы пікірлерді өзара салыстыру және тілдің қазіргі даму сатысындағы, қазіргі қолданыс тәжірибесіндегі тілдік бірліктер негізінде сөзжасам теориясының проблемалық жақтарын анықтау мақсатындағы әрекеттер жоғары мектепте білім алушы тұлғаны тек теориялық біліммен қаруландырып қоймайды, сонымен қатар, қоғамның толыққанды мүшесі ретіндегі тұлғаның бойындағы құзіреттіліктерін қалыптастыруға, дамытуға жол ашады. Тұлға қалыптастырудағы мұндай педагогикалық әрекеттер философиялық тұрғыдағы «білім» және «тәжірибе» ұғымдарына негізделеді.

Сөзжасамдық құбылыстарды оқытудың логикалық-философиялық тұрғыдан негізделуі ғылыми білімнің толықтай дербес дамып отыратындығын көрсетеді. Яғни, тілдік құбылыстардың астарында қаншалықты жалпы философиялық мәнділіктердің жатқандығында емес, оның бар болмысынан білім беру аясының өзектілігіне объективтік зандылықтардың орнығуына логикалық-философияның ықпал ететіндігін көруге болады. Демек, ғылым ретінде білім берудің логика-философиялық мәнділігіне: білім берудің даму үдерісі, пәнаралық теориялар сабақтастығы, пәндік білім берудегі нормативтер мен стандарттары, білім алудың ортасы, білім берудегі қағидаттар мен постулаттар, әдіс-тәсілдер мен гипотезаларды т.б. жатқызуға болады.

Сөзжасамдық құбылыстарды оқытудағы логика-философиялық негізіне: жаңа білім философиясы; тіл мен қоғамдық орта туралы түсініктер (білім психологиясы, әлеуметтану, т.б.), тілдік тәжірибе теориясы жатады. Яғни, логика-философиялық категориялар: ұғым, пайым, тұжырым, танымдық әрекеттер белгілі бір тілдік жүйеде көрініс табады. Тіл мен танымдық семантиканың нәтижелерін күнделікті тұрмыста тұтыну арқылы, алған білімді өндірісте іске асыруды қамтамасыз етеді.

Жоғарыдағы мәселелерге сүйене отырып, жұмысымыздың мақсаты мен өзіндік ерекшелігіне байланысты сөзжасамдық бірліктерді оқытудың логикалық-философиялық заңдылықтарын көрсету үшін мынадай қағидаттарды ұсынамыз:

1. Сөзжасамдық бірліктердің семантикалық табиғатын түсіндіруде лингвистикалық заңдылықтарды сұрыптау;

2. Сөзжасамдық құбылыстардың атау теориясы мен ассоциациялаудағы әрекеттестігін ескеру;

3. Сөзжасамдық категориялардың логика-философиялық мүмкіндігін назарда ұстау;

4. Туынды сөздердің контекстегі қолданысы мен семантикалық мазмұнын білу;

5. Сөзжасам құбылысының танымдық әрекет үдерісіне тәуелді тілтанымдық құбылыс екендігін көрсету [4, 63 б.].

Қорыта келе, сөздік құрамдағы сөзжасамдық бірліктер тілдік сана арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан, белгілі бір дәрежеде халықты адамгершілікке, тазалыққа, әдептілікке тәрбиелеу құралына айналған архаикалық құндылықтар жүйесіне жатады. Халық қолданысындағы сөзжасамдық тілдік бірліктер негізі – ғалам туралы, адамзаттың болмысы жайлы, рухани және материалдық құндылықтар хақында қалыптасқан жалпытүркілік архаикалық таным-түсініктің тілдегі бейнесін сипаттайтын лингвомифологиялық, лингвофилософиялық, лингвомәдениеттанымдық мазмұнға негізделген концептілер.

ӘДЕБИЕТ

1. Философия және мәдениеттану. Құрас.: Алтаев Ж., Ғабитов Т., Қасабеков А., т.б. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 272 б.

2. Философия және мәдениеттану. Құрас.: Алтаев Ж., Ғабитов Т., Қасабеков А., т.б. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 272 б.

3. Байтұрсынұлы А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 272 б.

4. Карбозова Б.Д. Омонимдерді меңгерту: ой жүйесі мен әрекеттестік // Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің хабаршысы. Филология сериясы. – №1/2017. – 58-63 бб.

УДК - 82

Azerbaeva A.M., PhD student of Ablai khan KazUIRandWL, «D059 - Foreign Philology», Almaty, Kazakhstan, e-mail: taritaazer@gmail.com

TYPOLOGY OF CHILDREN'S IMAGES IN THE WORKS OF STEPHEN KING

Abstract: the article discusses the principles of the approach to the image of children in the works of Stephen King. The similarities and differences of these approaches are analyzed in terms of the development of traditional and innovative, specific features of the author's work. The child in the writer's work can be considered both a victim of social living conditions and a carrier of the highest spiritual values, the support of adults who have lost these values.

Key words: children's images, typology of images, "gothic" child, postmodernism, "King's" child, supernatural.

Азербаева А.М., докторант, КазУМОиМЯ имени Аблай хана, специальность «D059-Иностранная филология», Алматы, Казахстан, e-mail: taritaazer@gmail.com

ТИПОЛОГИЯ ДЕТСКИХ ОБРАЗОВ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ СТИВЕНА КИНГА

Аннотация: в статье рассматриваются принципы подхода к изображению детей в произведениях Стивена Кинга. Анализируется сходство и различие этих подходов в плане развития традиционных и новаторских, специфических особенностей творчества автора. Ребенок в творчестве писателя может рассматриваться и как жертва социальных условий жизни, и как носитель высших духовных ценностей, опора потерявших эти ценности взрослых.

Ключевые слова: детские образы, типология образов, «готический» ребенок, постмодернизм, «кинговский» ребенок, сверхъестественное.

The child, as the main character or one of the characters that are fundamentally important in terms of meaning, appears in King's more than forty works of various genre forms - from the story to the epic. Such close attention to this topic can be explained by the influence of several factors. Firstly, the influence of genre specificity is obvious. Working in the "horror" genre, King is happy to use children's images, which achieves several goals at once - he enlivens his own children's fears in the imagination of the reader and awakens the fears of the grown-up. King himself in an interview said:» Terrible stories make us children, right? «[1] Thus, from this point of view, the appearance of child characters in the literature of «horrors» is justified as much as in the children's literature.

Secondly, the child occupies an important place in the philosophical system of the writer himself. The child is the focus of moral potential, a reflection of the well-being of the world as a whole. In addition, in his works, King develops a theme that William Blake touched upon in his collection "Songs of Innocence and of Experience" - the theme of children's "wise omniscience" [2]. Blake contrasts the naivety and purity of a child's soul with a sinful adult consciousness, poisoned by reason and experience. According to King, the adult loses to the child in all respects - the acquired knowledge and experience are not good, but only blurred some inner vision, so that people are no longer able to see and feel what was available in childhood.

And thirdly, the role of the biographical factor is certainly significant. In the autobiographical book "On writing: A Memoir of the Craft", King pays a lot of attention to his own childhood, emphasizing that it was this time that had a fundamentally important impact on him as a writer. "Mine is a fogged-out landscape from which occasional memories appear like isolated trees . . . the kind that look as if they might like to grab and eat you. This is not an autobiography. It is, rather, a kind of curriculum vitae—my attempt to show how one writer was formed." [3, p.17].

Obviously, the frequent appeal to children's images is not only due to various reasons, but also has various goals. Typologically, the entire totality of these images is divided into four distinct groups.

«Scary» children. The images of this group clearly trace the consistent influence of the Gothic tradition. These children, mysterious and frightening, are akin to aliens from another world, and, it seems, it would not be a mistake to say that they perform the same function as the various infernal creatures in Gothic novels. Their actions are not explainable by habitual logic, their connection with otherworldly forces is emphasized in various ways (even if the narrative is conducted in a realistic manner). They embody evil, arise at climaxes and are "external" to the protagonist. However, there are modifications of images of this type. In some cases, for example, in the story "Apt Pupil", King inverts the traditional scheme, putting the "scary" child, usually a representative of "external" forces, in the place of the protagonist. In this case, the "terrible" does not surround the hero, but arises within him, not the reader with the hero finds himself in another world, but the character of another world breaks through the barriers of "normality" and sanity into the reality where the reader exists. In an interview, King himself describes this evolution of his own vision: "What scares? Frightening darkness, invisible, unknown. But the worst thing is ourselves. And the farther, the less in my books there is "external terrible". More and more horrors nesting in ourselves." [4]

Children's images of this type have another source. Since the time of the Great Depression, the archetype of a demon child has flourished in American cinema. This is not a common figure in European Gothic. The abundance of scary / dead / deadly children in the United States cinema goes beyond the Gothic tradition and is not in any way King's creative material. His "demonic" fathers rather than their children, receiving hope for a chance and salvation. The appearance of "scary» children in King is more likely a tribute to some well-established archetype, more related to cinema than to literature.

Examples of works with characters of this type: "Rage", "Children of the Corn", "Sometimes they come back", "Apt pupil", "Pet Sematary".

«Power Carriers» are perhaps the most vivid - and most famous - characters in the entire work of the writer. They are Carrie, Charlie from «Firestarter», Danny from «The Shining». A child, as a creature close to another world, is naturally endowed with superhuman abilities, which, in turn, work as a kind of magnifying glass - sharpen human vices, expose the inevitability of moral choice and the need for responsibility for it.

Outcast among peers, 16-year-old Carrie White, the hunted daughter of a sectarian, discovers

supernatural abilities. King shows what kind of storms are raging in Carrie's child's soul, how the clear light of purity is mixed with darkness coming out of the abyss of loneliness and resentment. And it seemed that everything would end well. Carrie escaped from her mother's «tenacious embrace», appeared at the graduation party at school, turned out to be so beautiful that she was suddenly chosen the queen of the ball. But - it will not be good. To save Sodom, ten righteous men were needed. To destroy the city of Chamberlain, two evil pranksters were enough to knock over a bucket of pig blood onto a girl and her companion. But the matter - and this is the most terrible - not only in these two. Over the bloodied Carrie - red, with white eyes sparkling like a cartoon horror story - everyone present laughs. Lord, who would stop here from laughing! - that's the whole horror ... King suddenly pulls us out of the plot events, makes us look deep into ourselves, see and his involvement in the death of human souls - and realize that we all deserve the infernal flame. You have to pay for everything. The shocked Carrie opens the abyss lurking in it - and first burns the school together with everyone who was in it, and then turns the whole city into flaming hell. She sees herself as those whom she can only imagine in the midst of fire and death - a fiend of hell. One can argue about Carrie's spiritual status, but a different answer seems to be most true. In the climactic scene of the novel, when the destruction of the city takes place, Carrie loses self-identity, turns into a conductor of power that brings retribution to the world. This assumption is confirmed at the compositional level. All previous scenes with the participation of Carrie are given through the prism of her perception, using indirect and improperly direct speech; to describe the denouement, the author uses newspaper reports, official documents, direct speech of other characters.

The role of the "sword of justice" was also prepared for Charlie in the novel "Firestarter". With the help of her gift she destroys a government agency conducting experiments on people that is very illegible in its means. However, the most impressive image in this respect is Dinah, a blind girl from the novel "Langoliers". She faces a ruthless choice - the death of one «bad» person or general death. However, Dinah makes a choice without hesitation. She actually feeds Craig Toomy to the hell out of herself, repeating to herself: "I am very sorry to have to do this, Mr. Toomy ... But we need you". It sounds monstrous. But in order to understand the act of Dinah, one must see the situation through her eyes. The girl knows that in a few minutes all ten involuntary inhabitants of the world will rapidly die. And only Craig Toomy, one of the doomed, can distract the langolerian monsters and give a chance to others. And only she, Dinah, can push him to it. Such a choice almost demented King's adult character, Johnny in the novel The Dead Zone. Staying "clean" in such an uncompromising situation is not the most difficult. Dinah is three times closer to another world than all the other heroes: she is a child, she is blind, she is dying. And therefore, it is able to rise above the relative categories of good and evil of the human world to a certain absolute.

Thus, spiritual purity and mystical power make these children a kind of "punishing angels" (Craig Toomy, who goes after Dinah to death, sees her as a bright "morning angel"), purity allows a verdict to be pronounced, and the force that they involuntarily are, administers the highest justice.

Five-year-old Danny, the hero of the novel «The Shining», is somewhat out of this series. Although formally, he, of course, belongs to the group of "carriers of power" (he "shines" - has the gift of clairvoyance), he substantively refers to the type of "victim", which will be discussed below.

«The victim». Characters of this type are not so much figures as a certain moral constant, with respect to which the universe unfolds and receives an estimate. In connection with this type of images, it seems quite appropriate to single out the "tear of a child" motive in Stephen King's work, because it is precisely children's suffering that acts as an absolute criterion among the relativity of the "adult" world. A child in the midst of a vast world, as its highest value, most important force, and moreover, is a criterion for the right of this world to exist and the court of this world. King named one of his books simply by the name of the main character, the dog - "Kujo". And it has a simple plot: the fury of a huge dog leads to the death of four people. And the last one is a little kid. Why did it happen? "What is it, God's judgment? And for what?"- the exhausted woman asks her questions for the third day with her four-year-old son in a car hot from summer heat, beside which the distraught dog is on duty. Although the answer, it would seem, should be obvious to her. Her own adultery no more than the day before by a terrible press fell upon their family. Our sin falls not only on us, but also on our loved ones, and on the

most defenseless, and on the smallest ... And a child's tear, and even more so - a child's death becomes a sentence for the whole life that we live." [5]. This topic was already announced in King's first novel, "Carrie", from the beginning to the end about the one-man thing: the unjustly offended child. And about the inevitability of retribution, which overtakes not only the offenders, but also those who have not seen, did not notice how the crime is being committed next to them - familiar and every day, but no less terrible and fatal: trampling a child's life and molesting a child's soul [5]. Works in which such images are present: "The Boogeyman", "Kujo", "Carrie", "Pet Sematary", "The Long Joint", "The Mist", "Gerald's Game", "Dolores Clayborn", "Lisey's story".

And finally, the fourth type is a "King's" child. The use of such a definition seems justified, since this image does not come down to the processing of traditional ones, but is the result of author's reflections on being, is an important element of the King's concept of the world, the result of comprehension of personal experience, and includes extensive autobiographical material. This is no longer a half-symbolic alien child, a child-tool of higher powers or a child-sacrificial lamb. This is the author's vision of the child in general, the child, as one of the most important components of the universe.

The theme of the child and childhood is one of the main themes in the work of the author. The image of the child he created still deprived of the attention of researchers, and is devoid of the Gothic burden expected for the "king of horrors" and at the same time is the embodiment of the ontological gap between innocence and experience, and the measure of humanity.

REFERENCE

1 Вейс Д. М. Выборочные произведения Стивена Кинга в жанре хоррор. Методические указания для преподавателей литературы. [Web-документ] // www.stephenking.ru

2 Блейк У. Песни невинности и опыта [Web-документ] // http://lib.ru/POEZIQ/BLAKE/blake.txt

3 Stephen King, Simon and Schuster, 2002 – 297 p.

4 Вейджер У. Зло, большее, чем пятиметровый паук. «Оно» Стивена Кинга. [Web-документ] // www.stephenking.ru

5 Новицкий Е. Изменилась ли цена на слезы ребенка? Фёдор Достоевский и Стивен Кинг: тематические, сюжетные, мировоззренческие переклички [Web-документ] // http://arnaut-katalan.narod.ru/fantasy86.html

ӘОЖ 81-13

Булекбаева Л., докторант «8D02301-Филология», Қазақ ұлттық ҚызПУ, Алматы, Қазақстан, e-mail:bulekbayeva.lyazzat@mail.ru

ГАСТРОНОМИЯЛЫҚ ДИСКУРСТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ АСПЕКТІЛЕРІ

Түйін: Мақалада гастрономиялық дискурстың зерттелу аспектілері сөз етіледі. «Гастрономиялық дискурс» ұғымының мағынасы тілдік деректер арқылы түсіндіріледі. «Гастрономиялық дискурс» ұғымын ашу барысында «тіл»- «ұлт»- ұғымдарының маңыздылығы дәйектеледі. Дискурсқа тән белгілер, оның топтастырылуы, зерттеуші отандық және шетелдік ғалымдар, олардың дискурсқа берген анықтамалары кеңінен талданады.

Кілт сөздер: дискурс, гастрономиялық дискурс, гастрономия, тағам, тамақтану процесі, экстралингвистикалық факторлар, климат және географиялық орналасуының әсері, ұлттық таным.

Bulekbayeva L., PhD student «8D02301-Philology», Kazakh national WTTU, Almaty, Kazakhstan, e-mail:bulekbayeva.lyazzat@mail.ru

THE ASPECTS OF GASTRONOMIC STUDY

Abstract: The article deals with the aspects of the study of gastronomic discourse. The meaning of "gastronomic discourse" is explained by linguistic data. When analyzing the concept of "gastronomic discourse", the importance of the concept of "language" - "nation" is revealed. Features of the discourse, its classification, and research of domestic and foreign scientists, their discursive definitions are widely analyzed.

Key words: discourse, gastronomic discourse, gastronomy, food, nutrition process, extralinguistic factors, the impact of climate and geographic location, national knowledge

Қазіргі тіл білімінде кеңінен өріс алып, жан-жақты қарастырылып жүрген өзекті тақырыптардың бірі- дискурс, оған тән өзіндік белгілер мен ерекшеліктері, түрлері. Дискурс тілдік қызметі, мәтінді, мәтін аясын ойтолғамды білдіретін көп қырлы термин.

Дискурс теориясының тууы мен қалыптасуына түрткі болған нәрсе –Еуропа ғалымдарының синтаксисті тек сөз тіркестері мен жай және құрмалас сөйлемдерден ғана емес, олардан жоғары тұрған (мәселен, мәтін) тілдік бірліктерден іздестіруге ұмтылыстары түрткі болды. Тіл білімінің әлеуметтік лингвистика, қолданбалы лингвистика, гендерлік лингвистика, психолингвистика, когнитивтік лингвистика, нейролингвистика, этнолингвистика, ассоциотвті лингвистика, компьтерлік лингвистика, эколингвистика, когнитивтік психология, этнография т.б. салаларының қарқынды дамуы, Б.Палектың гиперсинтаксис мәселесі, Т.А.ван Дейктің макросинтаксисі, В.Дресслердің мәтін синтаксисі, П.Хартман, П.Вундерлих көзқарастары негізінде ұсынылған тіл прагматикасы тілде қолдану жолдары, Г.Загс пен Э.Щегловтың т.б. еңбектерінде көрініс тапқан әлеуметтік тіл білімінің қарқынды дамуы, А.Греймас пен Е.Ландовскийдің мәтін түрлерінің логикалық-семиотикалық талдауларына берген сипаттамалары, гуманитарлық пәндердің интеграциялық зерттелу мәселелері *дискурс* теориясының қолданысқа енуін және қалыптасуын тездетті [1,136-137].

Отандық ғалымдардың берген анықтамасына сүйенсек: *дискурс*- ағылшын тілінде *discourse*- сөйлеу, нақты мәтін, француз тілінде *discours*- сөйлеу, сөз сөйлеу деген мағынада қолданылған болса, ал кейіннен «айтушыға, сөйлеушіге меншіктелген сөз» деген жаңа мағынада қолданылды. «Дискурс-экстралингвистикалық, яғни парадигматикалық, әлеуметтік, мәдени, психологиялық факторлармен байланыста болатын, белгілі бір оқиғаны баяндайтын мәтін. Дискурс өмірдің тілі, сондықтан да дискурс термині мәтін терминімен салыстырғанда, көне және басқа да бүгінгі өмірмен байланысы жоқ мәтіндерде қолданылмайды» [2, 76]. Орыс тіл білімінде дискурс ұғымы дискурс, сөйлеу, сөз, мәтін деп айтылып жүр. Дискурс термині американдық лингвист З.Харристің 1952 жылы жарияланған «Дискурс - анализ» атты мақаласында тұңғыш рет көрініс тапқан еді. Еуропа, Ресей ғалымдары оны өткен ғасырдың 60-70 жылдары-ақ бастап кеткен болатын. Соңғы 10-15 шақты жыл көлемінде отандық ғалымдар да бұл тақырыпты қолға ала бастады.

Дискурс мәселесін қарастырған Т.А.Ван Дейк, Дж.Остин, Дж.Серия, М.Фуко, Э.Гофман, С.И. Виноградов, Б.П.Маршин, В.З.Демьянов, Ю.С.Степанов сияқты шетелдік зерттеушілерді атауға болады.

Д. Арутюнова: "Дискурс – тілден тыс- прагматикалық, әлеуметтік, мәдени, психологиялық факторларды білдіретін байласымды мәтін, оқиғалық аспектідегі мәтін, белгілі мақсатқа бағытталған әлеуметтік әрекет ретінде қаралатын сөйлеу (сөз). Адамдардың когнитивтік санасында өзара қарым-қатынас механизміне қатысатын компонент. Дискурс, бұл – "өмірмен біте қайнасқан" сөз. Сондықтан мәтіннен айырмашылығы, дискурс қайнаған тірлік үстінде көрінбейтін ежелгі мәтіндерге қатысты қолданылмайды", - деп түсіндіреді [3., 112].

М. Стаббс дискурсқа тән үш белгісін көрсетеді: 1) формальды тұрғыдан дискурс – бұл тілдік

бірлік, яғни сөйлемнің көлеміне байланысты болады; 2) дискурс тілдің әлеуметтік контекспен қарым-қатынасын қарастырады; қатынасын қарастырады; 3) өзінің ұйымдастырылуында дискурс диалогті түрде болып келеді.

Қазақ тіл білімінде дискурс мәселесі жайлы зерттеуші Г.Т. Бүркітбаева: "дискурс" термині 60-70 жылдары ғана айтыла бастағанымен, кеңінен қолданысқа түсуі қазіргі кезде байқалады, оны зерттеуге деген қызығушылықтың арту себебі «дискурс» түсініктемесінің әртүрлілігімен байланысты" - дейді. Дискурс:

- мәтін мен сөйлеу;
- сөйлеу, мәтін, функционалдық стиль;
- мәтін, сөйлесу және диалог;
- мәтін, жағдай (ситуация) [4., 29].

Жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеу еңбектері арқылы дискурс ұғымының өте кең екендігіне көз жеткізуге болады, сондай-ақ ол көп қырлы құбылыс. Осыған сәйкес оған берілген анықтамалардың да алуан түрлілігі-заңдылық.

Қоғамдық өмірдің кез келген саласына қатысты сұқбаттасу түрлері, тілдесім тәжірибесі (әлеуметтік- тұрмыстық аядағы сұқбат, интервью, лекция, әңгімелер, келіссөздер т.б.) жатады. Дискурстың түрлерін анықтау туралы айтқанда, кинодискурс, ғылыми дискурс, мәдени дискурс, масс медиа дискурсы, бала дискурсы, жастар дискурсы, академиялық дискурс, диалогтық дискурс, интонациялық дискурс, элиталық дискурс, компьютерлік дискурс, іскери дискурс, шешендік сөздер дискурсы, гастрономиялық дискурс, сахна тілі интонацияның дискурсы және т.б. туралы айтпай кетуге болмайды.

Осылардың ішінде біз мақаламызда тоқталатынымыз - гастрономиялық дискурс. Ең әуелі «гастроном» сөзіне талдау жасасақ, гректің «асқазан-ас пен мәдениет арасындағы байланыс» деген ұғымды білдірген.

Гастрономиялық дискурс - әлеуметтік қарым-қатынаста кең таралмаған дискурстың бірі. Гастрономиялық дискурс- тамақтану процесіне қатысты мәтін немесе сөйлем ретінде қызмет ете алады.

Тамақтану- әлем халықтары мәдениеттерінің маңызды компоненттерінің бірі. Тамақ- адам өмірінің негізін құрайды және ол арқылы адамның дүниетанымы мен іс-әрекеті қалыптасады.

Гастрономия- гректің γαοιηρ сөзінен алынған. Гастрономия-асқазан, ас пен мәдениет арасындағы байланысты зерттейтін ғылым. Кулинария- гастрономияның бір саласы. Гастрономия- дәм татым тауарлары мен азық-түліктің жалпы атауы[5].

Гастрономиялық дискурсы құрамы бірнеше топтарды құрайды: түрлі тағамдар, ет-сүт өнімдері мен нан өнімдері, экзотикалық жеміс-жидек, құрғақ жеміс жидек, көкөніс пен дәмдеуіш және жаңғақ атаулары ерекше орын алады.

Аспаздық мәтін- қарым-қатынастың ерекше түрі ретінде орыс және шетелдік ғалымдардың көптеген пәнаралық зерттеулерінің нысаны болып табылады [6].

А. В. Оляничтің «Дискурстың қазіргі теориясы» атты еңбегі аспаздық мәтінді дискурстың ерекше түрі ретінде зерттеуге үлкен үлесін қосты. Өз монографиясында ол дискурстың бірнеше түрлерін ұсынды. А. В. Олянич гастрономиялық дискурсты «азық-түлік ресурстарының жай-күйімен және оларды тұтыну процестерімен байланысты ерекше байланыс түрі» деп атап көрсеткен[7].

Гастрономиялық дискурс- дискурстың ерекше түрі ретінде экстралингвистикалық қасиеттердің үлкен жиынтығын қамтиды. Ол мәдени, лингвистикалық, этникалық және идеологиялық дүниетанымдарды бейнелейді және ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін қамтитын және әлеуметтік сипаттамалары бар жүйе болып табылады. П. П. Буркова аспаздық рецептіні «жинақталған сипаттағы ақпаратты сақтайтын жазбаша, монологиялық, дайындалған мәтін» ретінде қарастырады [8].

Гастрономиялық дискурстың құрылымы экстралингвистикалық қасиеттердің үлкен жиынтығы. Ол мәдени, тілдік, этникалық және идеологиялық дүниетанымды айқын бейнелейді. Гастрономиялық преференциялар көптеген ғасырлар бойы қалыптасып келді, әрине, оларға географиялық орналасуы, климаты, діні, қалыптасқан дәстүрлері мен негіздері, сондай-ақ

экономикалық факторлар әсер ете алмады. Адамның қайдан шыққанын, қандай сенім мен қандай өмір салтын ұстанатынын анықтау үшін не жеп, қалай тамақтанатынын білу жеткілікті. Әлем халықтарының талғамдары олардың қоныстану аймақтарына қарай айқындалды. Ежелгі заманнан бері адамдар өздерінің мекендейтін жерлерінде бар тағамды тұтынған. Әр ұлт өкілі өзінің мекендейтін жерінің шаруашылығы туралы мақтанышпен айта алады. Теңіз жағалауы тұрғындары ерекше бауырымен жорғалаушыларды азық етсе, таулы аймақтардың тұрғындары малдарынан алынған сүт пен етке қанағаттануға мәжбүр болды. Ал, орманды дала тұрғындары мал шаруашылығы мен орман шаруашылығынан алынған өнімдерді тұтынды, ал оңтүстік тұрғындары көкөністер мен жемістердің көптігіне қол жеткізе алды. Тамақтанудың мұндай жолы кейбір тамақ өнімдерінің басым болуына, ал кейбір тамақ өнімдерінің тұтынылмауына әкеліп соқты. Кейіннен бұл ас үйдің негізін құра бастады. Осылайша ұлттық өзіндік тамақтану мәдениеті қалыптасты. Біздер британдықтар туралы ойласақ, ойымызға ең алдымен пудинг, сиыр еті мен сиыр етінен жасалған стейк келеді, ал итальяндықтар макарон мен макарон өнімдерімен ерекшеленсе, қазақтар ет тағамымен еркешеленеді[6]. Көшпенді өмір сүрген қазақ халқының негізгі тағамдары мал өнімдері: еттен және сүттен жасалатын тағамдар. Қазақ халқының ең жақсы көретін негізгі ас дәмдерінің бірі- ет. Одан түрлі тағам жасай біледі. Етті суға пісіріп те, буға пісіріп те, майға қуырып та, кесектеп турап, отқа қақтап та әзірлеген. Барлық басқа халықтар сияқты қазақтар да ұннан неше түрлі нан пісіреді.

Әрине, климат бұл мәселеде климат маңызды рөл атқарды. Тамақты сақтау шарттары, оны тұтыну мүмкіндігі, сонымен қатар әртүрлі вирустар мен улану қаупі тамақ таңдау мен оны дайындау әдісін алдын-ала анықтады. Мысалы, үнділік дастархан өте ащы тағаммен танымал. Мұны қарапайым дезинфекция ережесімен түсіндіруге болады. Осындай себептерге байланысты ыстық елдердің көптеген тұрғындары сүт және басқа да тез бұзылатын тағамдарды тұтынбайды.

Әрине, гастрономия саласында діннің рөлі аса маңызды деуге болады. Діни өзіндік заңдар мен шектеулер тамақтану саласына айтарлықтай әсер етті. Адамдар ұлттық діни өмір салтын ұстану үшін белгілі бір өнімдерден бас тарта бастады. Әрине, тамақтану нормалары күнделікті қолданыстағы жүйеге сәйкес келеді. Мәселен, мұсылмандар мен еврейлер шошқа етін тұтынбайды, индустар мал етін мүлдем жемейді, ал орыстар масленицаны пұтқа табынушылық заманның өзіндік жаңғырығы ретінде атап өтеді.

Түрлі ұлт өкілдерінің өзара тығыз байланысы, мәдени байланысы әр түрлі елдерде тамақ өнімдерінің кең таралуына алғышарттар жасады. Тағам компоненттерінің жиынтығы, оларды дайындаудың әдістері уақыт өте келе тұрақты дәстүрге айналды. Осылайша, бір-біріне әсер ететін ерекше факторлар жиынтығы ұлттық тағамдардың қалыптасуының негізін салды.

Гастрономиялық дискурс күрделі құбылыс және ерекше маңызды, өйткені тамақтану процесі әрбір адамзат үшін өте маңызды екені белгілі. Ас үйді зерттеу белгілі бір елді мекен тұрғындарының мәдениеті мен адамгершілігі туралы идеяларды қалыптастыруға ықпал етеді. Гастрономиялық дискурс бүкіл әлем халықтарының мәдениеттерінің ажырамас бөлігі.

ӘДЕБИЕТ

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс языкознания. Большой энциклопедический словарь/ под.ред. В.Н.Ярцевой.- М.: Большая Российская Энциклопедия, 1998.- 507 с.

2. Салқынбай А., Абақан Е. Лингвистикалық түсіндірме сөздік.- Алматы: Сөздік- Словарь, 1998.-304 б.

3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. М.: Наука, 1988. – 112с.

4. Буркитбаева Г.Г. Деловой дискурс. Антология и жанры. – А., 2005. – 29 с.

5. Зданович Л.И. Кулинарный словарь. -М.: Вече, 2001.- С.400

6. Ундрицова М. В. Глюттонический дискурс: лингвокультурологические и переводческие аспекты // Вестник Московского университета. 2012. № 2. С. 86–91.

7. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса: монография. Волгоград: Парадигма, 2004. С. 426.

8. Буркова П. П. Кулинарный рецепт как особый тип текста (на материале русского и немецкого языков): дисс. ... канд. филол. наук. Ставрополь, 2004. С. 39.

УДК 81’255

Даденов Т.М., магистрант 1-го года обучения «М056 - переводческое дело, синхронный перевод», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: shokai77@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ ОШИБКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ ПРИ ПЕРЕДАЧЕ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация: В статье рассматриваются типичные и нетипичные ошибки, допускаемые переводчиками при передаче национального колорита, приводятся пояснения и исследуются причины их возникновения. В статье автором предлагается использовать национальный колорит как необходимый критерий для адекватной передачи не только прозы, но и поэзии. Для сохранения полного эстетического восприятия читателем художественных произведений переводчикам рекомендуется заострять внимание на передаче всех национальных особенности переводимой культуры.

Ключевые слова: ошибки, перевод, художественная литература, национальный колорит, переводчик, проза, поэзия, стихотворение.

Dadenov T.M., 1st year student of master`s degree on M056-translation studies, simultaneous translation, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: shokai77@mail.ru

SOME MISTAKES OF TRANSLATORS WHEN THEY ARE TRANSFERING NATIONAL COLOR IN FICTIONS

Abstract: The article discusses typical and atypical mistakes made by translators in transmitting national colors, provides explanations and explores the causes of their occurrence. In the article, the author proposes to use national color as a criterion for the adequate transfer of not only prose, but also poetry. To preserve the reader’s full aesthetic perception of fiction, translators are encouraged to focus on the transmission of all the national characteristics of the translated culture.

Keywords: mistakes, translation, fiction, national color, translator, prose, poetry, poem.

Понятие «национального колорита» столь же многогранно как национальная идентичность и во многом оно связано именно с ней. Эта связь придает определенную подоплёку любому действию или даже бездействию, в котором выражается национальный характер любого человека. Национальная идентичность хоть и заложена в генах человека, но все же формируется в среде его воспитания, путем получения образования, в том числе и культурного. Все это приводит, в последующем, к возникновению чувства национальной идентичности и принадлежности к определенному этносу, общности, а значит, формирует в человеке черты национального мировоззрения, миропонимания и мироощущения, иногда, даже если человек утверждает обратное. В обоснование этого утверждения, сошлемся на довольно известный пример Льва Николаевича Гумилева [1, с.87], когда в автобус заходит пьяный мужчина и о разной реакции, находящих в нем людей. Пьяный это лакмусовая бумажка, которая позволяет увидеть нам разную реакцию людей разных национальностей на одно и то же событие. Эта реакция показывает, что различия, которые существуют между ними лежат в плоскости разного национального духа и характера. Следует отметить, что национальный характер и национальная идентичность не редко освещаются в художественной литературе под тем или иным углом, позволяя читателю познавать эти особенности, не выходя из дома.

В художественной литературе национальный колорит проявляется совершенно по-разному и выражается разными способами. Отсюда, переводчику необходимо обладать не только широким кругозором, но и быть исследователем, ищущим эти проявления, а не просто переводить смысл, вкладываемый автором произведения. Не редко этими проявлениями бывают

чувства или ощущения испытываемые персонажами произведения, их отношения к событиям, идеям, другим людям, ибо эти чувства или ощущения почти всегда имеют национальную окраску, так как передают мировоззрение персонажей произведения.

Следовательно, **национальный колорит**, на наш взгляд, это все проявления (в том числе чувства и ощущения), выражающиеся как в действиях, так и в бездействиях любого человека или общности людей по отношению к любому событию, идее, явлению, процессу или действиям (бездействиям) другого человека или группы людей, позволяющие установить не только мировоззрение, миропонимание, мироощущение этих лиц, но и их национальную принадлежность, понять их культурные и бытовые особенности (то есть жизненный уклад).

Следует признать, что тема нашего исследования очень обширна и одной статьи не хватит, чтобы описать её, в связи с чем остановимся лишь на некоторых типичных и нетипичных ошибках, которые допускают переводчики художественной литературы в силу разных причин, в том числе в силу неправильного понимания национального колорита персонажа, произведения в целом или отдельного события, упоминаемого в этом произведении, имевшего место в истории или просто выдуманного автором произведения. При всем при том, что переводчики нередко допускают ошибки при переводе художественной литературы, нельзя умалять значение их колоссальных усилий и титанического труда, ведь общеизвестно, что не совершает ошибки лишь тот, кто ничего не делает. Однако, в настоящей статье мы постараемся заострить внимание на проблеме неправильной передачи национального колорита и выявить причины этого явления, а также помочь переводчикам художественной литературы избегать впредь подобных ошибок.

Предлагаем рассмотреть в качестве первого примера – произведение Ералы Оспанұлы «Казахские народные обычаи» [2, с.65], где переводчиками с казахского и русского языка на английский язык выступили Мадина Фаткуллина и Мариям Ералиева. Перевод с казахского языка на русский и английский языки слов «жеңгелер», «ат-шапан», «қыз алып қашу» и других казахских реалий хоть и вызывает вопросы, но все же не меняет в корне значение этих реалий, чего нельзя сказать о переводе, словосочетания «10 голов крупного рогатого скота». Указанное словосочетание это реалия отражающая размер штрафа принятого в казахском обществе. Этот штраф подлежит уплате виновным в преступлении или его родственниками потерпевшим и исчисляется, как правило, определенным количеством крупного рогатого скота. Это устойчивое словосочетание упоминается очень часто в тексте как 10, 20, 30, 40 и т.д. голов крупного рогатого скота соответственно. Поэтому грубая ошибка допущенная переводчиками при переводе этого устойчивого словосочетания, существующего у многих народов, вызывает определенные вопросы. Для наглядности необходимо продемонстрировать отрывок из рассматриваемого произведения.

ҚЫЗ АЛЫП ҚАШУ	KYZ ALYP KASHU bride kidnapping	ҚЫЗ АЛЫП ҚАШУ похищение невесты
Егерде оның алып қашқан қызы әлі ешкіммен атастырылмаған болса, ол тиісті қалыңмалдың үстін **10 бас ірі қара** төлеген.	If somebody happened to kidnap a girl not engaged to anyone, the guilty party had to pay the *kalym* plus an additional **ten heads of cattle**.	Тот, кто похищал непомолвленную девушку, сверх положенного калыма, должен был заплатить ёще **10 голов скота**.

Устойчивое словосочетание на казахском языке «10 бас ірі қара» соответствует устойчивому словосочетанию на русском языке «10 голов крупного рогатового скота» или просто «10 голов скота» (как это переведено в тексте произведения). Однако английский перевод указанного словосочетания как «**ten heads of cattle**», означает уже не количество крупного рогатого скота, подлежащего уплате, а лишь количество отрубленных или отрезанных голов домашних животных, что естественно противоречит смысловому значению, закрепленному в казахском и русском варианте текста. Отсюда, у читателя перевода выполненного на английском языке складывается неверное представление не только о национальных обычаях казахов, системе ценностей казахов и обычном праве казахов. Если руководствоваться английским переводом, казахи требовали, оказывается, уплату штрафа отрубленными головами домашних животных, вместо определенного количества скота, что полностью не соответствует реальному положению вещей.

Следовательно, ошибочный неоднократно повторяющийся английский перевод устойчивого словосочетания «10 бас ірі қара» как «**ten heads of cattle**» исказил полностью до неузнаваемости национальный колорит рассматриваемого произведения и придал казахским обычаям какой-то необъяснимо жестокий и одиозный характер.

Соответствующее устойчивое выражение существует в английском языке, передающее количество крупного рогатого скота и отражается на письме следующим образом 10, 20, 30, 40 and etc. «head of cattle». Следовательно, правильным будет перевод «**ten head of cattle**». Более того, слово «cattle» как и его эквивалент на русском языке, слово «скот», при употреблении к домашним животным исчисляется во множественном числе, а употребление слова «head» во множественном лице второй раз в отличие от грамматики русского языка меняет в корне смысл фразы на английском языке. Не знание таких грамматических тонкостей и национальных особенностей английской культуры и языка приводит к очевидному результату – искажению смысла переводимого текста, а значит искажению национальных реалий рассматриваемого произведения.

Возьмем второй пример, это перевод Н. Галь и Р. Облонской книги писательницы Харпер Ли «Убить пересмешника» [3; с.3], где известные переводчицы выполнили один из самых лучших переводов, ставший в последующем классическим переводом этого произведения на русский язык. В виду того, что авторы художественных произведений вначале повествования вводят в курс читателя о событиях, о которых пойдет речь в дальнейшем, переводчикам очень важно обращать внимание на первые главы произведения, так как здесь обычно и возникает необходимость в наиболее полной передаче национального колорита произведения. Ошибки, допущенные переводчиками на этом этапе, могут заложить неверное представление о части или обо всем произведении в целом. Именно это обстоятельство не учли Н. Галь и Р. Облонская, когда допустили ошибку при переводе первого абзаца рассматриваемого произведения. Харпер Ли описывала американский футбол (так как на американском английском языке обычный или европейский футбол – это «soccer», а американский футбол – это «football») и способность одного из главных героев произведения Джима играть в него, несмотря на травму руки. Однако, в переводе Н. Галь и Р. Облонской этот факт почему то был упущен и американский футбол превратился в обычный футбол благодаря неправильному переводу слова «football» и фразы «so long as he could pass and punt».

When he was nearly thirteen, my brother Jem got his arm badly broken at the elbow. When it healed, and Jem's fears of never being able **to play football** were assuaged, he was seldom self-conscious about his injury. His left arm was somewhat shorter than his right; when he stood or walked, the back of his hand was at right angles to his body, his thumb parallel to his thigh. **He couldn't have cared less, so long as he could pass and punt**.	Незадолго до того, как моему брату Джиму исполнилось тринадцать, у него был сломан локоть. Когда рука зажила и Джим перестал бояться, что не сможет **играть в футбол**, он ее почти не стеснялся. Левая рука стала немного короче правой; когда Джим стоял или ходил, ладонь была повернута к боку ребром. **Но ему это было все равно, лишь бы не мешало бегать и гонять мяч.**

Хочется отметить, что подобная замена меняет полностью замысел автора, так как для русского читателя становиться необъяснимым как травма руки может вообще помешать игре в футбол, где играют в основном ногами. Однако в американском футболе руки являются чуть ли не самым важным элементом игры, так как игрок хватает мяч руками и бежит с ним до края поля противника, осуществляет броски мяча руками и делает заброс мяча ударом ноги по мячу. Все вышеперечисленное, привело не только к искажению смысла первого абзаца произведения, но создало ошибочное представление у читателя о месте, где происходят события романа, так как автор неслучайно начал повествование с описания обстоятельств получения главным героем травмы руки и его переживаниях, вызванных предстоящей гипотетической невозможностью игры именно в американский футбол. Национальным колоритом здесь является американский футбол как явление, и как один из важных элементов американского образа жизни, следовательно, неверная передача этого обстоятельства подменяет американский национальный колорит на другой, возможно английский или европейский. Все это дает читателю произведения на русском языке неверное представление об обстоятельствах повествования и служит появлению

у читателя недопонимания описываемых автором произведения событий, что на наш взгляд, недопустимо.

Третьим характерным примером неправильной передачи национального колорита может послужить это же произведение переведенное переводчицами Н. Галь и Р. Облонской, где во втором предложении третьего абзаца игра слов автора была передана аналогичной игрой слов на русском языке без необходимых пояснений, что создало у русскоязычного читателя некоторое недоумение вместо эффекта иронии, которое может быть сродни чувству непонятого или неуместного каламбура. Вот это предложение:

If General Jackson hadn't run **the Creeks up the creek**, Simon Finch would never have paddled up the Alabama, and where would we be if he hadn't?	Если б генерал Джексон не прогнал индейцев **племени Ручья вверх по ручью**, Саймон Финч не приплыл бы на своей лодке вверх по Алабаме — и что бы тогда с нами было?

Ошибка переводчиков была не только в том, что нужно было дать пояснение в виде сноски, кто такой генерал Джексон, но и разграничения таких понятий как «река» и «ручей», так как Алабама все же не ручей, а река. Кроме того, в русском языке понятие ручей не предполагает возможность осуществления поднятия по нему на лодке, так как ручей – это небольшой постоянный или временный водный поток, образованный отеканием по руслу талых или дождевых вод или в результате выхода на земную поверхность подземных вод» [4]. К сожалению подобных примеров, в указанном произведении предостаточно, однако исходя из поговорки, что «нет предела совершенству» ещё раз повторимся, что рассматриваемый перевод один из лучших на сегодняшний день. Наличие же рассматриваемых переводческих ошибок не есть следствие непрофессионализма переводчиков, а наоборот результат наличия пробелов в теории перевода, а именно отсутствие признания важности передачи национального колорита художественного произведения наряду с эстетической составляющей произведения. Путь детального погружения в культуру оригинала произведения делает возможным адекватную передачу национального колорита и национальной культуры, если переводчик не является представителем этой культуры. На этом пути даже очень мелкая деталь произведения важна и должна быть передана читателю в том виде, в котором автор произведения её задумал.

В качестве четвертого и заключительного примера мы решили остановиться на поэзии, а именно на переводе С. Я. Маршака стихотворения «Птицы в пироге» (неизвестного автора на английском языке), ещё одного титана переводческой науки, так как убеждены, что только анализируя, изучая и в чем-то учась на творениях великих можно чего-то достичь в науке. Опять же следует сказать, что переводы С. Я. Маршака английской поэзии очень нам импонируют и являются, на наш взгляд, самыми мелодичными и востребованными на сегодняшний день. Однако и они силу отсутствия должного внимания в науке перевода к такому явлению как национальный колорит грешат некоторыми упущениями и неоправданными, на наш взгляд, заменами. Начнем с названия стихотворения «Sing A Song Of Sixpence», которое С. Я. Маршак перевел как «Птицы в пироге», опустив ключевое слово «Sixpence». Возможно, в виду некоторой трудности поиска подходящего эквивалента и рифмы для этого слова в русском языке С. Я. Маршак просто опустил это слово и дал свое название, которое следует из общего значения стиха и, наверное, чтобы излишне не усложнять, по сути, детское стихотворение. Более того, С.Я. Маршак опустил также некоторые строчки, которые также, на наш взгляд, важны исходя из задачи адекватной передачи национального колорита, в данном случае английского, такие как: “Sing a song of sixpence, A pocketful of rye;” “The king was in the counting-house, Counting out his money;” и наконец, “There was such a commotion, That little Jenny wren;”. Общеизвестно, что перевод поэзии невозможен без опущений и дополнений, так как при переводе поэзии переводчик обязан в рифме передать контекст и смысл произведения, а не порядок слов. Переводчик всегда должен жертвовать чем-то, при переводе поэзии. В связи с этим уместно процитировать **В. Жуковского: «Переводчик в прозе – слуга, переводчик в поэзии – соперник».** Принимая во внимание, что перевод С. Я. Маршака просто замечателен, тем не менее, вынуждены подчеркнуть, что оригинал сильно отличается от перевода, именно из-за вышеупомянутых упущений и замен. В связи с чем,

выносим на суд читателя свой собственный перевод стихотворения, так как последнее слово всегда за читателем, который рассудит насколько нам удалось передать национальный колорит произведения и действительно ли авторский перевод может соперничать с переводом С.Я. Маршака:

Sing A Song Of Sixpence [5] **Author: Unknown** **Date of first publication: Unknown** **Sing a song of sixpence**, **A pocketful of rye**; **Four and twenty blackbirds**, Baked in a pie. **When the pie was opened**, The birds began to sing; Wasn't that a dainty dish, To put before the king? **The king was in the counting-house,** **Counting out his money**; **The queen was in the parlor,** **Eating bread and honey**. **The maid was in the garden,** **Hanging out the clothes**; **When down came a blackbird,** **And bit her on the nose**. There was such a commotion, **That little Jenny wren**; Flew down into the garden, And put it back again.	**«Птицы в пироге» [6]** **Автор: неизвестен** **Перевод С. Я. Маршака** Много, много птичек **Запекли в пирог**: **Семьдесят синичек**, **Сорок семь сорок**. Трудно непоседам в тесте усидеть – Птицы за обедом Громко стали петь. Побежали люди В золотой чертог, Королю на блюде Понесли пирог. **Где король? На троне** **Пишет манифест**. **Королева в спальне** **Хлеб с вареньем ест**. **Фрейлина стирает** **Ленту для волос**. **У нее сорока** **Отщипнула нос**. **А потом синица** **Принесла ей нос**, И к тому же месту Сразу он прирос.	«**Недопетая песенка о грошах**» **Автор: неизвестен** **Перевод Т. М. Даденова** **Песенка о грошах**, **и кастрюле ржи**; И о черных крохах, в пироге из ржи; **Вот пирог достали**, Крохи стали петь; Что же теперь делать, Королю не есть? **А король в палате, пересчет ведет,** **Золотые гроши в стопочки кладет**; **Королева тоже в горнице сидит,** **Хлебушек с медом отведать все спешит**; **А в саду прислуга вешает бельё**, **И хотя без носа оставили её**; Маленькая кроха в сад теперь летит, **Это наша Дженни нос подать велит**; Приложила к месту вот-таки дела, Рана очень быстро взяла и зажила.

В заключение следует сказать, что национальный колорит важен не только потому, что все языки и культуры имеют различия, при этом степень этих различий может быть разной, как в силу географических, так и исторических причин, но и потому что существующее разнообразие дает нам возможность понять уникальность каждого этноса. Кроме того, перевод с одного языка на другой язык (и как следствие осознание одной культуры людьми, принадлежащими к другой) возможен лишь благодаря факту, что сходства между языками намного больше, нежели различий. В противном случае перевод действительно стал бы невозможным в виду этих различий, а передача национального колорита превратилась бы в непреодолимое препятствие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. – Москва, 1993 – 87 с.
2. Оспанұлы Е. Казахские народные обычаи, перевод Фаткуллина М., Ералиева М. - Алматы, 2009 - 65 с.
3. Харпер Ли «Убить пересмешника» перевод Н. Галь, Р. Облонской, - М., AST Publishers, 2014 - 3 с.
4. Толковый словарь Даля (значения в других словарях 2). - Режим доступа URL: www.gufo.me. - (дата обращения: 20.01.2020).
5. Sing a Song of Sixpence. - Режим доступа URL: www.americanliterature.com. - (дата обращения: 20.01.2020).
6. Самуил Яковлевич Маршак. - Режим доступа URL: http://www.s-marshak.org. - (дата обращения: 20.01.2020).

УДК 347.1

Елубаева А.А., магистрант «МО56 - Аударма ісі, синхронды аударма», Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: alua_96_96@mail.ru;

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ БОЙЫНША ТЕРМИНДЕР МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Мақалада қазақ құқықтық жүйесіндегі «Бала құқығы туралы» Заңның қалыптасуына қысқаша шолу жасалады. Бала құқықтарын қорғау бойынша терминдер мәселесі және заңда берілу жолдары қарастырылады. Терминдер мәселесі жөнінде отандықжәне Ресейлік ғалымдардың пікіріне талдау жасалынған.

Тірек сөздер: құқық, бала құқығы, терминдер, терминтану, заң, аударма.

Yelubayeva A.A., Master student, «MO56 - Translation studies, simultaneous interpretation», Ablai khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, e-mail: alua_96_96@mail.ru;

ISSUES ON THE TERMINOLOGY OF THE LAW ON THE “CHILDREN’S RIGHTS” IN KAZAKH LANGUAGE

Abstract: Given article is concerned with a brief overview of the formation of the Law “On the Rights of the Child” in the Kazakh legal system. As well as the problems of terminology are considered. The article analyzes the different opinions of Kazakh and Russian specialists.

Keywords: rights, children’s rights, terms, terminology, law, translation.

Адам баласының құқығы, бала құқығын қорғаудан басталады. Әр баланың құқығы - ол баланың заңды құқықтары болып табылады. «Бала бол, басқа бол – бәріне заң біреу - ақ»(Ж. Баласағұн). 1989 жылы 20 қарашадаБҰҰ бірауыздан «Балалар құқығы туралы халықаралық конвенцияны»қабылдады. Конвенция - әлем балаларының құқығын қорғау туралы және оларға тәрбие беру жөніндегі бірнеше баптан тұратын маңызды құжат. Онда: «Қатысушы мемлекеттер әрбір баланың өсіп – жетілуі қажетті тұрмыс дәрежесін қамтамасыз етеді және оның құқығын мойындайды» делінген [1, 1 б.]. Осы Конвенция негізінде 2002 жылы тамызда Қазақстанда «Балалар құқығы туралы» заң қабылданды.Баланың құқығы заңмен бекітіледі және осы Заңның күші Қазақстан Республикасының азаматтарына қолданылады. Еліміздегі барлық балалардың денсаулық сақтауға, даралық ерекшелікке, өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға,сөз және ар-ождан бостандығына, ақпаратқа, қоғамдық өмірге араласуға, білім алуға, дем алуға және бос уақытын пайдалануға, отбасында өмір сүру және тәрбиеленуге т.б. құқығы бар.

Аударма саласында күні бүгінге дейін шешімін таппай келе жатқан мәселелердің бірі – термин сөздер боп табылады. Кез-келген заңда басқа тілден енген кірме сөздер, жаңа сөздер, термин сөздер қолданылады. Термин сөздер туралы Ресейлік зерттеушілер төмендегідей пікірлерді алға қояды:

1) «Термин дегеніміз – белгілі бір ғылым мен техника саласының ұғымдық жүйесіндегі ұғымның дыбыстық таңбамен сәйкес келетін біртұтастығын айқындайтын сөз немесе сөз тіркесі» (Д.С.Лотте).

2) «Термин дегеніміз – сөз немесе сөздер кешені, ол басқа бір сөзбен немесе сөздер кешенімен жүйелі қатынастарға түсу нәтижесінде жоғары ақпараттылық, бірмағыналылық, дәлдік және экспрессивтік бейтараптылыққа ие болатын тұйық, жабық жүйені құрайды» (И.С.Квитко).

3) «Термин дегеніміз – таным үдерісінде қолданылатын кәсіби ұғымды қалыптастырып белгілейтін кәсіби мағынасы бар тілдік бірлік» (Ф.М.Березин. Б.Н.Головин).

4) «Термин дегеніміз – белгілі бір ұғымдар жүйесі бірлігінің мазмұн межесі тұрғысынан жүйеге асуы» (А.С.Герд).

5)«Термин дегеніміз – арнаулы ұғымдар атауларын дәл беру мақсатында қолданылатын арнаулы тілдің арнаулы аталымдық лексикалық бірлігі (сөз немесе сөз тіркесі)» (С.В.Гринев). [2, 10 б].

Қазіргі заң мәтіндерін аударушылар мен терминологтардың арасында халықаралық терминдерді қазақшалауда сөздердің этимологиясын дұрыс пайдаланбай, оларды бұрмалап, орынсыз пайдалану жиі кездеседі. Олар орыс, ағылшын, неміс және басқа да Еуропаның тілінде жүздеген жылдан бері пайдаланылып келе жатқан сөздердің барлығына қазақша балама іздеп, олардың заңдық-терминдік мағынасын бұзып отыр.Еліміз тәуелсіздікке қол жеткізгенге дейін, яғни Кеңес Одағы кезеңінде халықаралық терминдер, қысқарған сөздер аударылмай, сол қалпында алынуға тиіс деген бұлжымас қағида болған.[3].

Баланың құқытарын қорғау туралы Заңда көрсетілген бөлімдер, баптар, тармақтар орыс тілінен қазақ тіліне аударылып беріледі. Орыс тіліндегі терминдер, сөздер, сөз тіркестері қазақ тілінің грамматикалық, лексикалық нормаларына сай етіп аударылғанымен, кейбір сөздер мен сөз тіркестері мағыналылық жағынан сәйкес келмейді. Мәселен, 19-баптың, 2 тармағында «*Ата-анасы немесе олардың орнындағы адамдар өздерінің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкесбаланың күтілуі мен жан-жақты дамуына қажетті өмірлік жағдайларды қамтамасыз етеді»[4]*деп берілген. Ал орыс тіліндегі нұсқасы: «*Родители или лица, их заменяющие, обеспечивают в соответствии со своими способностями и возможностями условия жизни, необходимые для содержания и всестороннего развития ребенка*». Содержание ребенка деген сөз бұл жерде, баланы күту деп берілген. Sozdik.kz сөздігінде «содержать» сөзі - асырау; бағу; бағып-қағу; қамтамасыз ету; тәрбиелеу деп аударылған. Ал «баланы күту» деген сөз тіркесін тура мағынада алып қарасақ, «ждать ребенка» деп аударылады. Немесе ата-ана болуға дайындалып жүрген ерлі- зайыптылар : « Біз бала күтіп жүрміз» деп, әлі дүниеге келмеген баланы күтуді айтады. Осы баптың 3- тармағында «*Мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес балалардың сауықтыру, спорт, шығармашылық және бос уақытын пайдаланатын өзге де ұйымдарын, лагерьлер мен санаторийлерді құрады және оларды қолдап отырады*»[4] деп көрсетілген. *«Лагерь және санаторий»* әскерлік және медицина категориясына жататын терминдер. «*Лагерь сөзі*», Termincom.kz порталында 2020 жылы бекітілген термин деп көрсетілсе, «*санаторий сөзі – шипажай*» деп берілген. Ал Заңда санаторий сөзі аударылмаған.

Терминдер мен ұғымдарды аударуда тілдердің грамматикалық құрылысының ерекшеліктеріне қарай бір сөзді бірнеше сөзбен, сөз тіркесімен, немесе керісінше аударуға тура келеді. Мәселен, *«усыновление (удочерение)»*термині орыс тілінде, *«adoption»* термині ағылшын тілінде, ал қазақ тіліне *«бала асырап алу»*деп үш сөздің тіркесуі арқылы аударылған. Сондай-ақ, 36 – баптың атауы: «Баланы әлеуметтік ортаның теріс ықпалынан қорғау» деп аталады. Ал орыс тіліндегі нұсқада: «Защита ребенка от отрицательного воздействия социальной среды» деп көрсетілген. Отрицательное воздействие – теріс ықпал деп аурылса, мұнда воздествие сөзі, әсер деп аударылу керек. Себебі, ықпал сөзі орыс тілінде влияние деп аударылады.Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы Заңның II бөлімі, 42-бап: *« Қатысушы мемлекеттер тиісті және пәрменді құралдарды пайдалана отырып, Конвенцияның қағидаттары мен ережелері жөнінде ересектерді, сондай-ақ балаларды да, кеңінен таныстырып, хабардар етіп отыруға міндеттенеді*» [5]. Осы сөйлемде *пәрменді құралдар* сөз тіркесі орыс тілінде *действенные средства* деп аударылады. Бірақ, пәрмен деген сөзді құқық саласына қатысы жоқ, басқа мамандық иесі, қарапайым адам түсіне қоймайды. Сондай-ақ, пәрмен сөзі бұйрық, жарлық деген көнерген сөздердің қатарына кіреді десе де болады. Батымды құралдарды пайдалану немесе әрекетті құралдарды пайдалану деп алмастырса түсінікті болары анық.

Түйіндей келгенде, терминдердің қазақша аудармаларын тұрақтандыру үшін:

1) заңдар мен заңдық актілерде қолданылатын терминдер мен ұғымдарды түгелдей баспасөз бетінде жалпы халықтық талқыға салып, мамандар саралап төрелігін айтып, терминология комиссиясы біржола бекіту керек;

2) бекітілген аударманы мойындап, басшылыққа алу керек, терминдердің шартты, жасанды құбылыс екенін түсіну қажет. Бұл пікірді барлық саладағы терминдер туралы айтуға болады. [6].

Қазақ тілінде бұрыннан қолданылып жүргеніне қарамастан кейбір сөздерді ауыстырудың да қажеттілігі туып отыр. Мысалы, 2000 жылғы «Терминологиялық хабаршының» № 2 санында профессор Байынқол Қалиұлы былай дейді: «Терминком» шынымен термин жасаумен айналысатын болса, бізді құқық (право) деп аталатын терминнен құтқара көрсе екен деген тілек айтқымыз келеді. Өйткені ол сөздің айтылуы өте қиын, естілуі де құлаққа түрпідей тиеді. Жас баланы «құбыжық келеді» деп қорқытып тұрған сияқты бір нәрсе. Ауыл ақсақалдары ол сөзді өзгертіп қақы (олай деуге қандай қақың бар?) деп бекерден-бекер айтып жүрмеген сияқты».

Дегенмен бүкіл терминге қазақша балама табу оңай шаруа емес. Термин жасау – көп ізденісті, шеберлікті қажет ететін, өте күрделі жұмыс. Аталған терминдердің баламасын қарастыру кезінде сөздің шығу төркінін зерделей отырып, аударуға келетінін аударып, болмаса терминдерді тілімізге ыңғайлап пайдалану қажет. Кемшіл тұстарды ескере отырып, сала мамандарының белсене атсалысуымен кейбір терминдерді әлі де жетілдіру керек. Терминдердің бірізді қолданылуына қол жеткізу мақсатында артық синонимдерді, терминдердің мағынасындағы және жазылуындағы, әркелкі оқылуындағы қайшылықтарды жою және оларды бірізді қолдану қажет. Әр ғалым өз зерттеуіне салып, терминді әртүрлі ұсынады. Ал ғалымдардың ұсынған терминдерін саралап, ішінен қажеттісін қолданысқа енгізу мамандардың міндеті. Өкінішке орай, Заң саласындағы қызметкерлер, заңгерлер құқықтық терминологияны ретке келтіруге және бір үлгіге салуға байланысты мәселелерге өте аз мән береді. Қазіргі таңда бізде «Заң терминдері» мен «Құқық саласының терминдері» атты сөздіктер бар. ҚР Ішкі істер министрлігі Мемлекеттік тіл және ақпарат департаменті бастығының орынбасары, полиция полковнигі, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі Бақыт Өмірсейітов: «Құқық қорғау органдарының жеке терминологиялық комиссиясын құруды, тіл мамандары терминдерді аудармада дұрыс қолдануын үйрену үшін тағылымдама өткізуді, Заң терминдерін қалыптастыру үшін Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтымен тығыз байланыс жасауды ұсынамын»,- дейді. Құқық қорғау саласындағы терминдер бірізді аударылып, сараптан өткізіліп, Заңда және құқықтық актілерде, құжаттарда дұрыс қолданылуы керек. Терминдерді әр маман иесі әртүрлі етіп, өз ыңғайына, түсінгіне қарай аударып, қолданатын болса, қазақ терминологиясының жағдайы не болмақ. Құқық жүйесіндегі заңнамалар мен нормативтік-құқықтық құжаттарға бақылау жасап, терминдерді сараптан өткізген жөн.

ӘДЕБИЕТ

1 Накысбаева Сәуле., Бала және оның құқығы тәрбие сағаты.2018ж.

2 Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті. ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ ХАБАРШЫ № 2 (52) 2016. 55 б.

3 **Асылбек Смағұлов.** ЕгеменҚазақстан. «Термин мәселесінде түйткіл көп».2018.

4 Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы, Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы.

5 Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы.

6 Нұрлан Құмар. Құқық қорғау саласындағы терминдер. 1-Қараша,2012.

УДК. 811.512.122:39

Орынбаева Д., докторант «6D021300 - Лингвистика», Абай атындағы ҚазҰПУ Алматы, Қазақстан, e-mail: diyori_93@mail.ru

ЭТНОМӘДЕНИ НОРМА ЖӘНЕ СИМВОЛ

Түйін: Мақалада этномәдени норма мен тілдің, тілдегі символдану процесінің байланысы туралы айтылады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес символданған этномәдени норма мазмұнды

бірліктердің халық танымынан хабар беретіні, қоғам дамуына сәйкес антинормалардың да қалыптасқаны айтылады. Қазақ танымындағы түстердің символикасы туралы тұжырымдар жасалған.

Тірек сөздер: этномәдени норма, символ, түс символикасы, антинорма, тіл мен таным.

Orynbayeva D., PhD student «6D021300-Linguistics», Abay KazNPU, Almaty, Kazakhstan, e-mail: diyori_93@mail.ru

ETHNOCULTURAL NORM AND SYMBOL

Abstract: The article discusses the relationship of ethnocultural norms and the process of language and language symbolization. According to the study, the ethnocultural norm symbolizes that units of content convey the knowledge of the population, and anti-standards correspond to the development of society. Conclusions are drawn about color symbolism in Kazakh knowledge.

Keywords: ethnocultural norm, symbol, color symbolism, antinorm, language and cognition.

Мәдениет танымның жемісі болғандықтан тіл оны бірліктер арқылы жарыққа шығарып таңбалайды. Тіл – таңба.

Этномәдени нормалардың тілдегі көрінісін ашуда символдардың рөлі үлкен және өте маңызды, себебі ол адамның іс-әрекетінің бағдарламасы және моделі тәріздес. Этномәдени нормаларға сай келетін символдар күллі этноса тән жалпы мінез-құлық, тәртіп пен әрекетті анықтайды.

«Символика» сөзі гректің тілінен аударғанда «белгілі бір қоғам мүшелері мен әлеуметтік топтар үшін ғана түсінікті шартты белгілер» деген мағынасынан шығып, қазіргі күні әр түрлі идеяны, түсінікті, ұғымды, ойды, сезімді, іс-әрекетті білдіретін шартты белгілердің жиынтығы деген мағынаға ие. Символды тану сонау көне замандарға барып тіреледі. Символ жайлы ой айту Аристотель, Платондардан бастау алып, И.Кант, Шлегель, т.б. жалғасып, еңбектерінде сипатталған.

Қазақ ғылымында өз бастауын Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, Қ.Жұбанов, Ә.Марғұлан, М.Әуезов, С.Мұқанов еңбектерінен алса, осыған жалғас ғылыми көзқарастарды тілші-ғалымдар І.Кеңесбаев, Ә.Қайдаров, Е.Жампейісов, К.Хұсайынов, Р.Сыздық, Ж.Манкеева, Б.Ахбердиева, т.б. еңбектерінен көруге болады. Этнограф ғалымдардың ішінен Х.Арғынбаев, Ө.Жәнібеков, А.Сейдімбек еңбектері қазақ мәдениетіндегі ұлттық символдар табиғатын тануға, саралауға жол ашады. Ғалымдар қазақ тілінің дыбыс символикасы сөздері фоносемантика тұрғысынан (К.Хұсайынов), қазақ тілі дыбыстарының символикалық мәнін ашу мәселесі (І.Кеңесбаев), түр-түс символикасына қатысты (Ә.Қайдар) т.б. қырларын зерттеген. Ал Қ.Қайырбаева өзінің символға қатысты кандидаттық жұмысында символдың белгілеріне, оның тілдік таңбадан, өзге троп түрлерінен айырмашылықтарына тоқталып, теориялық мәселеге көп көңіл бөлген.

Біз символды мәдени тұрғыда қарастырамыз, соған байланысты символ басқа да мәдениеттерге тән стереотиптенген құбылысқа қатыстырылуы әбден мүмкін. В.А. Маслова өз еңбегінде: «А.Ф. Лосьев символ өзінде ұйысқан мазмұнның мағынасының ары қарайғы күшейген жалпылама принципі деген, яғни ол ақпараттық әлеуметтік-мәдени кодтың спецификалық факторы және сол ақпаратты тасымалдау механизмі ретінде қаралуы мүмкін. Символдың осы қасиетін Ю.М. Лотман да атап өткен. Оның айтуы бойынша, мәдениет бір жағынан құралған мәтіндердің белгілі бір саны болса, екінші жағынан құралған символдардың саны» [1,58].

Символ терминін тілшілер және әдебиетшілер әрқилы қарастырады. Мысалы: Ю.С. Степанов символ ұғымын ғылыми емес, поэтикалық және оның нағыз мағынасы поэтика жүйесінде танылады деп есептейді. О.С.Ахмановаңың лингвистикалық терминдер сөздігінде символға мынандай қысқаша анықтама берілген: «Символ англ.symbol, исп. Simbolo – знак, связь (связанность), которого с данным референтом является мотированной» [2,41].

З.К. Темірғазинаның айтуы бойынша: «Символ – это вещь награжденная смыслом. Например, дерево предметно, вещно, осязаемое и зримо, имеет форму и цвет. В русском национальном сознании береза выступает символом родины, России» [3,41].

Дегенмен философияда символға өзгеше көзқарасты байқаймыз. Философиялық энциклопедиялық сөздікте символға төмендегідей анықтама берілген: «Символ – айрықша таңба; белгілі бір идеяны жандандыратын таңба, образ; мәнімен байланысы жоқ белгілі бір топ адамдары ғана елейтін, көзге көрінетін, сирек естілетін құрылым» [4,202].

Адамның күнделікті өмірі оған әсер ететін және бір нәрсені есіне түсіретін, іс-әрекет етуге болатынын немесе болмайтынын көрсететін символдарға толы. Осы тұрғыда сөздің символдық қуатын түсіну үшін адам өмір бойына еңбектенеді. Ол үшін адамға ерекше жан дүние, рухани қазына керек. Когнитивистиканың таңдаулы маманы А.Белый сөз құдіреті туралы былай дейді: «...сөз арқылы меннен тыс тіршілік етіп тұрған дүниенің құпиясы да, менің жанымда орныққан ішкі дүниенің жасырын сыры да жарыққа шығады. Сыртқы дүние менің жаныма нұр болып құйылады, ішкі дүние меннен шығып, таң шапағы, ағаштардың сыбдыры боп төгіледі. Сөзбен, тек қана сөзбен мен іштей де, сырттай да қоршаған дүниені жасай аламын, өйткені мен өзім – сөзбін, тек қана сөзбін. Мен сөзден ғана тұрамын» [3,131].

Адам баласын басқа жанды нәрселерден айыратын нәрсе – символ құрудың қажеттілігі. Адам физикалық ортада ғана символикалық ғаламда өмір сүреді. Символдар әлемінің пайда болуын біз салт-жорамалмен анықтай аламыз. Салт-жоралар символдар түрінде қызмет атқарған және оларды білу тұлғаның әлеуметтік маңыздылығы мен мәдениетті білу деңгейін анықтаған. Соған байланысты біз символдарды өз-өзімен пайда болып өмір сүретін емес, адам санасының жемісі ретінде қарастырамыз.

Символ – әмбебаптық сипатқа ие эстетикалық идея, жиі қайталанудан тұрақты түсінікке айналған тұспал мен меңзеуге негізделген астарлы бейне. Көрінбейтінді, мүмкін еместі жеткізуге тырысатын салыстырып бейнелеудің арнайы түрі, шындығында ой-сана идеяларына сәйкес келетін пайымдау, өзі үшін өмір сүрмейтін, барынша кең, жалпы мағынада түсіндіруді қажет ететін, пайымдалатын сыртқы күрделі болмыс.

Мысалы, зерттеуші, ғалым Р.А. Авакова: «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» қара сөзінің тоғыз тура және ауыспалы мағынасы берілген. Бәрімізге белгілі қара сөзінің мағынасы – «күйенің, көмірдің түсіндей түс, бояу». Аталмыш мағына қара сөзінің ең негізгі символдық мағынасы болып табылады. Осы негізден өрбіген жағымсыз «арсыз, зұлым, жауыз, жексұрын, мейірімсіз, ұятсыз» және т.б. мағыналар көптеген фраземалардың шығуына ұйытқы болған» [3,139], - деп, оған мынадай мысалдар келтіреді: *қара жүзді, жүрегі қара, қаны қара, қара бауыр, қара бет және т.б. Немесе тілдегі қарғыс мәндегі фраземалар: Аузыңа қара қан толғыр! Қара байланғыр! Қан жауғыр! т.б.*

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде қара сөзіне мынадай анықтама берілген [5,36]:

1. Күйенің, көмірдің түсіндей (түс, бояу);
2. Дәл не екені айқын емес, қарайып көрінген нәрсе, қарай-ған;
3. Аумақ, көлем, сан, мөлшер, шама;
4. Жобасы, нобайы, пошымы, түрі;
5. Ес, серік, тірек, сүйеу;
6. Ауысп. Арам, қара ниет, зұлым;
7. Этнограф. Өлікті аза тұтудың белгісі ретінде кигізілетін киім;
8. Қарапайым, халық арасынан шыққан адам, қара халық, бұқара;
9. Ірі мал: жылқы, түйе, сиыр.

Сонымен қатар, қара сөзі қазақта қайғы ұғымының да символы ретінде қолданылады. Бұған *қаралы хабар* ұғымынан шағып, екінші дүниежүзілік соғыс кезінде *қара қағаз* болып қалыптасқан тілдің таңбаны айта аламыз. Жазушы М.Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясында келтірілген мына бір дерек кісі өлгенде тігілетін түрлі-түсті тудың қайтыс болған адамның жасынан, әлеуметтік дәрежесінен хабардар ететінін байқатады: «...Байдалы сүйекті орналастырып болысымен, сол өлік үстіне тіккен ақ үйдің оң жақ белдеуіне өз қолымен әкеп қара тікті. Бұл жұмыс өліктің артын күтудің үлкен бір серті еді. Қара дегені — ұзын найзаның басына тіккен ту. Егер Бөжей жай қара қазақ емес, төреден шыққан болса, сол төрелердің өзді-өз тұқымының туларын тігер еді. Ақ тулы, көк тулы, ала тулы деген төрелердің тұқым-тұқымы, жік-жігі осындайда көрінетін. Ал қарадан кісі өлсе, тудың түсі өліктің жасына қарай болады.

Ол жөндерге келгенде Байдалы ескіге жүйрік Сүйіндікпен ғана араласты. Сүйіндік жас кісі өлсе туы қызыл болатынын, кәрі кісі өлсе ақ болатынын айтып келді де, «Бөжейдің орта жасты кісінің қаралы туы — бір жағы ақ, бір жағы қызыл болу керек» дегенді айтқан. Жаңағы Байдалы әкеп тіккен ту — қара дегені осы еді» [6,177], яғни, киіз үйдің сыртына найзаға байланған ақ, қара, қызыл түсті тулар — өлімнің, қазаның символы болған.

Ақ – жарық дүние, қара – бақилық дүние деген мағынада қолданылатындықтан, ежелгі аталарымыз «қара» деген сөзге де, қара киімге де құштар болмаған. Қазақтың ата салты бойынша жұбайы өлген әйел шашын жайып, *қара жамылған.* «Сол топтан әнтек кейін үлкен көштің алдын бастап келе жатқан сұп-сұр жүдеу бәйбіше екен. Басына жұқа қара желек жамылыпты. Бұл бастаған он бес түйелі көштің сәні ерекше көрінді. Бар түйенің үстіне артылған жүктерді жапқан өңшең қара кілем, қоңыр алаша, қара ала текемет көрінеді. Жүкті түйелердің екі жағы сол үлкен қара ала жамылшылармен сәл ғана желпіне түсіп, өзгеше бір ауыр тыныс алып келе жатқан секілді» [6,185]. Осыған сәйкес ондай үй «қаралы үй» деп аталған.

Махамбеттің:

Хан емессің қасқырсың,

Қара Албасты басқырсың.

Дұшпаның келіп табалап,

Достарың сені басқа ұрсын [7,58], - дегені өзің тезірек өліп, отбасың қара жамылсын дегені болатын.

Сонымен қатар, *көзіне қара көріну* деген де ұғым бар. Мұндағы қара сөзі жын, бәлекет, қорқыныш мағынасында жұмсалады. Мысалы, Мұхтар Әуезовтің «Жетім» әңгімесінде: «Таудың қараңғы сырлы сайлары жартастың қалың көлеңке басқан қара күйедей тұңғиық қап-қара беттері түндегі таудың қараңғы пәлелерін ішіне жиып тұрғандай көрінеді... Тоғайда да қалың жапырақтың арасына қара бірдеме жасырынып, әлде нені күтіп тұрғандай...

Алдында тісі ақсиған, ұзын бойлы, қолында ұзын қара пышағы бар қара кісі тұр екен...» [8, 68].

Қара түсі, сонымен қатар, көне түркі дәуірінде жалғыздықтың, қасіреттің де символы болған. Мысалы, Қорқыт ата кітабындағы «Байбөрі баласы Бамсы Байрақ туралы жырда»: «Сол күні хан үлкен той жасады. Тойға түрлі бектер мен батырлар жиналды. Сондағы бір қызығы, ұлы бар бектер ақ шатырдың астына отырса, Байбөрі секілді ұлы жоқтар қара шатырдың астынан орын алды.. Сонда Байбөрі қолын аспанға жайып Тәңіріне дұға етіп, зар жылады...» [9,34], - делінген. Бұл үзіндіден сол заманда да қара сөзінің жағымсыз сипатты болғанын байқаймыз. Сонау түркілер заманынан ұнамсыз сипатта қалыптасқан қара сөзінің символдық мәні бүгінде нормаға айналған. Мысалы, Мұқағали Мақатаевтың:

Дүниенің ағы мен қарасын да,

Мыңқ етпейсің қабылдап аласың да.

Қарасымен шамаң жоқ таласуға,

Ей, өмірім, зымырап барасың ба? – деген өлеңін оқып отырған оқырманның санасында дүниенің ағы дегенде жақсылық, ізгілік, ал дүниенің қарасы дегенде бірден жамандық, зұлымдық елес береді. Бұл – қара сөзінің символданып, нормаға айналғанын білдіреді. Бірақ, осы қалыптасқан нормаға қарсы *антинорманың* барын да естен шығармау қажет. Ол – қазақ ұғымында сұлулықтың символына айналған *қара шаш*, *қара көз*, *мойылдай қара мең.* Бұл туралы да ақын:

...Жарыңның шашы қап-қара,

Көзі де қара, шамасы.

Сондықтан жүзі аққала

Сондықтан әсем, қарашы.

Қап-қара көзді бір қыз бар,

Қашпаңдар қара бояудан!

Аспанда жарық жұлдыздар

Қап-қара түнде оянған [10, 57], - деп, қара сөзінің сұлулықтың символы екенін дәлелдейді. Бұл тұста нақтылай кететін фактор – сөздің жаңа мағынаға ие болуы емес, оның белгілі бір

ситуацияда немесе контексте жаңа қолданысқа түсуі. Аталмыш жайт таңбаланушы денотаттың символдану үрдісін көрсетеді.

«Жаныма тақап қалған қыздың әппақ бұғағы мен жұп-жұмыр мойнын көзім шалғанда тамағымның ішінен бір жұмсақ нәрсе қытықтай жөнелгендей және бір сезім пайда болды. Әсіресе оның оң бетіндегі мойылдай мөлдіреген мең менің көзімді де, өзімді де магниттей тартып әкетіп бара жатты» *(Ә.Нұршайықов. Таңдамалы шығармаларының он томдығы. 1т. Алматы, 2005. 34б.)*

Р.А. Авакованың пікірінше, нақты денотаттың символдану үрдісі әр халықта әр түрлі болып келеді. Ғалым оған мысал ретінде түркі халықтарының хас батырды жүрекпен байланыстыратынын (жүректі, ер жүрек, жүрек жұтқан), ал француздардың асқазанмен, итальяндықтардың бауырмен байланыстыратынын айтады. Демек, халық санасында қандай да бір норманың қалыптасуына түрткі болған символ сөздердің табиғатын ашу арқылы әр халықтың әдет-ғұрпын, салт-санасын, дүниетанымы мен мәдениетін, этнографиясы мен мәдениетін т.б. әлеуметтік, саяси, қоғамдық факторларды ескерген жағдайда олардың уәждерін ашуға болатыны сөзсіз.

Символдың өзіне тән тағы бір ерекшелігі — оның уәжділігі. Символ метафора, метонимия, синекдоха тәрізді мағына ауысуының тәсілдері арқылы уәжделеді, пайда болу себептері түсіндіріледі. Қазақ танымында ерекше орын алатын түстердің бірі – қоңыр. Қоңыр түсінің бірнеше символдық мағынасы бар. Соның бірі – қарапайымдылық. Бұдан *қоңыр үй, қоңыр тірлік* тәрізді тілдік бірліктер жасалынған. Көшпелі өмір салтын ұстанған қазақ халқының ауқатты адамдары жайлауға шыққанда бірнеше қанатты ақ киізден тігілген, боз үйлер тігетін болса, орта шаруалы адамдар қоңыр киізден жасалған қараша үйлерін тігетін болған. Осы бір өмір сүру салтынан қоңыр түсі қарапайымдылық ұғымының символы ретінде нормаланып, қалыптасқан. Уақыт өте келе қарапайым халықтың тіршілігін *қоңыр тірлік* деп атау нормаға айналды.

Қарапайымдылықты жаны сүйетін қазақ үшін қоңыр түсінің тағы бір символдық мәні – қазақы мінез, ұлттық ерекшелік. Атап айтсақ, қоңыр мінезді – сабырлы, момын; қоңыр домбыра – қасиетті ұлттық аспап; қоңыр үн – құлаққа жағымды, қазақы үн. Қазақ өзін қой мінезді немесе қоңыр қойдай жуас деп атайды, мұның мәні қазақ ұлтының сабырлылығын айғақтайды. Ал, өзінің қасиетті аспабын қоңыр домбыра дейді. Біріншіден, ол домбыраның қоңыр ағаштан жасалатындығына байланысты болса, екіншіден, домбыраның көнбістігінде. Қалай әуелетем десең де өзің білетін, ішкі сезімдер мен толғанысыңды қалағаныңша қаз-қалпында сыртқа күйімен төгілдіріп, тыңдаушының құлақ құрышын қандыра жеткізетін домбыра көз алдымызға қазақтың кең байтақ даласын, қоңыр салқын желін елестетеді. Кез келген сөздің символдануы сол сөзді қолданушы ұлттың ұлттық кодымен, дүниеге көзқарасымен тығыз байланысты. Осыдан барып, қоңыр сөзі де қазақтықтың, қарапайымдылықтың, жанға жайлы желдің, құдіреттің символы ретінде қалыптасып, нормаға айналды.

Яғни, бірнеше ауыс мағына жинақталып сөз-символды жасайды. Метафоралық мағыналар мәдени коннотацияларды күрделендіріп, символдың жасалуына, пайда болуына ұйтқы болады.

Символдың ең басты қасиеті – оның образдылығы. Осыған байланысты көптеген ғалымдар символ ұғымын бейне арқылы анықтайды. Өйткені әр символ халықтың дүние бейнесін жасауға қатысатын элемент, олар терең танымның нәтижесінде, тілдің ұзақ даму, жетілу процесінде қалыптасады. Алайда символ мен образды бірінен бірін ажырату бар. Олар қатты ұқсас болғанымен, ғалымдар символды образдан шығару арқылы қарастырады. Э.Спирова: «Образ всегда имеет автора. Базовые символы носят анонимный характер, они являются продуктами коллективного бессознательного. В этом смысле можно говорить о символах как кристаллизации опыта всех поколений, прошедших по земле. Такой глубиной образ, как правило, не обладает. У него есть создатель» [5,37], — деп символдың халықтың ой елегінен өтіп барып жасалатынын, авторы болмайтынын, ал образды жасаушы автордың болатындығын атап көрсеткен. А.Ф.Лосев «Проблема символа и реалистическое искусство» атты еңбегінде көркем шығармадағы символдарды бірінші дәрежелі символ және екінші дәрежелі символ деп атап, жаңа терминдерді ұсынған. Бірінші дәрежелі символ ол — берілген затты сол күйінде суреттейді, ал екінші дәрежелі символ бұл берілген затты көркем суреттеп қана қоймайды, сол

затқа, құбылысқа ерекше мән беріп, сол арқылы белгілі бір идеяны айтуға бағытталады. Сонда, автордың пайымдауынша, бірінші дәрежелі символ — көркем бейне, екінші дәрежелі символ «нағыз символдың өзі» болып табылады. Екінші дәрежелі символ жайында әдебиет теоретигі: «Он несет с собой не чисто художественные функции художественного произведения, но его соотнесенность с другими предметами. Если художественный образ несет на себе нагрузку, например, соотнесения с той или другой реальной жизнью, а не рассматривается сам по себе, с той или иной идеологией, с той или другой моралью, с той или другой проповедью, с теми или иными призывами и воззваниями, с намерением и отражать жизнь и ее переделывать, то все это уже не есть символ первой степени» [6, 108], — деп ойын сабақтайды. Және де «нағыз символ» көркем шығарманың шеңберінен шығып кететінін айтады.

Сонымен қорыта айтатын болсақ, символ ол — белгілі бір идеяны, түсінікті, ұғымды жеткізуші ұлттық код. Символ-сөздер — өне бойына сан алуан ақпарды жинақтайтын, құлыптайтын (кодтайтын) сөздер.

ӘДЕБИЕТ

1. Маслова В.А. «Когнитивная лингвистика». – Минск, 2005. – 256 с.
2. Ахманова О.С. «Лигвистикалық терминдер сөздігі».
3. Авакова . «Қазақ фразеологизмдерінің семантикасы». – Алматы, 2003 ж.
4. Нұрғалиев Р.Н., Ақмамбетов Ғ.Ғ. Философиялық сөздік. – Алматы, 1996ж. – 525 б.
5. «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі». – Алматы, 2008. – 968 б.
6. Әуезов М. «Абай жолы», 1-т. – Алматы, 2009. – 376 б.
7. «Менің атым – Махамбет». Өлеңдер. – Алматы, 2006. – 268 б.
8. Әуезов М. «Қорғансыздың күні». – Алматы, 2002. – 112 б.
9. «Қорқыт ата кітабы». – Алматы, 1986. – 128б.
10. Мақатаев М. Шығармалар жинағы. 1-т. – Алматы, 2006. – 320 б.

УДК 81-13

Рысмагамбетова С.Б., преподаватель, Атырауский государственный университет имени Х. Досмухамедова, Атырау, Казахстан, e-mail: Rysmagambetova.saule@mail.ru

ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК КАК ИНСТРУМЕНТ ПОЗНАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КУЛЬТУРЫ И КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: Для эффективного общения на иностранном языке необходимо не только владеть этим языком на достаточном уровне, но и быть знакомым с культурой его носителей. В статье представлено понятие иноязычной культурной грамотности. Рассматриваются теоретические и практические аспекты ее формирования в современном языковом пространстве. В статье обосновывается необходимость включения явлений иноязычной культуры в систему не только аудиторных, но, и внеаудиторных занятий при обучении иностранному языку в неязыковом вузе, рассматривается возможность формирования у студентов межкультурной компетентности, которая позволит выпускникам вуза эффективно общаться в профессиональном иноязычном формате и предлагается подход, направленный на адаптацию обучаемого особенностям чужой экстралингвистической действительности. Автор считает, основной целью межкультурной компетенции является усвоение иноязычного общения, которое происходит через язык как носителя культуры народа, говорящего на нем, и правильно отобранный и соответственно организованный языковой материал способствует формированию образованного человека.

Ключевые слова: иноязычный, лингвострановедение, носитель, коммуникативная, межкультурная, национальный, доминирование.

Rysmagambetova S.B., Teacher,
Atyrau state university named after Kh. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan,
e-mail: Rysmagambetova.saule@mail.ru

FOREIGN LANGUAGE AS A TOOL FOR LEARNING FOREIGN LANGUAGE CULTURE AND AS A MEANS OF DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE

Abstract: For effective communication in a foreign language, it is necessary not only to have a complete command of English language at a sufficient level, but also to be familiar with the culture of its native speakers of foreign language. In the article is presented the concept of cultural literacy belonging to another language. Are under consideration the theoretical and practical aspects of its formation in the modern linguistic space .

In the article is under substantiation the necessity of including the phenomena of culture belonging to another language in the system not only lecture-room, but also extra lectured classes in teaching a foreign language in a non-linguistic university; is under consideration opportunity of formation intercultural competence for students which make possible for leavers of higher school to be sociable person at an effective level in format professional and belonging to another language and is proposed an approach directed in order to adapt the student to the special features belonging to extra linguistic reality someone else. The author believes that the main purpose of intercultural competence is the assimilation of communication belonging to another language, which occurs through the language as a carrier of the culture of the people speaking it, and properly selected and accordingly organized language's material contributes to the formation of a well-educated person.

Keywords: foreign language, linguistic study, carrier, communicative, intercultural, national, domination.

Сегодня мировое сообщество вступило в процесс глобализации.

«Мир вступил в эпоху коммуникативного сдвига (communicative shift), суть которого состоит в объективной необходимости национально-англоязычного билингвизма»[4,с.5-14]. Огромное количество людей участвуют в международных конференциях, работают в многонациональных компаниях, получают образование за рубежом и просто путешествуют по всему миру. Результат этого процесса – широкие возможности общения носителей какой-либо культуры с представителем других культур.

На языке простого обывателя глобализация – это переход на новый уровень развития человеческих отношений во всех сферах жизнедеятельности человека. Развитие передовых технологий, торговли и экономики естественно влияют на изменения социальных потребностей в обществе. Следовательно, все трансформации общественных отношений первым делом сказываются в языковой среде страны. И одним из приоритетных языков общения в нашем обществе остается английский язык.

Развитие английского языка – веление процессов глобализации. Углубление интеграционных процессов в мировую экономику, ведение диалога с мировым сообществом, обеспечение доступа к мировым культурным ценностям сопровождается возрастанием функциональной мощности английского языка, общепризнанного международного языка глобального распространения.

Английский язык является официальным в 45 странах. Даже там, где он является официальным, не все говорят на нем. Всего для 12% населения мира английский является родным языком. Всем известно, что только 4% международного общения происходит между носителями языка разных англоговорящих стран, такими как американцы и австралийцы. Следовательно, 96% международного общения на английском языке происходит с участием, по меньшей мере, одного не носителя языка.

В настоящее время английский язык имеет правовой статус в 70 странах и считается доминирующим в 20 странах. В Оксфордском справочнике известного британского лингвиста Том Мак Артура дается исчерпывающая характеристика различных территориальных разновидностей английского языка Европы (Англия, Шотландия, Ирландия, континентальная

Европа, Уэльс), Америки (США, Канада, страны Карибского бассейна, Латинская Америка), Африки, Азии (Западная Азия, Южная Азия, Юго-Восточная Азия, Восточная Азия), Австралии, Океании и Антарктики [3, с.4].

Задача преподавателя иностранного языка в период глобализации и интенсивного межнационального общения состоит не столько в том, чтобы осваивать с учениками максимальное количество языкового материала, а, главным образом в том, чтобы развивать у них большое количество речевых умений, позволяющих реализовать максимум коммуникативных намерений при максимальной прочности и гибкости навыков использования имеющегося языкового материала.

Для эффективного общения с представителями других культур недостаточно одного владения иностранным языком. Практика общения с иностранцами доказала, что даже глубокие знания иностранного языка не исключают непонимания и конфликтов с носителями этого языка. Так как каждая культура находит уникальное отражение в языке- ее носителе. Чтобы учащиеся лучше усвоили обычаи и традиции иноязычной культуры, подбираю тексты страноведческого содержания. В содержании текста присутствует так называемый культурный компонент, т.е. та информация, которая относится к специфике географических и природных условий жизни народа носителя языка, его истории, экономике, искусству, быту, общественному устройству, национальной психологии и другим национальным особенностям, а лексика отражает самое специфическое в культуре страны изучаемого языка.

Воспитание учащихся основывается на общечеловеческих ценностях и строится в контексте диалога своей страны и культуры стран изучаемого языка. В этой связи предмет «Иностранный язык» занимает особое место. Студенты путем сравнения языкового и речевого материала (тексты, аудиозаписи, видеоролики и т.д.) лучше осознают особенности национальной культуры и знакомятся в итоге с общечеловеческими ценностями. Для того чтобы познакомить учеников с достижениями культуры стран изучаемого языка преподавателю практически на любом уроке иностранного языка необходимо вводить страноведческий и лингвострановедческий компоненты. Процесс обучения иностранному должен быть ориентирован, в первую очередь, на формирование коммуникативной компетенции. Все большее значение приобретают умения ориентироваться в конкретной коммуникативной ситуации, подбирать высказывания, соответствующие ей не только по смыслу, но и по форме, компенсировать недостаток знания языка, в том числе и за счет невербальных средств.

«Таким образом, процесс обучения английскому языку как иностранному должен быть пересмотрен и оптимизирован с учетом тенденций развития межкультурной коммуникации в условиях поликультурного мира. Тем более, что в последнее время исследователи все чаще говорят об изменениях в самом английском языке, выявляют следы влияния на него со стороны других языков, что позволяет говорить о многосторонней направленности вектора лингвистического обмена в процессе межъязыковых взаимодействий [3, с.5].

Эти социокультурные знания о мире, эти когнитивные знания принято называть фоновыми знаниями.

Вполне можно согласиться с утверждением великих отечественных лингвистов Е.М. Верещагина и В.Г. Костомарова о том, что каждое человеческое сообщество владеет четырьмя основными группами фоновых знаний. [1, с.25]

К первой группе они отнесли такие общечеловеческие понятия, как: солнце, воздух, ветер, мать. Вторая группа отражает специфические понятия, характерные для всех членов определенной этнической и языковой общности. Третью группу составляют социально-групповые знания. Это знания, характерные для социальных и профессиональных групп (врачей, инженеров, педагогов). Четвертую группу составляют знания, связанные с особенностями региона.

Считается, что в общем плане обучение иностранным языкам должно подразумевать приобщение к языковому сознанию народа – носителя языка. Для примера возьмем правила речевого этикета. Приведу простой пример. Если в Атырау мы можем позволить себе, посещая кафе или бар, фамильярное обращение к официанту: «Эй, официант, принеси нам кружку пива»,

то, в «туманном Альбионе», находясь в таких же заведениях, фамильярность непозволительна-нужно придерживаться правил этикета: начиная с фраз “Could you….” или “Would you…” . Англичане не простят невежливую форму поведения, бестактность.

Таким образом, обучение общению на иностранном языке в подлинном смысле этого слова подразумевает овладение социокультурными знаниями и умениями. Без этого нет и не будет практического овладения языком. Из этого следует, то лингвострановедческая и межкультуроведческая направленность обучения ИЯ обеспечивает реализацию не только общеобразовательных и воспитательных целей, но также вполне конкретных практических целей. Одна из важнейших задач преподавателя – необходимость разработки технологии обучения социокультурному компоненту в содержании обучения ИЯ. При этом не следует забывать о родной культуре учащихся, привлекая ее элементы для сравнения, – поскольку только в этом случае обучаемый осознает особенности восприятия мира представителями другой культуры. Исходя из этого, учащиеся должны получить знания по основным темам национальной культуры Великобритании, США (по истории, географии, образованию, спорту), о социокультурных особенностях народов – носителей языка (это служит основой общения с людьми разных культур и разных профессий).

Задачи преподавателя научить:

- понимать устные и письменные сообщения по темам, предусмотренным программой;
- правильно и самостоятельно выражать свои мысли в устной и письменной форме;
- критически оценивать предлагаемый материал и активно работать с ним;
- использовать соответствующую справочную литературу и словари;
- отстаивать свою точку зрения и осознанно принимать собственное решение;
- выполнять проектные работы, презентации, кейс-стади и рефераты;
- работать самостоятельно и в коллективе [2, с.16]

Г.Д. Томахин в своих исследованиях утверждает, что существует необходимость отбирать и изучать языковые единицы, в которых четко проявляется своеобразие национальной культуры и которые невозможно понять так, как их понимают носители данного языка. Эти слова можно встретить во всех случаях общения с представителями других культур, при чтении прессы, публицистики, художественной литературы, просмотре видеофильмов. [4, с.24]

В число лексических единиц, обладающих выраженной культурной семантикой Г.Д. Томахин включает:

1) названия реалий, – обозначение явлений, характерных для одной культуры, которые отсутствуют в другой:

- топонимы (географические понятия). Географические названия могут быть известны за пределами данной страны. Ассоциации, связанные с этими объектами, являются частью национальной культуры и могут быть неизвестны за пределами данной культуры;
- антропонимы (имена людей). В первую очередь это имена исторических и государственных деятелей;
- этнографические реалии: пища, одежда, праздники, транспорт, деньги;
- общественно-политические реалии;
- реалии системы образования;
- реалии, связанные с культурой: театр, кино, литература, музыка, изобразительное искусство.

2) коннотативная лексика, так лексика, которая совпадает по значению, но отличается по культурным ассоциациям;

3) фоновая лексика – обозначает явления, которые имеют аналогию в сопоставимой культуре, но имеют различия в национальных особенностях.

Для лингвострановедения также большой интерес представляют фразеологизмы, в которых отражается национальное своеобразие культуры, традиций, образа жизни, истории народа – носителя языка. Пословицы для лингвострановедения также представляют немалый интерес. В пословицах заключена мудрость народа, его умение тонко подмечать отдельные стороны жизни человека, где раскрывается его наблюдательность и способность кратко выражать свое

отношение к окружающему миру в целом.

Современная языковая ситуация в мире постепенно движется от доминирования «стереотипов» и укоренившихся представлений о языке как способа познания действительности у англоязычных носителей языка к преобладанию коммуникативных компетенций использования английского языка как средства международного общения между представителями самых разных наций и стран, а, следовательно, носителями разных языков. Эти изменения, безусловно, отражаются и на процессе обучения английскому языку как иностранному.

ЛИТЕРАТУРА

1. Верещагин Е.М. и Костомаров В.Г.Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного.- М.русский язык, 1993.-с.18-53

2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. - М.: Русский язык, 1983. -с.8-50

3. Проценко Е., Живокина М. Русско-английский взаимодействия как двусторонний канал лингвистического обмена // Русский лингвистический вестник. - 2015. - №1. - С. 4—6.

4. Томахин Г.Д. Лингвострановедение: что это такое Иностранные языки в школе. № 6, 1996, с.22-27.

5.Mc Arthur, Oxford Guide to World English. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – С.13-15.

UDC 81’42

Sapargaliyeva Kh.A., Master student «7M02303- Foreign philology», Kostanay State University named after A. Baitursynov Kostanay, Kazakhstan, e-mail: minaydarova.kostanay@gmail.com
Academic adviser - **Samambet M.K.**

THE USE OF METAPHOR IN THE SPEECHES OF POLITICAL LEADERS (BASED ON THE SPEECHES OF N.NAZARBAYEV, V.PUTIN, D.TRUMP)

Abstract: The article dwells upon the role of metaphor in manipulating mass consciousness. The purpose of the article is the analysis of the study of metaphor used in political discourse. The article provides the examples of the most wide-spread metaphorical models that can be found in the speeches of political leaders.

Keywords: political discourse, metaphor, metaphorical models, means of manipulating consciousness.

Сапаргалиева Х.А., магистрант «7М02303 - Шетел филологиясы», Ахмет Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті, Қостанай, Қазақстан, e-mail: minaydarova.kostanay@gmail.com
Ғылыми жетекші - **Самамбет М. К.**

САЯСИ КӨШБАСШЫЛАРДЫҢ СӨЗ СӨЙЛЕУІНДЕ МЕТАФОРАНЫ ҚОЛДАНУЫ (Н. НАЗАРБАЕВ, В. ПУТИН, Д. ТРАМП СӨЗДЕРІНІҢ МАТЕРИАЛЫНДА)

Түйін: Мақалада жаппай сананы манипуляциялаудағы метафораның рөлі қарастырылады. Мақаланың мақсаты – саяси дискурста қолданылатын метафораны зерттеу. Мақалада саяси көшбасшылардың сөз сөйлеуінде болатын ең көп таралған метафориялық үлгілердің мысалдары келтірілген.

Тірек сөздер: саяси дискурс, метафора, метафоралық модельдер, сананы манипуляциялау құралдары.

Over the past century, the rings of influence of the political sphere have expanded significantly. Mass audience got the opportunity to follow the political life not only of their home country, but also of countries around the globe. In the light of the globalization of intergovernmental processes, the analysis of media, which «performs the function of integration of the international information system, affects the flow of language processes, the movement of language norms, provides interaction and mutual influence of cultures» [1, p.23] is of particular interest.

An integral part of the process of formation of public consciousness is the manipulation of public opinion. «Manipulation is a socio-psychological impact, constituting the desire to change the perception or behavior of other people with the help of hidden tactics» [2].

Thus, one of the most effective means of manipulating consciousness is metaphor. In metaphor, as in political discourse, there is a huge neuro-linguistic potential for manipulating mass consciousness through a variety of invisible associative threads [3, p.17]. Metaphor, in fact, representing a word or expression used in a figurative sense, is «the main mental operation, a way of thinking, an instrument of cognition of reality and a way of existence in it» [4]. In G. Lakoff and M. Johnson's famous work «Metaphors we live by» the key idea is that our whole reality (visible and invisible) is filled with metaphors, and their main argument is that «most part of conceptual system is structured by metaphor; i.e., most concepts are understood with the help of certain parts of other concepts» [5, p.94]. The authors treat the metaphor as a figure of speech and as a figure of thought. Metaphors, in their understanding, combine two conceptual spheres – the source sphere and the target sphere, creating the possibility of understanding the target sphere in terms of the source sphere. In other words, «what we know about the source sphere also applies to the target sphere, since the metaphor establishes a formal identity between them by stating that 'A is B'. This definition of metaphor also includes analog thinking» [6, p.136]. The consideration of metaphor, another reference to this phenomenon, not only linguistic, but also epistemological system, is more than justified, because the changing world constantly prompts us with new images. Human consciousness changes with the changing world, and therefore changes the prism through which we look at things around us.

It is possible to allocate four properties of the metaphor providing interest to it as to the unit of speech influence. First of all, metaphor is one of the most powerful visual means, and its application has a rich tradition in a variety of discourses. The other side of the metaphor, which unites it with comparison is also related to this property. Metaphor is connected with matching, making analogies, and these are all tried and tested ways to explain the most complex thought. Secondly, the metaphor serves as an effective means of creating connotation [7, p.141]. Here it is similar to other figures, but its possibilities are much wider. It is enough to recall at least Zoological metaphors as a means of belittling the object of metaphor. Thirdly, metaphor is the most effective way to categorize and conceptualize reality. It is a vivid example of how the world is created and interpreted by a man [8, p.30]. Language creates reality by means of metaphors. B. Yu. Norman calls it a creative function of language [9, p.53].

As for semantics, we can talk about a certain universality of the types of metaphor in political discourse of multi-structured languages. A.P. Chudinov mentions four broad categories of models of political metaphor: anthropomorphic, natural, sociomorphic, artifact. His classification is taken as the basis of the study.

1. Anthropomorphic metaphor.

Since man models political reality in his own image, he metaphorically conveys political realities through simple everyday realities, using concepts belonging to the sphere of «Anatomy», «Physiology», «Disease», etc.

Thus, the leading frames of anthropomorphic metaphor are political realities related to the sphere of man. This model is most often used in N. A. Nazarbayev's speech. It is impossible not to appreciate the importance of family in the life of the Kazakh. Only in the family a person is a full participant in social processes:

Concept «Family»

1. **Frame «Parents»**

«From now on, we must all be like *children* of the same *father*. From now on, we all have only one homeland» [10, p.40];

«It is the duty of each of us to appreciate and respect the Flag, Emblem and Anthem of our Republic. With them, we feel like *one inseparable family*. With them, we are recognized and welcomed all over the world» [10, p.32] ;

2. **Frame «Children»**

«It is my presidential and *filial* duty to take care of the revival of the national identity of the Kazakhs» [11] ;

«*Children* of the enthusiastic country are capable to move mountains. *Children* of the doomed country do not bear anything but nonsense» [12, p.23];

«As long as everyone living in Kazakhstan does not realize himself as a *son* of this country, and will not be imbued with faith in its future, we will not have any progress» [12, p.41].

2. Natural metaphor.

Nature serves man as a model for creating different areas of reality. Such spheres as «The world of plants», «The world of animals», «The world of inanimate nature» serve as sources of metaphorical expansion.

D.Trump actively uses this metaphor when describing the problems of the recent past:

Concept «The world of nature»

Frame «The world of animals»

Slot «Plants»

«Washington *flourished*, but the people did not share in its wealth» [13] ;

«Politicians *prospered*, but the jobs left and the factories closed» [13].

Trump describes the consequences of the lack of attention to the internal problems of the country vividly and emotionally, causing listeners to have negative feelings about the former political course. In order to describe the future of the country under his leadership Trump uses the same stylistic device, but with a positive connotation, forming an emotional contrast in relation to the past and present:

Concept «The world of inanimate nature»

Frame «Physical phenomena, laws of nature, natural conditions»

Slot « Weather phenomena»

«We will *shine* for everyone to follow» [13] ;

This contrast is verbalized by the use of idioms:

Concept «The world of nature»

Frame «The world of animals»

Slot « Plants»

«For too long, a small group in our nation's capital has *reaped* the benefits of government while people have borne the costs» [13] ;

Concept «The world of inanimate nature»

Frame «Physical phenomena, laws of nature, natural conditions»

Slot « Water»

«...the education system is *flush* with cash...» [13].

3. Sociomorphic metaphor.

The political world is formed like other spheres of human social activity. This type includes realities from the sphere of «Economy», «Crime», «War», «Theater (entertainment arts)», «Sport and games», etc.

The analysis showed that in the speeches of V. Putin military metaphors are the most productive ones. In military metaphors, an actual situation is compared to a military battle or battlefield:

Concept «War»

1. **Frame «Type of weapon»**

«Let's not *rattle weapons*» [14] ;

2. **Frame «Struggle, confrontation»**

«Russia has long been *at the forefront* of the *fight* against terrorism» [14] ;

Concept «Crime»

Frame «Criminal activity»

«They were *under pressure , robbed* and released» [14] ;

4. Artifact metaphor.

By analogy with artifacts, people metaphorically model the political sphere, presenting its components as «Technology», «Architecture», «Life», etc. Here is an example of their use in N. Nazarbayev's speech:

Concept «House, structure»

Frame «Construction»

«For me, nothing could be more priceless than to serve noble people, for whom their honor is above their life, who exalted me and gave happiness, previously inaccessible to any Kazakh – to become the head of the *construction* of an independent state» [10, p.74].

The above categories can be represented conditionally as «Man as the center of the Universe», «Man and nature», «Man and society», «Man and the results of his work».

After analyzing the above, it can be concluded that one of the important research areas of political linguistics is the study of mechanisms of manipulation of the addressees' consciousness, and one of the most effective tools of such manipulation is metaphor that allows you to create a vivid image in the recipient's mind , to analyze existing in the national picture of the world stable stereotypes and change them, through a systematic influence on the addressee. It is particularly important for political sphere when creating public opinion, which is necessary for the political elite over a certain period of time.

REFERENCE

1 Dobrosklonskaya, T. G. The study of media texts (research experience of modern English media speech) Text. / T. G. Dobrosklonskaya. Moscow: URSS editorial, 2005. – p. 23.

2 Explanatory dictionary of the Russian language edited by D. V. Dmitriev.

3 Chernyavskaya. V.E. Discourse of power and power of discourse –M.: Flinta, 2006. – p.17.

4 Definition Of M. G.Gavrilova. / concise dictionary of terms.

5 G. Lakoff and M. Johnson "Metaphors we live by" – M.: URSS Editorial, 2004. – p. 94.

6 Budayev E. V., Chudinov A. P. Modern political linguistics. Ekaterinburg, 2006.– p. 136.

7 Telia V. N. Connotative aspect of semantics of nominative units – M.: Science, 1986.– p. 141.

8 Frumkina R. M. Self-Consciousness of linguistics – yesterday and tomorrow / / Izvestiya AN. Ser lit-ry and yaz. 1999. T. 58. № 4. – p. 30.

9 Norman B. Yu. Lexical phantoms from the point of view of linguistics and culturology / / language and culture. III international. Conf. Kiev, 1994. – p. 53.

10 Nazarbaev N. Myslyami s narodom podelyus'. – Almaty: Mektep. – 2007. – p. 32, 40, 74.

11 Nazarbaev's quotations. Mode of access URL: https://www.peoples.ru/state/king/kazakh/nazarbaev/aphorism.html. - (accessed: 20.11.2019).

12 Nazarbaev N. Kazahstanskij put'. – Karaganda, 2006. – p. 23, 41.

13 Donald Trump's Full Inauguration Speech. Mode of access URL: http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/. - (accessed: 15.11.2019).

14 Vladimir Putin- Selected speeches. Mode of access URL: https://libking.ru/books/nonf-/nonf-publicism/581791-vladimir-putin-izbrannye-rechi-i-vystupleniya.html. - (accessed: 17.11.2019).

УДК 960

Розиева Д.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: rsdilfuza@mail.ru

Серғалиева А., магистрант, Шетел филологиясы факультеті, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: sergalieaa@gmail.com

І.ЖАНСҮГІРОВТЫҢ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Түйін: Берілген мақалада ұлттық әдебиетімізде көркемдік шығармашылық және тағылымдық-тәрбиелік мақсаттарды ұштастырып жатқан және соған байланысты өзіндік ерекшеліктерімен танылып отырған әдебиет саласы – балалар поэзиясына ден қойылады.

Балаларды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеуге күш салып және соған лайықты шынайы көркем туындылар жазған қазақ поэзиясының «Құлагері» – Ілияс Жансүгіровтың қосқан үлесі талқыланады.

Тірек сөздер: әдебиет, тәрбие, құндылықтар, поэзия, ақын, салт-дәстүр, туынды

Rozieva D.S., PhD, Kazakh Ablai khan UIR&WL, Almaty, Kazakhstan
Sergaliyeva A., master student, «5B021000 -foreign philology», Kazakh Ablai khan UIR&WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sergalieaa@gmail.com

NATIONAL VALUES IN THE WORKS OF I. ZHANSUGUROV FOR CHILDREN

Abstract: This article examines the literary branch - children's poetry, which combines artistic creativity and educational goals in national literature. The article discusses the contribution of Ilyas Dzhansugurov to Kazakh poetry, who made efforts to educate children through national values and wrote worthy original works of art.

Keywords: literature, education, values, poetry, poet, traditions, works

Еліміз тәуелсіздік алғалы қазақ әдебиетінің әр саласы өзінің шынайы даму жолына түсті. Әдебиет түрлі жанрлар мен жаңалықтармен жаңартылып, әдеби үдеріс те жаңа заманның жаңашыл талаптарына қарай бет бұра бастады. Соның негізінде балалар әдебиеті, оның ішінде балалар поэзиясы да жаңа сипатталып, жаңа сүрлеуге түсті деп айтсақ болады. Балалар – әзірге буыны бекіп, бұғанасы қатпаған, моральдық қасиеттері әлі тұрақтап тиянақталмаған, дүниеге көзқарасы үнемі тереңдеп келе жатқан қоғамдық буын, қоршаған ортаның әлеуметтік–эстетикалық, этикалық қасиеттерін бойына балауса құрақтай сіңіріп жатқан қоғамның жас өкілдері.[1,340б]

Балалар әдебиеті – кішкентайлардың үлкен әдебиеті. Ересектерге арналған туындыны балалар оқи бермейді. Өйткені, ойлау машығы өзге, қабылдау мүмкіндігі шектеулі. Осындай жағдайда балаларға әдебиет жасамау – оларды көзге ілмеу, елемеу болып табылады. Бүгінгі балаларды елемеу –қоғамның ертеңін ескермеу. Сондықтан, өркениетке жетемін деген ел, өзін–өзі сыйлайтын халық балаларға жағдай жасауы тиіс.

Мысалы,бала тілін жан-жақты дамытып, қалыптастыруда қазақ халқының ауызекі шығармашылығының маңызы өте зор. Халық ауыз екі шығармалары әсем түрде құрылған жұмбақ, жаңылтпаш, санамақ, ойын өлеңдер, ертегі, аңыз-әңгіме, мақал-мәтелге бай. Осы бай мұраның қай түрін алсақ та балаға ана тілін меңгертіп, сөздік қорын молайту арқылы, байланыстырып сөйлеуге, тілінің грамматикалық құрылымын қалыптастыруда, дыбыстық қателіктерді жоюда, шығармашылық ойлауын дамытуда баға жетпес құралдар болып табылады.

Балалар фольклорының үлкен саласы – ойын өлеңдері. Тілі шығып, сөйлей бастағаннан, кәмелетке толып, есейген шағына дейін баланың жасына лайықты сан түрлі ойын ойналған және олардың басым көпшілігі өлең – тақпақтармен бірге жасап, бірін – бірі толықтырып отырған. Алғашқыда балалар үлкендердің көмегімен, кейін біртіндеп ойын тәртібін игере келе сөздерін өздері шығарып айта бастаған.[2,215б]

Ересек адамдардың қатысуымен айтылатын өлең, тақпақтар бұғанасы қатпаған, өз бетімен ойнап кетуге әлі жарамайтын балдырғанды әлденеге мазасызданса жұбату, көңілін басқа жаққа аудару, ол үшін табиғат құбылыстарымен, жан–жануарлармен таныстыру мақсатын көздеген. Бір ғажабы ойындар балалардың жан сұлулығын да, тән сұлулығын да жан–жақты жетілдіруге бағытталған. Өзгені былай қойғанда, жан–жануарлар қалай дыбыстайды, қандай іс–әрекеттер жасайды, оларды тілімізде қалай айтады дейтін танымдық, тілдік маңызы зор мәселелерді «Қалай айтуды білемін» ойынының өзі – ақ балалардың құлағына құйып береді:

Әтеш – шақырады,
Есек – бақырады,
Күзен – шақылдайды,
Бақа – бақылдайды,
Шыбын – ызыңдайды,
Шіркей – ызылдайды...[2,220б]

Тегінде, іс- әрекеттерді дұрыс сипаттай білу – тіл мәдениетінің бірінші шарты болса керек. Мұны өмірге жаңа қадам басқан балдырғанның санасына сіңірудің төте жолын халқымыз дәл

тапқан.

Балалар поэзиясы − ұлттық әдебиетімізде көркемдік шығармашылық және тағылымдық-тәрбиелік мақсаттарды ұштастырып жатқан және соған байланысты өзіндік ерекшеліктерімен танылып отырған әдебиет саласы.

Көптеген ақындарымыз балаларға арналған өлеңдер шығарғаны белгілі. Соның ішінде балаларды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеуге күш салып және соған лайықты шынайы көркем туындылар жазған қазақ поэзиясының «Құлагері» – Ілияс Жансүгіровтың қосқан үлесі салмақты.

«Құлагер» поэмасындағы ақынның көркемдік шеберлігі, тілінің аса шұрайлығы жайлы М. Қаратаев «Қазақ поэзиясының Құлагері» деген ғылыми зерттеуінде: «Мұндағы ұмытылмас сұлу картиналар, айқын, әдемі образдар, шындықтан туған романтикалық леп, бұлақша сылдыраған нәзік лирикалық сезім, серпінде, кең эпикалық құлаш, балы сорғалаған құнарлы бай тіл, ұйқасы сыңғыраған кәдімгі он бір буынды қара өлеңнің мінсіз-мүлтіксіз үлгілері «Құлагер» поэмасын шын мәнінде поэзияның «сұлу сарайы», Жансүгіров творчествосының биік шыңы деуге толық дәлел бола алады» - деп түйген болатын. [3,56б]

Осы тұста М.Қартаевпен келісе отырып, тілінің байлығы, тазалығы, мөлдірлігі мен бейнелілігі жағынан - қазақ поэзиясындағы ұлы қаламгердің бірі – Ілияс Жансүгіров деп толық айта аламыз. Ілияс тіл байлығы төтенше, ақын еркін төгілген, образды бейнеге бай құнарлы тілімен оқырманды эстетикалық ләззатқа бөлеп, бірден баурап алады.

Ілияс – поэзияның сан қырын меңгеріп, алуан түрлі тақырыптарға қалам тартқан жанжақты ақын. Соның бір саласы – балаларға арналған өлеңдері. Оның өлеңдері – балаларға арналғанымен кеңістігі кең, үлкен, қызықты да қызғылықты, тамаша, әсем әлем.[4,20б]

Қазақ балалар әдебиетінің ірге тасын қалауға негіз болған – батырлар жыры, ертегілер,мысалдар, шешендік сөздер, өтіріктер, жұмбақтар, тұрмыс-салт жырлары, айтыс, ауыз әдебиетінің басқа да нұсқалары бар еді. Мысалы, қазақ баласы түгел білетін – «айдалада ақ отау,аузы мұрны жоқ отау», «аласа ғана бойы бар, айналдырып киген тоны бар», «белі бүкір, алысқа түкір» деген сияқты жүзге тарта жұмбақтарды алғаш жазып алған, редакциялаған, жеке кітап ретінде басып шығарған Ілияс екенін қазіргі таңда көбі біле бермейді. Атақты қырық өтірікті қағазға түсіріп, «Өтірік» деген атпен 1927 жылы басып шығарған да Ілияс Жансүгіров.

1929 жыл Ілияс Жансүгіровтың балаларға арнап өндіре еңбек еткен кезеңі. Айналасы екі, үш жылдың ішінде «Балаларға тарту», «Балаларға базарлық», «Малта», «Шәукеннің шәркейі», «Жұмбақ», «Одақ»деген бірнеше суретті кітапшаларын көпшілікке ұсынды.

Кітапшаға ауыз әдебиетінен алынған өтірік өлеңдер мен өтірік ертегі, ұзақ әңгімелер енгізілген. «Бұл жинақтың ішінде жиғандарым, - деп жазады автор өзінің жазған кіріспе сөзінде, - балаларды жұбатқанда, ойнатқанда, басқа жаратылысты, түрлі хайуанаттарды еліктеткенде, әйтеуір қандай да болса бала қоғамының өмірінде жатталып, айтылып,шашылып кеткен, біздің ел әдебиетінің бір түрі.Мен мұны нәзік, ең қымбатты дүниелер деймін. Себебі: бұлар баланың ой - мөлшері,ұғым - санасына қарай соның түрі, жан азығы. «Өтірік» жинағы негізінен балаларға ыңғайланып дайындалды. «Ел өтірігі» үлкендерден гөрі балалардікі,балалар әдебиетіне жатады.Себебі, бізде балалар әдебиеті әлі жасалмай, жадағай жатыр. Жасалғанда да табан тасы,табалдырығы ауыз әдебиетінің үлгісінен өтуі тиіс. Осы оймен бұл кітапша балаларға бейім»- деп жазады.

Бұл өлеңдерде өтіріктің өмірге ұқсастығы, өз мәніндегі тіршіліктің шын жағына ауысып отыруы суреттелінеді. Мысалы:

Инелік пен масаны құда қылып,

Иненіктің үстіне шекпен жаптым.[4,40б]

Ақын осы өлең жолдарымен қазақтың құдалығын: құдаға кит беру, ат мінгізу,шекпен жабу, т. б. көрсете отырып, «инелік те шекпен жамылып, жамбас жеуге, құда болуғалайық» - деп бағалайды. Немесе:

Әкесіне ас беріп жатыр екен

Көбелектің үйіне кіріп барсам, - деген жолдардан салт - дәстүр, әдет - ғұрыпқа байланысты балаларға түсінік беружағы көзделген.

Әрине, қазақ салтындай, көбелек те ас береді. Ас беру – мұрағой. Көбелектің ас беруі–елді билеген салт-сананың, әдет-ғұрыптың белгісі болып көрсетіледі.

Жансүгіровтың өзі ерекше бағалаған өтірік өлеңдердің босқа емес, өте шеберлікпен,тілдің орамдылығымен өзгеше өнделген сөз, тұрмыс құбылысындағы болымсыз нәрсеніәлденеге ұқсатып, тыңдаушының сілекейін шұбыртқан өтірік. Өтіріктің өмірге ұқсастығы балалардың

көңілінен шығып, естерінде қалатыны белгілі.

Қазақ поэзиясында жылдың төрт мезгілін суреттеуде Абай Құнанбаев, Ыбырай Алтынсариннен кейін Ілияс ерекше орын алады. Мысалы, Абай, Ыбырай өлеңдерінде жылдың әр мезгілін халықтың тұрмыс-тіршілігімен байланыстыра суреттеуі ересектердің ұғымына лайықты болса, Ілияс өлеңдерінде өмірді нақты бала көңілімен танытумен ерекшеленеді.

“Ілияс поэзиясындағы мөлдір арнаның бірі - табиғат лирикасы”- дейді, академик Р.Нұрғалиев өзінің “Арқау” атты монографиялық еңбегінде. “Туған жерін, елінің тау-тасын өзен – көлін беріле сүйген патриот ақын қоршаған ортаның ғажап сұлулығынан өз шабытына нұр алып, сан алуан бояулары буырқанған ғажап суреттер салды.» [5,15б]

Шынында да, Ілиястың табиғат лирикасына орай жазылған қай өлеңін алып қарасаңыз да, ондағы стил өрнегі, қаламгерлік дара тұлғасы айқындалып тұрады. Өлеңіндегі эпикалық кеңдік, теңеу, эпитет, метафора, градация, эпифора, анафора байлығы оның поэзиясындағы негізгі белгілері десек, одан халықтық, фольклорлық леп ескендей сезіледі. Олай болуы заңды да. Халқымыздың құт- берекесі дарыған, көне заманнан даналық пен ақындық мекені болған Жетісу жерінің перзенті Ілияс бала күннен бастап өлең мен жырдың қойнауында туып, сонда өсіп-өркендеген. Нәтижесінде, нағыз халықтық пафоста, танымдық-білімдік тұрғыдан берері мол, этнографиялық ғылым саласына жақын жазылған өлеңді оқып тамашалайсыз.

Ұлттық құндылықтарды негіз етіп, балалардың дүниетанымының еселенуіне жырмен әсер ететін Ілиястың ерекше әдісін «Домбыра» өлеңінен көруге болады. «Нағыз қазақ –қазақ емес, нағыз қазақ – домбыра». Домбыра – шежіре. Тау суындай сылдыратып тәтті-тәтті күй төгетін, бота күйді боздатып, көктегі бұлтты ыдыратар, таудағы тұманды түретін, он саусақты құлындай құлдыратып, ойнақтата көргенін күй қылатын, «екі желі, үш қазық, тоғызноқта ол – домбыра» - деп Жансүгіров қазақтың ұлттық аспабы домбыраның қадір-қасиетін жырлап жазған.[6,80б]

Балаларға жазылған Ілияс өлеңдерінің қамтыған үлкен тақырыбы — өз елі, өз жерінің байлығы мен сұлу табиғатының әсем көріністерін суреттеуге арналған. Бұл балалар үшін өте қызықты тақырып, өйткені Ілияс табиғаттың әсем көріністерін суреттеу арқылы жас жеткіншектердің ойын нақты материалдарға негіздеуге тырысады. Бұл салада жазылған Ілияс өлеңдері: «Ағынды менің Ақсуым», «Бұлт», «Жазғытұрым, «Жазғы шілде», «Күз», «Жауында», «Қыс», «Желді карағай», «Жетісу суреттері», «Жалпы сын», «Тау суреті», «Жетісуда су суреті», «Жетісу жәндігі», «Жер түгі», «Шаттық жыры» деп аталады. Балалардың эстетикалық тәрбиесі үшін табиғат көріністері мен табиғат заттарын суреттеуде бұл өлеңдердің оларға тигізетін әсері өте зор. Ілияс «Жазғытұрым» деген өлеңінде:

Ой, балалар, балалар
Жылы-жылы жел соқты,
Жылғалардан су ақты.
Қандыл-каншыл қаз кепті,
Жер қарайды — жас кепті,
Желкілдейді көк майса,
Желіндейді мал жайса…
Ел ешкісін қырқыпты,
Егіндерін жыртыпты.
Ой, балалар, балалар,

Ойналық та күлелік қос басына мінелік деп, көктемінің шығуымен байланысты табиғатқа жан бітіп, қандай өзгерістер, жаңалықтар болатынын суреттеп, айналадағы түрлі құбылыстарға зер салуға үйретеді. [7,118 б]

«Ойналық та күлелік, қос басына мінелік» деп өмір тіршілігіне өздерін де араласып кетуге шақырады. Соған байланысты балаларда ой қорытындысы, жинақтау пікірі дәл, дұрыс болып калыптасады. Мұндай нақтылы суреттер олардың өмір тіршілігіне өз бетімен араласып кетуіне жол ашады. Сонымен қатар жаратылыс құбылыстарына зер салуға дағдыланса, олар түрлі құбылыстарлы үйреніп, олардың арасындағы байланыстарды, әсіресе себепті байланыстарды таба білуге машықтана береді.

Жылдың төрт мезгілін өмір тіршілігімен, еңбекпен байланыстыра отырып, 1923 жылы жазған «Жазғы шілде» деген өлеңінде де балаларды әр алуан құбылыстармен, мезгіл заңдылықтарымен жан-жақты таныстырған.

Ілиястың балаларға арналған өлеңдері өткен өмірдегі шынайы қазақи өмірдің көріністерінен құралған. Ұлт мүддесіне қатысты ойлары баланы жақсы әлемге, оқу-білімгебастайтын игі мақсаттар баланың білімге ұмтылуына мұрындық болатын ұлттық таным екенісөзсіз. «Жазғытұры», «Күз», «Қыс», «Оқимын», «Бөбек бөлеу», «Тас шешей», «Сабын»,«Ұршық»,

«Саптыаяқ», «Күн боламыз», «Элеватор», «Комбайн», «Қазақ үйдің тұрмысы» т.б.өлеңдері бүгінгі тәуелсіз еліміздің балалар әдебиетіндегі үлкен табысы.[8,10 б.]

Ағартушы-ақын жас жеткіншектерге арнап жазған жырларында танымдық, тағылымдық түсінігін, түйсігін арттыруда, ұғымталдыққа, зеректікке, әсемдікке тәрбиелеп,сөз мәдениетіне үйретуді, алғырлыққа баулуды мақсат етіп тәрбиелейді. Мысалы, «Қазақ үйдің тұрмысы» деген өлеңінде:

Ақ үйге алты қанат келсем кіріп,
Босаға, маңдайша мен табалдырық.
Кереге алты жапсар, алпыс уық,
Шаңырақ күлдіреуіш оған жуық.
Құр таңғыш, басқұр, арқан екі аяқ бау,
Төрт ірге, есік жабық, ши туырлық,- дей келіп:
Басқа түрлі жабдығын санай алмай,
Сыртқы үздігін көрмекке кеттім шығып,- деп аяқтайды. [9,225 б.]

Осы өлең жолдарынан қазақ үйдің қандай болатынын, яғни, оның босаға, маңдайша,кереге, шаңырақ деген бөлшектерден тұратынын балаларға анықтап, түсіндіре білудің көркем амалын көреміз.

Қазақ балалар лирикасы – қазақ әдебиетіндегі кейіндеу пайда болған саласы болғанымен, руханиятымыздың көркемдік кеңістігін байытумен қатар, тәрбиелік-тағылымдық жағынан да толықтырып отырған әдебиет әлемінің үлкен бір қанаты. Соның ішінде, әсіресе, Ілиястың балаларға арналған өлеңдері халықтық педагогикамен ұштасып, баланың дүниетанымына әсер ете алуымен маңызды.

Ілияс балаларды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеуге күш салады және соған лайықты шынайы көркем туындылар жазады. Сәбилердің, жас жеткіншектердің рухани деңгейінкөтеретін, қиялын шарықтататын жігерлі де жасампаз шығармаларды дүниеге әкелді. Балаларға арналған шығармалары арқылы «Ілияс Жансүгіров – қазақ балалар әдебиетінің ауыз әдебиетінен кейінгі негізін салушылардың бірі» - деп толықтай айта аламыз.[10,58б]

Абай, Ыбырай және Ілияс секілді ата-бабаларымыздан қалған мұраны,бала оқытуымен тәрбиесінде кеңінен қолдану қажет.Себебі, осындай тарихқа толы, ұлттық құндылықтарды насихаттайтын өлең жолдарын оқып өскен бала, біздің еліміздің ертеңгі болашағы, ұлтымыздың тағдыры.

ӘДЕБИЕТ

1. Елеукенов Ш. Қазақ әдебиеті тәуелсіздік кезеңінде - Алматы: Алатау, 2006 ж
2. Көркем әдебиет тілі.-Қазақ тілі мен әдебиеті,2004 ж, N47
3. Дүйсенов М. Ілияс Жансүгіров. Монография. А., 1965.
4. Жансүгіров І. Көп томдық шығармалар жинағы, Алматы, 2006 ж, 6 - том
5. Иманғазинов М.Ілияс прозасындағы дәуір дидары. Т., 2000ж
6. І.Жансүгіров шағармашылығы -Қазақ әдебиеті, 2000 ж
7. І.Жансүгіров.Шығармалары.Алматы,1962 ж, III том,140 бет.
8. «Ілиястану» орталығының көкжиегі көптомдық шығармалар жинағы. Алматы, «Кітап» баспасы 2019 ж
9. Ілияс Жансүгіров шығармалар жинағы. Алматы, «Өлке» баспасы, 2012 ж
10. Нұрмұратов С. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік-философиялық талдау - Алматы: ФСИ, 2000. – 180 б.

УДК 8(80):808.1

Пармеш Р.Е., Магистрант «6М021000-Шетел филологиясы», Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: ms.rai.95@mail.ru

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАС ПРОЦЕСІНДЕГІ ӘДЕБИ ЕҢБЕКТЕРДІҢ РОЛІ

Түйін: Бұл мақалада автор әдеби еңбектердің мәдениаралық қарым-қатынас процесіндегі алар орны, маңызы туралы қарастырады. Шетелдік көркем шығарма мен халықаралық

қарым- қатынас процесі өзара ұқсас, себебі автор мен оқырман екі мәдениеттің өкілі болып табылады. Аталмыш мақалада, көркем шығарма арқылы мәдениаралық қарым-қатынас нақты коммуникациямен салыстырғанда бірқатар ерекшеліктерге ие екендігі сипатталады, оларды анықтау мақалада көрсетілген зерттеудің мақсаты болып табылады.

Тірек сөздер: мәдениетаралық қарым-қатынас, дискурс, стереотиптік бейнелерін, мәдени ассоциацилар.

Parmesh R.E., Master's student «6M021000 -Foreign philology», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ms.rai.95@mail.ru

THE ROLE OF LITERARY WORKS IN THE PROCESS OF INTERCULTURAL COMMINICATION

Abstract: In this article, the author considers about the role and importance of literary works in the process of intercultural communication. The foreign literary works and process of intercultural communication are similar, because the author and the reader are the representatives of two cultures. Intercultural communication through a literary work has a number of features compared to real communication, the identification of which is the purpose of the research presented in the article.

Keywords: intercultural communication, discourse, stereotypical images, cultural associations.

Мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде әдеби мәтіндер маңызды рөл атқарады, өйткені олар мәдениетпен тікелей байланысты, олар өзге ұлттың тарихы, ұлттық психологиясы, ұлттық мінез-құлығы туралы мәліметтерді сақтайды, яғни көркем шығармаларды оқу арқылы өзге мәдениеттің барлық компоненттері туралы ақпарат ала аламыз. Осы тұрғыдан алғанда, мәтін «бұл өзге мәдениет дәстүрлеріндегі тікелей бірлестіктер ғана емес, сонымен бірге көптеген жанама белгілерді оқырманға автоматты түрде беретін белгілі бір сигналдар жиынтығы» ретінде қарастырылады. Өз кезегінде, мәтін құру ережелері оның пайда болған мәдениеттің мәніне байланысты болады »[1, б. 87].

Мәтін- лингвистика мен мәдениеттанудың шынайы түйіні болып табылады, өйткені ол тілге жатады және оның ең жоғарғы сатысы болып табылады, сонымен бірге ол мәдениеттің тіршілік ету формасы мен мәдениетаралық қатысым формасы ретінде қызмет етеді. XX ғасырдың басында көркем шығарманың коммуникативті табиғаты туралы идеяны (О. Э. Мандельштам, Н. С. Гумилев т.б.) секілді жазушылар және ғалымдар (М. М. Бахтин, А. И. Белецкий) жасаған. Әдебиет - бұл автор мен оның оқырманы арасындағы сұхбаттың бір түрі. Сонымен бірге, автор әдеби шығарманы жазу барысында бір мәдениетте немесе басқа мәдениетте бекітілген әлемді бейнелеудің модельдік үлгілеріне назар аударады. Жазушының оқырманға мәтінді түсіндіру өнері көзбен көрмеген басқа бір ұлттың мәдени ерекшеліктерін көркем сөзбен сипаттау, әңгімелеу арқылы анық жеткізе білумен айқындалады. Оның әлемді көруі, жалпы көзқарасы жұмыстың сипатына әсер етеді. «Шығарманың авторын көру және түсіну дегеніміз- басқа, бөтен сананы және оның әлемін, яғни басқа тұлғаны білу және тану» [2, б. 481].

Алайда, қабылдаушының (оқырманның) ерекшеліктерін ескеру қажет, өйткені оның санасының ерекшелігі тек жеке тәжірибемен ғана емес, сонымен бірге мәтіннің интерпретациясын таңдауды анықтайтын ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерімен де белгіленеді. Сондықтан шетелдік әдебиеттерді оқуды мәдениаралық қарым-қатынас процесімен салыстыруға болады, белгілі бір шығарманы оқу барысында біз басқа мәдениеттің өкілімен байланысқа түсеміз. Төменде көркем шығарма арқылы мәдениаралық қарым-қатынас түсу нақты коммуникациямен салыстырғанда бірқатар ерекшеліктерге ие екендігі сөз етіледі және америеандық жазушы Марк Твеннің «Том Сойердің бастан кешкендері» шығармасы негізінде мысалдар беріледі.

Д.С.Лихачевтің айтуы бойынша «кез-келген әдеби шығарма белгілі бір ортада болады: нақты өмір мен оның айналасындағы әдеби шығармалардың ортасында...» [3, б. . 7-8]. Осылайша, көркем шығарманың өзіндік ерекшелігі оның шындыққа қатынасында көрінеді: мәтін - нақты әлемнің объектісі және сонымен бірге шындық әлемінің көркем игерілген және эстетикалық тұрғыдан ойластырылған көрінісі. Көркем шығармалардың бұл ерекшелігі оларды талдау кезінде мәтіннің экстралингвистикалық параметрлерін ескеруді қажет етеді. Мысалы, Марк Твен «Том Сойердің бастан кешкендері» шығармасында Англиядағы Азаматтық соғыстан кейінгі жағдайды бала мен ересектер өмірін шығармадағы негізгі кейіпкер Том Сойердің бастан кешкен

оқиғалары арқылы жеткізуге тырысады. Марк Твеннің бұл шығармасы балалар туралы шығарма болғандықтан шығарманы оқу барысында негізгі кейіпкердің бастан кешкен оқиғалары арқылы, романдағы мотивтер арқылы көрініс табады. Әдебиеттегі мотив - ауызекі өнер туындысының сюжеті, яғни қайталануы немесе дәстүрлілігі тұрғысынан қарастырылатын оқиға немесе жағдай. Сонымен қатар, шығармада қолдау көрсетілетін немесе жоққа шығарылатын, пародияланған немесе тереңдетілетін және т.б. түрдегі авторға әдеби немесе фольклорлық дәстүрлі түрдегі мұндай оқиғалар мен жағдайларды көркем екпінмен жеткізілген. Романдағы балалар күрделі миниатюралық экономиканы қолдайды, онда олар үнемі үлкендер үшін пайдасыз болатын қазыналармен өзара алмасады. Бұл коммерциялық қатынастар балалар есейіп, ересек болған кезде кіруі керек іскерлік қатынастарды қайталайды. Ақша тудыратын көптеген асқынулар олардың осы алмастыруларымен пайда болады. Том достарын өзінің сүйікті істерінің ішіндегі қоршауды ақтауға мүмкіндік беретіні туралы жалған жарнама жасай отырып, алдап жібереді. Содан кейін ол өзінің бар тапқан байлығын жексенбілік мектептегі күш пен бедел сатып алу үшін пайдаланады - сатып алмай, шынайы лайық болған кезде берілетін сыйақыны алу үшін. Том мен Джо сыныпта тықылдату үшін төбелесіп жатқанда, бізде келіспеушіліктер өте қарапайым адам болған ұлдарды мүлікке қатысты жанжал тудыруға мәжбүр ететін жағдайды көреміз. Романның басындағы осы ұсақ мүліктен соңында 12000 долларлық қазынаға секіру төтенше жағдай. Том мен Хактың барлық тәжірибелеріне қарамастан, олардың ақшалары жауапты ересек адамға беріледі. Олардың жақсы көмектерінің арқасында, балалар өздерінің коммерциялық азаматтар ретіндегі рөлін зерттеуді жалғастыра алады, бірақ біршама баяу қарқынмен.

«There was no lack of material; boys happened along every little while; they came to jeer, but remained to whitewash. By the time Ben was fagged out, Tom had traded the next chance to Billy Fisher for a kite, in good repair; and when he played out, Johnny Miller bought in for a dead rat and a string to swing it with — and so on, and so on, hour after hour. And when the middle of the afternoon came, from a poor poverty-stricken boy in the morning, Tom was literally rolling in wealth. He had besides the things before mentioned, twelve marbles, part of a jews-harp, a piece of blue bottle-glass to look through, a spool cannon, a key that wouldn't unlock anything, a fragment of chalk, a glass stopper of a decanter, a tin soldier, a couple of tadpoles, six fire-crackers, a kitten with only one eye, a brass doorknob, a dog-collar — but no dog — the handle of a knife, four pieces of orange-peel, and a dilapidated old window sash. He had had a nice, good, idle time all the while — plenty of company — and the fence had three coats of whitewash on it! If he hadn't run out of whitewash he would have bankrupted every boy in the village. » [4, б.18-19]

М.Бахтиннің «диалогизм» тұжырымдамасына сәйкес, шығарма автор мен оқырман арасында бір-бірінен алшақталған (уақыт пен кеңістікте) қарым-қатынастың болуын болжайды. Сонымен біздің алдымызда Әлем Моделі - Марк Твен романының мифологиялық кеңістігінде адамның орнын анықтайтын негізгі кеңістіктік және уақыт координаттары арасындағы байланысты сипаттау. Ең бастысы: біз кейіпкер (Том) және автор (Твен) әлемдеріне деген көзқарасты шатастырмаймыз.

1. Кеңістік пен уақытқа қатысты ішкі көзқарас (Том сыртқы әлеммен біртұтас тұтасқан және ол Марк Твен сияқты сырттан бақылап отырмайды).

2. Том үшін кеңістік пен уақыт үздіксіз емес, шексіз емес, біркелкі емес. Кеңістік пен уақыт нақты бөлшектер (бөліктердің жиынтығы) ретінде бар, ол үзік-үзік, оқиғалы. Сент-Питерсберг, Миссисипи, таулар, үңгірлер және т.б. бір-біріне қатысты уақыт пен кеңістікте орналастыру Марк Твеннің міндеті.

3. «Сойер әлеміндегі» сезімнен жоғарғы кеңістік пен уақыт шындыққа қарсы емес (ырымшылдық және т.б., Томның «түсі»).

4. Томның кеңістігі пен уақыты жеке тұлғасының динамикасына байланысты өзгереді: аралға саяхат, үңгірде болу балаға белгілі шеңберді кеңейтіп, уақыт пен кеңістікті жақындатады, отбасы мен достарымен байланысты күшейтеді. Осы «шытырман оқиғадан» кейін Том үйі мен үйіндегі жақындарын «бөтен» нәрсе ретінде қабылдануын тоқтатады. Томның үйі мен туыстары аралдағы найзағайдан кейін, ал Сент-Питерсберг қаласы үңгірдегі ауыр сынақтан кейін «Сойер әлеміне» қосылады.

Әдебиет адамға өмірді танытып қана қоймайды, солардың өмірге көзқарасын қалыптастырады, мінез-құлқына, тұрмыс-тіршілігіне ықпал етеді.

Әдеби шығарма адамның бүкіл ой-қиялын, сыр-мінезін түгел баурайды: қуантады, сүйіндіреді, таңдантады, күйіндіреді, жылатады, күлдіреді. Қысқасы, адамның көңіл-күйінде

сан сапа құбылыстар туғызып, із қалдырады. Бұл әдеби шығарманың, яғни көркем әдебиеттің эстетикалық әсері, оның таным, тәрбие тарапындағы мәні де осыған негізделген. Көркем әдебиеттің тілі-тіл мәдениетінің, тілдік талғамның ғана тарихы емес, қоғамдық өзгерістердің, әлеуметтік психологияның да тарихы. Өйткені жалпы ұлттық тіл мәдениеті аясында жасалған әр кезең әдебиетінде сол әдебиетті тудырған уақыт ерекшеліктері өзіне тән сөз саптау стилі арқылы таңбаланады.

Әдебиеттің пәні-адамның өмірі, қоғамдық қарым-қатынастар мен алуан түрлі қоғам өміріндегі құбылыстар, өз мінез-бітімімен дараланып көрінетін жеке адамдардың тағдыры. Әдебит қоғам өміріндегі сан қилы шиеленіс, тартыстарды, қақтығыс пен күресті бейнелейді. Сондай-ақ саяси, экономикалық, моральдық тағы басқа талай мәселелерді қорғайды. Алайда оларды дербес талдап кетпей, адамның тағдырын көрсету, кейіпкердің іс-әркетін, мінез-құлқын ашу қажеттілігіне орай, белгілі мөлшерде баяндайды.

Жазушы кейіпкерлер өмір сүретін, әркет ететін қоғамдық ортаны, жағдайды нақты бейнелейді, олардың іс-әркетінің, мінез-құлқының белгілі тарихи жағдаймен байланысын айқындап береді. Әдебиет өмірді көркем образ арқылы бейнелейді, адамның дараланған характерін жасау, жеке оқиға, жағдайларды суреттеу арқылы қоғамдық өмірдегі аса маңызды заңдылықтарды ашып береді. Қоғамдық өмірде әдебиет қозғамайтын мәселе, назар аудармайтын жағдайлар аз-ақ, жоқтың қасы. Алайда әдебиет алдымен адамның тұтас тұлғалы бейнесін көрсететін болғандықтан, қоғамдық өмірдегі қай мәселеге болсын эстетикалық қатынас тұрғысынан қарап, оны шығармадағы көрсетілетін нақтылы өмірлік жағдайларға орай бейнелейді. Көркем шығармада өмір құбылысы, оның әр түрлі ерекшеліктері тұтас көрсетілсе де, ненің маңызды, мәнді екені айқын ажыратылып, дәл танылады. Уақиғалардың, адам бейнесінің әдебиетте нақтылы сереттеледі, оқырманға өмірдің өзін көріп отырғандай әсер беріп, шығарманың ой-сана күшті ықпал етуіне мүмкіндік береді. Әдебиетте қоғам өмірі, тарихи даму пройесі үнемі алға қарай бастайтын тура тартылған жол сияқты болып жатпайды, қайшылығы мол қиын жағдайлар, қақтығыстар, адамдардың тағдыры арқылы көрінеді. Жекелеген жағдайлар, сан түрлі адамның өмір-тағдыры арқылы жазушы қоғамдық заңдылықтардың, әлеуметтік құбылыстардың сырын ашып береді.

Мәдениетаралық қарым-қатынас кезінде түсінбеушіліктің басты себебі тілдердің айырмашылығы емес, коммуниканттардың ұлттық санасындағы айырмашылық, ал мәдениеттер диалогы әр түрлі сананың байланысы емес, керісінше әртүрлі мәдениеттер бейнелерінің сол сананың ішіндегі байланысы болып табылады. Басқа мәдениеттің образдарын түсіну бір мәдениеттің «эквивалентті» бейнесін іздеу арқылы немесе бір немесе басқа мәдениеттің бейнелеріндегі айырмашылықтарды іздеу арқылы туындайды. Негізсіз бір мәдениеттің стереотиптік бейнелерін басқа біреуге беру коммуникативті сәтсіздіктерге алып келеді және хабарламаны түсінуді қиындатады. Сондықтан, әр түрлі мәдениеттердің негізгі стереотиптік көріністерін зерттеу және сипаттау маңызды болып табылады, бұл мәдениетаралық қарым-қатынаста туындайтын көптеген мәселелерді көркем шығарманы оқу арқылы нақты және делдал ретінде шешеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. Пособие для студентов высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2007. –208 с.

2. 2. Бахтин М. М. Литературно-критические статьи. / Сост. С. Бочаров и В. Кожинов. М.: Худ. лит., 1986. –543 с.

3. 5. Лихачев Д. С. Литература – реальность – литература: Статьи. Л.: Сов. Писатель, 1984. –272 с.

4. Mark Twain, The Adventures of Tom Sawyer.- THE AUTHOR. HARTFORD, 1876.-285 p.

5. А.Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш» Кітапта: А.Байтұрсынов шығармалары. А.,1989

УДК 070.13(574)

Аверина М., бакалавр «5В050400 – «Журналистика», Университет «ТУРАН», Алматы, Казахстан, e-mail: marina.averina.91@list.ru

ПРОБЛЕМЫ СВОБОДЫ ЖУРНАЛИСТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Аннотация: В статье рассматриваются состояние современной журналистики в Республике Казахстан, правовая основа свободы слова и свобода деятельности журналистов. Конституция Республики Казахстан гарантирует свободу деятельности средств массовой информации. Однако, в связи с отсутствием реальных механизмов воплощения в жизнь предоставленных прав, прописанная законом свобода информации, остается на формальном уровне. Такое положение вещей, безусловно, отражается на деятельности множества средств массовой информации, не говоря уже об участившихся фактах обвинения журналистов, привлечения их к уголовной и административной ответственности, закрытия доступа к глобальной сети.

Ключевые слова: средства массовой информации, свобода слова, безопасность журналистской деятельности, нарушение прав и свобод. Пресса Казахстана, законы о средствах массовой информации.

Averina M., Bachelor of Arts «5B050400 – «Journalism», «Turan» University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: marina.averina.91@list.ru

FREEDOM OF JOURNALISM IN MODERN SOCIETY

Abstract: The article discusses the state of modern journalism in the Republic of Kazakhstan, the legal basis of freedom of speech and freedom of activity of journalists. The Constitution guarantees freedom of the media. However, due to the lack of real mechanisms for the implementation of the rights granted, the freedom of information prescribed by law remains at a formal level. This situation is certainly reflected in the activities of many media outlets, not to mention the increasing number of accusations of journalists, their prosecution and administrative liability, and the closure of access to the global network.

Keywords: Media, freedom of speech, security of journalism, violation of rights and freedoms. Press of Kazakhstan, media laws.

Журналистика сегодня представляет собой глобальную и глубоко интегрированную в общественную жизнь сферу деятельности. В связи с этим вопросы создания механизма реализации прав и свобод журналистов, свободы печати и свободы слова, а также формирования условий для независимой деятельности остаются главными и требующими постоянной работы над их

решениями. Исходя из регулярности внесения поправок в законодательные акты, касающиеся деятельности средств массовой информации, можно сделать вывод о том, что с юридической точки зрения, такая работа ведется. Но, несмотря на это, возникающие несоответствия между правовыми актами и фактическим их применением остаются. Влияние на средства массовой информации со стороны государства и крупных коммерческих организаций лишают средства массовой информации свободы.

Относительно ряда стран постсоветского пространства, Республика Казахстан выделяется достаточно стабильным экономическим и культурно-социальным развитием. В связи с этим, информационная сфера деятельности имеет все возможности для своего развития.

Журналистика Республики Казахстан, как социальный институт, действует в рамках законодательства. Свободу деятельности средств массовой информации гарантирует главный правовой акт страны - Конституция. Однако, в связи с отсутствием реальных механизмов воплощения в жизнь предоставленных прав, прописанная законом свобода информации, остается на формальном уровне. Такое положение вещей, безусловно, отражается на деятельности множества средств массовой информации, не говоря уже об участившихся фактах обвинения журналистов, привлечения их к уголовной и административной ответственности, закрытия доступа к глобальной сети.

Степень независимости и безопасности журналистов – главная мера демократии в стране. Особенно это относится к деятельности репортеров и корреспондентов, занимающихся освещением политики и работы власти. Если журналисты защищены относительно своей профессиональной деятельности и частной жизни, они могут открыто и объективно заявлять о проблемах, указывать на ошибки и лоббировать интересы общества.

В 2010 году в г.Нур-султан был проведен саммит Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, где говорилось о важности гражданского общества и независимой, объективной деятельности средств массовой информации для обеспечения свободы слова, уважения прав человека. На саммите был принят документ под названием «Астанинская памятная декларация: навстречу сообществу безопасности». В ней сказано: «Мы ценим важную роль, которую играют гражданское общество и свободные средства массовой информации, помогая нам в полном объеме обеспечить уважение прав человека, основных свобод, демократии» [1]. Озвученное на саммите и закрепленное в официальном документе, на сегодняшний день, также носит только формальный характер. Объективная картина, отражающая деятельность средств массовой информации, несколько иная.

В рейтинге свободы прессы в 2019 году, составляемом неправительственной организацией «Репортеры без границ», Казахстан оказался на 158 месте из 180, оказавшись между Турцией (157 место) и бывшей бельгийской колонией в Африке Республикой Бурунди (рисунок 1).

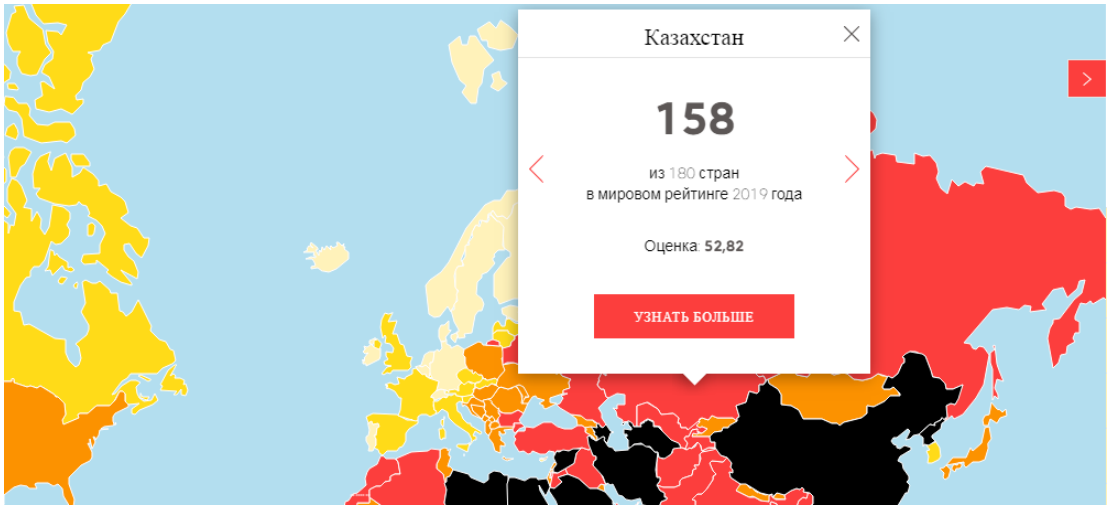

Рисунок 1 – Мировой рейтинг свободы прессы в 2019 году[2]

Республика Казахстан остается в числе несвободных стран и в рейтинге международной правозащитной организации со штаб-квартирой в Вашингтоне «Freedom House»[3]. Кроме

того, согласно исследованиям данной организации, наша страна также остается страной с «несвободным интернетом». В отчете говорится, что внесение изменений в законодательство о средствах массовой информации значительнее ограничило журналистов в Республике Казахстан, которые всегда работали в жестких условиях.

Судить о падении уровня информационной открытости в стране можно по событиям, происходящим в последние десять лет. Закрытие оппозиционных газет «Дат», «Республика», «Ассанди Таймс» в период с 2012 по 2014 год, популярного интернет-портала «Радиоточка» и «Саяси калам – Трибуна» в 2017 году, сетевого издания «Ратель» в 2018 году, судебное и административное давление, оказываемое на журналистов в частности и в целом на издания, информационные порталы, подтверждают, что в Республике Казахстан, несмотря на многочисленные заявления власти, имеются реальные проблемы свободы слова и свободы журналистской деятельности.

В конце 2017 года Президент Республики Казахстан принял изменения в ряде законодательных актов в сфере информации и коммуникаций. Журналистов, соответственно поправкам, обязали получать согласие упоминаемых в текстах личностей на распространение в средствах массовой информации охраняемых законом тайн, в том числе банковской и коммерческой. Срок предоставления обратной связи по запросу редакций от государственного органа был увеличен с трех до семи дней. Перед тем, как оставить комментарий на сайтах, пользователю теперь необходимо зарегистрироваться, тем самым была исключена анонимность.

Дестабилизация гражданского общества на Украине, активные, по сравнению с предыдущими годами, действия оппозиционно настроенных партий, особенно перед выборами 2017 года, побудили казахстанские власти еще более ужесточить законодательство относительно свободы слова и средств массовой информации. Любое инакомыслие должно жестко пресекаться, для этого введена цензура, уголовная и административная ответственность[4]. Деятельность по выявлению скрытого влияния на общественное сознание приняла еще более широкий характер, включая отслеживание социальных сетей и интернет-ресурсов.

Например, в 2014 году подвергся блокировке сайт британской газеты «Daily Mail» за то, что на нем был размещен ролик, признанной в Республике Казахстан террористической группировкой «Исламское государство». В коротком видео материале был показан ребенок, утверждающий, что он родом из Казахстана. Казахстанские сайты Азаттык.org, Zonakz.net, Tengrinews.kz также были заблокированы из-за размещения сведений о появлении данных видео материалов[5].

Международное сообщество и комитет по правам человека Организации Объединенных Наций неоднократно советовали властям Казахстана декриминализировать клевету и оскорбления. Однако в 2015 году наказание было ужесточено. В рисунке 2 приведены данные статистики по количествам дел по различным обвинениям журналистов за период с 2014 по 2018 год[6].

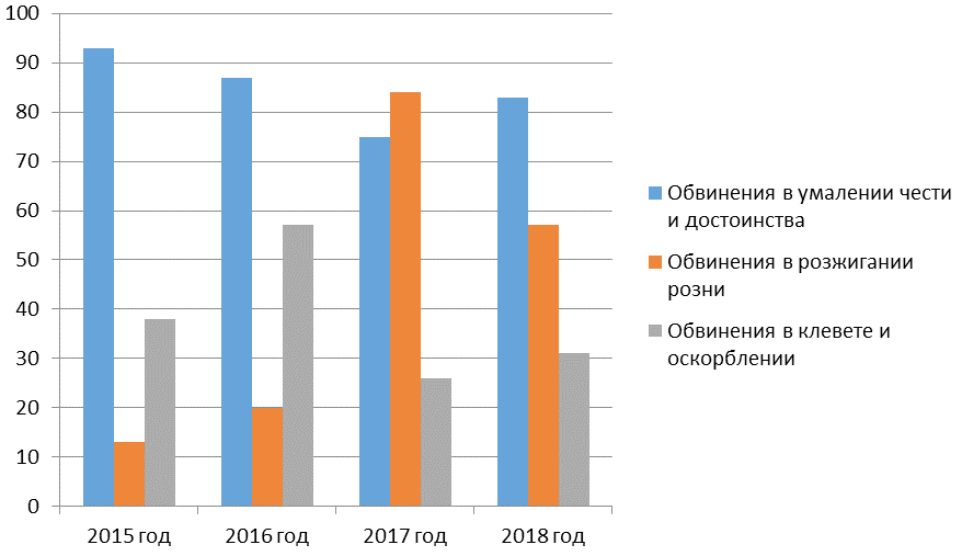

Рисунок 2 – Количество дел вменяемых журналистам по различным обвинениям

Нападения на журналистов также остается актуальной проблемой в современном мире. Согласно докладу неправительственной организации Press Emblem Campaign, который был опубликован 13 декабря 2019 года, в Женеве, погибло 75 журналистов по всему миру, в том числе и в Казахстане[7]. Громкое дело о нападении и запугивании журналистов «Радио Азаттық», агентства КазТАГ и телеканала Almaty-TV на пресс-конференции о преследованиях матерей в Казахстанском международном бюро по правам человека и соблюдению законности, вызвало неодобрительную реакцию представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ Арлема Дезира, а также первого посла Соединенных Штатов Америки в Республике Казахстан Уильяма Кортни. Сообщалось, что у сотрудников МИА «КазТАГ» отобрали оборудование, а камеры журналистов телеканала «Алматы» и «Радио Азаттық» и вовсе полностью сломали. Отмечалось, что была вызвана полиция, которая не предприняла никаких мер в отношении нарушителей.

Журналисты подвергаются психологическому давлению, запугиванию и риску насилия из-за своей профессиональной деятельности. Коррупционные расследования, статьи о мошенничестве, преступлениях, махинациях приводят к тому, что сотрудники средств массовой информации сталкиваются с достаточно агрессивными и влиятельными силами, чьи интересы были затронуты. По словам руководителя прессозащитной организации «Адил соз» Тамары Калеевой, из года в год в Казахстане идет планомерная зачистка информационного поля. Каждый год издания закрываются под самыми различными предлогами. Привлечение редакторов к уголовной ответственности, запреты на ведение профессиональной деятельности, штрафы, репрессии сетевых изданий, усложнение условий регистрации доменного имени - все это причины снижения открытости и сужения информационного пространства страны. В последние годы, по словам Тамары Калеевой, можно наблюдать, что в принудительном порядке закрывают меньше средств массовой информации, чем ранее. Это связано не с тем, что власти стали добрее, а с тем, что независимых СМИ стало очень мало[8]. А ведь свободная деятельность журналистов приносит экономические, социальные, политические выгоды, содействуя прозрачности в тех или иных процессах.

Цензура должна выполнять свою роль. Однако, здесь также необходимо говорить о недопущении перекоса в ту или иную сторону. Отсутствие цензуры может привести к тому, что частные издания, лоббирующие свои интересы за счет иностранного капитала, могут привести к дестабилизации гражданского общества. Тогда речь уже пойдет о Национальной безопасности[9]. Однако, и строгая цензура, приводящая к полному отсутствию объективной информации, может послужить причиной информационного голодания, манипулирования, дезориентацией общественного сознания.

Независимые средства массовой информации и свобода журналистикой деятельности – главная ценность демократического общества. Это инструмент равновесия сил в политике, экономике, обществе. Средства массовой информации – зеркало объективной реальности, но могут они достойно выполнять свою функцию только в том случае, если законы, касающиеся их деятельности, будут не формальными, а исполняемыми. Законы и положения, ограничивающие интернет-контент или доступ, должны регулироваться теми же принципами, которые сформулированы в существующих международных соглашениях, которые предусматривают защиту прав человека, включая статью 19 Международного пакта о гражданских и политических правах.

ЛИТЕРАТУРА

1 Астанинская декларация, принятая на саммите ОБСЕ, намечает направление дальнейших действий. – Режим доступа URL: www.osce.org/ru/cio/87380. - (дата обращения: 02.12.2010).

2 Рейтинг свободы прессы в 2019 году/Репортеры без границ – Режим доступа URL: rsf.org/fr/classement(дата обращения: 12.12.2019).

3 Мировой рейтинг несвободных стран/Freedom House– Режим доступа URL: freedomhouse.org. - (дата обращения: 12.12.2019).

4 Трубачева Т. Свобода слова: улучшения будут, так как хуже уже некуда. - Режим доступа URL: forbes.kz/massmedia/svoboda_slova_uluchsheniya_ budut_potomu_chto_huje_uje_nekuda. - (дата обращения: 15.04.2014).

5 Токаева А. Свободы в интернете стало меньше//Радио Азаттык. – Режим доступа URL: rus.azattyq.org/content/svoboda_interneta_kazakhstan_ freedom_house/26725118.html. - (дата обращения: 04.12.2014).

6 Аналитическая информация сайта комитета по правой статистике и специальным учетам генпрокуратуры РК. - Режим доступа URL: pravstat.prokuror.gov.kz/rus

7 Press Emblem Campaign – Режим доступа URL: pressemblem.ch /documents.shtml. - (дата обращения: 13.12.2019).

8 Калмурат А. Угрозы, иски, избиения. С чем сталкиваются журналисты в Казахстане. – Режим доступа URL: rus.azattyq.org/a/day-to-end-impunity-for-crimes-against-journalists-interview-tamara-kaleyeva/30248664.html. - (дата обращения: 01.11.2019).

9 Закон Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 года №527-IV

УДК 960

Атаханова А., студент, 4 курс, «5В011900-Шетел тілі: Екі шетел тілі», Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Казахстан, e-mail: Aidoka_08.97@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Узакбаева С.А.,** п.ғ.д
e-mail: Sahipzhamal.a@mail.ru

ЖОБАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ МӘДЕНИАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІ БІЛІКТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ПАЙДАЛАНУ.

Аңдатпа: Мақалада “біліктілік”, “коммуникативті біліктілік”, “мәдениаралық коммуникациялық біліктілік” ұғымдарының мәні және өзара байланысы, жобалық технологияны мәдениаралық коммуникативті біліктілікті қалыптастыруда пайдалану жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: біліктілік, коммуникативті біліктілік, мәдениетаралық коммуникациялық біліктілік, жоба технологиясы, жобалық жұмыс.

Atakhanova A., Bachelor student «5B011900 - foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Aidoka_08.97@mail.ru
Scientific supervisor: **Uzakbaeva S.A.,** doctor of Pedagogy, e-mail: Sahipzhamal.a@mail.ru

THE USE OF PROJECT TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE.

Abstract: the article deals with the essence of the concepts “competence”,” communicative competence”, “intercultural communicative competence” on the main issues of using project technology in the formation of communicative competence.

Keywords: competence, communicative competence, intercultural communicative competence, project technology, project work.

Біліктілік - дегеніміз - шешілуі қажет міндеттер мен тапсырмалардың мәнін түсінуде, үздік жетістіктерді белсенді игеруде, барабар іс-қимыл әдістерін таңдау қабілетінде тұратын іс-әрекеттерді орындау қабілеті мен дайындығы деп түсініледі. Нәтижелер үшін жауапкершілік сезімі тұрғысынан орын мен уақыттың нақты жағдайларына сәйкес келеді. Бұл оқушылардан білімді, мамандықты жетік меңгеруді және пайда болатын мәселелерді шешуді талап етеді.

Коммуникативті біліктілік - танымдық және коммуникативтік функцияларды жүзеге асыру үшін ауызша қарым-қатынас процесінде тілдік бірліктердің контекстік сәйкестігін ескеру

қабілеті деп санаймыз. Әрине, ең алдымен тілдік дағдылар мен қабілеттерге ие болу керек, бұл арқылы әр жағдайда қарым-қатынас негізі қалады. Сонда бізге қарым-қатынас мақсаты мен функцияларын орындай отырып, коммуникация үшін тиісті тілдік құралдарды дұрыс таңдау мүмкіндігі қажет.

Мәдениетаралық біліктілік - бұл басқа мәдениеттерден келген адамдармен сәтті қарым-қатынас жасау қабілеті. Бұл қабілет ерте жастан пайда болуы немесе дамуы мүмкін. Мәдениетаралық құзыреттілік құрылымына: жалпы мәдени және мәдениетке тән білім, практикалық қарым-қатынас дағдылары және мәдениаралық психологиялық сезімталдық кіреді. Бұл құзіреттілік, коммуникативті құзыреттілік пен мәдениетаралық білімнің үйлесімі, әсіресе соңғы фактор алдыңғы екі фактордың міндетті шарты болып табылады.

Мәдениетаралық және коммуникативті біліктіліктің құрылымы білімдік біліктіліктің сипатын көрсетеді және туған және басқа мәдениеттер туралы білімді, олардың білімін іс жүзінде қолдана білуді, сонымен қатар іске асыруға ықпал ететін жеке қасиеттер жиынтығын қамтитын күрделі жеке білім беруді білдіреді. Бұл білім, дағдылар мен практикалық тәжірибе басқа мәдениеттің өкілдерімен өзара әрекеттесу процесінде де қолданылады.

Мәдениетаралық біліктіліктің анықтамасын, оның құрылымын қазақстандық және шетелдік ғалымдар жасаған.

С.С. Құнанбаеваның пікірі бойынша, МКҚ - бұл лингвомәдени, әлеуметтік-мәдени, концептуалды, танымдық, жеке тұлғаға бағытталған (дамытушы-рефлексивті), жеке өмірді қамтамасыз ету үшін жеткілікті шет тілін білу, коммуникативті суб-біліктіліктердің жиынтығы, мәдениеттің және коммуникативті деңгейдің қалыптасатын оқыту жүйесі (Сурет 1).[1]

Сурет 1. Мәдениаралық коммуникативті біліктіліктің құрылымы (С.С. Құнанбаева)

М.Байрам моделіне көп көңіл бөлінеді, соған сәйкес мәдениетаралық біліктілік бес компоненттен тұрады:

1) мәдениеттер арасындағы қатынастар, оның ішінде ашықтық, қызығушылық және шетелдік мәдениеттер мен жергілікті мәдениеттерге қатысты болжамдардан бас тартуға дайын болу;

2) білім: әлеуметтік топтар, олардың сипаттамалары, өз еліндегі және серіктес қарым-қатынас еліндегі мінез-құлық, әлеуметтік және жеке қарым-қатынастың жалпы процестері туралы;

3) интерпретация және коммуникация дағдылары - құжатты немесе басқа мәдениеттің оқиғасын түсіндіру, оны отандық мәдениеттің құбылыстарымен байланыстыра білу;

4) ашықтық және өзара әрекеттестік дағдылары мәдениет пен мәдени мінез-құлық туралы жаңа білімді, қарым-қатынас және нақты уақыт режимінде білім, қарым-қатынас және дағдылармен жұмыс істеу қабілетін қамтиды;

5) сыни мәдени сана - белгілі бір өлшемдерге сүйене отырып, дүниетанымды, мінез-құлықты отандық және шетелдік мәдениеттерге тән іс-әрекеттің нәтижелерін бағалау мүмкіндігі.[2]

Соңғы онжылдықта қоғамдағы мектеп білімін дамытудың негізгі бағыттары жеке тұлғаның интеллектуалдық және рухани-адамгершілік дамуына бағытталған. Бүгінгі таңда білім берілмейтіні, бірақ жеке маңызды іс-әрекет процесінде алынғандығы белгілі болады, өйткені білімнің өзі белгілі бір дағдылар мен қабілеттерден тыс адам тәрбиесі мен оны білім беру мекемесінің сыртында нақты іс-әрекетке даярлау проблемасын шешпейді.

Халықаралық ғылыми конференциялардың материалдарын талдау қазіргі кездегі білімнің мақсаты тек білім мен дағдылар емес, сонымен қатар жеке тұлғалық ерекшеліктер екендігіне сендіреді. Постиндустриалды қоғам азаматтардың өз бетінше, белсенді әрекет етуге, шешім қабылдауға, өзгеріп жатқан өмір жағдайларына икемді бейімделуіне мүдделі.

Мектеп білімі соған сәйкес келесі мәселелерді шешуге бағытталуы керек:

1. Әр түрлі мәселелерді шешуге даярлықты қалыптастыру. Жағдайға байланысты туындайтын нақты мәселені шешу әр түрлі тақырыптар бойынша білімнің, дағдылардың, қабілеттердің жиынтығына негізделетіні анық.

Бұл сапа қалыптасуы үшін:

- оқытуды проблемалық-бағдарлы ету;
- оқуда рефлексивті әдісті кең қолдану;
- оқушыларды сұрақтарға жауап беру қабілеттілігін ғана емес, сонымен қатар өз сұрақтарын тұжырымдай алуын да ояту.
- оқушылардың дербестік дәрежесін күшейту;
- мұғалім мен оқушының сабақтағы дәстүрлі рөлін қарастыру.

2. Қазіргі әлемнің әлеуметтік-мәдени айырмашылықтарын ескере отырып, ауызша және жазбаша қарым-қатынаста екі тілді коммуникативті сауаттылықты жетілдіру.

3. Өмір бойы білім алуға деген құштарлықты дамыту, өзгеріп отырған жағдайларға байланысты білім, білік, дағдыларды жаңарту және жетілдіру.

Мәселе бойынша теориялық ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді мақсатты талдау барысында жобалық әдіс инновациялық технология бола отырып, қазіргі мектептегі білім берудің негізгі міндеттерімен сәйкес келеді деген қорытынды жасалды:

- оқытуды проблемалық бағытқа айналдыру;
- оқытуда рефлексивті әдісті кең қолдану (талдау, идеяларды синтездеу);
- оқушыларды өз пікірлерін тұжырымдауына шақыру;
- оқушылардың тәуелсіздік дәрежесін нығайту;
- мұғалім мен оқушының сабақтағы дәстүрлі рөлін қарастыру.

Жоба технологиясы оқушыларға шет тілін оқытуда өзінің ерекшеліктеріне байланысты жиі қолданылады:

а) жоба технологиясы шет тілінде сөйлеу әрекеті процесінде оқушының жеке әлеуетін ашуға бағытталған;

б) жобалау технологиясы шет тілінде сөйлеу әрекеті процесінде жеке-әрекеттік тәсілге бағынатын коммуникативті біліктілікті игеруді көздейді. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту арқылы оқушының коммуникативті және танымдық қажеттілігі оның сөйлеу әрекетінің ішкі қозғаушы күші болады, ал тіл өзінің негізгі қызметінде - ойды қалыптастыру мен тұжырымдауында болады.

Өкінішке орай, жаппай мектепте бір оқушыға арналған сабақта белсенді сөйлеу тәжірибесі әлі де жеткіліксіз, ал оқытудың қажетті сараланuы жоқ. Қажетті қарым-қатынас дағдыларын игерген оқушыларда шет тілінде сөйлеуге, алған білімдерін сабақтан тыс уақытта пайдалануға мүмкіндік жоқ. Нәтижесінде шет тілін үйренуге деген қызығушылық жоғалады. Бұған жол бермеу үшін мұғалім шет тілін оқытуда жоба технологиясының ерекшеліктерін пайдалануы керек.

«Шет тілі сабақтарындағы жоба технологиясы» атты еңбегінде Е.С. Полат мәдениетаралық өзара іс-қимыл құралы ретінде әрекет ететін шет тілін оқыту процесінде сөйлеу әрекетін оқыту әдістерінің маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Автор «қалыптасу және ойды тиянақтау»

құралы ретіндегі тілдің делдалдық рөлі туралы айтып, келесі тұжырымдарды ұсынады:

- сөйлеу әрекеті дағдыларын және тілдік біліктіліктің қажетті деңгейін қалыптастыру үшін әр оқушы үшін белсенді ауызша практика қажеттілігі.

- оқушыларға ойлау мүмкіндігін беру, мәселелерді шешудің мүмкін себептерін ойластыру және тіл өзінің тікелей функциясы - «қалыптасу және ойды тиянақтау» бағытында әрекет ету үшін маңыздылық.

- оқушыларды мәдениеттердің белсенді диалогына қосу қажеттілігі, бұл тіл «мәдениетаралық өзара іс-қимыл құралы» ретінде қабылданады.[3]

Пәнаралық байланыс шеңберіндегі шет тілі сабақтарындағы жобалық іс-әрекеттер мәдениетаралық біліктіліктің қалыптасуына көмектеседі, өйткені ол оқушыларға зерттеліп жатқан тіл мәдениетінің құндылық-семантикалық негіздерін белсенді әлеуметтену үрдісімен үйлестіруге мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда жобалау технологиясы дегеніміз - бұл дәстүрлі сынып-сабақ жүйесіне балама болатын педагогикалық оқыту технологиясы. Қазіргі заманғы мектептегі білім беруде жоба технологиясын қолдану қажеттілігі білім беру жүйесіндегі оқушының жеке басының неғұрлым толық дамуына, оны нақты іс-әрекетке дайындауға бағытталған беталыстарға байланысты.

Жобаны әзірлеу және іске асыру мәдениетаралық біліктіліктің қалыптасуына табиғи жағдай туғызады, жобалық технология негізінде жұмыс істеудің жаңа тәсілдерін игеруге және мектептен тыс білім алуға көмектеседі.

Қоғамның барлық салаларындағы өзгерістермен сипатталатын қазіргі даму кезеңінде жас ұрпақты оқыту және тәрбиелеу мәселелері маңызды болып тұр. Өз бетімен шешім қабылдауға және іс-әрекетке қабілетті, кәсіпте өзін-өзі дамытып, өзін-өзі анықтауға қабілетті шығармашылық адамды қалыптастырудың жаңа құралдары мен әдістерін іздеу - психология және педагогика ғылымдарының өзекті міндеттері. Осыған байланысты келесі талаптарға жауап беретін оқушылардың жеке тұлғасын оқыту, тәрбиелеу және жан-жақты дамытудың жаңа тәсілдерінің пайда болуы қажет:

- оқу барысында оқушылардың белсенді, дербес және өзіндік ықылас позициясын қалыптастыру;

- біріншіден, жалпы білімдік дағдыларды дамыту: зерттеу, рефлексивті, бағалау;

- дағдыларды ғана емес, сонымен қатар құзіреттіліктерді қалыптастыру, яғни, оларды практикада қолдану тәжірибесімен тікелей байланысты дағдылар;

- оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға басымдық беру;

- оқу кезінде баланың айналасындағы әлеммен интеграциялау принципін жүзеге асыру.

Мұндай әдістердің ішінде жетекші орынды білім беру бағдарламаларының дамушы әсерін арттыратын және білім беру процесінің дербес бірлігі ретінде қарастыруға болатын жоба технологиясы қазіргі заманғы мектеп оқушысының жеке басының қалыптасуына, іс-әрекетіне оң әсерін тигізетін негізгі тәсілдердің бірі алады.

Жобалық әдіс нақты практикалық және теориялық тұрғыдан маңызды мәселені шешу кезінде алынған нәтижеге мектеп оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін бағыттау идеясына негізделген.

Педагогикада жобалық технология дегеніміз белгілі бір іс-әрекеттегі практикалық немесе теориялық білімдердің белгілі бір саласын игеруге көмектесетін әдістер, амалдар жиынтығы деп түсініледі, сондықтан егер жоба технологиясы туралы айтатын болсақ, онда мәселені егжей-тегжейлі әзірлеу арқылы дидактикалық мақсатқа жету технологиясы, оны аяқтау практикалық нәтижені қажет ететін қандай-да бір нақты жолмен жасалған. Ғылыми-техникалық прогрестің қарқыны оқушыларға үйренуге тиісті білімнің өзіне ғана емес, сонымен қатар оны қалай алуға болатындығына да жаңа талаптар қояды.

Көптеген мұғалімдер сыныпта оқушылар нұсқауларға сәйкес қатаң жұмыс жасау керек деп санайды. Алайда, мұндай әдіс жұмысты тек қателер мен ауытқуларсыз орындауға мүмкіндік береді, бірақ танымдық процестерді қалыптастырмайды және оқушыны дамытпайды, дербестік, бастамашылық сияқты қасиеттерді тәрбиелемейді. Оқушылар практикалық іс-әрекетте

шығармашылық қабілеттерін дамытады. Мұғалім қойған міндет оқушыларды шешім табуға ынталандыруы керек. Іздеу таңдауды қамтиды, ал дұрыс таңдау іс жүзінде расталады.

Жобалық оқыту негізгі теориялық білімді игеруге арналған ақпараттық үзілістері бар оқу жобаларын дәйекті түрде жүзеге асыруға негізделген дамытылатын оқыту түрі ретінде қарастырылады. Жобалық оқыту жүйесінің негізі - өзіндік ізденіс әрекеті процесінде шығармашылық игеру, яғни, жобалау. Жоба өнімі - бұл оқу жобасы.

Жобалық оқыту барысында сөйлеу әрекетінің ішкі түрткісін қалыптастыруға ықпал ететін маңызды факторлар:

- жобалық идеяның нақты өмірмен байланысы: кез-келген жобаның идеясы нақты өнімді жасау немесе практикалық іс-әрекет барысында нақты өмірден алынған оқушы үшін маңызды жеке мәселені шешумен байланысты болуы керек;

- барлық қатысушылар тарапынан жобаны іске асыруға қызығушылық бар: жобаның әдіснамасын қолдану барысында жоба идеясын жеке қабылдауға қол жеткізу және оны іске асыруға шынайы қызығушылық ояту маңызды, бұл сәтті іске асырылуға және оның білім беру әсерінің тиімділігіне мүмкіндік береді;

- мұғалімнің кеңес беру-үйлестіру функциясының жетекші рөлі: көшбасшы лауазымынан кеңесші және үйлестіруші лауазымына ауысу, ол оқушыларға нақты дербестік және жобаны іске асыру процесінде өзіндік бастамасы мен дербестігін көрсету мүмкіндігін береді, тұлғаның өзін-өзі дамытуға ықпал етеді.

Осылайша, жобалау технологиясы оқушыларға жеке көзқарасты жүзеге асырады, ол ең алдымен оқушыға оның қажеттіліктері, мүмкіндіктері мен ұмтылыстары бар тұлға ретінде қатынасты талап етеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. 2010., 43 с.
2. М. Байрам Преподавание и оценка межкультурной коммуникативной компетентности. Клеведон: Многоязычные вопросы, 1997.
3. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. 2009, № 2, 3. С.37-45

UDC 960

Балпанов Н.М., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, nurlan_balpanov@mail.ru

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯДАҒЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ПРИНЦИПІ

Аннотация. Мақалада мәдениетаралық өзара коммуникация мен оның толеранттылықпен байланысы қарастырылады. Толеранттылық - мәдениетаралық коммуникацияның әмбебап адамгершілік қағидасы, мәдениетаралық қатынастарды тиімді етудің қажетті шарты, мәдениетаралық қарама-қайшылықтар мен дау-дамайларды шешу түрі ретінде орын алады.

Тірек сөздер: Мәдениетаралық коммуникация, қарым-қатынас, толеранттылық, төзбеушілік, тәрбие, ұлт, шыдамдылық, сабырлық, мәдени ерекшеліктері, мәдениетаралық өзара іс-әрекет, адамгершілік қағидасы, дәстүрлер, құндылықтар, медиакеңістік.

Balpanov N.M., PhD, KazUMOIMYA them. Ablay Khan, nurlan_balpanov@mail.ru

PRINCIPLE OF TOLERANCE IN CULTURAL COMMUNICATION

Annotation. The article addresses intercultural communication and its relationship to tolerance. Tolerance is a universal moral principle of intercultural communication, a necessary condition for the effective functioning of intercultural relations, as a mean of solving intercultural conflicts.

Keywords: Intercultural communication, communication, tolerance, intolerance, upbringing, nation, patience, temper, cultural differences, intercultural interaction, moral principles, traditions, values, media space.

Қазіргі заманғы толеранттылық ұғымының мәні – мойындау, қабылдау, түсінісу мен ұқсас емес ұғымдарды, айырмашылықтарды құрметтеу, сонымен бірге қарым-қатынасқа дайын болу. Толеранттылықтың эпистемологиялық компоненті көп мөлшердегі әлеуметтік-мәдени шындықты және көпнұсқалықты сезінуден, қабылдаудан, сондай-ақ түрлі адамдарды түсіну, қабылдау және бағалаудан тұрады. Негізгі орталығы алуан түрлі әлемнің күрделі мәдениетін мойындау болып табылады. Дәл осы аспектілер «Толеранттылық ұстанымдарының Декларациясында» асты сызылып көрсетіледі, демек, толеранттылық – бұл бәрінен бұрын, «біздің әлемнің бай, алуан түрлі мәдениетін, өз болмысыңды көрсетудің жаңа формаларын және жеке адами даралықтың пайда болу қабілеттілігін дұрыс түсіну [1].

Жаһандану дәуіріне ауысуда азаматтық қоғам ерекшеліктерін қалыптастыруда біз көп дискурсты істерге иеміз. Сондықтан да дискурстық практика медиакеңістік реттеулерде ерекше орын алады. Ақпараттық қоғамда бізге көп фактілерді сүзгіден өткізу керек, өйткені біз тексере алмайтын, бізге қол жетімсіз ежелгі сөз белгілерін дискурс семалар деп атау керек. «Дискурс семалар қазіргі кезде саяси салада манипуляция нысаны ретінде танылады: ұжымдық коммуникация арқасында айтылған миноритарлық лебіздер мажоритарлық сияқты болып (феномен Б. Андерсоннің «қиялдағы қоғамдастық» феномені) ұсынылады да, саясатқа өз әсерін тигізеді [2]. Толеранттылық немесе толерантсыздық сана нысаны адам әрекетінің кез келген жағының мінез-құлқы мен қатынасы, кез келген әлеуметтік маңызды белгі немесе айырмашылық: белгілі бір нәсілге, этникаға, дінге, жынысқа жатуы, белгілі бір жаста, физикалық мүмкіндіктері болуы және т.б.

«Толеранттылық» терминіне «төзімділік», «шыдамдылық», «төзу» ұғымдары сәйкес келеді. Д.Ю. Ушаковтың «Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде» толеранттылықтың негізгі мағынасы «бөтеннің бір нәрсесіне төзу қабілеттілігі, бөгде адамның пікірі немесе мінез-құлқына шыдап, төзу», – деп берілген [3, б. 1026]. Бұл сөздердің жалпы ортақ мазмұны «адамның ықтимал немесе мәжбүр болған жағдайдағы жағымсыз реакциясының жоқтығы. Сондай-ақ төзімділік – нақты бір жағдайда реакцияның (келеңсіз жайттың) болмауы. Шыдамдылық – әдеттегі жеке тұлғаның ерекше қасиеті, төзімділік танытуы. Толеранттылық – көптеген адамдардың (азаматтардың) шыдамдылық танытуы, өзін-өзі ұстай білуі және агрессиялық емес жағдайда болуынан тұратын қоғамдық құбылыс (немесе қоғамдық жағдай)» [4, б. 8]. «Төзімділік», «шыдамдылық» деген сөздер арқылы «толеранттылық» түсінігін түсіндіру олардың семантикалық жақындықтарын ғана білдіреді, бірақ олардың бір-біріне пара-парлығын білдірмейді. Толеранттылықтың төзімділіктен айырмашылығы «жақсы-жаман» аксиологиялық санаттарымен жұмыс істемейді, ол «өзімізге-басқаларға» деген қарама-қайшылыққа негізделген; бұл – қастық немесе «бөтен біреуге» қарсы қатынасы болмаған жағдайда «басқаға», «біреуге» деген төзімділік [5, б. 105].

Толеранттылық екі өзара байланысты ерекшеліктерді қамтиды: өз позициясы мен басқа адам позициясы немесе бөтен адамдар тобы позициясы арасындағы айырмашылықтарды анықтау мүмкіндігі; субъекті позициясын салыстыра қарағанда басқа позициямен айналысатын адамдар тобы мен жеке тұлғаларды құрметтей білу қабілеті [6, б. 411].

Толерантты болу - өзгелердің құндылықтарын бөліп - жармау арқылы танып білу, құрметтеу дегенді білдіреді. Жаһандану жағдайында толеранттылық жеке басын куәландыру мәселесі ретінде қарастырылады.

Толеранттылық - мультимәдени саясатының құрамдас бөлігі - түрлі мәдениет жақтаушылардың бірлесе тұра алуының үрдісін қолдау.

Ал, коммуникация үрдісінде мәдени сәйкессіздікке практикалық талдау жүргізу үшін іргелі теориялық негіз болып табылытын базалық терминологиялық аппаратын қарастырып көрсек. Ең алдымен коммуникация ұғымының өзіне тоқталайық. Коммуникация сөзі латынның communico – ортақ етемін, байланыстырамын, араласамын [7, б.207] сөзінен шыққан. Адамдар қоғамында коммуникация (орыс тілінен басқаларында тәрізді) араласуды, ой, білім, сезім, мінез – құлық әдебімен және басқаларымен бөлісуді білдіреді [7, б.341]. Араласу бірге өмір сүру қажеттілігі тудырған субъектілердің араласып, құраласуы ретінде көрінеді. Араласу үрдісінде қызметтің түрлерімен және нәтижелерімен, идеяларымен, сезімдерімен, ұстанымдарымен және сол сияқтылармен алмасу жүреді. Араласудың өзі социумды ұйымдастырып,адамның өз

мінез-құлқын басқалардың іс-әрекетімен, мінезімен үйлестіріп, өмір сүріп, дамуына мүмкіндік береді. Алайда «коммуникация» мен «араласу» барабар ұғым емес, олардың ортақ, сонымен қоса айырықша нышандары бар. Ақпарат алмасу мен беру үрдістеріне қатыстылығы мен ақпарат беру құралы ретінде тілмен байланыс олар үшін ортақ болып табылады. Айрықша нышандары сол ұғымдардың түрлі көлемдері мен мазмұнында. Араласу – серіктестердің өзіне және бірлескен қызметіне қатынасының әрқилы түрлері қалыптасып дамиды.

Коммуникация - өзара түсінікті мақсат етіп қойған және түрлі құралдардың көмегі арқылы берілетін түрлі сипаттағы және мазмұндағы ақпарат алмасудың әлеуметтік шартты үрдісі [8, б.36].

Коммуникация – ой алмасу, «кейбір ой - мазмұнды тілдің көмегімен хабарлау немесе беру» [8, б.200].

Жеке тұлғаның бойында осы аталған аспектілердің барлығының жинақталатынына қарамастан мәдениетаралық коммуникация деңгейіндегі әрекеттің де өз ерекшеліктері болады. Ол мәдениетаралық деңгейдегі сұхбаттасушыдан тек қана сол сәттегі қатысым құралына айналып отырған тілді білуді ғана емес, сонымен бірге сол елдің мәдени деректерінен де хабардар болуды талап етеді. Ондай деректер сол халықтың адамгершілік туралы, діні туралы көзқарастары мен ділінен, мәдени құндылықтарынан мәлімет береді. Екі жақты немесе көп жақты мәдениеттер сұхбаттастығын үйлестіру – тек қана бір-бірінің мәдениетіне түсіністікпен және құрметпен қарағанда ғана мүмкін болатыны дәлелденген құбылыс.

Біздің әлемде жаһандану процестері белсенді жүріп жатыр, соның нәтижесінде мемлекеттер арасындағы шекаралар жойылып, әртүрлі мәдениеттер өкілдері бір-біріне жақындай түсіп, байланысқа түсуде.

Мәдениетаралық коммуникацияның негізгі міндеттері:

- Ақпарат алмасу және ақпарат беру;
- Әлеуметтік-мәдени қызмет дағдыларын қалыптастыру;
- Өзіне, басқа адамдарға, жалпы қоғамға деген көзқарасты қалыптастыру;
- Инновациялық әдістермен, құралдармен, технологиялармен алмасу;
- Мінез-құлық мотивациясының өзгеруі;
- Эмоциялармен алмасу.

Барлық мәдениетаралық коммуникация бейбіт және тиімді қарым-қатынастың кілті болып табылатын толеранттылық қағидатына негізделген, сондықтан адамдармен өзара әрекеттесудің сәттілігі толеранттылық деңгейімен айқындалады.

Төзімділік жеке адамның әлеуметтік және мәдени өмірінің күрделі құрылымы ретінде әлеуметтік және мәдениаралық коммуникация процесінің ажырамас құрамдас бөлігі, қарым-қатынаста жетістікке жетудің кепілі мен механизмі болып табылады. Мәдениетаралық коммуникация, өз кезегінде, әртүрлі халықтардың байланыстырушы буыны ретінде маңызды рөл атқарады, бір қарағанда әртүрлі мәдениеттердің біртұтастығын қамтамасыз етеді. Мәдениетаралық коммуникация, өзара іс-қимыл өзара толеранттылық, өзара жауапкершілік, қақтығыстарды, оның ішінде этникалық мәселелерді шешудің өзара қолайлы жолдарының басымдылығы арқылы қамтамасыз етіледі.

Мәдениетаралық коммуникациядағы толеранттылық тәсілі жеке адамның немесе топтың белгілі бір мәдени ерекшеліктерін білдіреді, бұл көптеген ерекшеліктердің кейбіреулері ғана, және олар басқаларды бағындыра алмайды, және айырмашылықтарды сақтау үшін әрекет етеді.

Адамның сезімдері оны түсінуді ынталандырады немесе оған кедергі жасайды, оның шекарасын белгілейді. Осы салыстыру барысында өзге мәдениет әлеміне бейімделу орын алады.

Толеранттылық дегеніміз адамның туа біткен қасиеті емес, мәдениетаралық коммуникация процесінде дамиды, ол дегеніміз диалогқа үнемі дайын болуды, өзара әрекеттесетін тараптардың тең дәрежеде болуын, өзгенің пікірін қабылдауын білдіреді.

Өзге мәдениетке деген толеранттылық қатынасты қалыптастыру бірнеше кезеңдерді қамтиды.

I. Кез келген елдің мәдениетімен танысу;

2. Өзге және өз мәдениетіңнің ерекшеліктерін білу, бұл табысты коммуникацияға әсер етеді;

3. Өзара әрекеттесудің және мәдени айырмашылықтарды сезіну үшін, үйреншікті ортада мәдениетаралық өзара әрекеттесу тәжірибесіне қол жеткізу мүмкіндіктерін іздеу.

Толеранттылық қазіргі кезде өте қажет. Біз экономиканың жаһандану дәуірі кезінде, коммуникацияның, интеграцияның және өзара тәуелділіктің қарқынды дамуы кезінде, ірі маштабта өтіп жатқан көші-қон мен урбанизация заманында өмір сүріп жатырмыз. Ал, мәдениетаралық коммуникацияның негізі – бұл толеранттылық. Толеранттылық дегеніміз ол алуан түрлі әлемнің күрделі мәдениетін қабылдау, айырмашылықтарды мойындау, сыйлау; өзінен өзге сенімдегі, көзқарастағы, мінез-құлықтағы басқаның құқын мойындау дегенді білдіреді.

Мәдениетаралық өзара іс-әрекет кезінде толеранттылық мәдениетаралық қатынастарды оңтайландырудың қажетті шарты ретінде, мәдениетаралық қайшылықтар мен қақтығыстарды шешудің формалары әрекет етеді. Толеранттылық адамгершілік қағидасы ретінде ақылға қонымды икемділікті, өзара әрекеттесетін тараптардың теңдігін, үнемі диалогқа түсуге дайындығын білдіреді. Осының негізінде сенім атмосферасы, тең құқылық пен төзімділік пайда болады, бұл тиімді мәдениетаралық коммуникацияны қамтамасыз етеді.

Төзімділік принципі ғасырлар бойы сақталып келген позитивті мәдениетаралық коммуникацияның жүйелі элементі ретінде көпұлтты Қазақстанда бейбітшілікті, жақсы қатынастарды қамтамасыз етуге және қолдауға мүмкіндік берді.

ӘДЕБИЕТ

1 Диклорация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. Преамбула. Париж, 1995 // http://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/declarations/ toleranc. shtml

2 Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Перевод с англ. В.Г. Николаева. Вступ. ст. С. Баньковской. – М.: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2001. – 288 с.

3 Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка / Под ред. Татьянченко Н.Ф. – М.: Аделант, 2005. – 800 с.

4 Бондырева С.К. Колесов Д.В. Толерантность. Введение в проблему / Под ред. Фельдштейн Д. – М.: МОДЭК, МПСИ, 2011. – 240 с.

5 Питер П. Николсон. Толерантность как моральный идеал / Пер. с англ. Хомякова М.Б. //Сборник методических материалов «Толерантность в современной цивилизации». – Екатеринбург, 2007. – С. 11-25.

6 Хокинс Дж.М. Новый словарь английского языка Oxford / По ред. Дж. М. Хокинс, Э. Делаханти. – М.: ООО «Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 480с.

7 Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного // М.: Рус. яз., 1990. – 246 с.

8 Терминологический словарь современного образования (глоссарий). Учителям, студентам, школьникам, родителям. - Красноярск: РИО КГПУ, 2001.- 100 с.

УДК 070

Ғалиева Ә., магистрант, «М067 – Журналистика», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: aniyskin@mail.ru

ВЛИЯНИЕ КАЗАХСТАНСКОГО КИНЕМАТОГРАФА КАК СРЕДСТВА МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ НА ОБЩЕСТВЕННОЕ СОЗНАНИЕ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования истории кинематографии Казахстана, перспективы развития и его влияние на общественность. Был исследован процесс рождения и возмужания казахского кино, остановились на достоинствах

и недостатках первых кинопроизведений, исследовали организацию системы кинопроката, о путях профессионального роста деятелей киноискусства республики, историю создания первых казахских фильмов, документальное, художественное, публицистическое кино о Казахстане.

Ключевые слова: кинематография, история кинемастографии, массовая коммуникация, культурное наследие.

GaliyevaA., Undergraduate «M067 – Journalism», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aniyskin@mail.ru

INFLUENCE OF THE KAZAKHSTAN CINEMATOGRAPH AS A MEANS OF MASS COMMUNICATION ON SOCIAL CONSCIOUSNESS

Abstract: The article presents the conceptual foundations of research on the history of cinematography in Kazakhstan, development prospects and its impact on the public. Researcher of the organization of the film distribution system, research organization and cinematographers of the republic, the history of the creation of the first Kazakh films, documentary, feature, journalistic films about Kazakhstan.

Key words: cinematography, the history of cinematography, mass communication, cultural heritage.

Сегодня одним из приоритетов нашего государства является поддержка культуры, так как культура - это основной элемент в системе морально-нравственных ценностей, социализации человека, его приобщения к гражданским обязанностям. Реализация программы “Культурное наследие”, первый этап которой пришелся на 2004-2006 гг., позволила не только преодолеть спад казахстанской культуры, но и заложить основы для ее процветания. Программа является уникальной и по многим параметрам не имеет аналогов в СНГ. Поэтому вполне закономерно, что она получила большой резонанс во всем мировом сообществе и была успешно презентована в апреле 2006 года в штаб-квартире ЮНЕСКО в Париже.

Успех реализации программы “Культурное наследие” привел к ее пролонгации на 2007-2009 гг. на этот период планируется затратить 6,1 млрд. тенге. Для более эффективного планирования и реализации данной программы будет создан Фонд духовного развития народа Казахстана [12; с.1]. Развитие культуры не может происходить в отрыве от одного из ее основных сегментов - киноиндустрии, являющейся мощным средством социализации, аккультурации человека. В рамках программы “Культурное наследие” в Республике Казахстан планируется строительство новой суперсовременной киностудии, отвечающей всем требованиям современной техники. Создание новой киноиндустрии и дальнейшая поддержка ее деятельности приведут к реализации потенциала нашего кинематографа.

В октябре месяце в Алматы прошел фестиваль “Евразия”, явившимся самым масштабным культурным мероприятием города в 2007 году. “Евразия” заняла место в мировом календаре где-то между Венецианским и Бейрутским кинофорумами. Фестиваль посетили такие знаменитости как Жерар Депардье, Софи Марсо, Эммануэль Беар, Кристофер Ламберт и другие. Мероприятие еще раз подтвердило, что киноиндустрия Казахстана зарекомендовала себя в мировом сообществе.

Тем не менее, кинематограф Казахстана переживает сейчас кризис, обусловленный слабостью финансирования, и, как следствие, слабость материально-технической базы по сравнению с западным форматом, засильем западного и американского кино и т.д.

Таким образом, в отечественном кинематографе существует много противоречии, поэтому тема нашего исследования является очень актуальной.

Историография. Несмотря на то, что о казахстанском кинематографе написано немало, в отечественной историографии пока нет работ, в которых была бы полностью воссоздана картина становления казахстанского кино от самых ее истоков вплоть до современности. Мы сделаем попытку восполнить этот пробел, основываясь на научных работах советского и современного

периода по казахскому кинематографу.

Если говорить об историографии советского периода, то в первую очередь следует отметить монографии крупного специалиста в области кинематографии К. Сиранова. Например в его книге «Киноискусство Советского Казахстана» исследуются закономерности зарождения и развития казахстанского кинематографа, делается акцент на достоинствах и недостатках первых кинопроектов, рассказывается о путях профессионального роста деятелей киноискусства республики. Другая его работа «Очерки истории казахского кино» характеризует шаги документального, затем игрового кино в Казахстане в 20-30 гг., а позже состояние киноискусства в годы Великой отечественной войны. В работе дан анализ первых художественных и хроникально-документальных фильмом.

В 1958 году была издана еще одна работа К. Сиранова «Казахское киноискусство», посвященная художественному кинематографу Казахстана. В ней даны краткие сведения о казахских фильмах, их содержании и авторах, об отзывах общественности на те или иные кинокартины, приводится глубокий творческий анализ пути становления кинематографии Казахстана.

Зарождение и развитие казахстанского кинематографа исследуется и работе А. Федуллина и Ю. Резникова «Искусство, рожденное дружбой. Страницы истории казахского кино», изданной в Москве в 1972 году.

Одной из работ советской эпохи о казахстанском кинематографе, является работа Г. Новоселова «Кинохроники о Казахстане», изданной в помощь слушателям университета культуры в 1957 г. Значительное место здесь занимают общие рассуждения о том, что такое кинохроника, как и какими аппаратами она снимается. Но в ней мало внимания уделяется вопросам казахстанской кинохроники. Бегло сообщается о названиях фильмов и некоторая другая информация, не дающая полного представления об уровне творческого развития кинематографа Казахстана.

В 1964 году вышла книга А. Кананина «Культурное строительство в Казахстане». Специальная глава в ней посвящена кинематографии и кинофикации республики. Автор стремится раскрыть причины неудач некоторых казахских фильмов и останавливается на отдельных насущных вопросах киноискусства Казахстана. Однако существенным недостатком работы является то, что описание фактов и событий, освещение задач казахского кино делаются обзорно, конспективно, без какой-либо аргументации. Ни один фильм не подвергся всестороннему анализу.

В 1990-м году, то есть в период переломного этапа в жизни нашей республики, когда произошел развал Советского Союза появилась работа К. Айнагуловой и К. Алимбаевой «Тенденции развития киноискусства Казахстана». В ней рассказывается о путях становления и тенденциях развития художественного и документального кино, о творческой биографии народного артиста Ш. Айманова, о наиболее значительных кинопроизведениях советской эпохи. Изложен фактологический материал о кинематографе 70-х и 80-х гг.

В первое десятилетие существования независимости нашей республики не издавалось крупных работ о кинематографе. И только в последние годы стали появляться научные работы в области кинематографии. Особенно следует выделить работу ведущего киноведа, кандидата искусствоведения Гульнар Абикеевой «Национальное строительство в Казахстане и других странах Центральной Азии и как этот процесс отражается в кинематографе», вышедшей в свет в 2006 году. В монографии дан анализ одной из самых ключевых проблем современного общественного сознания - национального строительства и формирования национальных идентичностей в постсоветских странах Центральной Азии. Автор книги рассматривает эти процессы через их отражение в кинематографе, начиная с 1960-х гг.

Другое исследование, используемое нами при написании нашей дипломной работы это автореферат диссертации на соискание ученой степени доктор делового администрирования Алии Увальжановой. В работе исследована ситуация с отечественным кинематографом, характеризуется ряд проблем современного кино в Казахстане, предлагаются пути решения этих проблем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abikeeva G. National construction in Kazakhstan and other countries of Central Asia, and how this process is reflected in the cinema. -

2. Almaty:? Ylym, 2006. - 308 p.

3. Ainagulova K., Alimbaeva K. Trends in the development of cinema of Kazakhstan. - Alma-Ata, 1990 .-- 158 p.

4. Akiner S. The formation of Kazakh identity. From a tribe to a nation state. - Almaty:? Ylym, 1998.

5. Berkovich M.I. Footage of an endless film. - Alma-Ata, 1984.- 150 p.

6. Ibraimov T. Article “White Mountains” // “Film Forum”, 2003. No. 1.

7. Kairbaev A.K. Meetings on the screen: stories about Kazakh cinema. - Alma-Ata „ 1979.- 69 p.

8.http://znakka4estva.ru/dokumenty/kultura-i-ikusstvo/stanovlenie-kazahskogo-kinematografa

9.https://studbooks.net/1086663/kulturologiya/stanovlenie_kazahskogo_kinematografa

10. https://mirznanii.com/a/130116/istoriya-kazakhstanskogo-kinematografa/

11.https://ru.wikipedia.org/

УДК 070

Гриненко Л., магистрант, «М067 – Журналистика», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: l-grinenko@mail.ru

ИНТЕРНЕТ – ЖУРНАЛИСТИКА И НОВЫЕ МЕДИА КАЗАХСТАНА

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования новых медиа Казахстана, перспективы развития новой сферы журналистики – онлайн СМИ, взаимодействие между традиционными средствами массовой информации и новыми медиа. Бурное развитие компьютерных технологий, возникновение и развитие глобальной сети Интернет внесли свои коррективы в современную среду средств массовой коммуникации. Электронные способы передачи информации приобрели огромное значение для общества и стали определять развитие многих сфер профессиональной деятельности, в том числе журналистики.

Ключевые слова: новые медиа, онлайн источники, традиционные СМИ, медиаиндустрия, «блогосфера».

GrinenkoL., Undergraduate «M067 – Journalism», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: l-grinenko@mail.ru

INTERNET - JOURNALISM AND NEW MEDIA OF KAZAKHSTAN

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of the study of new media in Kazakhstan, the prospects for the development of a new field of journalism - online media, the interaction between traditional media and new media. The rapid development of computer technology, the emergence and development of the global Internet network have made adjustments to the modern environment of mass communication. Electronic methods of transmitting information have acquired great importance for society and began to determine the development of many areas of professional activity, including journalism.

Keywords: new media, online sources, traditional media, media industry, “blogosphere”.

Сегодня сфера журналистики обусловлена быстрыми темпами развития новых медиа платформ. За последнее время журналистика Казахстана подвергается значительным изменениям, что выражено широким распространением новых технологий цифровой связи. Данные изменения создают возможность для большего взаимодействия общества со средствами массовой информации. На сегодняшний день очевидны изменения в процессах получения и потребления информации. Создается совершенно новый контент, способствующий

формированию определенной общественной позиции граждан. Новые медиа технологии способствуют вовлечению общества в процессы развития государства, участию в обсуждении конкретных проблем и совместному нахождению путей их решения.

Бурное развитие компьютерных технологий, возникновение и развитие глобальной сети Интернет внесли свои коррективы в современную среду средств массовой коммуникации. Интернет стал не просто всемирной сетью, а массивным информационным пространством, вобравшим в себя практически все аспекты общественной жизни Казахстана. Электронные способы передачи информации приобрели огромное значение для общества и стали определять развитие многих сфер профессиональной деятельности, в том числе журналистики. Это способствовало появлению понятия «гражданская журналистика» в деятельности средств массовой информации, или также более известна как «общественная журналистика». Идея данного направления журналистского творчества заключена в интеграции СМИ в демократические процессы страны. [1]

Сегодня деятельность сферы журналистики выражается не только в информировании общественности, но и в активном участии граждан в обсуждении определенных вопросов, что способствует повышению уровня гражданской активности в целом. Аудитория уже представлена не просто как зритель или слушатель, а как участник целого коммуникационного процесса. Новые медиа технологии, такие как информационные онлайн сайты, порталы, социальные сети и видеохостинги, содействовали развитию нового принципа гражданской журналистики – общедоступности для людей со всего мира. Мировой опыт свидетельствует о том, что интеграция граждан в общественные процессы государства повышает уровень его развития. Однако не нужно забывать о том, что для успешного развития страны необходимо наличие качественной и правдивой информации для формирования четкой гражданской позиции.

Испанский социолог современности Мануэль Кастельс подтверждает, что современный мир превратился в общество сетевых структур. Действительно, на сегодняшний день прослеживается масштабная перестройка социально - культурной жизни и прогнозировать последствия такого развития очень трудно. Сегодня появление онлайн среды можно сравнить с появление письменности, а затем печатных и телевизионных источников информации. [2]

Медиасистема Республики Казахстан развивается большими темпами. В связи с появлением глобальной сети Интернет медиаиндустрия страны начинает развиваться в этом направлении. Начальной точкой отсчета развития интернет – пространства Казахстана можно считать сентябрь 1994 года. Именно тогда был впервые официально зарегистрирован национальный домен - **.kz**. Позже начинают создаваться различные телекоммуникационные компании, крупнейшей из которых являлась компания «Казахтелеком». Появляются первые сайты на казахском языке, онлайн-ресурсы, доступные для всех пользователей сети. С 1998 года начинает осуществляться радиотрансляция через Интернет систему. [3]

С каждым годом интерес к онлайн-СМИ начал возрастать. Около 1.6 млн. чел. являлись активными пользователями веб-среды Казахстана к 2007 году. Сегодня более 77% всего населения Казахстана пользуются Интернет ресурсами. [4] В связи с этим традиционные средства массовой информации – газеты, журналы, телевидение, радио – создают аналоговые онлайн версии своих материалов. Появились сайты телевизионных каналов, таких как «Хабар», «КТК», «НТК» и другие. [5,6,7] Печатные СМИ создали онлайн – порталы своих ресурсов, где идёт каждодневная активная публикация материала с графическим сопровождением. Газеты «Караван», «Казахстанская правда» и др. уже на протяжении нескольких лет имеют свои сайты, где в течение дня идет активное обновление материала. Так же каждый Интернет пользователь может подписаться на уведомления о последних новостях и всегда быть в курсе происходящего. [8,9]

Кроме этого, каждое СМИ открыли свои страницы в различных социальных сетях (Facebook, Instagram и др.), где публикуются новостные посты, реклама телепередач, короткие заметки, видеоматериалы и многое другое. Радийные журналисты проводят интерактивные встречи с аудиторией через прямые эфиры социальных сетей, активно отвечают на комментарии, оставленные пользователями под публикациями. Такой практикой активно пользуются ведущие

программ на «Русском Радио Азия», «Европа плюс», «АвтоРадио» и другие. «АвтоРадио», к примеру, привлекает количество слушателей следующим образом: приглашает в студию гостя – знаменитого исполнителя популярных песен, где он исполняет свою композицию вживую. Его выступление сопровождается видеосъемкой, материалы которого позже публикуются на страницах сайта, либо в социальных сетях. Таким образом, каждый слушатель радио может не только услышать любимого исполнителя, но и увидеть его выступление в радийной студии. «Русское Радио Азия» использует другой способ интерактивности с аудиторией. В начале каждой программы публикуется пост на страницах Instagram и Facebook, где пользователи могут оставить свои комментарии, пожелания и поздравления со знаменательными датами, а так попросить воспроизвести определенную музыкальную композицию. Так радио привлекает интерес слушателей и увеличивает свою потенциальную аудиторию.

Сегодня функционирует и другой, новый инструмент связи с общественностью – информационные онлайн - порталы. Это обширная сеть веб-ресурсов, включающая большое количество различной информации. Это могут быть форумы, информационные справочники, новостные ресурсы и многое другое. Все большую популярность приобретают новостные интернет порталы. В казахстанском Интернет пространстве создано большое количество онлайн-порталов. Самыми распространенными информационными интернет - порталами страны на сегодняшний день являются Nur.kz, Tengrinews.kz, Vesti.kz и другие [10,11,12].

С каждым днем количество пользователей информационных онлайн – порталов возрастает. Это стимулирует журналистов к более оперативной и продуктивной деятельности, быстрому поиску информации, проверки её и публикации материала в интернет среде. Развитие Интернет-медиа в Казахстане способствовало возрастанию требований к работникам прессы, специалистам в области средств массовой информации. Сегодня сфера журналистики охватывает не только гуманитарное направление, но и требует конкретные знания в сфере информатики, компьютерных технологий, а так - же полное управление Интернет ресурсами. В современном мире для успешной и продуктивной деятельности журналист обязан изучать специфику развития и основные принципы работы сетевых изданий и онлайн порталов. На практике журналист онлайн среды обязан работать уже в двух направлениях – применять современные технологии для подготовки собственного материала и для публикаций работ использовать интернет – ресурсы.

Распространенность информационной среды Интернета обусловлена рядом специфических свойств онлайн источников:

Доступность сети. Веб-среда – это открытая система, которая доступна всем пользователям, имеющим возможность выхода в Интернет. Ежедневно 24 часа в сутки, находясь в любой точке мира, пользователь имеет доступ к информации, прочтению новости и собственноручной публикации материала.

Оперативность. Главное преимущество информационной среды в Интернете - быстрота поиска, публикации и обновления информации. Сетевые издания имеют возможность в самый короткий срок после события опубликовать подробную информацию о нём. Так же в режиме реального времени, с помощью электронной почты, можно быстро отправить письмо с информацией, которая может быть значимой для веб-изданий.

Интерактивность. Данное свойство Интернета дает возможность активного взаимодействия между пользователем и аудиторией, построение конструктивного диалога, что отсутствует в других средствах массой информации. Благодаря интерактивности в последнее время активно развивается новый жанр журналистики - комментарий. Комментарий - это расширенная новость, целью которого является информирование и собственная оценка события автора.

Мультимедийность. Благодаря этому свойству журналист имеет возможность использовать в веб-изданиях разные виды информации - текстовую, графическую и видеоинформацию. Тем самым один онлайн ресурс может совместить в себе все средства коммуникации – телевидение (динамическое изображение), радио (аудио, музыка) и текстовую прессу. Мультимедийность позволяет журналисту дать больше информации для аудитории, что помогает читателю понять и усвоить ее намного быстрее.

Низкая стоимость. Публикация информации в сетевых изданиях дешевле в создании и поддержки в отличие от других средств массовой информации.

Персональный подход. Интернет позволяет публиковать информацию, персонально подобранную для каждого отдельного пользователя в зависимости от его индивидуальных особенностей, характера, социального положения и персональных предпочтений. Так же возможна публикация в зависимости от региона и времени суток, что способствует большему распространению и усвоению информации аудиторией.

Таким образом, новые информационные технологии вводят свои коррективы в работу всех средств массовой информации. С появлением глобальной сети Интернет профессия журналиста подвергается значительным изменениям. Изменяются и требования к представителям данной профессии. Сегодня кроме гуманитарных знаний журналист обязан освоить владение новыми компьютерными технологиями, и умело использовать их в своей деятельности. Грамотное комбинирование журналистского мастерства и знаний в области современных технологий - основа для осуществления профессиональной деятельности работников средств массовых коммуникаций.

Функции средств массовой информации в интернете с одной стороны схожи с функциями традиционных СМИ. С другой стороны с учетом специфических свойств веб-среды онлайн-журналистика имеет свои специфические особенности.

Для сетевых СМИ ведущей функцией является коммуникативная. В связи с интерактивностью Интернет среды коммуникация в сети имеет разные модели – односторонняя, двухсторонняя и многосторонняя коммуникации. Читатели являются не только получателями информации от журналиста, но и становятся активными участниками обмена информации, участвуют в обсуждении актуальных вопросов и выдвигают свои возможные пути решения возникших проблем. В отличие от журналов, газет и телевидения в веб-среде данные процессы имеют упрощенный характер, что способствует улучшению коммуникации между журналистом и аудиторией.

Второй не менее важной функцией является информационность. Данная функция характерна для всех средств массовой коммуникации, но в онлайн журналистике также имеет свои специфические свойства. Мультимедийность веб-среды даёт возможность предоставить аудитории более богатую и расширенную информацию. Предоставление журналистом фотографий или видеоматериалов с места событий помогает читателям лучше понять суть происходящего и даёт возможность аудитории оказать всестороннюю помощь участникам происшествий.

Следующей является социальная функция. Создание онлайн форумов открывает множество новых возможностей для многостороннего обсуждения проблем, общественного дискурса между представителями власти и гражданами страны. Такой открытый диалог позволяет выявить суть проблемы, найти ответы на все имеющиеся вопросы и дать толчок к дальнейшему развитию государства в целом. [13]

Исходя из выше сказанного, можно сказать, что функцией журналистики как коммуникативной деятельности, является предоставление аудитории материалов специализированного сознания в виде фактов и явлений, актуальных для данного времени с точки зрения социальных субъектов.

Интернет – масштабная информационная система, объединяющая мировые, национальные и другие компьютерные сети, которые способствуют быстрому и свободному обмену различной информации, формированию определенной позиции граждан и повышению уровня гражданской активности. Эксперты отмечают, что развитию и увеличению аудитории онлайн источников способствуют следующие обстоятельства:

Во-первых, развитие современных цифровых технологий, таких как мобильные телефоны, планшеты, телевизионные устройства, имеющие возможность подключения к интернету.

Во-вторых, развитие «блогосферы» в различных социальных сетях. Благодаря этому аудитория может не только получать определенную информацию, но и активно создавать собственные бизнес – блоги, развитие которых способствует получению финансовой прибыли. [14]

Сегодня созданы все условия для глобального развития сферы журналистики Казахстана. Основным направлением такого развития является онлайн журналистика. Подтверждением данного факта является появление онлайн аналогов традиционных средств массовой информации. Это объясняется процессами глобализации общества. Интернет стал не просто всемирной сетью, а массивным информационным пространством, вобравшим в себя практически все аспекты общественной жизни каждого человека.

ЛИТЕРАТУРА

1 «Журналистика и медиаобразование» 2008 г: Сборник трудов 3 Международной научно-практической конференции // https://cyberleninka.ru/article/n/manuel-kastels-vliyanie-setevogo-obschestva-na-harakter-sotsialnyh-kommunikatsiy/viewer

2 «Энциклопедия доменов .kz» https://hoster.kz/company/blog/domains/

3 «Статистика количества пользователей интеренет ресурсами в РК» https://centre1.com

4 Казахстанский государственный телеканал «Хабар» (https://khabar.kz)

5 Казахстанский телеканал «КТК» (https://www.ktk.kz)

6 Независимый телевизионный канал «НТК» https://www.ntk.kz/

7 Онлайн версия общественно-политической газеты «Казахстанская Правда» (https://www.kazpravda.kz/)

8 Онлайн версия газеты «Караван» (https://www.caravan.kz/)

9 Интернет-портал «Nur.kz» (www.nur.kz)

10 Новостной портал Казахстана «Tengrinews.kz» (https://tengrinews.kz/)

11 Информационный спортивный интернет портал vesti.kz (http://vesti.kz/)

12 https://students-library.com/library/read/40016-internet-smi

13 https://ozlib.com/812048/zhurnalistika/etapy_razvitiya_internet

УДК 9602

Fedorova M.A., PhD student, «D059», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: fedorova.m.a@inbox.ru

LANGUAGE FEATURES OF MODERN MASS - MEDIA IN THE POSTMODERNISM

Abstract: The purpose of this article is to consider the concept of postmodernism, the prerequisites for its appearance. In addition, the main characteristics are listed and the key points of this phenomenon are analyzed that allow it to be regarded as a crisis moment of the language. Moreover, the article attempted to consider issues related to the linguistic features of media sources. Involved historical-typological, comparative-typological analysis, as well as structural research methods.

Keywords: postmodernism, linguistics, philology, crisis, characteristic, era, mass- media.

Федорова М.А., докторант, «D059», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: fedorova.m.a@inbox.ru

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ МАСС-МЕДИА В ПОСТМОДЕРНИЗМЕ

Аннотация: Цель данной статьи заключается в рассмотрении понятия постмодернизма, предпосылок его появления, перечислены основные характеристики и проанализированы ключевые моменты указанного феномена, позволяющие расценивать его как кризисный момент языка. Более того, в статье была предпринята попытка рассмотреть вопросы, связанные с языковыми особенностями медийных источников. Задействованы историко-типологический, сравнительно-типологический анализ, а также структурный методы исследования.

Ключевые слова: постмодернизм, языкознание, филология, кризис, характеристика, эпоха, масс-медиа.

Nowadays, there is no more frequently used and, at the same time, more vague concept than postmodernism. In addition, the matter is not only in its vastness, versatility and eclecticism. Postmodernism is associated with a wide range of phenomena in various fields of culture at the end of the 20th century: art, philosophy, science, politics, which in itself creates difficulties in its interpretation.

The main problem is the lack of a more or less clear idea about the essence of postmodernism, about what is hidden behind this catchy and somewhat bewitching word, which you can so often hear on television and in movies, and run into it in magazines and fiction.

It is extremely important for us to clarify the essential characteristics of this concept in order to see in it not an spontaneously arising intellectual current, but an expression of a combination of specific outlooks on the world, new methods of understanding natural and social reality, a reflection of the profound changes that have occurred in society in the last decades of the 20th century.

K. Marx was the first to criticize not only classical political economy, but also classical philosophy. Within the framework of the Marxist concept, the relativity of all truth was clearly and definitely declared. Including any philosophical worldview, which is always historical and, therefore, limited. And no "absolute idea" will help get rid of this limitation. That is, the dialectic thesis on the relativity of truth was applied to philosophy itself. In the field of social philosophy, the revolutionary nature of the new worldview is that the role of the economic factor in the historical development of society and man was discovered. It turned out that history is being created not only by people, but also behind their backs; that in society, besides people, there are such objective, economic factors independent of them, which have a decisive influence on the historical process. However, Karl Marx did not discard classical social studies. On the contrary, he used it to create his own doctrine. Friedrich Wilhelm Nietzsche, with his philosophical nihilism and reappraisal of all values, also had a significant impact on the emergence of a postmodern situation in the worldview. It was he who first advocated the rejection of the rule of rationalism and the «illusions of humanism» [1, c. 43].

Having placed the "will to power" at the center of his philosophy as an eternal formation, Nietzsche forever abandoned any completeness and certainty of the categories and content of his philosophy. The assertion of pluralism and relativism in all areas of human experience, including cognition and morality, was fully accepted by postmodernism. The same applies to Nietzsche's assertion that thinking and language are only means of ordering the chaos of human impressions and reality, but they cannot reveal the true picture of the world, because they distort this world and are not able to adequately reflect it [2, c. 73].

Sigmund Freud also stands at the origins of postmodernism. With his theory, uniting the role of the unconscious in human life and the development of culture, he affirmed a completely new view on the development of mankind and personality. According to him, history is the result of the action not of rational and conscious factors, but of irrational and unconscious forces. Thus, the insufficiency of the positivistic and rationalistic approaches to explaining social and individual life was shown [3, c. 8]. French philosophers Jacques Derrida, Gilles Deleuze, Jean-Francois Lyotard are rightfully considered the spiritual fathers of modern postmodernism.

There is no consensus on a more accurate date of its birth. Many call 1972, but they associate it with various events. Some point to the publication of the book 'Limits of Growth', published by the 'Club of Rome', which concludes that if humanity does not abandon the existing type of economic, scientific and technological development, then in the near future it will experience a global environmental catastrophe.

Postmodernism is a radical doubt and even a peculiar rejection of the entire previous philosophical tradition, expressed in rationalism or Marxism, Freudianism or Nietzscheanism, structuralism or hermeneutics. Lyotard in his work "The Postmodern Situation" (1979) says that all the previous philosophical trends have exhausted their worldview and sociocultural potential. In this book, many features of postmodernism first appeared in the most radical and prominent form. The book aroused lively debate and discussion, which helped postmodernism gain final recognition, gave it a philosophical

and global dimension and made it a kind of sensation [4, c. 118]. The natural results of rationalistic and industrial progress were totalitarianism, the confrontation of the North and the South, unemployment, Auschwitz. The state has become an alien and soulless force opposing man and society. The state is not able to provide safe conditions for human existence. The growing inhumanity of technological communication processes leads to the depletion of human feelings of cordiality and cordiality from communication processes.

In the 80s, postmodernism spreads throughout the world, achieving impressive success and triumph. Thanks to the media of communication, it becomes a fashion, a kind of trademark of the time, a kind of pass to the circle of the elect and initiates. At the same time, although postmodernism has become an international phenomenon, it is most typical for Western Europe, since it was here that in the most clear form the three epochs preceding it took place: Antiquity, the Middle Ages and Modernity (Modern). On other continents, the era of modernity is often blurred, and in the history of the United States, there are no Antiquity and the Middle Ages.

Postmodernism arose as a result of understanding the development of Western society over the past two or three centuries, called Modernity (Modern). Accordingly, to designate the era that replaced Modernity, along with the term "postmodernism", others are also used: "postmodernism", "postmodernity", "late modernity". The terms "postmodernism" and "postmodern" are more suitable for culture and art, while the rest have a broader meaning and cover the whole society as a whole. As a rule, it is customary to distinguish between these two concepts. "Postmodern" literally means the period following the "modern"; and "postmodernism", which means self-awareness of culture at this historical stage.

The terms "postmodern" and "postmodernism" are formed using the prefix "post". This method of formation of philosophical concepts became widespread at the end of the twentieth century. Terms formed in this way are post-structuralism, post-positivism, post-industrialism, post-communism, etc. - are paradoxical, because they do not directly indicate their essence, their subject, but only fix the connection with the content of the immediately preceding concept. As a rule, this connection is a kind of negation, which consists in the fact that it does not overcome the previous form, but limits its meaning. Based on this, we can conclude that the concepts that begin with the prefix "post" do not imply the elimination of previous states, but rather we are talking about a transition to a new qualitative level while preserving the achievements of the past. A correct understanding of the semantic content of the prefix "post" plays an important role for revealing the essence of postmodernism. It also protects against the possible identification of postmodernism with anti-modernism, because as a result of this approach we would have completely denied the rational categories of modernist philosophy, which would cast doubt on the very possibility of a scientific analysis of the "postmodern" situation. Despite the differences within the framework of postmodernism, try to highlight this "set of provisions", its some common features:

Pluralism. This is the absence of any single principle and universal prerequisites. Neither in cognition, nor in culture, nor in the human world are there any integrating ideas. All unity is "repressive" in nature and is associated with totalitarianism, any form of which must be rejected.

Man's inability to know and change the world and the order of things. Any of our reality transformation projects is doomed to failure.

The rejection of the concept of "progress" both in knowledge and in social life.

Representation of the world and culture as a collection of texts. *Text as a representation of reality*. Since no interpretation of the text can claim to be recognized by all, then in principle there can be no "true" sense of the text.

The disintegration of the subject as a center of knowledge and the affirmation of decentration, i.e., the negation of the center as such.

Since the opposition "subject-object" is denied and the subject ceases to be a center of knowledge, it becomes possible to talk about "*philosophizing without a subject*," which is nonsense within the framework of classical philosophical thinking.

Refusal of the modernist way of thinking through the opposition and the affirmation of thinking outside the opposition (outside of binarism): subject-object, whole-part, internal-external, center-

periphery, power-submission, top-bottom, male-female, scientific-trivial, etc.

Refusal of attempts to bring the world into the system, because it does not lend itself to any systematization and does not fit into any schemes. Events always go ahead of theory.

Thus, for postmodernism there can be no question of any truth or progress. Everything is relative. Our knowledge is the result of historically determined linguistic and social practices. These linguistic structures are not associated with any independent reality, and social practice is always limited to local forms of being. The human mind cannot claim not only truth, but also universality.

Today, postmodernism is realized in all fields of knowledge, including philological science. One of the central problems of postmodernism is the rejection of the objective structure of being: at any of the levels — tools, symbols, and signs — objectivity loses its function of meaning and is reduced only to the appearance of this meaning: for example, a word loses its connection with a designated concept, becoming only sound shell [5, c. 257]. The word no longer indicates, but only has an outwardly defined image that always changes depending on the cultural text in which it is present. The variety of forms is a consequence of the transition from objectivity to absorbing energy.

Mass – media of postmodernism period is characterized by certain aspects: Simplification of information transfer forms, emphasis on catchy, scandalous headlines, controversial topics, and active use of multimedia and accompanying materials (such as cartoons, photo-toads, memes, drawings, collages, etc.). All these aspects allow them to expand target audience publications and bet on mass, where the quality of analytics and information content gives way to an increase in the number of views [6, c. 99].

Thus, postmodernism, like any other era, has its own characteristics, and the perception of this era ranges from extreme denial to worship and admiration. The above allows us to argue that postmodernism is a time of crisis in which structural elements are still in development and formation, and therefore it is too early to talk about the stability of the system

REFERENCE

1. Robert F. Garnett Jr. (1995) Marx's Value Theory: Modern or Postmodern?, Rethinking Marxism, 8:4, 40-60.

2. Holub, Robert C. "Nietzsche as Postmodernist." Postmodern Culture, vol. 2 no. 2, 1992.

3. Horrocks R., Campling J. (2001) Freud, Modernism and Postmodernism. In: Campling J. (eds) Freud Revisited. Palgrave Macmillan, London

4. Jean-François Lyotard. The Postmodern Condition (1979) publ. Manchester University Press, 1984.

5. Vysochina Y.L. The postmodern as a crisis of culture and language. Bulletin of the Chelyabinsk State Pedagogical University

6. Fedorova.M.A. Postmodernism in the context of modern language // Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследования: сб. ст. по материалам XXX Международной научно-практической конференции «Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследования». – № 12(27). – М., Изд. «Интернаука», 2019.

УДК 070

Ибрагимова С., Магистрант, «М067 – Журналистика», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: sijust2711@gmail.com

ШОКТЕЙНМЕНТ КАК АКТУАЛЬНЫЙ ПРИЕМ СОВРЕМЕННОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования журналистики «эмоций», как и многих других областей практической деятельности человека, существующих в тесной связи с наукой. Возрастание требований к журналистике, необходимость постоянного

повышения эффективности и качества процессов и результатов журналистского труда в условиях свободы и политического плюрализма, когда все острее становится соревнование за привлечение аудитории и влияния на нее, обусловливают необходимость перехода на путь интенсификации журналистской деятельности. Теоретическая основа для изучения феномена «шоктейнмента», в изучении специфики использования технологий и инструментов его создания, и связи их выбора с коммуникативными задачами и функциями журналистики «эмоций».

Ключевые слова: «шоктейнмент», жанр, медиапространство, контент, аудитория.

Ibragimova S., Undergraduate, «M067 – Journalism», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sijust2711@gmail.com

SHOCKTAINMENT AS A TOPICAL RECEPTION OF MODERN JOURNALISM

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of the study of journalism of “emotions”, as well as many other areas of practical human activity that exist in close connection with science. The increasing requirements for journalism, the need to constantly improve the efficiency and quality of the processes and results of journalistic work in the context of freedom and political pluralism, when the competition for attracting an audience and influence on it becomes more acute, necessitate a transition to the path of intensification of journalistic activity. The theoretical basis for the study of the phenomenon of “shocktainment”, in studying the specifics of the use of technologies and tools for its creation, and the relationship of their choice with the communicative tasks and functions of journalism “emotions”.

Key words: “shocktainment”, genre, media space, content, audience.

Современное медиапространство перенасыщено информацией, которую совершенно по-разному воспринимает аудитория. Способ подачи информационного контента сегодня определяется ярко выраженной эмоциональной окраской, что обеспечивает привлечение внимания к журналистским информационным сообщениям все большего числа зрителей, читателей и слушателей.

Одним из инструментов повышения эффекта воздействия современных средств массовой информации послужил культурный феномен «инфотейнмента», который возник в США в конце 60-х годов прошлого века. Первой телепередачей инфотейнмента стала американская телевизионная программа «60 минут». Примечательно, что сегодня подобным форматом сложно удивить искушенного зрителя, однако в 1968 году, ведущий впервые участвовал в репортаже вместе с его героями. Таким образом, зрители могли не только получать определенную информацию, но и скрытое мнение о ней самого рассказчика, которое он выражал жестами, мимикой или случайными, на первый взгляд, усмешками, комментариями и оговорками.. Это был уже не беспристрастный монолог, а противоречивый диалог, со множеством мнений и точек зрения. Зарождение развлекательной журналистики усилило конкуренцию и борьбу за зрительские симпатии. Журналистика «факта», подача информации которой характеризовалась точностью и объективностью, уступила место журналистике «эмоций», где аналогичная информация преподносилась ярко и привлекательно, раз за разомповышая рейтинг информационной программы и телеканала в целом.

Сегодня мы можем наблюдать за масштабом распространения культуры «инфотейнмента» в полном объеме, которую зачастую воспринимают как крайне негативное явление, ведущее к упадку образованности и осведомленности зрителей, слушателей и читателей. Зачастую развлекательный формат инфотейнмента аудитория наблюдает через призму шоу-бизнеса. Однако в последнее время можно встретить и другое мнение, что подобная подача информации облегчает ее восприятие и понимание для максимально большого количества аудитории. Однако даже настолько упрощенная подача информации сегодня уже теряет свою привлекательность и востребованность. Причиной этому, на наш взгляд, является пресыщенность аудитории и высокая конкуренция. На смену «инфотейнменту» пришел «шоктейнмент».

Если «инфотейнмент» объясняется как единство «информации» и «развлечения», то «шоктейнмент» включает в себя такие понятия, как «шок» и «развлечение». Исходя из этого можно сделать определенный вывод: шоктейнмент - производное понятие от инфотейнмента, модернизированный инструмент современных журналистов или новый шаг в журналистике «эмоций». Подача информации происходит не просто ярко и открыто, но сама информация меняет свое качество: она становится, в первую очередь, шокирующей, и в результате степень зрительского участия усиливается многократно.

Принимая во внимание различные теории, следует отметить, что в условиях информационного общества человеку-непрофессионалу достаточно непросто определить, что на самом деле является реальностью. Из этого неизбежно следует, что журналист, который производит информацию, и должен нести ответственность за ее достоверность. Он не может создавать контент исключительно в целях создания «зрелищных» сенсаций, которые зачастую предпочитает аудитория. Однако давление «серьезной» информации может также повлиять на зрителей (читателей), что, в свою очередь, вызовет отток аудитории.

В условиях информационной загруженности человекановые методы подачи информации особенно важны для журналистики, они позволяют преодолеть состояние тревоги зрителя перед новой информацией. В связи с этим большой интерес представляет «игровой» принцип, направленный на преодоление разрыва между журналистом и аудиторией. Проблема игры давно привлекает внимание исследователей, и сегодня в науке существует множество теорий, объясняющих ее природу. [16,17]

Публика любит и хочет играть, почему бы не предоставить ей такую возможность на страницах газеты, журнала или на экране телевизора? Игра способна околдовывать, она незаметно, постепенно активизирует мышление зрителя. Игра является мощным средством воздействия как на самих участников, так и на аудиторию.

Следует отметить, что возможности использования игры в журналистике не ограничиваются только развлечением зрителя, поскольку интеллектуальная игра с древних времен помогала людям познавать мир.

Как отмечает Олешко В.Ф.[18], принцип игры в журналистике вообще и в телевизионной журналистике, в частности, реализуется двумя способами:

1) через реальные игры, 2) через различные творческие приемы в рамках традиционных журналистских продуктов.

К этому можно отнести многие вещи: нетрадиционные жанры, нестандартный подход к освещению событий и явлений, значительное повествование рассказчика (по телевидению и радио), детали дизайна и, конечно, лексические и синтаксические приемы. Основным условием является то, что эти методы должны создавать ситуацию свободного, непринужденного общения между читателем и журналистом. В результате читатель должен получать удовольствие - от тонкой иронии, удачных сравнений, каламбуров.

Анализируя информационно-развлекательную систему, нельзя игнорировать концепцию массовой культуры. Как отмечает Беспамятнова Г.Н.[15], отличительными чертами массовой культуры являются активное использование стереотипов массового сознания вместо оригинальных образов, ориентация на все слои общества (массы и элиты) одновременно, плюрализм (способность придавать явлениям много значения, так называемое тиражирование версий), интертекстуальность (сочетание и повторное использование культурных знаков, известных аудитории).

Все это активно используется в средствах массовой информации, в поддержку которых можно вспомнить, что редкий журналистский продукт сегодня обходится без иронии и самоиронии, которые важны для эстетики постмодернизма и массовой культурной практики понятий.

Большинство исследователей сходятся во мнении, что явление инфотейнмента, а также шоктейнмента напрямую связано с развитием эпохи постмодернизма, для которой характерно клиповое сознание. [15,16]

Телевидение создает свой продукт, всегда ориентируясь на запросы и потребности массовой аудитории, поэтому эстетика современных СМИ определяется идеям постмодернизма.

Выделяются следующие черты постмодернизма, которые также свойственны и феномену инфотейнмента:

– отказ от серьезности и всеобщий плюрализм;

– господствует всеобщее смешение и насмешливость над всем;

– отказ от истины, вместо истории - текст, этот текст, не отражает реальность, а творит новую, даже множество новых реальностей.

Говоря об информации на телевидении, следует подчеркнуть, что ее объем в большей степени формируется за счет использования журналистами развлекательных технологий, чем за счет информационных поводов и фактов.

Таким образом, игра становится своеобразным способом создания искусственной реальности.

Исследователь Й. Хейзинга [15] выделяет главное свойство постмодернизма– это абсолютизация теории игры: обличение всего в игровую форму, для того чтобы способствовать сокращению дистанции между массовым и элитарным потребителем. На данный момент игра, являясь основополагающим принципом постмодерна, - самый востребованный элемент массовой культуры, и СМИ в том числе. Й. Хейзинга пишет, что игра – это «тот мировой слой, в котором происходит столкновение, переворачивание и взаимопревращение противоположных начал», в которых борются между собой человеческие ценности» [15].

Постмодернизм и игровая культура подразумевает освобождение от стереотипов и «штампов» в человеческом сознании, что расширяет сферу деятельности журналистики и предоставляет зрителю свободу в выборе интерпретаций и смыслов. В какой-то степени игровой характер изменил ценностные ориентиры и аудитории, и самих журналистов. О.Ф. Нескрябина считает, «что художественная критика постмодерна уже намеренно микширует чувства, играет смыслами, жонглирует ценностями» [19].

Петербургский исследователь С.Н. Ильченко отрицательно относится повсеместному к феномену игры на телевидении: «искусственность теле-действительности маскируется игровыми элементами, лжеполемикой, вставными репортажами, графическими элементами, надуманными мизансценами в кадре» [20].

Содержательные приемы обозначают причину выбора тематического спектра, способов трактовки событий корреспондентом, а также способы подачи информации. К данной группе приемов мы отнесем: тему как ядро содержания, сенсационность, выступление журналиста как актера. Несмотря на то, что главная задача новостных выпусков – информировать, телеканалы не забывают и о функции «развлекать». Как отмечает Ж. Бодрийяр, «аудитория любит любое содержание, если в нём есть качества шоу [22]. Немецкий социолог Никлас Луман [21] на основании эмпирических исследований выделил основные критерии отбора информации с целью показать, что современному телезрителю кажется наиболее зрелищным и интересным. По его мнению, самое главное, чтобы информация была неожиданной.

Далее исследователь отмечает, что больше всего людей интересует:

1) конфликты, так как человеком овладевает желание предугадать исход их разрешения;

2) количественные показатели, так как они внушают доверие своей точностью и определенностью, за их счет информация в глазах зрителей становится более важной;

3) локальная направленность: чем более информация локализирована, тем она значимее;

4) нарушения общечеловеческих, моральных, этических норм – такие прегрешения часто превращаются в скандалы, вызывая общественный резонанс и усиливая зрительский интерес;

5) моральная оценка нарушения норм. «Критикой нормативных нарушений сопровождается сообщение о конкретном нарушении, что является причиной возникновения уважения или неуважения к вовлечённым личностям»[21].

Таким образом, все группы приемов насыщают информацию средствами выразительности, обладая творческим, развлекательным потенциалом, призваны обогащать информацию выразительными средствами. Но в то же время многие медиа исследователи считают, что активное внедрение приемов инфотейнмента и шоктейнмента в информационное вещание снижает роль информационной составляющей телевизионного продукта.

ЛИТЕРАТУРА:

1. PostmanN. Op. cit. S. 12.
2. Bernhard U. Op. cit. S. 47−50.
3. American Press Institute 2015, 'What Is Journalism? Definition And Meaning Of The Craft'. American Press Institute, viewed 8 April 2015, https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism/
4. Beaujon, A 2013, 'Study attempts to define journalists — should we define acts of journalism instead?', Poynter.org, viewed 8 April 2015, http://www.poynter.org/news/mediawire/227485/study-attempts-to-define- journalists-should-we-define-acts-of-journalism-instead/
5. Harrington, S 2009, 'Public Knowledge Beyond Journalism: Infotainment, Satire, and Australian Television', PhD thesis, Queensland University of Technology, Creative Industries Faculty, viewed 8 April 2015, http://eprints.qut.edu.au/26675/1/Stephen_Harrington_Thesis.pdf
6. Infoplease, 2015, 'August 2014 Current Events: World News', Infoplease, viewed 10 April 2015, http://www.infoplease.com/news/2014/current-events/world_aug.html
7. Lamble, 2 2011, News as it happens – An introduction to journalism, Oxford University Press, South Melbourne, Victoria
8. McInerney, JM. 'Chequebook journalism: is commercialism perverting current affairs reporting'?, Echo Education Services, viewed 19 February 2014, <http://www.echoeducation.com.au/schools/doca2001/journal2.php#package>.
9. Morrell, N 2007, 'Are Television News Programs Becoming Nothing More Than Infotainment?', Honour thesis, University of Rhode Island, Seniors Honour Projects, viewed 6 April 2015, http://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=srhonors
10. Nisbet, M 2001, 'That's Infotainment!', Centre for Inquiry, 30 April, viewed 10 April 2015, http://www.csicop.org/specialarticles/show/thats_infotainment/
11. O'Conner, A 2009, 'Infotainment's Appeals and Consequences', NeoAmericanist, vol.4, no.2, viewed 6 April 2015, http://neoamericanist.org/paper/infotainment's- appeals-and-consequences
12. Pew Research Centre Journalism and Media 2015, 'Principles of Journalism' Pew Research Centre, viewed 8 April 2015, http://www.journalism.org/resources/principles-of-journalism/
13. DrStockwell, S 2014, 'Reconsidering the Fourth Estate: The functions of infotainment', PhD thesis, Griffith Univeristy, Gold Coast, School of Arts, viewed 6 April 2015, https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/Stockwell.pdf
14. University of North Carolina 2015, 'Journalism and Public Relations Compared', University of North Carolina, viewed 8 April 2015, http://www2.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/PublicRelation s/Journalist_vs_PR_Professional.html
15. Беспамятнова Галина Николаевна. Языковая личность телевизионного ведущего: автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.19 / Гос. ун-т. - Воронеж, 1994. - 19 с. РГБ ОД
16. Хейзинга Й. HomoLudens. «Человек играющий»: Статьи по истории культуры. / Пер., сост. и вступ. ст. Д. В. Сильвестрова; Коммент. Д. Э. Харитоновича. — М.: Прогресс-Традиция, 1997. — 416 с.
17. Хейзинга Й. Homoludens. Человек играющий. Сост., пер. и предисл. Д. В. Сильвестрова. Комм. Д. Харитоновича. — СПб.: Издательство Ивана Лимбаха, 2011. — ISBN 978-5-89059-168-5; СПб., 2015.
18. Олешко, В. Ф. Психология журналистики : учебник и практикум для академического бакалавриата / В. Ф. Олешко. — Москва :Издательство Юрайт, 2017. — 351 с. — (Бакалавр. Академический курс). — ISBN 978-5-534-00613-1.
19. Нескрябина О. Ф., Палиева З. И. Медиапсихология и медиаэтика. Издательство Сибирского федерального ун-та, 2012.
20. Ильченко С. Н. Фейковая журналистика как элемент современной шоу-цивилизации / С. Н. Ильченко // Журналистика цифровой эпохи: как меняется профессия : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Екатеринбург, 14–15 апреля 2016 года. — Екатеринбург, 2016. — С. 110-112.
21. Луман Н. Реальность массмедиа. / Пер. с нем. А. Антоновского. — М.: Праксис, 2005. — реферат А. Ф. Филиппова.
22. «Общество потребления» Жан Бодрийяр, 1970. Русский перевод Е. А. Самарская, «Республика» 2006.

Madieva B., Master, "6M020600-Religious Studies", L.N. Gumilev ENU, Nur Sultan, Kazakhstan, e-mail: iyerkebulan@gmail.com

FEATURES OF CHILD EDUCATION IN MUSLIM FAMILY

Abstract: In this article, the author considers the features of raising children in a Muslim family. In accordance with the purpose of the study, the author emphasizes the role of education, the role of the family in education, the importance of religious education and its relevance.

Key words: education, family, family institute, religious education, means of religious education.

Отбасы қоғамның іргелі институттарының бірі болып табылады, оған тұрақтылық пен әрбір кейінгі ұрпаққа халықты тәрбиелеу қабілеті беріледі, ал отбасын дамыту тұрғысында, тұтастай қоғамның дамуын білдіреді. Отбасы жағдайы қазіргі заманғы қоғамда орын алып жатқан бірқатар үдерістердің салдары мен себебі болып табылады. Ол тек әлеуметтік динамиканың барлық белсенді факторларының күшті әсерін сезіп қана қоймай, көптеген жағдайларда бұл факторлар өздерін анықтайды және көбейтеді. Қазақстан өңірлерін әлеуметтік-мәдени жаңғырту шеңберінде отбасы институтының өндірістік кезеңінен екінші ақпараттық кезеңіне көшу осы жаңғырту процестеріне енгізілетін түбегейлі өзгерістерге ұшырады.

Отбасының ең маңызды функцияларының бірі – бала тәрбиесі. Отбасында болашақ адамды тәрбиелеу, оған белгілі бір қасиеттерді, идеяларды және көзқарастарды үйрету үшін алғашқы қадамдар жасалады. Адам өзінің алғашқы өмірлік сабақтарын отбасында алады, мұнда белгіленген ортаға әсер етіп, оның болашақ сипатын қалыптастыру басталады. Бала кезіндегі бала өз үйінде өмір сүреді, кейінгі өмірінде сақтайды.

Тәрбие – педагогиканың негізгі санаттарының бірі. Дегенмен де тәрбиенің жалпы қабылданған анықтамасы жоқ. Бұл оның көпмағыналығына қатысты. Тәрбиені қоғамдық құбылыс, әркет, үрдіс, құндылық, сонымен қатар жүйе, әрекет етушілік, өзара әрекеттестік ретінде де қарастыруға болады. Осы мәндердің әрқайсысы дұрыс, бірақ олардың бірде біреуі жалпы тәрбиені сипаттауға мүмкіндік бермейді. Дегенмен отандық педагогикалық әдебиетте «тәрбие» ұғымын ашуға жалпы көзқарастың бірнеше белгілі талпыныстарын бөліп көрсетуге болады.

«Тәрбие» ұғымының көлемін анықтай отырып, көптеген зерттеушілер айқындайды: кең әлеуметтік мағынада тәрбиелеу, соның ішінде оған жалпы қоғам адамына әсер ету, яғни тәрбиені әлеуметтендірумен нақты теңдестіреді; оқу-тәрбие мекемелерінің жүйесімен жүзеге асырылатын мақсатты кең мағынада тәрбиелеу; тар педагогикалық мағынада тәрбиелеу, атап айтқанда, мақсаты балаларда белгілі бір қасиеттер, көзқарастар, нанымдар жүйесін қалыптастыру болып табылатын тәрбие жұмысы; одан да тар мағынадағы тәрбие – нақты тәрбиелік міндеттерді шешу (мысалы, белгілі бір адамгершілік сапаға және т.б. тәрбие) [1, 34-б.]. Тәрбиенің мазмұндық сипаттамасын бере отырып, зерттеушілер ақыл - ой, еңбек және дене тәрбиесі, адамгершілік, діни, еңбек, эстетикалық тәрбие, құқықтық, далалық, экономикалық тәрбие сияқты түрлерін қосады. Діни тәрбие үрдісі бірқалыпты емес. Ол біртұтас тұлғаны қалыптастыру үшін тең дәрежеде қажетті бірнеше өлшемдерді қамтиды. Яғни діни тәрбиеде қазіргі заманғы педагогикада холистикалық, яғни тұтас тәсіл деп аталатын үрдіс маңызды сипатқа ие. Діни дәстүр рухында тәрбиелеуге қатысты холистік көзқарас қандай аспектілерді қамтиды? Діни тәрбие үрдісінде игілік дағдыларын, діни өмір салтын, соның ішінде сыртқы формалар мен көріністерді дарыту өте маңызды болып табылады. Шынайы тәрбие адам өміріндегі осы салттың көрінуіне, ашылуына ықпал етуі тиіс. Мұндай білім алған адам Құдай салған бастамаға сәйкес ойлайды және әрекет етеді; өзінің әрбір іс-әрекеті мен пайымдауы дүниетанымға сәйкес келуге тырысады.

Отбасының тәрбиелеу институты ретіндегі маңыздылығы баланың өмірінің маңызды бөлігіне айналуымен және оның жеке өміріне әсер етуімен түсіндіріледі. Ол баланың жеке тұлғалық негізі қалыптасады. Отбасы - тәрбиемен айналысатын маңызды, ұзақмерзімді және шешуші рөл атқаратын арнайы ұжым.

Осылайша, тәрбиенің басты мәселесі дүниетанымды қалыптастыру болып табылады [2,

1-б.]. Қазіргі Ресейде тәрбиеге қатысты холистикалық көзқарас маңызды. Бүгін, статистикаға сәйкес, еліміздің 60% - дан астамы өзін православиелік дәстүрмен байланыстырады. Алайда, ғибадатханаға үнемі баратындардың пайызы айтарлықтай көп емес. Осыған байланысты, православиелік дәстүрдің белгілі бір өмір нормаларын ұстану – бұл діни өмірдің дәстүрімен, сөйлеген сөзімен, киінумен және т.б. байланысты «православиелік тұрмыстық субкультураны» қабылдау ғана емес. Өйткені, біздің отандастарымыздың басым бөлігі православиемен өзін сәйкестендіретін болса да, жеткілікті назар аудармайды, сондықтан да осындай діни тәрбиеге бейжай қарамайтындар болып табылады. Қазіргі уақытта діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013-2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру аясында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі іс-шаралар жоспары бекітілді. Бұл қазіргі діни білім беру мен тәрбиелеудің мақсаты болуы тиіс [2**,** 1-б.]

Балалардың діни білімімен қалай айналысуға болады? Бұл ата-аналардың өздеріне жиі қоятын сұрақтың бірі. Діни әдет-ғұрыптарды ұстанатын адамдар, әдетте, өз балаларынан отбасылық дәстүрді ұстануды талап етеді.

Басқалар, олардың қазіргі көзқарастарына қарамастан, өз балаларының өздеріне қажет болатын жолмен жүруін қалайды және балалар өсіп келе жатқан кезде өз таңдауын жасай алады. Бұл ата-аналар, егер бала бала кезінен діни рухта тәрбиеленбесе, кейінірек атеизмнен басқа ешқандай таңдау жасамайды деп ойлайды. Әртүрлі пікірлерге қарамастан, әрқайсысы екі ұстаныммен келіседі, атап айтқанда, балалардың әрқайсысы өздерінің дінімен танысып, моральдық нормалар мен жақсы мінез-құлық туралы нақты түсініктерге жетуін қалайды.

Ата-ананың баласына бере алатын ең жақсы игілік - жақсы тәрбие. Дәл осы отбасыда барлық дәстүрлер қалыптасады, барлық тәжірибе аға ұрпақтан кішіге ауысады, сондықтан баланы рухани тәрбиелеудің негізі ата-ананың міндетінде жатыр [3, 46-б.].

Исламда бала тәрбиесіне ерекше орын берілген. Ең алдымен, мұсылмандар үшін балардың өздерінің бай ұлттық мәдениетке жататындығын сезіну үшін жас ұрпақтың ұлттық идентификациясын дамыту маңызды. Дегенмен, бұл баланың өмір сүріп, тәрбиеленіп жатқан елдің дәстүрлерін құрметтеумен үйлесім табуы қажет. Мұсылман отбасы отбасы мүшелерінің бір-бірі алдындағы жауапкершілік принципіне негізделеді. Әрине, ең үлкен жауапкершілік ер азаматқа - күйеуі мен әкесіне жатады, ол отбасын материалдық қамтамасыз етуге және қорғауға жауап береді. Үйдің ошағына және жалпы әл-ауқатына әйел жауапты болады, сондай-ақ балаларды тәрбиелеуге белсене қатысып, бала кезінен балаларды моральдық-педагогикалық нормаларға тәрбиелеуі керек. Ата-аналар балаларға исламға деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді және үлгілі мұсылман болуға тырысады. Анасы мен әкесі ортақ жауапкершілікке ие, бірақ сонымен бірге отбасында әртүрлі функцияларды орындайды. Бала анадан нәзіктік сезімін, жанашырлық, мейірімділік сезімін, ал әкеде сенімділік, қауіпсіздік, қаталдық сезімін сезінуі тиіс [4]. Ата-ана, ең алдымен, бала үшін беделді және үлгі тұтатын тұлғасы болу керек. «Ата-ана беделі баланың дамуына әділ, дұрыс және қажетті деп санайтын нәрселерді таңдауға және оларды табанды түрде орындауға қабілеттілігінің салдары болып табылады» [5, 111-б.].

Исламда балаға қол көтеруге болады ма? Көптеген мұсылмандар, қажет болған жағдайда, рұқсат деп санайды. Тәрбие мақсатында зорлық-зомбылықты күшейту оларға қолайлы болып көрінеді. Бала ата-ананың күш-қуатын сезініп, оларды құрметтеуі және оларды көңілін түсіруден қорқуы керек. Әкелер өздерінің ұлдарына жиі қатаңдық көрсетеді, олардан физикалық және рухани күшті ер азамат қалыптастыруға тырысады. Балаларға зорлық-зомбылықтан бас тартатын және Құран аяттарын негізге алып, барлық түсініспеушіліктерді сөз арқылы шешуге тырысатын ата-аналар да бар. Шынайы мұсылмандар баланың жеке асбын кемсітпей, аланың қате пайымдауын сынайды. Ислам егер ата-ана баланың кешірім сұрау мәдениетін үйрету үшін лайықсыз сөз айтса ата-аналарды балалардан кешірім сұрауға шақырады. Сөз арқылы дөрекілік қауіпі баланың ата-анасының призмасы арқылы өзін көретіндігімен түсіндіріледі: ол өзін әдемі немесе ұсқынсыз, ақылды немесе ақылсыз, әділ немесе зұлым болып көреді. Сөз арқылы дөрекілік өзіне деген сенімділік пен шығармашылық қуаттың жойылуына алып келеді, сондай-ақ баланың физикалық, психикалық, рухани, сезімтал, әлеуметтік, сондай-ақ ғылыми дамуына әсер етеді. Бұл әсер ұзақ уақытқа дейін сақталады, тіпті бала махаббаттың көрінісін көрсе де, ол әлі күнге дейін есінде қалады. Өйткені бұл уақытша махаббат көрінісі агрессияның жаңа

түріне айналуы мүмкін. Оның сүйіспеншілікке деген сенімі жоғалады. Ислам өзінің барлық көріністерінде дөрекілікке жол бермей, мейірімді болуға шақырады [6, 95-б.].

Бала 10 жасқа толғанда, ата-аналар жыныстық тәрбиеге ерекше назар аудара бастайды. Ұлдар мен қыздар бір-бір бөлмеде ұйықтамайды, ал ата-аналар ерлер мен әйелдердің қоғамдағы рөлін түсіндіре бастайды. Сондай-ақ, Ислам ерте жастан эротикалық тәрбие беруді қолдамайды, сондықтан ата-аналарға балалардың қасында сезімдерін көрсетуге кеңес берілмейді. Ұлдар мен қыздар тек қана физиологиялық емес, сонымен қатар психологиялық тұрғыдан ерекшеленеді, сондықтан мұсылмандар тәрбиелеу әдістеріне әртүрлі тәсілдермен келеді. Отбасында ұл баланы анасы мадақтауы керек. Әкесі қызына жылы сөздерін айтып, қолдауы керек. Бұл балалардың қарама-қарсы жыныспен араласу қабілеттілігін дамытады деп есептеледі, бұл өмірлік серіктерін таңдағанда ересек адамның бойында көрінеді. Бірақ егер бала бұзықтық жасас, онда ұлын әкесі жазалайды, ал қызын - анасы. Бірақ физикалық және адамгершілік зорлық-зомбылықсыз тәрбиелеу керек. Ата-аналар жағдайға байланысты осы ережелерді жиі елемейді. Алайда, отбасындағы балалардың ешқайсысы артықшылықтарға ие емес, балалардың арасында біреуін аз жақсы көру, біреуін көб ірек жақсы көреді деген көзқарас қалыптас үшін, Ислам балалардың бәріне бірдей қарауды талап етеді [7, 157-б.].

Бала тәрбиесін оның жасына қарай кезеңдерге бөлуге болады. Бала әр жеті жаста бір кезеңді бастан өткізеді. Алғашқы жеті жасқа дейінгі кезең арабшада “субйан” кезеңі деп аталады. Бұл кезеңде бала жақсымен жаманды ажырата алмайтын, барлық нәрсені ұға бермейтін кезең. Жеті жастан он төрт жасқа дейінгі кезең балалық кезең. Бұл кезеңде баланың ақыл–ойы түсінігі күрделі даму үстінде болады. Он төрт жастан жиырма бір жасқа дейінгі кезең жастық кезең. Бұл кезеңде баланың ақылы жетіліп өмірге болған көз-қарасы өзгереді. Баланың ең бірінші мұғалімі оның шешесі болса, әке екінші кезекте орын алады. Баланың жеті жасына дейін оның денсаулығына, тамағына мән беріледі. Баланың негізгі тәрбиесі екінші, яғни балалық кезеңінен басталады. Оның келешегі дайындалады. Бұл кезеңде әке-шеше баласына нені көрсетсе, өскенде соны істейді, соған еред. Баланың миы фотоаппарат сияқты нені көрсе соны миында сақтайды. Сенім негіздері осы кезеңде қалыптасады. Діни тәрбие және наным осы кезеңде қалыптасқандықтан намаз, дәретке ынталандыру жасалады. Үшінші кезең балағат жасы болғандықтан, парыздарды орындауға дайындықтар жасалады. Аллаһтың әмірлері бұл кезеңде ашық түрде үйретіледі.

Мұсылмандар үшін баланы дұрыс жолға бағыттау, дінді дұрыс түсіну, баланы дұға етуге шақыру және қызға хиджаб киюіне деген сүйіспеншілікті үйрету өте маңызды. Христиандық мемлекеттерде тұратын қыздарға басқа қыздардың қалағанынша киініп, өздері қалағандай әрекет ете алатынын түсіну өте қиын. Мұндай сәттерде қызғаныш, өзінің жағдайына қанағаттанбауы және т.б. пайда болуы мүмкін. Сондықтан, ұлттық дәстүрлерді білу мен қабылдауға негізделген дұрыс отбасылық тәрбие ғана осындай жағдайларда көмектеседі.

Әрине, мұсылман діні жоқ елде ата-аналар балаларды тәрбиелеуде белгілі бір қиындықтарға кезігеді, ал балада кейде отбасының және айналадағы әлеуметтік ортаның талаптары арасында қайшылық туындайды. Ислам басқа діндерді құрметтесе де, ислам дініне сенетін адамдар басқа діндерге ұқсамайды. Сондықтан балалардың көбі балабақшаларға бармайды, олардың тәрбиесімен аналары айналысады. Отбасы баланы әлеуметтік ортағы бейімдеуі және әлеуметтендіруі керек, жасөспірімнің тәбиесімен айналысу кезінде ғаламтор көздерімен дұрыс жұмыс істей білуі керек [8, 11-б.]. Бұл таңдау отбасылық тәрбие негіздерін түсіну деңгейіне байланысты дара болып келеді.

Отбасылық тәрбиедегі мұсылман әдебінің мәселелеріне тоқталайық. Мұсылман отбасындағы балаларға қатысты бірнеше ережелерге тоқталайық:

1) балаларға сәлемдесу әдебін үйретеді: баланың білуі керек: қашан, қалай және қай жерде амандасқан жөн. Бұл ережені сақтамау мұсылмандар жағымсыз қылық болып табылады.

2) балалар ата-анасының бөлмесіне кірмес бұрын есікті қағулары керек. Бала ата-аналарының ескертуінсіз бұза алмайтын жеке кеңістігі бар екенін біледі;

3) балалардың ата-аналарына дауыс көтеруге, оларға дөрекі сөйлеуге, ар-намысына тиюге құқықтары жоқ, керісінше оларға ізет пен құрмет көрсетуі тиіс.

4) бала отбасындағы ең үлкен адамнан бұрын тамақты бірінші болып бастамайды.

5) үлкен балалары анасына кіші інілері мен қарындас-сіңлілеріне қамқорлық жасауға көмектесуі керек [9, 36-б.].

Жалпы алғанда, мұсылман дінінің балалары үшін мінез-құлық ережелерінің қалған бөлігі басқа діндердің балалары үшін мінез-құлық ережелерімен бірдей.

Исламдағы ата-аналарға да ерекше талаптар бар. Мысалы, Ресей мұсылмандарының арасында, әсіресе Кавказда, ата-әжесінің көзінше ата-ананың балаларға махаббат сезімін көрсету дұрыс саналмайды. Бұл ежелгі дәуірден бері келе жатыр, және балаларға бұл туралы айтылып, баланың көңіліне қаяу салмас үшін алдын ала ескертіп дайындайды. Тіпті мұсылмандарға біреудің баласын асырап алуға қатаң тыйым салынады. Ислам үшін, бала асырап алу - бұл адам табиғатын және шындықты жалғандау. Бірақ тастанды немесе жетім баланы отбасы тәрбие беру, тамақтандыру, киіндіру мақсатында өзіне қабылдауға құқылы, бірақ бала туыған баласы болып саналмайды. Бұдан басқа, генеологиялық сызықты бұзбау үшін жасанды ұрықтандыруға тыйым салынады.

Исламдағы балаларды тәрбиелеу жалпы балаларды тәрбиелеуден мысалы, христиан отбасында, мүлдем өзгеше емес, бірақ өз ерекшеліктеріне ие екенін көреміз. Мұсылман отбасы олардың сенімінің принциптері мен өсиеттерін қатаң сақтайды. Ата-аналар өз балаларын жақсы көреді, оларға үлкен үміт артады, олардан тақуалық және әділ мұсылмандарды тәрбиелеуге тырысады, оларға сүйіспеншілік пен жанашырлық сезімін тәрбиелейді, әділдік пен ізгілікке үйретеді.

Қорытындылай келе, бұл мақалада балаларды тәрбиелеудің дәстүрлері туралы әңгімелеп қана қоймай, өзге діндер елдерінде өмір сүріп жатқан мұсылман отбасыларының қиындықтары мен проблемаларын атап өтті. Бұл проблеманы шешу мұсылмандар үшін балабақшалар мен мектептерді құру болып табылады. Сондықтан көптеген ата-аналар балаларын өз бетінше тәрбиелейді, сондықтан олар бала тәрбиесіне сауатты дайындалуы керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. В 2 кн. Кн.2: Процесс воспитания. - М.: ВЛАДОС, 1999. - 256 с.

2. Алексий II. Духовное образование и духовное воспитание // Православное слово. - 2001. - № 11. - С.1.

3. Веденеева, О. А., Савва, Л. И., Сайгушев, Н. Я. Теория и практика классного руководства : учебное пособие. – Магнитогорск : Магнитогорск. Дом печати, 2015. – 122 с.

4. Савва, Л. И., Дятлова, С. Д Использование информационных средств в развитии социально-адаптационных умений старших дошкольников и младших школьников [Электронный ресурс] // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1. – Режим доступа: www. science-education.ru/101-5420 (дата обращения: 06.02.2012).

5. Резван, Е. А. Коран и его мир. – СПб. : Петербургское востоковедение, 2001. – 608 с.

6. Савва, Л. И. Межличностное познание, общение и понимание : учебное пособие. – Магнитогорск, 2000. – 245 с.

7. Перно-Массон, А.-К. Детский психолог. Проверьте на прочность свои позиции // Psychologies. – 2008. – Сентябрь. – № 30. – С. 156-160.

8. Коков, В. М. Ислам: гуманистические традиции // Науч. Мысль кавказа. – 2000. – № 1. – С. 9-13.

9. Марван, Ибхарим ал-Кайси Абу Аиша. Исследования о семье в Исламе. – М., 1997. – 98 с.

УДК 070

Тогайбаев Б., магистрант, «М067 – Журналистика», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: battur97@outlook.com

ЯЗЫК ВРАЖДЫ В КАЗАХСТАНСКИХ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Аннотация: В статье рассматривается одна из самых чувствительных точек казахстанского медиапространства - это язык вражды. Язык вражды - элемент, побуждающий

к эскалации конфликта. Зная механизмы воздействия языка вражды, мы можем предугадывать зарождающиеся конфликты и разногласия, тем самым снижать уровень агрессии в сети.

Ключевые слова: язык вражды, социальные сети, агрессия, конфликт, ксенофобия, фейсбук, СМИ

Togaibayev B., Undergraduate, «M067 – Journalism», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: battur97@outlook.com

HATE SPEECH IN KAZAKHSTAN SOCIAL MEDIA

Abstract: The article considers one of the most sensitive points of the Kazakhstani media space - this is the language of hostility. Hate speech is an element that encourages the escalation of conflict. Knowing the mechanisms of influence of hate speech, we can predict the emerging conflicts and disagreements, thereby reducing the level of aggression in the network.

Keywords: hate speech, social networks, aggression, conflict, xenophobia, facebook, media

Hate speech is a concept that encompasses a wide range of discriminatory, antagonistic, intolerant speech encountered in relation to certain social groups, most often minorities. In the conditions of rapid development of Internet technologies, as well as general smartphoneization, the “price” of hostile language has increased significantly. Now this is not just a manifestation of hostile intentions, beliefs of individual people, but also an important factor in social life. As the experience of some countries shows, a once published text containing hate speech can have unpredictable consequences, including open manifestations of hatred in real life.

The main tool of hate speech is discrimination. I share discrimination, in the context of hate speech, into two types - soft and hard. To soft discrimination we include the creation of a negative image of an ethnic or religious group transmitted a tone of text or a piece of text. Mostly, we are talking about the mention of representatives of a particular community in relation to the situations or events being discussed. A key feature of this type of hate speech is that it is hard to recognize the first time. The texts here are as if neutral in nature, and the very mention of ethnic groups, even with insulting nicknames and epithets, easily fits into the usual turns in everyday speech.

Among Russian-speaking authors, antagonism was noted in relation to such groups as “traditionalist-nationalists” and also “vatniki”. Defining these groups as “problematic”, the authors try to talk about pressing issues existing in society (for example, intolerance, unpatriotic). However, these good wishes result in a multiplication of toxic narrative in the online environment and the emergence of another “imaginary” enemy in the eyes of social network users. Compared with the first two categories, it is much less common to mention one’s own ethnic, linguistic or other group in a derogatory tone.

The main difference between this type of hostile language is that its object is not the “other”, but the “own” group. A typical example is the authors’s grievances over the unpleasant, unacceptable traits of their people - “netken bishara elmiz” (what kind of helpless people are we). Speculation on this subject is in great demand among the audience. And finally, the last type of hate speech in this group is a reference to an ethnic or religious group or its representatives in a humiliating or offensive context.

Let’s talk about hard discrimination. This group includes three types of hate speech, the content of which is highly aggressive or there is explicit or implicit support for violence against an ethnic or religious group. Attributing to another person (most often a public person) extremely negative traits that contradict or threaten the interests of the general public is the most common kind of hostile language here. In total, according to the results of the analysis, 8 publications can be attributed to this category. It is noteworthy that 7 of them are written in Kazakh. In this case, representatives of authorities, the media, public figures and ordinary citizens became targets of bullying. Almost all the accusations do not sound like personal claims, but are presented by the authors as an attempt to protect society from injustice, threat or fraud. Those. there is a demonization of the person in the eyes of the audience and there is a call for hostility towards this person.

Texts belonging to this category are written in an extremely emotional language and are overloaded with “toxic” speech turns. For example, one blogger accuses a well-known figure in the

Kazakh-speaking environment of being a follower of Wahhabism and it is necessary to prevent his appearance on national television. The same author criticizes the representative of the parliament for his statements about rural youth, using derogatory epithets and analogies ("Төtenin tyr-tyr қasyp ұyyқtap zhatkan deputy Bozhko bүgin яyanyp not dep maңyrakan".).

Calls to prevent entrenchment in a country or region - texts of this category were devoted to the incident that took place at Abu Dhabi Plaza. The appeal goes to representatives of the authorities, who, in connection with the incident, must deport Indian workers from the country. This post was extremely popular and scored 2.3 thousand likes. Based on the results of the content analysis, only one post can be recorded as a veiled call for violence. The reason for it was also the conflict between Kazakh and Indian workers in Astana. The author of the post expresses support for violent acts against workers from India.

In general, the analysis did not reveal the widespread prevalence of hostile language among popular Facebook authors. 44 publications out of several thousand that were monitored are not so many. Apparently, public popularity imposes certain reputation obligations on users of social networks. With the exception of one or two odious authors, almost all monitoring objects try to adhere to etiquette and do not allow themselves explicit discriminatory statements.However, the apparent predominance of "soft" discrimination in the sample instead of "hard" cannot be cause for calm.

Replicating even seemingly innocuous ethnic stereotypes and clichés, opinion leaders launch a flywheel of xenophobia on social networks, which cannot be stopped. It is significant that already in the top ten comments there is an explicit discriminatory statement addressed to the designated ethnic or religious group, although the author himself may have spoken quite correctly.Obviously, a certain "normalization" of the hostile language towards certain ethnic groups has already occurred in the online environment. Most often these are ethnic minorities in the country or closest neighbors, the mere mention of which causes the appearance of a number of negative stereotypes in the comments. This situation is a reflection of the broader social process associated with the ethnicization of consciousness and the strengthening of xenophobic attitudes against the background of some political events (for example, the Land Meetings in 2016).With some reservations, one can note the relatively high prevalence in the Kazakh-speaking Facebook segment of the "hard" hate speech, which implies clear ethnic or religious discrimination. Kazakh-speaking authors published almost all posts containing aggression against public figures, as well as calls for violent actions. It is significant that in the face of individual social groups a clear image of the enemy has already developed. These are mainly Kazakhs who do not speak Kazakh ("orysқұldar"), Chinese ("Kara Kytay Kaptasa ...") and Salafis. The reproduction of toxic narrative addressed to these categories has already become mainstream, perceived as a natural order of things.

It is obvious that in the online environment there has already been a certain "normalization" of hostility towards individual ethnic groups. Most often these are ethnic minorities in the country or closest neighbors, the mere mention of which causes the appearance of a number of negative stereotypes in the comments. This situation is a reflection of the wider social process associated with the ethnicization of consciousness and the strengthening of xenophobic attitudes against the background of some political events (for example, the Land Meetings in 2016).

With some reservations, one can note the relatively high prevalence in the Kazakh-speaking Facebook segment of the "hard" hostility language, which implies clear ethnic or religious discrimination. Almost all posts containing aggression against public figures, as well as calls for violent actions, were published by Kazakh-speaking authors. It is significant that in the face of individual social groups a clear image of the enemy has already developed. These are mainly Kazakhs who do not speak Kazakh ("Orysuldar"), Chinese ("Kara Kytay Kaptasa ...") and Salafis. The reproduction of toxic narrative addressed to these categories has already become mainstream, perceived as a natural order of things.

Hate speech is a complex concept that is difficult to conceptually comprehend as a social, psychological or linguistic phenomenon that manifests itself in the form of text, image, speech or other form. If we proceed from the goals of public policy, then the more practical task is to prevent hate speech in the media and social networks, reduce its negative effect and develop an alternative narrative, etc. Based on this understanding of working with hate speech, the following can be recommended.

Firstly, it is very important to develop a relevant methodology for recognizing and fixing the language of hostility in the media and social networks, taking into account the Kazakh cultural context. This requires preliminary comprehensive research based on 18 quantitative and qualitative research methods. After the initial testing of the methodology and confirmation of its relevance, it is recommended that regular monitoring of social networks and the media with the open publication of the results.

Secondly, hate speech often arises from a misunderstanding of the negative consequences of discriminatory statements, the propagation of xenophobia and intolerance against certain groups of the population. Therefore, it is very important to increase user awareness of the direct relationship between hate speech and hate crime. Especially opinion leaders should be clearly aware of their responsibility for the development of inequality or hostility in society on ethnic or religious grounds.

Thirdly, efforts to prevent and counteract hostile language in social networks should be institutionalized. We are talking about the self-organization of civil society actors (NGOs, the media, activists, volunteers, etc.) to work together in this direction. Collaboration with international organizations with experience in studying the problem of hostile language and making recommendations (Council of Europe, UNESCO) is of no small importance.

Fourth, the emphasis on the Kazakh-language Facebook segment and other social networks, where the level of xenophobic statements is much higher, is of particular importance. This requires a set of measures aimed at improving the culture of media consumption and the level of tolerance towards various minorities (especially religious). In particular, it is advisable to conduct special trainings for popular authors, so that they can neutralize toxic discussions on their branches and direct the discussion in a constructive way.

Fifthly, the development of alternative narratives for discriminated and demonized groups is extremely important in order to dispel the social prejudices and fears that exist with respect to them. This, first of all, concerns Chinese citizens, foreign workers and practicing Muslims, who today have become the main objects of the hostile language in social networks.

REFRENCES

1. Backgrounds, Experiences and Responses to Online Hate Speech: A Comparative Cross-Country Analysis, http://www.unicri.it/special_topics/hate_crimes/Backgrounds_Experiences_and_Responses_to_Online_Hate_ Speech_A_Comparative_Cross-Country_Analysis.pdf
2. Mapping and analyzing hate speech online: Opportunities and Challenges for Ethiopia, http://pcmlp.socleg.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2014/12/ Ethiopia-hate-speech.pdf
3. Islamophobia on Social Media: A Qualitative Analysis of the Facebook's Walls of Hate, Imran Awan1 Birmingham City University, United Kingdom, http://www.cybercrimejournal.com/ImranAwanvol10issue1IJCC2016.pdf
4. Barnett Brooke and Reynolds Amy, Terrorism and The Press. An Uneasy Relationship, Peter Lang., 2009.
5. Lloyd, John, Journalism in an Age of Terror, Reuters Institute for the Study of Journalism/I.B. Tauris, London, 2017
6. NATO Centre of Excellence: The Media: the Terrorists' Battlefield, Ankara, 2007, 172 pages.
7. Outing, Steve (2005) "The 11 Layers of Citizen Journalism", http://www.poynter.org/uncategorized/69328/the-11-layers-of-citizen-journalism/83126/
8. Rogers, E.M. (2002). Intermedia processes and powerful media effects. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), Media effects: Advances in theory and research, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2nd ed.,pp. 199-214.
9. Society of Professional Journalists (1996) Code of Ethics, http://spj.org/ethics

UDC 808.51

Telmanova S., Master student «6M021000-Foreign Philology», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.telmanova93@mail.ru

RHETORICAL STRATEGIES IN THE MEDIAL SPACE AND DISCOURSE

Abstract. The article highlights and describes the characteristic features of medial discourse, which is the leading type of discourse of everyday communication. It is shown that rhetoric plays a dual role in society at different times and in different societies. Also, the article reveals the content of the concept of strategy.

Keywords: Discourse, mass medial discourse, speech strategy, rhetoric, strategy, text.

Тельманова С., магистрант, «6М021000 - Иностранная филология», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан e-mail: s.telmanova93@mail.ru

РИТОРИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ В МЕДИАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ И ДИСКУРСЕ

Аннотация. В статье выделяются и описываются характерные особенности медиального дискурса, что является ведущим типом дискурса обиходного общения. Показано, что риторика играет в обществе двоякую роль в разные времена и в разных обществах. Также, статья раскрывает содержание понятия стратегия.

Ключевые слова. Дискурс, масс медиальный дискурс, речевая стратегия, риторика, стратегия, текст.

The concept of discourse is one of the basic concepts of a cognitively discursive paradigm, but a unified understanding of this phenomenon has not yet been developed. This is because discourse is an object of interdisciplinary study. In addition to linguistics, discourse is studied by such sciences as literary criticism, sociology, psychology, logic and philosophy, semiotics, computer linguistics and artificial intelligence, theology, etc.

For the study of media discourse, the combination of various approaches to discourse is of great importance. A similar understanding of discourse was laid by M. Foucault, who understands discourse as an assimilation of reality. From his point of view, as a result of discursive practices, not only the world is being mastered, "negotiated", but the rules of this negotiation, the rules of the discourse, and, as a result, the corresponding mental constructions are being developed. According to M. Foucault, discourse is both a process and a result (in the form of established methods, rules and logic of discussing something). In addition, discourse is a special way of introducing and streamlining reality, implemented in a variety of discursive practices [Foucault, 1996, p. 30].

One of the most complete definitions of the text belongs to I.R. Halperin: "A text is a work of the writing process, complete, objectified in the form of a written document, literary processed in accordance with the type of this document, a work consisting of a name (heading) and a number of special units (superphrase phrases), united by different types of lexical, grammatical, stylistic connection, with a certain focus and pragmatic attitude" [Halperin, 1981, p. 18].

This gives rise to two basic modern understandings of discourse. First, discourse is understood as text, discourse is "text in its text given" [Stepanov, 1998, p. 670]. Secondly, discourse is understood as a collection of texts, in particular, a media discourse is the entire collection of media texts.

Chains of speech acts are also equated to discourse [Dijk, 1985; Arutyunova, 1999]; this understanding is based on the theory of speech acts and their classification into types: assertives, directives, declaratives, commissives, emotives [Austin, 1971; Searle, 1969].

Thus, a discourse can be a structure of any type, from two or more coherent utterances (speech acts) to whole texts and sets of texts, which is the media discourse we are studying.

Mass-media discourse is today the leading type of discourse that permeates all types of institutional

and everyday communication, which is due to its thematic unlimitedness and genre diversity. Mass-media discourse is understood as a combination of processes and products of speech activity in the field of mass communication in all its richness and the complexity of their interaction, taking into account their extra-linguistic, pragmatic, sociocultural, psychological and other factors.

In a modern society, the cultural dominant of which is the production and dissemination of meaning, the most important driving force is information, and its production and management becomes a cultural, ideological and marketing project, the mass-media discourse is actively involved in the implementation of the movement of social thought and the formation of a conceptual picture of the human world. Mass-media discourse is understood as a combination of processes and products of speech activity in the field of mass communication in all its richness and the complexity of their interaction, taking into account their extra-linguistic, pragmatic, sociocultural, psychological and other factors. Mass-media discourse penetrates into all types of institutional and everyday communication, which is explained by its thematic unlimitedness, genre diversity and the desire in a rapidly changing world to catch all, even its most insignificant manifestations, shades of one or another reality event.

To date, at least two points of view on the status of mass-media discourse are articulated. According to the first of them, mass-media discourse is a type of discourse that captures the essential - cognitive and communicative - characteristics of speech-cognitive activity that manifest themselves in the information field of the media. In this understanding, the mass-media discourse can be compared with such types of discourse as political, religious, scientific, etc., and the differences between them are determined by modifications of the technical or other parameters of the discourse. According to the second point of view, the separation of mass-media discourse as an independent type of discourse takes place on the basis of slightly different criteria than the traditional separation of institutional discourses (political, religious, medical, scientific, etc.). Mass-media discourse is thought of as any kind of discourse realized in the field of mass communication, in particular, in the field of mass communication. Mass-media discourse in this dimension is interpreted as any discourse (including institutional) produced by the media.

The question of the nature of speech exposure is difficult to attribute to the number of little developed ones: probably, the countdown should be from ancient times and the Aristotelian concept of rhetoric.

Rhetoric - the science of the art of eloquence - has existed since ancient times and occupies an important place in culture, combining a rich historical tradition and practical recommendations for everyone who wants to speak beautifully, accurately and convincingly.

The role of rhetoric was evaluated differently at different times and in different societies: in antiquity, the art of speech was considered as the most important part of the culture of thinking - philosophical, political, artistic thinking; in the Middle Ages, rhetoric began to be used as an external decoration of the content of speech, often understood very formally; in the twentieth century. the word \ «rhetoric \» itself has become for some a designation of empty, meaningless or insincere speech. How wrong are these «some»!

The controversy is often won not by the one on whose side the truth is, but by one who can quickly and accurately analyze the opponent’s speech, quickly respond to it and organize his speech productively. On the other hand, it is necessary to find a form of expression that would be convincing precisely for the one you are convincing.

Each communication situation uses its own strategy. In this case, strategy is understood as an awareness of the situation as a whole, determination of the direction of development and organization of influence in the interests of achieving the goal of communication. The use of speech strategies helps the interlocutor to first agree with you, and then reinforce the agreement with specific actions, which is why they are widely used in advertising. Why use any communication techniques at all? Probably, in order to cause the interlocutor the reaction you need. Most often, the desired reaction is to agree with your arguments and suggestions, as well as prompting the action that is most desirable for you personally at a given time.

A communicative strategy is a general macro intention that determines the organization of a communicant’s speech behavior in accordance with the speaker’s goals and specific communication

conditions. A communicative strategy is constituted by communicative tactics, which are local intentions and manifest speech moves. Communicative strategies and tactics belong to the cognitive (mental) level of organization of speech behavior; communicative moves are verbally expressed.

Among speech strategies, the following are most common.

Truisms, i.e. banal truths. Something like "people like to buy quality things," "it's always nice to find the best combination of price and quality," "only an honest, decent deputy can adequately protect the interests of the voter." Proverbs and sayings that have been known to everyone since childhood work very well here. Something like "you can't easily take a fish out of a pond" or "free cheese can only be found in a mousetrap." The insidiousness of this technique is that it is very easy to agree with such a banal truth. And then the so-called "Socrates rule" works: to get a positive decision on an important issue for you, put it in third place by submitting two short questions to it, to which the interlocutor will probably answer "yes".

Thus, having relaxed the interlocutor with the help of a few "yes", we reduce his mood for resistance in the main issue. And the next trick comes into play. This kind of strategy is often used in visual linking. It cannot be fully attributed to the actual speech strategies. Rather, this technique is combined, and therefore even more powerful, since both the visual and auditory channels of perception are involved. This is when a candidate speaks against the backdrop of a demonstration of some positive, motivating pictures, to which he personally has not the slightest relation. (Here the field for imagination is wide - even a flight into space, even spiky bread and happy kids, the main thing is to cause good emotions.) Or, for example, the hair of models for advertising shampoos is treated with a special compound that gives a short-term, but impressive effect. A beautiful picture also has nothing to do with the advertised product, but the consumer's mind strongly connects one with the other. In negotiations, and the referent must be fluent in it.

In modern science, there are several different approaches to the definition of the concept of speech strategy, which are based on the theoretical base of various sciences that study communication: psychology, logic, ethics, information theory, linguistic pragmatics. In the study guide E.V. Klyueva \ «Speech Communication: The Success of Speech Interaction \» (M. Ripol Classic, 2002) under the communicative strategy is understood as \ «the set of theoretical moves planned by the speaker in advance and realized during the communicative act aimed at achieving the communicative goal \» (p. 18)

In our time of the information revolution, the relevance of communications does not decrease, but rather increases. Communications are important in all areas of human activity. We all live by exchanging information with each other. And the more effective this exchange, the more opportunities for effective work and a safe personal life will open up for us.

REFERENCE

1. Gizdatov G.G. The theory of mediality in Western practice // Media. Information. Communication. - 2015. - No. 13. http://mic.org.ru/13-nomer-2015/430-teoriya-medialnosti-v-zapadnoj-praktike

2. Beilinson L.S. Communicative strategies in the recommendation of a speech therapist // Don Law Institute: Personality, Speech and Legal Practice: Interuniversity. Sat scientific tr Issue 8 / Editor-in-chief, DUI Rector, Academician of the Academy of Humanities of the Russian Federation, Doctor of Law, Professor E.I. Dulimov. - Rostov n / a: DUI, 2005.

3. Issers O. S. Communicative strategies and tactics of Russian speech. Omsk, 1999.

4. Cockroft, Robert and Cockroft, Susan M. (1992). Persuading People: An Introduction to Rhetoric. London: Macmillan.

5. Kolesnikova L. N. Rhetorical personality of the teacher-philologist in the context of professional culture. - Monograph: in 3 volumes. - Oryol : OSU. - 2007. - 478 p.

6. Kashchei N. A. Rhetoric and politics in modern society. - Conducted. Novgorod : CPI NovSU, 2005. - 275 p.

7. Anisimova, T. V. Modern business rhetoric : studies. the manual / T.V. Anisimova, E.G. Gimpelson. M.; Voronezh, 2002. 432 PP.

СЕКЦИЯ 7.

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН

УДК 960

Абдигалиева Б.К., магистр, Халықаралық туризм менеджменті кафедрасының оқытушысы
Ибадуллаева Ж.С., магистр, Халықаралық туризм менеджменті кафедрасының оқытушысы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: abk0111@inbox.ru

ТҮРКІСТАН КИЕЛІ ТУРИЗМНІҢ ОРДАСЫНА АЙНАЛУДА

Түйін: Аталмыш мақалада автор Түркістан өңірінің киелі туризмнің ордасына айналуын қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор Түркістан өңірідегі киелі туризімнің дамуы және оның маңыздылығы, қазіргі таңдағы сол өңірдегі проблемалар мен оның шешілу процессін қарастырады.

Тірек сөздер:«киелі туризм», мұра, қасетті жерлер, мұрағат, діни және ғұрыптық орындар.

Abdigaliyeva B.K., Master, Teacher of International Tourism Management department
Ibadullayeva Zh.S., Master, Teacher of International Tourism Management department, KazAUIR&WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: abk0111@inbox.ru

TURKISTAN WILL BECOME THE CENTER OF SACRED TOURISM

Summary: In this article, the author looks at turning the Turkestan region into a holy tourism destination. According to the research, the author examines the importance and significance of sacred tourism in the Turkestan region, its current problems and processes for solving it.

Key words: “holy tourism”, heritage, places, archives, religious and places of worship.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Рухани жаңғыру: Болашаққа бағдар» мақаласында көрсетілген жобалардың бірі «Қасиетті Қазақстан» жобасы. Оның мақсаты — қазақ жеріндегі әрбір құндылықтарды көздің қарашығындай сақтай отырып, ол жерлердің қасиетін, ерекешелігін тарих беттерінде қалдыру, ұрпақ санасына елдің-жердің қасиетін сіңіру. Осыған байланысты аталмыш жобаны жүзеге асыру үшін Мәдениет және спорт министрлігінің бастамасымен еліміздегі қасиетті орындардың тізімі жасалды. Ғылыми-сараптамалық кеңес құрылып, оның қатары елдің жайын білетін, зерттейтін ғалымдармен толықты. Аймақтарда жергілікті өлкетанушылар тобы жасақталды. Бүгінде «Қасиетті Қазақстан» жобасы бойынша 100 қасиетті

орынның тізімі жасалып, аталмыш жоба өз жұмысын ілгері жүргізе бастады.

Негізінен, еліміздегі қасиетті орындар бес топқа бөлініп отыр. Олар: ерекше бағаланатын табиғи мұра ескерткіштері; археологиялық ескерткіштер мен орта ғасырлық ескерткіштер; діни және ғұрыптық орындар; тарихи тұлғаларға қатысты орындар; саяси, тарихи орындарға байланысты қасиетті жерлер. Міне, біз үшін болашақта осындай киелі аумақтарды қастерлеу, олардың тарихын кеңінен білу, бүгінгі ұрпаққа насихаттау маңызды бола түспек.

Бүгінде дүниежүзілік туризмді дамытудың түрлі тәсілі қалыптасқан. Әлемдегі туризмі тартымды елдердің бірі емге дауа, жанға шипа болатын нысандарымен мақтана алса, ендібірі тұмса табиғаты көздің жауын алатын көрікті мекендерін көрсетуде. Тағы бір бөлігі, тұнып тұрған тарихы мен мәдениетінен сыр шертетін аймақтарын әйгілеуді қолға алған. Біздің мемлекет тарихи және мәдени мұраға да бай, тұмса табиғатқа тұнған ұлан-байтақ аумаққа да ие мемлекет. Бұл дегеніміз мәдени-танымдық, экологиялық, іскерлік және басқа да туризм түрлерін дамытуға алғышарт екені анық. Сондай әр қырын дамыту арқылы туристерді тартуға зор мүмкіндік беретін еліміздегі тарихи, тылсым мекеннің бірі де бірегейі - киелі Түркістан.

Түркістан қаласы жайында, мұндағы қасиетті Қожа Ахмет Яссауи кесенесі турасында, әйгілі тайқазан хақында мектеп қабырғасынан бергі барлық әдебиеттерден оқып-біліп жүретініміз бар. Ол уақыттағы тәтті қиял мен шексіз фантазияның құшағындағы Түркістан тым көркем, аса кербез. Түркістан қаласына жол түсіп, киелі мекенге сапарлаған болсаңыз, мұндағы жағдаяттың басқа екеніне көзіңіз жетеді. Қаланың өзі кедей, кей аймақтың қала типіндегі ауылдарынан ахуалы төмен. Тарихқа тұнып тұрған танымдық нысандар түрленуге, түлеуге сұранып-ақ тұрғандай әсер қалдырады. Талай-талай қилы да сырлы оқиғалардың куәсі болғанын білдіргісі келетіндей болады. Тіпті, оның қадіріне жетіп, қасиетін түсініп, мәртебесін асқақтата алмай тұрғанымызға налитындай, күңгірт, сұп-сұр. Бір жағы, тарихи-мәдени мекеннің аурасын сезіне аласын. Бірақ, күллі түркі халықтарына ортақ, әлемге әйгілі қасиетті де киелі жердің күңгірт тартып тұрады.

19 маусымда Мемлекет басшысының жарлығымен Түркістан облысы құрылып, оның орталығы болып Түркістан қаласы бекітілді. Жақында елбасы Н.Назарбаев осы өңірге арнайы ат басын бұрып, төрткүл дүние назар аударып отырған Түркістанның дамуына қатысты өте құнды екі құжатқа, атап айтқанда, Түркістан қаласын түркі әлемінің мәдени-рухани орталығы ретінде дамыту жөніндегі бас жоспардың тұжырымдамасын мақұлдау және TURKISTAN арнайы экономикалық аймағын құру жөніндегі тарихи Жарлықтарға қол қойды. Бұған қоса, үш айдан бері бұл аймақтың даму копцепциясы даярланып, Түркістан қаласын түрлендірудің түрлі іс-шаралар жоспары да бекітілген болатын. Елбасының ресми сапары барысында осы бағыттағы түйткілді мәселелер күнтәртібінде қозғалып, түйінін тарқатудың бірқатар жобалары да ұсынылған болатын. Мемлекет басшысына баяндалған қала жоспарында, алдағы уақытта киелі күмбезді Түркістанның көркеюі алыс емес . Айталық, алдағы уақытта қала аумағына қосымша жер телімі қосылатын болады. Онда облыстық әкімшілік, республикалық аумақтық бөлімшелер, көпқабатты тұрғын үйлер, театр, кітапхана, музей, мектеп, балабақша, стадион, емхана, саябақ сынды өзге де әлеуметтік нысандар мен түрлі құрылымдық органдардың ғимараттары орналаспақ. Жаңа әкімшілік іскерлік орталықтың жер аумағы - 670 гектар. Ал әкімшілік іскерлік орталықтың жер көлемі 225 гектар болмақ. Орталық құрылысының бірінші деңгейі 2019-2021 жылдарға жоспарланған. Бұл уақыт аралығында жалпы аумақтың 20 гектары игерілетін болады. Құрылыстың алғашқы деңгейінде облыс әкімдігінің ғимараты, облыстық әкімшілік басқармалардың нысандары, республикалық аумақтық бөлімшелер, Конгресс холл, «Түркістангенплан» орталығының құрылысы толығымен аяқталады. Түркістан қаласының бас жоспарын әзірлеу бойынша халықаралық конкурс ұйымдастырылғанын білеміз. Бүгінде 22 ұсыныстың ішінен үздік жоба таңдалды. Таңдалған жоба Елбасы міндеттеген талаптарға толығымен сәйкес келеді.

Бұдан бөлек, Түркістанның туризмін дамытуға да айрықша көңіл бөлінетінін естіп қуанып қалдық. Қаланың тарихи-мәдени орталығын қайта жаңғыртуға байланысты «Әзірет Сұлтан» қорық-музейінің даму жоспары жасалған. Бұл жоспарға сәйкес, Күлтөбе қаласы қайта жаңғыртылмақ. Әбілмәмбет хан мен Тәуке ханның ордалары мен резиденциялары ортағасырлық

мешітімен бірге және басқа да бірқатар нысан қайта қалпына келтіріледі. Соның ішінде Түркістанның тарихи құндылықтарын сақтау, одан әрі көркейту, Қожа Ахмет Яссауи кесенесі негізінде мәдени-рухани орталықты сақтау және әкімшілік-іскерлік орталықты құруға ерекше көңіл бөлінген. Бүгінде Түркістан қаласын дамыту, туристік әлеуетін көтеру бағытында кешенді іс-шаралар қолға алынып, отандық және шетелдік кәсіпкерлермен келіссөздер жүргізілуде.

Бұл аймаққа 1 миллионнан астам (1,2 млн) турист келген, биылғы жылдың бірінші жартыжылдығы 700 мыңнан астам саяхатшының сапарын көрсетіп тұр. «Туркестан трэвел» туристік ақпараттық орталығы саяхаттаушы топтарды «келушілер» және «туристер» деп екіге бөліп, тізімге алатынға ұқсайды. Келушілер қалаға ерте келіп, кешқұрым қайтып кететін көрінеді. Бұлардан бюджетке түсетін пайда шамалы. Демек, Түркістанды қызықтауға келгендерді туристер сияқты түнетуге тырысуымыз қажет. Ол үшін тек Түркістан қаласын емес, осы аймаққа тән барлық туристік нысандарды дамыту назарға алынған. Өйткені, саяхатшылардың талғамы сантүрлі. Мәселен, еуропалықтар Ақсу-Жабағалы қорығын көруге құмартып келсе, мұсылман мемлекеттерінің өкілдері Арыстан-баб, Сайран, Сауран кесенелерін тамашалағанды ұнатады. ЮНЕСКО мұрасына енген нысандарды аралауға асығып тұратындар да аз емес. Бұған қоса, альпинизге қызығатын туристер осы аймаққа көптеп тартылатынын деректер дәлелдеп тұр. Сондықтан, бұл өңірдегі туристер үшін тартымды саналатын нысандардың қай-қайсысын болмасын дамыту аса маңызды.

Бұдан бөлек, белгілі бір маңызды оқиғаларға негізделген туризмді дамыту да бұл өңірдің бас жоспарына енгізіліпті. Биылдың өзінде ай сайын облыстың бірқатар аймақтарында осы мақсаттағы шаралар сәтті өткізілген. Қымыз, қызғалдық, қауын фестивальдеріне өткізілді. Облыс басшылығы алдағы уақытта мұндай шаралардың әлі талайы өтетінін айтты, жыл соңында осы тектес шаралардың арнайы күнтүзбесі даярланып, туристер мен тұрғындардың назарына ұсынылмақ. Сонда мұндай айтулы шаралар турасында алдын-ала біліп, бұл өңірге ат басын бұруға қамдануға мүмкіндік тумақ.

Бұл аймақтың туризмін дамыту барысында саяхатшылардың тұрмысына қолайлы жағдай жасау қажеттігін де жақсы түсіндіріп берді. Алдағы уақытта, осы өңірде ат басын бұратындар үшін тынығу, тамақтану, қатынауына толық жағдай жасалмақ. Бұл мақсатта, яғни Түркістанды халықаралық деңгейдегі қалаға айналдыру үшін Мемлекет басшысы Үкімет пен облыс әкімдігінің назарын мынадай мәселелерге бұрды: өңірдің қаржылық тұрақтылығын арттыру. Облыстан Шымкент қаласы бөлініп шыққаннан кейін бюджет екіге бөлінді. Сондықтан бюджетті толықтыру үшін жаңа кіріс көздерін, бюджетті молайту жолдарын табу қажет. Екіншіден, жұмыспен қамтамасыз ету, кәсіпкерлікті дамыту мәселесі назарда болғаны жөн. Жұртшылыққа жаппай кәсіпкерлікпен айналысуды үйреткен абзал. Түркістандағы құрылыс алаңдары мен жұмыс орындарында өзіміздің жастар жұмыспен қамтылуы тиіс. Жоспар бар, ендігі кезек - оның тиімді әрі тиісті деңгейде жүзеге асырылуы.

2014 жылғы Бодрумдағы Түркі кеңесінің саммитінде Елбасы дүниежүзіне барша түркі мемлекеттеріне ортақ туристік өнім ұсыну және оны «Заманауи Жібек жолы» атауымен таныту идеясын айтқан болатын. Осы әдемі ұсыныстың негізінде үлкен шаруа атқарылып, биыл саяхатшыларға ұсынылған болатын. Бұл жобаның аясында Түркістан аумағына бірқатар шетелдік туристер келіп, қонақ болған. Осы жоба қарқын алып, бұл өңірге ағылатын саяхатшылардың қатары көбейсе, содан соң олар келген уақытта біздің көгінен күн көзі кетпеген Түркістан жаңағы жоспарға сай түрлене түссе,Туркістан өңірі киелі туризмнің ордасына айналуына шексіз сенемін.

ӘДЕБИЕТ

1. https://sn.kz/n-rly-zhol/31702-kieli-zherler-ltty-birlik-pen-zha-yru-nyshany

2. https://e-history.kz/kz/publications/view/4497

3.http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy

UDC 811.111

Undibayeva M.K., Teacher, Faculty of Management and International Communication, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: undi_madina@mail.ru

DEBATES AS A MODERN METHOD OF TEACHING ENGLISH TO STUDENTS IN THE SPECIALITY "TOURISM"

Abstract: Tourism is one of the most popular areas of teaching student. Working in the tourism industry requires not only professional skills but also a high level of knowledge of the English language. Many students have difficulty applying theoretical knowledge in practice. The article presents the system of principles of Ye. I. Passov and teaching methods that are the basis of teaching a foreign language. Discussion is one of the problem-solving methods of teaching English for specific purposes. The purpose of the article is to draw the attention of teachers to the debate and to show the importance of using this modern pedagogical method for fluent English.

Keywords: foreign language, principles of education, debates, tourism, modern method of education.

Үндібаева М.Қ., оқытушы, Менеджмент және халықаралық коммуникация факультеті, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: undi_madina@mail.ru

"ТУРИЗМ" МАМАНДЫҒЫ БОЙЫНША АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСІ - ДЕБАТ»

Түйін: Туризм-студенттерді даярлаудың ең танымал бағыты болып табылады. Туризм индустриясында жұмыс істеу тек кәсіби шеберлікті ғана талап етпейді, сонымен қатар ағылшын тілін білудің жоғары деңгейін талап етеді. Көптеген студенттер теориялық білімдерін тәжірибеде қолдануда қиындықтарға тап болады. Мақалада Е. И. Пассов принциптерінің жүйесі және шет тілін оқыту негізінде жатқан оқыту әдістері келтірілген. Студенттерді кәсіби ағылшын тілін оқытудың проблемалық әдістерінің бірі пікірталас болып табылады. Мақаланың мақсаты оқытушылардың назарын пікірталасқа аудару және ағылшын тілін еркін меңгеру үшін осы заманауи педагогикалық әдісті қолданудың маңызын көрсету болып табылады.

Тірек сөздер: шет тілі, оқыту принциптері, дебат,туризм, заманауи оқыту әдісі

Nowadays these areas of teaching as Tourism is becoming more popular among students. In many universities appear these areas, and more and students want to get a quality education exactly in this sphere. As a result of the development of the bachelor's program, the graduate must have formed General cultural, General professional and professional competencies. To work productively with the information of the world community, to communicate with foreign colleagues in the profession at a high level, it is necessary to know foreign languages. The ability to systematize and analyze information, to argue and counter-argue the necessary facts is required from future specialists. In the course of professional activity, young professionals meet with problems, The ability to systematize and analyze information, to argue and counterargument the necessary facts is required from future specialists. In the process of professional activity, young specialists encounter to meet with problems for which it is important to be able to formulate thoughts orally or in writing in a foreign language.

As part of the formation of General cultural competencies for solving problems of interpersonal and intercultural interaction, it is necessary to develop the ability to communicate orally and in written forms in foreign languages. To become a high-level specialist, you need to understand the features of the economy of different countries, know their traditions, culture, religion, etc. Tourism teaches you to communicate with people of different mentalities and gives new knowledge about people of numerous nationalities. Therefore, knowledge of foreign languages, and first of all, English, international, is a

mandatory requirement for those who work in the tourism sector. Despite the importance of learning English, in non-linguistic universities, there are not enough hours devoted to the subject "Foreign Language" to achieve a free level of language proficiency because more attention should be paid to subjects necessary for professional activity in the chosen speciality. Moreover, the study of a particular language ends in the second or third year. As a result, many students graduate from the University without reaching the level of language with which they could successfully work in their future speciality. Teachers strive to make better use of time in the classroom, but this is not enough. To solve this problem, it is important to motivate students to perform their homework in a high-quality manner, as well as to improve training programs to optimize the educational process. However, even though there is sufficient motivation and awareness of the need to know the language, not all students pay due attention to the study. It is necessary to involve the most modern textbooks, select additional material taking into account the interests of students, use techniques aimed at stimulating the interest of students and activating the full interaction of participants in the educational process [1]. To quickly and efficiently solve the problems of teaching English, teachers are constantly looking for new effective teaching methods that will allow you to get not only theoretical knowledge but also learn to apply them in practice. A well-chosen method increases the motivation of students and the quality of their learning. Using various methods, teachers should follow the principles of teaching a foreign language [2, p. 24]. Compliance with the principles of teaching any subject, including a foreign language – is the basis of the entire learning process. Its main components are tasks, content, control and methods of stimulation and educational process [3]. The principles reflect the requirements for the learning process, as well as its goals, objectives, methods, tools, and organizational forms. Since they are fundamental, it is impossible to achieve effectiveness in learning without their implementation [4]. In other words, principles are certain prescriptions that make it possible to make the learning process effective. They are logical, they reflect the social needs of people, they are modernized along with the development of the fundamental disciplines for the methodology, they change under the influence of the impact of social progress. The principles of teaching English are different. Some of them define the learning process in its entirety, others-some specific type of speech activity, and others may be relevant only for some special aspect of learning a foreign language. A constantly changing system of principles involves the emergence of new principles and a review of existing ones. For example, since language teaching has become to focus on a broad personality education, the content of the principle of communication has undergone some changes. The emergence of linguistic and cultural studies in science led to the emergence of the principle of intercultural interaction, and the principle of levels of language proficiency appeared after the creation of the "State educational standard" and the development of a "Scale of levels of language proficiency".

In teaching a foreign language, teachers are guided by the hierarchy of principles compiled by Ye.I. Passov:

1) principles of the first rank, universal for teaching any subject, - general didactic;

2) the principles of the second rank, which are fundamental in teaching a foreign language, are General methodological;

3) the principles of the third rank, fundamental in teaching a certain type of activity, are private methodical;

4) the principles of the fourth rank used in a narrower field of education [5, p. 223].

How the principles of teaching are applied in practice also determines the methods of teaching a foreign language. The most commonly used methods are:

1) matrix method (universal for all groups of students and the simultaneous learning of several languages);

2) communicative method (based on the uniform development of language skills in the process of communication);

3) suggestology (it helps to believe in your strengths and abilities);

4) audio-lingual (based on repeated repetition of language structures);

5) immersion in the language environment;

6) grammar-translation method (based on regular grammar study);

7) natural method (natural mastery of an oral foreign language as a native speaker);

8) structural method (development of skills based on models) [6, p. 153].

A very effective approach to teaching a foreign language is the problematization of the educational process. Creating problem situations in the classroom is perceived as a principle of learning, as a method of learning, and as a new didactic approach, and can be used at all stages of the educational process. Today, such a method of problem-based learning as the method of discussion is increasingly used, because it allows students to apply knowledge from various fields of the future profession and practise language skills in practice, showing and developing creative abilities [4].

Most often, teachers use the following forms of discussion:

1) round table-a conversation where participants discuss problems, situations, exchange views among themselves and with the audience;

2) meeting of the expert group ("panel discussion" – - several participants discuss the problem, and then express their opinions to the audience;

3) forum-several participants put forward the problem of the audience;

4) symposium - a meeting where speakers give their opinion on the problem and then communicate with the audience, answer questions;

5) aquarium technique - a group discussion of the problem, after which representatives of each group speak to the audience and participate in the discussion;

6) court session - a discussion taking place on the structure of the trial;

7) debate - in the broad sense, this is a formal discussion, a dispute that takes place according to strict rules and within tight time frames [7, p. 216].

Debate, as a type of discussion, contributes to the development of many skills necessary for effective communication in any field. The chosen topic is relevant, because, despite the advantages of this method, debates are rarely used when learning English. But they help to develop the basic communication skills, such as: listening, reading, writing and speaking skills which are fundamental for a good command of a foreign language. Debates can be used as an educational technology that will not only maximize the interest of students in the educational material but also help to form some special skills, such as operational organization of thoughts, experience of rational behaviour in conflict situations, oral and public speaking skills, self-confidence, ability to quickly navigate the situation and defend their point of view. Thus, through debates, participants develop the skills necessary for effective communication. Critical thinking is one of the most important skills that will be developed when using the "Debate" technology [8].

Also, the "Debate" technology involves:

1)the active inclusion of the student in the search educational and cognitive activities organized based on internal motivation;

2) the organization of joint activities, partnerships of students and teachers, inclusion in pedagogically appropriate educational relationships in educational activities;

3) ensuring dialogue between the teacher and students in the process of obtaining new knowledge [9, p. 89].

There are several formats of the game in the "Debate": Manager-format, parliamentary debate, legal debate, Karl Popper debate, political debate, Lincoln – Douglas debates, open debates, scientific debates, presidential format (American format). Their difference for-included in the number of participants, rules and goals of the game [10]. However, the main actors are the team, the judges and the timekeeper. Team. The team usually consists of 2-3 people (speakers). The team that will defend the correctness of any thesis (the thesis is usually formulated in the title of the game topic) is called the assertor, and the team that refutes the thesis is called the negator.

Judges. The task of the judges is to observe the game of the teams and to decide which of them turned out to be more logical and undeniable in proving their positions. In this case, the duties of the judges include filling out the report, which notes the strengths and weaknesses of each of the speakers and the team as a whole.

Timekeeper. A timekeeper is a person who makes sure that the rules of the game are observed while noting the time of speakers ' speeches. The content side of the debate also has a certain structure;

its main elements are the theme and the case. A topic is a thesis that is formulated as a statement that teams must defend or refute. Based on the topic, each team should form its case. Using the case, the team expresses its position on the topic under discussion.

The case also has its structure, which includes philosophy, arguments, measures and support. Philosophy represents the most common values that must be protected by the team defending its position. Arguments are arguments given to support or refute a thesis. In addition to arguments, the team must support the judge, i.e. practical information (specific events, quotes, statistics), which is the primary element of the argument. The actions taken by the team to solve the problem can also be included in the case structure. Most measures provide the approving command for negative commands. As discussed above, the debates will have different formats. However, for educational purposes in the study of the English language of students of the speciality "Tourism", the format of Karl Popper's debates is best suited. This format arose as a program that develops the ability to reason and think critically. It is the simplest and optimal for beginner debaters [11]. Today, tourism professionals often have to not only communicate with foreign colleagues but also be able to correctly express their thoughts in English when discussing serious issues, making management decisions and discussing them in a team. Therefore, a modern specialist needs to know the vocabulary of the tourist business, be able to negotiate, work in a team, be able to express their thoughts, hear and understand a foreign partner. All these skills can be effectively worked out using the format of the Karl Popper debate format. It allows you to develop the following skills:

- dialogical speech;
- the ability to work in a team;
- listening;
- the ability to express in a foreign language your attitude to the issue under discussion, to find out and discuss the opinion and attitude of the interlocutor to the issue under discussion;
- the use of professional vocabulary in a given situation;
- critical thinking;
- quick response to the opponent's statement;
- oratory and ability to conduct dialogue in English;
- formation of a case project;
- the ability to develop a mission, set goals, analyze;
- tolerance;
- the ability to form and defend their point of view in English.

Purpose of this format:

- master a particular form of discussion;
- expand your theoretical knowledge of the English language;
- consolidate the grammar and vocabulary passed on the material that meets the needs of the field of "Tourism";
- improve listening, speaking, writing, reading skills;
- monitor the assimilation of the material;
- to overcome the psychological stresses.

Two teams participate in the debate:

1. The approval team.
2. The negation team.

The topic for debate is stated, which is recommended to be chosen following the direction of learning. In this case, topics should be related to tourism. For example: "Development of the tourism industry in Kazakhstan." The approval team presents its case, which provides arguments and evidence that tourism in our country is developing rapidly. The denial team argues that, on the contrary, due to the popularity of foreign resorts, there is an outflow of tourists from Kazakhstan. The discussion is conducted according to the rules and regulations. During the debate, team members have the opportunity to speak out, ask questions. Lexical concepts are introduced related to the condition of hotels, roads, the level of staff training, climatic features of resort areas and tourist facilities, etc. During the discussion, the teacher has the opportunity to assess the level of assimilation of the material passed by each of the

participants in the debate. Debate is a modern and effective method for organizing teaching a foreign language. The use of the "Debate" method in English classes with students of the "Tourism" speciality is effective because it makes it possible to successfully apply the received theoretical knowledge, consolidate the skills of listening, speaking, writing and reading, freely conduct dialogues and discussions within a given topic. Due to the variety of formats of debates, they can be used at different stages of learning and in many areas of student learning. This pedagogical technology increases the motivation of students to independently learn a foreign language and encourages conscious action in communicative situations. Using the "Debate" method develops creative thinking, the ability to put the acquired knowledge into practice. As part of the debate, students learn to act in the interests of the group, to show respect for the points of view of the interlocutors, to be able to defend their opinion, which helps to form a team. According to this method, future specialists in the field of "Tourism" will learn to make decisions, understand problems, navigate the information world and conduct dialogues in a foreign language, not only in everyday life but also in professional activities.

REFERENCE

1. Pekusheva D.V. Difficulties in teaching English to students of non-linguistic universities [Electronic resource] // Scientific palette. - 2017. - No. 3 (17). - URL: culture.esrae.ru/43-386 (accessed: 01/16/2018).

2. Getmanskaya M.K., Bagramova N.V. Principles of teaching a foreign language as a leading factor in the learning process // Interactive science. - 2017. - No. 6 (16). - P. 24–28.

3. Shakirova A.A. Principles of teaching a foreign language [Electronic resource] // Modern problems of science and education. - 2015. - No. 1-1. - URL: https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18324 (accessed January 16, 2018).

4. The concept of "principle of learning" [Electronic resource]. - URL: http: // knigi. link / inostran-nyim-yazyikam-obuchenie/ponyatie-printsip-obucheniya-53287.html (accessed January 16, 2018).

5. Passov E.I. Foreign language lesson in high school. - M .: Education, 1988. - 223 p.

6. Galskova N.D. Modern methods of teaching foreign languages: a manual for the teacher. - 2nd ed., Revised. and add. - M.: ARKTI, 2003 .-- P. 153.

7. Clarin M.V. Innovative learning models in foreign pedagogical processes. - M.: Arena, 1994.- 216 p.

8. Svetenko T.V. Debate Guide // Debate: A Training Method. kit. - M., 2001.

9. Poldyaeva O.V. Possibilities of the technology "Debate" // School technologies - 2007. - No. 1. - P. 89–92.

10. Debate Formats [Electronic Resource] // Dem. club.-URL: http://www.debater.ru/ab2-formats.htm (accessed: 11.21.2017).

11. Karl Popper's debate program [Electronic resource]//Dem.club.–URL: http://www.debater.ru/ab2-formats4.htm (date accessed: 30.11.2017).

СЕКЦИЯ 8.
ШЫҒЫС ТАРИХЫН, ФИЛОСОФИЯСЫН, САЯСАТЫН, ЭКОНОМИКАСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН ЗЕРТТЕУДІҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ

СЕКЦИЯ 8.
СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИИ ИСТОРИИ, ФИЛОСОФИИ, ПОЛИТИКИ, ЭКОНОМИКИ И КУЛЬТУРЫ ВОСТОКА

SECTION 8.
MODERN TRENDS IN THE STUDY OF HISTORY, PHILOSOPHY, POLITICS, ECONOMICS AND CULTURE OF THE EAST

UDC 130.30

Bychkova A., Master student «6M021000-Foreign Philology», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: anastasia.v.bychkova@mail.ru

THEORETICAL FOUNDATIONS OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE DYSTOPIA

Abstract: Exploring the problem of the Genesis of the world literary dystopia, we take into account the fact that no nation exists in isolation from other peoples of the world, and literature, being a significant part of the cultural heritage of one nation, cannot exist in isolation from other national literatures. Thus, we turn to the phenomenon of world literature. The very content of the concept of world, world or universal literature is historical, it is extremely variable and debatable. In this article, we will talk in detail about the genre of "dystopia" and its relationship in intercultural communication.

Keywords: Dystopia, utopia, intertext, intertextuality, typological convergence, world literature.

Бычкова А., магистрант, «6M021000-Иностранная филология», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: anastasia.v.bychkova@mail.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕЖКУЛЬТУРНО КОММУНИКАТИВНОЙ АНТИУТОПИИ

Аннотация: Исследуя проблему генезиса мировой литературной антиутопии, мы учитываем тот факт, что как ни один народ не существует в изоляции от других народов мира, так и литература, будучи значительнейшей частью культурного наследия одного народа, не может существовать изолированно от других национальных литератур. Таким образом, мы обращаемся к феномену мировой литературы. Само содержание понятия мировой, всемирной или всеобщей литературы является историческим, оно крайне изменчиво и дискуссионно. В статье мы подробно расскажем о жанре «антиутопия» и об ее связи в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: Антиутопия, утопия, интертекст, интертекстуальность, типологические схождения, мировая литература.

Thinking about the future is part of human nature. Every person at least once in their life thought about what lies ahead. Great thinkers and ordinary people have been troubled by visions of the future since the beginning of time, and they have wondered what the future will look like. The first of the visions took the form of utopian writing, which painted a picture of an ideal society in which all the problems of society were solved, but the development of this genre was suspended during the past centuries. Subsequent innovations in this direction brought a revival of the genre, which began to

develop further-visions became more diverse, and the ideal nature of the future began to give way to human problems.

The dystopian genre is a great subject for study and research. Especially when authors try to make fun of society and also give readers a warning, showing them what can happen to the world if people allow certain events to go too far. The theme of dystopian society has been the focus of many literary works for several centuries.

The term dystopia is part of the concept of «world literature». One of the reasons for the formation of the concept of «world literature» is the results of a comparative historical study of various literary works of the world, which revealed, first, their constant interdependence and mutual influence. Secondly, research has been carried out on a variety of unmistakable typological Parallels and identities that lead to arguments about the common ways of development of human culture in the forms of verbal art. This is reflected in the similarity of the stages that each literature of the world goes through in its development.

Dystopia is full of intertextual connections, as evidenced by the presence of intertext elements in the novels. Dystopia should be considered within the framework of intertextual theory, since the dystopian novels trace inter-literary connections. Intertextuality is a multi-faceted phenomenon, and its study is not limited to literary studies.

I. V. Goethe believed: «national literature now means little, the era of world literature is next, and everyone should contribute to its early onset» [1, p. 454].

Today, in literary studies, it is considered extremely necessary to study the works of different national literatures. This fact is due to the fact that literature is a social phenomenon, and, agreeing with the opinion of Professor N. O. Dzhuanyshbekov, it is necessary to take into account the importance of socio-political, historical, cultural and national literary realities that dictate the relevance of the study of integrated literature [2, p. 51].

An actual topic for today in literary studies is considered to be the consideration of global problems reflected in foreign dystopian novels from the perspective of the modern reader.

Interest in the dystopian genre is increasing every day, the 21st century is called the «dystopian factory». Such novels as «The Hunger Games» by S. Collins,» Divergent «by V. Roth,» the maze Runner « by D. Dashner are vivid examples of the demand for a dystopian novel among modern youth. Thus, the relevance of the work is due to several factors. First, the study of the modern English dystopian genre is very productive and accessible, due to the increasing popularity of this genre, which carries the «predictions» of authors in the form of novels. Secondly, the dystopian features include the fact that these novels unfold various types of intertextual interactions. Third, these novels were not analyzed and compared from the point of view of intertextuality.

The relevance of the problems facing comparative literature is not in doubt for most scientists: «Science cannot do without generalization, without identifying the common in writers, without revealing the connections that unite them in what is called the literature of this time, a common historical and literary process. It is only on the basis of a well-known community of writers that differences can be established between them, and unique features of each individual can be identified « [3, p. 49].

Comparative typological methodology does not cease to solve the problems of historical development of literature, when faced with the question of interaction of literature with other forms of social consciousness, interethnic literary synthesis, the phenomenon of integration and intercultural communication.

For methodological reasons, we will distinguish two areas within which inter literary connections and convergence are realized. Although both these areas-contact genetic and typological - overlap and are usually mutually conditioned, they still have significant differences between them.

Considering the many facts in which external contacts between different areas of ideological, social and cultural life are manifested, it is necessary to select precisely those connections that are relevant to the literary process. The first stage of the analysis is the mandatory detailed disclosure of the connection between the external contact sphere and the internal contact sphere. At the next stage, the analysis is performed by comparing it with the typological sphere. If at the stage of differentiation and extra literary factors externally-contact phenomena we can use the method of classification and

communication analysis in the future must be based on principles of causal analysis that involves the study of causation outwardly of the contact areas with the internal contact and typological sides of the literary process.

The study of inter-literary contacts and typological similarities facilitates the process of spiritual rapprochement between peoples, mutual understanding, and strengthening international solidarity. The explanation of similar moments in the development of the culture of the peoples of the world contributes to the gradual establishment of a great world community. At the same time, it should be noted that the differences between literatures naturally appear against the General background, and the whole picture remains a convincing confirmation of the ancient principle of unity in diversity. Some sections of comparative literature, such as those that explore direct inter-literary connections and typological convergence, help to identify what unites the literature of different peoples, while others, which deal with the distinctive features of cultures, serve to detect differences between them, but, as we know, these differences also become a factor that unites peoples [4, p. 12].

D. Durishin defines the subject of comparative study of literature as follows: «the Literary process, which is carried out through a set of mutually conditioned national literary inter-literary connections and convergence, and in which it is expressed, the progressive movement of world literature» [5, p. 66-67].

A later definition of the subject is given by us from the monograph of Marius Francois Guillard: «Comparative literature is the history of international literary relations. Comparativism is awake at language or national borders and traces the processes of exchange of themes, ideas, books or feelings between two or more literatures» [6, p. 12].

Thus, the problem of distinguishing contact-typological literary connections and similarities is not as easily solved as it seems at first glance.

When comparing national literature with the world literature, the data of a comprehensive and panoramic study aimed at objective coverage of specific cases of inter-literary connections and convergence in certain periods of history, and not only within the framework of related or national literatures, is of crucial importance. It should be emphasized that on the one hand, we are talking about measuring the literary factors that determine the global significance of a phenomenon, and on the other hand, we must also study a number of internal literary facts that often determine, in a positive or negative sense, the nature of inter — literary coexistence. Only if these factors are taken into account, which is especially relevant for less developed literatures, will we be able to establish the true literary prerequisites for the world significance of the work, the creative heritage, etc. [7, p. 201].

Dystopia, like utopia, is a social genre saturated with ideas of social prognostics, passed through a complex conglomerate of plots and images that make up the "if" assumption...». Having emerged as a parody of utopia, dystopia over time explodes from within the subject-thematic framework of utopia, branches off from it and becomes an independent genre that accompanies historical and social development, illustrating in artistic form technological and intellectual progress and its yet scientifically unpredictable, but hypothetically in artistic form possible consequences.

As is commonly believed, the term «dystopia» was first used by D. S. Mill during the delivery of a parliamentary message in 1868. Denoting negative moments in social development, he unconsciously formulated a statement, using a term that later became the name of the postmodern genre of literature. The first description of this truly special literary genre appeared in foreign studies only in 1952 in The anthology of G. Negli and M. Patrick «in search of utopia» [8, p. 108]. The General term that was used not only by them, but also by their followers to characterize works of social orientation, sounded like «anti-utopia». This concept already transfers us to a parallel coordinate system, where all typological features and plot twists are constant compared to utopia.

Tendencies of dystopian views in literature appeared latent, acquiring, along with the course of development of literature, grotesque and satirical forms of recreating the reality of life. This manifestation was observed, for the most part, in the framework of the so-called «carnival literature». In itself, the problem of dystopia becoming an independent genre could not remain stationary. Dystopianism is a new opportunity to take as a basis established canons that can be parodied, make pretentious, change, from which you can start, creating a new original structure. The emergence of utopias in the

Renaissance did not become a reason for the birth of dystopia, but turned into the same reagent that helped «crystallize in the literary mass soluble dystopian ideas and trends. Dystopia refutes utopia with utopian principles [9, p. 82-85].

Summing up the definition of the genre and its origin, it should be noted that among the reasons that caused the emergence of the dystopian genre, revolutionary changes in science and technology are mentioned, and, of course, the Emergence of totalitarian regimes with their deep contempt for the individual, and the deep social pessimism caused by all this. The material of the study allows us to conclude that dystopia is a synthetic genre: there are signs of both positive utopia and satirical literature in it, in addition, its evolution is facilitated by the rapid development of fantastic literature (social fiction and science fiction novels).

Intercultural communication is an important phenomenon of modern society, which leaves an imprint on the development of social relations both within the country and between countries and peoples. Literature is a carrier of new ideas and spiritual saturation of society: in artistic works, the country's experiences appear in their entirety. The phenomenon of world literature consists of many aspects. In our work, we have identified a section of comparative studies, since this science allows us to evaluate world-class works and analyze the views of authors, representatives of different national literatures on universal problems. At the same time, the role of literary translation is important, which allows a particular national literary masterpiece to be accessible for reading and correct perception outside the country.

Special attention is paid to the analysis of the emergence and unity with the Treasury of world literature of a special modern genre of dystopia, whose works are a clear example of the dialogue of cultures of different components of the world literary process contributes to the formation of intercultural communication, and, as a result, intercultural and communicative competence. This fact plays a major role in the context of modern vectors of state development.

REFERENCE

1. Anikst A. A. Goethe's Creative path. Moscow, 1986. P. 454.
2. Zhuanyshbekov N. About. The social value of the integrated literature. CISP, 2010. P. 37.
3. Bushmin A. S. Methodological issues of literary studies. L., 1989. P. 49.
4. Dima A. Principles of comparative literature-M., Progress, 1997. P. 12.
5. Durishin D. Theory of comparative study of literature. - Moscow, 1989. P. 66-67.
6. M. F. Guard, La litterature comparee, Paris, 1995. P. 12.
7. Madanova M. H. Comparative literature in Europe, Asia and America. - Almaty: 1998. P. 201.
8. Negley G., Patrick M. The Queen for Utopia. – N. Y., 1992. P. 108.
9. Morson G. boundaries of the genre. Dystopia as a parody of the genre. Utopia and utopian thinking. Moscow, 1991. P. 82-85.

УДК 960

Искаков Е., магистрант, «6М020600-Дінтану», Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail: iyerkebulan@gmail.com

АРАБ ЕЛДЕРІМЕН ЖАСАЛҒАН ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ДІНИ АХУАЛҒА ЫҚПАЛЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор қазақстанның араб елдерімен дипломатиялық қарым-қатынасының қалыптасуы мен даму, дін саласындағы ынтымақтасығын қарастырды. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор Қазақстанның мұсылман елдермен жан-жақты ынтымақтастығын, халықаралық ұйымдар шеңберіндегі қызметін, сондай-ақ араб елдерінің қазақстандағы діни ахуалдың дамуына ықпалын атап көрсетеді.

Тірек көздер: мұсылман әлемі, діни фактор, халықаралық ұйымдар, дін көшбасшыларының съезі.

Искаков Е., магистрант, «6М020600-Религиоведение», ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан, e-mail: iyerkebulan@gmail.com

ВЛИЯНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АРАБСКИМИ СТРАНАМИ НА РЕЛИГИОЗНУЮ СИТУАЦИЮ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В данной статье автор обсуждает становление и развитие казахстанских дипломатических отношений с арабскими странами, а также религиозное сотрудничество. Согласно исследованию, автор подчеркивает всестороннее сотрудничество Казахстана с мусульманскими странами, его деятельность в рамках международных организаций и влияние арабских стран на религиозную ситуацию в Казахстане.

Ключевые слова: мусульманский мир, религиозный фактор, международные организации, съезд духовных лидеров.

Қазақстанның мұсылман әлемімен қарым-қатынасы елдің сыртқы саяси бағытын жүзеге асыру барысындағы негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Бұл факт, ең алдымен, ұқсас және өзара байланысты рухани және діни тәртіпке негізделген мәдениеттердің жақындылығы мен ортақтығынан көрінеді. Ислам әлемімен ынтымақтастық негізінен мұсылман халқы басым мемлекет болып табылатын Қазақстанға өзін әлемдік аренада барынша айқын танытуға мүмкіндік береді.

Тәуелсіздік алған сәттен бастап ислам әлемінің толық құқылы құрамдас бөлігі бола отырған Қазақстан Республикасының басшылығы мұсылман қауымдастығымен жан-жақты және ауқымды байланыстар орнатуға бағыт алды. Тәжірибе көрсеткендей, мұсылман мемлекеттерімен өзара қарым-қатынас ынтымақтастықтың барлық салаларында тез дамып, нығаюда, бұл одан әрі кооперацияның елеулі әлеуеті туралы айтуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта Қазақстан ислам мемлекеттерінің маңызды бірлестіктері шеңберінде, бірінші кезекте Ислам Конференциясы ұйымында, Ислам Даму Банкінде, Дүниежүзілік ислам лигасында және басқа да бірқатар ұйымдарда толыққанды және тиімді жұмыс істейді. Осы мемлекетаралық институттардың жұмысына қатысу Қазақстанға мұсылман қоғамдастығында болып жатқан процестердің тікелей қатысушысы болуға мүмкіндік береді және басқа ислам мемлекеттерімен өзара түсіністік пен ынтымақтастықты жандандыруға жәрдемдеседі. Бұл біздің елімізге Таяу Шығыстағы жағдай, Ирактағы жағдай, Ауғанстанды соғыстан кейінгі қалпына келтіру мәселелері, терроризмге, экстремизмге және есірткінің заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл міндеттері сияқты халықаралық қатынастардың негізгі мәселелері бойынша өз ұстанымдарын анықтауға мүмкіндік береді. Қазақстанның күш-жігері мұсылман елдерінің жақындасуының алғышарттарын біртіндеп жасауға бағытталған. Қазақстан ислам мемлекеттерінің қатысуымен екіжақты және көпжақты қарым-қатынаста байқалатын ынтымақтастық үдерісіне жаңа серпін берді.

Ислам мемлекеттерімен ауқымды байланыс орнату тек саяси және экономикалық дивидендтерді ғана емес, сонымен қатар рухани салада ынтымақтастықты дамыту мен нығайтуға септігін тигізеді. Бұл аспект исламды ұстанатын өркениет халықтарын жақындастыруға және байытуға мүмкіндік береді.

Қазақстан айтарлықтай кезең ішінде Исламның басқа орталықтарынан іс жүзінде толығымен ажыратылған болатын, бұл тиісті рухани ахуал жасау ісінде мұсылман елдерімен байланыстың маңыздылығын күшейтеді. Мұсылман мемлекеттері өз тарапынан Қазақстанға діни негіздердің қалыптасуы мен дамуына айтарлықтай мәдени-рухани көмек көрсетеді.

Соңғы уақытта Қазақстанның мұсылман әлемімен тығыз қарым-қатынас орнату саласында жеткен жетістіктерін ислам әлемінің басқа мемлекеттері үшін саяси дамудың өзіндік үлгісі ретінде қарастыруға болады. Демократияландыру мен саяси құрылым саласындағы табысты саяси реформалар мен қол жеткен нәтижелер біздің мемлекетті мұсылман қоғамдастығының басқа елдері арасында объективті түрде даралайды. Басқа мұсылман мемлекеттерінің едәуір санына қарағанда Қазақстан демократияландыру және ашық қоғамның қалыптасуы жолында

дамып келеді, бұл оған саяси жаңғырту процесін басқаруға мүмкіндік береді.

Әлемдегі діндер арасындағы тұрақты диалогтың болмауы жаһандық ауқымда пайда болатын даулы сәттердің негізгі факторларының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.А.Назарбаев "Сындарлы он жыл" кітабында атап өткендей, «ислам қаупі» ұғымы қауіп төндіруші ауқымға дейін жетіп, тіпті исламның өзін қорғауды қажет етіп тұр. Адамдардың жаппай санасында түсініктерді ауыстыру құбылыс орын алып жатыр. Қауіп діни фанатиктердің немесе экстремистердің жекелеген топтарының әрекеттерінен емес, миллиардтан астам адам ұстанатын сенімнің өзінен көрініс табуда [1].

Қазақстан Президенті тәуелсіздік жылдарында елдің тұрақты және серпінді дамуы тек елдегі азаматтық бейбітшілік пен келісімді, яғни қазіргі конфессиялар арасындағы бейбітшілік пен келісімді сақтай отырып қана мүмкін болатынын жариялады.

Қазақстан өркениетті өзара байытудың, мәдени үлгілердің өзара кірігуінің, әр түрлі ұлттардың ортақтығын құрудың тарихи орнына айналды. Ол көпэтникалық мемлекет болып табылады, және оның дамуы кез келген жағдайда бұл фактімен байланысты болады. Көпмәдениетті халық бола отырып, ел азаматтылық идеясына негізделген тәуелсіз мемлекеттілікті нығайту және оның аумағында бар барлық мәдениеттер мен этностарды дамыту үшін тең жағдайлар жасау бағытын іскеасырады. Бұл, сөзсіз, қоғам тұрақтылығының, қауіпсіздік пен азаматтық келісімнің кепілі болып табылады. Бұл Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың келесі сөздерінен растау алады:"... Осы жылдар бойы Қазақстан елде тұратын 130-дан астам ұлт өкілдерінің мүдделерін есепке алу негізінде ұлттық саясатты белсенді жүргізуде. Ол біздің басты игілігіміз – қоғамдағы тұрақтылық пен бейбітшілікті сақтауға мүмкіндік берді" [2, 4].

Нәтижесінде, Қазақстанның конфессияаралық диалогты ілгерілетуі ислам әлемінің де, халықаралық қоғамдастықтың да, басқа да мемлекеттерінің де мүдделеріне жауап береді. ҚР Тұңғыш Президенті бастамашылық еткен негізгі діндер арасындағы диалогтың негізгі кезеңі 2003 жылдың қыркүйегінде Қазақстанда ислам, христиан және басқа конфессиялар өкілдерін жинаған әлемдік және дәстүрлі-ұлттық діндер съезін өткізу болып табылады. 2003 жылы Астана қаласында ислам, христиан, иудаизм және дәстүрлі Азия діндерінің рухани көшбасшыларының қатысуымен өткен әлемдегі тұңғыш діни съезі өте табысты болды және халықаралық қоғамдастықта үлкен қызығушылық тудырды. Бұл форумның басты мақсаты-әлемдегі соғыстар мен зорлық-зомбылықты тоқтату үшін әлемдік діндердің бітімгершілік әлеуетін жұмылдыру. Астана съезі ең жоғары деңгейде барлық діндердің өшпенділіктен, шиеленістерден, соғыстардан азат әлемге деген ұмтылысының ортақтығын растады. Діни көшбасшылар қазақстандық көшбасшының өркениеттердің жаһандық диалогының бір бөлігі болып табылатын әлемдік конфессияаралық диалог процесін бастау идеясын үлкен ықыласпен және ынтамен қабылдады және әртүрлі қақтығыстарды, ең алдымен Таяу Шығысты саяси реттеу үшін қолайлы жағдай туғызды [3]. Бүгінгі әлем жағдайында бұл қадам бүкіл мұсылман қауымдастығы үшін өте маңызды болып табылады. 2006 жылы өткізілген Әлемдік және дәстүрлі діндердің екінші съезі конфессияаралық диалогтың қалыптасу үдерісіне жаңа серпін берді.

Н.Ә. Назарбаев Ислам мен Иудаизм арасындағы тұрақты диалог үшін сөз сөйледі, оның идеясы 2003 жылғы ақпанда Бейбітшілік пен келісімнің халықаралық конференциясында айтылды. Қазақстан басшылығының қаралып отырған ұзақ мерзімді қақтығыста ымыраға бірте-бірте қол жеткізуде көрсететін көмегі, әсіресе Таяу Шығыстағы барлық ислам мемлекеттерінің мүдделеріне елеулі дәрежеде жауап береді.

Қазақстан Республикасындағы мұсылман әлемінің белсенділігі мынадай бағыттар бойынша көрінеді:

- дипломатиялық қатынастар (араб елдерінің, Иран Ислам Республикасының, Түрік Республикасының, Пәкістанның елшіліктері)
- халықаралық ынтымақтастық (ИКҰ, ИДБ, ДИЛ, АӨСШК, Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі)
- мәдени қарым-қатынастар (Сауд және Мысыр мәдени орталықтары)
- білім беру саласы (араб және түрік колледждері, институттар, Нұр-Мүбарак)
- қайырымдылық саласы (түрік "Сулеймания", "Нұрджилар", Фетхулла Гюленнің және

т. б. ізбасарлары), бұл қозғалыстарды осы санатқа жатқызу шындыққа сәйкес келмейді, бірақ олардың қазіргі қызметіне сәйкес келеді)

2009 жылдың 6 наурызында Қазақстан мен Египет арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың орнағанына 17 жыл толды. Осы кезең ішінде біздің елдеріміз көп нәтижеге қол жеткізді: саяси диалогтың жоғары деңгейін орнату, сауда-экономикалық қарым-қатынасты орнату, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықты дамыту. Осы бағыттардың әрқайсысы жүзеге асырылған көптеген жобаларды қамтиды, болашаққа үлкен жоспарлар бар. Египет Қазақстан үшін араб және мұсылман әлеміндегі жетекші серіктестердің бірі.

Қазақстан мен Египет-заңды серіктестер. Олар халықаралық және өңірлік деңгейлерде ұқсас мақсаттар мен міндеттерге ие, сондай-ақ өз өңірлерінде үлкен рөл атқарады. Біздің елдеріміз көптеген халықаралық проблемалар бойынша жақын ұстанымдарды, халықаралық құқық нормаларын ұстануда, түрлі проблемалар мен жанжалдарды шешудің бейбіт құралдарын таңдауда, барлық мемлекеттермен және т. б. достық қарым-қатынасты дамытуға ұмтылуда көрініс тапқан сыртқы саяси қызметтің негізгі қағидаттары ұқсас ұстанымдарды ұстанады. Осы мағынада екі мемлекет бейбітшілік пен тұрақтылықтың ортақ ісіне бірлескен үлесін жүзеге асыруға, жан-жақты ынтымақтастықты дамытуға және нақты әріптестік қатынастарын орнатуға әлеуетті мүдделі.

Мысыр басшылығы Қазақстанның Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес , Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларынң съезі сияқты ірі халықаралық бастамаларын қолдады. Өз кезегінде, Астана Каирдің Таяу Шығыс және Африка бағыттарындағы бітімгерлік күш-жігерін, оның Таяу Шығысты жаппай қырып-жою қаруларынан азат аймаққа айналдыру жөніндегі бастамасын қолдайды, жетекші араб елі ретінде Египет Араб Республикасна рөліне құрметпен қарайды.

Осы жылдар ішінде Каирде ТМД елдерімен Египет ынтымақтастық қоры есебінен түрлі салаларда мыңнан астам қазақстандық мамандар тағылымдамадан және оқудан өтті. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ университетінің Каир университеті, әл-Минии университеті, Танты және Заказика университеттері арасында жемісті ынтымақтастық жүзеге асырылуда. Египет Президенті Х.Мүбарактың тікелей тапсырмасы бойынша салынған Алматыдағы "Нұр-Мүбарак" Египет ислам мәдениеті университеті түрлі бұрмалаушылықтардан алыс дұрыс теологиялық білім алатын білікті діни кадрларды даярлау орталығына айналды.

2009 жылғы 30 қаңтардағы ЕАР-дағы ҚР елшісі Б.Тасымовпен кездесу барысында, дін істері жөніндегі министр Закзук Алматыдағы "Нұр-Мүбарак" Ислам мәдениетінің маңыздылығы мен қызметін жоғары бағалап, бейбітшілік пен дінаралық келісімді нығайтуға бағытталған іс-шараны өткізгені үшін ризашылығын білдірді, сонымен қатар ол ислам діні бойынша Египет оқу бағдарламаларының студенттерге радикализмнен алшақ, қазіргі қоғамдағы исламның рөліне көзқарас қалыптастыратынын атап өтті [4].

Біріккен Араб Әмірлігі өзінің геостратегиялық орналасуы мен экономикалық әлеуетіне сәйкес, Қазақстан үшін маңызды әріптес мемлекет. Қазақстан Республикасы мен Біріккен Араб Әмірліктері арасындағы дипломатиялық қатынастар 1992 жылғы 1 қазанда орнады. ҚР-ның БАӘ-дегі Елшілігі 2006 жылдың қыркүйек айында ашылды. Дубай қаласындағы ҚР Бас консулдығы 1997 жылдан бері жұмыс істейді. 2019 жылдан бастап ҚР-ның БАӘ-дегі Төтенше және Өкілетті Елшісі – Меңілбеков Мадияр Смәділұлы.

БАӘ-нің Астанадағы Елшілігі 2005 жылдың қазан айынан бастап жұмыс істейді. 2017 жылдан бастап БАӘ-нің ҚР-дағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Мұхаммед Ахмед Сұлтан Иса әл-Джабер болып табылады.

Қазақстан мен БАӘ арасындағы қатынастар өзара түсіністік және сенім атмосферасында дамып келеді. Бұл жоғары және басқа да деңгейлердегі байланыстардың оң даму серпінімен нығайтылуда. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың БАӘ-не ресми және жұмыс сапарлары (1998, 2000, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2016 және 2017 жж.), сондай-ақ БАӘ-нің Президенті шейх Халифа бен Заид Әл Нахаянның ҚР-на 2008 жылғы ресми жауап сапары мен 2004, 2006, 2009, 2010, 2011, және 2013 жылдардағы жеке сапарлары нәтижесінде екіжақты қатынастардың берік негізі қаланды [5].

2009 жылғы 16-17 наурыздағы Әмірліктерге ресми сапары барысында БАӘ Президенті шейх

Халифа бен Заид Әл Нахаян ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевқа екі жақты қарым-қатынастарды нығайту ісіне қосқан үлесі үшін Біріккен Араб Әмірліктерінің жоғары мемлекеттік марапаты – Заид орденін тапсырды. Өз кезегінде, Мемлекет БасшысыБАӘ Президентін Қазақстан Республикасының жоғары марапаты «Алтын Қыран» орденіменмарапаттады.

Сонымен қатар, аталған сапар барысында саяси консультациялардың бірінші кезеңі өтіп, нәтижесі бойынша ҚР және БАӘ Сыртқы істер министрліктері арасындағы саяси консультациялар жөніндегі меморандумға қол қойылды. 2010 жылғы 12 мамырда Астана қаласында және 2011 жылғы 28 қарашада Әбу Дабиде саяси консультациялардың екінші және үшінші кезеңдері өтті. Отырыстар барысында тараптар негізгі ғаламдық және аймақтық мәселелер бойынша ұстанымдарының сәйкес келуін атап айтты [6].

Парсы шығанағы елдері Орталық Азия республикаларына өте жақын. Ортақ мәселелері: қауіпсіздік, халықаралық терроризммен, есірткі саудасымен күрес. Абу-Даби Нұр-Сұлтанмен тұрақты байланысты қолдайды. Біріккен Араб Әмірліктері Орталық Азия аумағында Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңесті және Шанхай Ынтымақтастық Ұйымын құруға оң баға берді.

Араб елдерімен қарым-қатынас Қазақстан үшін үлкен құндылыққа ие, ағымдағымен қатар (араб елдерінің мұнай өндіру саласындағы, өнеркәсіптегі, инфрақұрылымдағы, қызмет көрсету саласындағы және т.б. тәжірибесі), Араб инвестицияларымен ірі инвестициялық жобаларды іске асыру, сондай-ақ әртүрлі салаларда Араб даму тәжірибесін Қазақстанға көшіру сынды перспективалы салаларда екіжақты қарым-қатынасты жандандыруда. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының тек араб елдерімен ғана емес, сонымен қатар мұсылман әлемінің басқа да мемлекеттерімен өзара қарым-қатынасы негізінен экономикалық тұрғыдан жүзеге асырылатынын атап өткім келеді.

Араб елдерінің Қазақстандағы экономикалық қатысуын жандандыру елдегі діни ахуалға да тікелей әсер етеді. Нақтырақ айтқанда, мешіттер мен медреселердің саны өсуде, қоғамның дінге назары артуда, бұл болашақта Исламды тануды одан әрі күрделендіруі мүмкін.

ӘДЕБИЕТ

1 Казахстан инициирует проведение форума на тему «Мусульманский мир и Запад». – Кіру тәртібі URL: www.saratau.ru/news/newsid/56063/. – (кіру уақыты: 15.01.2020).

2 Мекебаева М.А. Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясаты: оқу құралы / М.А. Мекебаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 128 б.

3 Лаумулин М. Казахстан в современных международных отношениях: безопасность, геополитика, политология. – Алматы, 2000.

4 Казахстан и мусульманский мир. - Кіру тәртібі URL: spy.kz/Soc/Kazakhstan-i-musulmanskii-mir// - (кіру уақыты: 16.01.2020)

5 http://mfa.gov.kz/kz/content-view/sotrudnichestvo-respubliki-kazakhstan-s-ob-edinennymi-arabskimi-emiratami

6 О. Сидоров. Казахстан и ОАЭ: перспективы сотрудничества// gazeta.kz/art.asp?aid=39700

Yao Qiongyao, PhD, student, Shanghai International Studies University, Shanghai, China, e-mail:Joanyao@126.com

A STUDY OF KAZAKHSTAN'S IDENTITY

Abstract: Kazakhstan, with the largest land area and economic strength in Central Asia, is the strategic fulcrum of the Silk Road Economic Belt. This paper intends to analyze the status of Kazakhstan's identity, explore the reasons for its formation and change, and further investigate the impact of identity on Kazakhstan's foreign policy and regional relations.

Key words: Kazakhstan, Identity, Foreign Policy

This paper intends to analyze the status of Kazakhstan's identity, explore the reasons for its

formation and change, and further investigate the impact of Kazakhstan's identity on foreign policy and regional relations.

1. Kazakhstan's multiple identities

The subject of identity can be divided into two categories: on the one hand, people as the subject of identity, which emphasizes "who I am" or "who we are"; on the other hand, in the international community, national collective as the subject of identity, which can not only be the identity of individual independent sovereign state, but also the default "collective identity" of state members. After independence in 1991, Kazakhstan had multiple identities.

(1) The identity of an independent sovereign state. In 1992, Kazakhstan promulgated the first constitution; In 1995 the new constitution was adopted, and new national symbols such as national flag, national anthem, language and currency were successively established, corresponding national institutions were established, history was rewritten, historical memory was restored, and the status and influence of Kazakh culture were strengthened. In addition, Kazakhstan actively calls for the return of Kazakh people outside the country and for negotiations and consultations with Russia on Russian and dual nationality issues in order to safeguard Kazakhstan's independent and sovereign status. As Nazarbayev said: "in this world, we have only one motherland, which is independent Kazakhstan."

(2) Secular identity and religious identity. In the 18th century, Kazakh people accepted Islam, and in the 20th century Influenced by atheism and communism, Islamization was suppressed after joining the Soviet Union in the early period of the 20th century. At present, Kazakhstan has both secular and religious identity.

First, at present, Kazakhstan generally maintains a secular identity in both form and practice. Kazakhstan's Constitution clearly stipulates that "Kazakhstan is a country of democracy, rule of law, secularity and society, and its highest value is human, human life, human rights and freedom", which shows the importance and emphasis of the state on national equality, religious tolerance and separation of politics and religion. In practice, Kazakhstan does not support Islamic fundamentalism, consistently opposes Islamic extremism, and cooperates with neighboring countries to fight terrorism and other "three forces".

Second, with the implementation of religious freedom policy in Kazakhstan. The revival and return of Islam, which had been suppressed for a long time in the Soviet Union, had a continuous impact on the traditional culture and ethics of Kazakhstan, especially on the young people. At the international level, in 1992, Kazakhstan joined the Economic Cooperation Organization (ECO), which is a regional economic cooperation group based in Tehran, Iran and dominated by Islamic culture. Kazakhstan attaches great importance to the development of relations with Iran, Pakistan, Saudi Arabia and other Islamic countries. In 1995, Kazakhstan joined the organization of the Islamic Conference (renamed the organization of Islamic cooperation in 2011) and the Islamic Development Bank.

(3) Eurasian identity. After independence, Kazakhstan remains close and inseparable from Russia, and expressed a positive attitude towards the cooperation based on the former Soviet Union Member States. In recent years, the identity of the Soviet Union has gradually changed into the current Eurasian identity.

(4) Turkic identity. After the cold war, pan Turkism rose in Eurasia, especially in Turkey with the promotion of other countries, Turkic identity based on Turan, Turkic race and Turkic language has been strengthened again. In 1992, Kazakhstan participated in the Turkic summit initiated by Turkey; in 2009, it announced the establishment of a new Turkic Cooperation Council headquartered in Istanbul; in 2011, the first Turkic Cooperation Council Summit was held in Kazakhstan and the Almaty declaration was adopted. At present, the exchanges and cooperation between Turkic speaking countries are deepening. In Central Asia, Kazakhstan is an active responder and supporter of Pan Turkism, and is also known as the pillar country of Pan Turkism with Azerbaijan.

2. Reasons for Kazakhstan's multiple identities

First, the profound influence of history and culture on Kazakhstan. Kazakh people are the descendants of Turks in history. They began to accept Islam in the 18th century. Before independence, Kazakhstan existed in the form of tribes for a long time, except for the short-term unification of Kazakh Khanate in history. Later, Kazakhstan was incorporated into the Tsarist Russian Empire and

the Soviet Union. Kazakhstan's national and national consciousness was limited. After being deeply influenced by Slavic culture and Soviet culture for a long time, Kazakhstan's national identity and national identity were weak.

Second, Kazakhstan's contacts and interactions with countries in and outside the region. After independence, Kazakhstan's contacts and interactions with Russia, Turkey, the United States, Europe, China and Islamic countries are important reasons for the formation of Kazakhstan's multiple identities. Kazakhstan is similar to Russia to a large extent, and maintains a close sense of political culture and ideology. It is of vital importance that Kazakhstan maintains political and economic stability and guarantee national independence and security in the early days of independence. Russia is an indispensable and only reliable ally, which makes Kazakhstan want to get rid of Russia's influence, but at the same time, it has to rely on Russia's support. After the cold war, relying on its fast-growing economy, Turkey hopes to achieve the unity of the Turkic world and expand its regional influence with the help of Central Asian countries. Therefore, Kazakhstan has gradually become the pillar of its strategy. At the same time, Kazakhstan intends to balance the influence of big powers through multiple diplomacy after independence, and Turkey with similar civilization will become an important target country of its diplomacy. Kazakhstan also actively learns from the "Turkish model", accepts the assistance of Turkey and strengthens the economic and cultural cooperation between the two sides. Western countries and Islamic countries such as Europe and America have a great influence on Kazakhstan's domestic social process and foreign policy. On the one hand, Europe and the United States have achieved dialogue with Kazakhstan on security, strengthened economic exchanges in the field of energy, and tried to transform their domestic social and political economic system in accordance with Western values and norms, regardless of Kazakhstan's national conditions and people's demands. This structural difference has resulted in a conflict between the two sides' concepts and reality; on the other hand, Islam in Kazakhstan after independence Religion began to revive, and also resumed contacts with Islamic countries, but also accompanied by the expansion and spread of Islamic fundamentalism, religious extremism and terrorism.

Third, the spread of ideas and the acceleration of regional process after the cold war. After the collapse of the Soviet Union, with the tide of globalization, the norms of western liberalism expanded in the global scope. At the same time, Islamism, pan Turkism, Eurasia and even new Atlantic are popular. As a member of the former Soviet Union, Kazakhstan accepted a variety of ideas and thoughts in an active or passive manner. After independence, Kazakhstan was endowed with Asian identity. The identity of Islam and Turks was awakened again. Eurasianism replaced Soviet identity and gradually emerged. Of course, the greatest impact on Kazakhstan is the concept of freedom and democracy as Western values. Kazakhstan accelerates the process of national freedom and democracy, improves human rights, implements privatization and establishes a market economy, in order to meet the political and economic standards of the West.

3. The influence of Kazakhstan's multiple identities

At present, Kazakhstan has multiple identities, mainly the independent sovereign state identity. At the same time, the coexistence of multiple identities determines that Kazakhstan's diplomacy should be diversified and all-round, and the possible conflicts of different identities make its diplomacy balanced and pragmatic.

First, for his country, Kazakhstan will continue to unswervingly safeguard its independence, security and development in the future, and continue to play the advocacy capacity of medium-sized countries. Further enhance regional and international influence and strive to become a real regional power.

Second, Kazakhstan is at the forefront of the reconstruction of international order, regional change and the game of big powers. It is the target country for all parties to exert influence, and is facing the risk of political and economic manipulation. Kazakhstan has given priority to its special ally relationship with Russia, but it has always regarded "de Russia" as an important means to safeguard its sovereignty and build a nation-state.

Third, Kazakhstan is an important neighbor located in the northwest border of China. In recent years, China and Kazakhstan have signed a cooperation plan for the docking of the construction of the

"Silk Road Economic Belt" and the new economic policy of the "bright Avenue", which should enable the two sides to maintain closer political, economic and cultural ties. At present, Kazakhstan gradually abandons the historical fear of China in the past, no longer regards China as an "outsider", but as a reliable economic partner and production capacity cooperation object.

REFERENCE

1 Translated by Qin Yaqing, Alexander Winter:Social Theory of International Politics, Shanghai: Shanghai People's publishing house, 2014.

2 Translated by ha yxia, Nazarbayev: Kazakhstan in Progress, Beijing: Ethnic Publishing House, 2000.

3 Jiang Qiuli, Research on Cooperation Between Russia and Kazakhstan After the Collapse of the Soviet Union, Beijing: Beijing Foreign Studies University, 2015.

4 Translated by Yuan Zhengqing, Martha Fenimore: National Interests in the International Community, Shanghai: Shanghai People's publishing house, 2012.

5 Qian Zongqi, "the Current Situation and Development Trend of the Exploration of Regional Cooperation Among Central Asian Countries", Russian Studies, 2008, No. 4, pp. 39-45.

6 Adigbuo, Richard, "Beyond IR Theories: The Case for National Role Conceptions," Politikon, Vol.34, No.1, April 2007, pp.83-97.

7 Alexopoulos, Golfo, "Stalin and the Politics of Kinship: Practices of Collective Punishment, 1920s–1940s," Comparative Studies in Society and History, Vol.50, No.1, 2008, pp.91-117.

8 McGlinchey, Eric, "The Making of Militants: the State and Islam in Central Asia," Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, Vol.25, No.3, 2005, p.554.

СЕКЦИЯ 9.
ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯЛАУ

СЕКЦИЯ 9.
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

SECTION 9.
INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

ӘӨЖ 373.6

Жақсыбай Ж., 4 курс студенті, 5В011900: Шетел тілі: 2 шетел тілі, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
Әбілова З.Т., аға оқытушы, магистр, педагогика және психология кафедрасы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: abilova_zaru@mail.ru

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Мақалада бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі қарастырылған. Бұл жаста баланың дамуында бірқатар психофизикалық өзгерістер орын алады: қызметтің жетекші түрі, бала кіретін әлеуметтік топ, баланың қоршаған ортаның және өзін-өзі көз алдында алатын позицияның мәні өзгереді. Осы өзгерістерді ескермей, кіші оқушыларға қойылатын әлеуметтік талаптардың негізділігін, осы талаптардың олардың дамуының нақты деңгейіне сәйкестігін объективті бағалау, бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендірудің негізгі бағыттарын айқындау, олардың әлеуметтену көрсеткіштерін айқындау және негіздеу мүмкін емес.

Тірек сөздер: әлеуметтендіру, бастауыш сынып оқушылары, мінез-құлық, оқу іс-әрекеті.

Zhaksybai Zh., Bachelor student, 4 course, 5B011900: Foreign language: two foreign languages, Kazakh Ablay khan University of International Relations and World Languages Almaty, Kazakhstan
Abilova Z.T., senior teacher, master, Department of Pedagogy and Psychology, Kazakh Ablay khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: abilova_zaru@mail.ru

PROBLEMS OF SOCIALIZATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS AT THE PRESENT STAGE

Abstract: the Article deals with the problems of socialization of primary school students. At this age, there are a number of psychophysical changes in the child's development: the type of activity, the social group that the child belongs to, the value of the environment and the position that the child acquires in front of him. Without these changes it is impossible to objectively assess the validity of the

social requirements to younger students, compliance with these requirements, the actual level of their development, to determine the main directions of socialization of primary school students, identify and justify the indicators of socialization.

Keywords: socialization, primary school students, behavior, educational activity.

Қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі ерекше өзекті болып табылады. Бұл жаста баланың дамуында бірқатар психофизикалық өзгерістер орын алады: қызметтің жетекші түрі, бала кіретін әлеуметтік топ, баланың қоршаған ортаның және өзін-өзі көз алдында алатын позицияның мәні өзгереді. Осы өзгерістерді ескермей, кіші оқушыларға қойылатын әлеуметтік талаптардың негізділігін, осы талаптардың олардың дамуының нақты деңгейіне сәйкестігін объективті бағалау, бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендірудің негізгі бағыттарын айқындау, олардың әлеуметтену көрсеткіштерін айқындау және негіздеу мүмкін емес.

Бұл міндетті шешу үшін бастауыш сынып оқушыларының одан әрі дамытуға дайындығын анықтайтын негізгі психологиялық ерекшеліктерін қарастырамыз.

Кіші мектеп жасы қарқынды даму кезеңі және танымдық үрдістердің сапалы өзгеруінің кезеңі болып табылады: олар жанама, саналы және ерікті сипатқа ие болады.

Мектепте үнемі оқыту басталғаннан бері баланың назарын дамытуда айтарлықтай өзгерістер орын алады. Тез қарқынмен ерікті, яғни өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу актілерінің негізін құрайтын ерікті көңіл дамиды.

Оқу іс-әрекеті баланың жадына жоғары қойылатын талаптар. Оқу-жаттығуда баланың алдында есте сақтау, ойнату, жаттықтыру үшін арнайы тапсырмалар қоюды талап ететін көптеген мәселелер туындайды. Оқу материалындағы байланыстар мен қарым-қатынастарды мазмұнды талдау оның өнімділігі мен жеделдігін арттырады. Осындай талдауға сүйенетін есте сақтау "жақсы жады" негізін құрайды.

Оқу тапсырмаларын қиындату, өз бетінше оқу шеңберін кеңейту, танымдық қызығушылықты тереңдету, сыныптастармен қарым-қатынас балалардың қиялын кеңейтеді, оның жұмыс істеуіне сапалы өзгерістер енгізеді.

Алған білім баланың ойлауын дамытудың негізіне айналады. Бастауыш сынып оқушысы меңгеретін ұғымдар шеңбері үнемі кеңеюде, білімнің барлық жаңа салаларын, жаңа мазмұнды қамтиды, соның арқасында талдау, синтез, жалпылау, рефлексия, абстрактілі ойлау, ішкі іс-қимыл жоспары сияқты ақыл-ой қызметінің күрделі нысандары дамиды, теориялық ойлау негіздері қалыптасады, сондай-ақ мүдделер аясы қалыптасады.

Көптеген ғалымдардың пікірінше, төменгі сынып оқушыларының мүдделері динамикалық түрде ерекшеленеді: олар тұрақсыз (А.А. Люблинская), қысқа емес (С. Л. Рубинштейн), ситуативті (Н.Г. Морозова), беттік (В. В. Давыдов). Бұл жаста білім құндылығын интуитивті қабылдауға негізделген танымдық қызығушылық айқын көрсетілген (В. В. Давыдов).

Бастауыш сынып оқушыларында ең маңызды іс-әрекеттердің бірі тікелей мінез-құлықтан жанама мінез-құлыққа, яғни саналы және ерікті мінез-құлыққа көшу болып табылады. Бала өз-өзін белсенді басқаруды, өз қызметін қойылған мақсаттарға, саналы түрде қабылданған ниеттер мен шешімдерге сәйкес құруды үйренеді. Бұл мотивациялық-қажеттіліктік саланы ұйымдастырудың жаңа деңгейінің пайда болуын көрсетеді және тұлғаның дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады.

Оқушыда мотивтер дамиды, ынталандыру пайда болуы ар-намысқа деген ұмтылыс, еркін мінез-құлқын реттеу қабілеті өзіндік бекуге өзгереді. Баланың санасына өзін-өзі жетілдіру себептері (мәдени, дамыған болу), өзін-өзі анықтау себептері (мектептен кейін оқуды жалғастыру, жұмыс істеу), борыш пен жауапкершілік себептері (балалар мұғалімнің барлық талаптарын орындауға ұмтылады) сияқты кең әлеуметтік себептер неғұрлым маңызды болып табылады. Бұл себептер-әлеуметтік әсердің нәтижесі. Сондықтан бала саналы мақсаттарды, әлеуметтік қалыптасқан нормаларды, қағидаларды және мінез-құлық тәсілдерін басшылыққа алады.

Бастауыш сынып оқушысында мінез-құлықтың еркін эмоциялық реттелуін одан әрі жетілдіру жүреді, өз мінез-құлқын қарапайым талдау (рефлексия) дағдылары пайда болады.

Балада өз тарапынан, өз іс-әрекетіне, нәтижелеріне, өз іс-әрекеттерін кері тәртіппен қадағалауға, басына оралу мүмкіндігі пайда болады. Осылайша, бірте-бірте баланың мінез-құлқы нәсілі және тікелей болудан қалады, іс-әрекеттердің, сезімдердің түсінігін арттырады.

Психологиялық іс-әрекетке бастауыш сынып оқушыларының ішкі іс-қимыл жоспары да жатады. Балада сыртқы жоспарда іс-әрекеттерді орындаудан ішкі жоспарда іс-әрекеттерді орындауға көшу қалыптасады. Кіші оқушы өз іс-әрекетінің салдарын орындауға әкелмей елестету қабілетіне ие болады.

Бұл іс-әрекеттердің барлығы өзара байланысты және сайып келгенде, еркін өзін-өзі реттеудің әр түрлі құралдарын меңгерумен байланысты баланың өзіндік санасының жаңа деңгейінің пайда болуына әкеледі. Кіші оқушы өзін оқшауланған емес, адами қарым-қатынас жүйесіндегі, яғни өзін әлеуметтік мәні ретінде сезінеді. Оқушыларда аталған жаңа түзілімдердің ерекше ерекшелігі – олардың айқын көрінетін "сигналдық" сипатында болмайтыны-олардың дамуындағы кешігу немесе артта қалу балалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетінің көрінісін күрт өзгертпейді және айналадағылармен жанжалды қатынастардың туындауының тікелей себебі ретінде әрекет етпейді. Бұл кешеуілдердің деструктивті салдары бала жас шамасына кіргенде ғана әсер ете бастайды.

Бастауыш сынып оқушысындағы ерекшелік баланың өзі туралы білім құрылымындағы өзгерістер болып табылады,өзін-өзі бағалау біртіндеп кіші оқушының иерархиялық ұйымдастырылған тұлғалық білім алуына айналады. Өзін-өзі бағалау мазмұны кеңейтіледі: балалар өз қызметінің нәтижелерін ғана емес, сонымен қатар оның процесін де бағалай бастайды; өзін-өзі бағалау саласына баланың мүмкіндіктері мен қабілеттері, оның жеке басының сапасы, жалпы мінез-құлық түседі. Балалар өз кемшіліктерін көріп, оларды түзету жолдарын байқай алады, жеке тұлғаның ерекшеліктерін сол немесе басқа үлгілермен салыстыра алады.

Оқушының оқу іс-әрекеті мен өзін-өзі бағалау деңгейінің байланысы маңызды болып табылады. Өзін – өзі бағалау оқу іс-әрекетінің барынша барабар уәжінің-қол жеткізу уәжінің негізінде жатыр. Өзін – өзі бағалаумен кіші жатсағы оқушы тұлғасындағы басқа да жаңашылдық-талаптану деңгейі тығыз байланысты. Балада мұғалім мен ата-аналардың бағасының ықпалымен қалыптасатын белгілі бір оң бағаға тұрақты қажеттілік пайда болады. Балалар өздерінің интеллектуалдық мүмкіндіктеріне және олардың басқалармен қалай бағалануына ерекше мән береді. Балаларға оң баға жалпы мойындалғаны маңызды. Өзін-өзі бағалау және онымен байланысты талаптану деңгейі, ақыл-ой қызметінің жеке параметрлері бола отырып, оқу іс-әрекетінің әсерінен кіші мектеп жасындағы оқушы тұлғасының даму үрдісінің қалай өтіп жатқанын айтуға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі бағалаудың барлық түрлері анықталады: барабар тұрақты, жоғары тұрақты, барабар емес жоғарылау немесе төмендеу жағына тұрақсыз. Сонымен қатар, сыныптан сыныпқа өзін дұрыс бағалай білу, өз мүмкіндіктері артады және сонымен қатар өзін асыра бағалай білу үрдісі төмендейді.

Алайда қазіргі уақытта бастауыш мектептің көптеген оқушыларында өзін-өзі бағалаудың төмендетілген болуы байқалуда. Әдетте, балалардың үрейлену деңгейі өзіне деген теріс қарым-қатынастың басымдылығы және өз қабілетіне деген сенімнің жоғалуы кезінде артады. Біздің ойымызша, бастауыш сынып оқушыларының мектеп өмірінің қиындықтары-бұл олардың оқуға дайын еместігінің салдары емес, олардың өздері туралы қабілеттері жоқ оқушылар туралы түсініктерінің нәтижесі.

Өзін-өзі бағалау теріс балалар әрбір істе еңсерілмейтін кедергілер табуға бейім. олар мазасыздықтың жоғары деңгейі бар, олар мектеп өміріне бейімделуден нашар, құрдастарымен қиын, анық кернеумен үйренеді. Бала өзін бақытты сезінуі үшін, жақсы бейімделуге және қиындықтарды жеңуге қабілетті болуы үшін, ол өзі туралы оң көзқарасқа ие болуы қажет.

Бастауыш снып оқушысының өзіндік санасының жаңа даму деңгейі өзін – өзі бағалауынан және баланың талаптану деңгейінен бөлек, ерекше жеке жаңа білім алу-оқушының ішкі позициясының туындауымен тікелей байланысты. Оқушының позициясына ұмтылу оның мінез-құлқын, іс-әрекетін және шынайылыққа және өзіне қарым-қатынас жүйесін анықтай отырып, баланың тұлғасын жалпы сипаттайды.

Баланың ішкі көзқарасын қалыптастыру көбінесе оның оқу қызметінің табыстылық шараларына байланысты. Ол қоршаған ортамен бағаланады, сондықтан оқушының жағдайын анықтайды,оның ішкі позициясы және оның көңіл-күйі, эмоциялық әл-ауқаты неге байланысты. Осылайша, кіші оқушы оқушының өз позициясын іштей қабылдай білуі, өз қажеттіліктерін ойынға емес, нақты тұрғыда, мектепте оқи білуі тиіс. Алайда бұл ересектер тарапынан аталған үдерістерге бағытталған басшылықты жоққа шығармайды. Ересек баланың осы даму кезеңіндегі рөлі-бұл оның өмірін ұйымдастырушының, әсіресе білімді меңгерумен, оқу іскерлігін меңгерумен, қарым-қатынас тәсілдерін, жеке адамның іс-әрекеті мен сапасын бағалау критерийлерімен байланысты жақтардың рөлі.

Бастауыш сынып оқушысының санасында құндылықтар жүйесі қалыптасады. Дәл осы алты-жеті жылда құндылықты бағдарлауды қалыптастыру үдерісі неғұрлым серпінді болып келеді. Осы кезеңде құндылықтар жүйесінің түпкілікті қалыптасуы туралы айтуға болмайды. Кіші мектеп оқушылары таңдау, түсіну және меңгеру сатысында, бірақ тұлғаның құндылық-мағыналық саласының негізін құру туралы айтуға болады. Оқушының құндылықтарды таңдауға ең алдымен пікір, ересек адамды (отбасын, мұғалімді) таңдау, олардың жеке әлеуметтік-адамгершілік тәжірибесі, көркем әдебиеттен, кинофильмдерден, телебағдарламалардан мысалдар, балалар қауымдастығының, жақын достарының пікірі мен таңдауы әсер ететінін атап өткен жөн. Сондықтан педагогтың, ата – аналардың бірінші кезектегі міндеті-құндылықтар жиынтығын беру ғана емес, оларды балаға ұғынуға көмектесу, негізгі (жалпы адамзаттық) өмірлік реттегіш ретінде қабылдау және оларды іс жүзінде пайдалануды үйрену.

Жалпы қазіргі заманғы мектеп оқушылары көбінесе жалпыадамзаттық құндылықтарға: жақсылық, өмір, отбасы, махаббат, адалдық, денсаулық және т. б. бағыттайды.

Қазіргі мектеп оқушылары адамның түсінігінде идеалды ұжымдық бейнені жиі жасайды. кейбір балалар өз идеяларын Сыныптастарда, Жолдастарда көре бастайды. Жалпы, кіші оқушылар үшін негізінен оң қасиеттерге ие адамдарды еліктеуге үлгі ретінде таңдауға тән. өкінішке орай, қазіргі жағдайда ата-аналардың еліктеу үлгісі ретіндегі рөлі күрт төмендеді. Бұл заманауи отбасылар ажырағандығымен, ата-аналар балалармен аз қарым-қатынас жасайтындығымен және олардың алдында өздерінің ең жақсы жеке қасиеттерін көрсетпейтіндігімен түсіндіріледі. Балаларға ата-ана назары, түсініктері, махаббаттары, жылулығы мен ласкалары жетіспейді. Көп жағдайда кинофильмдер, телебағдарламалар және жақын қоршаған ортаның әсерінен басқа адамдардың есебінен өз мүдделері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылатын күшті және қатыгез адам еліктеуге үлгі болады [1].

Жалпы, кіші оқушыға өмірлік, көңіл-күй тән. Алайда, балалар үшін ең маңызды салаларда наразылықтары қанағаттандырылмаған жағдайларда, оларда рас, жағдайлығымен, тұрақсыздығымен және жылдам ағуымен ерекшеленетін аффективті күйзелістер туындауы мүмкін.

Бастауыш сыныптың эмоциялық оқушысы келесі:

- баланың эмоционалдық мінез-құлқында ұйымшылдық артады (өз сезімдерін меңгеру қабілеті жылдан жылға қарағанда жақсырақ болады), бірақ айтарлықтай дәрежеде оның жеке құбылыстарына қатты әсер ету қасиеті сақталады;
- әлеуметтік және әлеуметтік сезім өте жанды және тікелей көрінеді;
- қабыну қабілеті қалыптасады;
- ”риясыз” эмпатия, басқа адамның эмоциялық жағдайы балада бірдей сезім туғызбай қоймайды, ал басқа сезімдердің туындауына себеп болып табылады;
– өкініш, аяушылық немесе басқа үшін қуаныш.

Осылайша, бастауыш сыныптағы оқушыларға тән эмоционалдық күйлер, сезім мен уайымдар спектрі өте кең. Алайда, олардың арасында баланың жалпы психологиялық көңіл-күйіне, сондай-ақ оның қызметіне, оның ішінде оқулығына теріс әсер ететін жағымсыз эмоциялар жиі кездеседі. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік және психикалық дамуының ерекшеліктерін талдау бізге олардың әлеуметтенуінің негізгі бағыттарын негізді анықтауға мүмкіндік береді.

Табиғи-мәдени міндеттер шеңберінде физикалық және сексуалдық дамудың белгілі бір деңгейіне қол жеткізіледі. 10-11 жасқа қарай бала:

- өз денесінің құрылымын білу және жыныстық қатыстылығын сезіну;
- мәдениетте бар поло-рольдік мінез-құлық үлгілеріне сәйкес өзін бала немесе қыз ретінде сезіну және бекіту;
- өз қызметін ұйымдастыра білу, кеңістікте бағдарлануы;
- қызмет көрсете білу, өзіне және еңбек міндеттерін орындауға;

Әлеуметтік-мәдени міндеттер-танымдық, моральдық-адамгершілік, құндылық-мағыналық міндеттер. танымдық тапсырмаларды табысты шешу үшін, оқушы:

- түсіну әңгіме не туралы болып отыр, және үйренуі керек связно және айналасындағылар үшін түсінікті білдіруге барысын өз ойларын;
- адам, отбасы мүшесі, оқушы ретінде өз құқықтары мен міндеттерін білу;
- өз қиялын басқара білу;
- құбылыстарды салыстыра, салыстыра және талдай білу;
- өз іс-әрекетін жоспарлай білу;
- қоршаған ортаны танып білу және әлемнің суретін құру.

Моральдық-адамгершілік міндеттерге сәйкес кіші оқушы:

- адамгершілік пен мораль нормалары туралы, этикалық және эстетикалық эталондар туралы түсінікке ие болу;
- табысты болуға және үлгермеуге кедергі жасай білу;
- өз еріктерін басқару;
- оқу және өмірлік міндеттерді шешу кезінде ынтымақтаса білу.

Құндылық-мағыналық міндеттер шеңберінде Бала:

- негізгі адами құндылықтар туралы түсінікке ие болу;
- өмір, денсаулық, әл – ауқат-Өз және басқа да адамдардың өмірін бағалау;
- қоршаған ортаға эмоционалдық-құндылықты қарау және өзіндік құндылықтар жүйесі;
- достық қарым-қатынас орната білу;
- қорғай білуі, өзінің құқықтары;
- өз міндеттеріне жауапкершілікпен қарау [2].

Әлеуметтік-психологиялық міндеттерді шешу барысында кіші оқушының өзін-өзі тануы қалыптасады, оның өзекті өмірде және перспективада өзін-өзі тануы, өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі бекітуге ұмтылуы көрінеді. Осыған байланысты кіші оқушы:

- өз құқықтары мен міндеттерін түсіну және түсіну;
- ұмтылатын болу «барлық», «мүмкін емес барлық» және «жақсырақ болу үшін барлық»;
- құрдастарымен барабар қарым-қатынасқа ұмтылу;
- мектепте жетістікке жету үшін ересектердің үміттерін ақтауға ұмтылу;
- болуы объективті өзін-өзі бағалау.

Кіші мектеп оқушыларын әлеуметтендірудің жоғарыда көрсетілген міндеттеріне байланысты, сондай-ақ А. В. Хуторский ұсынған оқушының модельдік сипаттамасына сүйене отырып, біз қазіргі кіші мектеп оқушысының портретін әлеуметтендірудің алдын ала алынған нәтижелерінің үлгісі ретінде әзірледік. Бұл портрет тұлғаның келесі интегралдық сипаттарынан құралуы тиіс.

Когнитивті: білім алушылық; байқаушылық; зейінділік; синтез және талдауға қабілеттілік; күмән; тапсырманы сәтті шешуден ләззат; тапсырманы шеше алмау кезіндегі көңілсіздік; алынған білімді рухани және материалдық формада іске асыру, олардың негізінде өзінің кейінгі қызметін құру қабілеті.

Креативті: шабыттылық; шығармашылық жағдайларда эмоционалдық көтерілу; қиял; қиял; арманшылдық; эмпатияға қабілеттілік; шығармашылыққа қабілеттілік (шығармашылық, символдық); бастамашылдық, өнертапқыштық, тапқырлық.

Моральдық-адамгершілік: ұжымшылдық (өз ұжымының жетістіктері үшін жауапкершілік сезімі, артта қалғандарға көмектесуге ұмтылу, жалпы іске қатыстылық сезімі); серіктестік, достық, борыш сезімі; адалдық; жауапкершілік; қайырымдылылық; адалдық; парасаттылық,

сыпайылық, сәлемдесу, тілектестік, адалдық.

Эстетикалық: сұлулық сезімі, әдемі және көрінбейтін, күлкілі және қайғылы, биік және Ойлы, батылдық және әйелдік сезімдері.

Эмоционалды-ерік-жігері: көңіл бөле білу, ұйымшылдық, шыдамдылық, табандылық, шыдамдылық, шыдамдылық, шыдамдылық, табандылық, табандылық, дербестік, өз күшіне сенімділік, ұстамдылық, мақсатқа ұмтылушылық, тапқырлық, тәртіптілік, батылдық, жеке мүдделерін қоғамдармен ұштастыра білу, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау.

Коммуникативтік: басқа адамдармен (ересектер мен балалармен) және қоршаған ортамен өзара іс-қимыл жасау қабілеті; өз идеяларын бере және қорғай білу қабілеті; айналасындағыларды қабылдамауға әкеп соқтырған себептерді түсіну және түсіну қабілеті (ересектердің көмегінсіз); қарым-қатынасты дамытуда ынтымақтасуға және ілгерілетуге дайын болу, төзімділік.

Практикалық: ерікті іс-қимыл жасау қабілеті, жылжымалы ойындар мен жарыстарға дайындығы, тапсырманы тез және жақсы орындауға дайындығы, дене белсенділігі мен жұмысқа қабілеттілігі.

Бастауыш сынып оқушыларының аталған сезімдері мен қасиеттерінің топтары кеңейту және нақтылау үшін ашық болып табылады. Сонымен бірге бұл топтар әлеуметтендіруді қамтамасыз ету үшін бағдарлардың ең аз кешенді жиынтығын ұсынады.

Бала тұлғасын әлеуметтендірудің ерекшелігіне негізделе отырып, біз мектеп оқушысын әлеуметтендірудің келесі компоненттерін бөлдік:

- *когнитивті-рефлексивті* (танымдық);
- *компонент* – білім, түсіну, рефлексия:;
- *коммуникативтік компонент* – қарым-қатынас және өзара іс-қимыл; баланың нормаларды, ережелерді, әдет-ғұрыптарды, мінез-құлық үлгілерін меңгеруі және олардың тұлғааралық өзара қарым-қатынаста жүзеге асырылуы;
- *практикалық компонент*-баланың меңгеруі;
- іс-әрекеттің әр түрлерінде *практикалық дағдыларды қалыптастыру* және әртүрлі шығармашылықта өзін көрсету;
- *құндылық-мағыналық компонент* -оның бір нәрсеге/ біреуге қарым-қатынасын анықтайтын құндылықтық бағдарларды, артықшылықтарды, уәждер мен қондырғыларды анықтау.

Әлеуметтендірудің оң нәтижесі-*әлеуметтанушылық* болып табылады, ол жалпы түрде жеке тұлғаның жеке ерекшеліктерінің жиынтығы ретінде түсіндіріледі, бұл жеке тұлға үшін маңызды іс-әрекеттерде барынша табысты болуын, жалпы өмірмен жағымды өзін-өзі сезінуін және эмоциялық қанағаттануын қамтамасыз етеді [3].

Біз Т. П. Белинскаяның және т.б. Стефаненконың ізінше, *әлеуметтендіруді* жеке тұлғаны әлеуметтендірудің негізгі өлшемі ретінде, адамның осы жас кезеңіне қойылатын әлеуметтік талаптарға сәйкестігі ретінде, әлеуметтендірудің келесі кезеңінің міндеттерін орындау үшін әлеуметтік дамудың жаңа жағдайларына көшуге жеке және әлеуметтік-психологиялық алғышарттардың болуы ретінде түсінеміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Василькова Ю.В. Социальная педагогика: курс лекций: учеб.пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Академия, 2000, 2008. – 440 с.

2. Бортко Т.Г. Проблемы социализации учащихся общеобразовательных школ Казахстана. Алматы, 2005.

3. Утанова Р.А. Филосовский анализ проблемы социальной адаптации личности. Алматы, 1998.

УДК 378.0

Kurban G., Master of philology, teacher, Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, guzelya_12@bk.ru
Alimkhan M., Undergraduate student, "5B011900- Foreign language: two foreign languages", Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, malik.alimkhan@gmail.com

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

Abstract: The article is concerned with the internationalization of higher education as a key factor in the development of higher education. The world practice has developed various strategies that are developing on the basis of such a trend as the internationalization of the educational process. The main directions of internationalization of higher education are given.

Key words: education, internationalization, international interaction, academic scholarships, Bologna process.

Курбан Г., м.ф.н., преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, guzelya_12@bk.ru
Әлімхан М., студент КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Специальность: «5B011900 - иностранный язык: два иностранных языка»

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

Аннотация: В статье рассматривается интернационализация высшего образования как ключевой фактор развития высшего образования. Мировая практика разработала различные стратегии, которые развиваются на основе такой тенденции, как интернационализация образовательного процесса. Даны основные направления интернационализации высшего образования.

Ключевые слова: образование, интернационализация, международное взаимодействие, академические стипендии, Болонский процесс.

In our time, higher education and the relevance of knowledge is the main priority in training young specialists of the Republic of Kazakhstan, because it is they who form the future of our country. In order for us to compete with other countries on the world stage, we must constantly exchange experience with them and improve our knowledge and skills in accordance with international standards. Therefore, the internationalization of higher education remains a key factor in the development of higher education.

The internationalization of education is a process, the essence of which is the active introduction of the international component in all the functional areas of the university. It affects the educational, research, and administrative activities of the university, because they are interconnected and when providing a service with the teaching of a foreign component, they are equally important. Therefore, we can note the complex nature of the internationalization of higher education. It should be noted that the internationalization of education is a process that includes various formats of international interaction: mobility for educational purposes: this includes not only students and the teaching staff, but also representatives of the university administration; introduction of mobility types, such as institutional and programmatic, based on various teaching tools; compilation of updated educational standards based on international standards and their inclusion in the curriculum of universities; the creation of various forms of long-term partnership in the institutional sphere of education. Considering all these types of international cooperation, it is necessary to pay attention to the fact that the internationalization

of education is a process that covers not only external forms in the form of study abroad. It is also a complex internal transformation. It covers all types of activities of higher educational institutions and directs them towards international cooperation. [1, C.5]

Today, world practice has developed various strategies that are developing on the basis of such a trend as the internationalization of the educational process. Depending on the motives for their implementation, they can be formed into four groups. The strategy of a coordinated approach is based on long-term international cooperation. It is implemented by increasing the mobility of both students and teachers, exchange programs, partnership agreements. The fundamental position of this strategy is not competition, but the establishment of cooperation. A strategy that supports the migration of leading foreign specialists and gifted students. The host country, seeking to increase its competitiveness, creates a number of conditions for them: academic scholarships, a simplified visa regime and immigration standards. Profitable Strategy. It is also based on attracting qualified specialists with the only difference being that there are no benefits, and education is provided on a paid basis. The influx of foreign students allows universities to organize entrepreneurial activities. Enhanced Opportunity Strategy. It is urged to encourage education abroad or in domestic universities that provide such services. Levers of implementation here are activities aimed at supporting the mobility of both students and scientists, teachers and public servants. [1, C.3]

Effectiveness of the system for assessing the quality of higher education, a national model for accrediting universities has been introduced. Accreditation transferred to a competitive environment. The National Register of Accreditation Bodies includes 10 accreditation agencies, including 2 from Kazakhstan and 8 foreign (3 from Germany, 1 from Austria, 3 from the USA, 1 from the UK).

Coverage of the population of different ages and different qualifications using a continuous multi-level educational system of interconnected programs (the latter is caused by the aging of the population of developed countries, which leads to an increase in the age composition of students). Attracting foreign students, undergraduates and doctoral students makes it possible to improve the system of training specialists, taking into account the requirements of the international labor market. It should be noted that various programs of the European Union (for example, Erasmus +, Socrates, Tempus, etc.), as well as projects initiated by national organizations of OECD member countries aimed at the development of mobility, to a certain extent contributed and contribute to the development of the internationalization process.

The main directions of internationalization of education in Kazakhstan include: exchange of students on the basis of interstate and inter-university agreements; teacher exchange; implementation of joint educational programs; double degree programs; conducting joint scientific research, carrying out research projects; development of cooperation in the field of education quality assessment; creation of international universities jointly (MKTU named after Yassavi, Kazakhstan branch of Moscow State University named after Lomonosov, Kazakh-British Technical University, Kazakh-German University, etc.).

More than 100 thousand graduates receive school certificates in Kazakhstan annually. Of these, 20%, according to the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, become students of foreign universities. [2, C. 7]

According to the director of the LOGOS educational center Altynbek Begaliev, there are four groups of countries where students from Kazakhstan are going to study. The first is the countries where rating universities are located (USA, England, Switzerland). “Most often, students prefer to study in English. Education in these countries is paid, the average check is in the range of $ 20–35 thousand for one year, and the cost of accommodation and meals on average is about $ 10 thousand. Most often, applicants choose the following universities: University of South Florida (USA), area of study - Business and University of Aberdeen (England), the direction of training is Petroleum Engineers”, informed the director of the educational center Altynbek Begaliev.

The second group of countries is distinguished by a more affordable education and relatively low living and food expenses. The countries of this group include Poland, Hungary, Czech Republic, Cyprus, Turkey. Education here costs from 2-6 thousand euros per year, and the cost of accommodation and meals are approximately 4-5 thousand euros per year. Students choosing this group most often

enter the Polish-Japanese IT Academy with a degree in Computer Science.

The third group includes countries to which you can immigrate through training: Canada, Australia, New Zealand. Education is only paid in them, the average cost is $ 10–20 thousand per year, the cost of accommodation and meals - $ 8–10 thousand. Here, of course, the majority of future students choose Canadian Simon Fraser University, and the training direction is "Business".

The fourth group of countries includes those where students from Kazakhstan can receive education free of charge. "As a rule, you can study for free in the native language of this country. The universities of the Czech Republic, Germany, Austria, China, and South Korea are very popular today, but the most popular among them is SolBridge International School of Business (South Korea), here the most popular specialty among Kazakhstanis is also "Business", Altynbek Begaliev explained.

TOP-7 universities and colleges, which are selected by Kazakh students - clients of the LOGOS educational center:

University College London (England); The University of Manchester (England); Douglas College (Canada); Simon Fraser University (Canada); University of South Florida (USA); Diablo Valley College (USA); Seattle Central Community College (USA).

The number of foreign students in Kazakhstani higher educational institutions, according to the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, is growing annually - in the academic year 2018–2019, there were about 23 thousand, and this is almost two times more than a year earlier. The president of the Center for International Programs at the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Zhanbolat Meldeshov, reported that the number of foreign students in Kazakhstani universities in the 2017–2018 academic year exceeded 14 thousand people. According to him, the Center for International Programs intends to create platforms for cooperation between Kazakhstan and foreign universities. If earlier the center was engaged in the Bolashak program, now, in addition to this, it sends students to study abroad under intergovernmental agreements, under which Kazakhstan and a number of other countries exchange students.

According to Mr. Meldeshov, in the academic year 2017-2018 250 students from Kazakhstan are studying in Hungary, 125 students in China, 437 students in the Russian Federation. In addition, the center directly works with partner universities, and they provide grants for our students. In general, the number of grants in these areas has reached 20 thousand - and this number will grow.

The President of the Center for International Programs also spoke about the educational opportunities of a number of foreign countries, in the universities of which you can get quality free education. "Unfortunately, Kazakhstanis are not using it enough. For example, 43 thousand Moroccan citizens study in France, and it's free, and about 500 students study in Kazakhstan from France in France. We have a huge number of students studying in Russia - about 70 thousand, in China - about 16 thousand. Now it is necessary to develop the European part: 85 universities were invited from mainland Europe to an educational exhibition in Kazakhstan, about 50 thousand people visited it. We hope that this year we will be able to send more people to study in European countries", commented Zhanbolat Meldeshov. [3, C. 8]

The most significant in scale, variety of organizational forms, financial and material investments, as well as in the socio-economic and political consequences of the internationalization of higher education is international academic mobility, more than 90% of which is the mobility of students and graduate students.

External academic mobility programs are used to train students in foreign universities, as well as the work of research teachers in foreign educational or scientific institutions.

As indicated in "Strategy of academic mobility in the Republic of Kazakhstan"

for 2012 - 2020 of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan, in 2012 the Bologna Process and Academic Mobility Center carried out monitoring, in which 98 universities participated.

Monitoring data show that:

1) the academic mobility of undergraduate students is 0.7% of the total number of students of universities surveyed, undergraduates - 22.0% and doctoral students - 32.0%;

2) of these, the internal mobility of undergraduate students was 0.3%, undergraduates - 6.0%, doctoral students - 5.0%, which significantly lower than indicators of external mobility;

3) the prerequisites for the regulatory support of academic mobility are created in most universities in Kazakhstan in 49.0%, the provisions on academic mobility were developed, in 11.0% of which the provisions on transfer and accumulation of loans according to ECTS type; 15.0% of universities in their strategic development plans reflected implementation issues academic mobility;

4) 74% of universities provide institutional support for academic mobility (corresponding structural units);

5) 75% of universities publish information on academic mobility on the university website;

6) 38% of the universities surveyed are preparing for exams in foreign languages.

It was expected that by 2020, 20% of students from the total contingent of Kazakhstani students will be mobile, which will lead to balanced mobility in the EHEA and 5% of all students studying in Kazakhstan will receive pre-qualifications outside the EHEA.

At the Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, academic mobility is available to all students. The competition is held on the basis of their GPA. The list of countries where our students can go to study includes South Korea, Malaysia, the Czech Republic.

Student Asylbek Marzhan, who recently returned from Malaysia, shares her impressions. She says that for students there is no apparent inconvenience when learning academic mobility. All teachers and the administration were English-speaking and easily understood all requests and questions. She also noted that there were no divisions on friends from strangers during training. The whole process of internationalization is put on the pipeline and works without errors. The attitude of people is also positive. Studying at Chunan University Ergazina Azhar also confirmed that the receiving side did not show any negative attitude, and they were comfortable learning. She noted the difference in culture and mentality of different countries. Despite this fact, in the learning process, all students and teachers were happy to help her. She is very happy to receive such an experience.

Students from other countries who studied with us also noted that there was always a positive attitude from local students, teachers and the administration.

Summing up, we can confidently say that in the Republic of Kazakhstan the process of internationalization of higher education is moving at a tremendous speed, and we are seeing clear progress. Thus, we can say that the process of mastering by our youth of international experience will allow us to use the skills they acquired for the benefit and development of the educational system of our country.

REFERENCE

1. “Internationalisation of higher education” Sarsengali Abdymanapov - URL: http://mysl.kazgazeta.kz/?p=12526

2. «Internationalization of education is ... Tools for managing the process of internationalization in education» Zueva Viktoria - URL: https://fb.ru/article/193211/internatsionalizatsiya-obrazovaniya---eto-instrumentyi-upravleniya-protsessom-internatsionalizatsii-v-obrazovanii

3. «What countries do Kazakhstanis go to study to» June 28, 2019. - URL: https://yandex.kz/turbo?text=https%3A%2F%2Fkursiv.kz%2Fnews%2Fobrazovanie%2F2019-06%2Fv-kakie-strany-kazakhstancy-uezzhayut-uchitsya (Retrieved: 28.06.2019)

4. “Internationalization in higher education” Cătălina Crișan-Mitra - URL: https://www.researchgate.net/publication/283046041_INTERNATIONALIZATION_IN_HIGHER_EDUCATION

УДК 960

Спатайқызы К., 4 курс студенті, «5В011900 -Шет тілі: екі шет тілі», Абылай хан атындағы Қаз ХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: spatayevna.k@gmail.com
Жансугурова К.Т., к.п.н., қау.проф, Педагогика және психология кафедрасы, Абылай хан атындағы Қаз ХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: kulaisha61@mail.ru

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫН ӨЗІН-ӨЗІ ЖЕТІЛДІРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне байланысты, білім беру ұйымдары жағдайында оқушы тұлғасын өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктерінің мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор мектеп оқушыларының өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру үрдісін өзін-өзі жетілдіру ерекшеліктерімен атап көрсетеді.

Тірек сөздер: өзін-өзі шыңдау, үздіксіз тәлім-тәрбие үрдісі, тұлғаның жетілу ерекшеліктері, өзін – өзі тәрбиелеу, өзін –өзі бағалау.

Spataikyzy Kulyash, student 4course, «5B011900-Foreign language: two foreign languages», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: spatayevna.k@gmail.com
Zhansugurova K.T., hp, danger prof., Department of Pedagogy and Psychology, KazUIR & WL named after Abylai khan Almaty, Kazakhstan, e-mail: kulaisha61@mail.ru

FEATURES OF SELF-EDUCATION, SELF-IMPROVEMENT OF THE STUDENT'S PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract: The article is considered with the problems of self-improvement of students' personality in the conditions of educational organizations associated with the education system of the Republic of Kazakhstan. According to the research work, the author emphasizes the features of self-improvement of the process of formation through self-education skills.

Keywords: self-development, continuous educational process, features of personal development, creative and research skills.

Жас ұрпақтың жеке тұлға болып дамуына өзін-өзі басқару жүйесі негіз болып табылады. Оқушының өзінің шығармашылық қабілеті мен білімін көрсетуге мүмкіндік беретін кезең өзіне берілген тапсырмаларды орындау барысында жүзеге асады. Жауапкершілігін арттырумен қатар бала өзінің білімін де жетілдіруіне септігін тигізеді. Елбасының халқына жолдаған «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламасы тәрбие сапасын арттырудың негізгі бағыты.

Сонымен қатар, Елбасының «Ұлы даланың жеті қыры» атты еңбегі де жастардың бойында адамзаттың асыл қасиеттерін бойына сіңіру төр тарихымызды терең білуде екенін алға тартады. Демек, өзін-өзі тәрбиелеуге үлкен көмек беретін еңбек - «Тарихи сананы жаңғырту» бөлімінде болашақтың тұтқасы болатын жастардың тәрбиесі мен білімі қоғам дамуына үлес қосушы күш екенін баса атап өткен. Оқушы өз ұмтылыстары арқылы өзін-өзі оқыту процесіне қол жеткізеді. [1]

Мектеп жасындағы жасөспірімдердің тұлғалық санасын қалыптастыруға білім мен тәрбие негізгі орынды алады. Ұстаз әрбір балаға жеке тұлға көзқарасымен қарап, оның бойындағы қабілеттерді ашуға ұмтылса, баланың жеке тұлға болуына ықпал етуінің алғашқы сатысы болар еді.

Қазақтың білімдар ойшылы Әбу Насыр Әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі,» - деген. Бүгінгі жас ұрпақ – мәңгілік еліміздің тұтқасы, тәуелсіз еліміздің қорғаушысы және оны дамытушы күші.

Қоғамда өз орнын тауып, елінің өткен тарихын білетін, бүгінгісін мақтан етіп, болашағын зерделей алатын жастарды тәрбиелеу қоғамның алдына қойған мақсаты, мұраты және міндеті. [2] Сондықтан ұстаздар қауымы озық іс-тәжірибелер мен педагогикалық әдіс-тәсілдерді саралап, тәрбие жұмысын басқаруды төменде көрсетілген бағыттағы ұстанымды ескерсе:

1) Оқушылардың психологиялық ахуалын және әлеуметтік тұрмыстық жағдайы мен әдістерін жоспарласа;

2) Оқушыға сенім артып, олардың ой-пікірін тыңдап, ақылдасып, мәселені бірге шешуге дағдыланса;

3) Оқушыға жанашыр, қамқор болып, дос бол білсе;

4) Балаға дөрекілік көрсетпей, олардың көзқарасымен санасса.

Мектеп жасындағы жасөспірімдердің ортақ мақсат-міндеті – білім алу. Білім алу барысында олар бірнеше жылдар бойы сатымен оқиды.

Бастауыш сыныбы – жетекшілік кезеңі. Бұл кезеңде бағытталған оқу құралдарында оқу әрекетіне терең мән береді. Себебі, оқушының өзін-өзі тануын зерттеуді осы көзқарас тұрғысынан алып отырмыз. Оқу әрекеті тұрғысынан бұл мәселені сынып бойынша зерттеу – өзін-өзі танудың бірден бір жолы деп ойлаймын.

Қоғам дамуына қарай білім беру мазмұны да өзгеріп отырады. 2020 жылы қаңтар айында Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай – XXI ғасырдағы Қазақстанда» атты мақаласында: - «Еліміздің барлық саласындағы дамуы Абайдың бағытымен болғаны абзал. Себебі Абай адамзат үшін білім мен ой-өрістің дамуында еңбек еті қажеттілігін сонау XIX ғасырда айтып кетті. Бұл ұлы өсиет біздің заманымызда да өзекті мәселе», - деп көрсетті. Сондықтан президенттің бұл мақаласы әлемдік деңгейден кері қалмау үшін Абай жолымен жүруіміздің қажеттілігі мол екенін жеткізді. Абай атамыздан бастап қазақтың ойшыл ақын-жазушылары өскелең ұрпақты біліммен қаруландуын жырлап өткен. «Білім – инемен құдық қазғандай» - деп дана халқымыз айтқандай білімді меңгеру жолында, өзін тану жолында қажымас қайраттылықты қажет ететіні хақ. Адам өзін-өзі тәрбиелеу мектебіне жоғары дәрежедегі ұйымдастырушылықты, сын көзбен қарап, салыстырмалы түсінуді үйренеді. «Өзіңмен өзің түскен күрес – ең қиын күрес, өзіңді өзің жеңген жеңіс – ең ұлы жеңіс» - деп неміс ақыны Ф.Логау айтқан мына дана сөздің шындығына таң қаласын.. Шын мәнісінде солай.

Психологиялық, педагогикалық ғылымдарды адамның өзін-өзі тәрбиелеудің түрлі тәсілдерін көптеп насихаттауда. [3] Атап айтсақ:

- өзіне-өзі бұйыру;
- өзіне-өзі баға беру;
- өзін-өзі құптау;
- өзін-өзі түзету;
- өзін-өзі бағалау.

Жеке адамның өзі қабылдаған құндылық шешімдері тұлғаның жеке маңыздылықтарын құрайды. Бұл өзін-өзі бағалаудың негізі деп білеміз. Адам өзін басқа адамдармен салыстыру арқылы өзін-өзі бағалауын қалыптастырады. Бұл салыстыру табиғи түрде жүреді де, балада мынандай сұрақтар туындайды: «Неге мен осындаймын?», «Басқалар мені қалай қабылдайды?»

Бала бұл сұрақтарға жауабын өзін-өзі тәрбиелеу, жетілдіру үрдісінен табады. Өзін-өзі дамыту үрдісін тарихи тұрғыдан зерттеудің 2 бағытын атап көрсетуге болады:

1. Өзін-өзі дамытудың психологиялық ерекшеліктерін анықтау;
2. Жасөспірімдердің өзін-өзі жетілдірудегі әдіс-тәсілдерін меңгеру.

Өз білімін жетілдіру – бұл тұлғаның өзіндік дамуына бағытталған ұрпақ тәжірибесін игеру барысында ішкі өзін-өзі ұйымдастыру жүйесінің бөлігі.

Өзін – өзі тәрбиелеу бұл-адамның өмірдегі орнын өзі белгілеу мәдениеті және тәрбие мазмұнының маңызды бөлігі болып саналады. Адамның өмірдегі өз орнын өзі белгілеп, табу мәдениеті оны жеке өмірінің және жеке бақытының жауапты екендігін сипаттайды. Қоғамдық сана-сезімнің дамуының бір сатысында, тұлға өзінің жеке басы үшін тек сыртқы, басқа мүдделерді ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеу мақсаттары мен маңыздылығын түсінеді. Яғни, жеке тұлға өзі-өзіне тәрбиенің субъектісі ретінде қарай бастайды. Өзінің тұлға ретінде қалыптасуы, оның жеке белсендігінсіз немесе жетістіктерінсіз мүмкін еместігін түсіне бастайды.[4]

Қазіргі таңда қоғам алдына қойылып отырған басты міндеттердің ең бір өзектісі – бүкіл білім жүйесін инновациялап, әлемдік деңгейге жеткізіп, жас ұрпақты білімге құштарлығын арттыратын әдістерді жетілдіріп, және тұлға болып қалыптасып дамуына жаңа үлгідегі мектеп құруды міндеттеу керек.

Әрбір тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеп, жетілуіне ұмтылу адам баласына тән, сондықтан адамзат өзі өмір сүретін ортасын, яғни қоғамды жасай білді. Қоғамсыз адам жоқ, адамсыз қоғам болмайды деген пікір адамзат тарихынан бастау алады. Қоғамын дамыта отырып, адам баласының бойына өмір сүруге қажетті асыл қасиеттерді сіңіре білді. Атап айтсақ, батылдық, өзіне деген сенімділік, тұрақтылық, төзімділік, сабырлық, шыдамдылық т.б. Әрбір оқылатын оқу пәнінің тұлғалық маңыздылығы білім берудің өзара байланысты компоненттері, оның басымдықтары ретінде тәрбиелеу мен оқытуды біріктіретін фактор болып табылады. Білім адам Мен әлемді жақсырақ етіп, олардың үйлесімді дамуына ықпал етуі керек. Мектепте оқытудың әрбір кезеңінде психологиялық-педагогикалық жағдай жасау оқушының өзін-өзі өзгерту процесін белсендіруге, тұлғаның өзін-өзі дамытуына ықпал етеді.

Ең алғаш педагогикалық іс-әрекетке ерекше көңіл бөлген ежелгі Шығыс ойшылдары еді. Өзін-өзі жетілдіру туралы мақала – бұл өте айқын термин және ешкім өзін-өзі жетілдіруді нақты саламен байланыстыра алмайды. Шын мәнінде, ол бір тұлғаның барлық аспектілерін қамтиды. Бір адам өзіне күтім қажеттігімен ұштандырса, екіншісі мінез-құлықты жақсартуды қажет етіп өзін-өзі жетілдіруге ат салысады, ал, біреуі сыртқы келбетті жақсартқысы келеді, ал екіншісі ішкі өзін-өзі жетілдіруді алғысы келеді. Осылайша, аспектілері көп болғандықтан, бір нақты бөлігі бойынша өзін-өзі жетілдіруді жіктеу мүмкін емес.

Бастауыш сыныпта мұғалім оқушыларды терең де берік нақтылы білімдермен қаруландырып, оқу тапсырмаларын орындатуда оқушының жеке бас тұлғасын, қабілетін жан – жақты дамытып, олардың жалпы және ерекше қабілетін көрсете білуін қалыптастырады. Өзін-өзі тануға бағыттайды. Сондықтан да барлық мұғалімдердің барынша күшті, қабілетті, барлығын жұмысқа тарта және қызықтыра алатын педагогикалық құралы – оқу әрекеті. Сондықтан оқу әрекеті барысында ұжым әрбір оқушыны тәрбиелейді, ал әр оқушы жолдастарымен бірге оқыту, тәрбие ісіне мұғалімнің тікелей басшылығымен белсене қатысады. Сондықтан да оқу тапсырмаларын түрлендіріп, жүйелі жұмыстар жүргізу қажеттігі туындап отыр. Оқу тапсырмаларын өзін – өзі тану тұрғысынан орындау кезінде оқушылар барынша тырысып жауап беруге, өз пікірін жүйелі, толық жеткізіп, дәлелдеуге жаттығады, өзгенің пікірін тыңдап, таразылауға үйренеді.

Жалпы білім беретін мектептің бастауыш білім мазмұны тұжырымдамасында: «... оқушы әртүрлі оқу тапсырмаларын өздігінен шешіп орындаудың ортақ тәсілдерін, өз әрекетін бақылап бағалауды, нәтижесін эталонмен салыстыруды меңгертуді...» талап етіп отыр.

П. Я. Гальпериннің пікірінше, әрекетті өзгертетін төрт параметр болады. Оларға орындалу, талдап қорыту деңгейі іс жүзінде орындалатын операциялардың толықтығы, меңгеру шаралары жатады.

Оқушыларға оқу тапсырмаларын орындатуда тапсырманы талдауға, мақсатын өз бетінше анықтауға, барысын және нәтижесін тексеруге үйрету қажеттігі туындап отыр. Себебі оқу тапсырмасын өзін-өзі тану тұрғысынан орындату толық, дұрыс орындауға, берілгенін дұрыс түсінуге негіз болады. Себебі оқушы істеген жұмысының нәтижесін мазасыздана күтеді,

ондағы жеткен жетістігіне қуанады. Оқушылармен жүргізілген жұмыстар өз мәнінде тексеріліп, дұрыс жүйелі жүргізілсе, оқу тапсырмаларын орындату барысында үлкен жетістіктерге қол жекізуге болады. Ол кезде оқушылар арасында үлгермеушілер қатары азайып, білім деңгейлері жоғарылаған болар еді.

Оқытудың нәтижелігі әр оқушының жеке басының ерекшеліктерін ескере отырып, дидактикалық ұстанымдарға сай жүйеленген білім мазмұны мен адамдық, жауапкершілік сезімдерге негізделген педагогикалық талаптардың бірлігінен тұратын оқу процестерінің бағытына тәуелді болмақ. Мұндағы басты мәселелер оқушылардың оқу әрекетін қалыптастыру болып есептеледі. Соған сай мұғалімнің ең басты міндеті оқушының дамуына қарай бағыттау болып саналады. Оқу процесін оқушының әрбір даму кезеңдерінде пайда болатын, жетекші роль атқаратын қажеттіктеріне сәйкестендіріп, оны қанағаттандыратындай дәрежеде ұйымдастырып, оған себеп болатын мотивтердің өзін қоршаған дүниені танытуға ұмтылу, сол танымға септесетін әрекет тәсілдерін меңгеру, өзін жеке тұлға ретінде бағалай алу, өз бойындағы қабілеттерін жетілдіру, өзін-өзі дамыту т.б. тұрғысында қалыптастырудың мәні мектеп алдында тұрған үлкен міндеттің – жеке тұлға қалыптастыру міндетінің жүзеге асуының алғы шарты болып табылады. Бұл мәселе оқушыны өз әрекетінің субъектісі деп бағалауды, оның жеке мақсаттарын қоғам талаптарымен ұштастыруды қажет етеді.

Егер мұғалім өзінің білім – біліктері арқылы оқушысының санасында өзін тануға әрекет етуге деген құлшынысын оята алса, бұл – ең дұрыс жол. Оқушының бойындағы қабілеттерін танытуына мүмкіндік туғызу қажет жерінде дұрыс бағытын беру, білімге деген ынтасын оятып, оқуға саналы көзқарасын қалыптастыру – мұғалімнің тікелей міндеті. Дайын деректеді ақпарат түрінде шәкірттерге ұсыну, оларды тек соны қайталауды талап ету, жемісті нәтиже бере алмайды.

Танымдық іс әрекеттің бағдарламаланған түрлері оқушының игіліге айналу үшін, олардың барлық негізгі сипаттары бойынша бірқатар өзгеше сапалы сатылар арқылы өткізу керек.

Іс-әрекеттің қалыптасу процесі әлеуметтік тәжірбиені меңгеру процесі ретінді қарастырылады. Бірақ тәжірбиенің игерілуі әлеуметтік тәжірибені сақтаушы оқытушы мен оқушының қарым-қатынасқа түсі жолымен ғана емес, талап етілетін іс-әрекетті экстериоризациялау, оны сыртқы, материалды формада модельдеу және біртіндеп ішкі, психикалық іс-әрекетке айналдыру жолдарымен өтеді.

Біздің мектептеріміздегі білім беру, оқыту жүйесінде оқушының өзін-өзі тануына, дамтуына, өз бетінше білім алу іскерліктерін дұрыс қалыптастыруға әлі де жете көңіл аударылмай келеді. Ішінара ұйымдастырылатын танымдық – шығармашылық бағыттағы жұмыстардың берері аз. Мақсатты жүйелі жұмыс жүргізілуі тиіс.

Білім беру саласына қойылып отырған басты міндет – оқушыны жеке тұлға ретінде өзін таныту, дамыту, қалыптастыру. Ал дамыту қашан да әрекеттен ажырамас бірлікте болады. Олай болса, оқушылардың оқу әрекеті туралы қағидалар да осыған сүйеніп талданады.

Жеке тұлғаны тәрбиелеу білім берудің басты шарттарының бірі болғандықтан, оқу әрекеті білім беру, тәрбиелеу үрдістері қатар жүреді. Бұл тұрғыда оқу әрекетінің қоғамдық талаптарға сай ұйымдастырылуы, жүзеге асырылуы маңызды орынға шығады.

Ол оқушының психикасының тез дамып жетілуіне, оның рухани дүниесінің де, іскерлік дағдыларының да қалыптасуына ықпал етеді.

Оқушыны оқу әрекетіне енгізіп қоймай, оқуға деген қызығушылығын арттыру керек екендігі көптеген еңбектерде айтылады.

Оқу әрекетінің өзіне тән ерекшеліктері мен бағыттарының дамуына кем дегенде төрт жағдай әсер етеді.

- ғылымның даму деңгейі;
- қоғамның өскелең талабының жас ұрпақтарға ғылыми білім беруді қажетсінуі;
- нақтылы бір қоғамның материалдық мүмкіншілігі;
- психология – педагогика ғылымының даму деңгейі.

Демек, оқушыларды неге үйрету және қалай үйрету негізгі мәселе болып отыр. Бұл оқушының өзін-өзі тануға тікелей байланысты.

Оқу әрекетін дұрыс қалыптастыру үшін оның өзіне тән ерекшеліктері мен құрылымын,

оқушының азамат деңгейіне жетуіндегі атқаратын қызметін тану керек. Оқу әрекетінің өзге әрекет түрлерінен ең басты өзгешелігі оқушының үнемі, «жаңа дүниеге енуімен», әрбір жаңа әрекеттік компоненттерін игеруімен, әрдайым оның бірінен екіншісіне ауысып отыруымен байланысты. Ол оқушының психикасының тез дамып жетілуіне, оның рухани дүниесінің де, іскерлік дағдыларының да қалыптасуына ықпал етеді. Ал өзінің құрылымы жағынан ол өзге әрекеттермен ұқсас. Ол да үш кезеңге бөлінеді: мотивациялы- даярлық, орталық-еңбектік, бағалау-бақылау. Осы кезеңдерге сай негізгі құрамдық бөліктері де ажыратылады. Іс - әрекет бағыты оқыту процесінде оқушылар орындайтын әрекеттердің жүйесі болып табылады.

Әрекет- барлық психикалық функциялардың бірлікте көрсетілген тұтастық жүйесі. Іс - әрекеттің негізгі «бірліктерін» әрекет деп атаймыз. Сондықтан да әрекеттерді меңгеруге басты назар аударылды. Ал білім әрекетте туындайды және меңгеріледі деп қарастыруға болады.

Оқу әрекетінің басқа әрекет түрлерінен аса бір ерекшелігі бар. Онда бала мұғалімнің басшылығымен ғылыми түсініктерді ұғынып, меңгереді. Бірақ бұл әрекеті арқылы ол ғылымға ешқандай өзгеріс әкелмейді. Бірақ сол түсініктерді меңгеруі арқылы баланың ойы, түсінігі қалыптасып, санасы дамиды. Ол ғылыми ұғымдармен жұмыс істеудің тәсілдерін үйренеді. Оқу әрекеті – оқушының жетілуі, өсу әрекеті, оның нәтижесі, сол әрекет барысында әрекет субъектісінде болатын өзгерістер. Міне, бұл оқу әрекетінің негізгі белгісі.

Бүгінде оқушылардың өзін –өзі басқаруды дамытуда белсенділерді даярлау міндеті өзекті мәселе болып отыр. Ол үшін олардың мектеп, қоғам өміріндегі саналы көзқарастарын орнықтырып, олардың мектепті басқару ісіне еркін араластыруына, әрбір оқушының әлеуметтану процесіне қатысуына жағдай туғызу керек. Әрине, негізгісі оларды осындай етіп міндетті түрде тәрбиелеу керек

ӘДЕБИЕТ

1 Корчак Я. Жеке тұлғаны дамыту: 1992.-287 б.

2 Хмель Н.Д. Мұғалімді кәсіби теориялық дайындықтан өткізу. – Алматы: 1998. – 320 б.

3 Педагогика. 2004. – 608 б.

4. Бейсенбаева А.А. Білім беру теориясы және тәжірибесі. Алматы.,1998.– 56б

UDC 81.811

Tatyyeva Zh., PhD student, «6D021000 -Foreign philology», Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, email: zhansayatat@gmail.com

HIGHER EDUCATIONAL ORGANIZATIONS IDENTITY: COMPARATIVE CASE STUDY OF INTERNATIONAL AND KAZAKHSTANI UNIVERSITIES

Abstract: The study is a comparative analysis of the value attributes Kazakhstani and international universities presented in their identity discourse. Currently the information about the universities is obtained mainly through the websites, where the organisation can present itself for future ‘consumers’. As the competition of universities for the best minds are becoming global, it is essential to analyse lingua-cultural differences universities over the world. The study discovers linguacultural peculiarities of Kazakhstani and international higher educational organizations identities presented on the websites of the universities. We assume that identity discourse takes place on the websites, namely “About us”, “About university” pages, where key value features of four universities, two Kazakhstani and two international universities, were revealed. The results of the study might contribute to extend the understanding lingua-cultural differences of universities and countries. The results showed that Kazakhstani and international universities share some similar values as well as differentiate some other values.

Keywords: organizational identity, discourse analysis, universities, value attributes

Татыева Ж., докторант, «6D021000 - Иностранная филология», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: zhansayatat@gmail.com

ИДЕНТИЧНОСТЬ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНЫХ И КАЗАХСТАНСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Аннотация: Исследование представляет собой линвокультурный анализ ценностных атрибутов казахстанских и международных университетов, представленных в их дискурсе идентичности. В настоящее время информация об университетах представляется на веб-сайтах организации, на которых образовательное учреждение может презентовать себя будущим «потребителям». В связи с повышением конкуренции среди университетов за лучшие умы, которая становится глобальным трендом, возрастает необходимость исследования лингвокультурных различия университетов по всему миру. Исследование раскрывает ценностные особенности идентичности казахстанских и международных высших учебных заведений, представленных на сайтах университетов. Были проанализированы веб-сайты университетов, в частности страницы «О нас», «Об университетах», где предполагаем происходит дискурс идентичности. В ходе анализа были раскрыты ключевые ценностные особенности четырех университетов: двух казахстанских и двух международных университетов. Результаты исследования могут способствовать расширению понимания лингвокультурных различий между университетами и странами. Результаты показали, что казахстанские и международные университеты разделяют некоторые схожие ценности, а также имеют отличительные ценности.

Ключевые слова: организационная идентичность, дискурс-анализ, университеты, ценностные атрибуты.

The important role of education is undeniable and emphasized both on world and countries level. The more and more people are enrolling in higher education. The last decade over the world tertiary education enrollment ration increased from 20% up to 35% according to WorldBank (2018) [1]. Growing demand for higher education creates new challenges to old universities, emerging new universities – to stand out and to show its distinctive features, to have idiosyncratic traits – organizational identity.

Latest research of Kazakhstani higher educational organizations (Serikbayev, 2017) [2] showed that majority use website to get information about universities (57.8%) and author emphasized the poor use of marketing instruments by universities in their websites. The websites are the first source where university can present themselves to future "customers". This study is a comparative analysis of value attributes of Kazakhstani and other international universities. The importance of this work is grounded by getting popular trend - universities internationalization over the world. This paper discusses about general view of scholar towards organizational identity through the lens of value attributes and presents some examples of discourse analysis of organizational text existing in the field of research.

Notion of organizational identity. The research of presented topic requires concept grounding of "organizational identity" term. Thus, it is important to clarify how 'organizational identity' is defined as a term and what are the representations of organizational identity. Conceptual description of a notion 'organizational identity' is considerably not clear, and can be interchanged by other related conceptual notions, like organizational culture, organizational image and corporate identity. Various authors view these concepts differently depending on the field and perspective of the study, and in turn, present their own view of these concepts. If some authors view them as interchangeable notions and analyze them as one concept, while some authors clearly identify distinct each term assigning each specific feature. Mainly the argument takes place among marketing, social and organizational researchers. One of the first authors was mentioned this term were Albert and Whetten, who "defined organizational identity (OI) as the central, distinctive and enduring characteristics of an organization (Mujib, 2017) [3]." Hatch and Schultz's (Hatch, 1997 p. 361) [4, p.361] approach of defining these terms "the relationships between culture, image and identity form circular processes involving mutual interdependence". Authors argue that organizational identity, which is created internally, influences on organizational

image which is defined as external vision of an organization, that they are interdependent and present basically one. Because, "as organizational members interact with "outsiders", there will be an influence of both organizational culture and identity on image beyond that carried by top management and other corporate spokespersons" (Hatch, 1997 p. 362) [4, p.362]. Therefore, in this research we consider these notions together, identity as definition of an organization "who we are", as the main focus of this research is to compare value attributes presented in those texts.

Organizational identity in the text. The identity representation in language is expressed through the texts, and the texts are the part of organizational discourse. The texts that produced by organizations also serve the function of legitimacy establishment. There are three ways how organizations can set its legitimacy according to Dowling and Pfeffer (1975) [5]. They are practices within the organization are aligned with social values and norms; social values and norms are altered by persuading; and organizational norms are linked with social values. Feldner and Fyke (2016) [6] in their case study identified that all three methods to gain legitimacy exist in organizational texts of researched company. The authors come to the conclusion that "the ways the organizations construct distinct identities through their language choices not only represent strategic discourses at the organization level, but they also represent the makings of a macro level discourse" (ibid, p. 108) [6, p.108]. It means the identity position proposed by organizations form discourse on the level of organization as well as on broader level of discourse.

It is essential for organizations to effectively communicate their identity to attain own spot in a market place, to be distinctive among other organizations. As "an organizational identity captures their values, principles, management philosophy, and motivations as well as their historical pledges of quality processes, productions, and deliveries", all these should be clearly and repeatedly communicated overtime to the audience (Molleda, 2013) [7]. The study based on an assumption that value attributes communicated through marketing texts can be representation of organizational identity.

There are various researches conducted on how organizational identity is represented in the text products. Starting from business, organizational research till theological research. For example, Siglera and Rennerb (2018) [8] analyze how organizational identity is constructed in Catholic Hymns. Another scholars Feldner and Fyke (2016) [6] analyze "organizational identity" concept as main tool for a strategic communication. They did a case study of three social entrepreneurships: Ashoka, the Sokol Foundation, Ecoing Green. They discuss how social entrepreneurships identity is created and communicated by the organizations. For organizations the importance of identity is undeniable to stand out in market space, it was presented by many scholars [Heath, 2009 & Sha, 2009) [9], [10]. In order present organization's values, mission and aims and to be able to communicate with various stakeholders to get support on different levels the identity of the organization helps to develop strategic communication (Feldner, 2016) [6]. Identity construction as a means of strategic communication represented on micro level discourse (organizational discourse) and on macro level of discourse (marketing discourse). "When these organizations speak, they are simultaneously carving out an identity for themselves as change agents, but also shaping social and cultural agendas" (Feldner, 2016) [6]. Authors based their analysis on two leveled discourse (Alvesson, 2000) [11]: macro level discourse and micro level of discourse. Micro level of discourse is presented by everyday talk and texts, and macro level of discourse is presented in historical, overacting and enduring texts.

Organizational identity as a strategic communication. There are authors, who consider rhetoric as strategic dimension of a discourse (Grant, 2004) [12]. They identify the rhetoric as a process to create and develop identity, in turns identity is defining features of an organization that distinct it from the others. "Our position is that identity work is a key strategic communication effort because an organization's identity emerges out of an understanding of the organization's core mission, strategic vision, and direction" (ibid, p. 102) [12, p.102]. The authors claim that there are two levels of identity, one is self-identity, organizations own position of itself, while the second is how it is viewed from society perspective. Social view is considered as collective identity. This collective identity refers not only for one distinct organization but also to similar organizations. Rhetoric of an organization serves on the one hand as a way to stand out from other organization, on the other hand as a way to integrate to social community. The authors explain it if identity of one organization becomes discourse of broader

set of organizations, i.e. “an identity of the industry or sector in which it operates.”

The result of the study (Feldner, 2016) [6] revealed that Social Entrepreneurships identify themselves as business-like by using market-based model; nevertheless, they have some ideas and views like nonprofit organization and governmental organizations towards social issues but still profit oriented. The identities created by these organizations simultaneously help them to stand out from others and also contribute to social change in terms of macro discourse, that’s why it is considered as strategic communication (Doyle, 2011 & Sison, 2013) [13], [14].

After analysis it was clear that the lump of researches on organizational identity are mainly focused on entrepreneurial organizations, however there are lack of information about educational organization, their strategic communication tactics. Therefore, the study has following opportunities for research. The study will help us to identify how changing paradigm in education is reflected by educational organizations on the level of macro discourse. Also, it can give an opportunity to discover how educational organizations articulate their values in their text products on micro level of discourse. By the results of the research it is expected to create a model of strategic communication to present organizational identity for effective relations with public.

The discourse analysis of the organizational text products is implied. The discourse analysis on two levels: micro level - discourse as verbal structure and macro level -discourse as an action and interaction with society according to Teun A. Djik (1997) [15]. Due to the scope of the study only micro level of discourse was implied in this study. Another method of analysis was chosen Neryshev’s (2015) [16] methodology - *Text centric* model of discourse, which consists provides us with linguistic explanation of discourse. Difference between discourse and text is highly discussed issue among scholars. This study frames these concepts based on Artunova and Kubryakova’s (3)explanation of text and discourse. Text is a final product of a discourse, while discourse is text in a social, cultural, political, etc. context.

Negryshev (2015) [16] identifies two parameters of text centric model of discourse: institutional and immanent-verbal. Despite institutional parameter is interest of other fields of study, they still influence on immanent-verbal parameter of a text. Immanent-verbal parameter includes intentional, referential, cognitive and linguistic parameter of the text. They are considered as linguistics approach of the discursive text analysis. Intentional dimension refers to the requirements to the text from social institution, group or organization, text and author relationship. Next, cognitive dimension is defined by a recipient and the text. The level of text adaptation according to ‘information consumers’ need and ability to access the information. Then, language dimension, lingua-stylistic peculiarities of the text. Last referential dimension presents the relationship between action and the text, i.e. how the text can be a reference of real actions. There are might be various types of referential relationship: representation, interpretation, deconstruction, performance, etc. This dimension according to the author is the main aim of a text-product, to reflect the reality. The author presents this, text centric model of text as four-dimensions of a text in a discourse [16].

This study is a small-scale comparative analysis of identity discourse of Kazakhstani and international universities. Material of study are texts taken from “About us”, “About university” sections on official websites of 4 universities: Kazakhstan University of International Relations and World Languages (thereafter KazUoIRaWL), University of International Business (UIB) in Kazakhstan, Massachusetts Institute of Technology (MIT), London School of Business (LSB). Overall there are 16 paragraphs text with about 1385 words. The analysis is based on Negryshev’s and T. Djik’s discourse analysis models.

During the study the texts of official websites of 4 higher educational organizations were analyzed. The texts were taken from “About us” sections of universities official websites. Following from the literature review about identity it can be assumed that organizations self-present themselves and show their identity this section of the website, in particular our goal is to pay attention to value attributes represented in that section. The comparative study of values in identity discourse of Kazakhstani university and international universities was conducted. The selected Kazakhstani universities are Kazakh University of International Relationships and World Languages and University of International Business both located in Almaty, Kazakhstan. These universities are selected as they are somehow

related to international context, if the first is prepare specialists of international languages, the latter is oriented to have graduates who work in international business context. Two international universities are selected: London Business School in the UK, Massachusetts Institute Technology, the USA. These are leading international universities that are also oriented working in global market.

The "About us" section of the Kazakh International University of International Relationships and World Languages consists of 7 paragraphs, 3-5 sentences in each. The first paragraph tells the history of the university. The second paragraph highlights main principles, which it is follow. The third one is about different schools of the university and the seventh include what facilities the university possesses. The distinctive features of the university, which is highly demanded graduates are described in the 4th paragraph. Fifth and sixth ones are international relationships.

The second university is University of International Business in Almaty, Kazakhstan. There is only one paragraph for "About us" section, and it consists of three sentences. Also, "the mission" and "strategic view" of the university are posted on the website. "About us" section includes the information about the year of establishment, the key distinctive feature of the university and other peculiarities. Mission is to foster demanded and successful specialists.

London Business School has 4 paragraphs with headings. First, they present who they are and the second to forth are about the features of the university. Massachusetts Institute Technology's "about us" section consists of two paragraphs, where the first paragraph is written with bigger font, and three key words are underlined: education, research and innovation. In addition, there is a photo with the university logo.

During the comparative analysis the following similarities between the Kazakhstani and international universities were found. Intentionally all texts can be considered as marketing text, because the key mission is to 'sell' the university by showing the best qualities to future 'clients'. This section of the university webpage is visited mostly by new 'clients', who are considering to apply to university. Thus, in terms of intention all texts are quite similar, emphasizes distinctive features of the universities and highlights achievements and values. Analyzing the referential dimension of the texts, they are also similar, as the all have the purpose of representation. There is no argument, there is no discussion, only description to self-represent the identity of the university. In order to make all information cognitively accessible texts are short in lengths, from 2 till 4 paragraphs (except KazUoIRaWL), not exceeded with complex sentences. All of them tries to highlight the uniqueness of the organization. Concerning language dimensions, which is considered as stylistic settings of the text. All of them are public oriented speeches, therefore no linguistic inflection, standardized and formal style of speech.

Next analysis concerns, value attributes represented in their texts. The similar value among all analyzed universities that was identified is the presence of reference to national identity of the organization. All universities mention about nation, i.e. there are country-based features of universities. It worth to be noted that national identity in Kazakhstani universities is more about reference to the location: "The university was founded in Kazakhstan…", "the university is established in Kazakhstan", while international universities make it cultural background "MIT is profoundly American", "London spirit: our multicultural community". Nevertheless, the international universities still emphasize that they are globally oriented universities: "We are global school", "At the same time MIT is profoundly global". In turn, Kazakhstani universities write about international relations more like proof of the quality of education, rather than welcoming the global world.

Another difference of values, that international universities have more personal approach, which is indicated by the following phrases "find your voice", "welcoming talented people", where they give a sense of attracting of already talented people, while Kazakhstani universities sound that they are making them "highly demanded graduates". The next international universities have clearly defined value expression, they visually highlight their values. For example, in MIT there were three key values, that they stand for, are underlined: education, research and innovation, and London Business School has expressive headings with their values: *Find your voice*, *Academic excellence, London spirit, Global mindset*. Kazakhstani universities do not have such visual expression of their values and position their values in a very weak way.

Due to globalization in higher education, universities are becoming more global. Therefore, the most popular and accessible way to introduce the university to the world is the official website. The universities identify themselves as organization and try to show their uniqueness in the website. In this study selected two Kazakhstani and two international universities' "About us" and "About universities" sections were analyzed, with a particular attention to value attributes expressed by researched universities. The used research method was text-centric model described by Negryshev (2015) [15]. Concluding the research, it needs to be mentioned that it is small-scale research, which has limitation in number of universities that were analyzed, thus deeper and wider ranged research with a greater number of universities is necessary for further research. Still based on the obtained results it can be concluded that international universities can more effectively present the value attributes both visually and in the text context with comparison Kazakhstani universities.

REFERENCE

1 WorldBank, School enrollment, tertiary (% gross). Retrieved from: https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR, 2018

2 Serikbayev M. Konkurentosposobnost' vuzov Kazakhstana v usloviyakh global'noy integratsii. Astana, KazGUU, 2017

3 Mujib H. Organizational Identity: An Ambiguous Concept in Practical Terms // Administrative Science, 2017.

4 Hatch J. M., Schultz M. Relations between organizational culture, identity and image// European Journal of Marketing. 1997. - #31. – p. 356-365.

5 Dowling J., Pfeffer, J. Organizational legitimacy: Social values and organizational behavior // The Pacific Sociological Review. – 1975 - #18. – p.122–136 – doi:10.2307/1388226

6 Feldner S. B., Fyke P. J. Rhetorically Constructing an Identity at Multiple Levels: A Case Study of Social Entrepreneurship Umbrella Organizations// International Journal of Strategic Communication. – 2016. – #10(2). – p. 101–114.

7 Molleda J. K., Jain R. Identity, Perceived Authenticity, and Reputation: A Dynamic Association in Strategic Communications// In C. E. Carroll (eds.)// The Handbook of Communication and Corporate Reputation. Edited by. John Wiley & Sons, Inc. – 2013.

8 Siglera J. E., Rennerb M.M. Lex Cantandi, Lex Credendi: A Content Analysis of Organizational Identity-Constructing Pronouns in Pre- and Post-Vatican II Catholic Hymns. Journal of Media and Religion. – 2018. – #17 (1). – p. 12–27- doi: 10.1080/15348423.2018.1463714

9 Heath R. L. The rhetorical tradition: Wrangle in the marketplace// In R. L. Heath, E. L. Toth, & D. Waymer (Eds.)// Rhetorical and critical approaches to public relations II. New York, NY – Routledge – 2009. – p. 17–47.

10 Sha, B. Exploring the connection between organizational identity and public relations behaviors: How symmetry trumps conservation in engendering organizational identification// Journal of Public Relations Research. – 2009. – #21(3). – p. 295–317. doi:10.1080/10627260802640765

11 Alvesson M., Kärreman D. Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis.// Human Relations. – 2000. – #53. – p. 1125–1149. doi:10.1177/0018726700539002

12 Grant D., Hardy C., Oswick C., Putnam L. Organizational discourse: Exploring the field.// In D. Grant, C.Hardy, C. Oswick, & L. Putnam (Eds.)// Handbook of organizational discourse – London, UK: Sage – 2004. – p. 1–36.

13 Doyle J. Mediating climate change// Farnham, UK: Ashgate Publishing – 2011.

14 Sison M. D. Creative strategic communications: A case study of Earth Hour// International Journal of Strategic Communication. – 2013. – #7. – 227–240. doi:10.1080/1553118X.2013.826227

15 Teun A. Djik. Applied discourse studies.// Sage journal: Discourse and Society. – 1997.

16 Negryshev, A. A. K metodologii lingvisticheskogo opisaniya diskursa: tekstotsentricheskaya model'// Vladimirskyi gosudarstvennyi universitet – 2015

«Индустрия 4.0: ұрпақтар сұхбаты және жас ғалымдарға жаңа бағыт-бағдар»
атты Жас ғалымдар мен мамандардың VII Республикалық ғылыми-практикалық
конференциясының материалдар жинағы
6 ақпан 2020 жыл

Сборник материалов
VII Республиканской научно-практической конференции молодых ученых и специалистов
«Индустрия 4.0: диалог поколений и новые ориентиры для молодых ученых»,
6 февраля 2020 года

Proceeding of VI Republican scientific and practical conference for young scientists and specialists
“Industry 4.0: Dialogue of Generations and New Guidelines for Young Scientists”
February 6, 2020

Ответственные редакторы:
Успанова М.У., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Амангожаева Е.Б., м.ю.н., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов, данных, результатов и другой информации

Подписано в печать 31.01.2020 г.
Гарнитура «Times New Roman. MS Minsho»
Формат 70х90 1/8. Объем 89,5 п.л. Заказ №926. Тираж 150 экз.
Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
При КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru